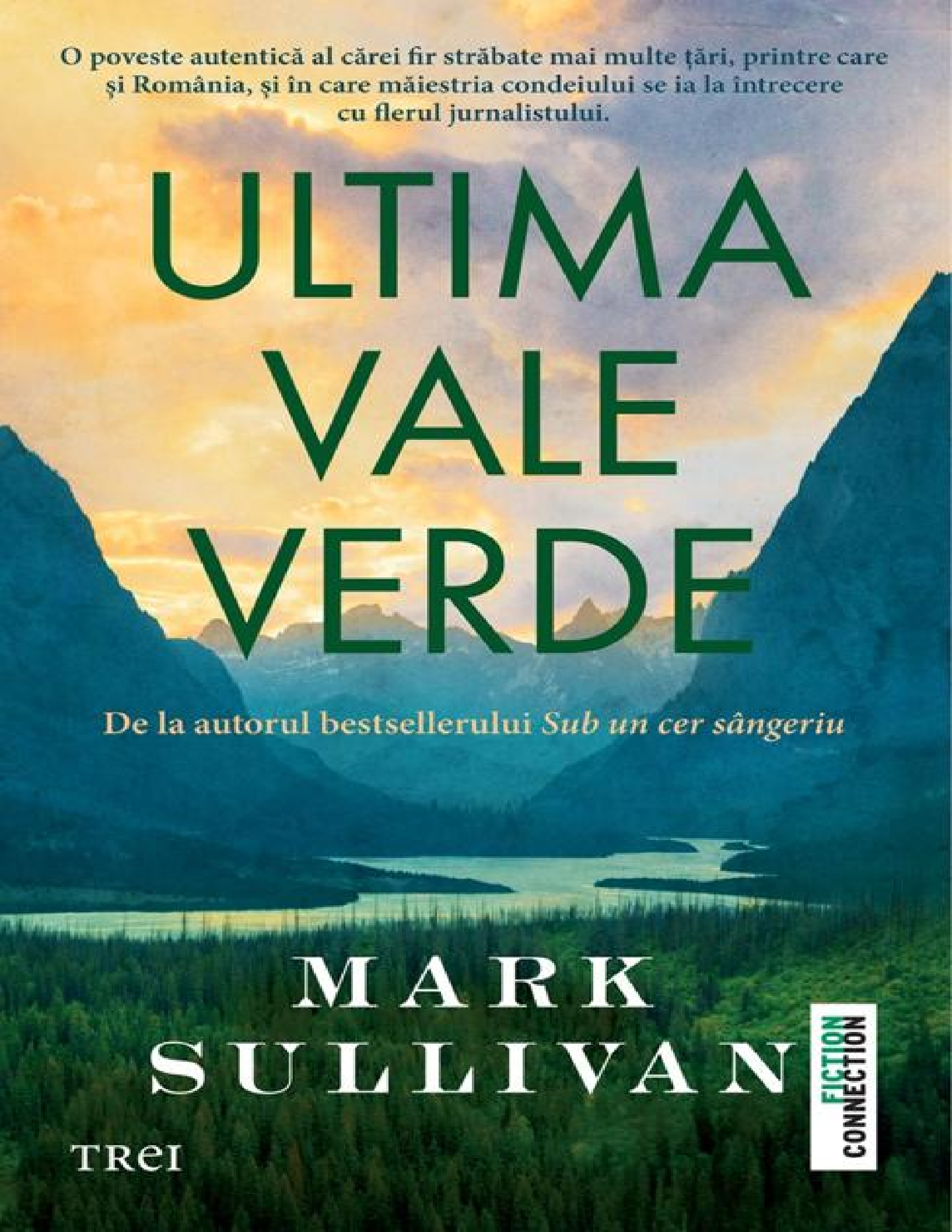
O poveste autentică al cărei fir străbate mai multe țări, printre care și România, și în care măiestria condeiului se ia la întrecere cu flerul jurnalistului.
ULTIMA VALE VERDE
De la autorul bestsellerului *Sub un cer sângeriu*
MARK SULLIVAN
TREI
FICTION CONNECTION

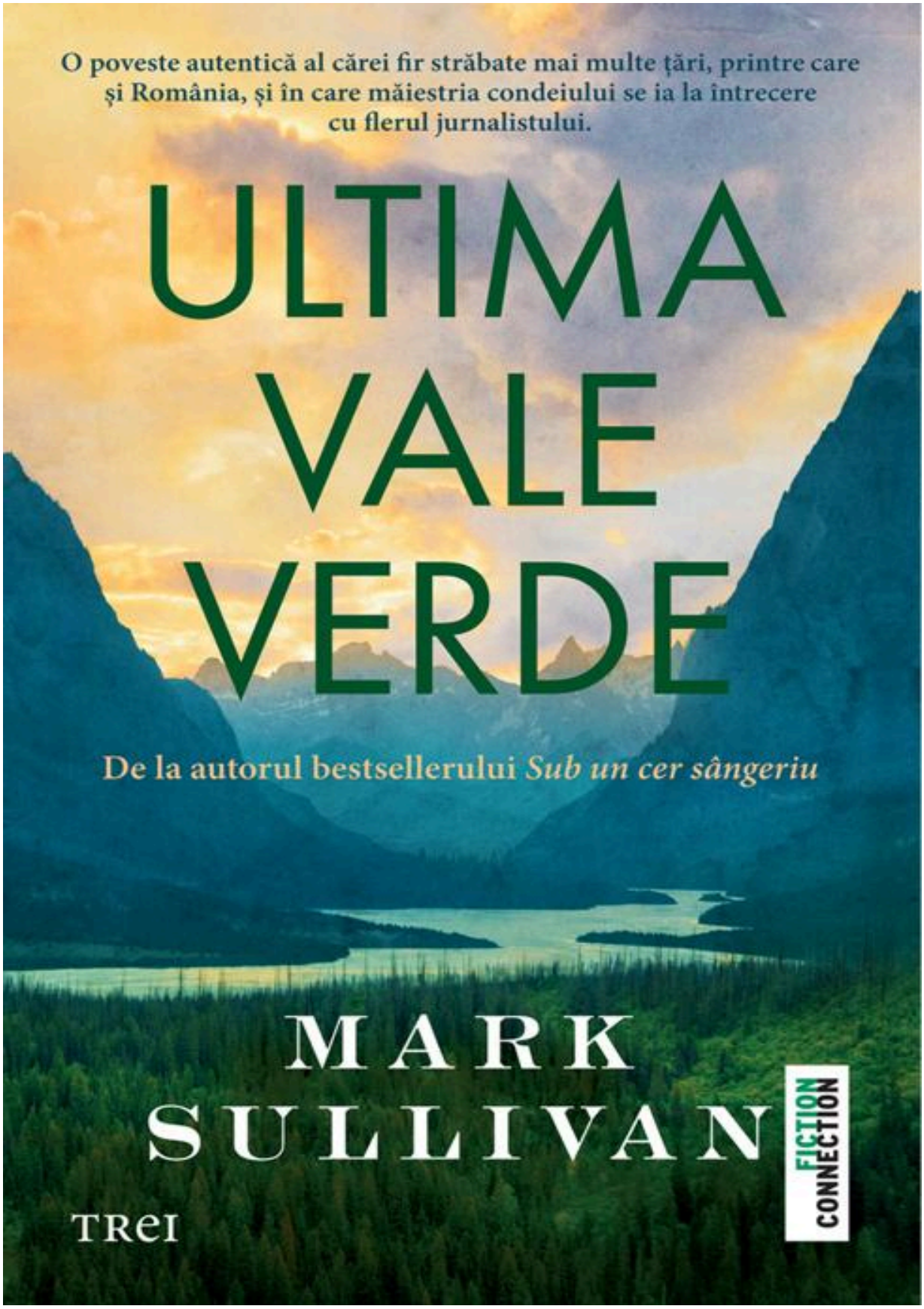
O poveste autentică al cărei fir străbate mai multe țări, printre care și România, și în care măiestria condeiului se ia la întrecere cu flerul jurnalistului.
ULTIMA VALE VERDE
De la autorul bestsellerului *Sub un cer sângeriu*
MARK SULLIVAN
FICTION CONNECTION
TREI

FICTION CONNECTION

COLECȚIE COORDONATĂ DE
Magdalena Mărculescu

Mark Sullivan

Ultima vale verde

Traducere din limba engleză de
Ionela Chirilă

3
TREI

Editori:

Silviu Dragomir

Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial:

Magdalena Mărculescu

Redactare:

Cătălina Chiricheș

Design și ilustrație copertă:Shasti O'Leary Soudant

Director producție:

Cristian Claudiu Coban

Dtp:

Mirela Voicu

Corectură:

Irina Mușătoiu

Dușa Udrea-Boborel

Conținutul acestei lucrări electronice este protejat prin copyright (drepturi de autor), iar cartea este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sub orice formă sau prin orice mijloc, fără consimțământul editorului, sunt interzise. Dreptul de folosință al lucrării nu este transferabil.
Drepturile de autor pentru versiunea electronică în formatele existente ale acestei lucrări aparțin persoanei juridice Editura Trei SRL.

Titlul original: The Last Green Valley

Autor: Mark Sullivan

Copyright © Mark Sullivan, 2021

All rights reserved.

Copyright © Editura Trei, 2021 pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București

Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20

e-mail: comenzi@edituratrei.ro

www.edituratrei.ro

ISBN (print): 978-606-40-1225-8

ISBN (epub): 9786064018151

Către toți refugiații recunoscători, care refac această națiune în fiecare zi

Nu există obstacole pe care să nu le putem depăși, dacă în suflet avem iubire.

Chen Yeng

Prefață

Mi s-a zis că n-o să mai găsesc niciodată o poveste nespusă, din perioada celui de-al Doilea Război Mondial, cum a fost cea a lui Pino Lella, eroul și punctul central al romanului meu istoric *Sub un cer sângeriu*. Însă eu am crezut cu adevărat că voi mai da peste o astfel de poveste și am fost foarte atent la zecile de scrisori primite de la oameni, în care găseam istorisiri din acea perioadă.

Fiecare, în felul ei, a fost extrem de interesantă. Dar niciuna nu a îndeplinit criteriile mele, care presupuneau ca povestea în sine să fie tulburătoare, să inspire și, poate, să fie transformatoare, pentru mine și pentru cititori.

Apoi, în noiembrie 2017, am fost rugat să țin o prelegere despre Pino în orașul meu natal, în Bozeman, Montana, la Rotary Club. Un dentist pensionat a venit la mine după prelegerea de la prânz și mi-a relatat o poveste pe care o auzise de la un localnic. Mi-a atras imediat atenția.

Două zile mai târziu, am pus adresa acelei persoane pe GPS și am văzut că stă la mai puțin de patru kilometri de mine. Cu cât mă apropiam, cu atât mă simțeam mai ciudat și nu aveam nici cea mai vagă idee de ce. Abia când am parcat în fața casei lui și am ieșit din mașină, mi-am dat seama că nu eram la mai mult de o sută de metri de locul în care auzisem prima dată povestea lui Pino Lella, acum aproape unsprezece ani. Povestea aceea mi-a schimbat viața.

M-am dus la ușă, am bătut și viața mi-a fost schimbată încă o dată.

În mai puțin de cincisprezece minute de când am început să ascult povestea familiei Martel, eram mai mult decât interesat. La finalul celor două ore, eram convins că dețin o poveste pe care s-o spun și care să fie o succesoare demnă a celei care a inspirat *Sub*

un cer sângeriu. Și am auzit-o în același cartier mic în care am aflat și povestea lui Pino. Care erau șansele?

În următoarele cincisprezece luni de la prima întâlnire, am stat de vorbă cu supraviețuitori, am făcut cercetări și am călătorit în locuri esențiale pentru poveste, inclusiv la ruinele fermei abandonate, în zonele rurale, profunde, din vestul îndepărtat al Ucrainei. Căci acolo a fost locul în care am descoperit urmele călătoriei remarcabile și periculoase ale unei familii tinere de refugiați, încercând să fugă spre Occident, într-o căruță cu doi cai, prinși adesea între armatele nemțești, care băteau în retragere, și cele sovietice aflate în ofensivă în ultimul an haotic al celui de-al Doilea Război Mondial.

Am călătorit pe traseul familiei Martel prin Moldova de azi, România, Ungaria și Republica Cehă, Polonia, unde cărarea s-a despărțit: una continuând spre vest și cealaltă luând-o înapoi spre est, mai mult de două mii de kilometri, spre un fost lagăr sovietic situat într-un sătuc postbelic vai de lume, undeva la granița dintre Ucraina și Belarus.

Pe parcurs, am discutat cu participanți și martori ai „Marșului“[1], ca și ai Holocaustului, militari, istorici din rândurile refugiaților care m-au ajutat să înțeleg contextul în care s-a desfășurat povestea familiei Martel și motivele unei astfel de întâmplări. Am ascultat, de asemenea, înregistrări cu oameni, morți de mult, descriind chinurile prin care au trecut, și m-am simțit umil dinaintea umanității vii, crude, a curajului pe care l-au demonstrat în fața unor obstacole ce par de netrecut.

Însă, deși aveam la dispoziție atât de multă informație și înțelegere a faptelor, când m-am așezat să scriu cartea aceasta, existau multe necunoscute în poveste pe care nu le puteam explica pe deplin cu materialul limitat de care dispuneam.

Ca să elimin astfel de lacune, am fost forțat să mă bazez pe imaginația și bănuielile mele pentru a da, cu adevărat, viață poveștii. Ce urmează să citiți nu este o ficțiune narativă, ci una istorică ce are la bază o extraordinară poveste din perioada celui de-al Doilea Război Mondial și a vremurilor care i-au urmat.

În timp ce eu termin cartea aceasta, lumea e în chingile crizei secolului, iar ieșirea din acest hățiș pare la fel de periculoasă și de neclară cum trebuie să fi fost și pentru membrii familiei Martel când au pornit în călătoria lor. Visul meu e ca povestea lor să ofere alinare și curaj celor suferinzi și o mai bună înțelegere a ceea ce le e dat oamenilor obișnuiți să îndure și să realizeze atunci când totul pare pierdut.

---

[1] Referire la Marșurile Morții, o serie de marșuri forțate din timpul celui de-al Doilea Război Mondial în Europa. Dintr-un total de 257 000 de prizonieri de război ai aliaților deținuți în taberele de război din Germania, peste 80 000 au fost forțați să mărșăluiască spre vest, Polonia, Cehoslovacia și Germania, în condiții extreme de iarnă, timp de patru luni, între ianuarie și aprilie 1945. Aceste marșuri au fost numite „Marele Marș spre Occident", „Marșul cel Lung", „Calea cea Lungă", „Marșul Negru" etc., dar majoritatea supraviețuitorilor, nu mulți la număr, i-au spus „Marșul Morții". *(N.t)*

Partea întâi. MARȘUL MORȚII

Capitolul unu

Sfârșitul lui martie 1944
Guvernoratul românesc al Transnistriei

Bătea un vânt rece în lumina zorilor. Dinspre nord și est reverbera sunetul bombelor. Vuietul războiului se apropia cu fiece clipă care trecea.

Adeline Martel, tânăra de douăzeci și opt de ani, se chinuia să iasă pe ușa din spate a bucătăriei, în haine grele de iarnă, cărând o ladă plină-ochi cu ustensile de gătit, spre o căruță cu coviltir, legată la doi cai de diligență, trasă în fața casei lor sărăcăcioase dintr-un sătuc îndepărtat, micuț, agricol, din Friedenstal.

Un tanc nemțesc răblăgit trecea pe lângă ea, în lumina slabă a dimineții, hurducat și zguduit din toate încheieturile, iritându-i caii. După el începură să curgă camioane cu soldați germani răniți. Adeline le auzea țipetele și agonia suferinței mult după trecerea camioanelor, iar dinspre est, proiectate pe fundalul soarelui care apărea în răsărit, vedea și mai multe camioane, dar și căruțe trase de cai și măgari, ca a ei.

— Mamă! o strigă fiul ei mai mic, Wilhelm, care ieșise pe ușa din spate, după ea.

— Nu acum, Will, îi zise Adeline, gâfâind în timp ce-ajungea la coada căruței mari, în formă de V, cu prelatele uleioase întinse peste cadrul de lemn, ca să facă un coviltir protector.

— Da' vreau să știu dacă pot să iau și asta cu mine, îi spuse băiețelul de patru ani și jumătate, ținând o piatră, una dintre cele mai recente piese din comoara lui neprețuită.

— Mai bine ia cu tine căciula de lână, răspunse ea, găsind loc pentru ladă lângă cealaltă, în care adăpostise vesela, cănile și tingirile de copt, așezată lângă o a treia în care pusese oalele de lut cu făina, drojdia, sarea, piperul, untura și altele necesare supraviețuirii.

Emil trebăluia în partea cealaltă a casei, sigilând un butoi țuguiat.

— Cât avem? îl întrebă.

— Opt kile de porc uscat. Zece kile de vită uscată.

— Am lăsat loc aici, în spate, pentru el.

Încă un tanc trecu pe lângă ei, hurducându-se, în timp ce bărbatul de treizeci și doi de ani se opinti zgomotos, ridică butoiașul și-l puse în spate, apoi începu să-l mute spre peretele din pânză al căruței.

— O să aduc toată ceapa și cartofii din beci, zise ea. Lenjeria e împachetată.

— Eu mă duc să umplu sacul cel mare pentru apă, spuse el, în timp ce încă o bombă se auzi căzând înspre nord-est.

Feciorul cel mai mare, de șase ani jumătate, Waldemar, ieși din casă, trăgând după el o replică a căruței lor, lungă de un metru, cu aceleași margini înalte și aceleași spate și osie de lemn și roți cu tablă bătută în cuie de jur împrejur.

— Bravo, Walt, îi zise Adeline, făcându-i semn spre căruță. Am nevoie de asta, adăugă ea, apucând de mânerul din mâna lui și întorcând micuța diligență. Urmați-mă. Hai, repejor. Am nevoie de ajutorul vostru.

Băieții merseră după ea în beci și-o ajutară să sape frenetic după rezerva lor de cartofi, ceapă și sfeclă roșie. Apoi mutară tot în căruța mică și se grăbiră spre cea mare. Apăruseră deja și mai multe tancuri nemțești și blindate hodorogite și zeci de căruțe cu coviltir și cai, toate îndreptându-se spre vest, toate încercând să scape de armatele lui Iosif Stalin, care erau iar în ofensivă.

Aerul duhnea a balegă de cal, a gaz de eșapament, a carburant vărsat și a vânzoleală umană. Larma, vântul rece care vorbea despre amenințarea unei furtuni, amestecul scârbos de mirosuri și nervozitatea cailor se adunau toate ca s-o facă pe Adeline și mai stresată decât era, în timp ce încărca bunurile din beci în saci de pânză groasă, iar Emil trăgea în căruță o băsică mare de cauciuc, plină cu apă, împingând-o să încapă lângă găleata din fântână.

Un avion de luptă german huruia deasupra capetelor doar cu câțiva kilometri mai la sud, scuipând fum din motoare.

— Mamă, zise Walt, nu-mi plac zgomotele astea așa tari.

— De asta plecăm, îi răspunse Emil, încărcând sacii de pânză în căruță, apoi uitându-se nervos la Adeline. Trebuia să fi mers cu părinții mei, eram plecați acu'.

— Nu eram gata să pornim cu părinții tăi la patru dimineața și, ca de obicei, nu ne-au așteptat, îi răspunse Adeline tăios. Și…

— Și ce?

Ea privi cum trecea încă un tanc, făcu un pas spre el și-i zise mai domol.

— Ești sigur, Emil? Că e bine să fugim așa, cu naziștii?

Emil îi răspunse pe șoptite.

— Putem să stăm și să așteptăm ursul[2] care știm sigur că o să ne ucidă sau o să te violeze pe tine și o să ne omoare pe mine și pe băieți sau o să ne ducă pe toți în închisoare în Siberia. Sau putem să fugim cu lupii care o să ne protejeze până putem să scăpăm în vest. Să scăpăm de război. De toate.

Trei zile mai devreme, la ușa casei lor bătuse un ofițer german SS și le oferise protecție dacă își adunau lucrurile și se mutau în vest. După vizită, s-au certat ore în șir. Acum, Adeline se uita la el, încă luptându-se cu hotărârea luată, dar simțind în privința lui Emil ceea ce simțise dintotdeauna: dincolo de felul morocănos și taciturn, nu era doar un om bun, ci era și unul trecut prin viață, un luptător și un supraviețuitor.

— Bine, zise ea. Fugim cu lupii.

— Ce facem cu căruța mică? vru să știe Walt.

— O să găsim loc pentru ea, îi răspunse Emil.

Vântul aspru începu să sufle în rafale. O frunză maronie, îmbolnăvită, din toamna trecută, se ridică din iarba moartă, zburând pe lângă Adeline, se învârti, în spirale, în stânga ei, apoi alandala, înainte ca vântul să răbufnească într-un oftat și frunza să coboare din nou pe pământ, rotindu-se ușor. Îi aduse femeii aminte de o noapte, mai demult, când văzuse bani coborând odată cu vântul, o bancnotă rătăcită care dansase dinaintea ei în același fel ciudat, ca frunza aceea, drept răspuns la vreo rugăciune disperată, din străfundurile sufletului.

Adeline se întoarse în bucătărie pentru ultima dată, găsind și frunza, și amintirea ciudat de tulburătoare, la fel de dulci-amare, pe cât de misterioase, pe cât de înfiorătoare și copleșitoare, pe atât de înspăimântătoare.

Ca fiecare mare schimbare din viața mea, suflată de vânt.

* * *

În partea cealaltă a casei, Emil termină de legat căruța mică de cea mare.

— Nu se urcă nimeni în ea, ne-am înțeles? zise el către feciorii lui fragezi. Vreți să ieșiți prin spate, așteptați până o dezlegăm.

Walt dădu din cap că înțelege. Will zise:

— Când mergem, Papa?

— De îndată ce se întoarce mama, răspunse el, și bunica și mătușa ta ajung și ele. Du-te la veceu dacă ai nevoie.

Amândoi băieții o luară la fugă spre spatele casei, în timp ce ambii cai, Oden și Thor, băteau din copite, speriați din nou de tancurile care treceau atât de aproape. Emil trebui să-i calmeze și să-i mângâie până se liniștiră, în cele din urmă. Caii erau bine îngrijiți și în formă bună. Erau obișnuiți să tragă greutăți sau la plug. Dacă avea să-i mâne încet, să-i ajute în pante mai abrupte și, dacă nu se îmbolnăveau sau, mai rău, picau brusc din picioare, Emil credea că cei doi erau în stare să îi ducă familia tot drumul.

Se opri să cerceteze casa pe care o construise el însuși, cu mâinile goale, chinuindu-se să-și alunge orice gânduri de milă sau regret. O casă era doar o casă, nimic mai mult. O să mai fie și altele. Emil învățase pe pielea lui că, în viață, e mai bine să renunți la ideea de a ține la lucrurile tale. Dar se uită o vreme la acoperiș, văzându-se pe sine acum doi ani și jumătate, încărcând căruța cu bucăți de tablă de acoperiș și grinzi într-un orășel pe nume Dubăsari, la vreo treizeci de kilometri vest de aici.

Se cutremură, scăpând de amintire și întoarse spatele casei și acoperișului acesteia.

— Dacă Domnul a dat, Stalin a luat, mormăi Emil și refuză să-i mai acorde vreo atenție casei construite cu mâinile sale. În

mintea și-n sufletul lui, casa deja se transformase în praful drumului sau arsese până nu mai rămăsese decât scrumul din ea.

Vrum, vrum. Focurile de artilerie începură să se audă în miazănoapte. *Vrum, vrum*. Exploziile încă nu erau destul de aproape cât să se zguduie pământul, dar curând zări fum negru ridicându-se din văzduh spre nord-est, nu mai mult de nouă sau zece kilometri depărtare. Văzu cu claritate, pentru prima dată, miza călătoriei pe care aveau s-o înceapă el și familia lui, făcându-l să se rezeme, amețit, nesigur pe picioare, de marginea căruței. Își aduse aminte de o zi din mijlocul lui septembrie 1941, când apucase cu mâinile de marginile aceleiași căruțe, simțind greața neostoită și arșița amiezii și auzind zumzetul greierilor în timp ce-și limpezea mațele de otrava care se adunase în ele. Ridicase privirea furibundă și pumnul strâns spre cer cu asemenea amărealã, că i se făcu iar rău.

Amintindu-și ziua aceea și ținându-se încă de marginea căruței, lui Emil i se tăie răsuflarea de cât de rău îl durea sufletul. *Îmi aduc aminte. Cum m-am simțit atunci când mi-a fost smulsă inima din piept*.

* * *

Adeline ieși din casă în grabă, cu încă vreo câteva lucruri. Băieții părăseau veceul din curte.

— Plecăm acum? întrebă Will.

— Da, îi răspunse ea.

Înconjură casa și-l văzu pe Emil aplecat, ținându-se de căruță cu o mână, răsuflând din greu, cu ochii închiși, cu fața crispată de durere, în vreme ce cu mâna liberă se apucase de piept cu putere.

— Emil! țipă ea, grăbindu-se spre el. Ce nu e bine?

Bărbatul ei tresări și se uită cu ochi holbați la Adeline, ca și cum și ea ar fi făcut parte din coșmar și apoi dintr-un nesperat vis, primit cu bucurie disperată.

— Nu-i nimic.

— Arătai de parcă s-a întâmplat ceva cu inima ta.

— M-a durut pentru o secundă, zise el, îndreptându-se de spate și ștergându-și sudoarea care îi ieșise broboane pe frunte. Dar sunt bine.

— Nu ești bine, zise ea. Ești palid ca omătul, Emil.

— Trece. Sunt bine, Adella.

— Mamă, uite-le pe Oma și Malia! țipă Will.

Îngrijorarea lui Adeline în privința bărbatului ei se potoli și-i dădu pace când o văzu pe mama ei ținând frâiele a doi ponei bătrâni legați la teleguța pe care o trăgeau, la pas domol, prin caravana rară și schimbătoare de refugiați și soldați înfrânți care se îndreptau cu toții spre vest.

Chipul Lydiei Losing era aspru și mai ațâțat decât de obicei, dar femeia de cincizeci și cinci de ani era în continuare îmbrăcată la fel cum o făcea de cincisprezece ani — în tonuri de cenușiu-închis și negru, cum îi șade bine unei văduve. Ca de obicei, Lydia îi ținea o predică lungă surorii lui Adeline. Aceasta avea treizeci și cinci de ani și stătea la o oarecare distanță de mama ei, dând din cap și zâmbind fără să scoată o vorbă, o situație destul de întâlnită între cele două. Malia fusese lovită de un măgar când avea cincisprezece ani, ceea ce-o făcuse să rămână ca un copil în unele privințe și mai înțeleaptă decât majoritatea în altele. Se uită la Adeline și-i făcu cu ochiul.

Începu încă o salvă de tun, de data asta suficient de aproape cât să le zguduie pământul sub picioare. Patru avioane de luptă nemțești brăzdară cerul, urmate de șase avioane sovietice. Între ele erau deschise focuri de mitralieră.

— Vai! strigă Will agitat.

— Mamă! zise și Walt, apucând-o pe Adeline de mijloc.

* * *

— Toată lumea sus! strigă Emil către ei și dădu fuga să dezlege caii de copac.

Urcă pe capră, cu hățurile în mâini, și se uită după Adeline să fie lângă el și băieții sub coviltirul din spate, apoi strigă către soacră-sa:

— Hai să-i dăm bice, să ne îndepărtăm de front cât mai mult azi!
— Cât de departe ne pot purta poneii mei, îi strigă înapoi Lydia.

Emil dădu drumul frânei simple a căruței și bice cailor care se opintiră cu putere din cauza încărcăturii, iar căruța începu să meargă, încet la început, dar apoi prinzând destulă viteză cât să se strecoare într-un spațiu liber dintre celelalte căruțe și grupurile de refugiați pedeștri care se dădură la o parte, cu sacii lor de pânză în spinare, uitându-se cu invidie la familia Martel pe când îi depășea.

În partea din vest a satului, trecură pe lângă casa părinților lui Emil, casa copilăriei lui. Ușa din fața străvechii locuințe era deschisă. În curte nu mai era nimic care putea fi salvat.

Emil refuză să lase chiar și o amintire a copilăriei lui sau vreuna mai recentă a vieții lui din Friedenstal să iasă la suprafață. Se sfârșise. Omul care trecuse prin toate acestea nu mai exista. În ceea ce-l privea, de viața aceea fragmentată se alesese scrumul.

* * *

Alături de el, Adeline se uita spre curțile pe lângă care treceau, privind spre fantomele lăsate în urmă, ale copiilor care se jucaseră cândva acolo și ale părinților cântând în vremea recoltei, cu viața lor întreagă legată de anotimpurile pe care le slăveau.

Își aduse aminte de vremuri mai fericite: 1922, când avea șapte ani și sălta într-o căruță ca aceasta. Adeline stătuse în spate, lângă coșurile cu mâncare pe care le pregătise maică-sa, în timp ce mergeau spre câmpurile unde bărbații tăiau grâul. Era aproape octombrie, dar aerul încă era cald și totul mirosea minunat în viața ei. Îi dusese coșul tatei, maistrul recoltei, în vreme ce lucra la o mașinărie mecanică de treierat.

Lui Karl Losing îi era tare dragă fiica cea mică și rânjise când ea îi adusese prânzul. Au stat unul lângă celălalt, la umbra treierătoarei, privind de-a lungul colinelor aurii de grâne, au mâncat pâine proaspătă cu cârnați uscați și au băut ceai rece.

Își amintea că se simțise în absolută siguranță atunci și îndrăgostită până în vârful urechilor de tot ce o înconjura.

— O să locuim aici mereu, Papa? îl întrebase micuța Adeline.

— Mereu, pe vecie, copilă, îi răspunsese el. Doar dacă, desigur, nenorociții de bolșevici nu-și fac de cap și ne aruncă vântului și lupilor.

Douăzeci și doi de ani mai târziu, în căruța lor care îi ducea domol spre capătul îndepărtat al Friedenstalului, Adeline își amintea, ca și cum s-ar fi întâmplat ieri, cât de supărată a fost când taică-său i-a zis așa ceva. O vreme, mersese uitându-se peste ambii umeri de frica lupilor care ar fi ieșit tăvălug din pădure s-o înhațe.

Se simți la fel când părăsiră satul, îndreptându-se spre vest, odată cu soarele și cu salvele de tun încă bubuind în spatele lor, pe lângă câmpuri care așteptau aratul și copaci înmuguriți și păsări care ciripeau și fluierau deasupra tufișurilor, și visuri distruse, îngropate în realitatea foametei și a războiului.

Alte avioane de luptă germane treceau vâjâind în ceruri, îndreptându-se spre front.

— Unde mergem, Papa? întrebă Walt, părând îngrijorat.

— Spre vest, îi răspunse Emil. Cât mai spre vest cu putință. Poate chiar dincolo de ocean. Nu știu.

— Dincolo de ocean? întrebă Adeline, surprinsă și ușor înfricoșată de idee.

— De ce nu? îi zise bărbatul, aruncându-i o privire.

Femeia răspunse primul lucru care-i venise în minte.

— Nu știm să înotăm.

— O să învățăm.

— Da', *de ce* mergem spre vest? întrebă Will.

— Pentru că viața va fi mai bună acolo, spuse Emil.

Un cal necheză și apoi țipă în haosul schimbător format de căruțe, teleguțe, tancuri și camioane din spatele lor. Oamenii începură să urle și să strige. Walt se întoarse, chinuindu-se să privească în urmă.

— Căruța cuiva a fost lovită de un camion Wehrmacht, la câteva căruțe mai departe de cea a lui Oma, zise el. Și un cal. S-au răsturnat cu totul, iar calul și-a rupt piciorul și nu se mai poate ridica.

Emil le făcu semn lui Oden și Thor și se grăbiră să se apropie de golul lăsat de căruța dinainte.

Will părea supărat. Se urcă în poala mamei lui, cuibărindu-se la piept, și-i zise:

— Spune-mi cum o să fie, mamă.

— Ce să fie? îl întrebă Adeline, îmbrățișându-l și legănându-l.

— Vestul. Cum va arăta?

Mângâindu-i obrajii fiului ei, Adeline se uită în ochii lui Will, îi zâmbi și-i zise:

— O să mergem într-o vale frumoasă și verde, înconjurată de munți și păduri. Și cu zăpadă sus, pe vârfuri. Iar jos o să fie un râu șerpuitor și câmpuri de grâu pentru pâine și grădini cu legume, din care să ne hrănim, iar Papa o să construiască acolo o casă unde o să locuim împreună mereu, pe vecie și n-o să ne despărțim niciodată.

Asta păru să-l aline pe Will. Băiețelul se potoli.

— Cred că o să mai fie și alți băieți cu care să ne jucăm, zise el.

Adeline zâmbi văzându-i expresia, atât de nevinovată și de plină de speranță, că i se umplu inima. Îl gâdilă și-i zise:

— Îmi închipui c-o să fie mulți băieți cu care să vă jucați, dar și multă muncă de făcut. Însă o să fim fericiți, iar tu și fratele tău o să creșteți mari să vă urmați visurile.

— Ce înseamnă asta?

— Că o să fiți ce vreți voi să fiți, nu ce vi se spune să fiți, le zise Emil.

— Eu o să fiu exact ca tine, Papa, îi răspunse Will, închizând ușor ochii.

Adeline își privi bărbatul, care-i zâmbea, apoi se uită peste umăr la Walt, care se întinsese și el, iar acum moțăia.

Se întoarse spre Emil, al cărui zâmbet se transformase în ceva mai chinuit.

— Sigur ești bine?

El râgâi.

— Iaca, asta ar trebui să rezolve problema. Probabil că asta simțisem mai înainte.

După câteva momente, îi zise încet.

— O s-o găsim, nu-i așa, Emil? O vale ca aceea, pe care s-o putem numi *acasă*? Un loc din care să nu mai plecăm niciodată?

Chipul lui Emil se înăspri și mai mult. Nu vru să se uite la ea când ridică din umeri și-i spuse:

— Cineva mi-a zis cândva că, dacă te rogi întruna pentru ceva, nu se poate să nu-l primești la un moment dat.

— Eu ți-am zis asta, îi răspunse Adeline, zâmbind. Și doamna Kantor mi-a zis mie.

— Știu.

— E binecuvântare, Emil. E răspunsul lui Dumnezeu la rugăciunile noastre. Tu încă mai crezi în binecuvântarea lui Dumnezeu, nu?

— Adeline, după toate câte-am văzut noi doi, cu ochii noștri, sunt zile când nu mai știu dacă Dumnezeu ne aude, darămite să ne mai și răspundă. Dar o să-ți zic în ce cred eu.

— În ce anume?

— Oriunde-om sfârși, o să fie mai bine decât în iadul prin care am trecut deja.

Caravana ajunse pe un platou și apoi o luă spre nord, dându-i lui Adeline șansa să mai privească o dată asupra vieții ei abandonate. Vântul rece începuse să sufle înghețat. Auzea salvele de tun și vedea fumul ridicându-se din creasta dealurilor de dincolo de sat.

— Ai dreptate, zise ea. Oriunde va fi mai bine decât aici.

---

[2] Expresie care se referă la Rusia. Ursul rusesc e simbolul Rusiei. În același spirit, lupul (*wolf*, prescurtare de la *Wolfsangel*) este simbolul Partidului Nazist, folosit pentru o bună parte din diviziile militare care luptau pe fronturile deschise de Hitler în al Doilea Război Mondial. (*N.t*)

Capitolul doi

Noiembrie 1929
Schoenfeld, Ucraina

Becul a început să pâlpâie și-a murit. Dar Adeline, la cei paisprezece ani ai săi, a anticipat pana de curent din mica școală la care se ducea. Aprinsese deja lampa cu kerosen deasupra chiuvetei din bucătăria școlii, unde muncea după ore.

Frecând și ultima oală mare pe ziua aceea, Adeline simțea că-i flămândă, o stare destul de obișnuită în viața ei din ultima vreme. A aruncat o privire spre un săculeț plin cu coji proaspete de cartofi care stăteau pe tejghea, întrebându-se cum o să le gătească maică-sa, iar foamea i s-a întețit nițel, dar s-a pus pe zvântat oala, s-o așeze înapoi pe raft.

Două ore, s-a gândit Adeline, uscându-și mâinile. *Două ore din viața mea pentru câteva ruble și un kil de coji. Merită?*

Dar abia și-a pus întrebarea, că tot ea și-a zis să nu mai gândească în felul ăsta. Să pui sub semnul întrebării munca pe care o faci și ce primești în schimbul ei ar putea să-ți aducă multe necazuri, dacă te aude cineva c-o spui cu voce tare în vremurile astea, sub conducerea lui Iosif Stalin. Și numai să gândești prea mult ar putea să te facă să scapi, accidental, cuvintele din gură. Și apoi ce s-ar alege de ea?

Ar fi aruncată vântului și lupilor, cum îi plăcea lui taică-său să zică. Asta s-ar alege de ea. Ar fi aruncată vântului și lupilor într-un loc îndepărtat și înghețat.

Adeline și-a pus pe ea haina grea de lână, un dar de la o mătușă moartă, spunându-și: *Nu eu. De mine o să se aleagă ceva mai bun în viața asta, într-un loc mai bun.*

Au năpădit-o emoțiile când s-a gândit la locul acela mai bun. Un spațiul în care ea și familia ei ar putea duce o viață mai bună decât cea crudă și nedreaptă care le-a fost dat s-o trăiască. Nu știa

multe despre viața asta viitoare, dar simpla idee de „mai bun“ o făcea să zâmbească și să nu se mai simtă așa de obosită pe cât ar fi fost altfel.

Adeline și-a înfășurat capul într-o basma de lână, a luat lampa și sacii și s-a îndreptat spre ușa de la bucătărie. A deschis-o și a ieșit în noaptea rece și neagră. Tremurând, a încuiat ușa și-apoi a ridicat lampa să-și lumineze drumul spre vest, spre cealaltă parte a orașului și casă.

Grăbește-te într-acolo, și-a zis și a mărit pasul. *Asta spune Papa mereu. Dacă vrei anumite lucruri, grăbește-te într-acolo. Dacă vrei să faci lucruri, grăbește-te într-acolo*.

Nu știa pe nimeni care să se grăbească într-acolo mai mult ca taică-său. El era primul care să se trezească dimineața și ultimul care să se ducă la culcare și, între, era în permanentă mișcare, clipă de clipă.

Adeline a ținut pasul întins, rapid, străbătând străzile pustii ale unei colonii agricole care rezistase patru–cinci generații, ducându-se până în vremea domniei Ecaterinei celei Mari. Chiar și în timpurile de la sfârșitul anilor 1700, pământurile arabile ale Ucrainei erau dintre cele mai îmbelșugate de pe pământ, cu țărână plină, neagră, care, dacă era arată și îngrijită cum se cuvine, dădea roadă bogată.

Însă țăranii care trăiau acolo în vremurile acelea erau agricultori săraci, așa că împărăteasa începuse să fie de acord cu imigrarea a mii de familii de nemți sau *Volksdeutsche*[3], cărora li se dăduse pământ și care fuseseră scutiți de biruri decenii la rând, la schimb pentru rezistența și priceperea lor la munca câmpului. Veniseră în valuri, munciseră pământul și înfloriseră în exilul benevol pe pământurile Ucrainei, aprovizionând cu grâne Mama Rusie mai bine de un secol.

Acești *Volksdeutsche,* mai ales cei numiți „germanii de la Marea Neagră“, care trăiau între Odessa și Kiev, nu s-au integrat niciodată în cultura rusă. Și-au construit propriile cămine și au ridicat orașe și cătune precum Schoenfeld ca replici ale celor lăsate în urmă în Germania, înălțând biserici care să continue

credința luterană și școli care să le învețe copiii și să le țină vie limba maternă.

Dar, după multe generații la rând, germanii de la Marea Neagră deveniseră izolați de Germania și de cultura ei, aproape complet rupți de rădăcinile lor. Însă, cu toate astea, viața pentru germanii de la Marea Neagră și pentru cam un milion de alți *Volksdeutsche* care trăiau în Ucraina până în 1917 fusese foarte bună. Înainte de Revoluția Bolșevică, Schoenfeld reprezentase o colonie îmbelșugată a etnicilor germani de la Marea Neagră, care produceau cu regularitate culturi abundente menite să-i hrănească pe ei și Rusia.

Dar asta nu se mai întâmpla.

Înainte de seara aceea, în timp ce tânăra Adeline se grăbea să traverseze orașul, majoritatea celorlalte familii străvechi fuseseră izgonite din colonie, scoase din casele lor și de pe pământurile lor, înlocuite cu orășeni care nu știau nimic despre cum se cultivă pământul. Acesta era singurul motiv pentru care familiei lui Adeline îi fusese îngăduit să rămână în casa părintească: tatăl ei rămăsese singurul din partea locului care mai știa cum să aducă o cultură mare de grâne în punctul de-a da în pârg. Fără el, idioții de la oraș ar fi fost blestemați să piardă recoltă după recoltă și toată lumea ar fi crăpat de foame.

Dar noi suntem în siguranță, și-a zis Adeline undeva la jumătatea drumului prin oraș. *Așa a spus mama. Ei au nevoie de Papa, așa că, pentru moment, suntem în siguranță. Și ar trebui să avem destulă mâncare pe iarnă.*

Adeline s-a oprit, a ridicat felinarul mai sus și s-a uitat la o siluetă din fața ei, întunecată și nemișcată în iarba înaltă și vestejită. A făcut cu grijă un pas în față, apoi încă unul. Uitându-se în lumina felinarului, a mai făcut un pas.

Câinele, o corcitură mare, fusese ucis și lăsat să moară, cu gâtul tăiat, înconjurat de propriu-i sânge ca o aureolă. Sângele era încă neînchegat, încă neînghețat. Strălucea în lumina lămpii și asta o speria și mai rău. Cineva tocmai omorâse animalul.

Adeline a înălțat felinarul și s-a uitat de jur împrejur, fără să vadă nimic altceva decât palida lumină din preajma ei și

umbrele, și întunericul de dincolo de ea. Nicio mișcare. Niciun sunet, altul decât bătaia inimii ei în urechi și vocea din cap.

Spune-i lui Papa!

A rupt-o la fugă, cu felinarul ținut sus și în lateral, în timp ce trecea pe lângă un hambar care îi aparținuse cândva prietenului tatălui ei, aflat pe ultima cărare înainte de ultima cotitură spre casa ei.

Câteva minute mai târziu, a găsit al doilea câine mort, un terrier mic, cu gâtul tăiat și aruncat într-un șanț. Adeline știa câinele, un lătrător prietenos, și simțea c-o să plângă. Îl văzuse dimineață în drum spre școală.

Au omorât doi!

Deja îngrozită, a început să alerge și mai tare, chinuindu-se să nu dea frâu liber imaginației întunecate care îi umplea mintea, toate gândurile învălmășindu-se în jurul celor doi câini morți, până n-a mai rămas nimic altceva. A ajuns, în cele din urmă, la poarta casei sale, o clădire frumoasă, din lemn, pe care străbunicul ei o construise acum aproape un secol, într-un modest stil bavarez, cu un acoperiș înclinat, din țiglă de cherestea, cu două frontoane și cu o căptușeală de scânduri roșii de-a lungul intradosului. Împingând ușa cu genunchiul, a intrat și-a închis-o la loc cu călcâiul.

— Stinge lampa ’ceea, i-a zis taică-său de la masa la care repara un ham din piele pentru caii lui de plug, folosindu-se de două lămpi lucitoare care atârnau de grinzile de deasupra lui și un foc care duduia în spate.

— Papa, eu…

— Stinge lampa, copilă, i-a zis Karl Losing. Gazu-i rar zilele astea.

— Ascultă la taică-tău, i-a zis și maică-sa, Lydia, strigând din bucătăria aflată în spatele lui. Și unde sunt cojile ’celea? Te-am așteptat ceva vreme.

Adeline și-a înghițit iritarea și-a suflat în felinar să-l stingă, în timp ce frate-său de unsprezece ani, Wilhelm, și-a făcut apariția din spate, cu lemne de foc. A agățat felinarul de un cui, lângă ușa de la intrare, și-a dosit haina și eșarfa, apoi s-a dus de îndată cu

cojile de cartofi, trecând pe lângă tată și frate, în bucătăria unde Lydia tocmai scotea din cuptorul cu lemne o pâine fierbinte.

— Coji, a zis Adeline, lăsând sacul jos. Un kil întreg. Am cântărit.

— Ai terminat cu ceapa care să meargă cu cojile, Malia? a întrebat mama, așezând tingirea cu pâine pe plită, să se răcească.

— Dacă aș fi terminat, tu ai fi fost prima care să afle, mamă, i-a răspuns sora mai mare a lui Adeline, Amalia, în cadența ei ciudată.

Stătea cu spatele la ele și tăia cepele încet, dar ferm.

— Pune masa, Adella, i-a zis mama. Și umple ulciorul la pompă.

— Trebuie să-i povestesc ceva lui Papa, mamă.

— Faci cum ți se spune.

Adeline știa că e imposibil să te înțelegi cu mama din momentul în care s-a rostit un ordin, așa că a apucat carafa și s-a dus afară, la pompa aflată în curtea din spate. Temperatura scădea și, când s-a întors și a pus apa pe masă, mâinile o usturau. A așezat linguri pentru cinci persoane în jurul mesei și al tatălui, care își vedea de hamul lui, absorbit în muncă. Odată ce cănile și castroanele au fost așezate, Adeline s-a proptit direct în fața lui.

— Papa... a început ea.

— Nu poate să aștepte până după cină, copilă? i-a zis el, fără să ridice măcar o clipă ochii spre ea.

— Nu vezi că taică-tău e prins cu munca? i-a strigat mama.

Adeline simțea că nimeni n-o vede, nimeni n-o aude și ceva în ea s-a rupt. A izbucnit în lacrimi.

— Papa, te rog! Trebuie să mă asculți!

În cele din urmă, taică-său și-a lăsat hățurile de piele, ridicându-și privirea, încurcat la izbucnirea fetei.

— Ce e? Ce e cu lacrimile? Ce te-a întristat azi?

— În drum spre casă, de la școală, a început ea să bolborosească, am văzut doi câini morți. Cineva le-a tăiat gâtul. Sângele era proaspăt.

Fața părintelui i-a căzut. A pus șaua pe masă și-a zis domol:

— Liniștește-te, Adella, și zi-mi unde i-ai văzut.

Plânsetele ei s-au mai potolit. Și-a șters lacrimile cu dosul mânecii destrămate de la flanelă.

— Cât de departe de aici? a întrebat el.

— Cel de-al doilea la trei sute de metri de casă, a zis ea. Poate mai puțin.

Taică-său și-a cercetat cu luare aminte mâinile uscate. Adeline întotdeauna a crezut despre taică-său că e mare și impozant, și înfocat, dar acum îi părea, deodată, mai mic, mai puțin sigur de el însuși.

S-a uitat către nevastă-sa, care stătea în ușa bucătăriei, frământând șorțul cu mâinile.

— E altcineva, Karl, a zis ea. Unul dintre veneticii care și-au încordat mușchii pe-aici.

Bărbatul a înghițit un nod dur și-a dat din cap.

— Să ne rugăm să fie așa.

Adeline nu s-a putut abține. S-a dus pe după masă și și-a aruncat brațele în jurul lui taică-său. El n-a zis nimic, doar i-a frecat brațele o clipă, înainte să spună:

— Copilă, trebuie să-mi termin treaba înainte de cină. Du-te și ajut-o pe maică-ta.

Ea l-a sărutat pe obraz și s-a retras. El i-a zâmbit ușor și i-a atins fața, apoi a revenit la hamul lui pe care-l primenea cu sula, acul cu ureche mare și ghemul de funie din piele.

Adeline s-a întors în bucătărie unde maică-sa amesteca ceapa și cojile de cartofi în tigaia de fontă.

— Mama, a început ea.

— E pentru unul dintre nebuni, a declarat maică-sa.

— Ce anume? a întrebat Malia.

Adeline s-a apucat să răspundă, dar maică-sa i-a aruncat o privire tăioasă peste umăr și-a clătinat din cap.

— Nimic, draga mea, a zis Adeline.

Malia a răspuns:

— Să știi că n-o să mă sparg.

— Știu.

— Mă simt mai bine ca oricând.

— Așa e, a zis maică-sa. Mai bine decât am fi sperat.

— Mulțumesc, mamă, a zis Malia, și-a părut că-și pierde șirul gândurilor. Ce-mi dai acum de făcut?

— Ia loc, draga mea, i-a răspuns Adeline. O să mâncăm.

— Oh, a zis sora ei, înseninându-se. Asta-mi place.

În seara aceea, în afară de Malia și Wilhelm, ceilalți stăteau în jurul mesei cu o expresie sumbră. Adeline și părinții ei se gândeau cu teamă la ce-ar fi putut însemna câinii aceia morți.

Nu exista niciun nebun lăsat să umble dezlegat prin Schoenfeld, însetat de sânge canin. Se știa că OGPU — poliția secretă a lui Stalin — făcea în așa fel încât să fie omorâți câinii, ca să nu-i dea de gol când veneau să caute prizonieri politici în cursul nopții.

La un moment dat în timpul mesei, Adeline a rămas mută de uimire văzând că lingura din mâna lui taică-său tremură și mâncarea îi curge înapoi în castron.

Maică-sa l-a atins pe cot.

— Ai avut cea mai bună recoltă de șase ani de zile, Karl. Peste tot în alte părți e sărăcie de grâne. Nu pot să facă asta fără tine.

El nu părea deloc convins.

— Ei nu vor să te descurci bine, n-ai auzit de asta?

Și-a coborât o vreme ochii pe masă, apoi a trântit cu pumnul în ea.

— Întâi și întâi, comuniștii îi omoară pe toți oamenii deștepți care fac orașele să meargă. Iar acum vor să transforme priceperea cuiva într-o fărădelege ce trebuie pedepsită! Ce s-a întâmplat cu lumea asta? Cum am sfârșit într-un azil?

Și-a ridicat privirea spre nevastă-sa, fiicele și fiul lui uimiți din cale-afară și care-și fereau ochii din calea lui. În mod normal, Karl Losing era un om tăcut, liniștit și cuminte, ba chiar un om mărinimos. Dar acum era adus de spate și vocea îi trăda întâi furie, apoi disperare când a zis:

— Dacă nu muncești pământul să-ți dea grâu, lumea n-are ce mânca. Dacă ai prea multe grâne și hrănești prea multe guri, devii dușman al poporului. Cum e asta drept?

— Nu-i drept, a zis Adeline.

— Niciun pic, a adăugat Malia, surprinzând pe toată lumea. Dacă muncești din greu, Papa, dacă o faci repede și bine, faci ce trebuie, pentru că Dumnezeu te răsplătește pentru munca ta grea.

Ochii părintelui lor s-au umezit de lacrimi, uitându-se neajutorat la fiica lui cea mare, cu probleme la cap.

* * *

Au venit a doua zi, la trei noaptea, cu pumni grei și bâte bătând în ușa de la intrare, trezind întreaga familie. Lydia a început să plângă aproape imediat și la fel au făcut și fetele.

— Ce se întâmplă? a întrebat somnoros frățiorul lui Adeline din covata de lângă patul ei.

— Șșșș, i-a zis ea. Mă duc să văd.

Adeline s-a dat jos din pat, prin întuneric.

— Papa? a zis Adeline, după ce-a străbătut holul mic dinaintea ei și l-a văzut pe taică-său pornind pe scările abrupte, cu o lampă în mână.

— Stai acolo, copilă, i-a zis el domol, aruncându-i o privire peste umăr. Nu-i nimic.

Dar nu s-a putut abține să nu se ia după el, coborând tiptil scările, apoi cotind spre dreapta, unde l-a văzut pe taică-său dinaintea ușii, tremurând.

— Deschide! s-a auzit o voce vorbind în rusă.

El și-a plecat capul, a pus lampa pe poliță, apoi a scos drugul de pe ușă. O bâtă s-a ridicat din noapte, lovindu-l pe taică-său în stomac. Bărbatul s-a îndoit, s-a dat împiedicat mai în spate și a căzut.

Adeline a început să țipe.

— Papa!

Părintele s-a chircit și s-a rostogolit în agonie. Doi bărbați mari, în haine lungi și negre au intrat în casă.

— Sunt comisarul Karpo de la OGPU, a zis al treilea bărbat din spatele lor, mai mic, mai în vârstă. Tovarășe Losing, ești acuzat că ai fi un culac.

— Vrei să spui că sunt cineva care știe ce face, a răspuns el cu răsuflarea întretăiată.

Unul dintre bărbații cei mari l-a lovit.

— Nu, tovarășe, i-a zis comisarul. Vreau să spun că ești cineva care fură de la semeni și de la stat.

— N-am furat nimic, a zis tatăl lui Adeline. V-am dat o recoltă bogată.

Comisarul Karpo s-a uitat la oamenii lui.

— Căutați. Și în spate.

— Ce căutați?

— O să știm când o să găsim.

Lydia, Malia și Wilhelm s-au adunat în spatele lui Adeline, pe scări, îngroziți, uitându-se cum oamenii securității îl puneau pe Karl în cătușe și-l lăsau pe-o parte, întins, în timp ce două gorile distrugeau parterul casei. După zece minute de căutări, unul dintre ei a venit cu un sac mare de cereale.

— Am găsit asta în coșul din hambar, a zis el.

Comisarul a zâmbit.

— Și ziceai că n-ai furat nimic, tovarășe Losing?

— Un bărbat are dreptul să ia ceva în plus pentru familia lui, după atâta muncă.

— Și de unde ți-a venit ideea asta?

Lydia și-a împins copiii și-a coborât plângând scările.

— Vă rog să nu-l omorâți.

— Să-l omorâm? a răspuns comisarul amuzat. Nu, de azi înainte bărbatul dumitale o să meargă să muncească acolo unde o să învețe să aibă mai mult respect pentru semenii lui. În Siberia.

I-au dat lui taică-său o oră să-și adune cele mai călduroase haine. I s-a permis să-și îmbrățișeze nevasta și pe fiecare dintre copii înainte să-l conducă spre ușă.

Lydia plângea.

— Cât o să fie plecat?

— Nu eu hotărăsc asta, a zis comisarul Karpo.

— Și cu noi ce-o să se întâmple?

— Ce se întâmplă tuturor culacilor, a zis el și le-a întors spatele.

— O să mă întorc! a strigat tatăl lui Adeline, în vreme ce era târât afară în noapte. Vă promit că o să mă întorc!

---

[3] În terminologie nazistă, *Volksdeutsche*, etnici germani, erau acei indivizi care, deși de origine germană, nu dețineau cetățenie germană. Istoricii atribuie definiția extinsă a termenului lui Adolf Hitler, care l-ar fi cuprins pentru prima dată în 1938 într-un memorandum al Cancelariei Reich-ului. Conform documentelor vremii, în anii '30, mai mult de treizeci de milioane de astfel de Volksdeutsche trăiau în afara hotarelor Reich-ului. *(N.t)*

Capitolul trei

Sfârșit de martie, 1944
La douăzeci și cinci de kilometri de granița dintre Moldova și Transnistria

În căruța cu coviltir a familiei Martel, aflată în urma altei căruțe și a altor sute dinaintea lor, toate amestecate în haosul semicontrolat al armatelor nemțești care băteau în retragere, Adeline își amintea, ca și cum ar fi fost ieri, dispariția părintelui ei în întunericul acelei nopți îngrozitoare.

Vă promit tuturor c-o să mă întorc!

Din noaptea aceea au trecut aproape cincisprezece ani de așteptare. Adeline avea și acum în minte durerea brutală a pierderii de pe chipul mamei sale în zilele și săptămânile care au urmat după dispariția bărbatului ei, o rană adâncită tot mai mult, cu fiecare an în care nu știau ce s-a făcut cu el, în care încercau să țină vie speranța.

Adeline privi peste umăr și-și văzu băieții ațipind, cu pături înfășurate în jurul umerilor și peste poale. În ciuda vântului tot mai puternic, se ridică să stea pe banchetă, lângă Emil, în timp ce copitele cailor clămpăneau de-a lungul drumului. Privind în urmă, peste coviltirul de pânză, o văzu pe sora mai mare șezând lângă maică-sa, în căruța lor, cu capul sus, uitându-se în toate părțile, băgând totul de seamă, părând fascinată de noutatea peisajului și a convoiului mereu schimbător.

Dar nu și mama lui Adeline. Lydia stătea gârbovită, cu frâiele în mâini, ca și cum pe umeri avea o povară de plumb, holbându-se la poneii săi, pierdută în anii de rugăciuni fără răspuns. Lydia nu a renunțat niciodată la gândul că al ei Karl o să se întoarcă. Când au fost, în cele din urmă, aruncați din casa lor, în 1930, insistase să-i scrie o scrisoare bărbatului ei, în care-i zicea unde s-

au dus și din ce pricină. A lăsat-o sub o piatră desprinsă din fundație, acolo unde punea el mereu lucrurile de valoare.

Amintindu-și anii de greutăți, chin și singurătate îndurați de mama sa după ce părintele lor fusese luat de lângă ei și după ce-au fost aruncați în stradă, Adeline simți că inima i se strânge de milă. Dar Wilhelm, fratele ei mai mic? Nu avea nici cea mai vagă idee ce se întâmplase cu el după ce nemții îl înrolaseră acum trei ani în armată. La fel se petrecuse și cu fratele mai mare al lui Emil, Reinhold. Înrolat în Wehrmacht, luat de lângă familie, Reinhold fusese trimis în vest să apere Parisul și, de atunci, nu mai auzise nimeni de el.

Adeline se uită dincolo de căruța mamei și dădu cu ochii peste alte șase sau șapte, toate conduse de femei, toate la fel de gârbovite și cu niște expresii la fel de încrâncenate, toate văduvele lui Stalin. Maică-sa nu era, în ziua aceea, singura care-și lăsa îndărăt oameni dragi. Da, călătoria aceasta spre vest, sub protecția naziștilor, era un nou început pentru Lydia și pentru toate celelalte femei singure din caravană. Dar asta însemna, fără preget, și sfârșitul propriilor speranțe, sfârșitul visurilor că își vor mai vedea vreodată bărbații întorcându-se acasă.

Cum să trăiești cu asta? se întrebă Adeline întristată. *Cum să supraviețuiești?*

— Adeline, zise Emil, bătând-o pe picior, pregătește băieții. Vine furtuna. O să ne lovească fără milă.

Adeline se uită spre nord și văzu norii vineți care veneau cu viteză. Își trezi băieții și-i ajută să se îmbrace în salopetele de lână, să-și ia hainele și căciulile pe ei, înainte să-și tragă și ea ciorapii groși din lână sub șorț și fustă. Apoi își puse pe sub haină o flanelă împletită din lână și luă frâiele de la Emil ca să-l lase și pe el să se schimbe. Emil își trăgea pe el ultima haină, când primul fulg căzu pe obrazul lui Adeline.

El preluă frâiele, în vreme ce fulgii de nea începeau să se depună și să albească crupele și grumazul cailor. Îi zise lui Adeline să intre sub prelata coviltirului cu băieții.

Nu mai departe de un kilometru, zăpada începu să vină în cearșafuri de alb care goneau în spirale dinspre nord și-i izbi din

flanc. Caii își întoarseră capetele să se ferească de vânt, iar lui Emil îi veni și mai greu să-i mâne și să țină căruța pe drum, cu vremea care se înrăutățea, devenind tot mai înșelătoare. Zăpada curgea pieziș cu dușmănie, înțepându-i ochii și obrajii. Cu fiecare rafală de crivăț, căruța scârțâia și gemea, iar coviltirul se întindea și țipa, ținându-se de cadrul de lemn.

Emil se uită înapoi spre familia lui.

— Vreau să vă puneți toți pe partea dreaptă, contra vântului, ca să nu se răstoarne. Și verifică nodurile care țin copertina, Adella.

În timp ce Adeline muta băieții în partea dreaptă și verifica nodurile, Emil își înfășură gâtul, gura și nasul în fular și-și trase șapca adânc pe cap, peste ochi. Dar zăpada era acum purtată pe coapsa unui viscol cutremurător. Acesta îl lovea cu forță, găsindu-i gulerul hainei și strecurându-i-se pe spate. Încheieturile mâinii îl usturau prin mănușile de lână, iar vântul mușcă obrazul drept până când pielea dezgolită i se făcu carne vie, apoi îi amorți complet.

Caii se târau greoi, cu capetele plecate, întoarse spre stânga, cu umerii drepți și crupele expuse curenților, din ce în ce mai înghețați și mai puternici cu fiecare moment ce trecea. Dându-și seama că ambii cai erau în pericol, trase la marginea drumului și-i făcu semn soacră-sii să facă la fel. Celelalte căruțe trecură pe lângă a lor.

Adeline și băieții erau adunați la un loc în căruță, pe partea dreaptă, sub pături. Femeia avea spatele pe laterala căruței care se zguduia violent acum. S-a uitat la el alarmată.

— Emil, o să țină?

— Nu știu, recunoscu el, umblând într-o cutie și întorcându-se cu ochelari din piele pentru amândoi caii.

Își duse mâna streașină la ochi, apoi se chinui din răsputeri să ajungă înapoi la Oden și Thor. Legă ochelarii la căpăstru, ferindu-le ochii de unele dintre răsuflările brutale laterale ale vântului. Apoi se întoarse la căruța Lydiei, pentru a le pune ochelari și poneilor ei. Uitându-se în urmă, pe cărare, văzu un spațiu în linia convoiului.

Emil sări înapoi în căruță, apucă frâiele și le pocni peste crupele cailor. Căruța alunecă într-o parte vreo câțiva metri în zăpadă, apoi se îndreptă și porni înainte. Ochelarii de cal păreau să ajute. Acum ambii cai țineau capetele ceva mai drept, iar urechile erau și ele verticale și mai atente. Emil văzuse cum făcuseră caii înainte și-și aplecă și el capul acum în piept și spre stânga, lăsând umărul drept și partea dreaptă a corpului să preia răsuflarea cea mai dură a furtunii.

Aruncă des câte un ochi spre cărarea înzăpezită, surprinzând din când în când căruța din fața lui la să tot fi fost treizeci de metri și nimic altceva dincolo de ea sau în jurul lui. Totul se albise în vâltoare. Emil simți că mergeau în câmp deschis, agricol și nu era mai nimic care să oprească sau să încetinească vântul. În pădure sau în zonele cu pământ stâncos, s-ar fi oprit cu siguranță, le-ar fi zis tuturor să se adăpostească într-o albie de râu sau în vreo râpă.

O pală uriașă de vânt veni urlând spre ei și lovi cu forță în căruța familiei Martel din lateral. Căruța fu ridicată pe două roți și trântită înapoi pe pământ. Adeline și băieții începură să țipe.

Thor și Oden simțiră ridicătura bruscă, auziră strigătele și-și proptiră adânc copitele, făcând câțiva pași rapizi, tropăiți, suficient de sprinteni, încât partea din spate a căruței să se unduiască în zăpadă și aproape să-l arunce pe Emil care scăpă hățurile. Thor și Oden își feriră capetele de viscolul care venea vuind spre ei și, înainte ca Emil să-i poată opri, o rupseră la fugă spre dreapta, ieșind de pe cărare și gonind din ce în ce mai repede peste pământul vălurit.

Zăpada și vântul îi orbeau, iar Emil se chinui să se întindă și să apuce iar de hățurile care zăceau pe coapsa lui Oden. Dar hățurile înghețaseră și alunecau printre mănușile de lână. Se gândi la frâna pusă la roata din stânga-față, dar se temea să nu desprindă sau să rupă vreo osie pe pământul denivelat. Caii erau speriați, dezorientați și fugeau acum într-un galop mic, mergând în voia furtunii, aruncând în urma lor cu zăpadă udă și noroi. Căruța scârțâia, sălta și aluneca în viscolul care îi bătea necontenit din toate părțile.

— Oprește-i! urlă Adeline. O să fim zdrobiți!

Emil își scoase mănușa stângă și se întinse cât de departe putu, apucând hățurile cu două degete. Nu dură mult și le înfășură de trei ori în jurul încheieturii drepte înainte să tragă cu mâna stângă descoperită, proptindu-și picioarele și împingându-se înapoi, luptând cu toată greutatea cailor fugari.

Trase de zăbale, forțându-le capetele să coboare, din ce în ce mai jos, până încetiniră și, în cele din urmă, se opriră. Le vedea trupurile din lateral contractându-se convulsiv de extenuare și frică. Pufneau din greu pe nări și tușeau, bătând din copite și, din nou, își feriră capetele de furtună.

— Vreau acasă! zise Walt.

Emil îl ignoră, legă hățurile, se puse cu spatele la intemperii și se urcă cu picioarele pe băncuță să se uite înapoia lui. Nu vedea decât alb învolburat. Nu tu copaci. Nu tufișuri. Nu alte căruțe. Nicio cărare. Nimic altceva decât furtună.

— Emil! îl strigă Adeline. Încotro o apucăm?

Se gândi la cât au alunecat și-au dănțuit în zăpadă, la noroiul și bulgării de omăt pe care le-au stârnit caii și zise:

— O să mergem înapoi pe urmele noastre.

Și așa și fuse pentru primele câteva minute. Emil reuși să vadă de unde veniseră, dar înțelese cât de repede se așternea zăpada și cu ce viteză le acoperise vântul urmele. Voia să-și mâne caii să meargă mai repede, dar nu reușea nici el să vadă bine.

Apoi nu mai reuși să vadă urmele deloc. Totul era acoperit cu zăpadă. Le ajunsese deja la osii. *Dacă o ținem tot așa…*

Emil nu vru să se gândească la ce s-ar întâmpla *dacă*. Se hotărî să meargă pe dibuite, în zigzag, tot înainte de unde lăsaseră urma, sperând să dea de cele pe care furtuna nu le șterse încă. Dar cu vântul care frământa zăpada groasă nu era nimic de văzut. În cele din urmă, întoarse căruța contra vântului, opri și puse frânele.

— Ce ne facem? întrebă Adeline.

— Așteptăm să treacă furtuna, îi răspunse el. N-avem cum să fim la mai mult de cinci sute de metri de drum, dar n-am idee exact

în care direcție. Când o să putem vedea, o să-l găsim. O să-i ajungem din urmă.

Se dădu jos din căruță și scoase hamurile de pe cai. Îi aduse lângă căruță, în partea ferită de vânt, îi legă de ea și apoi se urcă în spate.

— Arăți ca un om de zăpadă, Papa! îi zise Will de sub pături.

Emil își ridică privirea și văzu că e acoperit de un strat de zăpadă din cap până-n picioare.

Walt începu să râdă. La fel și Adeline, care zise:

— Dă-o jos și scutur-o. O să ne uzi pe toți dacă te bagi așa sub pături, cu noi.

Emil se strădui să-și dea jos haina, o scutură în spatele căruței și-o așeză deoparte. Făcu asemenea cu cizmele și pantalonii și se băgă sub cuverturi alături de Walt. Era cald și, deși căruța era bătută de zăpadă, coviltirul părea să țină, cu cadru cu tot. Pentru moment, erau în siguranță.

Vântul se potoli puțin, apoi mai mult. Deasupra lor, coviltirul se umflă în vânt cincisprezece secunde bune. Apoi o pală de vânt îi lovi cu forță, apoi încă una și apoi încă un vuiet. Emil se uită peste capetele feciorilor la nevastă-sa, înfricoșată și transfigurată de vremea de afară.

— O să fie bine, zise el.

* * *

Adeline se trezi greu din ațipeala ei, la început neînțelegând unde e, ci doar că trupul îi era cald și că aerul pe care îl respira era mușcător. Caii se foiau în căpăstru, lângă căruță, trezind-o de-a binelea. Deschise ochii, văzu că-i zi afară și că nu mai ningea. Emil se trezise deja și nu mai era în căruță.

Will se foi și el, zicând:

— Am ajuns?

— Ți se pare că e ceva verde pe-aici? i-o întoarse Walt.

Adeline îl gâdilă pe Will, apoi se ridică de sub pături și se așeză pe banchetă. Scoase aburi pe nări. Cerul se însenina. Soarele zicea c-ar fi amiază. Cât cuprindea cu privirea, și vedea chiar destul de

departe, totul scânteia de-un alb strălucitor, atât de orbitor că, dacă se uita prea mult, o dureau ochii.

Emil veni de lângă căruță, cu Oden și Thor de căpăstru.

— Îmi aduci niște nutreț?

— Da. Unde suntem? Unde e drumul?

— Cred că e lângă linia subțire de copaci de acolo, zise el, făcând semn cu mâna liberă. Dar o să ne ducem pe dealul 'cela de acolo ca să vedem mai bine.

— Nu se zăresc nicio căruță și niciun camion.

— De acolo o să le vedem, zise el, legându-l pe Oden la căruță. Îți promit c-o să fim pe drum până la lăsarea nopții și o să ajungem convoiul din urmă cât ai zice pește.

Când Adeline sări jos din căruță, zăpada era, în unele locuri, până la genunchi, dar putea vedea unde e mai adâncă de-atât. După ce le duse cailor o măsură plină din singurul lor sac de ovăz și Emil îl legă și pe Thor, porniră la drum spre dealul dinaintea lor.

— Crezi că ajungem în vârf? întrebă ea. Nu vreau să ne împotmolim.

— O să ne apropiem cât putem de mult și mă urc eu sus să văd.

După furtună, aerul deveni atât de geros, că zăpada viscolită se ridica pe lângă picioarele cailor și roțile căruței ca fumul. Emil îi opri la poalele dealului, care fusese acoperit complet de zăpadă.

— Mă întorc îndată, zise el, apoi îi înmână ei hățurile.

Adeline își privi bărbatul urcând cu pași apăsați în zăpadă, doar ca să intre în ea până la brâu, spre încântarea băieților care începură să râdă.

— Papa s-a împotmolit, zise Will.

— Nu pentru mult timp, îi spuse Adeline, în timp ce Emil se zbătu și-și croi drum prin zăpada din ce în ce mai puțin adâncă, apoi o luă lin spre vârf.

La trei sferturi de urcuș, în sporovăiala băieților și-n zăngănitul căpestrelor, Adeline auzi un vuiet scăzut spre sud, spre linia copacilor. Se ridică pe bancheta căruței, își duse mâna streașină la ochi și văzu șase tancuri Panzer nemțești cam la un kilometru distanță, înaintând cu greu spre ei, măcinând zăpada.

— Slavă Domnului! zise către băieți. Odată ce reușesc să străbată zăpada, o să o culce la pământ și o să ne fie mai ușor să ajungem de aici la drum.

Sunetul tancurilor păru deodată mai puternic și mai aproape, atât de aproape, că abia reușiră să audă o voce care urla. Apoi își dădu seama că sunetul nu venea dinspre sud, ci dinspre nord.

Își întoarse capul rapid în partea cealaltă, văzându-l pe Emil coborând dealul în salturi, ca un țap speriat, cu genunchii pompând în zăpadă și cu gambele împingând înainte, afundându-se, apoi ieșind, iar și iar. Chiar și cu cei șaptezeci de metri care îi despărțeau, vedea groaza de pe chipul lui.

— Adeline! urlă el.

— Mamă! Uită-te în vârf! țipă Walt.

Pe vârful dealului și în spatele lui Emil, la vreo două sute de metri, dacă nu și mai bine, apăru țeava unui tun, urmată de o turelă imensă și o carenă blindată, montate pe un tanc sovietic care urca greoi, mestecând zăpada și pământul semiînghețat de dedesubt.

— Fugi! urlă Will. Fugi, Papa!

Emil se uită peste umăr, intră puternic în zăpada de la poalele dealului și căzu lat cu fața la pământ. Tancul se opri, pivotă, grohăi în jos pe deal, spre ei.

Emil era gata ridicat în picioare, din nou înotând și aruncându-se iar înainte, fără preget, nevăzând tancul care se oprise pe culmea dealului, la un sfert de traseu în coborâre. În spatele lui, încă un tanc sovietic, apoi al treilea. Se mișcară spre primul și se opriră.

Între timp, Emil reușise să se elibereze de zăpada adâncă și mergea acum cu pași mari și repezi spre căruță, ca o creatură dezaxată a zăpezii. Se chinui să se urce pe banchetă, prinse frâiele și urlă:

— Țineți-vă bine!

* * *

Apucând o cravașă, ceva ce nu folosea aproape niciodată, Emil începu să lovească în crupele cailor, trăgând cu putere de hățuri spre stânga. Oden și Thor se speriară și porniră la galop, trimițând căruța în toate părțile înainte s-o ia spre sud.

— Sunt tancuri Panzer în fața noastră, zise Adeline, ținându-se de drugul lateral al căruței, să nu cadă.

— Ce zici?

— Dinspre linia copacilor, vin încoace. Suntem prea sus ca să le vedem acum. Sunt șase…

Un vuiet răsunător o întrerupse, urmat de încă două, în succesiune rapidă, căci tancurile sovietice deschiseseră focul. Caii începură să necheze și porniră în galop să scape de zgomot, luând-o spre sud în viteză, chiar în clipa în care primele salve de tun loviră înspre linia joasă a copacilor, detunătură după detunătură, trimițând în spirale, în aerul geros, gheață și zăpadă și foc.

— Întoarce! urlă Adeline. O să fim mai în siguranță în spatele sovieticilor.

— O să fim morți în spatele sovieticilor! îi strigă el înapoi și biciui iar caii.

Tancurile Panzer din fața lor răspunseră atacului cu trei salve de tun simultane, urmate de două, apoi de una, toate detunăturile suficient de arzătoare la ieșirea din țeavă, încât făcură caii să încetinească, neștiind de ce anume să se teamă, până când Emil se apucă iar să-i biciuiască.

Focoasele nemțești bombardau dealurile din spatele lor. Oden o rupse în momentul acela la galop, ducând căruța după el, până ce Thor îl prinse din urmă, imitându-i pasul și cadența. Căruța prinse viteză. Roțile brăzdau și spintecau zăpada în urma lor.

În spate, încă un tanc al Armatei Roșii înaintă pe culmea dealului și trase o salvă de tun înainte ca celelalte trei să-i urmeze exemplul. Detunăturile sovieticilor loviră undeva lângă locul în care erau tancurile nemțești, aruncând în dreapta și-n stânga cu foc și piatră, dar fără să provoace vreo stricăciune. Emil vedea cum tancurile Panzer se puseră în mișcare, ieșind la iveală din depresiunea în care erau, călcând zăpada sub șenile, înaintând

prin fum și zăpada înnegrită de la detunături, cu turelele întorcându-se, pregătindu-se de luptă, cu țevile ridicate, gata de asalt.

Tancurile germane începuseră acum să tragă în voie, mișcându-se independent și evaziv spre nord, peste câmpia întinsă și îngropată în zăpadă, oprindu-se să trimită o salvă spre povârnișul dealului care se îndepărta de familia Martel din ce în ce mai mult. Sovieticii deschiseră din nou focul.

Patru sute de metri stăteau acum între tânăra familie și cele mai apropiate două tancuri Panzer din cele șase, care opriseră să-și reașeze țevile de tun.

Emil își biciuia întruna caii spre tancurile nemțești care se apropiau, chiar și când loviturile de tun ale tancurilor sovietice începură să explodeze între ele, ridicând coloane de flăcări și pământ ars și zăpadă răscolită în ceruri.

Adeline și băieții urlau în spatele lui, dar nu se putea opri. Cele două tancuri Panzer se mișcau iar ca niște târâtoare, venind spre ei. Pământul dintre Emil și tancuri se îngustă. Mână caii și mai mult spre dreapta, încercând să scape din calea lor și apoi îi biciui pe Oden și Thor cum n-o făcuse niciodată până atunci, cu cruzime și fermitate, iar și iar, cu fiecare fibră a ființei lui.

Un tanc Panzer din dreapta lor trase o bubuitură de tun, iar caii o luară brusc spre stânga. Emil reuși să-i îndrepte doar cât al doilea tanc să tragă din nou deasupra capetelor lor, la mai puțin de o sută de metri distanță de ei. Detunătura era asurzitoare. Energia bubuiturii de tun zgudui animal și om deopotrivă. Caii o porniră nebuni. Emil o resimți ca pe un pumn puternic care-l lăsase fără vlagă, în timp ce se străduia să țină biciul pe cai.

Caii o zbughiră la galop printre cele două tancuri.

Erau mult în urma lor când tancurile sovietice deschiseră iar focul. Tancul german care fusese cel mai aproape de ei fuse lovit de ghiulea și explodă, aruncând în jur cu foc și fum negru peste câmpurile albe, într-un contrast tulburător.

Un camion militar nemțesc le apăru dintr-odată la vreo patru sute de metri în față, traversând de la stânga la dreapta, îndreptându-se spre sud-vest. Convoiul. Drumul.

Emil încetă, în sfârșit, să-și mai biciuiască animalele. Urechile îi țiuiau și era amețit când își mână caii care gâfâiau și tușeau pe urmele săpate în zăpadă de camionul care tocmai trecuse. Abia atunci reuși să se uite peste umăr la nevasta și copiii care zăceau în harababura de lucruri cândva atât de atent împachetate din căruța lor. Se holbau toți la el, șocați că au supraviețuit unei lupte pe front, tresărind în continuare la fiecare detunătură din războiul care încă se dezlănțuia în urma lor. Le zâmbi și le făcu semn din cap, apoi se uită iar la caii lui și le văzu crupele pline de sânge de la rănile deschise lăsate de cravașă și se simți atât de rău, că se chinui să nu izbucnească în plâns.

Capitolul patru

Tremura fiecare mușchi din trupul lui Adeline. O dureau coastele. Gâtul îi era rană de la atâta urlat. Urechile îi țiuiau și totul suna dogit și îndepărtat.

Își dădu seama că și Will, și Walt erau la fel de șocați și de copleșiți de ce înduraseră, iar primul ei instinct fusese să-i aline. Dar văzu că Emil era încovoiat, cu umerii tremurând, și plângea. Se scutură din șoc, se ridică în patru labe în căruță, se târî spre el și-l îmbrățișă cu toată ființa ei.

— Ne-ai salvat, îi zise ea, abia auzindu-și vorbele. Ne-ai salvat pe toți.

Emil își șterse lacrimile cu dosul mânecii, apoi făcu semn spre sângele care curgea din rănile cailor înainte să-și întoarcă spre ea privirea încărcată de suferință profundă și regret.

— Știu că ții la ei, strigă Adeline. Dar se vor vindeca și suntem în viață pentru că și tu, și ei ați făcut ce trebuia făcut.

Nu știa dacă el o aude, dar părea s-o simtă. O parte din tensiune se scurse din el. Apoi o sărută, coborî și adună zăpadă, pe care o întinse peste rănile făcute de cravașă. Fiecare cal se cutremură zgomotos, pufni repetat pe nări din cauza durerii, apoi începură amândoi să se liniștească pe măsură ce zăpada se aduna pe ei.

Auzul lui Adeline aproape îi revenise când Emil se urcă înapoi în căruță. Ridică hățurile încetișor și abia dacă le atinse cozile ca să-i facă să se miște iar. Bubuiturile de tun încetaseră. Se părea că tancurile Panzer fuseseră izgonite de cele sovietice, lăsând în urmă două dintre cele patru tancuri roșii arzând la poalele dealului, în depărtare.

Adeline simți c-o trage cineva de mânecă. Will era în genunchi, în spatele ei.

— Poți să auzi? o întrebă el.

— E ceva mai bine.

— Eu aud, zise Will și-i zâmbi, scutură din cap și-și flutură mâinile pe lângă urechi într-un fel care o făcu să râdă.

Zâmbetul lui ca reacție la râsetele ei o făcură să se însenineze și mai mult, devenind recunoscătoare pentru fiecare răsuflare. Au trecut printr-un viscol. Au trecut prin mijlocul unei lupte între tancuri. Și au supraviețuit! Toți patru. Loviți, învinețiți, dar n-aveau nimic major rupt.

Adeline vru să râdă și să cânte, și să plângă deodată. Nu știa dacă se mai simțise vreodată atât de… atât de vie! Walt se ridică de lângă fratele lui și arătă spre urechi cu o expresie zăpăcită.

— Mama, fă țiuitul să se oprească, zise el, frământându-și mâinile în mănuși și abia abținându-se să nu plângă. O să fie așa în fiecare zi, mamă?

Înțelese cât de supărat era băiatul ei mai mare și clătină din cap, deschizându-și brațele spre el. Walt ezită o clipă, apoi se duse la ea, iar ea îl ținu strâns. Văzuse atâtea în ultimele șase ore de când plecaseră de acasă. *E mult pentru un băiețel de șase ani și jumătate*, gândi ea și-l strânse și mai tare. Apoi îl simți pe Will la spate, cum o îmbrățișează și își pune obrazul pe grumazul ei și nimic altceva nu mai conta.

Adeline începu să zâmbească larg printre lacrimile pe care încerca să le ascundă ca să-l vadă pe Emil uitându-se spre ei, mai fericit decât îl văzuse vreodată. *Asta e ceea ce te poate face să te simți astfel? Să fii atât de aproape de moarte, că-ți vine să pocnești de fericire pentru că ești viu?*

Bucuria n-o părăsi. Admira uimită fiecare copac, fiecare șură abandonată sau perete de piatră, sau moară de vânt peste care dădeau ieșind din peisajul vast și acoperit de o pătură de zăpadă; toate erau daruri pe care avea să le ia cu ea, fără să le uite vreodată.

* * *

Spre surprinderea lui Emil, prinseră din urmă convoiul într-o oră. Ofițerii SS îl opriseră în momentele cele mai rele ale furtunii,

iar caravana mergea acum în șir, când și când, cu porniri și opriri, cu mai puține porniri, și mai multe opriri. Ca și cum nebunia nu era suficientă, la ea se adăugau întăririle germane și camioanele cu marfă pentru front care circulau pe aceleași trasee, dar care se deplasau în sens invers, îndreptându-se spre est, unde era mereu mișcătoarea linie a frontului, chiar îndărătul lor.

— Cât de departe mergem azi, Papa? întrebă Walt.

— Nu ține de noi.

— Dar de cine ține?

— De… escortele noastre, zise Emil, incapabil să-și ascundă disprețul. Naziștii. Ofițerii SS. Nu știu pentru care motiv, dar le-am fost încredințați în călătoria noastră spre vest și trebuie să ne apere. O să ne zică ei când să ne mișcăm și când să stăm.

— De ce nu putem să ne mișcăm când vrem noi? întrebă Walt.

— Pentru că acum suntem refugiați ai războiului, oameni care și-au lăsat pământurile în urmă. Nu avem nimic, așa că nu putem zice niciun cuvânt.

Emil avu o senzație de neajutorare pe care n-o mai simțise de foarte multă vreme. Îi plăcuse să țină în mâini, pe deplin, viața lor din Friedenstal. Nu agrea să i se spună ce să facă și nu-i plăcuse niciodată, deși nu se amăgea singur și nici nu se pronunța în direcția asta în vreun fel.

Știa că era la mila escortelor naziste și că n-avea absolut nimic de zis cu privire la viitorul lui apropiat. Dar așa era mai bine pentru familia lui. De asta nu se îndoia nicio clipă. Dacă ar fi rămas să-i aștepte pe ruși, familia i-ar fi fost destrămată. El ar fi fost trimis spre taberele din est, cu Adeline după el, lăsând copiii orfani, în grija statului.

Emil știa bine că făcuse alegerea corectă pentru supraviețuirea lor. Dar tot se zburlea la ideea că e la cheremul altor bărbați, mai ales al unora pe care îi disprețuia.

În următorii cinci kilometri drumul coborî și zăpada se mai împuținase. Cum se apropie întunericul și se făcu usturător de frig, o prinse din urmă și o depăși pe Lydia, cu băieții care urlau despre aventura lor în furtună și cum au fugit din calea tancurilor

care se războiau între ele, povești care au înfricoșat-o pe bunică și au șocat-o pe mătușa Malia.

Convoiul încetini iar. Veni vorbă de la SS că Wehrmachtul oprise toate călătoriile spre vest pentru noaptea aceea ca să lase loc transporturilor de trupe și camioanelor care se îndreptau spre est, ducând cu ele întăriri și provizii pentru front. Căruțele trăseseră la înnoptat.

Emil văzu dinainte o căruță cu un coviltir cunoscut, lângă un șir de copaci, la o margine de drum.

— Ia te uită cine a poposit drept în față. O să dormim acolo.

Trase căruța lor lângă una cu un coviltir iscusit împletit din stuf uscat.

Din ea apăru un bărbat gârbovit, care își târa picioarele, părând mai bătrân decât anii lui, și care ducea o toporișcă și un braț de lemne, fără să bage deloc de seamă că erau lângă el. Lăsă lemnele lângă un foc întețit, făcut într-un cerc de pietre lângă căruța lui, cu o expresie de om pierdut. Emil simți o oarecare tristețe, așa cum i se întâmpla adesea când își vedea tatăl; Johann Martel suferise groaznic sub conducerea lui Stalin.

— Opa! strigară băieții. Bunicule!

Will și Walt ieșiră valvârtej din căruță și fugiră spre părintele lui Emil și spre foc, ca să se încălzească și să-i zică de bătălia tancurilor și cum caii îi salvaseră.

Johann le zâmbi băieților și cu mâinile lui groase îi bătu pe umeri stânjenit. Emil coborî și începu să îngrijească de cai.

— Tu și maică-ta o să faceți de mâncare? o întrebă pe Adeline.

— Și Malia, îi răspunse Adeline. Să ne apucăm de focul nostru? Sau să întrebăm dacă putem să-l folosim pe-al lor?

— O să întreb eu.

Emil îi legă pe Oden și Thor de un copac, apoi le scoase căpestrele, le mai dădu niște ovăz, le frecă rănile cu unsoare și le ceru din nou iertare că i-a biciuit în halul acela. Când termină, se întoarse la foc. Înainte să ajungă la el, maică-sa, o femeie subțirică, de vreo șaizeci de ani, ieși din spatele căruței, ca și cum s-ar fi ascuns acolo, așteptându-l.

Karoline Mantel îi făcu semn spre nepoții ei de lângă foc.

— Mă aștept să-i hrănești din proviziile tale, Emil.
— Așa o să facem, îi răspunse el. Deși nu prea are sens să facem două focuri.

Maică-sa se încruntă la el o clipă.
— Nu totul poate fi pe umerii lui taică-tău.
— De acord, îi zise el, apoi strigă către Walt și Will. Băieți! Mergeți și căutați toate crengile uscate pe care le puteți găsi înainte să se întunece și aduceți-le aici. Văd câteva lângă pârâu. Să nu cumva să veniți cu lemne ude.

Băieții lui se uitară cu jale la focul care ardea cu flacără, dar se ridicară și, așa cum fac băieții în genere, transformară totul într-un joc. Chiar și la cei patru ani jumătate ai lui, Will era deja cel mai dornic de întrecere dintre cei doi.
— O să găsesc mai multe decât tine, Walt! țipă el și porni.
— Cui îi pasă de cine găsește mai multe? îi strigă Walt, în timp ce alerga după frățiorul lui. Tu trebuie să cari înapoi grămada mai mare.
— Și înainte de căderea întunericului! le strigă tatăl.

O zbughiră spre pârâu, râzând și țipând ascuțit, groaza bătăliei dintre tancuri uitată pe moment. Emil nu băgă de seamă privirea critică a maică-sii și se uită după ei, cu inima plină de bucurie că feciorii lui găsiseră o posibilitate să se joace chiar și când încercau să fugă din calea unui război.

Johann începu să tușească, apoi din ce în ce mai adânc, din piept. Se opri, dar fu zguduit de o nouă criză și mai lungă de tuse care, în cele din urmă, se lăsă cu o flegmă pe care o scuipă pe pământ. Făcu un pas cu o expresie uimită pe chip.
— Ar trebui să te astâmperi de acu', Johann, îi zise Karoline de unde era, cu îngrijorare, apoi îi aruncă o căutătură urâtă fiului. Vezi tu, adunatul lemnelor de foc l-a slăbit.
— E doar un pic de tuse, Karoline, zise Johann, dar se așeză pe un ciot, cu spatele la una dintre roțile căruței. Am avut eu și mai rele de-atât.
— E o tuse care aproape te-a omorât în mină, se răsti nevastă-sa.
— Un pic de tuse care m-a eliberat, nu-i așa?

— Și uită-te la tine, îi răspunse femeia, încă acrită de amintirea că-i fusese luat de lângă ea de staliniști în miez de noapte și trimis în Siberia, ca tatăl lui Adeline.

Johann, fermier de felul lui, fusese un om deprins să stea afară, dar l-au pus la muncă sub pământ. A petrecut aproape șapte ani în mine, săpând după cărbune, înainte ca tusea să înceapă, apoi să se întindă la ceilalți prizonieri. După spusele lui, Johann aproape își dăduse duhul de două ori, în vreme ce tot mai mulți dintre bărbați se îmbolnăveau de-o boală misterioasă. Sovieticii care aveau minele în grijă se temeau că o să-și piardă toți muncitorii și hotărâseră că, în loc să-i trateze sau să-i omoare pe bolnavi, să-i elibereze, să-i scoată din tabără, să le zică să se ducă acasă.

Suferind, cu febră, tatăl lui Emil s-a urcat atunci într-un tren de marfă, în toiul verii, și, ca să ajungă înapoi în sudul Rusiei, a trebuit să meargă spre vest săptămâni la rând, într-o arșiță cumplită. Era piele și os, distrus de tuse și murdar din cap până în picioare când a bătut la ușa lui Karoline. Femeia nu-și recunoscuse propriu-i bărbat.

Și nici feciorul lui, care se gândi că taică-său îmbătrânise patruzeci de ani în cei șapte în care fusese plecat. Dar nu era doar de la misterioasa boală de plămâni. Anii petrecuți în minele din Siberia făcuseră ceva din părintele lui, îl ruinaseră, îl lăsaseră fără vlagă. În anii care au urmat întoarcerii, îl găseau adesea holbându-se în gol, transportat într-un trecut întunecat despre care rar vorbea. Mama lui Emil zisese că urla adesea noaptea, scăldat în sudoare și dogorând de febră.

— Unde e Rese? întrebă Emil.

— Sor-ta doarme, îi răspunse ea. Tot legănatul și săltatul căruței i-a dat stomacul peste cap.

— Emil! îl strigă Adeline, înainte ca el să-i poată răspunde maică-sii. Putem folosi focul?

Emil se întoarse și dădu cu ochii peste Adeline, Lydia și Malia care aduceau cu ele oale și alte cele trebuincioase pentru gătit.

— Da, putem, îi strigă el. Iar băieții mai aduc niște lemne de foc.

* * *

Adeline încuviință din cap, dar, cum se apropie, nu se mai uită la bărbatu-său, ci atenția i se îndreptă brusc spre soacră-sa, apoi spre focul la care se uita Karoline. Oricât ar fi încercat, Adeline nu se putea abține să nu se gândească la o sticluță de smântână și simți iar acea acreală familiară stricându-i stomacul. În minte, își puse platoșa pe ea, se îndreptă spre foc, se ghemui dinaintea lui și începu, cu un băț, să tragă deoparte cărbunii aprinși.

Încă de când era mică, Adeline fusese o ființă caldă, o persoană generoasă, care n-avea mai niciodată niciun cuvânt rău de zis despre nimeni. Doar că soacră-sa nu era oricine. Karoline era o ființă lipsită de inimă, rece. Adeline nu putea suferi să fie în preajma ei și-o evita de câte ori avea ocazia.

— Ce, nici ziua bună nu mai dați? spuse Karoline, din colțul gurii.

Adeline își ridică privirea, se chinui să zâmbească.

— Ah, ziua bună, Karoline. Îmi cer iertare! Mi-era mintea la mâncare. Îți mulțumesc că ne-ai lăsat să-ți folosim focul. E foarte cumsecade din partea dumitale.

Karoline se uită la ea cu atenție pentru o clipă, apoi își mută privirea spre mama lui Adeline. Lydia o salută și ea pe mama lui Emil și-i mulțumi pentru foc, știind că, dacă se făcea supusă, Karoline avea să fie mai puțin țâfnoasă. Adeline își puse oala pe cărbuni și încălzi tocana pe care o făcuseră din cartofi, ceapă și porc sărat.

— Pune și astea! țipă Malia, grăbindu-se spre ea cu o mână de sparanghel sălbatic abia dat în pârg. Le-am găsit lângă căruță! Ca și cum cineva le-a pus acolo anume să le găsim noi!

Sora lui Adeline părea așa de încântată, că nici măcar prezența lui Karoline n-o putea opri pe Adeline să zâmbească și să primească sparanghelul din mâna ei. Au trecut douăzeci de ani de când Malia s-a dus să dea de mâncare catârilor familiei și-a fost lovită, două decenii de când a zăcut într-o comă din care nimeni n-a crezut c-o să se mai trezească vreodată. Dar Malia a avut viață în ea și s-a ridicat, schimbată, desigur, în multe privințe, dar și la

fel cum fusese în altele: era sinceră, blândă, iubitoare și ciudat de amuzantă. Adeline o adorase în copilărie și-o adora și acum.

Băieții se întoarseră, împingând la deal dinspre albia pârâului căruța lor mică, acum încărcată cu două crăci mari, rupte.

Emil se duse spre ei și, în lumina focului, dădu roată crengilor, cercetându-le.

— Bun, zise el. Cred că ramura lui Walt e mai mare.

— Poftim? strigă Will.

— Dar, continuă tatăl, Walt, dat fiind faptul că ești cu doi ani și opt kile mai mare ca Will, eu zic că sunteți la egalitate.

— Poftim? zise Walt.

— Egalitate! anunță Will, țopăind.

Walt păru descurajat până când Emil îi aduse aminte că o să aibă nevoie de lemne de foc în fiecare seară până la finalul călătoriei lor, iar Adeline se duse să-i îmbrățișeze pe el și pe fratele lui.

— De ce ne-ai îmbrățișat, mamă? o întrebă Will.

— Pentru c-ați adus lemne de foc.

— Ar trebui să te îmbrățișăm pentru cină?

— Da, vă rog chiar, le zise ea, tachinându-i. Și pentru orice altceva mai fac pentru voi.

În spatele lor se auzi o voce de fată mormăind zgomotos.

— Da' potoliți-vă cu îmbrățișările astea. Mă ia durerea de cap, pe lângă cea de stomac.

Adeline privi dincolo de foc, dincolo de soacră-sa și dădu cu ochii peste sora lui Emil, o fetișcană de douăzeci și unu de ani, Teresa, care cobora acum din căruța lor. Cunoscută drept „Rese", era îmbrăcată la fel ca Adeline și ca toate femeile de aici, cu haină lungă, grea, din lână neagră și fuste lungi, dar, spre deosebire de celelalte femei, Rese își purta părul auriu lăsat liber pe spate, mai degrabă decât prins în basmale sau împletituri de lână.

— Cum te simți? o întrebă maică-sa.

Rese stătea cu mâinile îndesate adânc în buzunarele hainei.

— Ca și cum aș îngheța și-aș avea un cui bătut în cap și-aș vrea să vărs și mațele din mine.

Băieții începură să râdă. Adeline îi zâmbi. Îi plăcea Rese. Așa cum i se întâmpla și cu soră-sa, nu știai niciodată ce urma să zică.

Și, ca un făcut, Malia își bătu capul cu un deget și zise:

— Ar putea fi și mai rău. Te-ar fi putut lovi un măgar direct în cap.

Rese se opri și-și bătu buza de jos gânditoare.

— Nu pot să te contrazic, Malia. O lovitură de copită de măgar în cap ar putea fi mai rea decât senzația de vomă când ai un cui în căpățână.

Will și Walt se apucară iar să râdă la ea. Chiar și Emil chicoti, până când Karoline zise:

— Vă ajunge, gata! N-o încurajați. Rese, tu gândești vreodată înainte să vorbești?

Sora lui Emil trecu pe lângă maică-sa, ignorând-o.

— Și unde ne-ar mai fi distracția?

— Doamne, Dumnezeule, ce-am adus eu pe lume? zise Karoline.

Adeline surprinse o crispare de suferință pe chipul lui Rese înainte să zâmbească și să-i răspundă.

— Nu m-ai adus pe lume singură, mamă.

Maică-sa căscă gura la asemenea nesimțire. Johann zâmbi.

Rese își îndreptă mâinile reci asupra focului.

— Și gândește-te așa: dacă Dumnezeu a avut și el ceva de-a face cu aducerea mea pe lume, dacă a te naște e un miracol, așa cum îmi ziceai cândva, mamă, atunci sunt un miracol și sunt taman ceea ce-ar trebui să fiu în momentul ăsta. Corect?

Karoline se holbă la ea de parcă ar fi vorbit altă limbă. Pe chipul lui Malia se întinse un zâmbet larg.

— Johann, se jeli Karoline, de unde îi vin în minte toate lucrurile astea?

El ridică din umeri, continuând să zâmbească.

— Din capul ei, zise Walt.

Rese începu să râdă, arătând spre Walt.

— Îmi place cum gândește nepoțelul meu.

Karoline își aruncă mâinile în aer, ridicând privirea spre primele stele ale nopții.

— Mă las păgubașă, zise ea. E dincolo de mine, fata asta.

Rese înconjură focul și vorbi o vreme cu băieții, în timp ce Adeline amesteca în tocană. Când termină, Rese veni lângă ea și-i șopti:

— Ai observat vreodată cum totul e despre mama? Ce-am adus *eu* pe lume. La ce-am renunțat *eu*?

— Acum c-ai pomenit...

— În sinea ei, cred că nu-i plac foarte tare oamenii, pentru că nu se place foarte tare pe ea însăși.

— Am renunțat s-o mai înțeleg pe maică-ta acu' multă vreme, zise Adeline și luă oala de pe cărbuni.

Lydia aduse castroane, pe care Adeline le umplu cu tocană clocotindă.

— Miroase nemaipomenit, zise Rese. Pot să încerc și eu puțină?

Maică-sa o auzi.

— Ai aici cina ta. Biscuiți și carne uscată.

— Biscuiți și carne uscată? se plânse Rese. E frig afară, mamă. Aș vrea mai degrabă să mănânc ce mănâncă și ei.

— Sunt sigură c-ai vrea, îi răspunse maică-sa. Dar dacă o să mâncăm toți așa, o să murim de foame până la sfârșitul călătoriei.

Urmă o tăcere lungă, incomodă, întreruptă în cele din urmă de Malia care-și ridică privirea din castronul cu tocană, îi zâmbi lui Karoline și-i zise:

— Mulțumesc, doamnă Rază de Soare.

Adeline se întoarse și se îndepărtă ca să nu fie văzută zâmbind, dar pe Rese o pufni râsul. Emil încerca să nu râdă, dar în curând și el râdea cu capul pe spate, din toată inima. Tatăl lor avea privirea în pământ, chicotind, înainte ca Lydia și băieții să-i țină isonul. Toți cei aflați în jurul focului de tabără râdeau, apoi își ofereau unul altuia mâncare, cu grijile și necazurile uitate. Toată lumea, în afara soacrei lui Adeline.

Când Adeline se uită iar la Karoline, acesta se ridicase deja. Buza de jos îi era răsucită într-o expresie de dispreț, aruncându-i vorbe înveninate lui Malia.

— Ai uitat de Oroare? îi zise Karoline într-un șuierat aspru. Ai uitat ce înseamnă să crăpi de foame, nu-i așa? Bine-nțeles c-ai

uitat. Numai dacă ai *juma'* de creier poți să uiți ce înseamnă să ai stomacul gol săptămâni la rând. Și ce ești nevoită să faci ca să continui să trăiești.

Râsetele se potoliră.

— Nu e drept, Karoline, îi zise Lydia.

— Fiică-ta nu e normală la cap, i-o întoarse mama lui Emil.

— Femeie înveninată. Vip...

Malia puse o mână pe umărul maică-sii, apoi se uită la Karoline fără urmă de milă de sine sau de furie.

— Nu, nu sunt normală, doamnă Martel. Nu așa de normală ca dumneata. Dar am ceva mai mult de juma' de creier rămas și-mi aduc aminte de Holodomor[4]. Îmi aduc aminte că ne era așa de foame, că mâncam iarba de pe câmp. Eram cu mama și Adeline, și fratele nostru, Wilhelm, chiar acolo, lângă mine, toți în patru labe și bocind că Papa fusese dus în est cu doi ani în urmă și nu mai aveam nimic și ne înecam cu iarba care ne tăia gâtul și ne umfla burțile. Îmi amintesc ca și cum ar fi fost azi.

Adeline își duse mâna la gât, căci putea să simtă deodată gustul firelor aspre de iarbă pe limbă și o durere în abdomen care o ducea cu gândul la durerea ce o tăia peste mijloc după zile de post cu iarbă și buruieni.

Karoline părea șocată că o femeie mai tânără îi vorbea astfel, ba și mai mult cu cât Malia continua să-și spună oful.

— Dar am continuat să mâncăm iarba și tot ce apucam, pentru că voiam să trăim. Am mâncat viermi și gângănii, și o pasăre moartă, pentru că voiam să trăiesc. Chiar și cu capul ăsta lovit, vreau să trăiesc ca într-o bună zi să pot să mănânc niște tocană bună, precum în seara asta. Dumneata ce-ai mâncat în vremea Holodomorului, doamnă Martel? Dumneata ce-ai făcut ca să supraviețuiești?

Mama lui Emil rămase acolo, pironită locului vreo câteva minute bune, înainte să se holbeze la Malia.

— N-ai tu idee, zise ea și plecă în spatele căruței.

* * *

Ceilalți continuară să mănânce într-o tăcere stânjenitoare. Când terminară de spălat vasele, Will se duse și se prinse de fustele maică-sii.

— Sunt ostenit, mamă.

— Hai, la culcare, zise Adeline. La culcare, Walt.

Feciorul mai mare ațipise lângă foc. Emil se duse după el, voind să-l trezească, dar apoi se aplecă, îl luă în brațe și-l cără la căruță. Băiatul nici măcar nu se mișcă.

Adeline întinsese deja pături sub coviltir. Emil i-l înmână pe Walt. Ea îl așeză pe una dintre cuverturi, apoi îl înveli cu o alta. Adeline îl ajută Will să se bage și el la somn lângă frate-său și îi promise că i-aduce încă o cuvertură când se întoarce.

Focul se domolea. Doar Johann mai era treaz, stând pe ciotul lui, privind cum se stingeau tăciunii vieții lui. Dincolo de părintele său, alte focuri de tabără se stinseseră deja, lăsând în urmă alți tăciuni, iar vocile din întunericul care îi înconjura se împuținau cu fiece clipă.

Emil se uită peste linia copacilor, la cerul senin al nopții, privind țesătura de stele și simțindu-se deodată mic și neînsemnat, ca și cum viața lui nu avea cine știe ce sens. Trecu un camion. Un ofițer neamț strigă în noapte că podul o să se deschidă înaintea zorilor și convoiul o să se pună în mișcare nu mult după. Asta îi strică și mai rău starea lui Emil, îl făcu să se simtă ca un pion, să vrea să se retragă și să lupte în același timp.

— Emil?

Tresări. Adeline se strecurase pe furiș lângă el.

— La ce te uiți?

Transa fusese ruptă.

— La lună și la stele.

— Ce e cu ele?

— Când eram copilandru, mă duceam afară aproape în fiecare seară să mă uit la ele și acu' rar îmi mai vin în gând.

Adeline se așeză în brațele lui Emil, rezemându-și obrazul de pieptul lui și-l ținu strâns.

— Fii recunoscător. Am reușit să trecem de prima zi, îi zise ea.

— Cumva, spuse el, văzându-se aievea biciuind caii iar și iar.

— Datorită ție și lui Dumnezeu.

El își lăsă capul pe părul ei.

— Mâine o să ne îndepărtăm și mai mult de tancuri.

Adeline îl sărută.

— Fii puternic, Emil.

— Întotdeauna.

— Și roagă-te pentru noi. Dumnezeu îi ajută pe cei care i-o cer.

Emil se mulțumi să mormăie doar.

— Mă duc să văd de cai.

Nu așteptă un răspuns și se duse la Oden și la Thor, simțindu-se iritat și gândind: *Să mă rog? O pierdere de vreme. Faci ce vrei, Adeline, dar eu o să mă descurc singur, mulțumesc frumos! Nu e nevoie să-l băgăm pe Dumnezeu în asta, dacă nu există.*

Emil crescuse în credința luterană, precum nevastă-sa. Ca prin minune, Adeline și-a păstrat credința cu toate necazurile prin care a trecut, dar lui Emil i-a fost smulsă bucată cu bucată în ultimii cincisprezece ani de dezastre, persecuții și situații prin care niciun om n-ar trebui să treacă vreodată, luând hotărâri pe care niciun om n-ar trebui să le ia în vecii vecilor.

Încercă să nu-și aducă aminte, dar nu se putu abține să nu retrăiască ziua în care și-a pierdut credința de tot, s-a văzut ridicând pumnul împotriva Cerurilor, mai singur decât s-a simțit vreodată în viața lui. Emil se cutremură, chinuindu-se să blocheze amintirea acelor vremuri detestate și-și văzu de cai, verificându-le căpestrele și pripoanele. Când le puse unsoare pe răni, caii își umflară nările și pufniră din buze.

Atunci când Emil se întoarse la căruță, Adeline deja adunase restul de cuverturi și mai pusese una peste Will. Era acum culcată lângă băiatul cel mic. Stinse felinarul și se urcă lângă Walt, înainte să se întindă peste ambii băieți ca să-i strângă mâna lui Adeline de somn ușor.

Noaptea deveni rece și liniștită, dar doar pentru o clipă, până ce Will șopti:

— Mai spune-mi o dată, mamă, despre locul unde mergem.

— E un loc frumos, îi răspunse Adeline, somnoroasă. E înconjurat de munți și păduri. Și pe creste, zăpadă. Iar la poale,

un râu care curge șerpuit și câmpii verzi. O să trăim într-o casă caldă și eu o să vă coc pâine în fiecare dimineață, iar în spate o să avem o grădină mare și o să fie atâta mâncare, că n-o să știm ce să facem cu ea.

Emil închise ochii și încercă s-o asculte pe nevastă-sa, să vadă cu ochii minții un astfel de loc magic. Dar, oricât s-ar fi străduit, crâmpeie din ziua care a trecut i se învălmășeau și-i sfredeleau mintea, și-l făceau surd la descrierile nevesti-sii despre cum o să arate raiul. Adormi pe fundalul bătăliei tancurilor pe care o retrăia și cu ecourile vocii lui Malia de la focul de tabără. *Dumneata ce-ai mâncat în vremea Holodomorului, doamnă Martel? Dumneata ce-ai făcut ca să supraviețuiești*?

---

[4] În ucraineană: moarte prin înfometare. Autorul vorbește aici despre ceea ce istoricii numesc „Foametea ucraineană" (1932–1933), una dintre cele mai grave catastrofe umanitare din istoria Ucrainei, o perioadă care s-a soldat cu milioane de morți. Holodomorul este cunoscut și drept *Groaza* sau *Genocidul ucrainean*, o situație iscată de politica agricolă practicată de Stalin și regimul sovietic prin care unii cercetători susțin că s-a încercat distrugerea programată a națiunii ucrainene în contextul geopolitic premergător celui de-al Doilea Război Mondial. *(N.t.)*

Capitolul cinci

Martie 1933
Birsula, Ucraina

În visul lui zbuciumat din acea noapte, Emil avea iar douăzeci și unu de ani și rătăcea pe străzile cețoase ale unui oraș mic din nord-vestul Friedenstalului. Pe vremea aceea ajunsese să nu cântărească mai mult de cincizeci și cinci de kilograme, fără niciun gram de grăsime care să i se agațe de oase. Deși senzația de foame venea și trecea, îl dureau întruna toate, încheieturi, mușchi și oase. Lipsit de rezervele de grăsime, trupul lui începea să-l mănânce din interior.

Apatia începuse și ea să se așeze peste el. Mintea lui Emil părea învăluită într-o ceață în timp ce rătăcea în lung și-n lat, în căutare disperată de mâncare, pentru a cine știe câta oară. Ultima lui masă fusese în urmă cu trei zile, când se dusese dincolo de hotarele orașului și dăduse peste un câmp unde găsise un dovleac plin de noroi care supraviețuise iernii și altor căutători de resturi. După ce-l spălase în apele unui pârâu, Emil mâncase din dovleac până se săturase, apoi se așezase în lumina soarelui, simțindu-se gras și fericit, iar după aceea adormise chiar acolo, pe mal. Apoi mâncase restul dovleacului și zâmbise când își văzuse iar burta umflată.

Dar asta a fost acum multe zile, s-a gândit Emil, căutând pe străzi ceva de mâncare. *Cât o mai pot duce așa? Cât mai pot supraviețui?*

Emil se descurcase de unul singur din clipa în care familia lui fusese alungată de pe pământurile ei din Friedenstal, acum mai mult de trei ani.

Taică-său, maică-sa și sor-sa Rese, de opt ani, se duseseră să stea în Pervomaisk, un oraș la vest de râul Bug. La început, Emil fusese norocos. Știa să cultive pământul și nu avusese probleme

să găsească de lucru la câte o fermă colectivă, ca muncitor pe câmp.

Era tăcut de felul lui, dar nu pierdea multe din vedere. Când era flăcău, învățase că, în comunism, cheia supraviețuirii era să-ți ții gura, să-ți faci treaba și să nu aspiri să fii maistru de vreun fel. În cele trei luni de când părinții îl lăsaseră de capul lui, învățase că oamenii care răspundeau, oamenii care voiau să facă lucrurile mai bine sau încercau să-i învețe pe alții să facă mai bine, aceia se întâmpla că dispăreau sau mureau tineri.

În primul an pe cont propriu, dormise pe unde apucase, câștigase destul cât să aibă mâncare în burtă. Al doilea an, 1931, a fost și mai bun, căci îi dăduseră un tractor.

Dar în toamna anului care i-a urmat, Iosif Stalin s-a hotărât să strivească orice opoziție față de conducerea lui sovietică în Ucraina. A luat aproape toată mâncarea din regiune. Țelul lui era să omoare prin înfometare toată populația.

* * *

La șase luni de când începuse Holodomorul, Emil se târa prin Birsula, cu vântul în față și pierdut într-o serie de gânduri repetitive, întunecate, despre frică și trebuință. Nu-și dăduse seama că ajunsese pe un drum ce mergea paralel cu partea din spate a depoului și cu gara.

Emil nu voise să mai ajungă acolo vreodată, dar iată-l că se uita către cadavrele proaspete, oameni morți de inaniție și cei aproape morți, întinși, rezemați de gardul care înconjura depoul. Printre ei, împrăștiați și încă în picioare, erau cei înfometați, care se agățau cu disperare de gardul de fier, uitându-se la muntele de grâu aflat la nici optzeci de metri distanță.

Patru soldați înarmați stăteau în jurul uriașei movile de grâu, în timp ce alții munceau cu lopețile, întorcându-l iar și iar, expunând boabele la umezeală, astfel că, atunci când soarele avea să revină pe cer și să dogorească asupra mâncării care era atât de multă, că ar fi hrănit orașul săptămâni la rând, grâul avea să putrezească pur și simplu. Emil nu voia să se mai uite la grâne,

dar nu se putea abține. A trecut pe lângă o femeie care plângea și-și ținea copilul muribund și s-a dus la gard, unde s-a uitat la grâu ca și cum ar fi fost un miraj sau un vis.

Își închipuia ce-ar fi făcut dacă-ar fi avut pumnii plini cu grâul acela. Aproape că simțea mirosul de pâine din cuptor.

Unul dintre soldați râdea. Emil l-a auzit, s-a scuturat de iluzie și-apoi l-a văzut. *Cu țigara în gură. Cu un râs sacadat. El nu moare de foame, așa-i?*

Cu cât se gândea mai mult la soldații ruși bine hrăniți care distrugeau, cu bună-știință, mâncarea în fața oamenilor morți de foame, cu atât se trezea în el o furie primară. Ce i-a făcut el lui Iosif Stalin? Ce i-a făcut vreodată lui Iosif Stalin vreunul din familia lui? De ce să alungi fermieri buni de pe pământurile lor și apoi să nu lași oameni nevinovați să aibă ce să mănânce?

De ce să permită un Dumnezeu drept, blând și bun să se întâmple așa ceva?

De când a început Oroarea, Emil mai fusese la gară de două ori și de fiecare dată a plecat simțindu-se neputincios și îndoindu-se de existența unei puteri de dincolo de sine. Însă, de data asta, înainte să se cufunde în astfel de gânduri negre, și-a adus aminte de taică-său care i-a zis că Dumnezeu îi ajută pe cei care se ajută singuri.

Dar apoi o voce care i se strecura fără veste în minte îi zicea: *Să n-ai încredere în nicio putere, alta decât a ta, Emil. Și dacă vrei să fii salvat, salvează-te singur.*

Tulburat, dar și îmboldit de vocea aceea, Emil s-a hotărât să se aventureze iar în afara orașului. Avea să meargă și să caute până ar fi dat de mâncare sau ar fi căzut mort pe drum. S-a gândit în care direcție s-o apuce. La est ar fi putut da de vreun câmp necules, de sfeclă sau napi. S-a hotărât, în schimb, să meargă spre vest, spre pământul arabil pe care se găseau și pâraie.

Emil ținea minte din zilele lui la fermă că pe la începutul lui martie văile săpate de pâraie care nu fuseseră inundate erau adesea înverzite și bogate în plante comestibile, dacă știai unde să te uiți. Poate că o să dea peste puiet de ferigă, din cele pe care le culegea maică-sa și le gătea sau le mura în saramură. Sau poate

sparanghel proaspăt, abia ieșit din pământ. Sau ciuperci. Sau ouă proaspete de rață. Sau vreo carcasă de iepure răpus de iarnă, încă înghețat în urma ultimei zăpezi.

Sau poate c-o să meargă până îl lasă picioarele de tot.

Emil văzuse cum flămânzi care vorbeau și mergeau cădeau brusc din picioarele ce nu-i mai susțineau. Apoi zăceau acolo, unii mieunând ca niște mâțe abia fătate, implorându-și mamele să le dea lapte.

Du-te spre vest, a gândit el și s-a smuls de lângă gard și-a luat-o roată pe lângă depou. *Du-te și vezi de pâraiele acelea*.

Dar, după ce-a mers câteva străzi, și-a dat seama că n-are cum să reușească să ajungă la primele pâraie, care erau la cinci kilometri distanță. Sau, dacă ar reuși, probabil c-ar muri acolo, dacă n-ar găsi de îndată ceva de mâncare. Era, pur și simplu, prea slăbit ca să meargă atât de departe și apoi să mai și scotocească.

Nu avea nevoie decât de puțină mâncare. Puțină mâncare și-ar reuși să meargă cu destulă energie rămasă ca să-și găsească următoarea masă și pe cea de după.

Începuse să ningă. S-a așezat pe marginea drumului, ca să-și păstreze energia și să hotărască dacă să caute adăpost sau mâncare. Peste stradă, într-un mic parc, a băgat de seamă o femeie moartă de foame care s-a împiedicat, a căzut lată la pământ și nu s-a mai mișcat. Îi părea rău de ea și, dacă ar fi putut-o ajuta, ar fi făcut-o. Dacă ar fi avut ceva mâncare, Emil i-ar fi dat și ei. Dar nu mai avea putere în el să fie șocat de oamenii care se prăbușeau deodată. Deja vedea asta în fiecare zi acum.

Imaginea de adineauri, de la depoul de la gară, a soldatului bine hrănit, care se hăhăise, îi umplea mintea lui Emil, îl făcea iar să simtă furie. Soldatul acela rus ar fuma țigări azi. Soldatul acela rus ar strica mâncarea, iar azi s-ar hrăni pe îndestulate, în timp ce el, Emil, nu avea nimic.

Nimic.

Fumega la gândul acesta, înțelegând că existau oameni pe lume care nu erau morți de foame și că existau chiar și în Birsula inși care primeau regulat mai mult decât destulă mâncare, oamenii locului care se aliaseră cu partidul, cu Iosif Stalin.

În mod ciudat, Emil nu simțea dușmănie față de ei, nu se simțea și mai neajutorat la gândul acesta. În schimb, vocea aceea scurmătoare din capul lui îi zicea: *Du-te, fură de la ei, Emil. De la oamenii partidului. Fură de la ei și salvează-te.*

Gândul l-a făcut pe loc să-i fie frică și să se bucure. Emil știa că, dacă o să fie prins, o să fie trimis într-un lagăr de muncă. Sau împușcat. Dar nu s-a poticnit multă vreme în variantele acestea sau în frica de ele, deoarece știa că avea să moară în curând dacă nu făcea nimic. Și îi plăcea oarecum ideea de a fura de la nemernicii care se uitau la el cum crăpa de foame.

* * *

Cât timp Emil avea să traverseze orașul și să găsească o cabană în spatele unui zid înalt, pe pământ se așezase deja zăpadă de vreo două degete. Fusese o vreme în care îl vedea des la cooperativă pe omul care locuia în cabana aceea. Într-o bună zi, în decembrie, anul trecut, îl văzuse pe același ins intrând pe porțile casei acesteia.

Emil știa că e un membru de vază în partid, pus să supravegheze producția de grâne din regiune. Toată lumea care muncea pământul pe o rază de cincizeci de kilometri de Birsula lucra pentru el. Emil nu știa cum îl cheamă pe membrul de partid și nici nu-și dorea să afle. Era un nemernic rece, care îi mânase fără milă anul trecut să scoată o cultură bogată. Același ticălos care a dat-o pe toată lui Stalin. Și Emil putea să-și pună capul la bătaie că era genul de ticălos rece care s-ar îndopa în timp ce vecinii lui s-ar înfometa până la moarte.

Și-a adus aminte, pentru o clipă doar, porunca: *Să nu furi*, dar a ignorat-o. Acum era altceva. Făcea asta ca să supraviețuiască. Și știa sigur că alții făcuseră mult mai rău ca să supraviețuiască Ororii. A auzit de copii care au dispărut în toată Ucraina. A auzit de inși care își mâncau copiii.

Emil nu făcea decât să fure de la cineva care avea prea mult.

A mers pe aleea din spatele casei bărbatului și ale altora care stăteau pe acea parte de stradă, având în minte să se uite în zona

bucătăriei. Dacă avea bucătărie, cu siguranță avea să fie și o cămară sau o pivniță cu provizii. Avea să fie un loc cu mâncare din care să fure.

Emil a intrat pe alee la apus, fără să se mai gândească la cât de foame îi era sau cât de obosit se simțea. Inima i-o luase la goană imaginându-și cu înfrigurare cum ar fi mai bine să intre în bucătărie după ce bărbatul și familia lui, precum și servitorii se duceau la culcare. Când o să fie asta? Peste patru, cinci ore?

Dar o s-o facă totuși cu cap. O să aștepte cinci ore, apoi o să verifice ușile și ferestrele. Nu se poate să nu lase una dintre ele deschisă după o iarnă lungă și rece. Dacă o să fie nevoie, o să spargă un geam dintr-o fereastră de la beci. O să intre și o să…

Dinaintea lui Emil, mai jos pe aleea aflată în spatele casei liderului de partid, a văzut că se deschide poarta. O femeie cu un șorț a ieșit ducând cu ea un coș cu gunoi, l-a pus lângă poartă cu celelalte și-apoi s-a întors înăuntru.

Și, dintr-odată, toate gândurile la furt s-au scurs din el. Rămășițele cinei unui om care mânca bine nu se pot compara cu ce e în cămară, dar la douăzeci și unu de ani, Emil fusese deja atât de crunt lovit de soartă și istorie, că nu mai avea puterea să se roage pentru un noroc mai bun de-atât.

După câteva momente de nerăbdare, așteptând ca bucătăreasa să se întoarcă în casă și lăsându-se pradă plăsmuirilor cu zgârciuri de porc sau șorici de pe o slană veche sau vreun ciolan dintr-o supă la care ar putea roade și din care ar stoarce măduva, Emil s-a dus tiptil-tiptil spre coșul de gunoi, atât de prins de obiectul dorinței lui, că nu l-a băgat de seamă pe celălalt bărbat care a ieșit din umbrele adânci ale aleii, mânat cu viteză de aceeași dorință.

* * *

S-au văzut, în cele din urmă, și s-au oprit la câțiva metri unul de celălalt, cu coșul de gunoi la mijloc între ei și spre stânga lor. Se întuneca deja, dar Emil a înțeles că avea de-a face cu un bărbat mult mai înalt și mai mare decât el. Era înalt fără doar și poate,

dar iluzia unui trup zdravăn putea fi dată de haina lungă a umbrei și părul răzvrătit, și barba neîngrijită.

Șoapta lui era răgușită și amenințătoare, rostită în rusă.

— E gunoiul meu, amice. Asta e aleea mea, de asemenea. Mai fă un pas și te omor.

Emil a rămas locului, cercetând mai îndeaproape silueta bărbatului și-a zis:

— Dacă nu fac un pas, o să mor.

În toți anii în care a fost nevoit să-și poarte singur de grijă și mai ales de când Stalin ordonase Holodomorul, Emil fusese martor la multe lupte cu mâinile goale din cauza mâncării sau chiar la încăierări de grup. Ba fusese nevoit să se lupte el însuși de mai multe ori decât putea număra. Învățase câte ceva din fiecare luptă în care intrase sau la care fusese martor și începuse să priceapă că mult mai important era unde loveai un bărbat, nu cât de tare dădeai. Cei care supraviețuiseră și avuseseră parte de mâncare îndestulată de pe urma încăierărilor pentru mâncare știau unde să lovească un om ca să-l pună la pământ, nu doar să-l rănească ușor, ci destul de tare și de dureros cât să-l scoată din joc, cel puțin pentru ziua respectivă.

Indiferent de formă sau gabarit, Emil băgase de seamă că, atunci când se hotărau să lupte, și cei mai duri oameni își pierdeau de tot umanitatea, își pierdeau de tot și cea din urmă fărâmă de înțelegere față de celelalte ființe umane asemenea lor. Păreau să devină calmi, reci, animalici, în stare să nu mai vadă nimic altceva decât ținta aceea critică de pe trupul uman în care să se izbească în așa fel, încât să-i ia omului picioarele de sub el și să-l lase lat la pământ sau inconștient; de preferat cu o armă, dar, dacă nu era cazul, atunci cu podul palmei, cu latul cotului sau cu fluierul piciorului, pentru că acestea erau oasele care aveau cele mai puține șanse să se rupă. Emil observase și că, odată ce luptătorii aceștia se hotărau asupra armei sau a țintei, se grăbeau să se apropie de dușman și atacau imediat, încercând să se năpustească în acel singur loc în care își aruncau întreaga greutate.

Așa poate un David să dea jos un Goliat. Emil a încetat să se mai gândească la omul dinaintea lui ca la o ființă umană. A devenit o umbră, omul din umbră. Încordându-și trupul ca un arc, Emil a ridicat brațele și s-a repezit spre omul-umbră, încercând să pară cum că ar ținti în sus, spre cap.

Emil a intrat în umbra care se înălța deasupra lui și, ținând antebrațul strâns în fața pieptului, s-a aplecat în ultima secundă, trântindu-se cu forță, dezlipindu-se ca un arc de pe vârfurile picioarelor, simțind cum cotul și antebrațul se izbesc de corpul bărbatului mai mare, spre partea din stânga jos a pieptului. Ar fi putut să jure că, în același timp cu geamătul bărbatului care a pufnit deodată aerul din plămâni, a auzit coastele pocnind. Emil și-a simțit umărul smuls când s-a izbit în omul-umbră și-a căzut lat, cu fața în jos, pe pământul înzăpezit de dincolo de el.

Auzind gemete și răsuflare întretăiată, Emil s-a ridicat în picioare, tot calmul lui irosit, cu adrenalina pompându-i în vene, dându-i voie să ignore arsura ce se răspândea în umărul lui stâng, care nu mai era bun de nimic, și să vadă bărbatul-umbră pe pământ, în zăpadă, lângă coșul de gunoi, covrigit pe partea stângă, în chinuri, incapabil să se gândească la nimic altceva decât la durere, căci coastele de jos îi erau rupte și ficatul stâlcit.

Emil văzuse un alt bărbat lovind în felul acesta într-o bătaie pentru mâncare în noiembrie și n-a uitat niciodată. Iar bărbatul-umbră zisese că o să-l omoare pe Emil dacă se apropie de coșul de gunoi.

Pășind pe lângă forma chinuită, Emil s-a folosit de mâna bună ca să apuce coșul de mâner și apoi s-a îndepărtat, înainte ca umanitatea și îngrijorarea să-i revină. Simțea că nu-i datorează omului nimic.

* * *

Câteva străzi mai departe, pe o altă alee, în spatele altei case, zăpada începuse să se mai domolească. Emil s-a adăpostit într-un șopron de lemn în care ajungea un dram din lumina unei ferestre. A scos capacul de pe coșul de gunoi și a vrut să-l pună

jos în liniște. Dar o duhoare de grăsime râncedă de animal l-a lovit deodată și-a scăpat capacul cu un zdrang, chinuindu-se din răsputeri să nu-și verse mațele cât timp stătea nemișcat, un minut întreg, înainte să se forțeze să răstoarne gunoiul în stinghia aceea de lumină și să se uite înăuntru.

Ce zgârci de porc sau șorici de pe slană, sau ciolan din supă ar fi fost acolo era acum acoperit cu un strat de grăsime râncedă.

Într-un alt timp, într-un alt loc, Emil s-ar fi gândit să se întoarcă pe aleea unde l-a lăsat pe omul-umbră și să-și ducă jaful până la capăt. Dar vocea aceea sfredelitoare din capul lui l-a oprit și l-a întrebat: *Cât de mult îți dorești să supraviețuiești?*

Nu i-a luat mai mult de un minut să-și schimbe perspectiva asupra vieții, să-l întărească din cap până în picioare și să-l constrângă să răspundă: *Fac orice ca să supraviețuiesc*.

Asta l-a oțelit, s-a apucat să culeagă bucăți din gunoiul acela și să lingă grăsimea râncedă de pe ele. În scurt timp urma să i se facă rău, dar nu-i păsa. Dacă reușea să țină în el grăsimea suficient de mult, avea să capete destulă putere cât să ajungă la pârâu a doua zi dimineață.

Capitolul șase

Sfârșit de martie 1944
Est de Dubăsari, Transnistria

Adeline se trezi în întuneric, în rafale de tun. Nu departe. Opt, poate zece kilometri spre nord-vest, destul de aproape să aprindă cerul la orizont în străfulgerări portocalii. Caii începură să necheze și să bată din copite, în vreme ce din întuneric se auzeau strigăte. Un vehicul se apropie de ei. O voce apoi, amplificată și arțăgoasă.

— *Raus!* Scularea, toată lumea! Podurile din Dubăsari au fost eliberate de traficul dinspre est. Convoiul pleacă într-o oră!

Adeline se strădui din răsputeri să-și trezească băieții somnoroși, să-i hrănească și să pună la loc cuverturile de dormit. Auzi alte rafale. Simți că i se întoarce stomacul. Trebuiau să se pornească, dar nu se puteau duce nicăieri până nu înhăma Emil caii.

În timp ce pregătea pâinea și apa pentru micul dejun al băieților, se uită după bărbatu-său și-l văzu în lumina felinarului, umblând prin noapte, cu capul și umerii gârboviți, cum era mult prea adesea în ultima vreme. Ieri, după ce i-a adus în siguranță, ar fi trebuit să meargă țanțoș, cu umerii în spate, cu bărbia sus. Îi era dor să-l vadă pe Emil așa, cu ochii strălucitori și gata de orice, așa cum fusese în 1934, când s-au cunoscut.

Viața a fost grea pentru el în cei zece ani care trecuseră, pentru amândoi, de altfel. Când a început să se schimbe? Când a început să se îndoiască de toate?

Adeline își aduse brusc aminte de o noapte de februarie, din 1935, când din întuneric, de nicăieri, i-au apărut bani. Ieșise din blocul în care stăteau, în frigul țeapăn de afară, zguduită de durere și golită de lacrimi. Prin fereastra deschisă deasupra și din

spatele ei și, pentru prima dată de când îl cunoscuse, îl auzise pe Emil sufocându-se de plâns, cuprins de disperare.

În noaptea aceea, amândoi ne-am îndoit de Dumnezeu. Cum am fi putut să n-o facem?

Dar, își zise Adeline cu hotărâre, nu aceea a fost noaptea ce l-a schimbat pe bărbatul care trebăluia acum printre cai cu capul în pământ. Nu aceea a fost noaptea în care bărbatul ei și-a pierdut credința în orice altceva în afara lui și a voinței nestrămutate de a munci.

Adeline se mai gândi o vreme. Apoi bănui că știe care a fost noaptea aceea, văzându-se aprinzând lampa, nu mult după ce s-au întors în Friedenstal, în septembrie 1941. Locuiau acasă la Karoline și Johann, în timp ce Emil le construia casa în capătul celălalt al orașului. Walt avea abia patru ani, iar Will aproape doi. Emil plecase în Dubăsari, orașul care stătea acum dinaintea lor, cu căruța și caii, ca să aducă materiale de lucru pentru acoperiș și ferestre. Emil avusese în gând să fie plecat o zi și jumătate, două maxim, dar lipsise mai mult de trei și s-a întors în patul lor în a patra zi, înainte de crăpatul zorilor.

Adeline își aduse aminte de chipul bărbatului ei în lumina lămpii. La început, îi păruse obosit, apoi îmbătrânit, apoi, când s-a urcat în pat, l-a văzut pierdut.

— Unde ai fost? îl întrebase atunci. Am fost îngrijorată moartă.

— Am fost reținut de nemți o zi jumătate.

— Ce? De ce?

— Nu știu. Nu mai înțeleg nimic din ce se întâmplă.

Adeline voise să-i pună și mai multe întrebări, dar el o privise cu ochii injectați și îi zise:

— Nu mai vreau să vorbesc despre asta. Niciodată. Vreau să dorm. Am nevoie să dorm, dacă e să pun acoperișul înainte să cadă zăpada.

Emil se întorsese pe partea cealaltă. Ea se uitase la spatele lui multă vreme, înainte să stingă lampa. În lumina chioară, își amintise de vorbele cuiva, cum că ochii sunt ferestrele sufletului, și s-a gândit la ochii bărbatului ei mai înainte.

Răniți, își zisese ea atunci. *Purtând urmele suferinței*.

Apoi îl auzise plângând, a doua oară de când se luaseră.

* * *

La cincisprezece metri de nevasta și feciorii lui, Emil umbla ca într-o transă neagră în timp ce înhăma caii pentru a doua zi pe drum.

Dubăsari? N-am mai fost acolo de când… Cum se poate să ne ducă pe-acolo, în loc s-o luăm spre sud?

Însă iată-l aici, înainte să părăsească Ucraina pe vecie, pregătindu-se să intre într-un oraș pe care își dorea să nu-l fi văzut vreodată. Într-un anumit fel însă simțea că așa e drept, că așa merită. Gândul acela și altele la fel de chinuite se învârtiră fără milă în mintea sa, până termină de înhămat caii.

Căruțele din caravană deja se puneau în mișcare. Nu mai era mult până în zori.

— Ce te frământă? îl întrebă Adeline, după ce termină de încărcat în spatele căruței.

— Ce zici?

— Mergi de parcă duci pe umeri povara întregii lumi.

Emil își adora nevasta, dar vorbele ei îl înfuriau. Simți cum o flacără se aprinde în el. Dar se abținu înainte să răbufnească și-i făcu semn spre coapsele cailor.

— Îmi fac griji din cauza lor. Nu vreau să se infecteze. Fără ei, am avea mari necazuri.

Ea îl cercetă o clipă, apoi încuviință.

— O să ne îngrijim de ei.

Câteva minute mai târziu, cu Adeline lângă el și cu băieții așezați pe copertina împăturită din spatele băncuței, Emil apucă frâiele și mână cu blândețe, pornindu-i pe Thor și Oden. Căruța începu să meargă și să salte încă o dată.

* * *

Adeline se ridică în picioare pe băncuță și se uită peste coviltir, privind la căruța părinților lui Emil care venea în spatele lor, apoi la cea a maică-sii după ea. Johann avea frâiele în mâini, iar

Karoline stătea lângă el, arătând de parcă se pregătea pentru încă o furtună. În spatele ei, Rese zăcea întinsă cu fața în sus, sub pături.

Lydia se înduplecase, în cele din urmă, și-o lăsase pe Malia să preia hățurile căruței. Sora ei mai mare stătea cu spatele drept ca o scândură, iar capul i se învârtea în toate părțile, cu un zâmbet până la urechi. Adeline începu și ea zâmbească. Din punctul ei de vedere, Malia era una dintre cele mai bune părți ale vieții ei. Poate că în nord se auzeau rafalele de tun ale Armatei Roșii, dar, privindu-și sora conducând căruța avu așa un simțământ de bun și de cald, că nici măcar nu-i păsa.

Oare fericirea poate să fie așa de simplă? Să găsești bucurii mici în cele mai urâte momente? Nu asta tot zicea doamna Kantor?

Înainte ca Adeline să-l cunoască pe Emil, lucrase ca bucătăreasă și fată în casă la o văduvă în vârstă pe nume Yudit Kantor și care fusese bună cu ea și o învățase multe despre viață. Gândindu-se la doamna Kantor, Adeline se hotărî că măcar azi fericirea avea să fie atât de simplă și și-o imprimă pe Malia în memorie, în toată gloria ei pe care se rugă să și-o amintească veșnic.

* * *

Mai târziu în dimineața aceea convoiul încetini din cauza altor căruțe și a altor etnici *volksdeutche* care se alăturau caravanei, venind dinspre nord. Familia Martel mergea în ritmul melcului pe un drum șerpuitor, alunecos, acoperit cu noroi și zăpadă și care cobora spre o răscruce unde era un ofițer neamț în picioare, pe capota unui camion, direcționând traficul.

Cu cât se apropiau mai mult, cu atât Emil vedea limpede mai multe trăsături ale bărbatului: grosolan la trup, cu grumazul ca un taur, cu o tunsoare scurtă, sub o șapcă neagră, ușor de recunoscut, și o haină lungă, de un cenușiu-închis, descheiată la nasturi, care flutura în vânt. Emil voia să nu ia în seamă frisonul brusc de neliniște care-l străbătu, să nu îngăduie gândul că ofițerul german era ceea ce părea a fi. Dar felul în care stătea, felul în care se mișca.

Nu se poate, gândi Emil, simțind acidul din gât.

La doar o sută de metri până ce căruța lor ajungea direct sub privirile ofițerului german, afectarea și vocea bărbatului unelteau să-l convingă pe Emil că nu e așa.

El e. SS Hauptsturmführer Haussmann[5].

Frica începu să ardă în mațele lui, apoi să explodeze în groază pură. *El e. Haussmann. Cum e posibil?*

Pentru o clipă, Emil se simți paralizat. Apoi vru să întoarcă și cai, și căruță și să fugă din calea sovieticilor pe alt drum, sub protecția altor naziști. Auzise de oameni care o luaseră la nord-vest, spre Polonia. Dar erau prea multe căruțe și vehicule în jurul lui ca să încerce să plece.

— Ce e, Emil, ce s-a întâmplat? întrebă Adeline.

La început n-o auzi, apoi se uită la ea.

— Ce spui?

— E frig și tu transpiri ca și cum ai trage la plug. Sudoarea îți îngheață pe față.

— Nu știu, îi zise el, simțindu-se din ce în ce mai panicat.

Apoi se gândi: *Barba mea! Părul lung de iarnă!*

Ultima dată când fusese față în față cu căpitanul nazist SS care stătea acum pe capota unui camion din fața lui se întâmplase acum doi ani și jumătate, spre sfârșitul verii lui 1941, în târgul Dubăsari, la mai puțin de zece kilometri de locul în care erau acum. Pe vremea aceea Emil lucrase zi și noapte să ridice pereții noii lor case. Își tunsese scurt părul și barba o răsese de tot, ca să poată să se descurce cu arșița și truda.

Haussmann n-o să mă recunoască. Sunt alt om acum.

— Emil! îl strigă iar Adeline.

— Nu știu de ce transpir, draga mea, zise el, încercând să zâmbească în timp ce-și ștergea sudoarea de pe față și-și trăgea pe cap căciula de lână, cât mai jos, ca să-i adumbrească ochii, dar nu atât de jos ca să nu-și atragă asupra lui atenția nemiloasă a ofițerului SS.

Când veni vremea, Emil își întoarse ușor fața spre căpitanul Haussmann, cu ochii repezindu-se de la chipul mult prea familiar al bărbatului, la emblema cu cap de mort de pe chipiul lui și la

insigna de pe guler care arăta că fusese promovat la rang de *Sturmbannführer*, că era maior acum.

Sturmbannführer Haussmann își întinse brațul cu repeziciune spre dreapta. În ciuda încercării lui Emil să se calmeze, inima începu să se izbească de coșul pieptului când se ridică o clipă de pe băncuță și apoi își mână caii dincolo de bara de protecție a camionului ofițerului SS.

Numai când fu sigur că nu mai era în raza privirii lui Haussmann, Emil își dădu voie să răsufle adânc și să recunoască față de sine că simțea slăbiciune și amețeală.

— Ia hățurile, îi zise nevestei, cu vocea strangulată.

Adeline apucă de hățuri.

— Ce s-a întâmplat?

— O să mi se facă rău, zise el răgușit și vomită peste marginea căruței.

— Aaah, exclamă Will din spatele lui, în timp ce lui Emil îi era greață.

— Nu pot să sufăr, adăugă și Walt.

Când termină, Emil îi zise lui Adeline să țină ea frâiele, și rămase, chinuit, lângă ea. Cu cât se apropiau de Dubăsari, cu atât își tot zicea că o să poată trece de râpă, că o să poată trece prin târg, să intre în Moldova și s-o ia spre vest fără să se gândească la ce se întâmplase cu el acolo. Dar acela fusese Haussmann, în spatele lor. Nu era nicio umbră de dubiu în privința asta. Își va aminti veșnic figura omului aceluia. În mintea lui, auzea oamenii urlând și-l vedea pe Haussmann, furibund, strigându-i în față.

Care erau șansele ca Haussmann să fie aici? De ce sunt chinuit în halul ăsta?

Trecuseră doi ani și jumătate de la trauma nopții aceleia din mijlocul lui septembrie, 1941. Dar Emil îi simțea impactul ca și cum ar fi fost ieri, singurătatea găunoasă pe care o îndurase după ce-a fost martor la ce poate să facă un om altuia și după ce propria-i slăbiciune i-a fost dezvăluită clar ca lumina zilei, sub forma pumnului ridicat spre cer.

În ultimii kilometri până la intrarea în oraș, Emil refuză să se uite spre nord, unde era râpa. Își menținu privirea pe căruța

dinaintea lui. Dar trebuie ca parte din tulburarea lui lăuntrică să se fi văzut pe chipul lui, căci Adeline îl mângâie pe spate și-l întrebă:

— Cum te simți?

Se uită spre ea, rugându-se să nu-i fi văzut lacrimile pe care le simțea umplându-i ochii.

— Mai bine, îi zise el, răgușit, și-și feri privirea. Mă gândeam doar.

— La ce?

Emil ezită, înghiți un nod greu, forță un zâmbet.

— La valea aceea a ta.

* * *

Adeline sperase că o să-i spună despre Dubăsari, dar zâmbi la răspunsul lui.

— E și valea ta.

— Și a mea, zise Walt din spatele lor.

— Mă duc și eu acolo, zise Will.

— Toți mergem, le zise Adeline.

— Cred că o să fie mulți pești în râu, adăugă Will.

— O grămadă, răspunse ea. Oriunde te uiți cu privirea, o mulțime de pești de prins și de mâncat. Nu-i așa, Papa? Nu ăsta a fost visul tău dintotdeauna? Să stai pe malul unui râu să prinzi pește pe care să-l prăjești?

Deși Emil nu credea că asta o să se întâmple vreodată, reuși să râdă.

— Doar eu și undița, pe un mal de râu. Să n-am nicio treabă de făcut. Ar fi ceva!

— Dar tu, mama? întrebă Walt. Tu ce visezi să ai acolo?

Se gândise la asta.

— O grădină de legume. O grădină de flori. O pivniță. Și găini care să dea ouă proaspete. Și... ei bine, nu. Nu poți să ceri totul de la viața asta.

— Ce? întrebă Emil.

— E caraghios.

— Zi-ne, îi spuse Will.

Adeline nu voia, dar în cele din urmă răspunse:

— Îmi doresc o păpușă cu o rochie frumoasă.

— O păpușă? zise Emil, uimit.

— Când eram mică, n-am avut parte de una, răspunse ea, ridicând bărbia. Cer prea mult?

— Nu, Adella, îi zise el și-o bătu cu blândețe pe genunchi. Nu e mult să vrei o păpușă.

Asta o bucură și, pentru o clipă, zâmbi cu gura până la urechi, apoi făcu un gest înaintea ei.

— Iar împart convoiul.

* * *

Emil ridică privirea spre drum, la o sută de metri în fața lui, și văzu alt ofițer german pe capota unui camion, redirecționând traficul. Spre ușurarea lui, nu era Haussmann, ci un alt căpitan pe care nu-l mai văzuse până atunci și care le făcea semn să se îndrepte spre centrul orașului Dubăsari și podul dinspre nord, peste râul Dniester.

Caravana încetinea și înainta în pasul melcului spre centrul aglomerat al târgului. Când ajunseră, Emil văzu rămășițele unui gard înalt de sârmă ghimpată și clădirile goale dindărătul lor.

Auzi din nou urletele din capul lui, și-și ținu privirea țintuită pe rănile purpurii de pe coapsele cailor, întrebându-se dacă amintirile acestui oraș blestemat îl vor părăsi vreodată, dacă o să scape vreodată de noaptea când...

Auzi un fluierat care se întețea din ce în ce, înainte ca orașul să fie zguduit de o explozie masivă în partea de nord, apoi o alta.

— Emil! strigă Adeline spre el.

— Bombardează orașul! zise el, chinuindu-se să țină caii sub control.

Înaintea lor, în linia convoiului, caii începuseră să necheze și să dea din copite la zgomotul bombardamentelor. Alții probabil că au luat-o la galop spre pod, pentru că întregul convoi a început să se miște mai repede.

În timp ce familia Martel ieșea din oraș, încă trei explozii se auziră în spate, făcându-l pe Emil să-și mâne caii la trap și apoi la galop. Dinaintea lor, două căruțe cu coviltir ieșiseră din linie în goană și se răsturnaseră. Încă trei țâșniseră peste drumul denivelat, cu caii speriați și galopând să scape de tirul artileriei.

— Papa! strigă Walt. Mergem prea repede!

Emil trăgea deja de hățuri. Thor și Oden încetiniră și se domoliră, pufnind pe nări și gâfâind în timp ce treceau de ofițerul SS care îi direcționa prin haosul de la gura podului. Pe pod, ocupându-l deja în întregime, erau căruțe și camioane ale armatei germane care se îndreptau toate spre vest. Un șir lung de căruțe și camioane care trecuseră deja peste râul Dniester șerpuia spre linia de sud-vest a orizontului. Emil se blestema că nu s-a trezit mai devreme, că n-a trecut podul în zori.

— Văd foc și fum acolo, în spate! zise Walt. Au lovit ceva mare, Papa!

— Mamă! începu și Will să se smiorcăie.

— Nu acum, Will, îi răspunse Adeline, urcându-se pe banchetă să vadă în spatele lor.

Pe Emil nu-l durea capul de ce era în spate. Se concentra în întregime asupra podului, să ajungă cât mai repede la vest de râu. Dar erau prea multe vehicule, căruțe, prea mulți cai și refugiați pe jos, la intrarea dinspre est a podului. Caravana se încâlcea, se înnoda și se desfăcea cu o încetineală înnebunitoare. Oamenii urlau unii la alții. Doi bătrâni în căruțe alăturate răcneau unul la celălalt, lovindu-se cu bicele. Aerul duhnea de la sudoarea cailor și a oamenilor înspăimântați.

— Nu reușesc să le văd pe mama și pe Malia! zise Adeline.

— Nu le pot ajuta, îi spuse Emil, scrâșnind din dinți.

— Malia era cea care conducea caii!

— N-o pot ajuta nici pe ea. Unde sunt părinții mei?

— Patru căruțe la stânga noastră și una în spate. Rese e între taică-tău și maică-ta. N-am văzut-o niciodată așa de speriată.

— Poți s-o condamni? îi zise Emil, văzând o deschizătură și mânându-și caii să intre în ea și pe rampa care ducea pe pod.

* * *

Când ajunseră pe pod, în partea cea mai de sus a acestuia, Adeline se uită înapoi spre Dubăsari, văzând explozii și coloane de fum ridicându-se de peste tot, până când, în sfârșit, artileria nemțească răspunse cu tunuri și mortiere. Și mai multe bombardamente căzură în nord, unde Al Doilea Front Ucrainean al Armatei Roșii a lui Stalin se pregătea să ia orașul cu asalt.

— Mama, trebuie să fac pipi, o anunță Will.

Înainte ca ea să-i poată răspunde, o văzu pe maică-sa la opt căruțe în spatele lor, stând ca o stană de piatră în spatele surorii ei mai mari.

— Iată-le! țipă Adeline. Malia încă ține hățurile!

Will începu să urle.

— Mama! Papa! Avioane!

Adeline își îndreptă brusc atenția în susul râului, văzând avioanele sovietice de luptă zburând la joasă altitudine, în valuri, peste Dniester. Primele patru se desprinseră din formație, iar mitralierele lor deschiseră focul, nimicind pozițiile Wehrmachtului. Al doilea val făcu același lucru. Dar al treilea val de patru avioane venea direct spre ei.

— Adăpostiți-vă! urlă Emil, dând drumul hățurilor, apucând-o pe Adeline de umeri și aproape aruncându-se în căruță lângă băieți.

Cele patru avioane nu deschiseră focul asupra căruțelor de pe pod; în schimb, trecură razant deasupra lor și se duseră pe urmele convoiului înșirat pe drum, spre vest, dispărând apoi la orizont. Al cincilea val de avioane sovietice făcu același lucru, iar familia Martel reuși, în cele din urmă, să coboare de pe pod și să pornească prin Moldova, timp în care auzeau huruitul mitralierelor departe, mult înaintea și dincolo de privirile lor.

— Am zis că până aici ne-a fost, oftă, fără suflare, Adeline, așezându-se lângă Emil care deja apucase frâiele și îi mâna pe Thor și Oden să intre înapoi în șirul de căruțe. Am zis că s-a terminat cu noi.

* * *

Emil gândea la fel în timp ce mâna caii la trap, să țină pasul cu căruțele dinaintea lor. Chiar și cu bombele încă explodând în urma lor, acum că ieșise din Dubăsari și se îndepărta din ce în ce de acesta, un loc pe care n-avea să-l mai vadă vreodată, se simțea cumva încurajat de faptul c-au reușit să scape.

— Nu s-a terminat cu noi nici pe departe, îi zise el și-o trase pe Adeline aproape de el, ținând-o strâns. Mă auziți? Familia Martel merge mai departe.

Adeline zâmbi larg și-l sărută. Arăta iarăși a Emil cel de altădată! Vorbea ca Emil cel de altădată! Îl iubea când era așa, refuzând, în felul lui tăcut și încăpățânat, să se dea bătut.

— Trebuie să fac pipi, zise Will.

— Mamă, mai că n-au tras în noi, nu-i așa? întrebă Walt cu vocea tremurată.

— Nu, zise ea, întorcându-se și văzându-și feciorul cel mai mare tremurând și cu pumnii strânși. Nu, n-au tras în noi. Au tras asupra orașului și undeva în depărtare, în fața noastră.

— O să se întoarcă? Dar tancurile, se întorc?

— Nu știu.

Urmă o tăcere lungă, apoi Walt zise:

— Vreau să merg acasă.

— Nu avem o casă acum.

— Ba da, avem, zise Adeline, fără nicio umbră de îndoială. Familia noastră înseamnă acasă. Câtă vreme suntem împreună, indiferent unde suntem, suntem acasă. Acum, aici, suntem acasă. Nu contează dacă suntem la fermă sau în frumoasa vale verde, câtă vreme suntem toți la un loc.

— Pot să mă duc să fac pipi în valea verde?

Adeline se încruntă, se uită atent la băiatul ei cel mic — în genunchi, agitat, cu obrajii umflați, deja stacojii de chin — și izbucni în râs.

— Bietul de tine.

— Nu e amuzant! zise Will. O să fac pe mine!

— Ah, nu face asta! sări Walt și se apucă să râdă cu maică-sa.

— Atunci oprește căruța, răspunse Will.

— Nu pot, îi zise Emil. Mergem prea repede și nu vreau să rămânem în urmă. Va trebui să mai reziști măcar vreo jumătate de oră.

— Nu pot, Papa! Chiar în clipa asta o țin prinsă cu degetele!

— Atunci, du-te în spatele căruței și fă de acolo, zise Adeline, încercând să se oprească din râs.

Will îi aruncă o privire nemulțumită, înainte să zâmbească cu gura până la urechi de idee.

— Bine!

Cum se târa până în spatele căruței, îl auzi pe Walt zicând:

— Familia din spatele nostru o să te vadă, Will. Probabil că o să le stropești caii direct între ochi.

Will se opri, își ridică privirea și văzu o femeie în vârstă cu frâiele în mâini, conducând căruța din spatele lor. Lângă ea era o fată tânără și, în spate, sub coviltir, erau încă trei copii mai mici. Iar caii lor nu erau, de multe ori, la mai mult de un metru distanță de ei.

— Nu pot, mama, zise el.

— N-o să-i mai vezi niciodată, îi răspunse Emil, deja râzând și el în hohote.

— Da' tot nu pot, zise Will. Lăsați, o să fac pe mine și gata.

— Să nu cumva să îndrăznești, spuse Adeline, mușcându-și buza ca să n-o apuce iar râsul. O să zaci în suc propriu ore în șir și apoi o să faci urticarie. Du-te în spate, lângă roaba cea mică și caută în cutia din colț, cu lucrurile de bucătărie. E un borcan gol acolo. O să faci în el.

Lui Will îi plăcu la nebunie ideea și se duse împiedicându-se până în colț.

Emil se uită la ea.

— O să-l spăl, îi zise ea. Doar dacă n-ai cumva o idee mai bună.

Emil zâmbi și clătină din cap.

Will găsi borcanul, se întoarse cu spatele la căruța din urmă și se strădui să-și desfacă nasturii de la pantalonii de lână. Îi descheie și băgă mâna în pantaloni când și-a dat seama că Adeline și Will se uitau la el.

— Da' întoarceți-vă, zise el, încruntat.

— Cum vrei, spuse Adeline, întorcându-se să vadă înaintea ei. Erau pe o luncă pe care începuse să dea iarba. Bătălia din spatele lor părea să se fi oprit pe moment.

— Ce fac când îs gata?

— Mi-l dai mie și eu o să-l răstorn într-o parte.

Convoiul mergea într-un ritm susținut și se apropia de marginea luncii, unde drumul urca pe un mal abrupt. După un minut, Adeline strigă:

— Ai terminat acolo, în spate?

— Nu.

— Nu? întrebă ea, întorcându-se să-l vadă cu pantalonii descheiați la nasturi și trași în jos, pe vine.

Will continua să se încrunte.

— Nu vrea să iasă, mama. E ca și cum s-ar fi speriat!

Pe Adeline o umflă iar râsul. Walt se uita și el, cu o mutră plină de scârbă și cu o mână peste gură, ca să-și ascundă amuzamentul. Emil aruncă o căutătură peste umăr și se puse și el pe râs. Era contagios. Nu se mai puteau opri acum.

Chiar și Will se porni să râdă, cu lacrimile curgându-i șiroaie pe obraji și abia dacă mai putea ține borcanul în fața lui. Apoi un jet scurt de urină ieși din el și lovi copertina din spatele lui Walt.

Adeline chicoti tare. Walt începu să urle la el, rostogolindu-se într-o parte.

— Pișă-te în borcan, idiotule!

— Dacă mai faci pe copertină, tu o speli, Will, îi zise Emil.

Will își puse borcanul cum trebuie peste vintre.

— Nu m-am putut abține, zise el, râzând înfundat.

Adeline se întoarse din nou. Uitase cât de bine era să râdă așa, să uite o vreme de bombardamente și de tancuri. Râsul era ca un duș fierbinte pentru suflet, după o zi lungă și înghețată.

— Ahhhh! exclamă Will.

— Se pișă!

— Îți mulțumesc, Walt, zise Emil. Și felicitările mele, Will.

Pe Adeline o umflă râsul iar. Trecu jumătate de minut așa.

— Se pișă de multă vreme, zise Walt.

— Ajunge! ordonă Emil.

Nu dură mult și Will strigă.

— M-am golit, iar căruța din urma noastră pare destul de departe, mamă. O să-l torn eu. Nu trebuie s-o faci tu.

— Mulțumesc, Will, îi răspunse ea. Și găsește apoi un loc pentru borcan care să nu fie în cutia cu lucruri pentru bucătărie.

— Bine, zise el. O să găsesc o cârpă să curăț copertina.

Ea se uită la Emil și îi făcu cu ochiul.

După câteva minute, Will se cățără și i se cocoloși în brațe.

— Când ajungem acolo? o întrebă el.

Adeline îl sărută pe creștet și-i zâmbi.

— Când o vrea Domnul.

— Păi așa durează mult, zise Will.

— Câteodată. Dar câteodată Domnul face ca lucrurile să se întâmple cât ai clipi.

— Și de cele mai multe ori nu face nimic, zise Emil. Câteodată Dumnezeu e atât de surd, că ai zice că nu...

Adeline îi aruncă o privire aspră și-i zise:

— Destul!

— Ce? E mai bine să învețe adevărul de mici, Adella.

— Și care e adevărul 'cela? întrebă ea pe un ton care îi zicea să bage de seamă, că e pe teren minat.

Emil ezită.

— Dumnezeu n-o să fie cu ei la fiecare cotitură.

— Ba bine că o să fie. Dacă se roagă.

— Tot ce zic, Adeline, e că un bărbat trebuie să știe să-și poarte singur de grijă, sieși și familiei sale. Dacă vreun Dumnezeu invizibil poate să dea o mână de ajutor, atunci cu atât mai bine dinspre mine. Dar am învățat din experiență să nu aștept ajutorul și nici tu n-ar trebui s-o faci, cum nici băieții n-ar trebui. Nu mai vreau să vorbesc despre asta.

Vântul se schimbă iar și sufla ceva mai tare, obligând-o să-și strângă iar broboada pe cap, privindu-l pe Emil cu hățurile în mână. *Oare încă mai e marcat de ce s-a întâmplat în Dubăsari?*

După dimineața aceea din septembrie 1941, când s-a întors acasă, de fiecare dată când a încercat să aducă vorba despre asta,

Emil s-a înfuriat și s-a îndepărtat, așa cum a făcut și maică-sa în noaptea dinainte.

Mi-a zis că a fost capturat de naziști. Ce s-a întâmplat? E vreo parte din el pe care să n-o cunosc? Pe care n-o s-o știu niciodată?

---

[5] Emil Haussmann a fost un ofițer german SS din perioada nazistă. A făcut parte din Einsatzkommando 12, al Einsatzgruppe D, trupele germane care au cauzat Holocaustul din Ucraina. În 1947, Haussmann a fost acuzat de crime împotriva umanității în procesul Einsatzgruppen. S-a sinucis în închisoare. *(N.t.)*

Capitolul șapte

Întrebarea nu-i ieși din minte lui Adeline până nu se forță să-și amintească de râsetele pe care le împărtășise cu familia ei și că au supraviețuit nu doar unei bătălii între tancuri, dar și unui bombardament aerian. Era din ce în ce mai recunoscătoare, pe măsură ce se îndepărta de graniță și soarele se grăbea spre asfințit. Fiecare copac sau baracă abandonată, sau perete de stâncă, sau moară de vânt peste care dădeau pe drum părea să strălucească și să-i atragă atenția.

— Ce-i acolo, mamă? întrebă Will, arătând direct în fața lor, pe drum.

Adeline se ridică, își duse mâna streașină la ochi ca să și-i ferească de soarele ce ardea destul de jos pe cer. Niște bucăți mari, diforme, mătăhăloase, înfipte în pământ erau pe drum, dar și de-o parte, și de alta a acestuia vedea cum oameni și animale își croiau drum printre ele.

Când se apropiară, bucățile deveniră camioane și alte vehicule îndoite, făcute bucăți, străpunse peste tot de tiruri de artilerie. Soldați germani biciuiau măgari care trăgeau bucățile de resturi din drum. Treceau prin ce-a rămas după raidurile aeriene ale armatei sovietice de mai devreme, din ziua aceea. Adeline era șocată să vadă cadavre schimonosite, împietrite în pozițiile grotești în care muriseră. Treceau pe lângă al treilea soldat mort când își dădu seama că și băieții ei au văzut. Privi îndărăt. Will și Walt se uitau la scenă cu ochi mari și îngroziți.

— Ședeți la loc acum și nu vă uitați, le zise ea. Nu trebuie să vedeți așa ceva la vârsta voastră.

— Lasă-i în pace, Adeline, spuse Emil. Vreau să privească, să înțeleagă ce poate să facă un om altuia.

— De ce? fu ea dornică să știe.

— Vreau ca moartea oamenilor în războiul ăsta să fie reală în mintea lor. Nu ceva ce vezi de departe. Ar trebui să fie ceva întipărit în mințile lor, de mici.

Adeline se holbă la el, simțind cum se mânie fără noimă.

— Eu vreau să-i cruț de așa ceva, Emil.

— Nu poți.

Ea clătină din cap.

— Câteodată te iubesc mai mult decât orice pe lumea asta. Și câteodată nu știu nici jumătate din ce se petrece cu tine, Emil Martel.

— Cam așa ceva, îi zise el.

Înainte să se lase întunericul, se opriră și-și instalară tabăra la marginea drumului. La scurt timp după, părinții și sora lui Emil se opriră lângă ei, urmați de Lydia și Malia. În cea de-a doua noapte, nu se mai străduiră să facă focul. Avură parte de carne uscată, apă și de ultimele bucăți din pâinea coaptă de Malia în noaptea dinainte să-și înceapă călătoria.

La lumina lămpii, Emil dădu iar rănile cailor cu unsoare, îi perie și le zise cât de mult le aprecia truda.

Adeline, în timp ce-și adăpostea băieții înapoi sub pături, în căruță, îl auzea vorbind cu caii.

— Vă cer iertare, băieți, dar era pe viață și pe moarte. Viețile noastre și ale voastre.

Femeia își scoase cizmele și ciorapii și le puse la picioare înainte să se strecoare lângă Walt, care fusese foarte tăcut tot restul zilei.

Emil urcă în căruță cu lampa.

— Mamă, mi-aș dori ca voia Domnului să fie pentru mâine, zise Walt.

Adeline îl strânse puternic în brațe.

— Și eu îmi doresc.

Emil suflă în lampă, auzind cum vântul începe să bată înspre sud-vest. Temperatura începu să crească.

— Ziua a doua, zise el. Am trecut și peste asta.

— Împreună, spuse Adeline, zâmbind somnoroasă prin întuneric.

Trecuseră și peste asta, așa cum o făcuseră iar și iar, în toată căsnicia lor și așa cum trecuse ea prin toate înainte să-l cunoască pe Emil. Deși ultimele treizeci și șase de ore o istoviseră trup și suflet, Adeline totuși se rugă și ridică slavă Cerului pentru miraculoasa călătorie a familiei ei înainte să cadă într-un somn adânc și negru. Când visă, în sfârșit, fu ca și cum timpul primise o lovitură de la una dintre salvele de tun și mai mult de un deceniu trecuse cu totul.

* * *

Octombrie 1933
Birsula, Ucraina

Adeline, la cei optsprezece ani ai ei, stătea pe vârfurile picioarelor într-o măcelărie cușer din micul târg, privind cu uimire cum măcelarul înfășura în hârtie o găină proaspătă întreagă. Găină proaspătă. Când văzuse așa ceva pentru ultima oară sau măcar se lăsase să se gândească la așa ceva?

Și era sigură că o să guste din ea. Păi, cum să nu? Doar ea avea s-o gătească, nu?

Adeline nu s-ar fi putut opri din zâmbit nici dacă ar fi încercat. Să frigă o găină întreagă. Să mănânce dintr-o găină întreagă, când numai cu câteva luni în urmă... și acum, iat-o, trăind pe picior mare!

Măcelarul a pus pachetul pe tejghea.

— Să-i zici cucoanei Kantor că e o femeie binecuvântată. E prima găină pe care am putut să i-o dau în luni de zile. E o minune c-ai intrat când ai intrat.

— Vă mulțumesc, domnule Berman, a zis Adeline, zâmbind și băgând găina într-o traistă aruncată peste umăr.

S-a grăbit să iasă, entuziasmată. O pală rece de vânt a lovit-o în față, amintindu-i că iarna nu era departe, deși gândul n-o tulbura la fel de mult cum s-ar fi întâmplat anul trecut sau cu un an și mai înainte.

După ce Adeline, maică-sa și soră-sa fuseseră alungate de pe pământurile fermei părintești, ea fusese trimisă să lucreze la o fermă colectivă de pe dealurile de lângă Birsula, un orășel aflat la vreo două sute de kilometri nord de Odessa. Muncise luni de zile în arșiță dogoritoare sau în frig mușcător, desculță în cazane de noroi și paie ca să frământe amestec pentru cărămizi cu picioarele goale. Au fost momente când, sub cerul înghețat al iernii, simțise că-i crapă picioarele ca țurțurii de gheață și alte dăți când se întrebase dacă o să întrevadă cândva vreun crâmpei dintr-o viață mai bună. Apoi, ca să-i fie viața și mai mizerabilă de atât, în toamna anului 1932, Stalin le-a luat toată mâncarea.

În timp ce părăsea măcelăria cu găina, își aducea aminte cât de foame îi fusese în timpul Holodomorului, cum își închipuise găini, jurase că vedea aievea farfurii pline de tăițeii aburinzi ai mamei sale și păsăret prăjit și feliat care îi apăreau din senin prin fața ochilor. Mai încolo, devenise atât de slăbită, că se prăbușise în cazanele de noroi într-o zi înghețată de tot, făcuse pneumonie și abia dacă scăpase cu viață.

În ultimele zile de convalescență, după lupta cu pneumonia, deși lunile de foamete fuseseră crunte pentru ea și era sigură că nu va găsi niciodată o viață mai bună, Malia auzise de o slujbă în oraș, una în interior. Adeline primise slujba și, în ceea ce păruse doar o clipită, împrejurările vieții ei se schimbaseră în mai bine.

Au trecut aproape șase luni acum, a gândit ea, cărând găina după ea în drumul său pe o alee largă, trecând prin spatele unei brutării care aproape se închidea și mergând de-a lungul gardurilor din spatele unui șir de case mari. S-a dus direct spre poarta celei de-a treia case și a urcat rapid scările spre ușa din dos.

Ajunsă înăuntru, și-a aruncat cizmele din picioare, și-a luat cipicii pe care trebuia să-i poarte prin casă și a dus traista cu ce cumpărase în bucătărie. N-a apucat s-o pună jos, că a și auzit vocea veselă a unei femei care striga la ea în rusă, dintr-o altă încăpere.

— Adelka, tu ești, te-ai întors așa degrabă?

— Da, doamnă Kantor, i-a răspuns Adeline, trăgându-și șorțul pe ea și intrând în camera din față, unde bătrâna stătea la fereastră

cu o pătură peste genunchi și o flanelă neagră peste umeri.

Un ceainic și un serviciu simplu erau dinaintea doamnei Kantor, pe masă. În fața celei în simbria căreia se afla ședea o femeie care se apropia de treizeci de ani. Era îmbrăcată într-o rochie simplă, maronie, o bertă pe spate și un fular la gât. O carte mare ședea pe jos, lângă ea.

— Ester, ea e comoara mea secretă, a zis doamna Kantor. Numele ei e Adeline. Eu îi zic Adelka. Lucrurile pe care le face ea în bucătărie sunt ca niște farmece!

Ester a râs.

— Vrei să zici că face vrăji? a spus ea și când a văzut că Adeline s-a încruntat la auzul vorbelor ei, Ester a dat din mâini. Nu, nu. Nu vreau să insinuez... Ah, lăsați. Ce ne gătești azi, Adeline?

— Orice a găsit azi în preumblarea ei zilnică, a zis doamna Kantor înainte ca Adeline să poată răspunde. Găsește ce e de găsit și apoi nu știu ce face acolo, în bucătărie, dar e ca și cum ar umbla cu farmece.

Adeline și-a înclinat capul, zâmbind.

— Vă mulțumesc, doamnă. Îmi place mult să gătesc.

— Se vede.

— Deci? a zis Ester. Ce-ai găsit azi?

Adeline a ridicat capul, s-a uitat de la Ester la doamna Kantor și s-a înfoiat de încântare.

— O găină întreagă proaspătă!

Ester a rămas cu răsuflarea întretăiată. Doamna Kantor a început să-și bată palmele de șolduri.

— Nu! Unde?

— În magazinul domnului Berman. S-a nimerit că mergeam pe-acolo imediat după ce-au tăiat găina.

— Cușer? a întrebat Ester.

— Da, doamnă. Adică, așa cred. De la domnul Berman?

Doamna Kantor a scos un zgomot de mulțumire și și-a agitat pumnii ei osoși deasupra capului.

— O să-i invit pe fiul meu și familia lui! Avem motive de sărbătoare!

Spre mirarea lui Adeline, Ester n-a fost la fel de entuziasmată ca stăpâna ei.

— Sunteți sigură, doamnă Kantor? Când sunt încă atât de mulți oameni flămânzi?

Bătrâna și-a revenit la realitate, apoi a dat din cap.

— Știu, draga mea, că oamenii sunt încă flămânzi. Dar mai știu și că, dacă Moise însuși ar fi dat peste o găină, în timp ce rătăcea prin deșert, ar fi ascuns-o de toate triburile din Israel și ar fi mâncat-o cu familia lui.

Ester a pufnit, chiar înainte să-și poată duce mâna la gură.

— Doamnă Kantor! a exclamat ea.

— Ce e?

— Aveți noroc că rabinul nu e aici să vă audă.

Doamna Kantor a început să râdă, dându-și capul pe spate.

— Bine, sunt lucruri care n-ar trebui să ajungă la urechile rabinilor, dar cât privește supa de găină adevărată, cred că ar fi de acord cu mine.

— Dacă păstrați un polonic și pentru el! a zis Ester.

— Da, chiar așa! a exclamat bătrâna și s-a uitat spre Adeline. Cât e de mare găina asta a noastră, draga mea?

— Destul de bunișoară, doamnă.

— Destul pentru fiul meu, nevastă-sa și fata lor? Și pentru prietena mea, Ester?

— Oh, doamnă Kantor, n-aș putea, a zis Ester. Am venit doar să vă dau ziua bună.

Doamna Kantor i-a aruncat o privire.

— Ai venit exact când a picat o găină chiar în mijlocul deșertului, ca să zic așa.

Ester a râs.

— Ei, dacă e musai... ar fi grozav să gust doar.

— O să ai mult mai mult de-atât, a zis doamna Kantor. Eu am pofta de mâncare a unui șoricel. Cât o să dureze, Adelka?

Adeline s-a gândit bine și-a zis:

— Cam la apus? Poate un pic mai târziu?

— Vezi să fie un pic mai târziu, a zis bătrâna către Adeline și Ester deopotrivă.

Ester a zâmbit larg și s-a ridicat.

— Am niște treburi de terminat, dar o să mă întorc.

După ce-a plecat Ester, doamna Kantor și-a ridicat bărbia spre Adeline.

— Ei bine?

Adeline a tresărit, atât de prinsă fusese de discuția în contradictoriu dintre cele două femei, ca s-a înroșit toată, a făcut o temenea scurtă și-a zis:

— Îmi cer iertare, doamnă Kantor. Aveți nevoie de ceva de la mine, înainte să mă apuc de treabă?

Chipul bătrânei s-a înmuiat.

— Am nevoie să aștipesc o vreme, dragă. Te rog, pune cartea aceea pe raftul din bucătărie. După ce fierbi pasărea, tragi tu o fugă până acasă la fiu-meu să-i zici nevesti-sii vestea?

— Da, doamnă, a zis Adeline, ridicând cartea.

— Știi unde stau?

— Da, știu.

— Copil isteț, a zis ea, rearanjându-și pătura pe genunchi. Hai, pornește. Ai destule lemne pentru cuptor?

— Cred ca da, i-a răspuns, apoi s-a întors în bucătărie.

A pus cartea pe raft, apoi a deschis capacul lăzii în care ținea lemnele și-a văzut că erau mai puține decât își amintea de la focul de dimineață.

— O să caut mai multe lemne când ies, doamnă, i-a strigat ea, lăsând capacul greu să cadă.

Vibrația a făcut ca volumul pe care îl adusese cu ea în bucătărie să alunece de pe raft și să cadă pe podea, lângă ea.

Doamna Kantor i-a strigat:

— Să nu stai mult!

— Da, doamnă! i-a strigat ea înapoi, oprindu-se să ridice cartea și văzând că e o colecție de ilustrații și picturi legate la un loc, apoi a deschis-o la o pictură cu o vale frumoasă, înverzită, înconjurată cu creste de munți înzăpezite, cu un râu care curgea prin ea, în bucle unduioase. Crescând în Ucraina cea plată, Adeline nu văzuse niciodată un astfel de peisaj și i s-a părut așa de încântător, că s-a uitat la el multă vreme.

— Fată, te duci? i-a strigat doamna Kantor.

— Imediat! a țipat ea, închizând cartea cu zgomot și punând-o înapoi pe raft, sub o altă carte, mult mai grea.

Și-a pus haina și cizmele la loc și-a mers pe străzi spre casa fiului doamnei Kantor încă stăpânită de imaginea din pictură, până a ajuns la ușa din spate. A găsit-o pe bucătăreasă, i-a zis că o să aibă ziua și seara libere și apoi a rugat-o să-i spună nevestei doctorului că sunt toți invitați azi, după apus, să mănânce cu doamna Kantor.

După asta s-a dus la o piață din zonă să cumpere ouă pentru tăiței, apoi a traversat strada spre unde erau bărbați care vindeau lemne de foc, dar plecaseră deja. Adeline s-a dus în alt loc unde de obicei erau lemne, dar n-a găsit nimic.

Uitându-se spre soarele care se înclina spre apus, Adeline a devenit deodată și cu disperare conștientă că timpul se scurgea rapid. Avea cinci oameni la cină și nu avea destule lemne ca să fiarbă găina și să facă supa.

În timp ce fugea înapoi spre casă, Adeline și-o închipuia pe doamna Kantor enervându-se și dând-o afară și era înfricoșată, simțind că viața avea s-o pună iar la pământ, să-i răpească ceva pentru care se luptase atât de mult timp și atât de greu. Intrând în bucătărie, a simțit cum frica era deja peste tot în jurul ei. După ani de foamete și chin, nu găsea destule lemne să facă o ciorbă de găină și o să fie dată afară.

— Adeline! a strigat-o doamna Kantor.

— Da, doamnă? a răspuns ea, auzindu-și tremuratul din voce.

— Vine fiul meu?

— Așa cred, a zis ea. I-am zis bucătăresei.

— Vin toți?

— Da.

— Și cu lemnele cum a rămas?

Frica s-a aprins din nou și-a luat-o cu asalt pe Adeline. Cu cât ardea mai tare, cu atât se simțea mai slăbită.

— Te implor, a șoptit ea, închizând ochii. Ajută-mă.

— Adeline?

Și-a deschis ochii și s-a pregătit să-i zică bătrânei adevărul, s-o roage s-o ierte și s-o îndrume, când a surprins mișcare pe aleea care dădea spre fereastra bucătăriei. A clipit și-apoi a zâmbit:

— Mă duc acu' să aduc, doamnă!

Adeline a ieșit rapid și-a luat-o la fugă după un tânăr cu umeri lați care mergea aplecat, cărând în spinare o grămadă imposibilă de lemne.

— Iertați-mă! a țipat ea după el. Pot să cumpăr niște lemne de la dumneavoastră?

El n-a încetinit.

— Nu.

— Oh, vă rog, am bani.

— E deja plătit, i-a răspuns el, continuând să meargă. Lemnele îs ale brutarului.

Pe Adeline a cuprins-o deodată un val de panică și-a strigat:

— Vă rog, domnule, nu puteți să-mi dați și mie doar câteva bucăți? O să-mi pierd slujba dacă nu duc niște lemne pentru cuptor. Vă rog?!

De-a lungul unui moment îngrozitor, s-a gândit că el o să-și continue drumul, dar s-a oprit și s-a întors să se uite la ea.

— Să vă pierdeți slujba?

— Trebuie să fierb o găină, a zis ea, chinuindu-se să se adune.

— Aveți o găină?

— Femeia pentru care muncesc are.

— Trebuie să fie o femeie pe cinste.

— Bărbatul ei mort a fost doctor și fiu-său e doctor și el.

Bărbatul s-a gândit o vreme.

— Bine.

— Serios?

A dat din cap că da și a coborât brațul de lemne.

— Brutarul n-o să știe câte lemne am tăiat.

Adeline a bătut din palme de bucurie.

— Oh, vă mulțumesc! Vă mulțumesc!

Tânărul a rămas o vreme nemișcat, privind-o. Apoi, încet-încet, expresia morocănoasă de pe chipul lui s-a schimbat și un zâmbet i s-a întins pe față.

— Câte vreți?
— Patru bucăți, vă rog. Sunteți atât de cumsecade!
El a dezlegat grămada, a scos pentru ea patru bucăți sănătoase.
— M-ați salvat, a zis ea, întinzându-i banii. Vă sunt datoare pe vecie!
El a luat banii și i-a răspuns:
— Dacă aș fi știut că lemnele de foc aduc atâta bucurie unei tinere așa frumoase, mi-aș fi luat topor acu' multă vreme.
Era unsuros de la muncă și duhnea asemenea, dar i-a plăcut felul în care i-a zâmbit și în care s-a uitat la ea, ca și cum chiar o vedea de-adevăratelea. Și-a dat seama că-i plăceau așa de tare zâmbetul și ochii lui, că i s-a făcut rușine, s-a îmbujorat și și-a coborât privirea.
— Îmi cer iertare, i-a zis el. N-ar fi trebuit să spun asta.
— Nu, i-a zis ea, cu privirea încă în pământ, dar cu un zâmbet pe buze. Mi-a plăcut și m-a distrat. Vă mulțumesc, dar trebuie să fierb găina și să fac tăițeii.
— Cum vă numiți?
Ea a ezitat.
— Adeline. Adeline Losing.
El a zâmbit iar.
— E un nume frumos. Eu sunt Emil Martel.

Partea a doua. CEI CU SÂNGE PUR

Capitolul opt

În cea de-a treia zi a exodului, când Emil se trezi în întuneric, o ceață groasă se pogorâse, învăluind pământul. Își hrăni și-și îngriji caii la lumina lămpii, frecându-le iar cu unsoare rănile de la bice. Deși nu vedea nimic la mai mult de treizeci de metri în oricare direcție și nu auzea nimic altceva decât huruitul unui motor, era neliniștit, ca și cum tancuri sau avioane cu mitraliere ar putea să iasă brusc din ceață, în orice moment.

Instinctele nu-l înșelaseră. Nici n-apucase să-i înhame la loc pe Oden și Thor, că și auzi fluiere prin ceață. Vocea aceea germană ajunse până la el ca urletul unei goarne, avertizând că forțele sovietice erau aproape și se mișcau spre ei. Convoiul avea să se pornească peste câteva minute.

— Băieții n-au mâncat încă, îi strigă Adeline de sub coviltir.

— O să mănânce pe drum. Toți o să facem la fel.

Ea dădu din cap că da.

— O să pun totul la adăpost, în afară de mâncare și apă.

Când Adeline se întoarse cu spatele, Emil îi zâmbi, așa cum îi zâmbise când a cunoscut-o, pe acea alee din spatele casei doamnei Kantor, disperată după lemne de foc pentru ciorba ei de găină. De la bun început, îl făcuse să simtă că e nevoie de el în orice fel posibil.

Poate că doar asta îmi trebuie în viață, se gândi el. *Dragostea lui Adeline. Dragostea băieților mei.*

Căruțele se puseră în mișcare prin ceața caldă și începură haosul previzibil, înrăutățit de noroiul care a căptușit de îndată burțile și crupele cailor și-a pătat rănile de bice de pe coapse. Noroiul îmbrăca spițele și marginile roților, precum și osiile.

În următoarele ore, părea că întregul convoi nu era decât o nălucă fragmentată, întortocheată ca un șarpe, apărând și dispărând din ceață, alunecând și răsucindu-se în mâzgă. În

atmosfera umedă, în care umblau ca orbetele, căruțele începuseră să iasă de pe drum, să intre unele în altele și să se răstoarne. Emil avu nevoie de toată priceperea lui să mâne cai și căruță tot înainte.

Li s-a întâmplat de două ori în dimineața aceea să dea peste căruțe îngropate în noroi până la osii.

Una dintre ele era căruța părinților lui Emil, așa că trase într-o parte și-i ajută să iasă din noroi și să se pună iar pe roți. Maică-sa, Karoline, era mai cumsecade decât de obicei. Taică-său, Johann, părea să nu fie tulburat de condițiile crâncene. Rese nu se mai ridicase din pat de când au plecat din Dubăsari.

— Doarme și nu poate să țină nicio lingură de mâncare în stomac, le zise Karoline.

— O să pregătesc ceva pentru stomacul ei în seara asta, când ne oprim, se oferi Adeline.

Mama lui Emil nu vru să se uite la ea, dar dădu din cap că da.

În ziua aceea au mers mult și greu, trecând prin Chișinău, Moldova — unde muncitorii sclavi, bărbați luați de Hitler din fiecare țară pe care a cucerit-o, construiau fortificații pentru Wehrmacht — și ajungând de partea cealaltă, unde umblau povești despre alte bătălii care mocneau spre sud-est. Ceața se ridică înainte de prânz, scoțând la iveală pământ ce fusese ocupat, cucerit și recucerit de-a lungul a câtorva decenii. România deținea, pentru moment, titlul îndoielnic de proprietate asupra pământului, o răsplată pe care Hitler i-o oferise dictatorului român Ion Antonescu pentru că le dăduse voie trupelor germane să traverse ținutul spre est, ca să-l învingă pe Stalin în vara lui 1941.

Pe Emil nu-l durea capul de politică sau de cine stăpânea pământul pe care el și familia lui treceau în ziua aceea. Tot ce voia era să călătorească spre vest atât de departe, să nu mai vadă niciodată vreun comunist în fața ochilor câte zile o mai fi avut. Putea să sufere o vreme să meargă sub protecția naziștilor, dar când ar fi prins o ocazie să o ia spre vest, departe de ticăloșii ucigași și inumani, avea de gând să facă exact asta. Între timp, îl ținea mereu sub observație pe maiorul Haussmann.

Haussmann era mai devreme? Sau e doar o închipuire? Nu. El era. Dar de ce să fi fost la ieșirea din Dubăsari? Dintre toți ofițerii SS din Ucraina, de ce să fi fost tocmai el cel care să dirijeze traficul acolo? De ce a fost el cel care să ne îndrepte spre oraș?

Toate întrebările astea amenințau să-i tulbure sănătatea mintală într-o oarecare măsură, așa că Emil le alungă așa, fără răspuns, zicându-și că este doar una dintre coincidențele acelea crude ale vieții. Haussmann, după ce-și terminase munca murdară din primele zile ale ocupației germane, fusese, într-un fel sau altul, relocat să-i protejeze pe etnicii germani care fugeau spre vest. Și nimic mai mult. Era posibil ca Emil să nu-l mai vadă niciodată și, dacă ar fi fost să-l mai vadă, era sigur că el și Adeline, și băieții aveau s-o ia în direcția cealaltă.

În cea de-a treia zi a călătoriei lor, caravana se opri în cele din urmă și poposi undeva în ținutul rural, la doisprezece kilometri de Chișinău. Bubuiturile de tun au huruit toată noaptea, destul de aproape cât să-i trezească pe Emil și Adeline iar și iar.

În cea de-a patra zi a convoiului, a plouat dis-dedimineață, ceea ce-a stârnit și mai mult noroi. Abia dacă au reușit să parcurgă cincisprezece kilometri cu totul. În a cincea seară, au căzut bombe atât de aproape, că tot clanul Martel și-a abandonat căruțele și s-a adăpostit sub un podeț înecat.

Acesta tremura cu fiecare explozie. Auzeau nechezatul ascuțit al cailor și urletele celor fără adăpost. Ei rămaseră în siguranță. Din acel moment, Emil căuta mereu un podeț sau vreo altă structură din beton armat, cum ar fi un contrafort sub care să se adăpostească.

* * *

În prima săptămână de când începuse chinul, convoiul păstrase o distanță de zece până la cincisprezece kilometri între ei și ariergarda Wehrmacht care încerca să respingă ofensivele Frontului Întâi Sovietic și celui de-al Doilea Ucrainean. Dar frica de a fi prinși era permanentă. Tancurile sovietice puteau să apară

dintr-o altă direcție. Sau avioanele Armatei Roșii puteau să se întoarcă.

— Suntem prinși între două armate, îi zise Emil lui Adeline târziu în cea de-a șaptea noapte.

Așezaseră tabăra sub contrafortul unui pod, la vest de orașul moldovean Hîncești. Băieții adormiseră deja, iar burta lui Emil era mai plină decât fusese de când au fugit. Săpase o groapă orizontală în pământul din mal, la un metru și mai bine de baza de beton a contrafortului. Băieții adunaseră lemne, iar el făcuse focul înainte să adune tăciunii aprinși sub cuptorul închipuit. Din rezerva lor prețioasă de făină și drojdie, Adeline și maică-sa făcuseră cocă, pe care o puseseră în tingiri, apoi tingirile deasupra tăciunilor.

Pâinea proaspăt coaptă, chiar și cu coaja arsă, avusese un gust așa de minunat, că Emil fusese mulțumit douăzeci de minute bune după. Însă frica lui de tancuri și avioane se întoarse curând.

— Mă auzi? îi șopti mai tare lui Adeline, care era pe cale să se vâre sub cuverturi, lângă cuptorul cald încă. Suntem prinși între două armate. Soldații cotonogiți ai lui Hitler în fața noastră, cu doar câțiva zdraveni în spate, încercând să oprească toți soldații lui Stalin.

El simțea că nu mai avea răsuflu.

— Adeline, când mă gândesc la unde suntem și ce facem, și ce s-ar putea întâmpla cu noi în următoarele zile, gândurile mi-o iau la goană. La goană și apoi în cercuri, ca o furtună în capul meu.

Adeline veni lângă el și-l îmbrățișă.

— Toată lumea simte la fel din când în când. Eu îmi tot aduc aminte ce mi-a zis doamna Kantor: „Ești în siguranță în mijlocul furtunii“.

— Eu rar am găsit mijlocul ’cela, îi zise Emil.

— Ba l-ai găsit săptămâna trecută, când tancurile ’celea începuseră să tragă. Ne-ai adus pe toți până aici în siguranță, nu?

Nu știa de ce, dar Emil nu reușea să se bucure de asta așa cum o făcea Adeline.

— Mai avem mult de mers până o să simt eu că vă am pe toți în siguranță.

— Atunci hai la somn. O să crape de zori acuși.

Emil voia să se bage sub cuverturi, să închidă ochii și să ia o pauză de la toate. Dar apoi auzi voci, voci de bărbați cântând și râzând undeva pe mal, nu departe de locul în care își lăsase caii și căruța. Le simțea chemarea.

— Emil? îl strigă Adeline domol.

— Vreau să mă duc să văd ce fac caii, îi zise el și urcă pe mal cu lampa, spre drum și pod.

Thor și Oden erau priponiți unde îi lăsase. Căruța părea neatinsă. Dar cântarea și gălăgia doar ce crescuseră. Cântau un cântec german vechi, de beție. Nu mai auzise cântecul de ani de zile, dar îl recunoscu din vremea în care lucrase într-o berărie în Pervomaisk, orașul în care se născuseră feciorii lui.

Emil se îndreptă spre cântece. Nu știa de ce. Poate că era doar ideea de a fi aproape și a auzi alți bărbați care încercau să supraviețuiască acelorași necazuri ca el. Dincolo de taică-său, avea sentimentul că, dacă voia să vorbească, nu avea prin preajmă decât femei. Cu cât se apropia mai tare, cu atât auzea alcoolul din cântarea lor. Emil nu era cine știe ce băutor, dar îi plăcuse întotdeauna să facă vin și bere. Și, din când în când, se bucura de ușurătatea pe care o simțea după un pahar sau două, sau trei.

Când intră în luminișul de pe partea cealaltă a drumului, cântarea se potolise și se transformase într-un râset aspru. Într-un cerc format din căruțe ca a lui ardea un foc. Patru bărbați pe care nu-i recunoștea beau din căni de tablă. Cel mai mare dintre ei, un bărbat înalt, corpolent, de vreo patruzeci și puțini de ani îl văzu pe Emil apropiindu-se și tăcu. Apoi tăcură și ceilalți.

Emil ridică mâinile.

— N-am vrut să vă întrerup, le zise el în germană. Am auzit cântat. Cred că n-am mai auzit de multă vreme bărbați cântând la un pahar de vorbă.

Lunganul îi zise:

— Se pare că nevastă-ta te ține la respect cu băutura.

Ceilalți bărbați râseră și Emil se porni și el să râdă, apoi răspunse:

— Am avut de ales între un poloboc de vin de casă și o căruță mică pe care-am făcut-o pentru feciori, Crăciunul trecut. Căruța a fost aleasă cu trei voturi la unu'.

Lunganul îi zâmbi și-i făcu semn să se apropie.

— Vino, bea cu noi. Eu sunt Nikolas. Cum îți zice, prietene? De unde ești de loc? Și câți ani au feciorii tăi?

* * *

Emil le zise. Nikolas îi prezentă rapid și pe ceilalți bărbați, așa că abia dacă reținu câteva nume. Dar, de aproape, la lumina focului, se uită la hainele de pe ei. Erau îmbrăcați toți cu haine de lână, pantaloni și pălării ceva mai noi. I se înmână o cană de vin roșu. O bău și simți că ce i s-a dat era, de fapt, o mică păsuire de la frica de sovietici.

Află că Nikolas și prietenii lui erau toți refugiați ca și el, alergând din calea lui Stalin sub protecția SS. Erau din orașul Rastadt, la vest de râul Bug. Emil le zise că el locuise ani de zile în Pervomaisk, la nord de Rastadt, înainte să se întoarcă în Friedenstal, la ferma familială.

— Ai fost vreodată în Bogdanovka? îl întrebă Nikolas. Nu e departe de Pervomaisk, la sud.

— Îmi aduc aminte că era o fermă colectivă în zona aceea, îi răspunse Emil. Când munceam la berăria din Pervomaisk, luam orz de la ei.

— Ce făceai acolo?

— Mai mult muncă fizică. Duceam grâne. Turnam grâne. Amestecam.

— Și cum ai ajuns în convoi? îl întrebă Nikolas.

Emil se uită la el încurcat.

— Păi, au ajuns niște ofițeri nemți la noi în sat și ne-au zis că vin sovieticii și, dacă nu voiam să murim, aveam două zile să ne strângem catrafusele.

— Nu, adică ce te-a îndreptățit? Erai *Selbstschutz*?[6]

Emil știa ce înseamnă asta și se simți nelalocul lui. Nikolas îl întreba dacă fusese membru al *Selbstschutz*, un grup de miliție

nazistă format[7] după invazia nemților din 1941. Cei recrutați în *Selbstschutz* veniseră din populația de etnici germani din regiune.

În Guvernoratul Transnistriei, controlat de români, una dintre misiunile organizației *Selbstschutz* a fost să protejeze comunitățile și coloniile *volksdeutche* de trupele românești puse pe tâlhărit. Dar Emil știa că sunt mai multe de zis despre trupele acestea de autoapărare și lucrurile pe care le-au făcut. Mult mai multe.

O parte din el voia să plece în momentul acela, dar, în schimb, le zise:

— N-a venit nimeni în Friedenstal să ne cheme în *Selbstschutz* sau ceva asemănător. E un oraș mic într-o mare de câmpuri de grâne. Românii nu ne-au dat niciodată bătăi de cap.

Nikolas făcu din cap că înțelege, dar nu-l scăpă din ochi pe Emil care simțea că trebuie să umple tăcerea.

— Ai făcut parte din *Selbstschutz* în Rastadt? îl întrebă el.

— Toți am făcut, îi zise Nikolas și ridică brusc cana către ceilalți. Așa am dovedit că suntem germani buni care merită să fie aduși acasă, în țara părintească. Cu hârtii cu care să dovedești. Tu le ai? Hârtiile astea, Emil?

Emil dădu din cap că da.

— Chiar din prima zi de invazie. N-a fost greu de dovedit. Mama avea Biblia[8] familiei în care erau cuprinse generații întregi cu rădăcini în Germania și toate certificatele noastre de naștere de la biserică.

— Și n-au căutat să te recruteze în Wehrmacht?

— Ba au vrut la început, dar le-am zis că sunt ultimul bărbat cu putere de muncă rămas în familie și aș servi mai bine nemților ca fermier decât ca soldat. Mi-au zis să mă întorc la fermă, să încep să cultiv și asta am făcut.

— Ce noroc pe tine, zise Nikolas, dar nu părea convins până la capăt.

Emil mai luă câteva guri de vin, apoi i se oferi o a doua cană, apoi o a treia, în vreme ce soldații cântau, deveneau nostalgici vorbind despre viețile pe care le lăsau în urmă și nerăbdători la gândul unui viitor departe de sovietici. Când dădu de fundul

celei de-a treia căni, unul dintre bărbați anunță că se duce la culcare.

Emil știa că ar trebui să se întoarcă la familia lui. Dar apoi Nikolas îi mai turnă în cană. E ultima, își promise, în timp ce restul bărbaților îi făceau semn lui Nikolas că-i refuză oferta și-l anunțau că se duc și ei la culcare.

— Nu știm niciodată încotro ne poartă viața, îi zise Nikolas când ceilalți s-au retras.

— Eu încerc să-mi trăiesc viața, îi răspunse Emil. Nu vreau să mă trăiască viața pe mine. Nu mai vreau.

— Ești beat, prietene.

— Un pic, zise Emil, ridicând cana. Mulțumită ție.

Nikolas ciocni cu el, apoi băură și căzură pe gânduri, așa cum li se întâmplă bărbaților. Emil se uita cu plăcere la tăciunii aprinși ai focului care se stingea și se gândea că ar trebui să se întoarcă de acum, ca să nu-l ia a doua zi de dimineață cu durere de cap, când Nikolas zise:

— Câți?

Emil ridică privirea și-l găsi pe bărbat holbându-se la el.

— Câți ce?

Nikolas își făcu degetele pistol și-și închise ochiul stâng.

— Câți evrei a trebuit să împuști ca să-ți iei pământul înapoi și să fii în convoiul ăsta?

Emil simți ca și cum ar fi fost pocnit în stomac și probabil că asta se vedea pe fața lui.

Nikolas zâmbi și înclină din cap.

— A-ha. M-am gândit eu. A trebuit să faci ceva pentru ei, pentru nemți. Așa a fost pentru toată lumea. Altfel nu te-ar fi luat cu ei, nu v-ar fi protejat, pe tine, pe nevastă-ta și pe feciori. Ai fost unul dintre țintași, nu-i așa, Emil, exact ca mine?

Emil avea vie în minte imaginea lui cu un Luger în mână. Capul i se învârtea și stomacul îi fierbea. A băut mult prea mult vin.

— Eram sigur, îi zise Nikolas sfidător. Am văzut-o pe chipul tău, Emil. Câți?

Emil scutură din cap, dar Nikolas nu-l lăsă să respire. Veni și mai aproape, se ridică deasupra lui Emil.

— Câți jidani bolșevici mizerabili a trebuit să împuști ca să prinzi un loc în convoiul ăsta?

— Niciunul!

Nikolas rânji disprețuitor.

— Pe dracu'. Rahat, eu n-am nicio problemă s-o zic și n-ar trebui să ai nici tu. Am făcut un lucru bun, un lucru nobil, am șters de pe fața pământului jidanii aceia păduchioși. Pentru noi așa a început. Românii și-au trimis toți evreii la ferma aceea din Bogdanovka, iar jidanii au început să crape de febră tifoidă pentru că se urcau păduchii pe ei. Ar fi putut deveni o epidemie. Ar fi putut să omoare pe toată lumea pe kilometri întregi — nemți, ruși, ucraineni, pe toți — dacă nu li se punea stavilă. Naziștii știau că n-aveau încotro, așa că noi, *Selbstschutz*-ul din Rastadt, n-am avut încotro. Ne-a luat optsprezece zile să-i împușcăm pe toți și încă douăzeci ca să le fierbem sau să le ardem țoalele.

Au împușcat oameni optsprezece zile? gândi Emil îngrozit, holbându-se la hainele ceva mai puțin ponosite ale bărbatului, înainte să facă vreo câțiva pași în dreapta și să vomite pâinea lui Adeline și cele patru căni de vin.

— Așa, cam așa e, zise Nikolas. La un moment sau altul, toți am simțit la fel, din cauza a ceea ce-am făcut. Hai, dă tot afară; o să te simți mai bine. Și, la cum privesc eu lucrurile, n-am avut încotro, corect?

Emil se întoarse și se zgâi la el și îi zise, cu gâtul ars de acid.

— Ați avut de ales. Eu n-am împușcat și n-am omorât pe nimeni în viața mea. Suntem în convoiul ăsta datorită unei biblii vechi și pentru că sunt un fermier bun și priceput cu mâinile. Mulțumesc pentru vin.

Își luă lampa și se retrase în întuneric, bâjbâind, cu Nikolas urlând beat după el:

— Pe dracu'. Am văzut pe fața ta. Numai un om ca mine poate să recunoască un om ca tine, Emil. Îi vezi când dormi, nu-i așa? Îi și auzi. Toți șobolanii aceia păduchioși pe care i-ai omorât!

* * *

Când îl auzi, Emil începu să fugă orbește, încercând să ia cât mai multă distanță de Nikolas, îngrozit că aiurelile delirante ale unui bețiv ucigaș ar putea ajunge la urechile lui Adeline. Se împiedică și aproape căzu, dar își recăpătă echilibrul și încetini. Urlete încetaseră.

— Eu n-am... niciodată, mormăi Emil tremurând, după ce aprinse lampa și-și găsise drumul spre pod. Niciodată.

Trecu de cai și-și căută cu greu drum spre taluz. Apoi stinse lampa și se strecură spre siluetele adormite ale nevestei și copiilor lui. Nu tresări nimeni când se strecură sub pături lângă Walt.

Se culcă pe spate, auzind în continuare în cap ecoul vocii crude a lui Nikolas. *Am văzut-o pe fața ta*. În mintea lui, Emil auzi oamenii strigând, apoi pocnetele seci ale armelor, văzu străfulgerările în întunericul de dincolo de căpitanul Haussmann, care stătea lângă el, împingându-i un pistol Luger încărcat.

Amintirea era atât de puternic implântată în Emil, că rămase fără răsuflare. Se simțea gol pe dinăuntru și singur, un sentiment înrăutățit de gândul la Nikolas împușcând evrei timp de optsprezece zile.

E o amenințare pentru mine. Nu știu încă de ce, dar e o amenințare. Am simțit-o în oase.

Emil închise ochii, înțelegând că trebuie să se ferească de Nikolas și că o să fie nevoit să se bazeze pe el însuși pentru asta, nu pe un Dumnezeu care a creat un om în stare să omoare alți oameni nevinovați optsprezece zile la rând.

Apoi se întrebă, inundat de groază, dacă nu cumva întâlnirea cu Nikolas și faptul că l-a văzut pe Haussmann erau parte dintr-un soi de pedeapsă amară pentru noaptea aceea de lângă Dubăsari. Adormi încet-încet, gândindu-se, *Odată ce te-ai hotărât, Emil, erai la fel de vinovat ca Nikolas*.

---

[6] În germană, „autoapărare" — denumire dată unităților de protecție ale etnicilor germani formate după Primul Război Mondial și reinstaurate în perioada premergătoare celui de-al

Doilea Război Mondial. Au fost considerați organizație de tip terorist, ai căror membri au participat la execuții în masă și alte crime împotriva umanității. (*N.t.*)

7 În Ucraina ocupației naziste, gruparea fiind altfel documentată mult înaintea acestei perioade. (*N.t.*)

8 Un registru în care familiile își înregistrau genealogia — de multe ori asta se făcea chiar pe foile albe cuprinse anume între paginile bibliilor. *(N.t.)*

Capitolul nouă

Începutul lui aprilie 1944
Doisprezece kilometri la est de granița cu România

Trecură încă patru zile și cinci nopți, și familia Martel vedea că se retrăgeau la fel de mulți români, pe cât germani. Oriunde treceau pe lângă un grup de soldați Wehrmacht în marș, Adeline se trezea că le cerceta fețele, sperând, deși nu avea niciun motiv să facă asta, că-l va vedea printre ei pe fratele său mai mic, Wilhelm, tizul lui Will. Sau pe fratele mai mare al lui Emil, Reinhold. Dar nu-l văzu pe niciunul.

De când poposiseră sub podul acela la vest de Hîncești, Emil devenise tăcut și gânditor. Adeline învățase să-i lase bărbatului spațiu când era așa și să-și concentreze atenția să-i ajute pe el și pe băieți să treacă prin ținutul jos, mlăștinos, înțesat de prunduri, apoi să urce pe cărări abrupte de pădure, greu de practicat din cauza gheții și zăpezilor care nu se mai topeau.

Bucăți din mașinăria de război nemțească fuseseră abandonate pe ambele părți ale traseului. Văzură soldați înghețați, neîngropați ciupiți de ciori. Tancuri carbonizate și abandonate. Și camioane de transport în mâzgă până la osii. Și țevi negre, arse, ale tunurilor artileriei pe care Wehrmachtul se hotărâse să le explodeze mai degrabă decât să le lase pe mâna forțelor lui Stalin, care să le fi folosit împotriva lor.

Acum, după aproximativ douăsprezece zile de când pornise calvarul, membrii convoiului începuseră să moară de la îngheț, slăbiciune și boală. Nu era oră să nu treacă pe lângă vreo căruță trasă într-o parte, pe drum, ca supraviețuitorii să-și îngroape morții.

— Când m-am dus azi-dimineață după apă, o femeie mi-a zis că ei cred că e febră tifoidă, zise Adeline când erau pe cale să întoarcă spre nord-vest, spre Iași, oraș de graniță românesc.

— Păduchi, zise Emil, gândindu-se la Nikolas. Păduchii duc cu ei febra.

— I-am căutat aseară pe băieți.

— O să-i căutăm pe toți în fiecare seară până se termină.

Caravana se opri. Îi ajunse în curând vestea că Frontul al Doilea Ucrainean al sovieticilor venea acum spre vest-nord-vest, încercând să rupă în două Grupul de Armate Sud. Ofițerii SS care apărau convoiul îi întârziaseră timp de două ore înainte să îndrepte caravana spre sud, departe de Iași.

La o oră după ce-au schimbat traseul, ieși și soarele, ceea ce Adeline luă drept semn bun. Cu cât mergeau mai spre sud, cu atât se încălzea mai tare. Orele treceau și băieții ațipeau sub coviltir. Emil era sus, cu hățurile în mâini, uitându-se în jur și cercetând împrejurimile.

— După ce te uiți? îl întrebă ea.

Emil se încruntă.

— Nu știu dacă mă uit după ceva anume. Mă uit prin jur, pentru că n-am de gând să mai calc pe-aici vreodată.

— Și asta te bucură sau te întristează?

— Că n-o să mai vin pe-aici în veci? Mă bucură.

— Bun. Am crezut că ai uitat cum să te bucuri.

O privi, cu gura ușor căscată.

— Îmi cer iertare, Adella. Doar că sunt atât de prins de grijile mele în ce vă privește și dacă am făcut bine că am venit cu nemții sau ar fi trebuit, nu știu, să ne fi găsit singuri drumul spre libertate.

— Păi tu știi drumul spre libertate?

— Mă gândesc c-o să-mi dau seama care e atunci când o să fiu pe el, îi zise și-i zâmbi.

Se uită peste umăr la ea. Femeia îi zâmbi, la rândul ei.

— Ți-o aduci aminte pe doamna Kantor?

— Dacă n-ar fi fost ea, n-aș fi acum îndrăgostit de tine.

— Vai de mine, zise ea, uitând ce-a vrut să-i spună lui Emil și croindu-și drum spre el ca să-l sărute pe obraz.

El își trecu mâna pe după ea și ea se ghemui la pieptul lui în vreme ce soarele se ridica pe cer și se încălzea. În ciuda toanelor

lui negre, Adeline se simțea atât de în siguranță în brațele lui Emil și căruța și caii se mișcau într-un ritm atât de domol, că pleoapele i se îngreunau și nu dură mult până ce ațipi și ea.

* * *

Octombrie 1933
Birsula, Ucraina

În visele lui Adeline, doamna Kantor și oaspeții ei o lăudaseră pentru supa de pui, cu franjuri de ou. Ester îi zisese „un triumf“, ceea ce-o făcuse pe Adeline să roșească, pentru că și ea credea același lucru. Păstrase jumătate de castron pentru sine și nu-și amintea ultima dată când avusese parte de ceva așa de bun. Apoi fusese tânărul acela arătos și amuzant care-i vânduse lemnele de foc.

Emil. O făcuse să râdă. Poate că viața ei se schimba iar în mai bine.

În seara de după festinul cu găina și în seara de după, îl văzuse pe Emil trecând, în drum spre brutărie. Se enervase că el nu se uitase măcar o dată în direcția casei în care știa că lucra ea. În cea de-a treia seară, făcuse la fel și asta o rănise într-un fel surprinzător pentru ea, pentru că, de bună seamă, nu vorbise cu el mai mult de câteva minute. La ce se așteptase, de fapt și de drept?

La zece minute după ce trecuse pe lângă ea pentru a treia seară la rând, Adeline era la chiuvetă, frecând cratițele furioasă, când a ridicat din întâmplare privirea și s-a uitat prin fereastra de la bucătărie și l-a văzut pe Emil stând lângă poarta din spate, arătând jenat. I-a făcut cu mâna.

Adeline i-a răspuns, apoi și-a uscat mâinile, și-a primenit părul în oglindă și-a ieșit.

— Mai ai lemne de vândut? l-a întrebat.

— Ăă, nu. Ăăă, ai nevoie de câteva bucăți? Pot să am grijă să ai destule.

Adeline a zâmbit.

— Poți să-mi lași câteva în fiecare zi, dacă vrei.

Emil a roșit, a zâmbit, apoi a dat din cap că da.

— Pot să fac asta. Mi-ar... mi-ar plăcea să fac asta.

Din ziua aceea nu s-au mai oprit din vorbit. E drept că nu-și vorbeau în timpul zilei, când nu erau împreună și munceau, dar, când se revedeau, reluau discuția de acolo de unde o lăsaseră, amândoi îndrăgostiți până peste cap, ca niște oameni nebuni. Uneori, Adeline avea sentimentul că-și puteau termina unul altuia propozițiile și o durea inima de-a dreptul de fiecare dată când se despărțeau.

Dar când Emil i-a cerut să se mărite cu el, la prima lor aniversare de la prima întâlnire, Adeline nu știa exact ce să facă și i-a cerut timp să se gândească. Îi plăcea să gătească și să aibă grijă de doamna Kantor. Și, pentru prima dată în viața ei, avea o simbrie stabilă și făcea mai mulți bani decât Emil cu lemnele lui. Pe de altă parte, îl adora pe Emil. Era amuzant, muncitor și, chiar dacă nu făcuse școală cât ea, era deștept, avea școala vieții, genul de bărbat care ar fi supraviețuit. Dar avea să se și dezvolte, să-i meargă bine în viață? Ar fi putut avea cu el o viață mai bună decât de una singură?

A doua zi de dimineață, doamna Kantor băgase de seamă că era neliniștită și Adeline i-a explicat în ce situație complicată se afla, spunând la urmă:

— Mi-e așa de bine aici! Sunteți atât de bună cu mine! Avem destul de mâncare și mi-ați dat un loc cald în care să dorm. Ce-ar trebui să fac? El adună lemne, asta e simbria lui.

Doamna Kantor a privit-o minute în șir înainte să-i răspundă.

— Adelka, o să-mi frângi inima dacă pleci, dar e mai bine să fii nevasta unui bărbat sărac decât o slujnică avută. Tu ai zis că Emil e om bun, ceea ce înseamnă că, dacă pleci de la mine, o să știi ce e dragostea. O să ai copii, dacă pleci. O să ai o familie. Și ce familie o să fie!

Stăpâna ei spusese ultimele cuvinte cu asemenea entuziasm, că aproape dăduse peste paharul cu apă. Asta a făcut-o pe Adeline să izbucnească în râs, ceea ce-o mulțumise pe deplin pe doamna Kantor.

— Râzi tu, râzi, i-a zis, fluturând un deget la ea. Râsul îți ține inima tânără. Să râzi măcar o dată pe zi. De două ori e și mai bine.

Doamna Kantor i-a făcut semn spre scaunul din fața ei în care stătuse prietena sa, Ester. Adeline s-a așezat stingheră pe scaun, dar apoi i-a zâmbit bătrânei.

— Draga mea, i-a zis atunci doamna Kantor, după optzeci și unu de ani pe pământul acesta am ajuns să cred că misiunea noastră în viață e să răzbim, să fim blânzi, să lăsăm mereu trecutul în urmă și să nu ne cramponăm prea tare de viitor. Dacă e neapărat nevoie să te uiți în urmă, încearcă să găsești frumusețe și lucruri bune pentru tine în fiecare cruzime care ți se face. Dacă e neapărat nevoie să te gândești la viitor, încearcă să nu ai așteptări. Încrede-te în Dumnezeu să te îndrume. Înțelegi ce-ți zic?

Adeline nu pricepea tot ce-i spunea bătrâna, dar a dat din cap oricum.

— Bun, i-a zis doamna Kantor. Pentru că, atunci când vei face asta, draga mea, o să cunoști binecuvântarea lui Dumnezeu și o să meriți toată fericirea și preaplinul pe care viața are să ți le ofere, câtă vreme o să împarți din preaplinul tău cu alții mai puțin norocoși. Pricepi?

Nu tot ce zicea doamna Kantor ajungea până la Adeline, dar a dat din nou din cap. Nesiguranța probabil se vedea pe chipul ei, pentru că stăpâna sa a oftat.

— Încerc să-ți dau cheia unei vieți lungi și fericite, Adeline, i-a zis doamna Kantor. Ascultă încă o dată. Misiunea noastră în viață e să răzbim, să fim blânzi și să lăsăm mereu trecutul în urmă și să nu ne cramponăm prea tare de viitor. Dacă e neapărat nevoie să te uiți în urmă...

Vocea femeii se stingea și dispărea, înlocuită în visul lui Adeline de o altă amintire, o amintire mai recentă, una mult mai amară și mai înspăimântătoare.

* * *

13 ianuarie 1936
Pervomaisk, Ucraina

Simțindu-se mai slăbită și mai neajutorată ca oricând altcândva în viața ei, Adeline, de douăzeci și unu de ani, privea spre băiețelul ei, scumpul ei Waldemar, care i se agita în brațe, încercând să se hrănească la sânul ei cu sfârcurile dureroase și uscate, cu mânuțele lui atât de mici și cu pielea atât de subțire și de aproape de os, că lui Adeline îi venea să izbucnească în plâns și să tot plângă.

Emil i-a cuprins umerii cu brațele.

— Prietenii mei încearcă să găsească niște smântână pentru el. O să găsim; sunt sigur de asta.

— O să mergem amândoi să întrebăm printre străini, a zis ea, panicată. Pe toată lumea, de oriunde. Găsește-o pe maică-ta mai întâi. Să aibă grijă de nepotu-său, cât timp noi doi încercăm să-l ținem în viață.

Cuplul se mutase la Pervomaisk la scurt timp după ce s-au luat, pentru că acolo se mutase mama lui Emil și le zisese că e de muncă în micul orășel aflat la patru ore est de Birsula. Emil găsise o slujbă, întâi ca muncitor la câmp, apoi în berărie. Viața de proaspăt însurăței le pria de minune, în ciuda traiului modest, și n-a durat mult și Adeline a rămas gravidă.

În august 1935, cam la șase luni de sarcină, Adeline încă mai lucra la câmp. Luna începuse umedă și apoi se făcuse îngrozitor de cald. Cât era pe câmp, țânțarii de-a lungul râului Bug, care-și merita pe deplin numele, erau mulți și deși, așa că n-a știut niciodată care mușcătură i-a adus boala. Dar, pe la începutul lui septembrie, când intrase în luna a șaptea, Adeline suferea de simptome de malarie care o țintuiau la pat. Prima criză începuse cu o senzație plăcută, de greutate, la baza gâtului, care dusese la o stare de amețeală, apoi un soi de somn delicios într-un întuneric atât de deplin și de alinător, că numai durerea de încheieturi sau o febră cruntă o mai putea trezi.

Zi după zi, Adeline zăcea cuprinsă de febră, aiura că se întorsese taică-său, iar valurile de febră veneau și treceau, lăsând-o lac de

sudoare. În câteva minute, era cuprinsă de friguri și tremura atât de violent, că nu erau pături pe lumea asta s-o poată încălzi.

Apoi, în cele din urmă, adormea, cu aceeași senzație plăcută, de greutate la baza gâtului și ciclul malariei începea din nou. Cu fiecare criză nouă, care venea la distanță de șase–opt ore, Adeline era din ce în ce mai vlăguită, nu reușea să țină mâncarea în stomac. Slăbise. Se temea pentru viața copilului care creștea în ea, dar n-a putut face nimic până n-a găsit Emil un doctor care să-i dea chinină.

Cu starea ei îmbunătățindu-se treptat de la sfârșitul lui septembrie și toată luna octombrie, Adeline nu mai avusese nicio criză de malarie timp de aproape douăzeci de zile întregi, apoi au intrat în noiembrie și se apropia nașterea primului ei copil. În cea de-a douăsprezecea zi a lunii, cosea o cuvertură pentru leagănul făcut de Emil. Copilul era activ în ea, lovind întruna, ceva ce adora.

Era pe la începutul amiezii, dar se simțea deja obosită și-a lăsat lucrul de mână jos, și-a închis ochii și aproape imediat a simțit senzația aceea familiară, detestată și plăcută în același timp, pe ceafă. A căzut într-un somn fără vise și, când s-a trezit, a simțit febra stârnită de malarie diferită față de celelalte crize, cu temperaturi mari și dureri de cap așa de urâte, că simțea cum durerea o să-i spargă timpanele.

Mai târziu, Emil avea să-i spună că trebuise s-o înfășoare în cearșafuri ude în vreme ce ea vorbea aiureli de neînțeles către oameni pe care el nu-i vedea. A mai luat niște chinină, dar nu mai lovea în boală așa de repede ca înainte. În cea de-a cincea zi, în plină febră și trecând printr-un travaliu lung și greu, născuse un fiu căruia îi spuseseră Waldemar.

Fusese mic la naștere, sub două kilograme, dar, așa bolnavă pe cât era, trăise cea mai intensă bucurie a vieții ei, să-și vadă primul născut, să-l țină la piept și să-l vadă hrănindu-se cu laptele ei. Era tot ce voise sau sperase vreodată. Când Emil își aruncase brațele în jurul amândurora, se simțise mai întreagă și mai fericită decât fusese vreodată în viața vieților ei.

Dar malaria nu-i dădea răgaz. Adeline era într-o zi fără simptome și febrilă în următoarea. Așa cum se întâmplă de obicei, malaria o mâncase de vie, o epuizase complet. În timpul crizelor dintre Crăciun și Anul Nou, începuse să se teamă că n-o să se mai facă bine niciodată. Apoi laptele ei începuse să scadă, până când nu mai rămăsese decât un firicel.

Pe la începutul celei de-a doua săptămâni din ianuarie 1936, Waldemar se chinuia, abia dacă mânca destul cât să supraviețuiască. Febra lui Adeline se curmase, în cele din urmă. Mânca iar și începuse să-și recapete vlaga. Dar abia dacă era în stare să-și hrănească pruncul o dată pe zi, darămite de șapte sau opt ori, cât ar fi avut nevoie să crească sănătos.

Duseseră copilul la același doctor care-i dăduse lui Adeline chinină și el le zisese că băiatul avea rapid nevoie de grăsimi din lapte. Le-a recomandat fie să găsească o doică, fie smântână proaspătă de la vreun animal de lapte ca să-l hrănească până-și recăpăta ea puterea și i se reîntorcea laptele. Dar doică nu aflaseră și, în miezul iernii, smântâna se dovedise de negăsit în Pervomaisk.

— O să ies iar, i-a zis el atunci.

— Merg și eu cu tine, a insistat Adeline.

Emil s-a dus s-o cheme pe maică-sa. Karoline căzuse pe șold înainte de Crăciun și mergea într-un baston.

— E foarte slăbit, i-a zis Adeline.

— Văd, i-a răspuns soacră-sa.

Adeline s-a apucat să-i dea lui Karoline instrucțiuni, dar bătrâna și-a ridicat mâinile.

— Am crescut deja vreo câțiva din ăștia.

În ziua aceea Adeline și Emil au ieșit pe străzi și-au mers ore în șir, întrebând pe toată lumea unde ar fi putea găsi niște smântână pentru copilul lor bolnav. Deși exista o piață neagră pentru astfel de lucruri, după aproape nouăsprezece ani de regim comunist, nimeni nu era în stare sau nu se simțea pe deplin sigur că putea să le împărtășească informația.

Emil trebuia să se ducă la lucru în seara aceea. Adeline a mers cu el până la berărie. Afară, a început să plângă.

— Nu pot să-i dau lapte. De asta moare. E din vina mea.

Emil a apucat-o și-a ținut-o strâns.

— O să găsim o cale să...

— Emil? l-a strigat un bărbat.

Au ridicat privirile să vadă un coleg de berărie.

— Am găsit niște smântână pentru băiatul tău, i-a zis el. Am lăsat-o cu maică-ta la tine la apartament.

Adeline a fost brusc cuprinsă de bucurie. L-a sărutat pe Emil pe obraz și-a fugit până acasă, în timp ce Emil s-a dus la lucru. A ajuns în blocul sărăcăcios în care locuiau și-a urcat la etajul trei, a intrat în apartament.

— Unde e? a întrebat ea înainte să închidă ușa.

— Unde e, ce? a zis soacră-sa.

— Sticla de smântână, i-a zis Adeline.

— Eh, ce știe doctorul 'cela? a zis Karoline. Am încercat să-i dau copilului o lingură, și-a scuipat-o de îndată ce-a înghițit-o. Același lucru s-a petrecut și a doua oară, și-a treia. Așa că am băut-o eu.

Adeline s-a holbat la soacră-sa, fără să-i vină să creadă.

— Ai băut-o?

— Nu pe toată, a pufnit Karoline, ușor indignată. Și, cum am zis, nu-i făcea niciun pustiu de bine. În plus, n-am mai avut parte de smântână adevărată de cinci ani, poate mai mult.

Adeline a început să zbiere.

— Tu... scorpie odioasă, ieși din casa mea! Tocmai ți-ai omorât nepotul!

— Ba n-am făcut nimic de felul ăsta, a început să țipe și Karoline. Oricine are doi ochi să vadă poate să-și dea seama că e deja dus pentru că *tu* nu ești în stare să-i dai din laptele *tău*! Că am gustat eu din niște smântână n-are nimic de-a face cu asta!

A trântit ușa în spatele ei.

În cele din urmă, micuțul Waldemar, de opt săptămâni, a fost prea bolnav ca să mai poată fi salvat. Când Adeline i-a dat ce mai rămăsese din smântâna proaspătă, într-adevăr a dat-o afară, la fel ca fiecare lingură de după. Apoi a început să tușească, ceea ce l-a slăbit și mai mult. Două seri mai târziu, Emil a ajuns acasă și-a

găsit-o pe Adeline legănând copilul în brațe. Era înfășat strâns și se chinuia să respire.

— Moare acum, i-a zis ea. Nu-și mai deschide ochii.

— Nu, a zis Emil aspru, fără suflare. Nu moare.

— Ba moare, a zis ea. O simt. Putem să-l ținem amândoi?

Tristețea i-a învăluit bărbatul pe de-a-ntregul înainte să ajungă lângă ea și să stea amândoi cu bebelușul între ei, jelindu-l ore în șir după ce și-a dat duhul, eliberându-l într-o suflare subțire, șuierată, care i-a smuls lui Adeline și ultima fărâmă de putere care o mai ținea la un loc. A început să se sufoce, să plângă, să geamă, cu o durere pe care n-o mai cunoscuse niciodată, mai rea decât cea a nașterii, mai sălbatică, agonia inimii ei sfâșiate.

Emil a rămas puternic pentru ea prin cea mai grea perioadă. A stat cu ea mai mult de-o oră, n-a plâns o dată, n-a scos nici măcar un cuvânt până n-a zis ea:

— Trebuie să-l îngropăm. Avem nevoie de un sicriu mic.

El a ezitat o clipă, apoi a zis:

— Încă n-am fost plătiți luna asta. Nu avem banii să cumpărăm lemnul.

Adeline s-a uitat la el fără expresie.

— Ce zici?

— Nu avem.

— Și atunci?

— Nu știu, a spus el, complet învins. Nu știu și gata.

— Nu putem să ne îngropăm bebelușul în țărână!

— Știu, dar eu...

Adeline a împins băiatul mort și înfășat în brațele bărbatului ei.

— Ține-l. Nu... nu pot să mai stau aici în momentul ăsta. Nu pot, pur și simplu.

S-a ridicat, nesigură pe picioare, și-a luat haina și căciula și-a ieșit, în lumina dinaintea zorilor. Era mijlocul lui ianuarie în nord-centrul Ucrainei. Ar fi trebuit să fie un frig năprasnic și zăpadă peste tot. Dar frigul și furtunile nu ajunseseră încă. Cum stătea pe treptele clădirii, uitându-se înspre sud-est, încercând să prindă primele raze ale răsăritului, găsea că totul în jurul ei era întunecat, cu umbre adânci, în nuanțe cenușii și pământii.

Adeline nu vedea decât întuneric în linia orizontului și durerea ei se lupta cu amorțeala, s-o dovedească.

Și-a aplecat capul și s-a rugat.

— Trebuie să mi-l fi luat pentru un motiv, a zis ea, încercând să nu izbucnească în hohote de plâns, dar fără să reușească. Nu știu de ce... Nu știu de ce m-ai lăsat să mă îmbolnăvesc, de ce-a trebuit ca el să moară. Dar, te rog, nu mă face să-mi pun copilașul în pământul rece, ca pe ceva ce-arunci la gunoi. Te rog nu mă forța să-i fac asta băiatului meu binecuvântat.

Incapabilă să continue, a rămas acolo în întuneric, stând pe scări, cu lacrimi curgându-i pe față, cu mâinile înfășurate în jurul genunchilor, până a văzut o strălucire trandafirie în cerul de la răsărit. Apoi a auzit prin fereastra deschisă de deasupra ei sunetul chinuit al bărbatului ei mândru și stoic care plângea pentru prima dată de când se luaseră.

Iar asta a golit-o cu totul, a trimis-o într-o uluire de pe altă lume, față în față cu un cer pe care degetele trandafirii ale acelei străluciri creșteau și se întindeau. Adeline era deja atât de lovită de soartă, că abia dacă mai vedea zorile venind, întrebându-se câtă durere poate îndura o femeie până mintea i se frânge la fel de crunt precum inima.

L-a auzit pe Emil deasupra ei trântind ceva în apartament și apoi blestemându-l pe Dumnezeu. Adeline și-a îngropat fața în mâini. Auzise ce se întâmpla cu acele cupluri cărora le mor copiii așa. S-a întrebat dacă și căsnicia ei se terminase și s-a simțit mai mult decât abandonată. S-a simțit azvârlită, aruncată la gunoi, un nimic în fața Cerurilor.

Un vânticel începuse să sufle. Înfrigurată, Adeline și-a ridicat capul, voind să-și tragă gulerul sus și mai strâns în jurul gâtului. Deși ea rămânea cufundată în umbre adânci, fâșiile trandafirii ale zorilor deveniseră lungi și frumoase, ajungând ca niște degete răsfirate deasupra capului ei, în timp ce soarele începea, în sfârșit, să se înalțe, aruncând o cunună blândă de raze în răsărit.

Se uita cum devenea din ce în ce mai puternic și se gândea: *Cum se poate ca ceva atât de frumos să se petreacă într-o zi atât de crudă ca asta?*

Vânticelul se întețea. Dintr-un colț al ochilor, a surprins cu privirea ceva care se mișca în aerul înghețat, învârtindu-se, rotindu-se și dansând într-un fel ciudat și împotmolit. S-a ridicat ca o bătaie de aripi, apoi a coborât cu un oftat de vânt, învârtindu-se în spirală până s-a oprit cam la un metru în fața ei.

Adeline s-a uitat cu gura căscată la bancnota alb-gălbuie de douăzeci de ruble, mai mult decât suficient ca Emil să-l îngroape pe Waldemar într-un coșciug.

A început să plângă din nou.

* * *

— Adella, zise Emil, scuturându-i umărul cu blândețe. Ușurel.

Adeline se trezi speriată, se uită în jur, complet nedumerită pentru o clipă, înainte ca privirea să i se oprească asupra lui Oden și Thor trăgând căruța și apoi se uită îndărăt, la Emil.

— Am avut un vis urât.

— Un coșmar, zise el. Toți suntem zguduiți bine.

— Ai dormit mai mult decât mine, mamă, îi zise Will din spatele ei.

— Și decât mine, spuse cel de-al doilea Waldemar, născut în octombrie 1937, la douăzeci și una de luni după moartea primului ei copil. Se întoarse pe băncuță și-și văzu băieții întinși pe cuverturi, pe coate, cu bărbiile în palme. Le zâmbi, se aplecă și-i sărută pe amândoi pe frunte.

— De ce-ai făcut asta? o întrebă Walt.

— Pentru că tu și frate-tău sunteți miracolele pe care le-am făcut eu, taică-tău și Dumnezeu, îi răspunse ea. Și pentru că vă iu-iu-iu-iubesc.

Will începu să râdă, urmat de Will, înainte să se uite dincolo de ea și să-i pice fața.

— Sunt șase tancuri sus, pe dealul dinaintea noastră, mamă, zise el.

Adeline se întoarse, își duse mâna streașină la frunte și dădu cu ochii peste tancurile nemțești Panzer deasupra colinei, trei de

fiecare parte a convoiului. Aveau tunurile dispuse în unghi și ațintite deasupra caravanei.

— O să-mi țin degetele în urechi, până trecem de ele, zise Will.

Walt se încruntă și-și puse și el degetele în urechi.

— Probabil că nu e o idee rea să stăm cu degetele în urechi, adăugă și Adeline.

Bărbatu-său nu-i răspunse. Emil se concentra acum asupra a ceva mai aproape decât tancurile, mai în față și la dreapta convoiului. Vedea o căruță trasă lângă drum și un vehicul Wehrmacht parcat lângă ea. Câțiva bărbați se agitau prin preajma lor.

Se uită la Emil, care își întorsese atenția spre partea cealaltă a drumului. Dar când se apropiară, îi privi din nou, de data asta cu mult interes.

Sus pe culme, tancurile Panzer porniră motoarele. Începură să ruleze, împărțindu-se în două șiruri, cu șenilele săpând pământul și aruncându-l în aer în urma lor. Adeline își vârî degetele în urechi, cu toată atenția îndreptată spre tancurile Panzer care măreau viteza, venind spre ei.

Oden și Thor începură să tremure, străbătuți de frisoane, și să pufnească. Își aminteau.

— Totul e în regulă, băieți, le zise Emil pe un ton alinător. Sunteți ditamai caii.

Adeline uitase de căruță și de vehiculul Wehrmacht până când aproape ajunse în dreptul lor. Se uită spre Emil care se holba acum de-a dreptul la doi dintre bărbații de lângă mașină.

Unul era un lungan în haină greoaie de civil — făcută din lână —, iar celălalt un ofițer SS. Îi vedea din profil cum priveau la tancurile care se apropiau.

Capitolul zece

Nikolas și Sturmbannführer Haussmann întoarseră spatele tancurilor care veneau din dreapta și noroiului aruncat în aer în urma lor. Emil vru să-i dea hățurile nevesti-sii și să se urce în spatele căruței, alături de băieții lui.

Dar căruța era la mai puțin de douăzeci de metri de cei doi bărbați. Nu era destul timp ca Emil să-și aplece capul și să-și ferească privirea, sperând că nu-l vor recunoaște.

Tancurile au virat dincolo de ei și-au plecat. Maiorul Haussmann analiză căruța din fața celei a familiei Martel și apoi pe Emil doar o clipă, înainte să-și mute privirea spre Adeline, unde rămase pironită o vreme, pentru ca apoi să se oprească asupra următoarei căruțe din șir. Nikolas abia dacă îi cercetă cu privirea pe Adeline și băieți, înainte s-o ațintească asupra lui Emil și să-i zâmbească în mod complice, cu un semn scurt din cap, în timp ce treceau pe lângă ei. Gestul i se păru unsuros, un soi de onoare între hoți, și îi întoarse stomacul lui Emil pe dos.

— Cine era bărbatul 'cela? îl întrebă Adeline. De ce ți-a zâmbit așa?

— N-am nicio idee, răspunse Emil, vrând să se uite îndărăt.

— A dat din cap spre tine.

— Serios? Mi s-a părut c-a zâmbit. Probabil voia să fie prietenos doar.

Se uită spre nevastă-sa, care îl privea sceptică.

— Nu mi s-a părut prietenos.

Walt și Will începură să se miște în spatele lui Emil, ceea ce îi dădu ocazia să se uite peste umăr și prin coviltir spre drumul care se desfășura în spatele lor. Nikolas și Haussmann se uitau după el.

— Ne privesc, zise Adeline, care era și ea întoarsă. Cine sunt?

Emil se uită iar la nevastă-sa și scutură din cap.

— Nu știu.

— Ofițerul SS părea a fi același care direcționa traficul în a doua dimineață.
— Zău?
— Emil, tu ții minte fețele oamenilor. Întotdeauna a fost așa.
— Probabil nu i-am dat cine știe ce atenție, Adella, spuse el, privind iar în urmă. Oricum, nu mai suntem în bătaia puștii.

Însă, pe tot parcursul călătoriei din ziua aceea, nici Nikolas, și nici Haussmann nu-i părăsiră gândurile. Trecură pe lângă și mai multe tancuri Panzer și echipajele lor de fiecare parte a traseului, și mai mulți soldați care săpau de-a lungul pantelor și chiar și mai mulți soldați români care-și instalau taberele.

Clanul Martel poposi pentru noapte lângă un pârâu cu apă rece și cristalină. Băieții găsiră cu ușurință pe maluri lemne pentru un foc căruia nu-i trebui mult să fie aprins de bunicul lor. Emil săpă în malul pârâului alt cuptor pentru Adeline. Aceasta făcu pâine, în vreme ce maică-să și soră-sa fierseră o supă de ceapă, cartofi, napi și fâșii de porc uscat. Walt mai dădu peste o mână de sparanghel sălbatic pe care-l adăugară în oală.

La apus, soarele arunca pe cerul de deasupra lor dâre dramatice sângerii și violete.
— E frumos, zise Emil. Cerul.

Adeline își ridică privirea de pe fundul de lemn și începu să zâmbească înainte să-și încline capul, încurcată, apoi întristată.
— Ce e? o întrebă el.
— Nu știu. Am mai văzut astfel de dâre o singură dată din câte îmi aduc aminte, zise ea, apoi șovăi o clipă, cu ochii plini de lacrimi.
— Ce mi-e mie un apus sau altul? zise Rese. Când mâncăm?
— Te-ai trezit?
— Am senzația că am dormit o săptămână, spuse Rese, apoi căscă.
— Păi o săptămână ai dormit, îi răspunse Adeline, lăsându-și durerea la o parte.
— Motiv pentru care mi-e foame.
— Mă duc să-ți aduc un castron, îi zise Karoline care venise buluc spre ei.

— Sunt bine, mamă, îi răspunse Rese. Pot foarte bine să mă duc să-mi aduc singură un castron de supă.

— Poftim, îi spuse Malia, înmânându-i un castron aburind. Cartofii s-ar putea să mai fie tari, dar ar trebui să te sature.

Adeline îi dădu o bucată de pâine. Rese zâmbi și-i mulțumi. Urmară băieții, apoi femeile, de la cea mai în vârstă, la cea mai tânără, după care bărbații. Emil așteptă la urmă să mănânce, dar rămăsese mai mult decât destul pentru stomacul lui în seara aceea.

În timp ce mâncau, cerul se întuneca. Mai puseră niște vreascuri pe foc și aprinseră felinarul. Vântul se înteți, șuierând printre ramurile de copaci și făcând focul să crească, să trosnească, să scapere violent, un mic vulcan de tăciuni aprinși izbucnind și zburând în înălțimile cerului.

* * *

De partea cealaltă a flăcării, în umbrele întinse de limbile de foc unduite de vânt, Emil surprinse mișcare în josul malului. Nu dură mult și apăru un bărbat care urca malul, cu o pușcă pe umăr și o sticlă în mână. Veni spre foc, scoțând la iveală uniforma de iarnă, de o culoare maro-măslinie a soldaților armatei române. Era destul de mic de statură, cam la vreun metru șaptezeci și avea în jur de douăzeci și cinci de ani.

— Seara bună, zise el nemțește, zâmbind și uitându-se la ei într-un fel ciudat, aprins, în timp ce ridica sticla. Sunt caporal Gheorghe din Armata a 3-a Română. Luna și stelele m-au adus la voi cu niște vin îndulcit cu miere. Traversam pârâul și mi-era frig și v-am văzut focul. Putem să facem un târg? Vin pentru căldură?

Emil își dădu de îndată seama că ceva nu era tocmai în regulă cu bărbatul. Ce căutase în albia pârâului? De unde luase vinul? Când se uită spre Walt și Will care stăteau cu mama lor, amândoi aveau căutătura încruntată, plină de neîncredere. Dar nu și Adeline. Ea părea amuzată de vizitator.

— O să vreau eu niște vin îndulcit cu miere, domnule caporal Gheorghe, vă rog, zise Rese.

— Ba n-o să vrei, i-o întoarse maică-sa.
— Ba o să vreau eu, zise tatăl lui Emil.
— Și eu, spuse și Adeline. De unde ai luat vin îndulcit? Și cum de știe un caporal român să vorbească nemțește?

El veni spre foc, zâmbindu-le în vreme ce scotea dopul de la sticlă.
— Am furat vinul îndulcit din tabăra ofițerilor SS de lângă drum, recunoscu el, apoi se duse la Johann și-i turnă vin în cană, adăugând: Știți ce-mi zic luna și stelele, și Atotputernicul că am să fac când se termină războiul și pot să mă duc acasă?

Emil voia să-i spună că nu-i pasă ce-o să facă după război și că să furi băutură de la ofițerii SS era una dintre cele mai prostești mișcări de care auzise vreodată.

Dar sora mai mare a lui Adeline, Malia, îl întrebă:
— Ce-o să faci?
— O să fiu prisăcar, răspunse caporalul. O să fac miere. Iubesc mierea.

Se duse cu vinul la Karoline, care scutură din cap și-i făcu semn fiică-sii.
— Nici Rese n-o să vrea.
— Am douăzeci și unu de ani, mamă, protestă Rese.

Karoline îi aruncă o privire furioasă și-i zise:
— Nu e vorba de vârstă aici, Rese, și tu știi asta foarte bine.

Rese se îmbufnă, își încrucișă brațele pe piept, închise ochii și nu mai scoase nicio vorbă.
— Ce e un prisăcar? întrebă Malia, în vreme ce el le turna vin lui Adeline și Lydiei.

Românul ridică sprâncenele spre Emil, care clătină din cap. Caporalul făcu o față lungă, cu buza de jos răsfrântă a dezamăgire, înainte să se ducă spre Malia, zicând:
— Albinele și mierea sunt bune pentru bărbați și femei, și băieței. Dacă mănânci miere, ești puternic și nu te îmbolnăvești niciodată. Dacă te înțeapă o albină, te face și mai puternic. Și dacă bei lăptișor de matcă? Trăiești și iar trăiești și tot trăiești. Și prisăcarul, ei bine, el nu trebuie să muncească din greu tot anul. E un vis plăcut. Visez în fiecare noapte că s-a sfârșit războiul.

Nebunul de Stalin, trăsnitul de Hitler, toți dispăruți, morți, i-a luat dracu' pe toți. În visul meu, îmi arunc arma, mă duc acasă, cresc albine și fac miere, apoi găsesc o femeie bună pe care s-o fac fericită.

Îi zâmbi lui Malia.

— Eu și nevastă-mea o să trăim mult și bine. Fără război. Am iubi pe toată lumea. Și-am face miere împreună, nu-i așa?

Ea roși și-și lăsă bărbia în jos.

— Chiar sună a vis frumos, domnule caporal, zise ea.

— Visurile pot fi îndeplinite, spuse el, zâmbind cu gura până la urechi. Dumneata știi asta, nu?

Ea ridică privirea confuză și-apoi se uită la maică-sa. Lydia clătină din cap și-i răspunse:

— Visurile sunt niște prostii, domnule caporal Gheorghe. Nu se îndeplinesc.

— Nu, nu, visurile se îndeplinesc, zise el, scoțându-și casca și-i făcu semn spre o cicatrice încă vânătă de deasupra teșiturii semicirculare a craniului, deasupra urechii drepte. Vechiul caporal Gheorghe? Dinainte să fie lovit de obuz? Ura viața. Era un chin zilnic, în întuneric și furie și asculta de vocile înfricoșate din capul lui. De ce eu? De ce nu eu? Cine-o să tragă în mine? Vechiul caporal Gheorghe nu credea în Dumnezeu. Nu credea că visurile pot să devină realitate.

Soldatul român își duse mâna la inimă, iar ochii i se căscară în cap.

— Dar, când a venit obuzul peste mine, m-a pus la pământ. M-am trezit și totul era altfel. Eram parte din tot și din toate. O vedeam. O simțeam. O înțelegeam! Soldatul Kumar avusese dreptate! Visurile devin realitate dacă le ții în inimă și tot ce faci e din inimă. În fiecare seară, chiar aici, în pieptul meu, știu că m-am născut să fac miere, să găsesc o femeie frumoasă și să fac și mai multă miere.

Râse, își duse mâna dreaptă iar la cicatrice și închise ochii, cu o expresie de extaz cum rar ți-e dat să vezi pe chipul unui om.

— Pot să aștept! Am răbdare și simt pace în suflet și nu mi-e frică. Știu în inima mea că eu deja sunt prisăcar. Indiferent ce se

întâmplă, eu sunt prisăcar.

Emil trase concluzia că românul era nebun de legat sau că era beat sau amândouă. Simțea oarecare ostilitate când îi vorbi:

— Nu ne-ai zis unde ai învățat să vorbești germană.

— Ah, bunică-mea era austriacă, zise el, deschizând ochii. Am fost să stau la ea câțiva ani după ce-a murit maică-mea.

— Și unde erai când a căzut obuzul? îl întrebă Malia.

Extazul se scurse de pe fața caporalului. Chipul i se întunecă. Mâna îi căzu de pe inimă și apucă sticla de vin îndulcit. După ce-și turnă o cantitate îndestulătoare în gură, înghiți, se lăsă străbătut de un fior și se holbă la ei cu o expresie hăituită.

— Stalingrad, zise el. Cotul Donului.

* * *

În ora care urmă, cât timp focul se stingea pe tăciuni și băuseră și restul de vin îndulcit cu miere, prisăcarul spuse povestea celei mai lungi și mai însângerate bătălii purtate vreodată pe pământ. Deși n-avea deloc încredere în el, Emil nu se putea abține să nu asculte cu atenție cum caporalul Gheorghe povestea că, în iulie 1942, și-a lăsat orașul natal, Bârlad, din estul României, și i s-a ordonat să se îmbarce într-un tren de luptă, îmbrăcat numai în uniforma lui de vară. Prisăcarul a părăsit trenul două zile mai târziu și-a pornit în marș, timp de nouă zile, spre o tabără pe care o ridicaseră lângă Serafimovici, la mai bine de o sută de kilometri nord-vest de Stalingrad.

— Era ținut de stepă la sud de Cotul Donului, zise el. Deschis. Câțiva copaci. Mult vânt. Era cald și pe atunci. Soldatul Kumar, un indian dus cu pluta și mic de statură, zicea că vântul și soarele sunt bune. Eu nu puteam să le sufăr.

Ostaș în plutonul român, soldatul Kumar muncea din greu la săpat șanțuri, tranșee adânci și rampe pentru tunuri-mitralieră și alte mașinării de artilerie. Când săpau în tranșeele din tabăra lor instalată pe o culme la vreo doi kilometri de cotul râului, caporalul Gheorghe a aflat că tatăl soldatului Kumar era înstrăinat din India, deținea o mică fabrică de textile, locuia de

treizeci de ani în București și, în tinerețe, se însurase cu mama lui Kumar, o româncă frumoasă. Avuseseră trei copii, iar Kumar era cel mai mare.

Românul mai bău niște vin îndulcit.

— Soldat Kumar era și mai scund decât mine, dar de două ori mai puternic. Și mai târziu, când s-a făcut mai frig decât frigul? Nu tremura deloc. Doar se așeza, își închidea ochii, zâmbea așa, subțire, trăgea adânc și încet aer în piept timp de zece minute. Apoi se simțea bine și se întorcea la lucru. În cele din urmă, l-am întrebat pe Kumar dacă se ruga. Mi-a zis că nu, medita. I-am zis că n-am nici cea mai vagă bănuială despre ce vorbește. Mi-a zis că în rugăciune, vorbești cu Dumnezeu. Dar în meditație, asculți.

Se opri, zâmbi.

— La vremea aceea credeam că soldatul Kumar era cam nebun și...

— Am crezut c-o să ne zici de bătălie.

Pierdut în toată pălăvrăgeala asta fără noimă, Emil se ridicase în picioare, cu gând să se ducă să îngrijească de cai.

— Și despre cum am fost lovit în cap, da, zise caporalul. Vine și asta.

Deși forțele aeriene sovietice bombardaseră poziția caporalului Gheorghe de mai multe ori în decurs de câteva luni după, prisăcarul, soldatul Kumar și tot restul Armatei a 3-a Române intraseră destul de netestați în luptă în toamna anului 1942, care fusese neobișnuit de blândă și care stârnise furtuni și tornade în sudul Rusiei.

— În noiembrie, zise caporalul Gheorghe, Armata Roșie a apărut pe înălțimile din partea cealaltă a râului Don. Tancuri. Tunuri. Multe divizii.

Chipul prisăcarului se asprise sub povara amintirii. Le zise că soldarul Kumar avusese o viziune în vreme ce medita. În acea viziune, sovieticii atacaseră în timpul nopții și el fusese omorât.

— I-am zis să nu mai gândească așa, că trebuia să fie pregătit de luptă, și Kumar n-a făcut altceva decât să-mi zâmbească. M-am dus să mă culc și am visat că eu am supraviețuit bătăliei, că am

ieșit din ea pe picioarele mele, că am devenit prisăcar și că am trăit o viață lungă și fericită.

În data de 23 noiembrie 1942, în orele mici ale dimineții, înainte de zori, trei armate sovietice i-au atacat pe românii care erau întinși pe un front de o sută de kilometri de la poziția caporalului Gheorghe pe Cotul Donului, până la est de Stalingrad.

— Se porniseră și vântul, și zăpada, prima mare furtună a iernii, povesti prisăcarul, privind spre cerul nopții. Eu nu auzeam tancurile, dar soldatul Kumar zicea că le auzea motoarele huruind în gol. Apoi obuzele și focurile de artilerie începuseră să cadă peste tot, peste creasta noastră. Soldatul Kumar era în partea cealaltă a aceleiași tranșee înguste, nu departe, poate la vreo patruzeci de metri de mine. Vă zic, când au început să cadă bombele, a pus pur și simplu arma jos și-a zăcut acolo, cu ochii închiși, cu zâmbetul acela caraghios pe față.

Românul se opri din povestit ca să le ofere ce mai rămăsese din vin, dar toți scuturară din cap, refuzându-l.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Malia.

Românul privi focul cu tristețe.

— Odată cu zorile a venit și un obuz care l-a lovit pe soldatul Kumar și atât a fost, a dispărut ca zăpada roșie suflată de vânt.

— Poftim? zise Rese, dându-se înapoi. Serios?

— Trist, dar adevărat. Și apoi, în furtuna aceea de zăpadă, se vedeau străfulgerări ca de fulger. Și *bum!* Am fost lovit și eu și totul s-a întunecat.

Degetele înmănușate ale românului se duseră iar la cicatricea și teșitura din partea dreaptă a capului, apoi își îndreptă atenția spre cerul nopții și-și întoarse privirea spre ei cu ochii mari cât cepele.

— M-am trezit, cu fața la pământ, în zăpadă. Era zi. Urechile îmi țiuiau și zăngăneau. Simțeam că am capul crăpat. Eram plin de zăpadă și simțeam că sunt rănit aici, în cap și-mi curgea sânge pe nas și urechi. Cădeau bombe în continuare. Și mai multe tunuri se descărcau. Tancurile veneau. Și pușcași. Și mitraliori. Dar eu eram amețit și timpul a încetinit până am văzut o mie de

sovietici în haine albe traversând râul și urcând colina în furtună. I-am văzut împușcând șase inși aflați mai jos de mine și i-am auzit zicând „Nu luați niciun prizonier“.

Caporalul se opri, transfigurat și îngrozit, amintindu-și momentul în care și-a văzut moartea cu ochii. Apoi începu să tremure din tot trupul, nu de frică, își dădu Emil seama, ci de bucuria ciudată care părea să-i țâșnească brusc din piept și să-i radieze de pe chip. Se uită în jur la fiecare, rânjind ca un nebun.

— Soldații ruși au fugit direct pe lângă mine, ca și cum aș fi fost invizibil! zise el. Apoi au venit și mai mulți și, la fel. Și în clipa aceea mi-am dat seama că eram altfel după lovitura de obuz, ca și cum totul s-ar fi aranjat în ordinea corectă în capul meu. Eram calm, liniștit și, cum mă uitam la bătălia care vuia în jurul meu, am știut, în inima mea, că soldatul Kumar avusese dreptate. Voi, eu, focul acesta, universul, totul vine de la Atotputernicul. Și când știi asta, când îmbrățișezi astfel de cunoaștere, visurile devin realitate pentru că ești întru Domnul Dumnezeu și el e în tine.

Emil voia să-l oprească pe loc, pentru că totul suna ca o nebunie absolută, dar apoi văzu cum Malia, Adeline și Rese păreau aproape să fi căzut în mrejele românului.

— Ce-ai făcut? îl întrebă Malia.

Caporalul Gheorghe îi zâmbi.

— Mi-am luat pușca, am ieșit din șanț și am mers prin viscol, direct prin bătălie.

Pretinse că a văzut soldați sovietici morți, în salopete albe și că a luat una de pe un cadavru. Povesti cum mitraliorii români și ruși trăgeau dincolo de el. Bombele cădeau. Tunurile bubuiau. Tancurile huruiau pe lângă el la mai puțin de un metru și jumătate, în vreme ce el își îngropa prea mulți dintre camarazi.

Caporalul Gheorghe spuse că a mers prin bătălii și prin devastările de după ele zile întregi, văzând brutalitatea, carnagiul și mult prea mulți morți — nemți, sovietici și români, civili și soldați, n-avea a face. A căutat prin rănițele soldaților românii morți. Dacă dădea peste mâncare sau ceva folositor, îi îngropa pe soldații respectivi. Ca să nu zacă în zăpadă, dormea în urmele proaspete ale bombelor.

— Pământul era negru, cald și mirosea a fum de petrol ars, zise el. În a treia sau a patra dimineață, s-a pus o ceață și am intrat direct în ea. Când am ieșit, bătălia de la Cotul Donului se încheiase, iar eu eram cât se poate de viu.

Își îndreptă atenția spre Malia, își lărgi zâmbetul și zise:

— De asta știu c-o să fiu un prisăcar, c-o să găsesc o femeie bună și că o să trăiesc o viață dulce ca mierea.

Sora lui Adeline roși iar și începu să chicotească.

— O viață dulce ca mierea.

— Eh, zise Lydia, mama ei, ridicându-se în picioare, aţâţată. Mi-a ajuns și ți-a ajuns și ție, Malia. Dimineață trebuie să mergem să ne căutăm viața noastră dulce ca mierea.

Românului i se păru amuzant și râse, apoi se înclină. Lydia și o Malia destul de reticentă se îndepărtară de focul aproape stins, dimpreună cu Adeline, care îl ducea în brațe pe Will, în timp ce Walt își târa somnoros picioarele lângă ea, spre căruță și așternuturi.

Karoline îi mână pe Johann și pe Rese să meargă cu ea. Și apoi, în lumina ultimelor tăciuni, mai rămăseseră numai Emil și soldatul român.

— Dumneata înțelegi, Martel? îl întrebă caporalul Gheorghe. Atotputernicul, Dumnezeu, Divinitatea, Inteligența Universală, cum vrei să-i zici, sunt toate una. Dumnezeu ne aude și ne ajută, mișcă luna și soarele pe cer pentru noi dacă îi cerem așa cum se cuvine. Și visurile devin realitate.

Emil simțea greutate de plumb în el când scutură din cap.

— Nu există un Dumnezeu, un Atotputernic, nicio Divinitate sau vreo Inteligență Universală! se răsti el, și nu mișcă nimeni luna și stelele ca să ni se îndeplinească nouă visurile. Nu există decât truda ta și ce construiești cu mâinile tale și lucrurile de care te poți ascunde. Atât!

Românul își atinse cicatricea de la cap.

— Am fost în război în cele mai crunte momente și, după ce m-a lovit obuzul acela, n-am mai fost atins. Martel, am văzut mii murind. Dar nu și eu. Sunt aici, lângă focul tău.

— Dacă e adevărat ce zici, ești un om norocos, îi spuse Emil. O să recunosc asta. Noapte bună, caporal Gheorghe. Și o viață bună.

Gheorghe își duse mâna la inimă și-și dădu o clipă capul pe spate, cu ochii închiși, înainte de a-i deschide și a se uita la Emil cu mâna întinsă.

— Am sentimentul că ne vom mai vedea cândva, Martel. De fapt, sunt sigur de asta. Se va întâmpla când luna și stelele se vor mișca.

Emil strânse mâna nebunului, fără mare tragere de inimă.

— Sigur, cum să nu, și mult noroc cu mierea.

— Nu-i nevoie de noroc, zise el și-și luă pușca și sticla goală. În inima mea, sunt deja prisăcar.

Chicoti iar și plecă, dispărând în întunericul albiei pârâului. Când Emil se duse să-și vadă de cai, îl auzi pe caporalul român vorbind în gol și croindu-și drum cu greu printre tufișuri. Noaptea se lăsă tăcută peste ei când se vârî între cuverturile așezate sub căruță.

— Emil, era nebun? îi șopti Adeline.

— Lovit în cap și complet sonat, îi șopti el înapoi. Mai rău decât Malia.

Se gândi că poate ea o să se înfurie, dar Adeline îi răspunse în schimb:

— N-am înțeles jumătate din ce-a zis omul 'cela, dar sor-mea părea să înțeleagă tot. Par să vadă lumea altfel oamenii ăștia, nu-i așa?

— Cum am zis, lovit în cap. Acum, hai la somn.

Capitolul unsprezece

În întunericul adânc și rece al nopții, Adeline se trezi din cauza unui fluierat ascuțit, urmat de o explozie la vreo cincisprezece metri de ei, nu mai mult. Se auzi alt șuierat și o explozie și mai violentă, și mai aproape. Frontul al IV-lea Ucrainean al Armatei Sovietice ataca din est.

— În canalul de descărcare! strigă Emil. Du-te și adu-l pe Will. Eu îl iau pe Walt!

Adeline își apucă papucii, îi trase în picioare, îl luă pe Will și se chinuiră împreună să iasă de sub căruță, auzindu-le pe maică-sa și soră-sa țipând după ea.

— Încotro? strigă Malia, după încă un rând de artilerie.

— Spre mine! urlă la ea Adeline. Spre mine!

— Continuă să țipi!

Urmă o străfulgerare imensă, în timp ce o bombă lovi o tabără Wehrmacht instalată la mică distanță de ei. Detunătura o dezechilibră pe Adeline și se împletici chiar în clipa în care îi văzu pe Emil și pe Walt dinaintea ei, și apoi pe Will, urcând pe malul pârâului și îndreptându-se spre canal.

Când detunătura se stinse, simți c-a orbit, dar nu se opri, continuând în direcția în care îl văzuse ultima dată pe Emil. Apoi altă bombă detună și el era exact acolo, întinzând un braț puternic să-l apuce pe Will, apoi pe ea și să-i îndrume prin apa rece și arătându-le unde să-și ferească țeasta la intrarea în canal.

Din doi pași, papucii și picioarele lui Adeline se udară leoarcă, până la piele. Dar când căzu următoarea bombă, nici că-i păsa de asta. Explozia se auzi înfundat, aproape în depărtare.

— Mamă, nu văd, zise Walt, intrând și mai adânc în canal.

— Mi-e frig, zise și Will. Unde mă opresc?

— Trebuie să ajungi la Walt, îi porunci Adeline. Și frig ne e tuturor, dar pe moment suntem în siguranță.

Când Will îl ajunse pe Walt din urmă, Adeline se duse lângă el și le zise ambilor feciori să se pună cu spatele pe zidul canalului și să-și ridice picioarele, pe peretele opus și să se sprijine deasupra apei. Se auzi o bufnitură în apă.

— Mamă! țipă Will. Am căzut!

— Ridică-te, îi strigă Emil de undeva aproape de intrarea în canal.

— Da, ridică-te, îi repetă și ea, cu stomacul noduri, pentru că știa că băiatului nu-i e bine, rece și ud cum era. Vino la mine.

Adeline îi simți mâinile țepene și reci pe coapsele ei, căutând-o prin întuneric, și-l ridică în brațe. Cu spatele și picioarele împingând în pereți, și-a strâns băiețelul tremurând la piept.

— Nu-i nimic, îi șopti ea în ureche. Ești cu mama.

— Mi-e așa de frig.

— Nu stăm decât până zice Papa că e bine să ieșim.

Rece ca gheața și ud, degetele lui îi căutau obrajii prin întuneric. Ea le sărută, le apucă în mâna ei uscată.

— De ce trebuie să facem asta? întrebă Walt în beznă. Nu-mi place locul ăsta.

— Câteodată trebuie să faci ce nu-ți place, ca să supraviețuiești, îi zise Emil. Pe cât de rău e aici, e mai bine decât ne-ar fi fost la căruță.

— Și dacă nu mai e căruța? întrebă Walt. Dacă Thor și Oden sunt morți?

— Mi-e frig, mamă, zise Will, răsucindu-i-se în brațe.

— Gândește-te la un loc foarte cald, îi spuse ea. Cel mai cald loc în care ai fost tu vreodată. Atât de cald, că nu vrei decât să ajungi undeva la umbră și să transpiri în voie.

Apoi tăcură cu toții, fiecare găsind în minte un loc cald. Deși nu înțelegea de ce, mintea lui Adeline se duse spre ziua de 9 august, 1941, în Pervomaisk, în timpul unui val de căldură.

* * *

Era înăbușitor de cald. Adeline îl ducea în brațe pe Will, care avea aproape doi ani și alături îi era Walt, care în curând

împlinea patru. Se întorcea în apartamentul lor după ce-a fost în căutare de hrană, dar fără să aibă cu ce se lăuda după atâta trudă. Cum mergea, atenția îi rătăcea peste tot, încercând încă să înțeleagă noua ordine mondială. Cu o săptămână înainte, germanii invadaseră, iar acum ocupau orașul și ea tocmai aflase că frate-său mai mic, Wilhelm, fusese recrutat de către Wehrmacht ca să lupte cu Armata Roșie care se afla acum în retragere. Era deja plecat.

Umblau zvonuri de alte schimbări rele ce aveau să urmeze. Auziseră, în fiecare seară, din fereastra lor deschisă, împușcături în oraș. Dar Emil i-a spus că viața lor, sub ocupația germană, ar fi putut fi mai bună decât a fost sub ruși. Să fi fost adevărat? Ea era etnic german și vorbea și rusește, și nemțește, dar simțea că n-o leagă nimic de niciuna dintre țări și cu siguranță n-o lega nimic de Stalin sau Hitler.

— Mama, a zis Walt. E prea cald. Mi-e sete.

— Aproape am ajuns acasă. O să bem apă acolo.

— Poți să mă duci?

— Și cu Will ce fac?

— Oh, a zis el, cu privirea coborâtă.

— Adeline? Tu ești? a spus o femeie din spatele lor, cu o voce tremurândă.

Adeline, nerecunoscând vocea, a privit peste umăr și-a văzut o femeie spre patruzeci de ani, disperată și înspăimântată, cu o basma pe cap și haină de țărancă. La început n-a recunoscut-o. Dar apoi femeia și-a mișcat ușor capul și Adeline a știut de unde s-o ia.

— Prietena doamnei Kantor, a zis Adeline, zâmbind. Ester.

Trecuseră aproape opt ani.

— Șșșș, acum mi se zice Ilse, a zis Ester, uitându-se în jur și apoi zâmbindu-i lui Walt și bebelușului. Îs amândoi ai tăi?

Adeline s-a gândit că e ciudat că și-a schimbat numele, dar a zâmbit larg.

— Da.

— O binecuvântare pentru tine. Doamna Kantor mi-a zis de primul tău născut. Îmi pare tare rău!

Adeline a simțit o undă de regret. Trecuseră cinci ani și ajunsese să creadă că avea să ducă mereu cu ea durerea pierderii lui Waldemar. L-a strâns pe Walt lângă ea.

— Ei sunt darurile prețioase care mi-au fost date în schimb. Dumneata cum o duci?

Ester s-a aplecat spre ea, și-a pus degetele tremurânde pe dosul palmei lui Adeline și i-a șoptit, mai s-o năpădească lacrimile.

— Naziștii împușcă evreii în Bogopol, chiar cum traversezi râul, și eu... am nevoie de ajutorul dumitale. Oh, Dumnezeule mare, te rog, nu am cui altcuiva să cer.

* * *

În întunericul beznă din canal, trei ani mai târziu, cu bombele căzând mai rar acum, Will îi tremura în brațe și-o scosese din amintirea ei.

— Mi-e așa de frig, mamă.

— Emil, îl strigă Adeline.

— Bombele cad în continuare, dar par să fie țintite în altă parte, îi strigă el înapoi. Cred că putem ieși. Lydia? Malia? Veniți după mine.

— Slavă Cerului! zise Lydia. Nu sufăr să fiu în astfel de chestii.

Adeline îi auzi pornind spre capătul canalului.

— Will, dă-te jos de pe mine și mergi spre Oma.

— În apă? întrebă el, cu dinții clănțănind.

— Da. Acum.

Will se dădu jos din brațele ei. Ea se răsuci pe un genunchi, apoi se ridică, cu spatele încovoiat, cu ceafa lipită de acoperișul canalului.

— Am ieșit, le strigă soră-sa.

— Hai, du-te, Will, îi zise Adeline. Mama e chiar în spatele tău. Walt, vino după mine.

Câteva minute mai târziu, ieșiră din canal. Fuseseră înăuntru treizeci de minute. Se anunța un nou răsărit.

Cum își dăduse Emil seama, bombardamentul nu se oprise, dar se mutase spre est, spre dealurile la poalele cărora trupele

germane își instalaseră taberele, destul de departe încât familia ei să fie în siguranță pentru moment. Adeline îl apucă pe Will, care tremura din toate încheieturile.

— Direct la căruță, îi zise ea și se porni, cu tot cu Walt, să urce malul.

Nici n-ajunseră bine în capul colinei și făcură câțiva pași spre căruță, că se auziră fluieratul și bubuitul înfundat ale artileriei, ca și cum sovieticii trimiteau obuzele în rafale de-a lungul frontului german, cu raze diferite de acțiune, de la est la vest. Se putea foarte bine ca încă o rundă să-i ajungă din secundă în secundă.

Adeline se puse pe alergat spre căruță.

— Urcă! îi zise lui Will, ridicându-l. Du-te în spate. Scoate hainele de pe tine.

— Nu, mamă, îi răspunse băiatul. Mi-e frig.

— Urcă și scoate hainele de pe tine! urlă ea. Mă duc să aduc cuverturile!

Adeline se lăsă în genunchi. Auzi avioanele, urmate acum de și mai multe fluierături și mai multe detunături, mai aproape de ei, spre sud. Se mișcă pământul sub ei.

— Mama! strigă Walt.

Adeline apucă rapid așternuturile, le trase afară, îl văzu pe băiatul cel mare arătând spre vest, unde se ridicase un zid de foc.

— Văd și eu, îi zise ea, încercând să nu intre în panică. Urcă.

Walt se așeză pe banchetă și-i luă așternuturile din mâini și le trânti sub coviltir. Ea urcă lângă el, doar ca să simtă cum căruța se zguduie din nou.

Până în clipa aceea nu-l văzuse pe Emil care se chinuia să lege caii în hamurile lor. Îi ajută pe Will și Walt să scape de ultimele haine ude și-și înfășură ambii băieți în cuverturi.

Will era vinețiu și încă tremura. O nouă rundă de artilerie explodă, mai aproape ca înainte.

— Trebuie să mergem! îi strigă Adeline lui Emil. Bombardează de la sud la nord. Vin spre noi!

Emil sări pe capră și apucă hățurile.

— Țineți-vă bine! urlă Emil, apoi plesni hățurile peste coapsele lui Thor și Oden.

Caii lui mari tresăriră neliniștiți și porniră la drum, hurducând-o pe Adeline, aruncând-o cât colo. Căzu peste cratițe și oale, care îi învinețiră coastele.

Gemu, își ridică privirea și se uită în spatele căruței, îl văzu pe tatăl lui Emil lovind cu biciul caii, cu Karoline și Rese în spatele lui, sub coviltir, în genunchi, ținându-se de băncuță, îngrozite total. În spatele lor, Malia conducea căruța mamei lor, urlând din toți bojogii, și lovind cu biciul coapsele poneilor.

Noroiul zbura în toate părțile. Alunecau pe drum, cu roțile care fugeau prin unsoare. Căruța se smuncea când într-o parte, când în cealaltă. Adeline era sigură c-o să se răsucească pe osii și-o să iasă de pe drum. Dar Emil și caii lor bine încercați contracarară mișcarea și răzbiră prin noroiul ud de partea cealaltă a malului pârâului, înainte să urce pe pământ ceva mai ferm. Focurile de artilerie loveau acum unde avuseseră ei tabăra, explozii de roșu și portocaliu în lumina zorilor.

Thor și Oden măriră pasul. Măriră și distanța între ei și valul de bombardamente, cinci sute de metri, apoi o mie. Dar și alți refugiați, în căruțele lor, erau puși pe fugă, ieșind ca niște șuvoaie din păduri sau de pe ambele margini ale drumului, astfel că viteza cu care mergeau scăzu.

Will și Walt își traseră păturile peste cap și adormiră. Adeline se urcă și ea pe băncuță lângă Emil. Se uitară unul la celălalt și-și zâmbiră. Ea îi întinse mâna. El i-o luă și i-o strânse.

— Mă bucur că te descurci așa de bine cu toate bombele astea care cad în jurul tău, îi zise el.

Ea îi zâmbi larg.

— Nici tu nu te descurci rău deloc.

O oră mai încolo, trecură peste o culme care le dădu răgaz să vadă înainte, acolo unde și mai multe căruțe se chinuiau să străbată un drum destul de larg care traversa un deal abrupt. O parte dintre căruțele dinspre vest cotiseră spre stânga drumului. La dreapta lor și în josul pantei abrupte, erau rămășițele încă unui accident. Două căruțe se încâlciseră și oameni, și cai, cu căruțe cu tot, se prăbușiseră peste margine, răsturnați într-o parte și rostogolindu-se în pârâu.

Bărbați și femei alergau pe drum și coborau panta spre locul accidentului. Când se apropie și familia Martel, apărură și soldații nemți care mânau căruțele, menținându-le pe drum. Cu cât se apropiau mai mult, Adeline apucă să vadă printre resturile căruțelor cai schilodiți, cadavre și mulți răniți.

Își închise ochii, încercând să intre cât mai adânc în mitica vale verde din mintea ei, să vadă curcubeie pe un cer care se însenina după o ploaie de vară. Dar agonia unei femei îi invadă fantezia.

— Ajutați-mă, vă rog, strigă ea. Vă implor. Pentru numele lui Dumnezeu, să mă ajute cineva!

Auzi altă femeie zicând:

— Suntem aici. Ajutăm cât de mult putem.

Adeline deschise ochii și văzu două femei la câțiva metri în față și spre dreapta ei, în genunchi, în drum, muncindu-se cu o altă femeie pe care o scoseseră la liman. Femeia avea fața plină de vânătăi, murdară și însângerată. Era clar că amândouă picioarele îi erau rupte. Un os îi ieșea prin tibie.

— Oh, Dumnezeule! gemu femeia. Ajutați-mă, vă rog! Nu am pe nimeni altcineva!

Adeline se holbă la femeia aceea în timp ce treceau, auzind în mintea ei altă voce rostind aceleași cuvinte.

* * *

9 august 1941
Pervomaisk, Ucraina

În acea zi toridă, Ester și-a pus degetele tremurânde pe dosul palmei lui Adeline cu care îl ținea pe Will.

— Am nevoie de ajutorul dumitale. Oh, Dumnezeule mare, te rog, nu am cui altcuiva să cer!

— Îi împușcă pe evrei? a zis Adeline, în vreme ce Will se răsucea în brațele ei.

Frica o înnebunise pe Ester.

— Am văzut cu ochii mei, a zis ea nestăpânită. Femei bătrâne în scaune cu rotile, împușcate. Bărbați bătuți, loviți în fel și chip. Putem să mergem într-un loc unde să fim în siguranță? Pot să-ți zic de ce-am nevoie?

— Dar, dar noi nu avem...

— Bani? Nu am nevoie de bani. Draga mea, bani am. Putem, te rog, să mergem oriunde, numai în stradă nu? Unde aș putea fi oprită?

Will cârâia nemulțumit în brațele ei. Era clar că-i era foame.

— Mi-e sete, mami, a zis și Walt.

Disperarea lui Ester îi aducea în amintire imaginea femeii pe care o întâlnise de mai multe ori în casa doamnei Kantor și cât de bună fusese cu ea întotdeauna.

— Da, bineînțeles, i-a zis Adeline, zâmbindu-i bietei femei chinuite din cale-afară. O să facem tot ce putem să te ajutăm, nu-i așa, Walt?

— Mi-e sete, mamă.

— Păi, ia apucă de mâna mătușii Est... mătușii Ilse. Mergem direct acasă.

Cincisprezece minute mai târziu, Walt dădea pe gât apa în guri mari, iar Adeline îl hrănea pe Will în bucătăria din apartamentul lor mic și mohorât. Ester stătea pe-un scaun în fața ei.

— Îți mulțumesc, Adeline, i-a zis ea, pentru a zecea oară. Ești o binecuvântare.

— Cum pot să te ajut?

Ester a căutat în geantă și-a scos o bucată de hârtie albă cu un nume și-o adresă, pe care a împins-o pe masă.

— Omul acesta e plastograf, i-a zis ea. Mi-a făcut legătura cu el văru-meu din Odessa. Există acum o piață neagră pentru documente care pot să-ți șteargă trecutul. Mama mea a fost evreică. Din cauza asta, aș putea fi împușcată, Adeline. I-am plătit în avans jumătate din banii necesari ca să-mi schimbe actele în așa fel încât maică-mea să fie urmașă a unor coloniști germani, cum a fost și taică-meu, dar falsificatorul stă în Bogopol și eu nu îndrăznesc să mă mai duc acolo o dată.

— Vrei să mă duc eu să-ți iau actele? a întrebat-o Adeline, nesigură.

— Și să-i dai restul de bani, i-a răspuns Ester. O să te plătesc, Adeline.

Adeline a înghițit un nod dur. Dacă naziștii îi împușcau pe evrei, atunci ar împușca-o și pe ea dacă ar ajuta vreunul, nu-i așa? Dar era vorba de prietena doamnei Kantor. Și fusese mereu atât de bună cu ea.

— Nu e nevoie să faci asta, i-a zis Adeline în cele din urmă.

— Insist.

— Și eu tot o să refuz, i-a răspuns Adeline, chinuindu-se pe cât posibil să zâmbească. Sunt sigură c-o să mă răsplătești cumva altă dată.

Ester arăta gata să plângă.

— Adică o s-o faci?

— Ești prietenă cu doamna Kantor. Măcar atâta lucru pot să fac. Când să mă duc?

— Mâine, a zis ea. Mi-a zis că-s gata mâine.

— Bun. Atunci o să rămâi aici până ți le aduc.

Ester a plâns ușurată și i-a luat mâna lui Adeline.

— Ești om bun, i-a spus ea. Doamna Kantor a avut dreptate în privința ta.

— Ce face?

— Ah, nu știi? A murit anul trecut, Dumnezeu s-o odihnească. Am văzut-o cu o săptămână înainte și când i-am zis că mă mut aici, mi-a spus să te caut pe dumneata. Și acum am făcut-o. Și iată că mă ajuți. E ca și cum ar fi știut.

Adeline își amintea cu drag de felul în care doamna Kantor râdea și s-a întristat grozav că sufletul ei luminos a dispărut din lumea asta.

— M-a învățat multe, i-a zis Adeline. Am îndrăgit-o.

— Și ea te-a îndrăgit.

Ușa de la intrare s-a deschis și s-a închis. Emil, obosit și înfierbântat de munca de la berărie, a venit și și-a băgat capul pe ușa de la bucătărie.

* * *

Umărul lui Adeline se zgudui, iar și iar. Tresări, neștiind unde sau când e, apoi văzu căruțele refugiaților rămase în drum dinaintea ei și pe Emil lângă ea.

— Vine altă furtună, îi făcu el semn spre apus, unde nori vinețiii se îndreptau spre ei cu repeziciune.

Timp de aproape o oră, ploaia căzu în rafale groase care-l forțară pe Emil să-și bage constant capul în piept și să lase caii să urmeze celelalte căruțe și să-i țină pe drumul alunecos. Se îngrămădi în haina lui și-și trase pălăria pe urechi.

— Ar trebui să-ți iau eu locul o vreme, îi zise Adeline.

Era sub coviltir cu băieții.

— N-are sens să ne chinuim amândoi. În plus, începe să se lumineze.

Așa era. Ploaia, din torențială, deveni doar o mocănească, apoi o bură odată cu vântul care se pornise dinspre sud. Când convoiul se opri, în cele din urmă, erau deja aproape de granița cu Bârlad.

Camionul pe care aveau instalat megafonul a făcut câteva ture înainte de lăsarea întunericului, instruind pe toată lumea să aibă pregătite actele care urmau să fie examinate înainte să li se dea documentele de tranzit eliberate de guvernul român. Familia Martel era epuizată. După ce mâncară, urcară sub coviltir și dormiră.

Capitolul doisprezece

Emil se trezi înaintea zorilor ca să vadă de cai. Adeline se trezi și ea curând după el, puse de micul dejun format din carne uscată, pâine rămasă de cu seară și sfeclă roșie fiartă și feliată. Nu era tocmai un festin, dar era mult mai bun decât iarba. Mai important de atât, băieții ei nu flămânziseră. După moartea primului lor fecior, ea și Emil juraseră că așa ceva n-o să li se mai întâmple vreodată.

Cât timp Emil mânca, Adeline îi trezi pe băieți, îi căută de păduchi și îi îmbrăcă. Ei o ajutară să împăturească și să pună deoparte așternuturile înainte să-și zică rugăciunea de la micul dejun.

— Doamne, slavă Ție pentru mâncarea și siguranța noastră, zise ea. Nu cerem decât încă o zi în siguranță, Doamne, poate una mai ușoară decât ieri, mai departe de război. Amin!

— Amin! zise Walt.

— Amin! zise și Will.

Emil nu zise nimic. Ridică privirea spre vest, pe drumul destupat spre granița românească, și văzu o mașină a Wehrmachtului îndreptându-se spre ei. Veni și trase vizavi de tabăra lor.

Nikolas coborî de pe scaunul pasagerului. SS Sturmbannführer Haussmann, nazistul din coșmarurile lui Emil, coborî din spate. Cu un grumaz de taur, tuns cazon, urlă:

— Sunt maiorul Haussmann și am fost însărcinat, prin autoritatea Reichsführerului Himmler, cu siguranța convoiului și a călătorilor acestuia. Trebuie să văd actele pentru fiecare căruță și fiecare membru al familiei în parte. O să mi le arătați mie sau lui Herr Nikolas, care mă ajută cu certificarea documentelor. *Raus!* Sau nu vi se va permite să treceți granița cu România sau să rămâneți sub protecția SS!

Cu frica țintuindu-l în loc, Emil își dădu seama că privirea îi e restricționată. Îl văzu pe ofițerul SS și pe gâdele lui dornic să i se supună, ca și cum ar fi fost într-un tunel. Pentru un motiv neștiut de el, o auzi pe Adeline în minte, repetând o frază pe care o învățase de la răposatul taică-său: *aruncat lupilor și vântului*. Haussmann și Nikolas trecură de partea cealaltă a drumului ca să cerceteze actele altei familii care poposise acolo. Înghițind greu, mișcându-se de parcă-ar fi fost țeapăn, Emil se duse la căruță, căută sub băncuță și găsi o cutie bătută în cuie de podeaua căruței. O deschise, era acolo o legătură veche de piele și scoase documentele din ea.

Când se întoarse, Haussmann era în drum, vorbea cu Nikolas. Lunganul îi făcea semn spre tabăra familiei Martel și apoi îl urmă pe maior, întâlnind privirea lui Emil și zâmbindu-i slinos.

Maiorul SS veni spre Emil, îl privi.

— Actele dumitale, Herr...?

— Martel, îi zise Emil, fixându-și privirea asupra unui punct undeva chiar deasupra și între ochii întunecați ai lui Haussmann, în timp ce-i întindea documentele. Emil Martel.

— Avem același nume de botez, spuse Haussmann.

Nu se uită la actele lui, ci, în schimb, îl analiză pe Emil, uitându-i-se în ochi, zicând:

— Și de unde ați obținut actele astea, Herr Martel? Cine te-a declarat suficient de german ca să intri sub protecția SS al Reich-ului?

Emil simți cum îl năpădește groaza uitându-se în ochii lui Haussmann, dar se strădui să nu-și ferească privirea când spuse:

— Un ofițer german din orașul în care locuiam și...

— Ce ofițer? îl întrebă Haussmann aspru. Unde și când, Herr Martel?

Schimbarea de ton îl zgudui pe Emil și-și luă privirea de pe ofițerul SS. Auzi tremurul din vocea lui când îi răspunse:

— Nu-mi aduc aminte pe loc numele lui, domnule maior. Era ofițer în VoMi, *Sonderkommando R* în Pervomaisk, unde locuiam la mijlocul lui august, 1941. Numele lui e undeva în documente.

— VoMi, *Sonderkommando R*, hm, zise Haussmann, uitându-se în sfârșit pe documentele din mâinile lui. Da, văd. Și pe ce bază s-a dat autentificarea?

— Aveam certificatele de naștere și biblia familială. Datează de pe vremea când familia mea trăia în Germania.

— Hmm, mormăi ofițerul SS, aruncând o privire spre Nikolas. Mi-e greu să cred că ai avut o biblie care a supraviețuit epurării staliniste. Ai biblia acum cu dumneata, Herr Martel?

Îngheță preț de o clipă.

— *Eu*? Păi, nu.

— Nu? rosti Haussmann, făcând un pas și mai aproape.

Înainte ca Emil să poată răspunde, Adeline vorbi repede peste el.

— Karoline o are. Soacră-mea.

— Da, o are! strigă Rese. O avem noi!

— O am eu, zise Karoline. E aici!

Maiorul Haussmann îi zâmbi rece lui Adeline, apoi lui Emil, înainte să se întoarcă pe călcâie spre Karoline care venea șchiopătând, hotărâtă, rezemată în baston și ducând după ea biblia veche, urmată de Johann care venea și el târșâindu-și picioarele după ea.

— Stră-, stră-, stră-, străbunicul lui Emil, zise ea cu o voce puternică, a dus biblia asta cu el când a plecat din Germania ca să primească pământul orânduit pentru el în Rusia de către Ecaterina cea Mare. Numele fiecărui Martel din familia noastră e în ea. De asta suntem toți autentificați. Și de asta ni s-a dat înapoi pământul luat de comuniști. Și de asta suntem în convoiul ăsta, sub protecția voastră, domnule maior.

Emil își dorea, pentru prima dată după multă vreme, să-și îmbrățișeze mama. Se uită pieziș spre Nikolas, care nu mai părea la fel de încrezut. Și nici Haussmann nu păruse să-l recunoască.

Karoline îi întinse lui bărbat-său bastonul și începu să răsfoiască biblia la paginile din spate care dezvăluiau întregul arbore genealogic al familiei Martel desenat cu cerneală care părea din ce în ce mai decolorată, cu cât treceai din generație în generație, până la cele din Germania.

Ofițerul SS urmări cu degetul în sus pe una din pagini și se opri.

— Gustav Martel, născut în data de 4 martie 1789, în Hanovra, Germania. Mort în 12 decembrie 1842, Friedenstal, Rusia.

— Acolo era pământul nostru, de mai bine de un secol, zise Karoline. Asta a trebuit să lăsăm în urmă pentru vecie.

Dacă lui Haussmann îi era milă de ea sau nu, n-o arătă. Închise biblia, i-o dădu îndărăt și-i zise:

— Vă cer iertare, Frau Martel. Nu ne vom mai preocupa de autenticitatea documentelor sau de puritatea sângelui dumneavoastră. Sunteți toți liberi să treceți granița.

* * *

Când Haussmann se întoarse să le dea înapoi documentele clanului Martel, Emil simți un val de ușurare. Ofițerul SS avea să meargă mai departe, fără să-și dea vreodată seama că drumurile li s-au mai intersectat și altădată.

Dar apoi maiorul își înclină capul și ținu actele în așa fel încât Emil să n-ajungă la ele.

— Ne cunoaștem, Herr Martel? întrebă el, cu ochii lui morți ațintiți iar asupra lui Emil.

Groaza lui Emil era acum totală, dar se forță să i se uite iar în ochi.

— Nu, domnule maior. Nu cred.

Haussmann rămase în fața lui o vreme, uitându-se la documente.

— Pervomaisk. Nu, n-am fost niciodată acolo. Și unde e Friedenstal?

— La șaizeci de kilometri de Birsula. Un sătuc din colonia Glückstal.

Maiorul se gândi la asta, apoi ridică din umeri, scutură din cap și zise:

— Probabil că mă înșel, Herr Martel.

Emoțiile lui Emil o luară în partea cealaltă cu asemenea repeziciune după ce auzi cuvântul „înșel“, că-i luă o clipă să-și

dea seama că Haussmann îi întindea actele.

Le luă, dădu din cap scurt și zise:

— Mulțumesc, domnule maior.

— N-ai fost dus în armată, după ce-am invadat, Herr Martel? îl întrebă Haussmann, cercetându-l din nou.

— Fratele nevestei mele a fost luat. Dacă mă luau și pe mine, n-ar mai fi fost niciun bărbat în familia noastră să are câmpurile. Cei din VoMi s-au hotărât că mai bine produc mâncare decât să mă ia la luptă.

Ofițerul SS se gândi o clipă, privi spre Nikolas, apoi întrebă:

— Dumneata n-ai fost membru al *Selbstschutz*-ului din zona dumitale?

— Locuiam într-o localitate mică de tot, într-o mare de câmpuri cultivate cu grâu, îi răspunse Emil. Nu știu decât de o singură fărădelege acolo în trei ani de zile și aceea înfăptuită de un soldat român care a întinat o văduvă. A fost prins.

— Hmm, zise Haussmann. Nu știai că toți bărbații de origine germană peste treizeci de ani trebuiau să fie membri ai *Selbstschutz*-ului? Și că li se cerea să depună jurământul de credință?

— Nu, zise Emil. N-am știut asta. Cum am zis, locuiam...

— Ridică mâna dreaptă într-un salut corect, Herr Martel, lătră Haussmann, ca și cum ai fi în prezența Führerului aici și acum!

Emil simțea că era în același timp testat și umilit în fața familiei sale, dar își aruncă brațul înainte într-un salut nazist.

— Repetă după mine, Herr Martel: În calitate de deținător de sânge germanic pur, jur pe Adolf Hitler, Führerul tuturor germanilor, credință până la moarte, îndeplinirea îndatoririlor în deplinătatea capacităților mele și supunere totală în fața tuturor superiorilor mei. *Heil Hitler!*

Înghițindu-și mândria, convingându-se să facă orice e necesar numai să scape de omul acesta, Emil recită jurământul pentru a doua oară în viața lui și pentru a doua oară sub comanda lui Haussmann. Când rostea cuvintele, îl vedea pe maiorul SS nu așa cum era acum, ci cum fusese în urmă cu aproape trei ani, un

căpitan tânăr care urla la el lângă o viroagă îndepărtată, la ieșirea din Dubăsari.

După ce termină, Emil rămase pe loc, cu mâna întinsă, uitându-se la Haussmann care, în sfârșit, își permisese să surâdă vag.

— Poți să lași brațul jos, Herr Martel. Călătorie sprâncenată azi.

— Vă mulțumesc, domnule căp... maior, zise el.

Dacă Haussmann își dăduse seama că i se adresase cu rangul de căpitan, n-o arătă. În schimb, făcu un gest scurt din cap către Adeline, apoi către mama lui, înainte să se întoarcă la mașină, cu Nikolas târându-și picioarele în spatele lui. Se urcară în vehicul și, când se puseră în mișcare, îi auzi pe cei doi bărbați certându-se, deși nu putea să deslușească de ce.

Când, în cele din urmă, dispărură din vedere, genunchii lui Emil se făcură ca de gumă. Se duse la un copac, se rezemă, conștient că băieții lui erau la nici treizeci de metri de el, Will lângă căruță, Walt înăuntru, amândoi cu expresii serioase și privindu-l cu atenție. Era transpirat, de parcă ar fi trudit ore în șir și îi era la fel de rău de la stomac pe cât îi fusese și-n noaptea dinainte, vorbind cu Nikolas. *Ne-a luat optsprezece zile să-i împușcăm pe toți.*

Adeline veni la el, îl cuprinse în brațe, apoi sosi și restul familiei alături de el.

— N-am vrut să zic asta, spuse Emil.

— Știu.

— N-am avut încotro. Pentru tine și pentru băieți.

— Și pentru tine.

— Mi-e rău.

— Lasă, îi zise maică-sa. Ai făcut ce-a trebuit să faci, Emil.

— Toți facem ce trebuie să facem, băiete, îi zise și taică-său, dând din cap întristat.

Emil voia să-l contrazică pe taică-său, să-i zică că erau hotare peste care un om pur și simplu nu putea să treacă, dar, în schimb, îi zise:

— Îți mulțumesc, Papa.

Își dădu seama că Rese, Lydia și Malia se uitau la el, să le spună ce să facă.

— Haideți să uităm de asta, vă rog. Mergeți să strângeți lucrurile, să trecem hotarul și să plecăm de aici cât mai repede posibil.

Îl ascultară și porniră rapid să strângă bagajele. Adeline rămase să-l strângă în brațe.

— Tremuri, îi zise ea domol.

— Zău? Nu contează. Suntem în siguranță acum.

Adeline se îndepărtă o clipă, uitându-se la el.

— Îl cunoști, Emil? Pe Haussmann?

Bărbatul nu i se uită în ochi.

— Emil?

— Papa, când plecăm? strigă Walt din căruță.

— În câteva minute, răspunse Emil, dându-i clar de înțeles că voia să scape din îmbrățișarea ei.

Adeline nu-i dădu drumul și-i șopti.

— Sunt nevasta ta. Ai secrete față de mine?

— Evident că am secrete față de tine. Unele secrete nu trebuie împărtășite. Unele amintiri sunt menite să fie uitate. Știi că e adevărat ce spun.

* * *

Adeline știa, în inima ei, că e adevărat. Avusese și ea parte de suferință adâncă și de chin. Deși încerca să n-o facă, putea să aducă la suprafață în orice clipă sentimentele acelea brutale. Cu toate acestea, multe dintre amănuntele dureroase cauzate de moartea părintelui ei, de foametea îndurată, de faptul că și-a văzut primul născut murind în brațele ei dispăruseră treptat din gândurile ei zilnice, ca niște frunze moarte care se cerneau în vânt.

— Da, știu, îi zise ea, înmuindu-se. Dar îmi răspunzi la o întrebare? Îl cunoști, Emil? Pe maiorul Haussmann?

Obrajii lui Emil se dezumflară, apoi oftă și-i răspunse:

— Haussmann a fost unul dintre căpitanii grupului SS care m-au ținut prizonier în Dubăsari, în septembrie, după ce ne-am întors

în Friedenstal, când m-am dus să cumpăr cele de trebuință pentru acoperiș.

Adeline își aduse aminte cum a venit Emil în noaptea aceea, cât de slăbit și de învins fusese. Cum a plâns pentru a doua oară de când se luaseră. I se frânse inima din nou.

— Ce ți-a făcut Haussmann?

— Ai zis o întrebare.

Emoțiile lui Adeline se tăiau și se ciopârțeau unele pe celelalte, până când cea dominantă preluă conducerea.

— Nu trebuie să-mi spui prin ce-ai trecut în noaptea 'ceea, zise ea. Spune-mi doar dacă Haussmann și celălalt bărbat sunt un pericol pentru băieții noștri. Pentru noi.

Emil răspunse după câteva momente:

— Sunt un pericol pentru toată lumea de pe fața pământului. Omoară oameni nevinovați și fură sufletele oamenilor buni. Și, te rog, Adeline, hai s-o lăsăm la atât. Mi-a ajuns numai văzându-l pe Haussmann din nou.

Adeline nu voia să lase lucrurile la atât, dar înțelegea cât de supărat era Emil.

— Bine, zise ea în cele din urmă. Și mulțumesc.

— Să trăiești, spuse el și se porni spre cai.

— Te iubesc, Emil Martel, strigă ea în urma lui.

El privi îndărăt, iar zâmbetul i se păru femeii oarecum dulce-amar, înainte să-i răspundă:

— Și eu te iubesc pe tine, Adeline Losing.

Artileria bubuia în răsărit, mai aproape ca înainte, atât de aproape, că auzea răbufnirile dure ale bombardamentelor, ceea ce-i înnebunise pe toți cei poposiți împrejurul lor, îmboldindu-i să plece numaidecât.

— Haida, înăuntru cu tine, zise ea, apucându-l pe Will și ajutându-l să urce în spatele căruței. Ghemuiește-te acolo, cu Walt.

Ea se urcă pe băncuță, apucă hățurile și-l privi pe Emil, care dezlega caii de la copac.

— Dă drumul la frână, îi zise el.

Adeline coborî maneta, simțind caii și căruța îndepărtându-se suficient cât să se ferească de copac. Emil se urcă lângă ea, ea preluă hățurile și pocni ușor caii, chiar în clipa în care o nouă salvă de tun răsună în vest.

— Iar se apropie, zise ea, când se puseră în mișcare.

— Nu-mi pasă, îi răspunse el. De acum înainte, nimic n-o să ne oprească să mergem spre vest. O să mergem zi și noapte, dacă trebuie.

* * *

O oră mai târziu, treceau granița în România pe drumul spre micuțul oraș Bârlad. Vama era extrem de bine fortificată și apărată de mai mult de două sute de soldați români, toți uitându-se neliniștiți spre est, dincolo de caravană, spre bătălia ce se apropia de ei. Ca să-și mai ia mintea de la dimineață și de la amenințarea pe care o simțise în maiorul Haussmann, Adeline îi cercetă cu atenție pe soldații români, unii atât de tineri, dar nu-l recunoscu pe caporalul Gheorghe, cel de acum două nopți, în niciunul dintre ei.

— Caporalul Gheorghe n-a zis că e din orașul ăsta? întrebă ea, după ce trecură bine de punctul de control.

Emil ridică din umeri.

— Nu-mi aduc aminte.

— Era ciudat și interesant de ascultat, nu zici?

Emil se încruntă.

— Încă n-ai renunțat la el? Omul era lovit în cap de o bombă, Adella.

— Și Malia a fost lovită în cap și, chiar dacă asta a făcut-o specială și interesantă în felul său, ei bine, caporalul Gheorghe era foarte diferit. Era...

— Cum?

— Nu știu care e cuvântul potrivit. Atins? Într-un fel bun.

— Atins?

— Am zis că nu știu care e cuvântul potrivit, dar nu pot să-mi scot din minte cum, după ce-a fost lovit de bombă în cap, a mers

zile în șir prin bătălie fără să i se facă vreun rău, ca și cum un înger sau un spirit era acolo, cu el, și-i elibera calea, apărându-l.

— Apărându-l ca să se facă stupar?

— Poate. Și de ce nu? E visul lui, nu-i așa?

Chipul lui Emil se înăspri.

— Cine știe dacă e ceva adevărat din ce-a zis? Putea să fi născocit tot. Sau poate că, pentru c-a fost lovit în cap, ăsta e felul lui de-a gândi. Cine știe? Era nebun și cu asta, basta.

Adeline se uită atent la bărbatu-său, fără să-l judece, apoi își mută privirea de pe el în momentul în care căruța se hurducă, trecând niște hârtoape. Privi peste podișul pe care îl traversau, văzându-l în mintea ei pe caporalul Gheorghe.

— Cred că era adevărat, zise ea în cele din urmă. Când ne-a spus despre cum s-a trezit în șanț, acoperit de zăpadă, apoi despre cum a mers printre gloanțe, nu știu, nu părea că are un soi de aură, Emil? Nu părea fericit? Adică fericit de-adevăratelea?

Emil se întoarse scos din sărite și-i zise:

— Dacă aș fi băut și eu atâta vin îndulcit cu miere ca el, aș fi avut și eu aură. Și nu mai vreau să vorbesc despre el. Caporalul Gheorghe e în trecutul nostru, Adeline. Pentru totdeauna.

Adeline se întrebă de ce Emil reacționase așa de negativ la prisăcar și la povestea acestuia. Dar o lăsă baltă, aducându-și aminte cum caporalul îi făcuse ochi dulci lui Malia. Nu se înșela, nu-i așa?

Cu toată povestea legată de vizita îngrijorătoare a lui Haussmann, Adeline nu avusese ocazia să stea de vorbă cu soră-sa mai mare despre caporalul Gheorghe, dar zâmbi când își aminti cum și Malia strălucise în prezența prisăcarului, de parcă ar fi fost legați cumva. Nu era interesant? Nu era... ei bine, miraculos? Se hotărâse în sinea ei că, dacă fusese martora primei scântei și flame ale iubirii, atunci într-adevăr văzuse cu ochii ei o mică minune.

Adeline își plecă privirea și ridică slavă Cerului. Chiar dacă religia luterană și toate celelalte religii fuseseră interzise, iar bisericile baricadate sau convertite sub conducerea lui Stalin, părinții ei îi insuflaseră, încă de la vârstă fragedă, o puternică

credință în Dumnezeu, în care și-a pus baza de multe ori în viață. Sigur, credința ei șovăise în unele momente, dar n-o părăsise niciodată. Niciodată nu renunțase să creadă că Dumnezeu avea un plan mai mare pentru ea și familia ei.

Se uită iar la bărbatu-său, tare ca piatra, puternic ca un taur, Emil al ei, și-și amintea cum îi tremurase în brațe după ce Haussmann plecase din locul în care își instalaseră tabăra. Își închise ochii și se rugă ca bărbatul ei să-și fi păstrat încă credința.

Nu putem face asta singuri, gândi ea. Nu avem cum să trecem prin asta fără ajutor.

* * *

Ore în șir, ca o omidă traversând o creangă, caravana se întindea și apoi se sugruma în loc, apoi se întindea și iar se strângea prin Bârlad și apoi pe câmpurile mănoase care îi aduceau aminte lui Adeline de șesurile întinse din jurul Friendenstalului. Chiar dacă vremea nu adusese niciun fel de intemperii în ultimele câteva zile, văile pâraielor rămâneau mlăștinoase. Căruțele se blocau în noroi sau alunecau de pe scândurile de lemn pe care ofițerii SS le întindeau pe cele mai rele bucăți ale drumului noroios.

Ori de câte ori convoiul se oprea, Adeline auzea în continuare huruitul îndepărtat al războiului dindărătul lor. Și, din când în când, avioane de luptă nemțești sau sovietice treceau pe deasupra, amintindu-le că pericolul nu era niciodată foarte departe, ba dimpotrivă, putea să le zboare deasupra capetelor sau să apară oricând de după colț sau de după următoarea colină.

În același timp, își dădea seama că îi era mai mult teamă de ce avea să fie în fața lor decât de războiul care o ajungea din urmă. Nu era ciudat? Nu reușea să priceapă de ce era adevărat, știa doar că așa era.

Ca să nu se mai gândească la viitorul lor nesigur, Adeline se muncea cu băieții să învețe alfabetul și aritmetica. Transformase totul într-un joc, mai degrabă decât într-o corvoadă. Ba chiar îl și făcuse la un moment dat pe Emil să râdă, deși vedea că, după

întâlnirea cu maiorul Haussmann, rămăsese taciturn și nemulțumit.

Însă, cu cât se îndepărtau de granița româno-moldoveană, cu atât mai puțin auzea Adeline războiul. Se înseninase dis-de-dimineață, iar soarele de aprilie strălucea deasupra lor. Băieții moțăiau în spatele ei. Adeline se gândea la Emil și la cât de supărat fusese mai devreme. Dar se și fălea că-și înghițise mândria lui încăpățânată și că repetase jurământul acela de credință în fața lui Haussmann de dragul ei și al feciorilor.

Emil avea să-i apere veșnic. Avea să facă ce era nevoie și la fel avea să facă și ea, nu conta ce, ca să-și găsească valea verde și să-și construiască o viață nouă. Încet-încet, în arșița care se cobora asupra lor, devenea din ce în ce mai încețoșată și obosită. Ochii i se închideau și ea încerca să-și amintească momentul în care mai fusese într-o astfel de stare, îngrozită de moarte de cineva ca Haussmann și apoi atât de ușurată, că nu-i trebuise decât să doarmă.

* * *

10 august 1941
Pervomaisk, Ucraina

Emil terminase de încheiat cămașa la nasturi în dormitorul lor abia mobilat. I-a zis pe un ton iritat:

— Oi fi având eu numai cinci clase, dar ar fi trebuit să mă întrebi măcar dacă e o idee bună să-ți ajuți prietena.

— Dacă e prietena mea, atunci e o idee bună s-o ajut, i-a răspuns Adeline. Am mai vorbit despre asta și aseară. Am să mă duc să iau actele 'celea pentru ea.

— Și dacă ești prinsă?

— De ce-aș fi prinsă? O să am copilașul în brațe.

Emil s-a înfuriat.

— Adică să-l pui și pe Will în pericol? Tu știi ce-s în stare nemții ăștia să facă? Prietenul meu de la berărie mi-a zis c-a văzut capul

unui om sfărmat cu patul unei puști pentru că refuzase să coopereze cu noul regim.

— Și evreii ca Ester sunt omorâți pentru că sunt evrei. Tu mi-ai zis că o să ne fie bine cu nemții. Nu sunt mai buni decât Stalin.

— Dacă ne luăm înapoi pământul, atunci sunt mai buni decât Stalin, s-a răstit el, și s-a dus la chiuvetă, apucând lama de ras.

— Tocmai te-ai ras, i-a zis ea. Ce faci?

— Îmi tai mustața, s-arate ca a lui Hitler.

— Ba bine că nu!

— Ia să vezi, i-a spus el. Apoi o să mă duc cu maică-mea și cu toate actele și biblia familiei și-o să le cer nemților să ne dea pământul îndărăt.

Un minut mai târziu, s-a întors la ea cu o mustață-timbru pe buza de sus. I-a zâmbit, s-a dus spre ea și-a încercat s-o sărute.

— Nu cu chestia 'ceea pe față, i-a zis ea. Nici dacă iei pământul înapoi.

Emil a privit-o, cu ochii scăpărând asupra trăsăturilor chipului ei, în vreme ce ale lui arătau și tandrețe, dar și frică.

— De ce te uiți la mine așa? l-a întrebat Adeline.

— Îți învăț fața pe dinafară. În caz că e ultima dată când o mai văd.

— Emil!

— Trebuie să înțelegi care e pedeapsa pentru jocul pe care îl joci tu acum.

— Nu joc niciun joc. Mă duc să ajut o prietenă veche cu o treabă.

— Mult noroc, i-a zis el și-a ieșit din cameră, trântind ușa după el.

A auzit apoi voci înfundate, ale lui și Ester, înainte ca ușa apartamentului să se deschidă și să se trântească la loc. Adeline a tras adânc aer în piept, crezând că s-o ajute pe Ester era lucrul corect și rugându-se să fie apărată în îndeplinirea lui.

După ce s-a îmbrăcat, Adeline a pășit în încăperea principală, găsind-o goală, cu excepția lui Will care dormea în leagănul făcut de Emil. În bucătărie, Walt mânca micul dejun, în vreme ce Ester îl privea cu vădită bucurie.

— Da' mănâncă, nu glumă! a exclamat Ester. Doamna Kantor l-ar fi îndrăgit nespus.

Adeline a zâmbit, împăturind haine în camera de zi.

— Cum să nu-l fi îndrăgit?

Chipul lui Ester s-a ofilit brusc, devenind îngrijorată, iar ea s-a îndreptat spre Adeline, vorbindu-i în șoaptă.

— Cred că bărbatul tău nu e mulțumit, Adeline. Iar mustața aceea...

— Se gândește la ce e mai bine pentru familia lui și încearcă să ne aducă ferma înapoi.

Expresia de pe chipul ei s-a adâncit și mai mult.

— Înțeleg.

— Dar eu fac ce e mai bine pentru dumneata și pentru mine, a zis Adeline. N-aș putea trăi să știu că n-am încercat să te ajut.

Ester s-a pus pe plâns și-a îmbrățișat-o pe Adeline.

— Să fii binecuvântată!

* * *

Amenințarea arșiței era deja în aer când Adeline a plecat din apartament, la scurt timp ce i-a dat să mănânce lui Will și l-a schimbat. Îl ducea într-o legătoare pe care o încropise din două basmale. Era legat de stomacul și coastele ei și râdea și râgâia în vreme ce ea se pornise în călătoria lungă, pe jos, spre Bogopol, la est de districtul Golta, unde locuia familia Martel, și peste râul Bug.

Deja, în momentul acela, la mai puțin de opt zile după ce naziștii luaseră cu asalt orașul Pervomaisk, negocierile avuseseră loc între nemți și români. Se părea că linia de hotar era râul Bug. Cei din Golta făceau parte, practic, din noul Protectorat al Transnistriei, sub controlul românilor, în timp ce Bogopolul și din ce în ce mai multe pământuri dinspre răsărit căzuseră în mâinile nemților. Când Adeline s-a așezat la rând, podul peste râul Bug spre Bogopol devenise deja un mare punct de control. Avea cu ea actele ei și ale lui Will și le-a arătat unei santinele

Wehrmacht morocănoase și i-a vorbit nemțește, ceea ce i-a mai ridicat spiritele soldatului destul de mult.

— Cum îl cheamă? a întrebat-o el.

— Wilhelm, i-a răspuns. Îi zicem Will.

— Și eu sunt Willy, i-a zis el, făcându-i semn să treacă.

Mergând pe străzile centrale, urmând indicațiile lui Ester, Adeline a văzut clădiri întărite cu garduri și sârmă ghimpată. Aproape fiecare colț era ocupat de soldați germani. Cu cât se îndepărta de pod, cu atât erau mai puțini, iar pe strada vechilor antrepozite unde a găsit adresa pe care i-o dăduse Ester nu era niciunul. A bătut la ușă și n-a primit răspuns. Will începea să scâncească. A bătut din nou, de data asta mai tare. Tot n-a primit niciun răspuns.

— Alo! a strigat ea și-a dat cu pumnii în ușă. E cineva?

N-a auzit nimic și nu știa ce să facă. Nu avea decât adresa. Ester nici măcar nu-i dăduse numele plastografului. Will începuse să cârâie și să plângă.

Adeline s-a dat bătută și s-a îndepărtat de ușa depozitului, frecându-i ușor gura celui mic cu monturile de la mână.

— Șșș, i-a zis ea. Mama o să...

A auzit un scârțâit în urma ei. O femeie i-a zis:

— Răbdarea nu e una dintre virtuțile dumitale, așa-i?

Adeline s-a întors, văzând o femeie mult mai în vârstă care se ținea de șold ca și cum ar durea-o și care o privea.

— Pe cine cauți? a întrebat-o ea.

Adeline i-a răspuns așa cum o învățase Ester.

— Ilse Koch.

— Ahh, ai noroc. Ilse Koch tocmai a venit.

Adeline a urmat-o pe bătrână într-o clădire putregăioasă, înfierbântată și prost luminată care mirosea a paie de cereale, apoi în sus pe un rând de scări șubrede, din lemn, într-o încăpere unde un bătrân cu o lupă de bijutier stătea gârbovit deasupra unei mese de lucru. Femeia s-a dus la un dulap și-a scos de acolo un plic pe care l-a deschis. S-a uitat la poză, apoi la Adeline.

— E o problemă, a zis ea.

— Eu le iau pentru Ilse Koch.

Bărbatul și-a ridicat capul cu tot cu lupă.

— Asta nu se poate întâmpla. Trebuie să vină ea. I-am zis asta.

— Știu, dar...

— Fără niciun dar, a zis el. Dacă găsesc asupra dumitale acte care nu-ți aparțin, o să pună întrebări și, dacă ajung să pună întrebări, atunci ne pot dibui.

— Nu-i vor găsi actele, a zis Adeline. O să aștept până face bebelușul meu pe el, o să pun documentele în spatele lui și între aceste două basmale. Dacă e nevoie, o să vorbesc nemțește cu santinelele, îi fac să-mi spună despre iubitele lor de acasă.

* * *

Și taman asta a și încercat să facă. Atâta doar că, traversând podul înapoi spre apartamentul ei din Golta, a dat peste santinele române care abia dacă rupeau ceva rusă, fără nicio boabă de germană. Era aproape amiază și, din nou, crunt de cald, dar s-au apucat să-i facă viața grea că trecuse podul, înainte și înapoi, în aceeași zi. Apoi vântul și-a schimbat direcția și duhoarea mațelor lui Will le-a atins nările.

Când a ajuns la ușa apartamentului lor, cincisprezece minute mai târziu, bebelușul s-a pus iar pe plâns. A bătut de două ori domol. Câteva clipe mai târziu, ușa s-a deschis și ea s-a strecurat înăuntru.

Ester a închis ușa în urma ei. Walt, care se jucase pe podea până atunci, a făcut o față dezgustată.

— Will pute!

— Slavă Cerului că pute, a zis Adeline, care a băgat mâna între cele două basmale care îl țineau pe Will, scoțând documentele plastografiate și înmânându-i-le lui Ester.

Ea le-a ținut la piept și-a început să plângă.

— Îți mulțumesc, Adeline. Îți mulțumesc din adâncul inimii. Mi-ai dat... mi-ai dat un viitor, o viață.

— Nu pot să sufăr gândul că ai nevoie de astfel de acte ca să ai o viață, a zis Adeline. Iar acum trebuie să-l spăl pe micuțul ăsta.

Când a terminat și Will ațipea în leagăn, iar Walt dormea deja de-a binelea, Ester a început să-și adune lucrurile.

— Nu trebuie să pleci încă, i-a zis Adeline.

— E mai bine să nu fiu aici când se întoarce bărbatul dumitale.

— Unde te duci?

— Mă duc în afara orașului, unde am câteva lucruri depozitate. Și apoi, nu știu. O să las hotărârea asta în mâinile unei puteri mai mari decât mine. Dar am auzit de Argentina. Sau de Palestina. Mi-ar plăcea ca, în cele din urmă, să ajung undeva de felul ăsta.

Adeline nu știa niciunul dintre locurile acestea, dar i-a urat lui Ester mult noroc și-a îmbrățișat-o în pragul ușii.

— Domnul să te aibă în paza lui! i-a zis ea.

— Și pe dumneata! i-a urat Ester. Nu am cuvinte.

Adeline și-a pus o mână peste inimă, a deschis ușa apartamentului și Ilse Koch a ieșit din viața lor.

* * *

Mijlocul lui aprilie 1944
Centrul României

Aflați aproape de capătul Lungului Marș, familia Martel își mâna căruța spre vest.

În spatele lor, armatele germane și române izbândeau să alunge sovieticii care făceau un ultim efort de a invada România dinspre nord. Cu toate acestea, ajunși în Onești, ofițerii SS au întors caravana spre sud-vest, spre Târgu Secuiesc.

Lăsaseră în urmă dealurile ondulate și verzi ale estului îndepărtat al României, iar acum urcau prin pădurile de foioase desfrunzite de sub crestele munților acoperiți cu zăpadă. Vremea era teribil de instabilă. Ploaie. Lapoviță. Grindină. Zăpadă. Noroiul era un pericol permanent.

Și, cum se aflau destul de puțini bărbați adulți în convoi, Emil se simțea dator să se oprească și să ajute orice familie formată din femei și copii mici înțelenită în noroi sau care avusese vreun accident. Dacă erau în noroi până la osii, atunci îi punea să iasă

din căruță, să scoată tot din ea și apoi îi dezlega pe Thor și Oden și-i lega la căruța goală ca s-o scoată și s-o pună pe roți, timp în care susținea cu trupul lui partea din spate a căruței, astfel încât roțile și osiile să nu se rupă sub torsiune. Imaginea oamenilor care săpau morminte pentru cei care muriseră de curând devenise ceva obișnuit. De fiecare dată când treceau pe lângă cineva îngropat, Emil își ferea privirea.

Mergeau găsindu-și anevoie drumul printr-un șir de cotituri abrupte, în apropiere de Oituz, unde noroiul era subțire, mai mult ca o unsoare, când ajunseră în preajma unei căruțe răsturnate și a unei femei din Kiev care bocea, cu trei copii după ea și un tată care tocmai murise. Fusese aruncat din căruță în momentul accidentului și-și crăpase capul de-o stâncă.

— Oprește-te, Emil, zise Adeline. Trebuie s-o ajutăm pe biata femeie.

Emil oftă, dar strânse hățurile să oprească. Îi legă pe Oden și Thor de un copac căruia abia îi dăduseră mugurii verzi și-i desfăcu de căruță, în vreme ce Adeline, Walt și Will se duseră să-i liniștească pe femeie și copiii acesteia.

După ce termină cu caii, porni în jos pe pantă, ca să-i desfacă pe cei ai femeii de la căruța răsturnată. Dar, înainte de asta, cercetă căruța și fu bucuros să vadă că, în afară de ceva stricăciuni la carcasa de lemn și pânza coviltirului, căruța ei era, în mare parte, în stare bună.

— Emil, zise Adeline, venind în spatele lui, vrea să-l îngropi pe taică-său.

Își dorea să închidă ochii, să-i zică, *Orice, numai asta nu*. Dar, în schimb, Emil își aduse aminte că un bărbat nu se poate bizui decât pe sine în vremuri de restriște și se oțeli.

— Te duci, te rog, să aduci lopata legată de marginea căruței? îi spuse Emil în cele din urmă. Trebuie să am grijă de cai mai întâi.

Cât timp el scoase caii legați de căruța răsturnată, Adeline se întoarse cu lopata. În vreme ce trecea pe lângă căruța răsturnată, femeie și copii, Emil nu se uită deloc la bunicul mort. Alese un loc potrivit și începu să sape, zicându-și: *E doar o gaură în pământ. Nimic mai mult de-atât.*

Pământul era mai reavăn decât ar fi crezut, dar după zece lopeți pline, dădu de rădăcini și stâncă. I-ar fi luat mai bine de două ceasuri să sape groapa, dacă n-ar fi venit Walt, târând după el o săpăligă nemțească, grea și străveche, cu o țepușă de oțel într-un capăt și o sapă ascuțită la celălalt.

— Doamna a zis că a fost a lui taică-său, zise Will.

— O să mă ajute, îi răspunse Emil și-i luă săpăliga, scociorând bolovanii din pământ și tăind rădăcinile.

O oră mai târziu, groapa era destul de adâncă să pună cadavrul fără să fie adulmecat și dezgropat de animale. Adeline și femeia îl înfășurară pe tatăl ei într-o cuvertură. Din fericire, bărbatul fusese bătrân și nu cântărea prea mult. Emil reuși să-l aburce pe umăr și să-l aducă la mormânt fără ajutor.

Nu-i decât o greutate. Nimic mai mult decât un sac de grâne.

Puse două sfori sub cadavru. Adeline apucă de un capăt al uneia dintre ele, iar femeia de-al doilea. De partea cealaltă a mormântului, Emil luă ambele capete ale celei de-a doua sfori. Împreună, coborâră cadavrul în groapă. Când trupul fu așezat la loc de odihnă, le zise lui Adeline și femeii să dea drumul sforilor, apoi le trase spre el.

I se făcuse rău, așa că porni spre căruță.

— Emil, îl strigă Adeline, trebuie să spunem o rugăciune.

— Începe tu, zise el. O să se întunece curând și vreau să le repun căruța pe drum până atunci. O să-l îngrop după ce terminați. Condoleanțe pentru pierderea tatălui dumitale, doamnă.

Nu trebui să se uite la Adeline, ca să-și dea seama că nu era mulțumită de el, dar se porni spre căruță oricum. În timp ce lega cele două sfori de o parte a căruței răsturnate, o auzea pe nevastă-sa aducându-i pe femeie și copiii ei împreună în rugăciune.

— Tatăl nostru care ești în Ceruri, sfințească-se numele Tău, rosti Adeline, iar restul își uniră glasurile cu al ei. Vie împărăția Ta, facă-se voia Ta, precum în Cer așa și pe pământ...

Din punctul acela, Emil se forță să nu mai asculte și trase capetele celelalte ale frânghiilor în sus pe culme, spre caii lui. Odată ce le legă de căpestrele lor, așteptă până trecu o altă căruță, apoi îi mână pe cei doi înainte. Scârțâind și gemând, căruța apăru

de partea cealaltă a șanțului pe roțile ei. Uitându-se dinaintea lui, pe drum, zări un loc în pereții șanțului care ar fi permis unei căruțe să treacă. Legă caii femeii la căruță și apoi îi mână în sus și peste șanț, apoi îi legă de partea cealaltă a drumului.

Se duse înapoi și văzu că Adeline venea spre el cu o căutătură nemulțumită.

— Ai fost dușmănos și lipsit de bun-simț, la cum te-ai îndepărtat așa.

— Nu, Adeline, am fost practic. Am săpat groapa. I-am cinstit numele. I-am repus femeii căruța pe drum și acum o să mă duc să-i îngrop tatăl. Când o să termin, o să fie deja asfințit de soare și o să căutăm un loc de popas. Și îți mulțumesc că ai ajutat-o.

Adeline înghiți un nod tare, apoi dădu din cap, înțelegând.

— Nu-ți dau destulă încredere, Emil. Îmi pare rău că am vorbit așa.

Capitolul treisprezece

Zilele trecură și deveniră săptămâni care se topeau unele în altele, în vreme ce clanul Martel își continua anevoiosul drum prin România, întâi la sud-vest de Brașov, ocolind tărâmuri stâncoase între munți și apoi către nord-vest, pe un drum șerpuitor și abrupt spre și prin Sighișoara. Războiul terestru se stinsese îndărătul lor pentru o clipă, deși bombardierele sovietice erau o amenințare frecventă, încercând să distrugă podurile românești și rutele de ieșire pe care o apucaseră nemții.

Când ajunseră în centrul României, primăvara deja câștigase lupta cu iarna. În văi, frunzele își făcuseră apariția pe copaci, de-un verde-crud și strălucind în bătaia vântului călduț. Stratul gros de zăpadă de pe crestele albe ale Carpaților, la sud, se retrăgea rapid. În sus și în jos, de ambele părți ale drumului pe care o luaseră, flori sălbatice înfloreau pe covoare dezordonate de roșu-purpuriu, galben-canar și violet. Umpleau aerul cu o mireasmă dulce, îmbătătoare care putea să păcălească mintea să creadă că războiul nici nu exista, că ura între oameni, țări sau religii era o iluzie.

Ajunseseră pe o creastă la sud de Târgu Mureș ca să dea peste o nouă priveliște ce se deschidea dinaintea lor, o vâlcea verde, cu coline blânde, împădurite și cu lunci bogate, cu iarbă și flori de câmp.

— Asta e valea noastră verde și frumoasă, mamă? întrebă Will.

— Nu încă, îi răspunse Adeline, dar e frumoasă.

— Oh, zise Will, descurajat.

Adeline îi zburli părul și-i zise:

— Asta e valea verde și frumoasă în care o să trăiești azi, Will. Așa că fii mulțumit și recunoscător.

Uitându-se la feciorul cel mic și văzându-l cu un zâmbet larg pe buze, Emil zâmbi la rându-i și, pentru prima dată după ceva

vreme, ea se simți bine pe dinăuntru. Timp de peste două săptămâni, nu-l văzuse nici pe maiorul Haussmann, nici pe Nikolas. Cum drumurile deveniseră sufocate de traficul cauzat de trupele în retragere, ofițerii SS reorientau părți diferite ale convoiului, trimițându-le pe trasee multiple spre vest. Se prea putea ca cei doi bărbați să fi dispărut din viața lui pentru totdeauna. Călătorie sprâncenată.

După încă o săptămână de drum greu, treceau prin Cluj-Napoca și Emil începea să spere că, în sfârșit, soarta li se schimbase în bine. În Cluj, convoiul fusese iar separat, cu câțiva refugiați trimiși spre nord, spre gara din Dej și alții, spre vest. La vreo șase zile după această separare, într-o după-amiază fierbinte, familia Martel intra în Oradea, un oraș cufundat în haos.

Oradea era la granița cu Ungaria. Deși, în ultimele zile din aprilie 1944, Germania, Ungaria și România rămăseseră aliate în Axă, era o întrecere puternică între ele pentru locuri în trenuri și pe drumuri. Când ajunseră, tocmai cobora în gară, din ultimul tren, o întreagă divizie Wehrmacht care încerca s-o ia spre est. Infanteriști, camioane și artilerie se îngrămădeau la un loc pe străzile medievale ale orașului, care fuseseră greu bombardate de curând.

Familia Martel și restul celor din convoi se mișcau în ritmul melcului, traversând noduri de trafic până când, ceasuri mai târziu, ajunseră într-o piață mică în fața gării sufocate de căruțe și cai și mulți nemți de la Marea Neagră care păreau agitați. Câteva dintre femeile de acolo își îmbrățișară caii și plângeau, iar Emil nu putea înțelege de ce. Se auzi un megafon zbierând.

Emil recunoscu vocea și i se făcu rău. Nu trebuia să-l vadă pe maiorul Haussmann ca să știe că el era.

— Veți porni cu trenul de aici spre Budapesta, unde veți găsi adăpost până la următorul tren spre Silesia, a zis Haussmann. Căruțele voastre nu pot urca în trenul ăsta. Nu există suficient loc pentru o astfel de încărcătură. Nu pot veni nici caii voștri. Wehrmachtul îi va lua drept simbrie pentru protecția voastră. Veți putea urca în tren doar cu ce reușiți să trageți, să împingeți

sau să cărați voi înșivă și nimic mai mult. Aveți două ore să vă adunați toate cele de trebuință și să urcați în tren.

Neauzind jelania și îngrijorările lui Adeline, Emil se holbă la caii lui, simțind deja lipsa prezenței lor liniștitoare, care îi dădea încredere. Îndrăgea caii, mai ales pe cei doi; cât de inimoși erau. Imagini ale străduniei lor îi treceau prin minte în valuri, dar niciuna mai puternică decât cea în care Thor și Oden galopau pentru el printre bombardamentele tancurilor din acea primă zi în convoi, neînfricați, curajoși, ca și cum ar fi fost cai veterani de luptă, trecuți prin războaie, obișnuiți ai tunurilor și distrugerii pricinuite de explozii.

— Emil, strigă Adeline la el cu asprime.

El se încruntă și se uită să vadă lacrimile picurând de pe obrajii nevestei.

— Ce luăm cu noi? întrebă ea. Cât de mult putem căra? Și, oricum, de ce-am cărat cu noi toate astea atâta drum?

Se aruncă în brațele lui și începu să bocească în hohote.

— Nu vor să luăm nimic cu noi, Emil, oameni fără trecut!

Emil își ținu nevasta în brațe, în timp ce ea tremura și se scutura ca de spasme, simțindu-se la fel de neputincios ca ea.

— Nu, mamă, zise Walt, mângâind-o pe spate. Putem să ducem mai multe decât putem căra. Putem folosi căruța mică. Ți-o aduci aminte?

— Poate duce multe, zise și Will.

Până în momentul respectiv, lui Emil îi păruse rău că luaseră căruciorul acela cu ei. Trebuise să-l dezlege seară de seară de pe peretele din spate al căruței mari, ca dimineața să-l lege la loc înainte să pornească la drum. Acum? Jucăria pe care o meșterise și le-o făcuse cadou băieților de Crăciun era cel mai folositor lucru pe care îl mai aveau.

Chiar și astfel, pentru că așa îi era firea, Emil se hotărî s-o prefacă înainte să plece la drum. Lăsă în partea din față mânerul din lemn pe care îl încropise, dar, cu fierăstrăul, tăie bucăți dintr-o parte a căruței mari, îndepărtând și colțarii pe care îi folosi pentru a face o tijă prinsă în spatele căruței mici, numai bună de împins.

Îndepărtă prelata coviltirului de pe căruța mare și tăie o bucată dreptunghiulară, în care înveli uneltele cărora le făcuse loc în fundul căruței mici, în partea din față. Adeline puse deoparte o tigaie, o oală adâncă pentru fiert apa, două tingiri pentru copt pâine, două castroane mari, patru castroane mici, cinci linguri și toate cele șase cuțite de bucătărie.

Emil mai tăie două bucăți din coviltir și înfășură tacâmurile într-una și ustensilele de gătit în cealaltă. Pe acestea le puse deasupra uneltelor. Mâncarea și hrana uscată, împreună cu așternuturile și cele câteva haine pe care le aveau, în afara celor de pe ei, veneau deasupra, în partea din față a căruței mici.

Lăsă partea din spate pentru mama și sora lui Adeline. Când terminară de încărcat lucrurile, puse peste câteva rotocoale de sfoară, apoi legă deasupra, drept copertină, restul prelatei coviltirului. De partea cealaltă legă plosca mare de apă pe care o folosiseră de când plecaseră din Friedenstal. Prinse și ciubărul lângă ploscă, timp în care Adeline căuta prin spatele căruței mari, prădând de parcă ar fi fost un matelot pe un vapor care se scufundă. Emil încetase să mai caute comori. Din partea lui, tot ce rămăsese în căruța mare putea să stea la mila sorții, țintă ușoară pentru lupi și vulturi.

Așa a fost mereu și așa o să tot fie, gândi cu oarecare amărăciune. *Intrăm în viață fără nimic și plecăm așijderea.*

Adeline scoase un plic în care erau fotografia lor de nuntă și încă vreo câteva alte fotografii. Îi zâmbi când i le arătă.

— Eram atât de tineri, zise el.

— Nu-i așa? Și neștiutori.

— Și uită-te la noi acum, adăugă Emil. Încă îndrăgostiți.

Adeline îl privi cu ochi umezi și încuviință.

Își făcură apariția niște soldați nemți. Unul dintre ei începu să dezlege lațurile cailor.

— Hei, zise Emil. Stai un pic.

Soldatul se holbă la el. Emil îl ignoră, se duse în fața animalelor și-și plecă fruntea între capetele lor, simțindu-le respirația caldă pe urechi, și cât de bine îi era în preajma lor, ce creaturi fermecate.

— Vă mulțumesc amândurora, le șopti el. Ne-ați salvat. N-o să vă uităm niciodată.

— *Raus*! lătră soldatul nervos. *Grăbește-te!*

— Bine, bine, răspunse Emil și se dădu îndărăt.

Soldatul apucă hățurile, Emil îl bătu pe Thor pe umăr. Walt, Will și Adeline îl mângâiau pe Oden pe crupă, în timp ce caii se îndepărtau, pornind după soldat. Mult prea repede, caii, căruța lor mare și restul lucrurilor care le aparținuseră cândva au dispărut.

* * *

Familia Martel stătea în loc, în stare de șoc după încă o pierdere catastrofală.

Emil se împăcă primul cu situația.

— Adeline și Malia, voi o să împingeți de la tija din spate. Eu o să trag de mâner. Îl vreau pe Will de-a stânga căruței și pe Walt de-a dreapta. Oma Lydia să fie în spatele nostru. Hai, la posturi!

Emil se uită spre taică-său, care adusese cu el o roabă mică pe care o folosiseră în ograda de la fermă. Johann era în spate, să împingă, în vreme ce Karoline și Rese trăgeau de mânerul din față.

Se mișcau încet spre trenul ce aștepta în gară și mulțimea care încerca să-și găsească un refugiu înăuntru. Erau și alții care aveau căruțe mici sau roabe ca ale lor. Cei mai puțin norocoși își încropiseră saci din coviltir și înaintau greoi, abia ținându-se pe picioare din cauza poverilor imposibile. Prea mulți urcau în tren doar cu hainele ponosite de pe ei.

Emil îi îndrumă departe de mulțimea care își dădea coate să fie în vagoanele cele mai aproape de locomotivă. Se duseră, în schimb, să stea în capătul din spate al trenului. Ușile ultimului vagon se mișcară la o parte și era încă destul de gol înăuntru. Se folosiră de sfori și de forță brută să urce cărucioarele încărcate în vagonul care duhnea a paie și a oameni nespălați. Legară cele două roabe la un loc și apoi de peretele din colțul cel mai din spate al marfarului.

Will și Walt se urcară pe platforma astfel creată ca doi prinți mândri. Mătușa Rese sări sus, pe căruciorul părinților ei, încrucișându-și mâinile deasupra burții și închizând ochii în vreme ce din ce în ce mai mulți refugiați începeau să urce în același vagon de marfă cu ce mai rămăsese din agoniseala lor.

Nu dură mult până când spațiul deveni stânjenitor de plin. Ofițerii SS lăsaseră ușile deschise de ambele părți ale vagonului și întinseseră bucăți de lanț greu peste deschizături. Adeline pricepu de ce. Aveau nevoie de aer. Pe măsură ce lumea se îngrămădea în vagon, aerul devenea din ce în ce mai greu, plin de transpirație umană și frică de necunoscut. Și ea simțea că e prinsă în capcană, că e înconjurată, că o năpădea claustrofobia.

— O să încerc să stau puțin mai lângă o ușă, îi zise lui Emil.

— Vin și eu cu tine, îi spuse Malia.

— Mă duc și eu, adăugă și Will.

— O să stai cu Papa, îi răspunse Adeline cu fermitate, luptându-se cu panica pe care o simțea crescând în ea.

Începu să se strecoare și să alunece, înaintând câte puțin prin mulțime, scuzându-se, dar călcând întruna pe picioarele cuiva sau lipindu-se de spatele altcuiva sau printre agoniselile lor. Trebuia să capete niște aer curat sau avea să înceapă să urle. Ajunse, în cele din urmă, la ușa deschisă și se prinse de cat, trăgând cu nesaț aer proaspăt. Malia făcu la fel lângă ea.

— Nu puteam respira, îi zise Malia. Voiam să mă lupt să scap de aici.

— Și eu la fel, recunoscu Adeline și râse domol, cu mâna la piept, deasupra inimii care mai bătea și acum cu forță. Am crezut...

Trenul se smuci și porni și aproape le dădu jos. Adeline trebui s-o apuce pe sor-sa ca să nu cadă, în timp ce toată lumea din vagon striga surprinsă. Roțile trenului scârțâiră, pornind ușor peste șine, printre râsete neliniștite, și curând sporovăiala despre ce va urma înlocui grija pentru ce lăsaseră în urmă.

După vreo sută cincizeci de metri de la ieșirea din gară, trenul încetini iar și opri.

Lui Adeline și lui Malia li se tăie respirația în fața scenei la care asistau. Văzură o întindere nemișcată, pașnică de apă, un golf format de Crișul Repede care reflecta ca o oglindă perfectă cerul vinețiu și norii de furtună care se rostogoleau pe cer, precum și frânturile de lumină crepusculară care se revărsa în valuri aurii peste lac, lângă ruinele minunate, abia luminate ale unei clădiri mari din depărtare.

— E ca o pictură, exclamă Malia.

— Chiar e, fu Adeline de acord, vrăjită de desfășurarea dinaintea ei. Acoperișul, domul e spart, prăbușit, dar e totuși atât de... frumos. Mă întreb ce-o fi fost clădirea 'ceea. La cum strălucește.

O femeie din spatele ei i-a zis:

— O sinagogă evreiască. Nemții au bombardat-o anul trecut.

* * *

Trenul se puse iar în mișcare, prinzând viteză, lăsând în urmă cicatricile frumoase și tulburătoare ale Oradiei și României. Adeline încă nu pricepea de ce Hitler îi ura așa de mult pe evrei, la fel cum nu înțelegea de ce Stalin și-ar înfometa propriii oameni, după ce-a ucis preoți și slujitori bisericești și-a ars casele Domnului.

Ce-i pune pe oameni să facă asemenea rău? Sunt ființe umane acestea? Nu văd că atunci când omori pe cineva sau distrugi un loc sfânt, credința nu moare niciodată? Nu văd că în ruinele sufletului și clădirilor deopotrivă lucește întotdeauna ceva?

Simțind curentul întețindu-se pe fața ei în vreme ce trenul prindea din ce în ce mai multă viteză, Adeline încercă să-și smulgă asta din minte, încercă să se bucure de vântul călduț și de mirosul ploii și nopții care se apropiau. Dar se gândi la prietena doamnei Kantor, Ester, și se întrebă, oare, unde sfârșise, dacă reușise să ajungă în Argentina sau Palestina. Vedea aievea cu ochii. Locurile acelea păreau așa de departe, atât de captivante, de înfricoșătoare, de bune, că o trecură fiorii.

O viață cu totul nouă altundeva. Liberi să facem ce vrem. În pace.

Dar oricât ar fi încercat Adeline, nu reușea să-și închipuie o altă imagine a ei dincolo de amintirea acelei fotografii din acea mitică vale verde din cartea doamnei Kantor.

— Te înfricoșează? întrebă Malia, rupându-i șirul gândurilor. Să nu știi?

Călătoreau în amurg, printr-un ținut întins de câmpie semănată, cu fulgere și tunete hodorogind în depărtări. Se uită la sor-sa mai mare.

— Ce să nu știu?

Pentru o clipă, o privi pe Malia cu imensă curiozitate. Nu era prima dată când sor-sa părea să-i știe gândurile sau cel puțin să aibă aceleași gânduri ca și ea.

— Nu chiar, îi spuse Adeline. Am credință că o să ajungem unde ne e hărăzit să fim.

— Dar unde anume?

— Emil zice c-o să recunoaștem libertatea atunci când om vedea-o.

— Și orice altceva e doar un popas în drum spre valea ta verde?

— Sau un pas în direcția 'ceea. Că așa e cel mai bine spus.

Spre mirarea lui Adeline, sor-sa mai mare o îmbrățișă deodată strâns și zise:

— Îți mulțumesc că ești aici. Că mă ajuți. Și pe mama. N-aș... n-aș putea suporta să știu că n-am fi toți la un loc.

Apoi izbucni în plâns.

— Nu știu ce m-aș face fără tine, Adeline.

N-o mai văzuse pe Malia atât de supărată de ani de zile, așa că o ținu și ea strâns.

— N-o să fii niciodată fără mine. O să fiu veșnic cu tine. Sunt sor-ta mai mică, nu-i așa? Am nevoie de sora mea mai mare, nu?

Malia îi dădu drumul din îmbrățișarea ca de urs, clipind să-și stârpească lacrimile, și o privi pe Adeline cu un zâmbet iubitor.

— Așa e, ai nevoie.

* * *

27 aprilie 1944

Budapesta, Ungaria

Trenul merse cât era noaptea de lungă și intră în oraș cu prima lumină a zorilor. Ungaria și Germania fuseseră aliate în prima parte a războiului, dar în martie 1944, Hitler pusese la cale o lovitură de stat și acum forțele lui ocupau orașul. Familia Martel văzu tancuri și fortificații masive care aglomerau depoul de lângă gara Keleti.

Pe peron îi așteptau soldați Waffen SS. Ca să nu se calce lumea în picioare, soldații SS făcură în așa fel încât să golească trenul vagon cu vagon, din spate în față, astfel că întregul clan Martel coborî printre primii, împingând și trăgând căruțele lor mici pe peron, minunându-se în tot acest timp de interiorul bogat ornamentat al gării: stâlpii de susținere din marmură sculptată, acoperișul măreț în formă de cupolă și scheletul ca o pânză de păianjen al marii ferestre în arcadă, ce găzduia ceasul din partea cealaltă a gării. Chiar și cu steagurile naziste atârnând de grinzi, pentru Adeline tot era cel mai minunat loc pe care îl văzuse vreodată în viața ei.

Se mișcară spre porțile duble unde santinelele verificau actele. Will se agățase de fusta lui Adeline, în vreme ce Walt mergea apăsat și hotărât lângă ea. Trecură de porți și ieșiră într-o piață unde dădură peste un zid de zgomote necunoscute lor, care se revărsau vuind dintr-un bazar de peisaje exotice, mirosuri și limbi străine. Atenția lui Adeline se răspândi în toate direcțiile, încercând să surprindă tot, mai ales clădirile, înalte și frumos construite, complicate și care-i stârneau admirație și uimire deopotrivă, după viața mohorâtă din Ucraina rurală. Totul era atât de fantastic, încât gândi că poate a pășit în cine știe ce vis dintr-o altă lume.

Apoi îl văzu pe Emil crispându-se și înțelese de ce. Starea ei visătoare se evaporă. Cum ieșeau din piață, la stânga lor, Sturmbannführerul Haussmann stătea în picioare în capul scărilor care duceau într-o clădire imensă unde, la geamurile de sus, era atârnat un uriaș steag nazist. Își urmărea soldații îndrumându-i pe refugiați. Când familia Martel dădu să treacă pe

sub privirile aprinse ale maiorului Haussmann, Adeline simți amenințarea bărbatului dinainte să îndrăznească să ridice ochii spre el, ca să-și dea seama că se uita la toată familia ei cu amuzament.

— Trimiteți-i pe Marteli în tabăra de sud, urlă Haussmann în jos spre ei. Pe toți din familia asta.

Soldatul din fața lor se dădu la o parte și le făcu semn spre alte familii care se îndreptau deja spre sud, cu soldați Waffen SS înarmați care îi conduceau.

— De ce mergem în direcția asta? zise Adeline. Ceilalți o iau mai spre nord.

Bărbatu-său se uită la ea, cu fața pământie.

— Nu știu.

Nu trebuiră să meargă mai mult de câteva străzi, înainte ca soldații să cotească spre stânga, în fața unei porți mari din fier, aflată într-un zid înalt de piatră. Familiile din fața lor îi urmară, dispărând de sub ochii lui Adeline.

— Nu-mi place asta, Emil, zise ea.

— Nu-mi place nici mie. Dar nu văd că avem de ales în momentul ăsta, tu?

Când ajunseră în fața porții, o santinelă le făcu semn să intre în ceea ce, la prima vedere, părea o grădină mare și frumos îngrijită, cu zeci de pietre albe așezate după un anumit model, dinaintea unei turle din marmură înălțate în mijloc. Dar apoi își dădu seama, cu o neliniște crescândă, că pietrele albe erau toate monumente funerare. Că fuseseră conduși într-un mare cimitir.

Capitolul paisprezece

Emil văzu pietrele de mormânt înaintea lui Adeline, își aduse brusc aminte de Haussmann în noaptea aceea de lângă Dubăsari și simți că genunchii i se fac de gumă și mațele se chircesc în el.

— Emil, îl strigă Adeline.

— Știu, spuse el, fără să se uite la ea, ci la un tânăr soldat SS care se întoarse spre el cu un gest scurt din cap.

— Puteți să găsiți un loc în care să vă așezați dincolo de cimitirul de stat, le zise el, făcându-le semn spre sud-est, după un șir de copaci. De fapt, e un parc mare. Cu morminte. Dar, cu toate zidurile și poterile, e cel mai sigur loc pentru voi și familia voastră. În partea de nord a parcului nu există zid și refugiații au fost atacați în timpul nopții.

Emil trase adânc aer în piept. *Poate maiorul Haussmann a fost doar cumsecade când ne-a trimis aici, ceea ce înseamnă că încă n-are idee cine sunt.*

— Mulțumesc, zise el, ușurat. Cât o să stăm aici?

Ofițerul se uită la ceas, deja enervat.

— Până se eliberează un tren să vă ducă spre nord. Într-o oră o să vină aici un camion cu apă, iar latrinele sunt construite în colțul din sud-vest al parcului. Folosiți-le. Nu vrem boli aici, cum nu vreți nici voi.

Emil îi conduse pe toți pe alee, dincolo de turla de marmură, în fața căreia se opriseră să cască gura, înainte s-o ia pe lângă un șir lung de salcâmi, de-a lungul unei cărări care unduia într-un crâng umbros, cu poieniță înverzite, în mijlocul fiecărei astfel de poieniță fiind un monument sau o statuie ce comemora vreun rege de demult sau vreun om de stat sau poet.

În astfel de locuri posibile de popas erau alte șase sau șapte familii. Și ele împingeau și trăgeau de cărucioare grele, dar nimeni nu se jelea. Emil se uită înapoi și văzu că toți erau

transfigurați de locul acela. Copacii se răriră și cărarea se îngustă când intrară într-un mausoleu în aer liber, cu coloane mari de granit și marmură care mărgineau cărarea de la un capăt la celălalt. Pe pereții din spate ai colonadelor, la fel, de la un capăt la celălalt, erau cripte.

— Acolo, zise el, făcându-le semn spre partea din dreapta a colonadelor, spre două cripte negre, care păreau aproape arse. Dacă plouă, putem să dormim dedesubtul acoperișului 'celuia. Și se pare că cineva a mai pregătit un foc aici cândva.

Trase căruța mică spre un loc fără ridicături. Adeline arăta nemulțumită și făcu din mână spre fețele pârjolite ale demonilor din basoreliefurile de pe cripte.

— Nu-mi plac, îi zise ea, privind împrejur, apoi arătând în partea de jos a colonadei spre o criptă cu un înger mare pe ea. Acolo îmi place mai tare.

— De acord, zise Malia.

— Da, zise și Karoline.

Emil știa că n-are sens să se pună de-a curmezișul celor trei femei, așa că trase căruța cea mică în fața criptei cu îngerul înaripat pe ea. Nu aruncă sculpturii mai mult de o privire fugară, înainte să se întoarcă la muncă.

În timp ce familia Martel despacheta, apărură alte familii care începură, asemenea lor, să-și facă tabăra sub acoperișurile colonadelor. Când căruța lor cea mică fu golită, Emil plecă în căutare de lemne și apă, cu Walt și Will stând în căruță, de parcă ar fi fost un car de luptă. Își împinse căruciorul, cu băieți cu tot, înapoi de unde venise, prin parc și cimitir, luptând împotriva unui șuvoi constant de refugiați care soseau dinspre tren.

Camionul de apă tocmai trăsese în apropierea porții principale. Emil era fericit că avea să-și umple plosca de apă înainte să se lungească prea tare coada, când din mulțimea de refugiați își făcu apariția Nikolas. La început, nu păru să-l bage de seamă pe Emil. Dar apoi îi văzu și se porni spre ei, folosindu-și înălțimea ca să se aplece amenințător deasupra lui Will și Walt, ce îl priveau cu suspiciune.

— Sămânță nemțească de primă mână, zise Nikolas, apoi făcu semn spre Emil cu zâmbetul lui unsuros. Trebuie să fii mândru tare de seminția ta. Știu că maiorul a fost.

Emil îl ura pe individ. Știa în sinea lui că omul nu e doar un ucigaș cu sânge-rece, ci și un prigonitor, cineva care se tăvălea ca un porc în durerea altui om. Dacă îl lăsa, Nikolas avea să-l împungă și să-l îmboldească pentru a da de slăbiciune, iar el n-avea de gând să-i arate vreun semn de așa ceva. Știa că sunt momente în care trebuia să lupte și momente mult mai înțelepte în care era mai bine să aștepte. Nu zise nimic.

Zâmbetul lui Nikolas dispăru. Își înclină capul ușor și-l cercetă pe Emil cu privirea.

— E ceva la dumneata, Martel. Ceva care nu-i cum trebuie.

— Ce-ți pasă dumitale?

— Îmi pasă, pentru că în *Selbstschutz*, în miliție, era treaba mea să-mi pese, să le zic naziștilor adevărul din spatele celor care spuneau prea multe minciuni. Ca dumneata, Martel.

Emil n-avea nici cea mai vagă idee ce putere deținea Nikolas asupra lui, dacă avea vreuna, dar era mai bine să rămână precaut decât să-i pară rău după.

— Sunt aici ca să iau apă pentru familia mea, zise Emil. Nimic mai mult.

Nikolas păru să vrea să continue, dar Emil își făcu loc pe lângă el și intră în rând. Când privi înapoi, călăul plecase.

După ce-și umplu plosca de apă, Emil și băieții se uitară după destul lemn cât să poată încropi un foc pentru gătit. Pătrunzând mai adânc în cimitir, găsiră într-un desiș, în preajma unor soldați SS care stăteau în picioare și fumau, niște crengi rupte din copaci în timpul iernii.

Tot adunând lemnele căzute, Emil veni aproape de soldați și-i auzi vorbind cu batjocură.

— De ce-i îndrumăm noi pe țăranii ăștia neștiutori? Ăștia îs viitorul Reich-ului? Cred că glumești.

— După spusele Reichsführerului Himmler, nu glumesc deloc, spuse alt soldat. Sau poate vrei să-i zici șefului Gestapoului cine grețește cu privire la cei de sânge arian pur și cine nu? Strămoșii

lor au părăsit Germania, nu s-au amestecat și au pus pe picioare ferme și colonii mari așa, în izolare, mai bine de un secol. Cine altcineva ar avea sânge arian mai pur?

Emil duse un braț plin de lemne de foc la căruța mică — ajutat de băieții care veneau și ei în urma lui cu brațele pline —, apoi se întoarse să adune mai multe.

Soldatul cu gura mare încă vorbea.

— Măcar ăștia îs ultimii. Nu mai sunt mulți de venit. Călătorie sprâncenată, după mine. Să vină trenurile acelea.

— Nu vine niciun tren câteva zile bune de-aici înainte, zise prietenul lui. Himmler le-a rechiziționat pentru toți jidanii de lângă Budapesta. Încep de la gara de tranzit din Kistarcsa. Ăștia sunt cei care-s duși în nord mai întâi.

— Șobolani, zise cel cu gura mare și scuipă. Să-i ducă pe toți, după mine. Să scăpăm de ei o dată pentru totdeauna.

— Papa! strigă Walt.

Emil ridică ultima creangă groasă cam cât încheietura mâinii lui și se întoarse la feciorii săi. Nu înțelesese întocmai sensul din spatele vorbelor „cei care sunt duși în nord“, dar, în lumina conversației de mai înainte despre semințiile pure, Emil prinsese ideea și simți că-l sfâșie pe dinăuntru. Naziștii încă mai omorau evrei, iar el și familia lui era clar că erau meniți să-i înlocuiască.

* * *

Emil și băieții se întoarseră să găsească acum mausoleul plin aproape ochi de familii care-și făceau un cămin temporar lângă cripte și printre statuile regalității maghiare de mult răposate.

— Mă gândeam c-o să fie locul numai pentru noi, zise Emil, trăgând după el căruciorul cu tot cu băieți până la spațiul lor de popas.

— N-am avut atâta noroc, spuse Adeline. Ia uită-te în partea cealaltă, tocmai în capăt.

Emil se comportă de parcă n-o auzise, când se întoarse să-l ridice pe Will, apoi pe Walt din căruța mică. Dar, în timp ce-i scotea, apucă să arunce privirea de două ori în diagonală, spre

curtea mausoleului, destul cât să-și dea seama că Nikolas își instalase tabăra acolo, dimpreună cu ceilalți doi bărbați care fuseseră cu ei în noaptea aceea din Moldova, din jurul focului.

Îl puse jos pe Walt și spuse:

— Adunați lemnele de foc lângă Opa. Faceți o grămadă bună.

Fiindu-i încredințată misiunea, Walt apucă din căruță un braț plin de crengi. Will făcu asemenea. Când Emil se uită iar în partea cealaltă a curții, Nikolas era rezemat de o coloană din piatră sculptată, zâmbindu-i, cu mâna executând în batjocură un salut nazist. Emil nu întoarse gestul și nu schiță nicio expresie înainte să revină la Walt și Will, să-i ajute cu încărcătura de lemne.

Dar, în mintea lui de om dus la școala vieții, văzuse în salutul batjocoritor o amenințare directă la adresa lui și a familiei sale. Indiferent care era relația omului cu SS, Emil se hotărî că nu mai avea cum să-l evite. Venise vremea să-și apere familia și cu cât o făcea mai repede, cu atât mai bine.

Așteptă până aproape se întunecă, apoi își ceru iertare și părăsi locul de popas, merse drept pe lângă Nikolas și cei doi amici ai lui, încet, ca să poată să se uite la ei și să scuipe în direcția lor. Părăsind curtea, urmă șirul constant al celorlalți refugiați atrași de luminile îndepărtate pe care ofițerii SS le instalaseră în jurul latrinelor.

Merse în cele mai întunecate umbre, de unde putea să se uite în voie spre colonade. Nu dură mai mult de douăzeci de secunde și recunoscu silueta lungă a lui Nikolas care se preumbla în căutarea lui. Emil ieși din umbră și-l lăsă să-l vadă ducându-se în zona latrinelor, unde era aglomerat. Se folosi de mulțime în avantajul lui, aplecându-se ușor, ca să se amestece și mai mult, apoi se ridică drept, destul cât să fie văzut mergând spre corturile lungi și joase în care erau latrinele.

Înăuntru, nu folosi urinalele sau toaletele. Traficul era menit să fie doar într-un sens și Emil traversă cortul fără să se oprească, ieșind în partea cealaltă.

Rămase la colț până îl văzu pe Nikolas intrând în cort în capătul celălalt al latrinelor, apoi mergând înapoi cu repeziciune

spre mausoleu, colonade și zonele în care erau instalate taberele, dar cu câteva grade deviat de la ruta principală. Se opri la o sută de metri în afara perimetrului făcut de luminile electrice din jurul latrinelor, gâfâind în umbra unei statui și privind ieșirea dinspre toalete.

— *Un bărbat nu se poate bizui decât pe sine însuși*, mormăi Emil în sinea lui și-și simți hotărârea oțelită în felul acela pe care îl învățase în perioadele de foamete și nevoie extreme.

Nikolas apăru în ușa de la ieșirea din latrine, cu capul învârtindu-i-se în toate părțile. Emil așteptă o clipă, apoi învârti brațul ca o moară de vânt, ieșind din umbră în zona de lumină a latrinelor. Se opri, stând în profil, în lumină, apoi făcu trei pași mari în întuneric.

* * *

Emil mai făcu doi pași unde privirea lui Nikolas nu putea să bată, apoi se lăsă pe vine în spatele unui monument, căutând în buzunar și scoțând un cuțit rabatabil pe care îl folosise ca să măcelărească animalele de fermă.

Un bărbat nu se poate bizui decât pe sine însuși, gândi iar. Inima i-o luă la galop. Respiră adânc, încercând să-și calmeze nervii, în vreme ce vederea pe timp de noapte devenea din ce în ce mai ascuțită.

Se auzi pietriș târât sub picioare, pietricele scârțâind, apoi pași înceți care se apropiau și mai mult. Emil se pregăti, se încordă pe vine ca un arc și-și împinse coapsa stângă în piatra monumentului.

Nikolas păși și mai aproape, venind în dreptul monumentului și se opri pentru ceea ce lui Emil i se păru o veșnicie. În cele din urmă, făcu un pas, apoi încă unul și apoi brusc era acolo sau cel puțin silueta înaltă, întunecată, înclinată a lui Nikolas, înălțându-se deasupra și în fața lui Emil, care explodă din poziția lui chircită, destinzându-și picioarele într-un salt și aruncându-și umerii și trupul lui de fermier cu forță direct în genunchiul drept al lunganului.

Se auzi un hârșâit. Nikolas se încovoie și căzu cu un urlet de durere. Emil se aruncă deasupra lui și-i țintui căpățâna bărbatului cu stânga lui puternică, lipindu-i obrazul de pietriș. Cu mâna dreaptă, ținu lama cuțitului la gâtul lui Nikolas.

— Genunchiul meu! urlă Nikolas și se vânzoli sub el. S-a rupt ceva!

— Nu mai pot eu, zise Emil, împingându-i fața în bolovăniș. Și nu-ți pasă nici ție.

— Ce? Îmi pasă! Piciorul mi-e...

— Am în mână un cuțit de măcelar, Nikolas, zise Emil și apropie și mai tare lama ascuțită a cuțitului. O simți pe gâtul tău?

Omul se potoli din vânzoleală, cu arsura din genunchi uitată.

— N-o face, zise el. Te rog. Ai milă.

— O să-ți dau mai mult decât ai dat dumneata, zise Emil. O să-ți dau să alegi, Nikolas. Să stai departe de mine, să nu arunci nici măcar o privire în direcția mea sau a nevesti-mii și copiilor mei și te las să trăiești. Sau mă întorc, îți rup fiecare oscior și-ți tai gâtul de la o ureche la cealaltă, ca la un purcel de lapte.

* * *

La scurt timp după, intră tiptil în curtea mausoleului, cu inima încă bătându-i sălbatic în piept, trecând pe lângă celelalte familii de refugiați care stăteau în jurul focurilor mici, în drum spre cel al familiei lui care era deja tăciuni. Adeline și Malia găteau deasupra acestuia. Restul clanului privea flămând.

Zâmbi când intră în cerc, băgând de seamă umbra îngerului de piatră care se mișca în lucirea focului.

— Unde ai fost până acum? întrebă Adeline.

— A fost șir lung, zise el. Cineva a spus că a dat diareea peste tot.

Lui Walt i se păru amuzant. Emil se duse să șadă lângă feciorul cel mare pe treptele de marmură ale colonadei cu statuia în spatele lor, își puse brațul în jurul lui Walt, uitându-se la familia lui, simțindu-se pe deplin satisfăcut.

Sunteți toți în siguranță, gândi el. *N-o să știți niciodată ce tocmai am fost nevoit să fac pentru voi sau ce-am făcut pentru voi înainte.*

Dar acum sunteți în siguranță.

* * *

Adeline o așteptă pe Rese să frece oalele.

— Arăți mai bine.

— Mă simt mai bine, zise Rese. Nu mai țin neapărat să-mi vărs mațele. Dar sunt altele pentru care să mă simt rău. Cum zice mama, nu e greu să găsim în viețile noastre ceva rău.

— Ce e rău în a ta?

— În afară de mama? zise ea, apoi râse nervos. N-am idee dacă iubitul meu e viu sau mort.

— Iubit? spuse Adeline, zâmbind. De când?

— De acum patru luni, răspunse Rese. Când a trebuit să mă duc în Balta pentru o săptămână.

Adeline își aducea vag aminte.

— Cine e?

— Un băiat din Odessa care a fost luat să lupte pe front pentru nemți, zise Rese. Îl cheamă Stephan. Are douăzeci de ani și e cel mai arătos băiat pe care l-am văzut vreodată.

Adeline îi auzi tristețea din voce.

— Știe unde ești? Încotro te îndrepți?

Sora lui Emil scuturã din cap și-și șterse lacrimile care îi curgeau pe obraz.

— I-am scris maică-sii în Odessa, dar n-am primit nimic înapoi.

— Dă-i timp, Rese, spuse Adeline. Războiul încă nu s-a sfârșit.

Petrecură următoarele șase zile în tabăra instalată în cimitir și nu-l văzuse măcar o dată pe Nikolas cel șchiop uitându-se în direcția lui. În cea de-a șasea zi, spre finalul cinei, fuseră anunțați că un tren avea să-i ducă în nord, spre regiunea Warthegau din Polonia, plecând din Gara Keleti la nouă, a doua zi de dimineață.

Emil nu voia s-o ia la nord, spre Polonia. Acum, mai mult ca niciodată, voia să meargă spre vest. În puținul timp cât au stat în Budapesta, a vorbit cu destui ofițeri nemți ca să știe că Aliații vestici luptau în Sicilia și se pregăteau să invadeze Italia. În ce-l privea pe Emil, era doar o chestiune de timp până se pregăteau

alte invazii și nu va dura mult până ce Aliații aveau să ia cu asalt întreaga Europă. Voia să se asigure că el și familia lui se aflau în teritoriile ocupate de Aliați înainte de sfârșitul războiului.

În lungile zile petrecute în căruța sa, ajunsese să priceapă că o bună parte din viața lui fusese la mila unei armate cuceritoare și a unui dictator. Bolșevicii îl detronaseră pe țar, iar Stalin a distrus întreaga Ucrainică. Apoi Hitler. Și acum Stalin și-a luat-o înapoi. Emil se hotărâse că vrea să meargă unde nu mai sunt armate cuceritoare și în mintea lui asta însemna spre vest, peste ocean, cât mai departe imaginabil de locul din care plecaseră.

— De ce ești așa de tulburat? îl întrebă Adeline, în timp ce-și puneau toate cele în căruța mică.

— Nu vreau să mergem în Polonia, zise el. Vreau să mergem spre vest.

— Din Polonia o luăm spre vest, spuse ea. Nemții o să ne dea mâncare acolo și un loc în care să locuim. I-am auzit pe mulți zicând asta.

— La ce-s bune mâncarea și un apartament, dacă Stalin ajunge în Polonia înaintea Aliaților?

— Nu știu, îi răspunse, cu o iritare de care rar dădea dovadă. Care e planul tău, Emil? Vrei să părăsim convoiul? S-o luăm singuri, pe jos, fără niciun fel de protecție?

Se gândi la asta și se încruntă.

— Nu, bănuiesc că nu.

— Atunci, dimineață, mergem în nord cu trenul și din Warthegau o luăm spre vest cât de curând putem.

* * *

Era neobișnuit de cald, aproape insuportabil, pentru o dimineață de mai în Budapesta, mai ales în hainele grele pe care le purtau. Adeline își lăsă băieții în pantaloni scurți și maiou înainte ca familia Martel să treacă la împins și tras cele două cărucioare prin cimitir, pentru a ajunge la drumul mare.

Nu erau departe de gară, dar drumul avea o ușoară culme, iar soarele ardea crunt. La aproape o sută de metri de gară, Rese dădu

drumul mânerului căruciorului părinților ei, își duse mâna la frunte, se grăbi să ajungă într-o margine de drum și vomită din greu și destul de violent cât s-o trimită în genunchi. Adeline fu prima la ea.

— Sunt bine, spuse Rese, gâfâind. E de la căldură. N-am avut cum s-o opresc.

Adeline o ajută să se ridice. Karoline îi întinse o cârpă să-și șteargă gura, iar Emil îi dădu să bea apă din plosca lor, ceea ce păru s-o mai întremeze înainte să ajungă din urmă mulțimea de refugiați care se chinuiau să intre în gară.

— Mai avem o oră și cincisprezece minute până plecăm și deja au ajuns atât de mulți aici? exclamă Karoline. O să fie destul loc pentru noi toți?

Temerea lui Karoline era justificată. Când intrară în cele din urmă și ajunseră pe peron, multe dintre vagoane erau deja pline-ochi cu oameni și catrafuse.

— Trenul ăsta pare mai scurt decât cel cu care am venit, zise Walt, care era cocoțat pe căruța cea mică, împreună cu Will.

— Are dreptate, zise Emil. Adella, hai aici. Mă duc repede înainte să păzesc un loc.

Ea veni și luă mânerul căruciorului, în vreme ce maică-sa și soră-sa continuau să împingă. Emil dispăru în mulțime, în partea cealaltă a peronului.

Cum treceau, Adeline se uită din când în când la vagoanele deja pline, văzând chipurile celor rupți de tot ce știuseră vreodată, unii înspăimântați, alții resemnați și câțiva care abia așteptau, cum se simțea și ea. Se întreba ce avea să mai vadă în zilele care urmau, lucrurile pe care nu le mai văzuse până atunci, cum era gara aceasta, cea mai minunată clădire în care călcase vreodată. Își coborî privirea să-l vadă pe Emil atârnând de ușa unui vagon de după cel cu cărbuni și locomotivă.

— Am găsit un spațiu pentru cărucioare, dar unii dintre noi o să fie nevoiți să stea pe acoperiș, spuse Emil.

— Mă urc eu, zise Rese.

— Așa bolnavă cum ești? se repezi maică-sa.

— Vântul o să-mi facă bine, mamă, o să-mi liniștească stomacul, răspunse Rese. Dacă intru, știu c-o să-mi fie iar rău. În plus, o să fie tare distractiv să călătoresc pe acoperișul unui tren.

Karoline păru că vrea s-o contrazică, dar spuse:

— Faci cum vrei.

Ridicară ambele cărucioare în vagon cu ajutorul tuturor și le legară la un loc, apoi de un perete, lângă ușa deschisă. Nu dură mult și oameni transpirați se îngrămădiră în spatele lor, stând pe propriile lor cărucioare sau saci cu agoniseli. Johann, Karoline și Lydia se hotărâră să rămână înăuntru, cu cărucioarele lor, în ciuda căldurii înăbușitoare. După ce Emil încinse două sfori cu buclă în jurul mijlocului ambilor băieți ca să nu cadă, Adeline se lăsă convinsă să urce cu ei și Malia pe acoperișul vagonului.

În jurul acoperișului era un soi de balustradă joasă. Rese era deja acolo, stând cu coapsele înfipte sub balustradă și atârnând cu picioarele goale peste vagon.

— Nu-i atât de cald aici, zise Rese cu entuziasm. Slavă Cerului că mama nu poate să sufere înălțimile. O să fie distractiv!

— Chiar c-o să fie distractiv, zise și Malia, așezându-se lângă Rese și trecându-și picioarele pe sub balustradă. Împunse aerul de vreo câteva ori cu piciorul și zâmbi. Iar maică-ta are intenții bune.

— Serios? zise Rese. Mă cam satur să-mi tot spună ce să fac și cum să fac.

— Așa a fost ea învățată, spuse Adeline. Stai să vezi, o să te surprinzi că faci și tu la fel cu fiică-ta cândva.

Rese păru ușor îngrețoșată, își frecă stomacul și râgâi ușor.

— Sper că nu.

Se auzi fluierul. Soldații SS grăbiră și ultimii refugiați să urce în tren. Acoperișurile vagoanelor și vagoanele însele erau acum pline-ochi de oameni care se chinuiau să se așeze în siguranță înainte ca trenul să pornească.

Ceea ce și făcu un minut mai târziu, scuipând foc din coșul străvechi, gemând, scâncind și apoi prinzând viteză din ce în ce. Ieșiră de sub protecția cupolei gării. Soarele ardea nemilos în vreme ce treceau pe lângă soldații nemți și piese de artilerie legate în lanțuri de platformele feroviare din depou.

Ieșind de acolo, trenul șerpui spre sud-vest, prin oraș și apoi spre nord, mai mult sau mai puțin paralel cu Dunărea, luând treptat viteză. Vântul sufla fumul locomotivei departe de ei, lăsându-i răgaz lui Adeline să surprindă frânturi din podurile care se întindeau peste tot pe Dunăre și, sus pe o colină, marea și străvechea fortăreață[2] a regilor maghiari.

Rese începu să cânte o veche melodie de pahar despre un rătăcitor trist care-și căuta iubirea, iar Adeline și Malia și mulți alții de pe acoperișul vagonului i se alăturară. Adeline își simți spiritul înseninat pentru o clipă, aproape extaziat și totuși lipsit de greutate și se întrebă dacă așa se simțea libertatea.

Când lăsară, în sfârșit, Budapesta în urmă, Adeline se hotărâse că locomotiva fie era prea veche, fie foarte stricată, pentru că tindea să scuipe rotocoale groase de fum negru și nu părea în stare să-i ducă foarte repede. Dar, la viteza maximă și câtă vreme nu erai direct în bătaia fumului care ieșea din coșul locomotivei, vântul făcea soarele puternic ceva mai suportabil. Era... ei bine, era frumos, plăcut. Semăna cu libertatea, se hotărî ea.

— Îmi place să călătoresc aici, sus, mamă, spuse Walt cu gura până la urechi.

— Și mie îmi place, spuse Adeline, zâmbind și dându-și părul din ochi.

Walt își rezemă pieptul de balustradă, ca să se uite în sus pe șine.

— Urmează un tunel!

Intrară brusc în întuneric, ceea ce făcu să pară că mergeau cu și mai mare viteză. Will urla de fericire din toți bojogii și-i făcu pe toți să râdă. În următorul tunel, Rese făcu și ea la fel ca Will și nu dură mult până ce toți urlau la unison, de fericire, de fiecare dată când zburau între lumină și întuneric, ieșind apoi iar la lumină.

La un moment dat, Rese zâmbi și râse privindu-i pe Adeline și băieți, în așteptarea următorului tunel.

— Nu m-am mai simțit așa bine de când am plecat de acasă. Adeline, nu-mi aduc aminte să fi fost vreodată așa de fericită.

— Suntem într-o aventură, spuse Walt.

— Da, nu-i așa? exclamă Rese, părând îndrăgostită de idee.

— Da, răspunse Will, pentru că nu știi niciodată cum o să se sfârșească lucrurile.

* * *

În apropierea orașului maghiar Tata, la cinci ore de la începutul călătoriei, trenul se opri din nou deasupra unui luminiș înverzit care ducea în coborâș leneș spre un lac mic la capătul celălalt. Din locomotivă ieși unul dintre ingineri, împreună cu maiorul Haussmann, care trecu pe lângă ei, urlând că urmau să aibă acolo o întârziere de jumătate de oră, ca să treacă trenurile militare. Deși erau liberi să iasă să-și facă nevoile sau să fumeze o țigară, Haussmann le ordonase să stea aproape de tren.

Soarele ardea iar cu putere, acum că nu se mai mișcau.

— Frumușel lac, spuse Malia. Arată bine pentru un înot.

— Merg cu tine, zise Rese, rânjind și încălțându-se.

— Ba bine că nu, zise Adeline.

— Ia să mă vezi, i-o întoarse Rese și se ridică.

Malia bătu din palme și râse.

— Și dacă te prinde Karoline?

— Eh, și dacă mă prinde, ce? zise Rese, făcându-le cu ochiul băieților, începând să coboare scara. Eu știu să înot, iar ea nu.

— Vreau și eu în apă, mamă, spuse Will. E cald.

— Și eu, Papa, Walt i se plânse lui Emil, care se dăduse jos la oprire.

— Niciunul dintre noi nu știe să înoate, le zise Emil. Și nu vreau să vă înecați.

Între timp, Rese sări de pe ultima treaptă a scării și, făcându-le cu mâna, se porni prin iarba deasă și grasă de primăvară spre lacul care se afla la vreo sută de metri depărtare. Ieșeau și alții din vagoane, unii ca să fumeze, alții doar ca să se ușureze. Dar, în afară de Rese, nimeni nu s-a mai îndreptat spre apă. Ajunse la mal, se întoarse cu fața spre tren, le făcu cu maximă veselie din mână, înainte să se întoarcă într-o piruetă pe călcâie și să intre în apă. Mai făcu un pas șovăielnic, apoi al treilea și-și pierdu echilibrul, se prăbuși în față și se scufundă.

Rese nu ieși la suprafață.

O vreme, apoi încă o vreme.

Adeline simți un nod de groază punându-i-se în gât, dar apoi capul lui Rese izbucni deodată la suprafața lacului. Scuipă o gură de apă, aruncă brusc capul pe spate și țipă de fericire, înainte să se afunde din nou.

— Unde a învățat să înoate așa? întrebă Malia.

— La școală, în Pervomaisk, zise Emil. Când era mică și învăța să înoate, s-a prins de ea ca de pește și...

Se auzi deodată fluierul trenului. Maiorul Haussmann se întoarse repede lângă tren și urlă:

— Înapoi în vagoane! Drumul a fost eliberat. Înapoi în vagoane sau o să fiți lăsați în urmă!

Jos, în lac, Rese ieși iar la suprafață. Emil își făcu mâinile pâlnie la gură și zbieră.

— Plecăm, Rese!

La început nu-l auzi. Toți se apucară să urle și să-i facă semne din mână.

— Întoarce-te la tren! Plecăm!

Adeline își dădu seama că Rese nu-i crezuse de prima dată. Că doar fusese vorba să stea acolo treizeci de minute. Dar apoi trenul fluieră a doua oară și Rese începu să înoate cât de repede putu spre țărm. Ieși din apă, își ținu cu mâinile fustele ei ude leoarcă și începu să alerge la deal, urmând prin iarba înaltă calea care ducea înapoi la tren.

— Haide, Rese! țipă Malia.

Și acum urlau toți la ea și o încurajau. Rânjetul lui Rese se lărgea din ce în ce pe măsură ce se apropia de ei. Era udă din cap până în picioare, cu hainele încărcate de iarbă, ceea ce-o făcea pe Adeline să-și dea seama că nu mai știa pe nimeni care să fie precum cumnată-sa. Rese era frumoasă și deșteaptă și cu foarte mult umor. Și când făcea chestii nebunești ca aceasta, nu-i păsa ce credea lumea despre ea. Era... ei bine... liberă într-un fel pe care Adeline nu-l cunoscuse până atunci. Cum zicea Emil, știi ce e libertatea când o vezi.

Capul mamei lui Emil ieși pe ușa vagonului, uitându-se la fiică-sa care ajungea la capătul scării prin colțul stâng din față al vagonului.

— Ce-a fost în mintea ta? urlă Karoline la ea.

— N-a fost nimic în mintea mea, mamă, răspunde Rese, apucând de tijele scării și sărind pe prima treaptă cu piciorul drept. Am înotat și m-am simțit minunat!

Își ridică piciorul stâng ca să urce a doua treaptă, când trenul se zgudui deodată și se cutremură și se zgudui din nou cu destulă violență, cât s-o arunce pe Rese într-o parte, s-o dea jos de pe scară, într-o căzătură în spirală care-o trimise cu fața la pământ, în iarbă și pe pietriș, cu pieptul și burta sub traversă și cu picioarele direct pe șine. Cuplorul care ținea locomotiva legat de vagon era exact în spate și deasupra ei.

Se întâmplă atât de repede, că Adeline abia avu timp să strige, când o văzu pe Rese căzând, înainte ca locomotiva să ofteze și trenul să se pună în mișcare cu o hurducătură. Roțile vagonului trecură încet peste picioarele lui Rese, tăindu-le pe amândouă de la jumătatea pulpelor.

---

[9] Referință la Castelul Buda (Budai Vàr), fortăreață istorică a regilor ungari în Budapesta. În perioada 1944–1945 fusese ultimul bastion al forțelor Axei în timpul asediului Budapestei. *(N.t.)*

Capitolul cincisprezece

Emil izbucni din poziția în care era pe acoperișul vagonului, zbierând la inginerii din locomotivă să oprească trenul. Evident că maiorul Haussmann, care mergea și el în locomotivă, văzuse accidentul și urla și el acum același lucru înainte să se acționeze frânele, făcând roțile și șinele să scoată niște scârțâituri care nu erau destul de puternice, cât să îngroape mugetele de groază ce se auzeau dinspre vagoanele aglomerate, în vreme ce Rese se zvârcolea, în convulsii, rostogolindu-se pe taluz, la intrarea în luminiș.

Chinuindu-se să coboare scara, Emil vedea sânge împrăștiat și pulverizat din cioturile care i-au fost cândva picioare. *Oprește sângerarea*, își zicea întruna, încercând să nu alunece de pe scară. *Oprește sângerarea sau Rese moare*.

Ateriză cu forță și când se roti îl găsi pe maiorul SS ajuns aproape de sora lui. Emil alergă spre ei, în timp ce-și scotea cureaua.

Haussmann deja făcuse asta și încerca să găsească o poziție din care să ajute, fără să fie împroșcat cu sânge. Lui Emil nu-i păsa; se duse în sânge fără preget, direct în genunchi lângă sora lui, și văzu că e inconștientă, în vreme ce-i lega cureaua în jurul a ceea ce mai rămăsese din piciorul ei stâng, deasupra ciotului. Strânse destul de tare cât să oprească împroșcarea și pulverizarea. În fața lui, ofițerul SS făcuse același lucru cu piciorul ei drept, iar acum urla după un doctor.

Emil deveni conștient de țipetele oamenilor în timp ce încerca să-și aline sora care tremura de parcă ar fi fost sub zero grade, iar el simțea că ia foc și arde pălălaie.

— Salveaz-o, scânci maică-sa.

Ridică privirea s-o vadă pe Karoline stând acolo, cu fața sângerând de la cum căzuse din vagon când îi văzuse picioarele

fiică-sii retezate, iar taică-său era în spatele maică-sii, chinuindu-se s-o țină să nu cadă iar, în timp ce se lăsa în genunchi, cu o mână osoasă acoperindu-și gura, iar cealaltă întinsă de neputință și durere.

— Salveaz-o, scânci Karoline din nou, apoi își ridică privirea spre cerul dogoritor. Ia-mă pe mine, dar salveaz-o pe ea, Doamne! E tot ce mai avem pe lumea asta.

Adeline veni lângă Emil.

— Cum pot să ajut?

— Am oprit sângerarea, spuse maiorul Haussmann, punându-și degetele însângerate pe gâtul lui Rese. Dar are nevoie de morfină, sânge și de un chirurg.

Ernst Decker, doctor și ofițer SS la aproape treizeci de ani, veni în fugă din spatele trenului, cărând o geantă după el, urmat de doi soldați SS cu o targă. Sergentul Decker nu se albi când văzu picioarele lui Rese, ci îl rugă calm pe Emil să se dea la o parte și-i verifică semnele vitale, zicând:

— De când ați legat garourile?

— Un minut, răspunse Haussmann. Nu mai mult.

— Trebuie să fie într-un loc stabil, zise el. Nu așa, în soare.

— O să punem mai mulți inși pe acoperiș și-i facem loc în vagon, spuse Emil și se uită obosit la Haussmann, care împietrise. Îmi cer iertare, domnule maior, dar e sora mea.

Haussmann păru să-l cerceteze iar cu atenție. Îl recunoscuse pe Emil așa, pe loc? În momentul acela, însă, lui Emil nu-i păsa și se întoarse să se uite fix în ochii lui până când maiorul dădu din cap afirmativ.

— Fă-o! Du-o pe sora dumitale înăuntru, lângă uși, unde e aer.

Sergentul Decker scoase o seringă din sticlă și oțel și-i dădu lui Rese o doză mică de morfină, destul cât s-o mențină sedată în timpul transportului. Nu dură mai mult decât câteva clipe până se înfăptui: fu pusă pe targă, iar mâini dinăuntrul vagonului o ridicară înăuntru și-o depuseră peste cărucioarele familiei Martel, unde Decker se apucă de lucru.

Emil voia să urce iar în vagon să-l ajute pe doctor, când îl văzu pe Walt stând în fața cuplajului și uitându-se în jos, între el și

locomotivă. Se duse la băiatul lui mai mare, care privea la taică-său șocat.

— Nu par foarte diferite, decât acolo, în capăt, unde le-au strivit roțile. Dincolo de asta, par la fel ca atunci când mătușa Rese încă le mai avea.

Emil se uită și-și dădu seama că așa era. Roțile, greutatea cărbunelui și calea ferată de dedesubt reușiseră să taie picioarele destul de curat.

— Ce facem cu ele, Papa? întrebă Walt. Le lăsăm aici, pur și simplu?

Lui Emil ideea îi provoca silă, dar dădu din cap.

— În căldura asta, au și început să se strice. În câteva ore, după ce plecăm de aici, deja nu vor mai fi deloc, probabil le vor mânca ciorile și șoricarii.

Vedea că fecioru-său era supărat de idee, dar Walt dădu în cele din urmă din cap, mergând pe lângă Emil și urcând pe scară. Adeline apăru în ușa vagonului.

— Emil, zise ea, doctorul are nevoie de tine, iar maică-ta a făcut o criză.

— Du-te sus cu Walt, îi spuse el, urcând în tren. Presimt că și acolo o să avem parte de niște crize în curând. A văzut picioarele lui Rese.

Adeline închise ochii și încuviință.

În vagon, căldura era înăbușitoare, iar maică-sa urla a jale. Emil se duse la ea și-i spuse să nu înrăutățească lucrurile mai mult decât erau deja.

— Nu e despre tine. E despre Rese și cum să reușim s-o ținem în viață.

— Trebuie să fac ceva! spuse Karoline. Dumnezeule Mare, nu pot să suport!

Emil tăcu o clipă, apoi îi zise:

— Dacă încă mai crezi în Dumnezeu, mamă, atunci bănuiesc c-ai putea să te rogi.

El însă se duse lângă Rese, întărindu-și necredința în Dumnezeu sau în oricare altă forță divină. Niciun spirit cumsecade n-ar fi permis ca o asemenea tragedie să se întâmple

unei ființe sălbatice, dar nevinovate cum era sora lui. Niciun univers drept n-ar pune-o pe o targă lângă ușa unui vagon încins și încărcat-ochi de oameni, în nordul Ungariei, cu un doctor SS care-i bagă în venă o perfuzie, în vreme ce picioarele ei, cu tot cu tălpi și papuci zac dedesubt, pe șine.

— Știi ce grupă de sânge are? îl întrebă Decker.

— Zero negativ, spuse Emil. Și eu sunt zero negativ. Comuniștii ne-au testat pe toți. Eram obligați să știm.

— Ești donator universal. Am nevoie de dumneata lângă ea și puțin mai sus, pentru transfuzie.

Emil se uită dincolo de taică-său și văzu mai multe lăzi de lemn ticsite acolo unele peste altele. Se duse la proprietăreasă, o femeie cu doi copii mici, și-o rugă dacă poate să le folosească pentru soră-sa. Femeia fu de acord, cu condiția să i le înapoieze, ca să nu-și piardă locul.

De îndată ce avea două lăzi mutate și puse una peste alta, iar Emil așezat pe ele, cu puțin deasupra surorii lui, Decker se mișcă rapid, eficient, ca doctor veteran de război ce era. Nu dură mult și sângele din brațul stâng al lui Emil curgea în brațul drept al lui Rese. Haussmann apăru în ușa vagonului și întrebă:

— Cât durează până o stabilizezi?

— Patruzeci de minute?

— Ai zece la dispoziție, se răsti maiorul. Fii creativ.

Sergentul păru gata să-l contrazică, dar zise în schimb:

— Prea bine, domnule maior.

Decker îi spuse lui Emil să stea unde e și că o să se întoarcă în câteva clipe.

— Nu trebuie să dai drumul la garou la un moment dat? îl întrebă Emil.

— Dacă fac asta cum se cuvine, ar trebui să pot să le scot de tot în aproximativ zece minute, spuse el și coborî din tren. Merse înainte și urcă în locomotivă, unde Emil nu-l mai putea vedea.

Emil privi fața lui Rese, lovită, umflată și murdară de cum a căzut. Cei doi frați aveau între ei o viață de om: el era cu mai bine de un deceniu mai mare decât ea, mai mult tată pentru cei doi băieți ai lui decât frate pentru ea. Se simțise adesea vinovat

că-și pierdea cumpătul cu ea, mai ales în ultimii ani, când emoțiile ei pendulau între uragan și furtună de nisip, toate intensificate de călătoria aceasta, de starea ei aproape constantă de rău și acum de asta.

Îl văzu pe Decker coborând scara locomotivei, purtând o mănușă cu care ținea o găleată de tablă fierbinte, cu un mâner de lemn care ieșea din ea. Doctorul mări pasul înapoi, puse găleata fumegândă pe podeaua vagonului și urcă. Mirosul de fum era înțepător și acru. Oamenii începură să tușească și să se înece. Emil se uită în găleată și văzu vârful unui vătrai de fier îngropat în mijlocul unor cărbuni roșii și strălucitori din cuptorul locomotivei.

— Ce-ai de gând să faci cu chestia aceea? vru Karoline să știe. Doar n-ai s-o arzi pe fiică-mea cu chestia aia! A trecut prin destule...

Decker îi întoarse spatele, zicându-i:

— Va trebui să mai treacă încă prin câteva ca să-și salveze viața.

Se uită la Emil, apoi îi luă tensiunea lui Rese.

— E mai bine, spuse el. Cine mai e în familia voastră cu zero negativ?

— Eu, răspunse Johann, care fusese în mare parte tăcut, privind cum se desfășura totul din umbrele înăbușitoare. Sunt tatăl ei.

— Tu urmezi, îi zise el și-i luă linia de transfuzie din brațul lui Emil.

Când se ridică, Emil se simți amețit, dar reuși să se dea la o parte, în timp ce Decker înlocuia acul de la perfuzie, iar Johann se așeză lângă fiica lui iubită. Abia atunci, cu doctorul care îi băga acul în venă, Emil văzu că Johann plângea.

Decker văzu și el.

— O să trăiască datorită dumitale și fiului dumitale, Herr Martel, și datorită a ceea ce urmează să fac. Vă promit.

Johann dădu din cap.

— Fă-o! Câteodată durerea merită suportată.

O tânără până în treizeci de ani, frumușică și obosită, care lui Emil îi părea oarecum familiară, apăru lângă ușa laterală a vagonului, cu un coș în care ținea doi bebeluși adormiți. Se uită

la masa de operație improvizată și apoi în sus, când o auzi pe Adeline strigând-o.

— Marie? Tu ești?

— Adeline? zise femeia, surprinsă. Nu știam că sunteți în trenul ăsta. Am venit că am auzit de accident și voiam să văd dacă pot să ajut.

— Cobor imediat să-ți iau gemenii, zise Adeline.

În timp ce Decker curăța rănile și le pregătea pentru ce avea să urmeze, Adeline coborî de pe acoperiș.

— Emil, îți aduci aminte de verișoara mea Marie din Birsula? A lucrat acolo, într-un spital.

— Cu chirurgi, adăugă Marie.

— Atunci vino aici, spuse Decker. O să am nevoie de ajutor.

Apoi doctorul se uită la Emil.

— O să trebuiască s-o ții să nu se miște. Nu am eter și nu am nici altă morfină să-i dau, așa că s-ar putea să fie zbuciumată.

— O s-o torturezi! țipă Karoline și le întoarse spatele, punându-se iar pe plâns.

Marie privi scena.

— Nu aveți timp să coaseți pielea la un loc?

— Nu.

Afară, maiorul Haussmann îi grăbi.

— Aveți patru minute la dispoziție. Acum urmăm un program stabilit de la Berlin. De însuși Himmler.

Sergentul încuviință. Marie îi făcu lui Rese încă o injecție. Decker își puse mănușile, să apuce vătraiul din găleata încă fumegândă. Vârful strălucea portocaliu ca bostanul copt.

— Ține-o acum! ordonă doctorul.

Emil îi țintui șoldul drept al surorii lui de cuvertura de dedesubt. Marie o apucă de cel stâng. Decker se duse la ciotul stâng, se uită cu atenție la el, apoi atinse cu fierul înroșit de foc prima dintre cele trei artere retezate, de unde sângele lui Rese fusese împrăștiat și pulverizat. Se auzi un sfârâit și un miros ca de carne arsă înainte ca Rese să se smucească, să se arcuiască și să urle din străfundurile unei conștiințe neamorțite de șoc sau

opiaceu. Își răsuci șoldurile cu forță și aproape că lovi cu țeasta, mai să scape din prinsoarea lui Emil și Marie.

— Țineți-o! strigă Decker. N-o lăsați să-și smulgă transfuzia!

Panicat, Emil se aruncă peste pelvisul și șoldul drept ale soră-sii cu toată greutatea, iar verișoara lui Adeline făcu la fel. Johann îi apucă brațele. Împreună o țintuiră, în timp ce Decker își urma misiunea lui brutală, cauterizând următoarele două vase majore de sânge din piciorul drept, apoi de la stângul. Când termină, Emil era stors de lacrimi și bolnav de urletele lui Rese care, la a șasea cauterizare cu fierul devenit roșu în foc, se stinseseră până la gemete, scâncete și delir.

* * *

Sergentul Decker îi înmână maiorului Haussmann găleata cu cărbuni aprinși și vătraiul.

— O s-o dezinfectăm și-o s-o bandajăm, spuse Decker. Arterele și venele mai mici vor forma de la sine cheaguri. Dacă nu se infectează, o să trăiască până ajunge la un chirurg în Polonia care să facă o treabă mai bună.

— Bravo, domnule sergent, zise Haussmann. Heil Hitler!

Decker și Marie puseră din abundență apă oxigenată și unsoare cu iod pe răni și mai ales pe cavitățile osoase deschise. Când se uscară, dădu drumul garourilor din jurul fiecărui picior și privi rănile. Observând ușoare scurgeri, stropi din abundență cioturile cu sulfamidă, aplică rânduri de tampoane pe care Marie le ținea în loc la ordinele lui, apoi le înfășură în rolă după rolă de bandaj de culoarea pielii, până ce locurile unde avusese picioare arătau ca îmbrăcate în mănuși.

Se auzi un fluierat ascuțit. Trenul zvâcni iar și porni.

Marie se întoarse brusc, se duse la ușa deschisă și strigă:

— Adeline?

— Avem gemenii aici sus, strigă ea înapoi.

Emil nu mai putea să se gândească la picioarele lui Rese pe care urma să le abandoneze pe șinele pe care le pierduse. În vreme ce trenul prindea viteză și lacul și orașul Tata erau înghițite de

păduri primăvăratice și pășuni verzi, privi cum Decker îndepărta transfuzia din venele lui taică-său, simțind acum mai multă furie decât milă față de situația lui Rese.

Dacă nu s-ar fi dus să înoate. Dacă ar fi ascultat măcar o dată în viața ei, acum ar fi… ar fi… Voi să zică… *întreagă*, dar în schimb, gândi… *n-ar mai fi fost sor-mea*. De cum a rostit primul cuvânt când era mică, Rese a făcut numai ce-a dus-o capul. Majoritatea copiilor zic prima dată *mama* sau *tata*. Sora mai mică a lui Emil a zis „Nu“. De atunci a rămas un spirit încăpățânat.

Trecu o jumătate de oră. Apoi o oră întreagă. Căldura și soarele nemilos al după-amiezii dogoreau în drumul lor domol prin Bratislava. Presiunea arterială a lui Rese rămase constantă, iar rănile fuseseră rebandajate. Sângele începuse să se coaguleze. Emil era sigur că ce fusese mai rău din criza provocată de Rese trecuse deja, când Marie îi zise:

— La următoarea oprire trebuie să-mi hrănesc băieții.

— Și eu am bolnavi în vagoanele din capăt de care trebuie să mă îngrijesc, spuse sergentul Decker.

— O să stau eu cu ea, zise Emil exact înainte ca sora lui să înceapă să geamă și să-și arcuiască spatele. Întregul trup îi fu străbătut de convulsii, apoi se încordă ca un arc și se prăbuși.

Decker și Marie se grăbiră să ajungă în dreptul ei.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Karoline. Ce e cu ea?

Doctorul își scoase stetoscopul, ascultă inima lui Rese, în vreme ce verișoara lui Adeline își puse mâinile pe ea, ca s-o aline.

— Are pulsul mărit, dar se calmează iar, îi zise Decker lui Emil. Criza asta ar putea însemna o grămadă de lucruri cauzate de răspunsul firesc al organismului la șoc.

Zece minute mai târziu, Decker își strângea instrumentele, când trenul fluieră iar, încetini și se opri, ca să treacă alt tren înaintea lor. Marie nu se mișcase de lângă Rese, cu mâinile pe șoldul și stomacul ei, uitându-se după semnele unei alte convulsii.

Aceasta veni când trenul se opri de tot, mai scurtă decât prima, dar nu mai puțin cutremurătoare. Sora lui Emil se îndoi ca un arc, se contorsionă de convulsii interne, apoi se prăbuși din nou.

Rese gâfâia și gemea.

— Ce i se întâmplă? țipă Karoline.

— Nu știu, răspunse Decker.

— Știu eu, interveni Marie, băgând mâna sub fusta lui Rese. E în travaliu.

— Travaliu? zise Emil. Rese? Nu.

— I s-a rupt apa, spuse Marie, apoi se uită la mama lui. În a câta lună e, Frau Martel?

O clipă, Karoline nu zise nimic, apoi privi în jur, neliniștită și dezgustată că nu mai avea de ales decât să înfrunte realitatea.

— Trei, poate trei și jumătate, zise ea, cu o voce distrusă. Mi-a zis abia în noaptea dinainte s-o pornim în caravana asta nebună.

— Ei bine, odată cu picioarele, își pierde și copilul, spuse Marie, apoi se uită la Emil, în vreme ce Decker părăsea vagonul, cu promisiunea c-o să se întoarcă. O să rămân cu ea. Dar poți să te duci să le aduci pe Adeline și Malia să mă ajute aici? Am nevoie să-mi hrănesc și îngrijesc copiii înainte ca sărmana soră-ta să fie și mai rău.

Emil urcă pe acoperiș. Le ajută pe Adeline și Malia să coboare coșul în care Marie ținea gemenii, apoi privi cum nevastă-sa și cumnată-sa coborâră în siguranță pe scară, înainte să recunoască față de sine că era epuizat mai rău decât după cele mai lungi zile petrecute în câmp sau la berărie, o oboseală care ajunse și trecuse de os.

Se așeză între fiii lui, cu picioarele sub balustradă, atârnând, cum fuseseră și ale lui Rese cu doar câteva ore mai devreme. Îi îmbrățișă pe Will și Walt, apoi, când trenul o porni spre nord, se lăsă pe spate, își puse șapca pe ochi și căzu într-un somn hipnotic, agitat, conștient în parte de zgomotele reale din jurul lui — vocile băieților săi, huruitul și chelălăitul roților pe șine și pufnitul surd al locomotivei — chiar și în momentele în care grozăvia accidentului se derula în el iar și iar.

Nu există niciun Dumnezeu, îi zise vocea lui interioară. *Nicio forță a binelui nu i-ar lua picioarele în felul acela. Rugămințile noastre nu sunt auzite de vreo putere invizibilă din Ceruri. Suntem singuri. Ne*

luptăm în fiecare zi pentru supraviețuire. Nu putem să ne încredem decât în noi înșine.

* * *

Când se trezi, trecuseră de Bratislava și mergeau acum în nord, spre orașul Trnava. Soarele era ceva mai jos, blocat în parte de nori de furtună adunați în apus. Treceau prin vii cu boboci de floare gata să pocnească, apoi prin ținuturi rurale bogate și înverzite, cu ferme mici ascunse în vâlcele și cu munți cu creste înzăpezite dincolo de ele.

Căscă și se ridică și, văzând cai priponiți, păscând în câmp, i se făcu dor de Oden și Thor. Care le-o fi fost soarta? Ce făceau pentru naziști?

— E o vale verde frumoasă, spuse Will, dar nu e a noastră.

Emil încercă să se dezmeticească și era pe cale să-i zică băiatului mai mare să nu mai creadă în astfel de prostii, pentru că, indiferent ce culoare urma să aibă pământul din jurul noului lor cămin, nu avea nicio îndoială că o să fie dur și crud, și atins de suferință într-un fel sau altul. Era pe cale să-i spună lui Will că astfel de lucruri erau inevitabile în viață și că nu credea să existe pe pământul acesta vreun loc unde un rai precum cel al lui Adeline exista.

— Nu, nu e, îi răspunse în schimb. Mergem într-un loc care se cheamă Lodz, în Polonia.

— Cum e acolo, Papa? întrebă Will. În Lodz?

— Nu știu, îi răspunse. O să aflăm împreună.

Rămaseră tăcuți amândoi, iar Emil spera ca trenul să se oprească, pentru a se putea da jos să vadă care era soarta soră-sii, când Walt îi zise:

— Papa, de ce-a trebuit mătușa Rese să pățească așa ceva?

Oftă și-și îmbrățișă iar băiatul cel mare.

— Nu știu. Uneori viața e crudă.

Walt tăcu vreo câteva clipe, înainte să-i zică:

— La început nu mi-a picat bine că i-am lăsat picioarele, și tălpile, și papucii așa.

— Nici mie nu mi-a picat bine, recunoscu Emil. Nici acum nu mi-e bine.

— Dar apoi mi-am adus aminte ce mi-ai zis, că probabil o să dea păsările peste ele și m-am simțit mai bine că picioarele ei vor putea zbura ca o pasăre.

Emil se uită la Walt, zâmbind la felul în care părea să vadă lumea, dintr-un unghi oarecum pieziș, dar întotdeauna interesant.

— Vrei să zbori cândva? îl întrebă Emil.

Walt rânji.

— Poate. De ce nu?

— Da, răspunse Emil. Chiar așa, de ce nu?

— Eu o să construiesc chestii, se făli Will.

— Ca de exemplu? îl întrebă Emil, interesat, pentru că și lui îi plăcea să construiască.

Feciorul lui mai mic arătă spre o căsoaie veche pe un deal.

— Așa ceva.

— Nu, n-o s-o faci, spuse Walt. E prea mare.

— Ba nu e prea mare, ripostă Will. Nu-i așa, Papa?

Căsoaia chiar era imensă, mai mare decât orice construise Emil vreodată sau orice la care fusese vreodată părtaș. Poate pentru că văzuse cum viața lui Rese se schimbase în rău într-o secundă; poate că doar voia să-și scutească băieții de disperarea de a nu fi avut vreodată niciun vis, dar ceva în el îi spunea să nu-l descurajeze pe Will, să-i lase viziunea aceea asupra vieții, indiferent care era ea.

— De ce nu, spuse Emil.

Capitolul șaisprezece

Rese Martel își lepădă copilul când soarele apuse peste Cehoslovacia de Est, în acea zi toridă din mai 1944. Marie le ajută pe Adeline și pe soră-sa să treacă prin întregul calvar. Karoline refuză să participe și stătu la fel de tăcută precum Johann, care rămase lângă ea, în vreme ce fiica ei inconștientă se chinuia să dea naștere unui copil mort.

Marie legă și tăie cordonul ombilical și-i dădu pruncul lui Adeline. Încolăcit în poziție fetală, fiul lui Rese, acoperit din cap până-n picioare de lichid și sânge, încăpea în palmă. Malia veni lângă ea, îl privi și, după o clipă, începu să plângă.

— Bietul micuț a murit sugându-și degetul mare, spuse ea, cu mâna la buze.

Adeline văzu că așa era și simți că inima i se frânge iar.

— Un mic miracol care n-a avut nicio șansă.

— Miracol, pufni Karoline din spatele lor cu scârbă. Mai degrabă un păcat de moarte, dovada desfrâului dinaintea lui Dumnezeu și a omului. Ascultați ce vă zic eu. Domnul Dumnezeu i-a luat picioarele și… păcatul acela pe care-l ții în mâinile tale din pricina desfrâului ei.

Adeline, soră-sa și vară-sa erau atât de șocate de veninul din vocea mamei lui Rese, că se întoarseră s-o vadă învești mântată în umbre. La fel făcură și mulți alții din preajma ei.

Adeline era conștientă de ei și nu-i păsa.

— E nepotul dumitale, Karoline. Dacă tot e să zici astfel de lucruri, atunci măcar uită-te la el și zi-le. Un sfert din sângele lui vine de la dumneata.

Soacră-sa se aplecă într-o rază de lumină, scoțând la iveală un ochi și un obraz care zvâcneau.

— Aruncă chestia aia pe ușa vagonului sau o fac eu.

Ridicându-se deodată deasupra ei, Johann șocă întregul vagon ticsit de oameni, zbierând în gura mare.

— Ba n-o să faci nimic de felul ăsta! Și să nu te mai aud că mai scoți vreun cuvânt, muiere! Tu crezi c-am supraviețuit minelor și călătoriei 'celeia nenorocite acasă, pe jos, ca să aud, fără încetare, la nesfârșit, căcatul stârnit de tine? Ba să nu păcătuiești. Ba să-ți fie frică. Ba să condamni cutare. Ba să te compari. Ba să distrugi mai știu eu ce. Judeci tu cine e bun și cine nu-i. Și toate cu limba aia veninoasă!

Karoline se chirci lângă peretele din față al vagonului, iar când vorbi din nou, vocea îi era slabă ca un firicel.

— Johann, eu nu fac…

— Să taci, scorpie rea și înveninată! urlă el la nevastă-sa. Taci sau, Dumnezeu mi-e martor, te arunc din trenul ăsta cu mâna mea și scap de tine o dată pentru totdeauna!

Urmă o tăcere lungă, șocată și stânjenitoare, în care Adeline simțea că fiecare sentiment urât pe care îl nutrise vreodată față de mama lui Emil îi fusese confirmat, dar în care deveni, de asemenea, conștientă că ar trebui să se pregătească pentru înmormântarea fiului lui Rese la următoarea oprire.

— Poate te ajut, Johann, zise ea acru, poate îți fac o favoare. Mă arunc eu singură din trenul ăsta înainte să se trezească Rese. Așa scăpați de mine pentru totdeauna.

— Iar a apucat-o, șoptește Malia în urechea lui Adeline. Iar le învârte. O face pe surghiunita.

— Atunci, fă-o și încearcă s-o faci repede, îi răspunse Johann în cele din urmă, lăsând-o ca să se ducă lângă Rese.

* * *

Înainte ca întunericul să se așeze peste zonele rurale ce treceau pe lângă ei ca niște năluci, Adeline înveli trupul în fețele pe care i le lăsase Decker să rebandajeze rănile lui Rese. Fiii lui Marie — Rutger și Hans — începură să se agite și să scâncească în coșulețul lor.

Marie le ceru ei și lui Malia s-o spele pe Rese cât puteau de bine cu ultima apă din găleată, asigurându-se că bandajele rămân uscate.

— Nu vrem cangrenă, zise ea, ridicând primul dintre prunci la sân.

Adeline se minună de energia lui Marie. Verișoara ei era mai scundă și mai slabă ca Adeline și totuși părea cu mult mai mare și, cu siguranță, destul de puternică, încât să producă lapte pentru doi prunci deodată.

Malia atârnă un felinar aprins în ușa trenului, undeva unde să nu-l bată vântul, și începu să tamponeze și să șteargă trupul lui Rese cu o cârpă udă.

— Marie, zi-ne despre bărbatul tău, chirurgul.

Adeline corespondase cu Marie de vreo câteva ori pe an, știa bucăți din poveste și voia s-o cruțe de suferință.

— Malia, poate avem lucruri mai bune de vorbit, începu ea.

— Nu e nimic, Adella, zise Marie. Sovieticii au încercat să-l ia pe Klaus când armata lor a părăsit Ucraina în iulie 1941, dar a reușit să se ascundă suficient de mult cât să fie luat, în schimb, de Wehrmacht la un an după ce-au invadat nemții.

Marie lucrase deja pentru dr. Klaus Werner de doi ani și-o învățase destul de multe cât să devină folositoare în clinică.

— Eram îndrăgostită de el, dar el nu părea să bage de seamă, spuse Marie, luând unul dintre băieți de la sânul stâng și punându-l pe celălalt la dreptul. Era cu doisprezece ani mai mare decât mine. Când nemții au aflat despre abilitățile lui chirurgicale, l-au recrutat. Am vrut să mă duc cu el, dar mi-au zis să merg să-mi ajut familia la fermă. Klaus mi-a spus c-o să-mi scrie și-a plecat.

Cu inima frântă și plină de neliniște, Marie a așteptat vorbă de la chirurg. Apoi, la început de decembrie, au venit două scrisori în același timp, ambele descriindu-i viața într-un spital la sud de Stalingrad: nesfârșitele victime, orele lungi și infernale încercând să pună la un loc oameni sfârtecați de război și condițiile aspre în care locuia.

— La finalul celei de-a doua scrisori, mi-a zis că i-e dor de mine, spuse Marie, strălucind în lumina felinarului. Mi-a zis că-i era dor de zâmbetul meu și de sunetul vocii mele.

— Trebuie să fi fost așa de fericită! exclamă Malia.

— Bucuroasă din cale-afară. N-am mai auzit nimic de la el până nu mi-a bătut la ușă în 24 martie anul trecut. Primise permisie de pe front o lună de zile și s-a pus imediat într-un genunchi și m-a cerut de nevastă.

Malia bătu din palme.

— Ce romantic! Și-ai zis da!

— Am zis da și ne-am luat a doua zi, spuse ea. N-aș fi putut fi mai fericită de-atât! Se întorsese Klaus cel pe care îl știam și iubeam, mai blând decât mi-aș fi imaginat vreodată, dimpreună cu un alt Klaus pe care nu-l recunoșteam, un străin bântuit de tot ce trăise și supraviețuise, un doctor terorizat de ideea de a se întoarce pe front.

Se opri, își drese vocea și continuă.

— Dar trăisem dragostea cea adevărată. O lună pe care o s-o port veșnic în inimă. Înainte să plece, am făcut băieții ăștia minunați.

Pruncul se dezlipi de la sân și tuși. Marie îl ridică pe umăr și-l bătu pe spate, până râgâi. Malia o spălă pe Rese și-o acoperi, simțindu-i fruntea să vadă dacă n-are febră, zâmbind în același timp, așteptând ca Marie să termine povestea.

Chipul acesteia se posomorî.

— De când s-a întors, Klaus mi-a mai scris doar o dată, în noiembrie trecut, înainte să se nască gemenii, înainte ca râul Dnieper să fie cucerit și noi să fim nevoiți să plecăm.

— Sunt sigură că e în urma noastră, undeva, zise Malia.

Vară-sa nu mai spuse nimic o vreme. Apoi chipul îi fu străbătut de valuri de frică și durere.

— De asta mi-e și mie frică, zise ea, înecându-se de plâns. Că e undeva în urma mea. Nu aici cu mine și cu băieții noștri. Poate pentru totdeauna.

* * *

La următoarea oprire, lângă orașul cehesc Cervenik, în ora care li se îngăduise, Emil luă o lopată de la ingineri și, împreună cu Johann și Adeline, se îndepărtară de șine cu un felinar. Săpară o groapă și depuseră în ea trupul pruncului învelit în fașă chirurgicală. Spuseră o rugăciune și-l acoperiră.

— Mulțumesc, îi zise Johann lui Emil. Îmi pare rău că maică-ta a zis lucrurile 'celea. Și mai rău îmi pare rău că le-am zis și eu.

— Nu-i nimic, Papa, îi spuse Emil și-l bătu pe spate. A fost o zi oribilă pentru toată lumea, chiar și pentru mama.

Taică-său oftă, încuviință și-și târșâi înapoi picioarele spre contururile trenului.

Adeline se lăsă cu toată ființa în brațele lui Emil.

— Încă mi-e dor de micuțul nostru, spuse ea.

— Mereu o să ne fie dor de el, zise. A fost primul nostru născut.

Cum urcară iar culmea spre trenul care staționa, Adeline își aminti ce-l făcuse pe Johann să răbufnească cu atâta furie. A fost prima dată, la propriu, când l-a văzut pe tatăl lui Emil mânios.

— Am mai văzut-o așa pe maică-ta o singură dată, spuse ea. Când a băut smântâna aia înainte ca primul nostru Waldemar să moară. Rece. Lipsită de inimă. Rea pe dinăuntru, cum a zis taică-tău.

— Și n-a mai spus nimic de când s-a răstit la ea?

— Nici musca.

— Păi, cred că e prima dată în toată viața ei, spuse el și râse, ceea ce-o făcu și pe Adeline să râdă și să-l îmbrățișeze.

— Îmi place de mor că poți să mă faci să mă simt mai bine, zise ea. Ești un bărbat bun, un tată bun și un om foarte bun, Emil Martel.

Adeline sperase ca bărbatu-său să-i primească vorbele ca pe o laudă cinstită, dar chipul lui Emil se întunecă ușor, apoi se chinui să-i zâmbească în lumina lanternei.

— Iar tu ești cea mai vrednică femeie pe care am cunoscut-o vreodată. O să stau eu cu Rese prima tură, dacă vrei. Să te las să dormi puțin.

Adeline îl cercetă cu atenție un moment lung, gândindu-se iar că existau părți din Emil care erau încă tainice pentru ea și poate

că așa o să fie mereu. Urcară culmea joasă până la tren, unde dădură peste sergentul Decker, care ieșea din vagon, după ce-i administrase lui Rese o doză întreagă de morfină, destul cât s-o țină toată noaptea.

— Când o să se trezească?

— Aș zice că mâine, spuse Decker și plecă.

Reușiră s-o ridice pe Rese, cu targă cu tot, suficient de mult cât să ajungă la așternuturile de dedesubt, din căruța mică. Emil cără totul pe acoperișul vagonului, unde îi găsi pe băieți covrigiți unul în celălalt, adormiți, cu sforile de siguranță încă legate de încheieturi.

O ajută pe Adeline să aducă așternuturile și să le pună în jurul celor doi fii, înainte să facă același lucru și pentru ea.

— Nu le dezlega sforile înainte să se oprească trenul, șopti el. Te trezesc eu când vine vremea s-o păzești.

Se îndreptă spre scară cu felinarul.

— Emil, șopti ea suficient de tare cât să-l facă să se întoarcă. Te iubesc. Și-ți mulțumesc.

Bărbatul ei o privi ca și cum i-ar fi vorbit în altă limbă, dar apoi dădu din cap.

— Și eu te iubesc. Și să-ți fie de bine. Cred.

Bărbatu-său porni în jos, pe scară, înainte ca ea să-i poată răspunde. Zăcu acolo, cu ochii închiși, gândindu-se la el, pentru ca apoi imaginile și sunetele lui Rese să-i reapară în minte: Rese vomitând în ziua aceea în gară; Rese ieșind din apa lacului, țipând de încântare, atât de neîmblânzită și de liberă; Rese căzând pe șine; Rese urlând când Decker i-a cauterizat cioturile.

Imagini și mai multe și mai rapide i se vânturau prin fața ochilor în timp ce se chinuia să adoarmă: Marie ajutând-o să nască acel copil mort al lui Rese și Adeline care l-a ținut în brațe, un miracol care luase sfârșit, atât de mic, de prețios și de trist; voia să plângă de cât de amețită și de epuizată se simțea acum, deasupra trenului, o femeie scoasă din mediul ei, un refugiat al războiului, fără un loc căruia să-i zică acasă decât acela pe care și-l închipuise dintr-o pictură aflată într-o carte.

Abia în dimineața asta plecaseră din Budapesta? gândi Adeline, adormind. *Cum se poate ca atâta speranță și tragedie să încapă într-o singură zi?*

* * *

Emil o trezi în întunericul dinaintea zorilor, în timp ce treceau prin târgul cehesc Puchov. Băieții dormeau încă. Trenul mergea în pas de melc.

— Cum e? șopti Adeline, ridicându-se de sub cuvertură.

— Câteva coșmaruri, dar a dormit tot timpul, spuse el.

— Maică-ta?

— Vrei să zici, Sfinxul?

Chiar dacă abia se trezise, Adeline nu se putu abține să nu râdă iar la gândul că soacră-sa nu vorbește. După ce-l văzu strecurat sub pături, îl sărută pe obraz și coborî scara. Jos o aștepta Johann s-o ajute să deschidă ușa vagonului.

Îi mulțumi și trecu repede pe lângă Marie și gemenii adormiți pe podea și se duse lângă Rese. Puse mâna pe fruntea cumnată-sii și văzu că era caldă, dar nu avea febră. Se folosi de felinar ca să-i inspecteze bandajele, prin care trecuse sângele, udându-le de tot. Cu prima lumină, avea s-o ajute pe vară-sa să i le schimbe.

În timp ce punea felinarul înapoi în cârligul lui, o văzu pe Rese mișcându-se, nu o tresărire de durere, ci o fremătare, cu umerii răsucindu-se, cu mandibula deschizându-se moale, apoi înghițind, înainte ca pleoapele să i se ridice. Ochii lui Rese se roteau ca și cum nu-i putea ține fixați. Înghiți, închise ochii, apoi îi deschise iar, agitându-i de colo-colo, până ce se opriră nesiguri asupra lui Adeline.

— Unde sunt? întrebă ea răgușită.

Adeline luă mâna cumnatei într-a ei și șopti:

— Ești vie, Rese. Ai avut un accident urât, dar ești vie.

Femeia se crispă și zise:

— Mă doare. Peste tot.

Johann veni din spatele lui Adeline, își puse mâna masivă pe umerii fiicei lui, cu lacrimi în ochi.

— Rese.

— Papa, zise ea și zâmbi, apoi închise ochii iar și capul îi căzu ușor într-o parte.

Rese trase adânc aer în piept de două ori, apoi dintr-odată își încordă tot corpul și-i prinse mâinile lui Adeline ca într-o menghină. Obrajii i se cufundară în cap, buzele i se subțiară, iar ochii i se bulbucară.

— Am căzut, spuse ea.

— Da, îi zise Adeline.

— Am sfârșit pe șine.

— Pe șine, spuse taică-său.

Rese arăta nedumerită înainte să-și ridice privirea în tavan, cu o expresie care se zbuciuma între șoc și groază absolută.

— Nu, zise ea în cele din urmă. Spuneți-mi că n-am…

Apoi le zâmbi scoasă din minți.

— Nu, mă simt… le simt! Vedeți?

Și, cu asta, Rese se chinui să se ridice în capul oaselor și să se uite în josul fustei, văzând bandajele rotunde, însângerate în jurul cioturilor unde fuseseră picioarele ei, gleznele și pulpele. Se holbă la ei, își smulse mâna din palmele lui Adeline și se întinse după ele.

— Sunt acolo! Le simt! Sunt sub bandaje! Le simt!

Karoline apăru la capul tărgii, cu fața la ușă, nefiind în stare să se uite direct la fiică-sa.

— Mamă? zise Rese. Le simt.

Adeline se temea că soacră-sa o să se pornească iar cu predica ei din noaptea dinainte, despre blestem și pedeapsă. Dar, în schimb, Karoline îi zise cu răceală:

— Le simți fantoma, Rese. Mama mea cunoscuse soldați din vremea Războiului cel Mare și ei se jurau, ani mai târziu, că-și simțeau picioarele.

Spiritul se stinse în Rese în momentul acela. Clipi către maică-sa, lipsită de expresie, apoi se uită la cioturile ei bandajate. Ridică piciorul stâng, simțind cum durerea i se răspândește în trup, apoi îl îndoi de la genunchi. După ce făcu la fel cu dreptul, izbucni în lacrimi.

— Acum Stephan n-o să mă mai caute niciodată să mă ia de nevastă! spuse printre hohote de plâns, lăsându-se să cadă înapoi pe targă. Oh, Dumnezeule mare, o să rămân singură, cu copil cu tot! O să sfârșim cerșind pe străzile Germaniei, ciudățenia din Rusia, fără picioare și cu plod!

Rese deveni isterică, de neconsolat, chinuită, schingiuită de agonii pe care Adeline nici măcar nu reușea să și le imagineze, când Marie apăru lângă ea. Soarele răsărise. Trenul încetinea.

Marie îi luă mâna lui Rese. Când Rese se chinui s-o tragă înapoi, Marie o ținu cu fermitate de încheietură și-i mângâie brațul, zicând:

— Am adus mulți prunci pe lume, Rese, și am doi ai mei. Îi vezi acolo, în coș?

Plânsul lui Rese se domoli și-și deschise ochii ca să se uite, cu privirea împăienjenită de lacrimi, la coșul pe care Adeline îl ținea spre ea, ca să vadă pruncii în lumina crescândă a răsăritului.

— Feciorii mei sunt cea mai mare binecuvântare și cel mai mare blestem al meu, spuse Marie. Dumnezeu îți dă copii numai când crede de cuviință că ești pregătită pentru experiența de a-ți ține în brațe cea mai mare binecuvântare și cel mai mare blestem în același timp.

Rese se crispă de durere și se întinse cu mâna stângă spre piciorul stâng.

— Mă ard picioarele de parc-au luat foc. Amândouă.

— O să vină doctorul acum, spuse ea. Dar înțelegi ce vreau să-ți zic, Rese? Dumnezeu a hotărât că nu ești pregătită să fii mamă. Îmi pare rău.

— Ce spui?

— Ai pierdut pruncul, Rese, zise Karoline.

Pentru o clipă, fu ca și cum Rese n-o auzise pe maică-sa și se fixase asupra unui punct undeva, deasupra lui Marie. Apoi pielea de pe frunte zvâcni într-un spasm, ochii i se încețoșară și-și retrase încet mâna din cea a verișoarei lui Adeline. Își îngropă capul în brațe, se întoarse și încercă să-și tragă picioarele, doar ca apoi să urle și să se răsucească de durere.

Sergentul Decker își făcu apariția.

— Slavă Domnului, zise Karoline. Curmați-i agonia. Nu cred că sunt în stare în clipa asta să suport mai mult de atât.

Doctorul încuviință, se prezentă lui Rese și întrebă dacă ar putea să-i examineze picioarele.

— Nu! urlă Rese. Nu, nu poți!

— Întâi de toate, o să-ți dau o doză să-ți mai domolească durerea, bine?

Rese nu-i răspunse. Decker scoase seringa și un flacon de morfină și-i administră o doză sănătoasă. După nu mai mult de câteva minute, se opri din plâns, apoi se lăsă să cadă înapoi pe spate, holbându-se cu moliciune în tavan, în timp ce Decker îi tăia bandajele și examina cioturile, descoperind că arterele și venele mai mici se închiseseră într-adevăr de la sine.

— Nu e niciun semn de infecție, spuse doctorul. Ai noroc că trăiești, Rese.

Ea râse domol.

— Recunosc că m-ai făcut să mă simt destul de bine în momentul ăsta, dar când chestia asta își va pierde efectul, o să prefer să fiu moartă.

Capitolul șaptesprezece

Trenul se târa spre nord, prin ținut deluros, apoi muntos, într-o căldură uscată de vânturi, dincolo de Zilina și Cadca, înainte să treacă în jurul amiezii hotarul spre Bohumin, în Polonia. După prânz, trenul se opri în mijlocul unor terenuri agricole la est de Lodz, oraș pe care nemții îl redenumiseră „Litzmannstadt".

Emil și Adeline erau cu băieții pe acoperișul vagonului când maiorul Haussmann ieși din locomotivă și porni de-a lungul trenului, urlând ca toată lumea să iasă cu întregul calabalâc. Mulțimea se revărsă afară și se îndepărtă de tren, apoi traversă drumul de țară.

Când o scoaseră pe Rese pe targă, apoi cele două căruțe mici ale familiei Martel, dimpreună cu ultimele lor lucruri, soarele și vântul erau de-a dreptul infernali. Băieții erau veseli c-au ieșit din tren după o călătorie de douăzeci și șapte de ore și începură să joace leapșa, în ciuda căldurii.

Maiorul Haussmann se întoarse și zise:

— Fata o să fie dusă la spitalul militar, împreună cu ceilalți soldați răniți.

— O să merg cu ea, spuse Karoline.

— Nu merge nimeni cu ea. Restul sunteți în carantină. În trenul dinaintea voastră s-a împânzit o fierbințeală și nu putem risca să infectăm orașul.

Un doctor tânăr și zdravăn, pe nume Praeger, veni să-l ajute pe Decker s-o bage pe Rese într-o ambulanță. Deși nu scosese niciun cuvânt de ore întregi, reuși s-o facă să-l asculte, apelând la simțul umorului ușor sucit al ei.

În vreme ce Decker pregătea încă o injecție, ca Rese să poată trece peste călătoria zbuciumată spre spitalul militar, Praeger se lăsă pe vine lângă ea și-i zise:

— Sora mea mai mică și-a pierdut piciorul deasupra genunchiului într-un accident la fermă.

Rese nu avu nicio reacție.

— N-a reușit să treacă peste pierderea piciorului până n-a început să spună glume cu ologi.

Rese se încruntă la el cu scârbă.

— Nu e nimic amuzant în asta.

— Nu? zise Praeger. Ce-i spune șoferul unui bărbat fără un picior care are nevoie de o cursă?

Ea îi aruncă o căutătură urâtă.

— N-am idee.

— Sari în mașină.

Rese închise ochii și-și strânse buzele ca să nu zâmbească.

— Cum îi zici unei femei cu un picior?

Ea deschise un ochi sceptică.

— Cum?

— Olga, spuse el.

Rese își strivi buzele amar.

— Cum îi zici unei femei fără picioare? întrebă ea.

El îi zâmbi, în timp ce Decker lovi ușor seringa cu degetul.

— Frumoasă.

Poate că erau medicamentele care își făceau efectul sau complimentul, sau tonul domol al vocii, sau poate toate trei la un loc, dar ceva în Rese se deschise și se înmuie. Îi zâmbi vag lui Praeger înainte să-i cadă capul într-o parte, iar el și Decker apucară de targă și-o duseră cu ei, în timp ce Johann striga după ea, promițându-i c-o să vină s-o vadă de îndată ce-i vor da voie.

Nemții luară refugiații în funcție de vagoanele din care ieșiseră, începând cu cel mai apropiat de cel cu cărbuni. Familia Martel trăgea și împingea la cele două cărucioare, în spatele a trei soldați care îi mânau pe ei și pe ceilalți refugiați pe un drum prăfuit și fierbinte ce îi ducea prin câmpuri părăginite care-și mai așteptau încă plugurile.

Emil trăgea, iar Adeline și maică-sa Lydia împingeau. Malia se duse să-i ajute pe Karoline și Johann. Băieții veneau și ei greoi în

urma lor. Cum era cel mai aproape de cei trei soldați care îi conduceau, Emil auzi cea mai bună parte din conversația lor.

— A mers uns, spuse unul dintre ei.

— Și mai mulți șobolani au plecat aseară, la țanc să fie înlocuiți cu sângele ăsta proaspăt, spuse altul.

— Mai întâi să scăpăm de hainele și de gângăniile de pe ei, zise al treilea, scârbit, în timp ce urcau un deal ca să vadă un grup de patru clădiri, două de câte o parte a drumului.

Pe un panou era scris „Einwandererzentralstelle (EWZ)".

— Centrul de control al imigrării, îi zise Emil lui Adeline.

Soldații se opriră la mijloc, între cele patru clădiri, iar maiorul Haussmann veni roată în fața lor.

— Bărbații și femeile vor fi despărțiți din momentul acesta pentru o perioadă scurtă. Toți băieții se duc cu tații lor. Dacă nu au tați și sunt mai mici de patru ani, atunci se pot duce cu mamele și surorile lor. Cei peste patru ani vor merge cu bărbații.

— Țineți-vă actele cu voi, continuă Haussmann. Bunurile voastre vor fi însemnate și vi le vom returna de îndată ce ni se va permite. *Bitte*, bărbații la stânga mea, femeile la dreapta, intrați pe ușile din fața voastră.

* * *

Emil o sărută pe Adeline, apoi îi luă pe băieți de mână și, împreună cu taică-său, îi conduse spre ușile duble de oțel dintr-un zid de cărămidă cam de trei metri înălțime, cu rotocoale de sârmă ghimpată deasupra. De partea cealaltă, intrară într-un soi de curte, în care îi așteptau soldați în spatele unor mese lungi, dincolo de care erau munți de haine aruncate.

— Dezbrăcați-vă! strigă un soldat. Păstrați-vă actele și dezbrăcați-vă. Lăsați-vă hainele aici și ne dați actele ca să fie protejate. În ordine alfabetică. De la A la M în stânga și de la N la Z în dreapta!

Walt se uită la Emil speriat. Nu-i plăcea să fie dezbrăcat, dar Emil îi zise:

— Fă ce-ți spune ofițerul.

Will își scoase repede hainele și începu să danseze prin jur, râzând și ignorând privirile dezaprobatoare ale bărbaților care intrau atunci în curte. Walt se supuse în cele din urmă. Ținându-și mâinile peste vintre, îi urmă pe Emil și pe Will, și pe bunicu-său spre ofițerul care le lua documentele.

— Nu vă îngrijorați, le zise soldatul. O să le primiți înapoi de partea cealaltă. Prin ușile astea, *bitte*.

Înăuntru, soldații îi conduseră spre scaune unde li se tăia părul cu clești de păr. Bărbile lui Emil și Johann — lungi și stufoase de la călătoria lor de șase săptămâni, după o iarnă lungă — fuseră tăiate până la piele.

Băieții își frecau amândoi nesiguri mâinile de părul scurt, cazon, în vreme ce Emil îi conducea pe amândoi și pe tatăl lui prin al treilea set de uși într-un spațiu cu tavan jos, cu niște scurgeri fixate într-o podea de ciment. Alți soldați îi mânară înăuntru, urlând:

— Când vi se dă ordinul, închideți ochii și-i acoperiți cu mâinile. Dacă deschideți ochii, o să vi-i pârlească dușul care omoară toți păduchii purtători de boală de pe trupurile voastre. Repet: Nu deschideți ochii până nu primiți al doilea ordin!

— L-ați auzit? îi întrebă Emil pe amândoi băieții care priveau țevăria și capetele de duș pentru prima dată în viața lor. Casa lor din Friedenstal nu avusese apă curentă. Erau obișnuiți să bea și să se spele cu apă adusă cu găleata din fântână.

— Închidem ochii, spuse Walt în cele din urmă. Așteptăm ordinul.

Mai mulți bărbați și băieți se adunau în stația de despăduchere din spatele lor.

— Will?

Băiatul mai mic se îndreptă de spate, închise ochii strâns, îi acoperi teatral cu mâinile.

— Băiat bun, îl lăudă Emil.

— Liniște! tună un soldat. Ascultați megafonul.

Ușile se închiseră, tăind orice rază de lumină. Băieții se agățară de Emil până se auzi vocea în megafon zicând: „Acoperiți-vă

ochii cu mâinile. Înclinați capul în piept. Închideți ochii și așteptați ordinul pentru a-i deschide“.

Apă amestecată cu substanțe chimice care duhneau a smoală a căzut pe ei minute în șir, apoi s-a oprit. Li se ordonă să rămână cu ochii închiși și acoperiți. După minute ce li se părură ca ore, începu al doilea duș, mai lung decât primul, dar fără mirosul de gazolină.

Când apa se opri, ușile din peretele de lângă ei se deschiseră. Ieșiră la soare, într-o zonă înverzită. Opt camioane militare parcate patru câte patru și la cincisprezece metri distanță, cu partea din spate, față în față. Soldații descărcau grămezi de haine din camioane.

— Mai întâi luați-vă documentele înapoi, urlă un soldat în uniformă. Apoi mergeți spre haine. Hainele au fost fierte. Aveți pantaloni, cămăși, haine și papuci, împărțite în mărimi mici, medii și mari. Pentru moment, luați câte una sau două din fiecare. O să primiți mai multe haine de îndată ce-o să vi se repartizeze un spațiu de locuit.

Emil nu avu de stat la coadă decât vreo câteva minute înainte să-și recupereze actele. Nu le luă mult nici să-și găsească haine și papuci care să li se potrivească destul de bine. Emil se minuna de calitatea țesăturilor pantalonilor și cămășii pe care le avea pe el acum. N-a purtat în viața lui haine atât de bune. Cu excepția unor cusături galbene în partea stângă a pieptului, își dădu seama că haina de la costum era aproape nouă.

— Mi-e cald, zise Will.

— Dă-ți jos haina pentru moment.

— Vreau pantalonii mei scurți.

— O să-ți găsim niște pantaloni scurți, îi zise Emil și fu surprins când chiar îi găsi.

Îmbrăcați cu hainele noi și având și altele în brațe, erau îndreptați spre o curte și mai încăpătoare, să-și aștepte familiile. Nu dură mult și Malia și amândouă bunicile își făcură apariția în partea cealaltă a curții, purtând rochii și papuci noi, dar complet chele. Niciuna dintre ele nu părea foarte mulțumită de situație.

Deveniră și mai nemulțumite, când Will și Walt începură să arate spre ele și să râdă.

— Urăsc păduchii, spuse Malia, încercând să-și lege o basma pe cap.

— Dacă i-am avut, acum nu mai sunt, spuse mama lui Adeline.

— Unde e Adella? zise Emil.

— O ajută pe Marie să găsească haine pentru bebelușii, spuse Malia.

* * *

Karoline își legă și ea o basma. Se duse la Johann și-i zise:

— Nu te recunosc fără barbă și fără părul 'cela sălbatic.

— Aș putea zice și eu același lucru, îi răspunse.

Rămaseră tăcuți și jenați.

Emil nu le-a înțeles niciodată relația, oscilând între indiferență și câteodată ranchiună, o căsnicie cu o rană deschisă, sângerândă, de la anii pe care i-au petrecut despărțiți, neștiind unul de celălalt, dacă erau vii sau morți.

Adeline ieși în curte cu unul dintre gemenii lui Marie în brațe, urmată de vară-sa și celălalt băiat. Avea acum pe ea o fustă bleumarin, o bluză cenușie, de bună calitate, și o basma albastru cu roșu pe cap. Chiar și cu părul tăiat până la piele, lui Emil i se părea radioasă în lumina sfârșitului de zi.

O viață nouă începuse pentru ei. O simțea. Se bizuiseră pe ei înșiși ca să supraviețuiască momentului părăsirii pentru totdeauna a pământurilor lor și unei călătorii grele și lungi. Reușiseră să ajungă în Polonia, când atât de mulți pieriseră pe parcursul marșului. Accidentul lui Rese a fost o tragedie lipsită de noimă, dar văzându-i reacția când Praeger i-a zis că e „frumoasă", asta i-a dat speranța că soră-sa mai mică s-ar putea vindeca și găsi o cale spre o viață mai bună.

— Cine e bărbatul 'cela cu înfățișarea ciudată? întrebă Adeline, ridicând una dintre mânuțele pruncului, salutându-l pe Emil în vreme ce se apropia de el.

— Eu te cunosc, îi zise Emil. Te-aș recunoaște oriunde, Adeline Martel.

Se sărutară. El îi împinse basmaua ca să-i vadă tunsoarea.

— Ți se potrivește.

— Mută-ți gândul, că n-o să dureze, îi zise ea.

Curtea se umplu pe măsură ce din ce în ce mai mulți refugiați ieșeau din camerele de despăduchere, în hainele lor aproape noi. Ofițeri SS își făcură apariția și-i conduseră pe jos aproape trei kilometri spre un campus mare de clădiri și corturi, înconjurat de un gard înalt din lemn și sârmă ghimpată.

Înăuntru, erau înregistrați, li se lua temperatura, ca să-i găsească și să-i izoleze pe cei cu febră, și apoi erau repartizați către corturile din partea cealaltă a unui teren de defilare, la est de cea mai mare clădire din campus. Familiei extinse Martel i se dădură trei corturi destul de înalte pentru toată lumea, mai puțin Johann. Marie și gemenii fură cazați cu Malia și Lydia. Înăuntru găsiră paturi din scânduri, cu saltele umplute cu paie proaspete și cuverturi, apoi prosoape și săpun și o lampă agățată de un stâlp. După atâtea săptămâni de fugit din calea războiului, dormit pe pământ, sub căruță sau ascunși unii peste alții în șanțuri în timpul bombardamentelor, aceste spații simple de locuit li se păreau deja prea bune să fie adevărate.

Iar mâncarea! Se gătea ceva condimentat, iar în cuptoare se făcea pâine. O mirosiseră de cum trecuseră de clădirea cea mare aflată lângă terenul de defilare. După ce-și puseră lucrurile la locul lor, fură îndrumați spre clădirea aceea, o cantină mare, întinsă, unde stătură la coadă la tăiței cu ou și cârnați de porc, și ceapă, și sos de mere și bulci proaspete cu unt. Băieții primiră lapte cu ciocolată topită. Lui Emil și lui Adeline li se dădură căni mici cu bere cu spumă.

— E un festin! zise Adeline, scuturând din cap în timp ce privea tava pe care o ducea.

— Și totul e pentru noi? se minună Malia.

— Nu m-am așteptat la asta, zise și Emil, ducându-se spre mesele lungi cu băncuțe sub ele.

Walt începu să cărăbănească mâncarea de cum se așezară, îndopându-se cu tăiței și carne cu o așa viteză, că maică-sa trebui să-l potolească.

— Dar e atât de bun, se jeli el, cu fălcile pline.

— O să te îneci și-o să crăpi și atunci ce dacă e bună mâncarea? zise Malia.

— Ascultă de mătușă-ta și potolește-te, adăugă și maică-sa. Bucură-te de aste daruri de la cel de sus.

Indiferent de unde veneau, și lui Emil i se păreau un dar. Mâncă fiecare îmbucătură ca și cum ar fi fost prima. Își sorbi berea și-și plescăi buzele mulțumit. Simți o oarecare amețeală și, încet-încet, umerii i se lăsară.

Se uită la Adeline și la băieți și, cu fiecare gură de bere — prima dată când atingea alcoolul, din noaptea aceea cu Nikolas — se simțea tot mai ușor, mai domolit și mai dispus să râdă.

Când a fost ultima dată când s-a întâmplat asta? Când a fost ultima dată când nu s-a gândit permanent cum să facă să supraviețuiască? El și familia lui? A doua zi după ce-au pornit în convoi? Când Will trebuia să se ușureze și el n-a putut opri căruța?

N-avea a face, povara precauției i se ridică de pe umeri cu a doua bere și-l lăsă pe Emil să se simtă bine, atât de bine, c-o apucă pe Adeline de șold, o învârti și-o sărută, în vreme ce băieții și Malia hohotiră și bătură din palme.

— Te iubesc, spuse el.

— Ești beat.

— Și tot te iubesc.

Nu ajunsese atât de departe în vest pe cât și-ar fi imaginat Emil, undeva peste mări și țări, dar ce-a fost mai rău părea să fi trecut. O simțea în oase. Traversaseră un coșmar, dar supraviețuiseră ca să se bucure acum de o masă ca asta, cu doar zile bune de acum înainte.

După ce terminară de mâncat, cu burțile pline, familia Martel se plimbă prin tabăra de refugiați care se umplea constant, găsind latrinele și dușurile, și porțile în gard care duceau spre clinica medicală și alte clădiri de dincolo de gard. După o oră, în

umbrele crescânde ale amurgului, se aprinseră reflectoare, iar megafoanele îi chemară pe toți în spațiul de defilare de lângă cantină. La un capăt al terenului era un soi de scenă joasă, iar steaguri naziste fluturau de o parte și de alta a unui microfon mare, de radio, montat pe o tribună.

Maiorul Haussmann urcă pe scenă și se duse la microfon.

— Cred că v-ați bucurat de bucate după lunga voastră călătorie, nu-i așa?

Mulțimea se porni în urale puternice.

— A fost un dar de bun venit oferit de însuși Reichsführerul Heinrich Himmler care a autorizat și convoiul ce v-a salvat pe voi și încă alți o sută de mii. Pentru că sunteți parte din ultimul convoi care a sosit, Reichsführerul Himmler voia să fie aici ca să vă salute personal, dar a fost reținut de treburi ce nu sufereau amânare. Reichsführerul însă v-a trimis un mesaj pe care m-a rugat să vi-l citesc.

Maiorul scoase o bucată de hârtie din buzunarul de la piept și începu să citească:

— „Vă urez bun venit vouă, ultimii germani de la Marea Neagră care au sosit în Warthegau. Sunteți foarte importanți pentru cel de-al Treilea Reich și pentru Führer, sânge german pur, loial, care se întoarce în marea patrie-mamă, după un secol de separare, ca să ne întărească rădăcinile ariene. Să fiți convinși că vă consider o parte esențială a unui viitor german cuceritor, în care iudeo-stalinismul va fi distrus complet și permanent. Acum sunteți în carantină și veți rămâne aici în următoarele câteva săptămâni, până când doctorii ne spun că puteți reveni în siguranță în populația generală. Dar nu va dura mult până vi se va da o casă și o modalitate prin care să vă faceți folositori Reich-ului. Vă urez din nou bun venit și felicitări! Semnat, Heinrich Himmler, Reichsführer al *Schutzstaffel*“[10].

Alți ofițeri SS începură să aplaude în vreme ce maiorul Haussmann lăsă în jos scrisoarea și privi cu răbdare refugiații care începură și ei să aplaude. În curând, toată lumea bătea din palme, iar unii fluierau aprobator.

Haussmann lăsă aplauzele să crească și să dureze câteva minute bune înainte să-și ridice mâinile în semn de liniște.

— În câteva momente o să vă așezați la rând, ca doctorii și asistentele să vă verifice rapid înainte să vă dea drumul să mergeți la culcare. Mâine va fi obligatoriu să aveți cu voi hârtiile care să vă dovedească originea germană, pentru a putea să vă primiți *Umsiedlerausweis* sau buletin de identitate pentru relocați. Cererea voastră va include *Einbürgerungsantrag*, *Stammblatt*, *Volkstumausweis* și *Lebenslauf*.

Adeline se aplecă în față și șopti în urechea lui Emil.

— Le avem pe toate?

El îi făcu semn din cap că da.

— Cererea de naturalizare, arborele genealogic, buletinul de identitate etnică și povestea vieților noastre.

Haussmann încă vorbea.

— Misiunea mea de a vă apăra s-a încheiat acum, deși rămân în zonă până sunteți mutați în locuințele voastre permanente. Știu că a fost o călătorie obositoare, dar sunteți în siguranță acum. Și, ce e mai important, cum a zis și Reichsführerul Himmler însuși, și sângele vostru arian pur este în siguranță.

Din megafoane se auzi muzică.

Haussmann se puse în poziție de drepți și-și duse cu forță mâna dreaptă înainte, în semn de salut nazist.

— Heil Hitler! urlă el. Bun venit în cel de-al Treilea Reich!

* * *

Aproape de scenă, un grup mare de refugiați abțiguiți răspunse imediat la salut, urlând la rândul lor din răsputeri „Heil Hitler!“ Printre membrii familiei Martel, ca și printre ceilalți germani de la Marea Neagră, răspunsul fuse ceva mai potolit.

Haussmann rămase acolo, privind furios și urlând:

— Sieg!

Fiecare soldat din campus aruncă brațul înainte și urlă cu forță:

— Heil!

Maiorul se uită urât la refugiați.

— Sieg!
— Heil! urlară soldații și mulți refugiați.
— Sieg!
— Heil!

La a opta oară, băgă Emil de seamă, fiecare refugiat, fiecare membru al familiei lui, printre care și el, Adeline și cei doi băieți mici ai lui îi răspundeau lui Haussmann și-și aruncau la unison brațele înainte și în sus.

Maiorul se opri, cu brațul încă salutând, cu brațele tuturor celor din tabără încă salutând. În megafoane se porni o înregistrare al cărei huruit zgâriat se transformă în sunet de trompete și ropot de tobe în crescendo și într-un cor de bărbați și femei cântând „Horst-Wessell-Lied“, imnul Partidului Nazist. Toți soldații cântau împreună cu înregistrarea. Unul câte unul, refugiații se conformară în egală măsură. Dacă nu știau versurile, se prefăceau că le știau, în vreme ce înregistrarea cântecului de luptă al Cămășilor Maro, soldații lui Hitler, cânta:

Sus drapelul! Strângeți rândurile bine!Armata merge în pas domol și sigur Prieteni împușcați de Fontul Roșu și reacționari Mergeți cu inima sus!

Eliberați străzile pentru batalioanele maro,Eliberați străzile pentru divizia furtunoasă!Milioanele privesc spre svastică plini de speranță,Ziua libertății și a belșugului e aici!

Chemarea la arme se mai aude o dată!La luptă mergem pregătiți!Drapelele lui Hitler sunt deja întinse în tot locul.Vremea sclaviei ia sfârșit!

Sus drapelul! Strângeți rândurile bine!Armata merge în pas domol și sigur Prieteni împușcați de Fontul Roșu și reacționari Mergeți cu inima sus!

Când s-a terminat înregistrarea, Haussmann se îndreptă din nou, în marș, spre microfon.

— Heil Hitler! urlă el, aruncându-și iar mâna înainte și sus.
— Heil Hitler! țipară refugiații cu și mai mult entuziasm.
— Heil Hitler!

Refugiații strigară și mai tare. Emil băgă iar de seamă că, pe la a opta oară, întreaga tabără zbiera din răsputeri „Heil Hitler!“ ca o singură voce monstruoasă.

— Bravo, zise Haussmann, zâmbind. Acum aliniați-vă într-unul dintre cele zece rânduri de aici, pentru o scurtă examinare medicală, apoi vă puteți retrage.

Familia Martel se așeză la cea mai scurtă coadă, care ducea dincolo de scenă, la un doctor și o asistentă cu măști chirurgicale, care inspectau oamenii unul câte unul.

Emil observă că Nikolas era destul de în față la coada cu etnicii germani, aproape de doctor. Când trecu pe lângă Haussmann, maiorul SS îi făcu un semn din cap.

— Sunt obosit, Papa, zise Will.
— Mă doare stomacul, se plânse Walt.

Emil își mută atenția de la Haussmann și Nikolas când o auzi pe Adeline:

— Asta se întâmplă când mănânci prea hulpav după ce abia dacă ai îmbucat ceva săptămâni la rând.

Coada se mișca și mai repede acum. Emil ridică privirea să-l vadă pe maiorul SS la mai puțin de zece metri în fața lui, încă pe scenă, când un ofițer de un rang mai mic se duse la Haussmann cu o bucată de hârtie pe care acesta o luă și-o citi. Însă, când trecu pe lângă el, maiorul se mulțumi să ridice privirea, să i se uite în ochi și să-i facă un semn din cap. Emil dădu și el din cap și merse mai departe.

Câteva minute mai târziu, Emil se uită înapoi la scenă și-l văzu pe maiorul Haussmann holbându-se după el. Ochii li se întâlniră. Sprâncenele ofițerului SS se ridicară, iar un zâmbet aspru îi apăru pe buze înainte să dea din cap în direcția lui și să-l arate cu degetul.

Emil se întoarse, simțind că inima i se cufundă în adâncurile stomacului. *Ce vrea să însemne asta?*

Nu îndrăzni să se uite îndărăt, deși întrebarea îi stârnea valuri de groază în stomac și cap. Se străduí peste măsură să-i răspundă doctorului care îi examină pe Emil, Adeline și băieți, după ce le luă temperatura și-i întrebă dacă au avut, în ultimele trei luni, febră sau vreo stare persistentă de rău. Emil îi răspunse că n-a mai fost bolnav de cinci ani de zile, ceea ce era adevărat. Adeline le zise că Walt fusese bolnav cu un an înainte, dar Will avea, în genere, o stare bună de sănătate. Doctorul le făcu semn să meargă mai departe.

Noaptea căzu peste ei. Will era așa de obosit, că Emil îl puse pe umeri și-l cără la cortul lor. Cum mergeau, Walt zise:

— Mamă? Heinrich Himmler e Dumnezeu?

— Ce? Nu! Despre ce vorbești tu acolo?

— Tu ne-ai zis că mâncarea a fost un dar de la Dumnezeu, iar maiorul a zis că e un dar de la Himmler, spuse Walt. Ce noimă are asta?

— N-are, spuse ea, obosită. Indiferent de la cine vine de pe pământ, e un dar de la Cel de Sus. Eu în asta cred.

Pentru prima dată, răspunsul păru să-l mulțumească pe Walt și, nu mult după, Adeline îi avea pe amândoi băieții în paturile lor de campanie din cortul lor.

— N-au nevoie să meargă să se ușureze? întrebă Emil.

— Au zis că-s prea obosiți, răspunse Adeline.

— Eu trebuie să mă duc.

— Da, și eu, zise ea.

Îi lăsară pe băieți în grija lui Malia, luară lampa și plecară spre latrine. Emil termină rapid și așteptă afară să iasă Adeline, când Nikolas veni spre el și se opri la câțiva pași distanță, cu un zâmbet complice pe față.

Emil se crispă.

— Bănuiesc că un genunchi zdrobit n-a fost destul ca să te facă să auzi.

— Ba aud foarte bine, zise Nikolas, iar zâmbetul deveni un rânjet triumfător. Am auzit perfect ce mi-a zis Sturmbannführer Haussmann acum câteva clipe. Cu părul și barba date jos, te-a recunoscut, Martel. Își aduce acum aminte cine ești.

[10] În germană: „Eșalonul de protecție“ — organizație paramilitară nazistă — pe scurt „SS“ reprezentând fundamentul partidului nazist și forța principală de impunere a ideologiei naziste. Conform Wikipedia, SS-ul a servit drept Gardă Pretoriană pentru Hitler și ca „escadrilă de apărare“ pentru partidul nazist, cu o influență politică la fel de mare ca și cea a Wehrmachtului (armata nazistă în acea perioadă). Condus de Heinrich Himmler, SS-ul a fost unul dintre actanții principali ai crimelor de război naziste săvârșite în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. *(N.t.)*

Partea a treia. LA MILA VÂNTULUI ȘI A LUPILOR

Capitolul optsprezece

Adeline ieși din latrină și văzu un bărbat înalt îndepărtându-se șontâc-șontâc de Emil, care se uita după el, părând, în lumina lămpii, zguduit până în măduva oaselor.

— Ce s-a întâmplat, Emil?

— Sunt obosit, atâta tot, spuse el, deși nu voia să i se uite în ochi.

— Nu e același bărbat care a venit în tabăra noastră cu maiorul când eram la granița cu România?

— Zău? zise Emil. M-a întrebat unde e clinica medicală și i-am arătat. Ești sigură?

Adeline era aproape sigură, dar lăsă loc de îndoială și se întoarseră la cortul lor în tăcere. El își dădu imediat haina jos și se băgă sub cuvertură. Nu dură mult și ea stinse lampa și veni lângă el, cuprinzându-i spatele cu brațele.

— Au adormit, îi șopti ea.

— Poftim?

— Știi tu. Dacă vrei.

Urmă o tăcere lungă.

— Sunt mai mult decât obosit.

Adeline se rostogoli de lângă bărbatu-său și se lăsă pe spate, cu ochii închiși. Simțea tensiunea ieșind din Emil în valuri. Când era așa, învățase să-l lase în pace. Dacă ceva îl supăra pe Emil, venea la ea după ce găsea o modalitate să rezolve problema. Așa îi era felul și ea adormi spunându-și că poate are dreptate: unele lucruri nu merită știute.

* * *

A doua zi, familia Martel trecu prin cinci ore de interviuri și verificare a documentelor. La fiecare dintre cele opt birouri, fură chestionați de nici mai mult, nici mai puțin de șase ofițeri de

imigrare și naturalizare despre tot, de la istoria lor personală la ocupațiile lor posibile, la valoarea pământului pe care l-au lăsat în urmă. Fură, de asemenea, fotografiați și supuși unor examinări medicale complete, care includeau măsurători amănunțite ale craniilor, mandibulelor și oaselor brațelor și picioarelor, ca parte a unei cercetări rasiale comandate de însuși Himmler.

La finalul procesului, fiecărei familii îi fuse dată o poză înrămată a lui Adolf Hitler, li se acordă tuturor buletine de rezidență temporară și li se zise că o să fie mutați în niște spații de locuit mai stabile de îndată ce li se încheia perioada de carantină.

Cei mai noi locuitori ai Marii Germanii a Führerului se obișnuiră rapid cu ritmul aproape militar al vieții din tabăra de refugiați. Deși băieții vorbeau germană și ceva rusă de când s-au născut, fură înscriși în decurs de câteva zile la o școală improvizată unde învățau să scrie corect, să citească și să scrie într-o germană standard și să stăpânească principiile de bază ale matematicii. Adulții primiră de lucru, cu excepția lui Karoline și a Lydiei. Malia și Marie erau detașate la spălat rufe, în vreme ce Adeline trebăluia în bucătărie, ceea ce îi convenea, pentru că adora să gătească și învăța ceva nou în fiecare zi de la bucătarii de acolo. Johann mătura aleile dintre primele opt șiruri de corturi. Lui Emil i se ordonă să golească latrinele, ceea ce și făcea, cu stoicism. Își spunea întruna, *Familia mea e în siguranță. Mâncarea nu e cum fusese în prima noapte, dar suntem hrăniți și avem un loc unde să stăm. Măcar atât pot să fac, să golesc latrinele.*

Emil se întorcea în cort în fiecare seară după ce-și scotea salopeta pe care i-o dăduseră oamenii lui Haussmann și după ce făcea un duș cu săpun tare, din sodă caustică, care îi lăsa pe piele un miros anume, persistent. Zi după zi, și se făcu mijlocul lui iunie 1944, iar Adeline tot nu-l auzise nici măcar o dată pe bărbatul ei să se plângă de situația lui de rahat.

Însă, tot în acea perioadă, Adeline începuse să bage de seamă că aprovizionarea cu alimente pentru bucătărie scăzuse atât în calitate, cât și în cantitate; și-l auzise pe unul dintre bucătari că Roma picase în mâinile Aliaților și că Wehrmachtul pierdea

bătălii dure în fața Aliaților în Franța, ceea ce presupunea retragerea forțelor armate și a proviziilor din toate regiunile Reich-ului spre vestul Franței și spre sudul Italiei.

Când îi povesti asta lui Emil în șoaptă, el se animă brusc, deoarece, zise el, asta însemna că Aliații invadaseră Europa și veneau să-l prindă pe Hitler.

— Nu înțelegi? șopti el. Aliații? Ei sunt calea noastră spre vest, Adella. Tot ce trebuie să facem e să mergem la ei și să ne predăm.

Ea îl privi de parcă își pierduse mințile.

— Adică tu vrei să mergem pe jos prin Polonia și Germania, să ajungem în Franța, să trecem de Wehrmacht, să traversăm câmpuri de luptă și să trăim suficient de mult cât să ne și predăm? În primul rând, nu ești soldat. Și nici eu nu sunt. Nu ne putem preda.

— Nu contează. Dacă putem să ajungem la Aliați, nu are a face cum reușim asta, vom fi refugiații *lor*. Putem să muncim pentru ei, Adeline. Dacă e nevoie, pot să curăț latrine toată viața mea. Poate o să ne trimită în vest, peste ocean, drept mulțumire pentru munca depusă.

Adeline se încruntă.

— E un mare „dacă“ aici când ai doi băieți mici, o mamă și o soră la care să te gândești, ca să nu mai zic de părinții tăi și de verișoara mea și gemenii ei. Și Rese. Vrei ca soră-ta să treacă prin gloanțe și bombe ca să se predea?

— Nu, spuse el. O s-o cărăm pe Rese dacă trebuie. Și gloanțele nu ne vor atinge.

— Acum vorbești precum caporalul Gheorghe. Și n-ai fost lovit în cap.

Încerca să fie amuzantă, dar nu reuși decât să-l înfurie de-a dreptul.

— Da, așa e, n-am fost lovit în cap. Și nici pe departe nu semăn cu caporalul Gheorghe!

Ea își ridică amândouă mâinile.

— Emil, stai un pic să te gândești. Nu putem ieși din tabără, așa că, momentan, oricum nu putem să ne ducem să-i găsim pe Aliați.

* * *

Asta îl liniști pe Emil timp de câteva zile, până se răspândi vestea în tabără că vor ieși curând din carantină și se pot muta într-o locuință mai stabilă, în orășelul Wielun, cam la douăzeci și doi de kilometri sud-vest de ei. Emil începu să studieze poziția stelelor în emisfera nordică dintr-o carte pe care o primiseră băieții în școală.

— N-ai mai citit o carte de ani de zile, îi zise Adeline. De ce te interesează chestiile astea?

El se uită aspru la ea.

— Poate că am doar cinci clase, dar pot să citesc și să scriu, nu sunt tâmpit.

Ea se roși toată.

— N-am zis niciodată c-ai fi, Emil. Doar mă întrebam, atâta tot.

— Dacă știi poziția stelelor, poți să-ți găsești drumul noaptea, Adella, ceea ce cred că ne va ajuta când o să mergem să-i căutăm pe Aliați și să devenim refugiații *lor*.

— Să mergem noaptea?

— Da. Numai noaptea.

— O să cădem în cap, spuse ea. O să ne rupem nasurile și picioarele.

Emil oftă.

— Sau poate că reușim să ne găsim calea spre libertate.

Încerca să petreacă în fiecare zi ceva timp ascultând în spatele latrinelor ofițerilor SS, poate-poate afla vești despre război și încerca să-și dea seama cam cât le-ar lua să ajungă la liniile Aliaților. Noaptea, Emil stătea afară, studiind Steaua Polară în relație cu constelațiile. Dar, de câte ori aducea în discuție subiectul fugii lor spre vest după ce li s-ar fi dat drumul din tabără, Adeline devenea din ce în ce mai supărată.

— N-am de gând să merg, îi zise ea în cele din urmă.

— Ba o să mergi, îi răspunse Emil. La un moment dat, va trebui să te hotărăști cum vrei să-ți trăiești viața — în robie sau în libertate — și, dacă alegi libertatea, va trebui să alergi în ținuturile nimănui, cu gloanțe zburând pe la urechi ca să ajungi

la ea. Nu cred că există cale de mijloc pentru asta. Dacă vrem viața aceea, atunci va trebui să riscăm moartea ca s-o obținem.

* * *

La sfârșitul lui iunie, fură treziți în zori, li se spuse să-și strângă lucrurile și să se prezinte pe terenul de defilare, unde îi aștepta maiorul Haussmann la microfon.

— Carantina voastră a luat sfârșit, spuse Haussmann. Bunurile pe care le-ați lăsat în urmă în gară vă vor fi înapoiate și vi se va da o cheie și o hartă spre noua voastră casă, precum și o explicație cu privire la sistemul de raționalizare a hranei, ceea ce e important, dacă vreți să mâncați. Odată ajunși în noile voastre case, adulții trebuie să se prezinte la ofițerul lor EWZ, ca să primească slujbe în funcție de priceperea fiecăruia.

— Ce se va întâmpla cu Rese? se agită mama lui Emil.

— Ți-am zis, mamă, doctorii au explicat că se reface și că ne va fi dată înapoi în Wielun, de îndată ce e în stare să călătorească.

Li se zise să se organizeze lângă vagoanele în care au venit, vagonul familiei Martel fiind primul care avea să plece. Nu dură mult și ieșiră pe porți pentru prima dată în cinci săptămâni. Era o zi frumoasă și caldă de vară. Căruța lor mică fuse printre primele date jos din camion și toate erau exact așa cum le lăsaseră, până și hrana lor uscată.

Emil primi cheia, harta spre noile lor locuințe din Wielun și primele cartele de hrană rațională. Emil studie harta, care le arăta că puteau ajunge la noua lor casă pe trei căi diferite. Era cufundat în calcularea distanței fiecărui traseu când îl auzi pe maiorul Haussmann zicând:

— Martel?

Ridicând privirea, Emil îl văzu pe maiorul Haussmann în picioare dinaintea lui, pe loc repaus, uitându-se fix la el. Simți că i se întoarce stomacul. Crezuse că, odată aflat dincolo de porți, scăpase de ins pe vecie. Dar iată-l pe Haussmann în picioare, dinaintea lui.

Lăsă harta jos și zise:

— Da, domnule maior?

— Aș vrea să discutăm ceva înainte să pleci, *bitte*, spuse ofițerul SS. În particular.

— Desigur, domnule maior, răspunse Emil, simțindu-se și mai rău, uitându-se la nevastă și copii de parcă ar fi fost pentru ultima dată, apoi îl urmă pe ofițerul SS pe lângă gardul taberei, peste un dâmb și în josul unei adâncituri mari în câmp, unde nu puteau fi văzuți de pe marginea drumului.

Maiorul se întoarse pe călcâie, cu Lugerul scos din teacă, cu aceeași expresie amuzată și furibundă pe care Emil o văzuse pe chipul lui Haussmann în noaptea aceea în Dubăsari, acum mult timp. Emil aruncă mâinile în aer, îngrozit.

— Știam eu că te-am mai văzut undeva, chiar și cu părul și barba, zise Haussmann. Dar când au dispărut, am știut că ești tu, ceea ce e ciudat, pentru că, din noaptea aceea, am văzut zeci de mii de fețe. Însă a ta a ieșit în evidență. De ce crezi că s-a întâmplat asta, Martel?

Emil calculă în sine dacă să tacă, dar spuse:

— Nu știu, domnule maior.

— Dar eu știu, spuse Haussmann, râzând acid. Fața ta a ieșit în evidență pentru că aparține primului laș adevărat pe care l-am întâlnit în Ucraina. Îți aduci aminte, nu-i așa, țărane?

Emil trase adânc aer în piept și zise:

— Domnule maior, legea 'ceea zice că...

— Nu mă interesează nici cât negru sub unghie de re-gula vreunui laș, zise el fierbând de furie, fluturând pistolul.

— Legea lui Himmler, spuse Emil.

— Serios, ce știe Reichsführer Himmler? A fost el în teren cu puștile și cu pistoalele, rezolvându-și problema evreiască? Nu. Eu am fost în teren rezolvându-i problema evreiască. Trebuia să te fi împușcat în noaptea aceea și n-am făcut-o. Și acum, în mod miraculos, am ocazia să repar trebușoara asta.

Pistolul lui Haussmann se ridică și Emil, tremurând, privi pe deasupra patului pistolului la nazist.

— Aveți de gând să mă împușcați?

— Am mai făcut asta și altă dată.

— Stați, vă rog, se înecă Emil. Am fost un german cinstit din momentul 'cela. Vă rog, nu vreau decât o viață mai bună pentru familia mea. Vă implor, nu-mi lăsați nevasta văduvă și fiii orfani. Tatăl nevesti-mii a fost trimis în Siberia și n-au mai știut nimic de el. N-ar putea suporta să fie părăsită așa.

Haussmann apăsă pe trăgaci.

* * *

Adeline încă se mai uita peste culmea dincolo de care dispăruse bărbatu-său cu maiorul Haussmann când auzi pocnetul sec al unei detunături de pistol și tresări violent. Mâna i se duse automat la gură și se clătină spre stânga, căutând disperată să se prindă de marginea căruței mici.

— Nu, zise ea slab, fără răsuflare.

— Mamă? zise Walt, venind repede lângă ea. Ce s-a întâmplat?

Adeline înlemni, șocată, holbându-se la colină și la ultimul loc în care îl văzuse pe Emil, urlând mutește din străfundurile sufletului ei ca Dumnezeu să-l cruțe și să-l apere.

Te implor, Doamne, dacă a existat vreodată un om bun, tată bun și soț bun, atunci acela e Emil Martel. În toți anii de când îl știu, n-a șovăit nicio clipă când a fost nevoie să facă ce e drept. Nici măcar o clipă. Merită mai mult de atât; merită...

O a doua împușcătură sfâșie dimineața.

* * *

Emil era în genunchi, tremurând din cap până-n picioare, cu urechile țiuind și fiind sigur că avea să moară, pentru că ambele împușcături trecură direct pe lângă urechile lui și se înfipseră în taluzul din spatele lui.

Își ridică privirea și-l văzu pe nazist zâmbind, apoi coborând Lugerul.

— Ajunge, spuse Haussmann. Să te văd așa, tremurând ca o frunză, gata să te caci pe tine. E destul. Obișnuiam să-i observ cum mor, să mă uit la sângele și viața care se scurgeau din ei. Dar, cam acum un an, mi-am dat seama că-mi plăcea să-i văd cerșind,

să le văd reacția la prima detunătură care îi rata intenționat mai mult decât îmi plăcea să-i omor. Mi-e suficient să te văd distrus, Martel. Ridică-te. Du-te la familia ta.

Simțindu-se slab ca un miel și neavând încredere în individ, Emil se ridică nesigur pe picioare și îl privi pe Haussmann cu ochii mari cât cepele.

— Pot să plec?

— Da, dar să nu crezi măcar o secundă că ți-ai ispășit pedeapsa, spuse maiorul. O să persiste multă vreme după ce voi fi plecat. Am avut eu grijă de asta. Și, în timp ce tu și familia ta o să suferiți în următoarele luni, vreau să te gândești la faptele tale din noaptea aceea în Dubăsari. La lașitatea ta.

Îi făcu semn spre haina lui Emil.

— Vreau să te gândești la hainele pe care le ai pe tine și la locul în care ai norocul să locuiești datorită celor ca mine. Și vreau să te hotărăști dacă vrei să fii parte a celui de-al Treilea Reich sau dacă nu cumva vrei să te întorci să trăiești sub Stalin și jidanii lui scârboși.

* * *

Will începu să plângă.

— Mamă! Unde e?

Adeline nu era în stare să-i răspundă. Era în continuare cu ochii pironiți asupra acelui punct de pe taluz unde îl văzuse ultima dată pe Emil, rugându-se în continuare la bunul Dumnezeu să-l izbăvească, când surprinse o mișcare.

Walt, care rămăsese în picioare, călare pe cărucior, țipă:

— El e! E Papa!

Adeline alergă spre el când îl văzu urcând taluzul. Walt și Will au făcut la fel. Dar el își ridică mâinile, scutură din cap și alergă spre ei când îi văzu încetinind.

— Ce s-a întâmplat?

— Un șobolan, zise el, alb-cearșaf și asudând de parcă ar fi alergat o oră întreagă, apoi făcu semn spre cărucior. Dați-i drumul, plecăm. Acum!

Ea voi să-l preseze, dar își dădea seama că nu avea vreo înclinație să fie presat.

— Au zis că o să vină camioanele după noi în curând.

— Nu-mi pasă.

Își luară locurile înaintea și la spatele căruței lor mici. Emil începu să tragă din greu peste câmpul deschis. Adeline, Malia și Lydia pufneau din greu, chinuindu-se să meargă în același ritm.

— Stai mai încet, Emil, zise Adeline cu răsuflarea întretăiată. Nu putem ține pasul.

— Atunci o să trag eu singur până ajungem în pădure, zise el și se căzni și mai rău.

Zece minute mai târziu, cu ceilalți mergând și doar Adeline și Emil trăgând în continuare la căruță în pas rapid, au trecut peste un dâmb în drum, intrând în umbra pădurii. Abia atunci încetini. Abia atunci mormăi:

— Destul. E destul.

Ținând încă de mânerul căruciorului, Emil se opri, se aplecă și gâfâi. Apoi se chirci și vomită cu violență.

— Dumnezeule, Emil! exclamă Adeline, grăbindu-se să vină lângă el. Ce s-a întâmplat?

— Am nevoie de niște apă, atâta tot, spuse el. E de la alergat.

Ea îi aduse o cană cu apă, se uită îndărăt și văzu că băieții fugeau spre ei. Emil dădu rapid apa pe gât. Se ridică, din voință pură, și-și șterse fața, ca să poată da ochii cu ei.

— Suntem bine, spuse Emil, cuprinzându-i în brațe și furișând câteva ocheade spre Adeline. Acum o să mergem la casa noastră nouă. Nu va mai trebui să ne gândim vreodată la locul ăsta sau la omul ’cela.

Capitolul nouăsprezece

Camioanele se adunară. Unul se opri ca să-i lase să-și încarce toate cărucioarele. După două ore, ajunseră în Wielun, primul oraș atacat de Hitler când a invadat Polonia în 1939. O bucată considerabilă din oraș era încă o ruină de la bombardamentele forțelor Wehrmacht și Luftwaffe. Clădirile care mai rămăseseră în picioare erau fie goale, fie locuite de polonezi plini de resentimente, care se holbau cu căutături urâte la germanii de la Marea Neagră, în vreme ce-și descărcau agoniseala sărăcăcioasă și se porneau să-și găsească noul lor loc în lume.

Cum camioanele nu aveau coviltir în spate, Adeline reușise să vadă că împrejurimile lor erau majoritar rurale. Cea mai mare parte a câmpurilor rămăseseră neculese, neîngrijite, ceea ce-o surprinse și-i dăduse o stare de neliniște. Dacă nu îngrijeau de recolte, ce-aveau să mănânce? Hrana uscată pe care o aduseseră cu ei din est n-avea să-i țină mult.

Îi zise lui Emil ce-o îngrijora în timp ce mergeau pe străzile înguste și printre dărâmăturile de la bombardamente, căutând noua lor casă.

— Au zis c-o să primim cartele pentru alimente, spuse Emil. În plus, nu vreau să stăm mult aici. La un moment dat, Adeline, va trebui s-o pornim spre vest.

— La un moment dat. Dar nu acum. Băieții au nevoie o vreme de o viață liniștită și eu la fel.

Găsiră adresa: o clădire cenușie, delapidată, cu trei etaje și o structură din lemn care avea mare nevoie de reparații. Prispa din fața clădirii era înclinată. Ușa atârna strâmb în balamale și gemu când Emil băgă cheia s-o deschidă, dezvăluind un coridor îngust și o scară și mai îngustă care urca în întuneric.

Înăuntru erau șase apartamente, două pe fiecare etaj. Cele de la primul etaj păreau de nelocuit. Părinții lui Emil și verișoara lui

Adeline, Marie, și gemenii ei luară apartamentele de la al doilea etaj. Familia lui Emil și mama și sora lui Adeline aveau să se instaleze la etajul al treilea.

Înăuntru, aerul era fierbinte și duhnea a sudoare umană. Când urcară scara, treptele pocneau și scârțâiau sub ei, ca și cum ar fi vrut să se rupă sub picioarele lor.

— E sigură? întrebă Lydia, ținându-se cu amândouă mâinile de balustrada subțire.

— Până știm exact, haideți să urcăm și să coborâm câte unul pe rând, spuse Emil.

— Simți curentul? întrebă Adeline. Vine prin perete.

— Calul de dar nu se mai caută la dinți atâta, zise Karoline și intră în apartamentul ei.

Adeline urcă al doilea rând de scări și deschise ușa apartamentului lor, dând peste o cămăruță îngustă cu trei scaune înalte, o masă de lemn și, în capătul celălalt, o bucătărie. Chiuveta era plină de vase, iar podeaua era acoperită cu muște moarte și rahat de șobolan. La fel erau și farfuriile, cu o mâncare neagră, neidentificabilă, iar globurile lămpilor erau stinse.

— Pare cum c-ar fi plecat în grabă, spuse Adeline. Probabil în timpul bombardamentelor.

— Pute aici, zise Will.

— Și mai e și cald, adăugă Walt. Nu-mi place locul ăsta.

— Nu avem de ales, le răspunse Adeline. O să ne descurcăm cum putem mai bine cu ce avem. Dar chiar e cald aici. Mergeți afară, aveți grijă de căruță și stați la un loc.

După ce-au plecat băieții, ea și Emil găsiră sursa duhorii — doi șobolani morți — în singurul lor dormitor îngust, cu o singură fereastră, două paturi din lemn suprapuse și niciun fel de așternuturi. Pereții erau acoperiți cu numere scrise în creion, ecuații și demonstrații geometrice pe care Adeline le recunoștea din școală. O flanelă jigărită și o cămașă ruptă atârnau de un cui bătut în spatele ușii.

— Eh, zise Adeline, cuprinzând cu privirea starea absolut jalnică a noului ei cămin. Bănuiesc că de aici nu poate fi decât mai bine.

* * *

Emil încercă să-i zâmbească. Dar era din ce în ce mai convins că apartamentul acesta și întreaga clădire fuseseră alese anume de maiorul Haussmann pentru el și familia lui, ca să-i facă pe toți să sufere pentru ce-i făcuse ofițerului SS în septembrie 1941. Și nu-l văzuse pe Nikolas intrând într-o clădire mult mai bună? Evident că da. Nikolas era răsplătit, în vreme ce Emil și familia lui erau pedepsiți.

— N-avem apă curentă, zise Adeline când se duse în bucătărie.

— Va trebui să găsim puțul comunal, spuse Emil. Și latrine.

— Asta ajută, se auzi Adeline, ducându-se într-un colț după o mătură boantă din paie și un făraș. Ai putea să faci tu asta? Să te duci cu băieții după apă? Sunt două găleți aici, în colț. Și, înainte să pleci, poți să deschizi, te rog, toate ferestrele?

Ea își scoase basmaua de pe cap și și-o legă la nas și gură. Emil zâmbi larg. Când se apuca nevastă-sa de curățenie, era ca o furtună. După ce deschise toate ferestrele pentru ea, luă gălețile și se duse jos, să vadă cum era în apartamentele părinților lui și ale lui Marie, care erau la fel de dărăpănate și de austere.

Afară, Johann clătină din cap când îl văzu pe Emil.

— Ferestrele curg, zise taică-său. Iarna o să fie frig.

— Mâine mă duc să cer altă locuință, îi răspunse Emil.

— Mergem să căutăm apă, zise Walt. Vrei să vii cu noi, Opa?

Johann se gândi o vreme. Dar, când o auzi pe Karoline urlând despre ceva în casă, dădu din cap și apucă două găleți din tablă în același timp. Ajunși în stradă, dădură peste un polonez care vorbea destulă germană cât să-i îndrume spre o fântână publică la câteva străzi distanță.

Cât le luă să ajungă, să stea la coadă, să scoată apa și să se întoarcă la etajul al treilea, Adeline măturase deja aproape toate mușchele și rahatul de șobolan și aruncase totul pe fereastră. Sub grămada de farfurii și oale din chiuvetă, dăduse peste o bucată de săpun. Ea și Emil se folosiră de flanela și cămașa ruptă pe care le găsiseră în casă ca să facă spălătoare cu care să frece podelele și paturile cu apă și săpun.

Cum băieții știau drumul la fântână, Emil le dădu sarcina de a realimenta rezerva de apă. Cu următoarele două găleți pline, spălară vasele, oalele și tigăile, apoi făcură inventarul a tot ce era în bucătărie. Abia atunci începură să-și aducă și ultimele lucruri din căruța lor mică.

Nu exista niciun fel de combustibil pentru soba lor, dar plita maică-sii reuși să susțină un focușor. În seara aceea, coapseră ultimele chifle Zwieback în apartamentul mamei sale. Făcură și o supă din alimentele uscate și două cepe lovite pe care Adeline le dosise din cantina taberei de carantină în dimineața aceea, înainte de plecare.

Așteptară cu masa până după apusul soarelui, ca să se mai potolească arsura verii. În lumina lămpii, Adeline îi puse pe toți să-și unească mâinile și să-i mulțumească lui Dumnezeu că i-a izbăvit de sovietici, le-a dat mâncare și un acoperiș deasupra capului.

Își dădea seama că Emil nu-i împărtășea recunoștința. Părea să-și fi luat o expresie curajoasă, dar ea știa că mustea în suc propriu din cauza condițiilor de trai.

După ce adormiră băieții, îi zise:

— Iubitul meu, nu e pentru totdeauna.

— Știu, zise el, dar nu mă așteptam să dau o viață rea pe una și mai rea.

— O să ne facem o viață mai bună. Doar nu te aștepți să-ți pice din cer, nu? O viață mai bună?

— Nu mă aștept să-mi pice nimic din cer. Sunt gata oricând să muncesc pentru tot.

— Emil, muncești mai mult decât oricine pe lumea asta.

— În afara ta, zise el și-o strânse în brațe. Regina mea.

Adeline râse.

— O regină cu rege și prinți în noul lor palat măreț.

— Ai uitat de valea ta verde.

— Niciodată.

Se sărutară și se ținură în brațe vreme îndelungată. Când se desfăcură din strânsoare, ca să se pregătească de culcare, văzură, prin ferestrele deschise, fulgere și auziră tunete. Urcară în patul

din partea de jos și se ținură în brațe în vreme ce ploaia începu să bată în acoperiș. În câteva minute, Adeline auzi picăturile stropind podeaua de lângă ea.

— Nu ne poate fi decât mai bine de aici înainte, zise Emil și-o ținu și mai strâns.

* * *

Trecură zile. Băieții începură să meargă la școală, să-și facă prieteni și nu dură mult până când erau în stradă, jucându-se cât era ziua de lungă. Adeline se adaptă sistemului de raționalizare a hranei impus de nemți și reușea să încropească niște mese îndestulătoare. Când Emil se duse la ofițerii VoMi ca să ceară altă locuință, cererea îi fuse respinsă și i se zise că nu era recunoscător că fusese salvat din mâinile iudeo-bolșevicilor.

Adeline fusese repartizată la brutăria orașului. Emil fuse trimis să muncească pe cele câteva câmpuri care mai erau arate și cultivate. Dădea cu sapa ore în șir în căldură fără să se plângă, bucuros de senzația familiară a uneltelor de grădinărit în mâinile lui și de satisfacția lucrului bine făcut. În copilărie, înainte ca familiei lui să-i fie luate pământurile și apoi, după ce naziștii li le dăduseră din nou, trudea așa, în câmp, îndelung și din greu, zi după zi. Îi plăcea. Genul de muncă brută care i se potrivea. Simțea că-i muncă cinstită.

Când dădea cu sapa, Emil se chinuia cât putea să nu se gândească la maiorul Haussmann, dar nu reușea mereu. Mintea i se tot întorcea la frica aceea care îl cuprinsese când Haussmann a tras primul glonț, ratându-i capul. Acea amintire era suficientă să-i facă inima s-o ia la galop în piept și adrenalina să i se verse ca lava în vene, începțoșând faptele, mai ales cea de-a doua împușcătură.

Ce-i spusese maiorul? Ceva despre hainele care li se dăduseră și locuința pe care o primiseră și cum ar trebui să se hotărască dacă voia să fie parte a Germaniei Mari sau nu. Dar nu-și amintea exact felul în care i se adresase Haussmann.

Conta? Cu fiecare zi care trecea, îi păsa din ce în ce mai puțin. Poate că Haussmann îi trimisese în văgăuna asta fără Dumnezeu, dar dispăruse din viețile lor. Între timp, Emil se întoarse la vechile lui obiceiuri din Ucraina, sub Stalin. Făcea tot ce era necesar să nu atragă atenția asupra lui mai mult decât era necesar. Își făcea treaba. Se ducea acasă. Petrecea timp cu familia lui. Privea cerul nopții și visa la Occident, nu la vreun paradis verde, închipuit, precum cel din imaginația lui Adeline, ci la un loc în care să fie lăsat în pace de guverne să-și făurească o viață nouă, dându-și silința cum știa el mai bine.

* * *

În vreme ce iulie îi lăsa loc lui august, iar septembrie 1944 se apropia, cineva băgă totuși de seamă cât de greu și de conștiincios muncea Emil în câmp. Numele lui era Claude Wahl, un sergent Wehrmacht, roșu la față, care fusese rănit lângă Minsk în iulie 1941. Șrapnele de la o bombă sovietică îi străpunseseră pelvisul lui Wahl, lăsându-l cu un mers stânjenitor și incapabil să mai lupte. Fusese repartizat la VoMi ca să lucreze cu noii etnici germani care imigraseră acolo și să supravegheze fermele din vecinătatea taberei de refugiați Wielun.

Wahl, ca și Emil, avea treizeci și ceva de ani și crescuse la o fermă. Avea cam aceeași disciplină de muncă. Într-o zi, în timp ce Emil lucra la câmp, Wahl veni lângă el, stătură de vorbă, apoi îl invită la o bere la el acasă. Emil nu se simțea la locul lui și încercă să refuze, dar Wahl insistă.

— De ce? îl întrebă Emil.

— Pentru că nu e nimeni pe câmpurile mele care să muncească mai mult ca dumneata și vreau să aflu cum pot să-i fac și pe ceilalți să muncească așa.

Wahl locuia pe aceeași stradă cu Nikolas, într-o casă frumoasă, cu apă curentă și electricitate, mult deasupra mediului de trai al familiei Martel. Deosebirea era așa de pronunțată, că îl făcea pe Emil să aibă resentimente cu privire la condiția familiei sale și

voise să plece imediat. Wahl nici nu dori să audă, turnându-i bere blondă dintr-o carafă în halbă.

După o zi lungă în câmp, berea curse lin și răcoros pe gâtlejul lui Emil, iar părerea lui despre Wahl se îmbunătăți cât de cât.

— Am lucrat cândva într-o berărie, iar chestia asta e foarte bună, zise el. Unde e făcută?

Wahl zâmbi cu gura până la urechi.

— Tata face iarna bere la noi la fermă, lângă Stuttgart. Asta e bere hefeweizen. Făcută din grâne anume pentru vară.

— Excelentă, zise Emil, iar când Wahl scoase o bucată de cârnat uscat, brânză și pâine, își dădu seama că-i plăcea șeful lui chiar mai mult decât înainte.

— Deci, spuse Wahl după ce Emil luase câteva felii din fiecare, pe care le înecase în și mai multă bere, ce-l face pe un om să muncească așa de mult ca dumneata?

Emil nu știu ce să-i răspundă. El n-a știut niciodată altceva decât munca grea.

— Primul lucru care îți vine în cap, îl îndemnă Wahl și zâmbi larg. Acela e răspunsul. Primul lucru.

— Foametea, zise Emil.

Zâmbetul de pe fața neamțului se stinse.

— Ai suferit de foamete?

Emil dădu din cap că da.

— De două ori. Înfometat de Stalin.

Wahl căzu pe gânduri o vreme.

— Și cum te face foametea să muncești mai mult?

— Când îți aduci aminte cum e să nu fi mâncat zile în șir și să nu ai nicio speranță că mâine o să ai ce mânca... când reușești să-ți amintești sentimentul 'cela, atunci muncești și mai din greu ca să te asiguri că asta n-o să ți se mai întâmple niciodată. După o vreme, nu știi să faci altfel.

Wahl se gândi la asta, apoi zâmbi.

— Păi, nu cred că o să înfometez pe cineva ca să-l fac să muncească mai mult cândva, în timp.

— Și pentru asta îți mulțumesc, spuse Emil și ridică berea spre el.

Neamțul îl studie.

— Dumneata doar supraviețuiești sau ai un plan pentru viața dumitale, Emil?

— Nu înțeleg.

— Un plan. Viața la care stai treaz și te gândești noaptea.

— Mă gândesc la cum aș putea să-mi apăr nevasta și familia și la ce-o să mâncăm mâine și unde în altă parte o să dormim.

— Asta înseamnă să supraviețuiești.

— Atunci supraviețuiesc și ăsta e un lucru bun.

— Da, așa e, dar dă-mi voie să te întreb ceva: La ce te gândești când te uiți la stele?

Emil îl privi bănuitor.

— De unde știi dumneata că mă uit la stele?

— Păi nu asta face toată lumea care a locuit vreodată într-o gospodărie la țară?

Emil ezită, neștiind cum să-i răspundă. Dar era ceva la bărbatul acela care îl făcea deja să aibă încredere.

— Aș vrea să prind o vreme, zise el, când oi fi mai în etate, în care să am cât îmi trebuie ca să trăiesc fără să-mi fac griji de mâncare sau căldură și apoi aș vrea să mă duc la pescuit. În fiecare zi, dacă vreau.

— Pescuit? zise Wahl și zâmbi.

— În copilărie, mergeam des la pescuit, zise Emil. Așa făceam rost de mâncare când comuniștii nu ne dădeau de niciunele. Dar era mai mult de-atât. Nu știai niciodată când avea să dea peștele. Era… nu știu cum să-i zic… un soi de mister.

— Îmi dau seama, spuse Wahl. Dar asta e pentru când ești bătrân. Dar acum? Ce urmează după ce pleci din locul ăsta?

— Vreau să merg spre vest, spuse el și-i păru imediat rău.

Wahl își înclină capul într-o parte.

— Cât de departe în vest?

Emil voia să schimbe subiectul, dar deja vedea că-l prinsese pe sergentul neamț de buză și n-avea cum să scape de el.

— Cât de departe pot merge, răspunse în cele din urmă. Peste ocean.

— De ce? Ce crezi c-o să găsești acolo?

Emil știa că i se dezlegase limba de la bere și că întârziase deja la masă și că vorbise prea mult. Dar se uită în ochii lui Wahl și-i zise:

— Libertate. Nu asta vrea orice om, când vine vorba, la o adică?

La început, Wahl nu păru că vrea să-i răspundă, fixându-l pe Emil cu privirea câteva secunde bune înainte să dea din cap.

— E corect. Și, ca cineva care are un interes în dumneata, Herr Martel, te sfătuiesc să nu mai repeți această parte a planului dumitale cu nimeni până nu se termină războiul.

* * *

Adeline era furioasă pe Emil când veni târziu acasă, duhnind a bere și mărturisind că-i spuse lui Wahl că el, un imigrant nou în Marea Germanie a lui Hitler, visa să meargă în Occident, în căutarea libertății și a unui loc să pescuiască.

— Ai înnebunit? urlă ea la el. O să ne arunce în pușcărie sau mai rău!

— Locuim într-o închisoare, urlă și el la ea. Uită-te la locul ăsta!

— Asta avem, spuse Adeline, calmându-se. Și, dacă vrei mai bun de-atât, ar trebui să te gândești să ne ai în siguranță, nu să te duci să le zici nemților: „mulțam frumos de protecția voastră, dar noi vrem să mergem în vest, la Aliați".

— N-am zis niciodată asta, spuse Emil. Dar ai dreptate. A fost o prostie din partea mea. O să stau departe de Wahl și n-o să mai vorbesc vreodată despre asta.

Însă, două săptămâni mai târziu, pe 25 august 1944, Emil ieși din câmp, pornind spre casă, ca să-l găsească pe sergentul șontorog așteptându-l iar.

— Hai să mai bem o bere, Martel, zise Wahl.

— Vă mulțumesc, domnule sergent, dar trebuie să…

— Vino. Am ceva să-ți arăt, ceva ce cred c-o să ți se pară interesant.

Emil oftă și-l urmă pe Wahl acasă la el, în timp ce neamțul îi povestea despre propria-i viață la fermă și-i puse întrebări despre Adeline și băieți. Și, chiar dacă Emil făcea un efort conștient să

răspundă scurt și vag, sergentul avea un stil al lui de a-l face să vrea să vorbească deschis.

Ajunși în bucătăria lui Wahl, rutina era aceeași ca și data trecută: bere, cârnați, brânză și pâine. Dar, în loc să le pună pe o farfurie pe masă, le așează pe un fund de lemn și-i zise lui Emil să ia halbele de bere și să-l urmeze. Emil ezită, simțind frică. Era un soi de capcană?

Wahl traversă un coridor scurt care ducea de la bucătărie la o ușă închisă pe care o deschise cu o cheie înainte să aprindă lumina. Îi zâmbi lui Emil:

— O să ți se pară interesant.

Emil înghiți și-l urmă pe Wahl. Intră în încăpere, în vreme ce sergentul punea fundul de tăiat, cu mâncare cu tot, pe o masă de metal. În afara a două scaune și a unui cufăr închis cu lacăte, încăperea era goală.

Emil se gândi la poveștile pe care le auzise acasă despre bărbați care erau duși la pierzanie de inși ce se dădeau drept prieteni și care-i făceau să vorbească fără ocolișuri. Acești bărbați erau torturați înainte să fie trimiși în Siberia. Oare naziștii erau la fel? Asta urma să i se întâmple pentru că deschisese gura de față cu Wahl?

— De ce suntem aici? îl întrebă Emil, auzindu-și tremuratul din voce când Wahl îi întoarse spatele și se aplecă deasupra cufărului.

Wahl se chinuia cu lacătul și nu-i răspunse. Emil începu să transpire și luă un gât de bere.

— Vă rog, domnule sergent. Despre ce e vorba?

— Despre drumul spre vest, spuse neamțul și se ridică, ținând o cutie cu cadru de oțel. Îi deschise încuietoarea și ridică apoi capacul. Ai auzit vreodată cum sună undele scurte?

Scoase din cutie un radio și-l puse pe masă, lângă mâncare și bere.

Emil se holbă de-a dreptul.

— Ofițerii SS ne-au zis că-s interzise aici. N-o să fiți împușcat că aveți asta?

Wahl râse.

— Aș fi, dacă n-aș fi fost ofițer în telecomunicații al Wehrmachtului atâția ani, înainte să mă doboare bomba. Și mai sunt momente aici când superiorii mei au nevoie să-și contacteze superiorii din Varșovia sau Berlin. Dar, pentru seara asta, nu avem transmisie.

Emil se încruntă.

— Ce e aceea o transmisie?

— Nu putem comunica prin radio, spuse el, cuplând aparatul. Dar putem asculta.

Emil nu avusese niciodată un aparat radio cu unde scurte, care fusese interzis și sub Stalin, așa că privea cu fascinație cum Wahl atașa radioul la un difuzor și apoi la un cablu care era tras afară pe fereastră și legat de o antenă cocoțată pe acoperiș. Sergentul apăsă un întrerupător și un bec roșu începu să strălucească.

— Și ce-o să ascultăm?

— Ce vrea orice om, zise Wahl.

Capitolul douăzeci

Din difuzor începeau să curgă răsuflări modulate și un pârâit static strident. Sergentul răsuci diverse butoane și în curând voci începură să se distingă peste sâsâitul electric, vorbind în limbi pe care Emil nu le înțelegea, o babilonie care îl tulbura, îl făcea conștient de cât de puține știa despre lumea largă.

După mai multe încercări, sergentul intră pe frecvența unei transmisiuni din Berlin unde o voce bărbătească vorbea în germană, descriind victoriile naziștilor în Franța, Belgia și Ungaria, unde forțele Führerului stăvileau eroic ofensiva armatelor de sud ale lui Stalin. Wahl schimbă din nou frecvența, oprindu-se la o limbă pe care Emil n-o înțelegea, nici recunoștea.

— Londra, zise Wahl, aruncând o privire spre el. BBC în engleză.

Sergentul răsuci din nou butonul o fracțiune, zicând:

— Acum transmisiune BBC în germană. Ascultă cât de diferite sunt știrile față de versiunea berlineză.

Crainicul BBC German Service era o femeie care vorbea nemțește perfect și direct la subiect, descriind eliberarea Parisului și cum Charles de Gaulle conducea trupele de-a lungul bulevardului Champs-Élysées, precum și bătăliile care încă se duceau peste tot în Franța și în Italia, unde, în ciuda extraordinarei rezistențe germane, Aliații cucereau teritorii semnificative. Crainica vorbea și despre predarea recentă a României în mâinile sovieticilor și despre bombardamentul Budapestei, mutându-și apoi atenția asupra știrilor din Pacificul de Sud.

— Se pare că războiul e peste tot, zise Emil.

— Nu, se pare că Germania pierde, spuse Wahl și-și ridică mâinile. Vezi, iată, am zis-o: Patria-Mamă pierde, iar Aliații câștigă pe aproape toate fronturile. E doar o chestiune de timp până când Hitler e prins ca-ntr-o menghină între Eisenhower și

Stalin. E doar o chestiune de timp până când pică Berlinul. Iar eu și dumneata trebuie să fim pregătiți.

După ce plecă din casa lui Wahl, Emil avea atât de multe să-i zică lui Adeline, că voia să alerge pe străzi. Instinctul și experiența îi spuneau să încetinească, să fie un simplu muncitor la câmp, un refugiat oarecare, să nu i se dea nici cea mai mică importanță de către vreuna din autorități.

Însă, când ajunse în clădirea lor, Emil urcă în fugă pe trepte, trecu în viteză pe lângă ușile deschise ale apartamentului părinților lui și al lui Marie, unde auzea gemenii plângând, apoi în sus, pe al doilea rând de scări, în apartamentul lor, unde Adeline stătea de una singură la masa din bucătărie, cu capul jos și cu spatele la ușă.

El închise ușa în urma lui.

— N-o să crezi ce s-a întâmplat azi.

Emil veni în fața ei. Ea nu ridică privirea spre el. El se lăsă în jos lângă ea și spuse:

— Azi am auzit cum sună libertatea, Adella. I-am auzit vocea.

Adeline își ridică privirea și se uită la el cu ochi încețoșați, care deveniră furioși.

— Iar ai băut. O miros pe tine.

— Doar o bere, zise el. Ai… plâns?

— Poate că da. Ce, n-am voie?

El își aruncă mâinile în aer.

— Sigur că ai voie, dar ascultă-mă o secundă. Unde sunt băieții?

Ea își feri privirea, iritată.

— Se joacă. Le-am zis să fie aici înainte de căderea întunericului.

— Bine, zise el. Acum avem un prieten. Sergentul Wahl.

Expresia de pe chipul ei deveni incredulă, apoi ostilă.

— Nu știi tu asta. Dacă e mai mult decât pare? Dacă e din Gestapo și încearcă să te dea în vileag?

Adeline era în mod normal o femeie așa blândă, că Emil era contrariat de tonul ei.

— Nu e așa ceva.

— De unde știi?

Emil o puse să jure că n-o să spună nimănui, nici soră-sii, nici maică-sii sau vară-sii sau vreunei cunoștințe și-i descrise a doua lui vizită acasă la sergentul Wahl, radioul lui și știrile transmise de postul BBC German Service.

— Dacă Parisul cade, înseamnă că Hitler pierde Occidentul, spuse Emil entuziasmat. Sovieticii au cucerit România, au bombardat Budapesta și se apropie de Polonia. Germania va fi prinsă la mijloc, Adeline. Pierd.

— De ce te încrezi într-un radio, zise ea, indiferentă. Parcă am fost învățați să n-avem încredere în nimic din ce ne zic autoritățile la radio.

— Asta a fost altceva, insistă el. Chestia asta vine dinspre vest, din Anglia, unde oamenii sunt liberi să spună adevărul. Wahl zice că, la un moment dat, Wehrmachtul se va retrage în Berlin și, când o să se predea, în cele din urmă, o să vrem să ajungem cât mai repede posibil la americani sau englezi, sau o să fim prinși de sovietici și…

Furia lui Adeline se scurse, iar acum părea preocupată.

— Nu vezi? zise Emil. Te rog, nu mă ignora. Wahl o vede și el.

Ea își întoarse capul ca să-l privească, lipsită de expresie.

— Ce să văd?

— Occidentul, Adella… libertatea, ce vrem noi, Aliații… vin toate spre noi! Trebuie să fim pregătiți să mergem noi spre ei sau sovieticii o să ne prindă din urmă și putem să sfârșim toți în Siberia sau mai rău.

Adeline clipi de câteva ori, absorbind ceea ce i se spunea, apoi își lăsă mâinile să cadă pe masă.

— Bine, mă predau. Când mergem în misiunea asta sinucigașă?

— Nu e o misiune sinucigașă, spuse Emil, zâmbind, stând în fața ei și luându-i mâinile într-ale lui, simțindu-le reci, în ciuda căldurii verii târzii. De asta e sergentul Wahl așa de important pentru noi. O să știm când e cel mai prielnic moment să fugim, pentru că putem asculta în fiecare seară pe BBC German Service unde sunt Aliații.

Adeline scutură din cap, de parcă ar fi vrut să scape de pânze de păianjen.

— De ce-ar face el asta?

— Pentru că și el pleacă spre vest, zise Emil. Și, dacă va avea cum, ne va ajuta.

— Dar de ce să facă asta? De ce să stea de vorbă cu tine de la bun început?

— Mi-a zis că m-a văzut în câmp, muncind mai mult decât toată lumea și voia să vorbească cu mine despre asta. Mai sunt oameni buni rămași pe lumea asta, Adeline. Chiar și printre nemți.

— Sper că e așa, zise ea. Și când crede prietenul tău c-ar trebui să mergem? Mâine? Săptămâna viitoare? Înainte de venirea iernii?

— Wahl zice că războiul s-ar putea termina înainte de Crăciun și că ar trebui să ne facem planuri de plecat de îndată ce Aliații trec Rinul și se apropie de Berlin.

Adeline închise ochii o clipă, apoi îi deschise din nou și oftă.

— Măcar nu trebuie să mă gândesc la asta în perioada imediat următoare.

— Ba trebuie să te gândești la asta. Trebuie să…

— Nu, Emil, nu trebuie! țipă ea. *Tu* trebuie să te gândești la asta! Eu am alte lucruri la care să mă gândesc, mulțumesc frumos!

Emil rămase cu gura căscată. Rar se întâmpla ca Adeline să ridice vocea. Nevastă-sa putea fi dură, dar nu țipa aproape niciodată.

— De ce strigi la mine? o întrebă el.

Adeline încercă să se zgâiască la el, dar arăta pierdută și apoi izbucni în lacrimi.

— Nu știu. N-ar trebui… dar…

El se duse la ea și ea se lăsă în brațele lui, hohotind de plâns.

— N-ar trebui să-mi pese, dar îmi pasă. Îmi pasă, Emil. Îmi pasă. Îmi pasă. Îmi pasă.

— Ce se întâmplă? De ce-ți pasă? De cine-ți pasă?

Îi luă câteva clipe să se adune și să se îndepărteze de el, trăgându-și nasul.

— Am făcut curățenie azi-dimineață. Am descoperit ceva.

* * *

Adeline se duse în colțul în care erau mătura și fărașul. Le puse deoparte, apoi își așeză vârful piciorului pe scândura din podea cea mai aproape de peretele din capăt. Scândura se ridică suficient cât s-o poată scoate.

Băgând mâna în spațiul dintre îmbinările scândurilor, apucă o carte groasă, cu capetele îndoite, cu o copertă din piele închisă la culoare, crăpată și lucioasă.

— E o biblie evreiască. Cred, zise ea.

Apoi deschise cartea să-i arate un scris care îl uimea.

— Ce limbă e asta? întrebă el.

— Ebraică, zise ea, plângând iar. Am văzut una din astea în Birsula, în casa doamnei Kantor. Cred că ea îi zicea *mikna*.

El se încruntă.

— Dar de ce plângi?

Își șterse lacrimile cu mâneca de la cămașă.

— Apoi m-am dus la fântână după apă să spăl rufele și discutam cu una dintre polonezele care vorbesc germană și i-am zis ce-am găsit sub podea și…

Adeline arăta pierdută iar.

— M-a întrebat unde stau. I-am zis și mi-a spus că toată clădirea fusese cândva a evreilor. Apoi mi-a zis că fiecare apartament din Wielun alocat refugiaților a aparținut cândva evreilor. Fiecare. Și mai știi ce altceva mi-a zis că dețineau evreii?

Emil era tulburat până în străfunduri, pentru că presimțea răspunsul.

— Ce?

Adeline ridică țesătura mânecii de la bluza ei de parcă ar fi fost plină de spini.

— Hainele noastre, zise ea, cu lacrimile curgându-i în voie pe față. Mi-a zis că i-au forțat pe evrei să-și lepede hainele de pe ei înainte să fie omorâți și că ne-au dat nouă hainele lor, după ce le-au fiert ca să fie curate. Femeia se uita la mine de parcă ar fi vrut să mă scuipe, apoi a plecat.

Asta îl lovi greu pe Emil, îl făcu să-și aducă aminte multele străfulgerări sfâșiind apusul.

— Nu înțelegi, Emil? zise Adeline. Purtăm hainele unor oameni buni, ca doamna Kantor și Ester. Poate oameni buni au locuit exact aici. Oameni care au iubit și-au avut copii și…

Se înecă.

— Asta ne face și pe noi complice, nu-i așa? Ura lor? Crimele lor? Emil, mă simt atât de murdară și mi-e atât de rușine. Nu știu ce să fac.

Auzind asta, Emil trebui să se așeze. Îl durea capul de la berea sergentului Wahl, iar acum i se învârtea din cauza vinei, a regretului și a urii. N-a cerut niciodată să poarte hainele morților. N-a cerut ca ofițerii SS să fie în Dubăsari când s-a dus să-și ia materialele de construcție. N-a cerut niciodată ca Haussmann să-l bage pe el în seamă și să…

— Emil! strigă Adeline. Am nevoie să mă auzi!

— Te aud! tună el înapoi, apoi își domoli vocea. Te aud, Adeline. Tu nu ești complice la ce-au făcut ei. Se strânge pielea pe mine că astea sunt hainele care ni s-au dat. Dacă aș putea, le-aș rupe de pe mine și-aș cumpăra altele, dar nu pot și nu poți nici tu.

— Atunci ce facem? Trăim cu fantome peste tot în jurul nostru, Emil. Le purtăm hainele și dormim în paturile lor. Cum să trăim cu asta?

— Nu va trebui să trăim cu asta multă vreme. Până ne putem cumpăra haine noi, o să mulțumim fantomelor pentru hainele lor și paturile lor și mergem mai departe. Dacă lucrurile ar fi fost inversate, am vrea ca ei să facă același lucru. Viața merge mai departe, Adeline. Iar ei au plecat înainte ca noi să venim aici. Nu e ca și cum i-am aruncat noi afară.

Îi auzi pe băieți râzând și strigând, cu picioarele bocănind pe scări. Emil scoase o batistă, o înmuie în găleată și i-o întinse lui Adeline. Ea își spălă fața de lacrimi, apoi zâmbi și-și deschise brațele, să-i întâmpine pe Walt și Will care dădură buzna în apartament, roșii la față, transpirați și fericiți cum numai băieții pot fi.

* * *

Adeline se dedică familiei sale, dar încercă să nu uite ale cui erau hainele pe care le purta și în patul cui dormea noaptea. Însă în săptămânile și lunile care urmară, erau momente când aproape uita, și-și simțea hainele ca fiind ale ei și nu ale unei fantome, iar apartamentul aparținea mai mult viilor decât morților.

La sfârșitul lui septembrie, Rese se întoarse în viețile lor. Praeger, același doctor care o dusese la spital, o aduse și acasă. Johann era fericit, însă Karoline nu vădea cine știe ce emoție când fiică-sa veni acasă într-un cărucior cu rotile, cu o pătură peste genunchi, cu privirea sticloasă și arătând, după Adeline, mult mai în vârstă. Rese părea mai curând resemnată decât bucuroasă să-și vadă părinții și restul familiei, până când apărură băieții de după colț. Atunci o expresie năstrușnică îi apăru pe chip.

— Vreți să-mi vedeți picioarele? zise ea.

Walt nu păru să vrea, dar Will se duse direct la Rese și zise:

— Eu vreau.

Rese dădu pătura deoparte ca să dezvăluie că purta picioare artificiale.

— Ciunga, zise ea, arătând spre piciorul ei stâng. Dreptul e Hopăilă. Sunt de mărimi diferite, așa că am nevoie să le țin socoteala. Hopăilă e cel mai lung.

— Poți să mergi pe Ciunga și Hopăilă? o întrebă Walt, interesat acum.

— Cu cârje, zise Praeger. Poate să urce și scări.

— Va trebui, zise Johann.

— E pregătită, spuse doctorul, apoi se lăsă pe vine lângă Rese. Trebuie să plec. Sunt de gardă în seara asta.

— Te întorci? întrebă ea, ca și cum s-ar fi temut de răspuns. E drum lung până în Lodz.

— Nu e așa departe, Rese, spuse Praeger. În plus, cum aș putea sta departe de frumusețea și umorul tău?

Rese se îmbujoră și zise:

— Îmi lași medicamentul?

— Uite-l aici, zise el, întinzându-i un săculeț. Să ai grijă să-ți ajungă. Iar aici sunt cârjele. Căruciorul ar trebui să meargă la etaj, odată cu ea. La început trebuie s-o ia încetișor cu noile picioare și să exerseze în fiecare zi.

Praeger îi lăsă. Rese primi un rând de aplauze când se ridică din scaunul cu rotile și urcă scările nu atât cu ajutorul cârjelor, cât mai mult ținându-se de balustradă. Johann mută scaunul cu rotile sus, iar ea se așeză în el, cu broboane de sudoare apărându-i pe frunte în timp ce se uita împrejur.

— Pe cine am scos din sărite de-am primit locul ăsta? întrebă Rese.

* * *

În luna care urmă, Adeline încercă să-și viziteze mama și sora, pe Rese și Marie măcar o dată pe zi.

Acum, că se instalaseră în locuințele lor, așa deprimante cum erau, Lydia părea mai mulțumită. Iar când locuia cu maică-sa, Malia întotdeauna părea mai fericită sau mai amuzată, dacă nu fericită. După ce-o lovise catârul, Lydia o ținuse pe Malia în brațe ore în șir, spunându-i c-o să trăiască și o să se întoarcă la ea. Adeline a priceput mereu că legătura lor era specială și a acceptat-o pe cât de mult putea o fiică s-o facă.

Marie părea epuizată și recunoscătoare ori de câte ori Adeline îi bătea la ușă și se oferea s-o ajute cu gemenii care aveau aproape șase luni acum. Sentimentele vară-sii luau avânt de fiecare dată când vorbea despre bărbatul ei dispărut, chirurgul.

— Cum o să-l găsesc vreodată? se agită Marie într-o bună zi, plângând. Cum o să mă găsească el pe mine?

Adeline își aduse aminte de sfatul doamnei Kantor și-i zise:

— Trebuie să ai încredere în Dumnezeu că o să vă aducă iar împreună. S-au petrecut istorii și mai nebunești de-atât.

— Spune-mi una.

Adeline îi povesti despre caporalul Gheorghe și de Stalingrad.

— Și tu l-ai crezut? o întrebă Marie.

— L-am crezut. Îl cred.

Adeline nu știa niciodată în ce stare o s-o găsească pe Rese când se ducea s-o ia la plimbare, fie pe picioarele ei artificiale și cârje, fie împingându-și cumnata în cărucior, ca să ia niște aer. Erau zile în care Rese părea mulțumită, zâmbind cu ochi sticloși când venea Adeline după ea, iar când erau singure, îi vorbea despre viitor. Dar erau și mai multe zile în care Rese era cufundată complet în nefericirea ei, ocărându-i pe rând pe maică-sa și taică-său, pe Emil și pe Dumnezeu pentru c-o salvaseră.

— Ar trebui să fiu moartă, spunea ea iar și iar. De ce să trăiești așa? Nimeni n-o să vrea vreodată o femeie fără picioare. Sunt inutilă, Adeline.

— Nu și pentru mine, îi zicea aceasta. Ești o curajoasă și trăiești pentru că ești o luptătoare din fire, așa cum e și frate-tău. E bușit de viață și se ridică înapoi cât ai zice pește. Ești la fel.

— Nu, nu sunt și-mi urăsc viața. Am avut vreodată măcar o zi bună în viața asta? Vreunul dintre noi?

— Am avut zile minunate în viața mea.

— Spune-mi una.

— Ziua în care s-a născut Walt. Ziua în care s-a născut Will. Ziua în care l-am cunoscut pe Emil. Ziua în care am găsit o găină pentru doamna Kantor. O să ai și tu zile din astea, Rese. Știu pe propria-mi piele că întunericul nu e veșnic. În cele din urmă, o soartă mai bună va veni și pentru tine.

* * *

Adeline încerca să nu se gândească la planul lui Emil de a fugi spre război când va veni destul de aproape și, în schimb, se cufunda total în munca ei și în viața sa de familie. Dar apoi, de nicăieri, își amintea de fantomele din hainele ei și din apartamentul ei și, odată cu amintirea, începea un nou ciclu de învinovățire și disperare. După o vreme, ciclurile acestea de gândire păreau să se lege și să ia forma cifrei opt în mintea ei: vina izvorâtă din trecut, arcuindu-se într-o buclă de neliniște cu privire la viitorul ei, iar și iar, până când se gândea la rezervele de mâncare și la iarna care se apropia, moment în care altă cifră opt

își făcea apariția, de data asta cu amintirile foametei îndurate răsucindu-se și arcuindu-se într-o spirală a fricii ei abjecte că ar putea să ajungă să simtă iar foamea aceea, să treacă iar prin foamete.

Din fericire, Emil reușea să facă rost de suficiente fructe, legume și cereale din recoltele lui, cât să adauge la rațiile lor de alimente care se subțiau din ce în ce mai mult în fiecare săptămână. Emil se ducea, de asemenea, de câteva ori pe săptămână acasă la Wahl ca să asculte radioul și să se uite cu sergentul la hărți, ținând socoteala pozițiilor Aliaților. Auziră de prima rachetă V-2 care lovise Londra și de teama că superarma lui Hitler avea să schimbe cursul războiului. Dar apoi forțele aliate eliberaseră Luxemburgul și lansaseră Operațiunea Market Garden cu trupe paramilitare care încercau să ocupe cele mai importante poduri ce traversau Rinul.

La radioul lui Wahl, auziră chemarea lui Hitler către toți bărbații cu vârste de peste șaisprezece ani până la șaizeci de a se alătura Gărzii Naționale, ca să lupte împotriva Aliaților până la ultima picătură de sânge german și despre bătăliile care aveau loc de-a lungul „Liniei Siegfried“, zidul de vest al fortificațiilor naziste. Pe 21 octombrie 1944, Emil se grăbi acasă, să-i zică lui Adeline că Aachen fusese cucerit, primul oraș al Patriei-Mamă care avea să cadă.

Emil și Wahl se gândeau că în următoarele zile, fără doar și poate, vor împacheta tot și vor pleca. Dar rezistența germană se dovedi extraordinară. Mai mult de zece mii de soldați din trupele paramilitare ale Aliaților au murit și încă șase mii au fost capturați în timpul Operațiunii Market Garden, iar Rinul nu căzuse, dărâmându-le orice speranță că războiul se va sfârși până la Crăciun.

În tot acest timp, Rese trecu printr-o serie de schimbări de stare abrupte, în care era când caustică — în stilu-i obișnuit —, când somnoroasă și retrasă, ca apoi să hohotească de râs, zile urmate de altele în care era extrem de acră și de rea, răbufnind la oricare membru al familiei îi nimerea în cale.

— De ce să mi se întâmple mie una ca asta? întreba ea iar și iar.

Însă abia spre finalul lui noiembrie deveni agitată, violentă, apoi căzu greu bolnavă. Marie fuse cea care, datorită experienței sale de soră medicală, își dădu seama că Rese, care fusese lăsată să-și administreze singură medicamentele, devenise dependentă de pastilele de durere. Acum, că rezervele ei se subțiaseră, trecea prin sevraj. Marie îl căută pe Praeger și el îi trimise o nouă rezervă de pastile pe care să i le administreze ea și să înceapă s-o desfacă pe Rese de dependența de narcotice.

La începutul lui decembrie 1944, vânturile de nord începură să lovească din greu, încărcate cu zăpadă. Viscolul înghețat găsea fiecare crăpătură și îmbinare ale clădirii care fluiera zi și noapte. Se folosiseră de absolut tot ce găsiseră să înfunde și să acopere crăpăturile și se înghesuiau unul în altul lângă sobele lor de cărbuni pentru ceva căldură. Emil se îmbolnăvi de friguri, cu o febră destul de persistentă și o tuse care nu mai ceda. În 12 decembrie, era slăbit, plin de flegmă și cu febră care creștea de-i sperie pe Adeline și pe băieți, pentru că, în timpul puseurilor, țipa adesea din cauza unor vedenii coșmarești, apoi plângea și gemea în excese de vină și regret pe care nu și le puteau explica. Nu doar o dată crezu Adeline că l-a auzit pe Emil zicând că era pierdut și că nu se mai putea face nimic.

Capitolul douăzeci și unu

În coșmarurile și halucinațiile provocate de puseurile de febră mare, Emil călători înapoi în timp și se confruntă cu momente pe care se chinuise ani de zile să le evite, să le nege și apoi să le îngroape în cele mai ascunse cotloane ale minții lui. Dar, în vreme ce refugiatul zăcea asudând, scuturat de spasme și convulsii în patul lui din Wielun, șuruburile și stinghiile încuietorilor care țineau cotloanele închise se desfăcură și evenimentele ascunse înăuntru fură dezlegate.

* * *

15 septembrie 1941
Dubăsari, Transnistria

Ducându-se să-și cumpere materialele de construcție necesare casei pe care o construia în Friedenstal pentru Adeline și feciorii lui, Emil își mâna caii în târg pe niște drumuri laterale, o scurtătură cu două sensuri care îl adusese în capătul de sud al orașului Dubăsari pe la trei, în după-amiaza aceea. Începuse să plouă aproape imediat ce-a ajuns la depozitul de cherestea de la sud de târg și știa că scurtătura avea acum să fie mult prea noroioasă și alunecoasă pentru caii lui, care mai trebuiau să ducă și încărcătura prin ploaie și întuneric. Părăsind depozitul de cherestea, Emil s-a hotărât s-o ia pe ruta din nord, prin Dubăsari. Era o cale mult mai lungă înapoi în Friedenstal, dar drumurile aveau să fie mult mai bune.

Nu mai fusese în Dubăsari de când îl luaseră pe taică-său în Siberia, iar familia lui alungată de pe pământurile ei. Mergând prin oraș, era uimit de cât de multe își amintea și de câte uitase. Mai spre centrul orașului, Emil a văzut un gard înalt de sârmă

ghimpată în jurul a mai multor grupuri de clădiri și două santinele SS care păzeau o poartă în gard.

Dincolo de limitele orașului, traficul încetinise dinaintea unui punct de control nemțesc. Când a ajuns în fața cozii, i-a arătat documentele unui ofițer SS, care le-a cercetat.

— Ești din Dubăsari?

— Friedenstal, i-a zis Emil. E cam la treizeci de kilometri de aici. Un sătuc agrar.

— De ce nu ești în Wehrmacht?

— Sunt singurul bărbat în putere din toată familia, a zis el. Cei din VoMi au hotărât că e cel mai bine pentru Germania să mă întorc la fermă, unde să fac grâu pentru Patria-Mamă.

Soldatul nu părea convins.

— Ai fost înrolat în *Selbstschutz*?

— Nu știu ce e asta.

— O gardă locală care să-ți protejeze satul de porcii români. Și modalitatea prin care să ne demonstrezi că ești un german adevărat și o persoană folositoare.

— O să mă interesez, i-a zis Emil, așteptându-se ca santinela să-l trimită în drumul lui.

Dar soldatul a continuat să se zgâiască la el.

— Adu caii și căruța acolo, lângă copacii aceia. O să fie supravegheați.

— Vă rog, nevastă-mea mă așteaptă. Avem doi feciori mici și…

— E un ordin, a lătrat santinela. Du căruța acolo unde sunt și celelalte. Vor fi supravegheate.

— Supravegheate? De ce?

— Pentru că matale o să ai treabă în altă parte, i-a răspuns santinela cu răceală. O să-ți dovedești valoarea și credința față de Patria-Mamă.

* * *

Emil a făcut precum i se spusese și i-a dus pe Oden și Thor, împreună cu căruța, lângă două camioane militare și alte câteva căruțe cu cai legate de un gard, în apropierea unei cărări cu două

sensuri ce mergea în nord. Ploaia se oprise. Înspre apus, norii începeau să se disperseze, dezvăluind un soare însângerat ce cobora. Aerul se răcorea, așa că și-a pus haina pe el și s-a dat jos să lege caii. Când s-a dus să se alăture altor câțiva civili care mai așteptau acolo, prima imagine de coșmar i-a pătruns în viață.

A venit spre ei, într-o uniformă neagră și-a zis:

— Sunt Hauptsturmführer Haussmann, *Einsatzkommando 12, Einsatzgruppen D*. Înțeleg că vreți să vă demonstrați loialitatea față de Germania și de Führerul nostru, Adolf Hitler.

Emil dorea să-i spună că el nu voia să facă nimic altceva decât să se ducă acasă, dar a dat din cap în rând cu toți ceilalți.

— Și bănuiesc că niciunul dintre voi nu îndrăgește jidanii și bolșevicii?

Întrebarea l-a făcut pe Emil să se simtă nelalocul lui, l-a făcut să se gândească la Adeline care-și riscase viața ca s-o ajute pe femeia aceea, Ester, în Pervomaisk, și cum nevastă-sa o îndrăgise pe patroana ei din Birsula, doamna Kantor. Dar, după ce restul bărbaților au dat din cap că nu, Emil a scuturat și el din cap, la unison.

Făcând semn spre drumul cu două sensuri, Haussmann le-a zis:

— Mergeți pe drumul acesta spre nord trei kilometri. O să fiți întâmpinați de alți ofițeri și o să vin și eu acolo curând.

— Când o să putem să ne întoarcem, domnule căpitan? l-a întrebat Emil. Am o nevastă și doi băieți mici care mă așteaptă acasă.

Haussmann s-a uitat cu atenție la el pentru prima dată.

— Nu mă doare nici cât negru sub unghie de nevasta și feciorii dumitale. Te așteaptă o noapte plină, țărane.

* * *

Drumul ducea prin câmpuri cu grâu copt, gata de treierat și apoi urca prin ținuturi cu viroage și taluzuri abrupte care, în orice altă zi, în ultimele raze sângerii ale apusului, ar fi putut fi considerate frumoase. Soarele a apus. Amurgul se adâncea când Emil a auzit primele împușcături pocnind în depărtare, o

izbucnire, apoi un tir, apoi o altă izbucnire, apoi al doilea tir. Nu-i plăcea sunetul împușcăturilor și voia să se întoarcă.

Vedea că și alți câțiva bărbați voiau să schimbe direcția. Dar căpitanul SS spusese că o să vină după ei, în curând, pe aceeași cale. Emil bănuia că ar fi putut să se care și s-o ia pe ocolite. Dar o să-l lase să-și ia caii și căruța, așa, pur și simplu, și să plece? Instinctul îi zicea că nu. Instinctul îi spunea că probabil o să-l omoare.

Emil continua să meargă prin semiîntuneric, simțind în nări mirosul curat al vântului de după ploaie și auzind alte împușcături și țipete care, cu fiecare pas, deveneau vocile inocenților care cereau îndurare.

Emil își simțea picioarele de plumb. Abia dacă mai răsufla, iar inima îi bătea în piept ca un pumn. *Împușcă evrei și bolșevici, nu-i așa? De asta a întrebat. Exact cum zisese Ester în Pervomaisk. Stai un pic, noi urmăm? Ne trimit acolo să ne împuște?*

În cele două luni de când naziștii ocupaseră Ucraina, Emil auzise de alți *Volksdeutsche* care erau bătuți și împușcați ca să fie apoi dați exemplu de ce se întâmpla cu localnicii care nu executau ordinele. S-a hotărât să fugă, s-o ia pe ocolite și să-și încerce norocul cu caii și căruța. Dar când a rămas mai în urmă, la coada grupului, și-a dat să se întoarcă, au apărut brusc în spatele lui faruri care se îndreptau spre câmpuri.

* * *

Emil simțea ca și cum îl lovise cineva în stomac. Trebuia să fie căpitanul Haussmann care venea cu mașina în urma lor pe cărare. Dacă încerca s-o rupă la fugă acum, ar fi fost văzut. Simțind acidul care i se ridica în gât, a continuat să meargă alături de ceilalți, urcând o colină dincolo de care, la câteva sute de metri, erau alte faruri care străpungeau de la dreapta la stânga amurgul din ce în ce mai întunecat. De fiecare parte a drumului se aflau acum arbuști pitici. La dreapta lui, o colină abruptă. Faruri de camion păreau a fi îndreptate spre ce era dincolo de colină.

Pe măsură ce se apropia, Emil a văzut că luminile farurilor veneau de la șase camioane mari ale trupelor Wehrmacht parcate unul lângă celălalt la treizeci de metri distanță. Dincolo de camioane, la marginea luminii aruncate de faruri, erau forme difuze, de culoarea cărbunelui, care se mișcau legănat. Alte pistoale s-au descărcat, destul de aproape de el cât să-l facă să tresară, să se crispeze și să încetinească, până și-a dat seama că toate împușcăturile se întâmplau de partea cealaltă a dealului unde erau îndreptate farurile.

Vehiculul din spatele lor veni huruind spre ei. Farurile din față l-au luminat pe Emil și-au luminat terenul dinaintea lui, dezvăluind soldați SS preumblându-se prin spatele camioanelor și aruncând într-o parte umbrele de dincolo de ei. Siluetele legănate, de culoarea cărbunelui, s-au transformat în oameni distincți, gârboviți, unii îmbrăcați, alții goi, bărbați, femei și copii mergând cu pași mărunți în spatele dealului, spre cea mai neagră margine a nopții.

— Voi de colo, *Volksdeutscher*, a strigat către ei căpitanul Haussmann. Urcați în spate. O să vă transportăm noi restul drumului.

Emil nu voia să se ducă în spatele deschis al vehiculului. Voia să meargă pe lângă camion și să fugă cât îl țineau picioarele. Dar frica de un glonț între omoplați îl împiedica, împungându-l să urce în spatele unui camion mai mic, cu ceilalți bărbați.

Camionul a pornit, a traversat ultimii o sută și cincizeci de metri cu farurile pătrunzând și mai adânc în umbrele din miazănoapte, scoțând la iveală val după val de oameni disperați, plângând, târându-și picioarele spre est, sub privirile pătrunzătoare ale soldaților SS care stăteau în spatele lor, pe buza abruptă a colinei, cu mitraliere în mâini.

Camionul a mers roată pe lângă deal și-a parcat în imediata lui apropiere, într-un făgaș croit în partea de nord, dincolo de strălucirea farurilor. Emil se holba cu groază peste capota camionului, văzând bărbați care se țineau strâns de nevestele lor, mame care-și duceau de mâini pruncii terorizați și șase bărbați în

vârstă, cu bărbi mari, albe, ondulate în adierile vânturilor vestice, cu spatele spre buza viroagei adânci care se cufunda în întuneric.

Opt soldați SS își reîncărcau puștile și pistoalele la vreo treizeci de metri de evrei. Erau cinci astfel de unități de câte opt bărbați împânzite de-a lungul marginii prăpastiei, toți în fața șirurilor de oameni care tremurau și se rugau, unii în picioare, cu fața la arme, alții în genunchi, toți flancați de șirul care-și aștepta rândul la pieire.

Te implor, Doamne, s-a rugat atunci Emil. *Nu lăsa să se întâmple așa ceva. Nu-i lăsa să facă asta.*

* * *

Un ofițer SS scund a venit în fugă în clipa în care căpitanul Haussmann a coborât din cabina camionului. L-a salutat pe Haussmann:

— *Heil Hitler.*

Haussmann i-a întors salutul și-a întrebat:

— Câți sunt de raportat, căpitane Drexel?

— Abia am început, căpitane Haussmann.

— Câți până acum?

— O sută optzeci și șapte.

Exista o rivalitate fățișă între cei doi, dar apoi au început împușcăturile, și mamele și copiii lor, tinerii și bătrânii, cei iubiți și cei care iubeau, cei singuri și cei pierduți și familiile înlănțuite unele de altele și cei șase bătrâni cu bărbile lor albe ondulându-se în adierile vânturilor vestice se smuceau în spasme, loviți de gloanțe, înainte să se chircească și să cadă de pe buza viroagei ca niște păpuși azvârlite. În susul și în josul aliniamentului de tragere, de la un pluton de execuție la celălalt, ploaia de plumb a continuat până n-a mai rămas nimeni în picioare, și Emil nu mai putea să îndure oroarea. Și-a lăsat capul pe capotă, cu fiecare mușchi de pe el zguduindu-se incontrolabil înainte să-și simtă măruntaiele clocotind. S-a aplecat brusc și-a vomitat la marginea camionului. Câțiva dintre ceilalți bărbați vomitau la rândul lor.

Când împușcăturile s-au potolit, iar plânsetele și tânguirea au început din nou, Haussmann a lătrat:

— Voi, toți: hai, coborârea. Aveți treabă! *Raus*!

— Eu n-am borât, a zis un tinerel cu o barbă uleioasă și o haină mizerabilă, cu o pălărie pe cap. A zâmbit, arătând că era știrb de un dinte de jos. Vreau să văd și mai mulți jidani murind.

— Numele? a tors căpitanul Drexel.

— Helmut.

— Helmut, ești exact genul de tânăr pe care îl căutăm pentru Germania cea Mare, a zis Drexel. O să vedem în seara asta cum te descurci. Dacă suntem mulțumiți, o să te recomandăm celor de la VoMi, pentru o slujbă plătită în viitor.

Helmut i-a rânjit lui Emil, care abia dacă reușea să coboare și simțea că nu se ține bine pe picioare. Pământul părea să i se miște sub el și totul în jur parcă era deformat.

— Patru dintre voi își vor demonstra loialitatea cu căpitanul Drexel, a zis Haussmann. Ceilalți patru veniți cu mine.

Helmut s-a dus imediat lângă Haussmann, și la fel au făcut alți doi. Dar patru s-au dus la Drexel, așa că Emil n-a avut încotro decât să i se alăture lui Haussmann.

Alți evrei erau duși pe marginea viroagei. Copiii scânceau. Bărbații și femeile se rugau cu jale în glas. Îi auzea, dar nu se putea uita la ei.

Te implor, Doamne, nu mă face părtaș la așa ceva, s-a rugat. *Și te rog, nu mă face să omor pe cineva. Te implor. Sunt multe lucruri, dar nu sunt un ucigaș.*

— Fiecare va fi detașat unui pluton, le-a zis Haussmann. Mă aștept să faceți tot ce vi se va cere până când terminăm pentru noaptea asta. Și apoi vă puteți întoarce acasă.

Alte victime erau conduse sau târâte pe marginea colinei. Haussmann a scos un Luger din cabina camionului și apoi a mers mai aproape de plutoanele de execuție. Cei trei bărbați SS își încărcau sau curățau armele, cu expresii întunecate, cu țigări aprinse atârnând de buzele câtorva dintre ei. Pentru Emil, bărbații puteau nefiresc de rău, ca și cum inimile și sufletele lor fuseseră putrezite de atâta crimă în masă, că stricăciunea

invizibilă, haină le țâșnea din pori și le curgea din plămâni. Când unul dintre ei s-a uitat în direcția lor, Emil a văzut ochii cei mai morți pe care i-a fost vreodată dat să-i vadă într-un om viu. Apoi vântul s-a schimbat, s-a întors cu o sută optzeci de grade, suflând dinspre est, aducând cu el duhoarea cadavrelor care putrezeau în viroagă.

Emil s-a străduit să nu i se întoarcă stomacul pe dos. Câți sunt deja acolo jos?

— Cine o să fie primul care să-și dovedească loialitatea față de Führer? a întrebat Haussmann, ridicând Lugerul și fluturându-l.

— Mă duc eu, a zis Helmut.

Haussmann l-a ignorat, s-a uitat la Emil și i-a întins pistolul de țeavă.

— Mai întâi tu, țărane. Arată-ne că ești cineva pe care Reich-ul se poate bizui.

Dumnezeule, te rog, nu! Orice, numai nu asta!

Emil nu știa ce să facă sau cum să răspundă, dar nu s-a mișcat din loc. Chipul lui Haussmann s-a făcut ca de piatră și s-a dus spre el, cu țeava Lugerului încă întinsă, până a ajuns direct în fața lui Emil.

— Am zis ia Lugerul.

Emil nu mai ținuse niciodată în viața lui o armă și a pus mâna pe ea stânjenit, cu mare atenție, surprins de greutatea pistolului încărcat din mâna lui când nazistul i-a dat drumul.

— Poftim, i-a spus Haussmann.

Căpitanul SS s-a dat un pas în spate și apoi a făcut semn câtorva evrei care erau înghiontiți să ajungă în fața plutonului de execuție, inclusiv un bărbat tânăr care îngenunchea cu două fetițe lângă el, ce-l țineau strâns și plângeau. Tânărul se uita sfidător, printre lacrimi, la bărbații din fața lui, pregătindu-se pentru moarte.

— Jidanii aceia trei, i-a zis Haussmann, arătând drept spre ei. Omoară-i. Acum.

Emil îl vedea pe căpitan de parcă ar fi fost la capătul celălalt al unui tunel, vorbindu-i într-o limbă pe care n-o pricepea. S-a uitat la Luger, apoi a ridicat privirea spre Haussmann, care i-a zis:

— Haide, țărane. Arată-ne ce sânge îți curge prin vine.

Te rog, Doamne. Nu mă forța să fac asta. Eu... Oamenii ăștia sunt buni. Sunt nevinovați.

— Împușcă-i! a zbierat Haussmann.

Timpul părea să fi încetinit. Ca printr-o transă, Emil pricepuse că toți îi priveau fiecare mișcare. S-a uitat la tânăr și la cele două fetițe din brațele lui.

Tânărul se holba acum la Emil.

— N-o face, i-a zis el. Te rog, domnule, știi că nu e bine. Știi că nu e!

— Omoară-i! i-a strigat Haussmann.

Emil s-a uitat iar în jos la Luger… și a simțit fierbințeala sărată a sudorii prelingându-i-se pe frunte și în ochi, usturându-l, orbindu-l.

S-a panicat, a făcut un pas și-a simțit cum cade într-o groapă nevăzută sau un soi de puț. În timp ce se cufunda, Emil urla:

— Nu pot! Nu pot…

Capitolul douăzeci și doi

23 decembrie 1944
Wielun, Polonia

Adeline înmuie cârpa în găleata cu apă înghețată, în timp ce Emil se zvârcolea și transpira după un alt episod de febră mare. Gemea:

— Nu pot... Nu pot… vedea.

— Atunci deschide ochii, Papa, spuse Will din ușă, când Adeline îi punea înapoi cârpa rece pe fruntea fierbinte a lui Emil.

— Șșșșș, îl atenționă Adeline, uitându-se la fecioru-său mai mare cu asprime. Taică-tău ar putea…

— Și-a deschis ochii! strigă Will, arătând cu degetul spre ea. Uită-te, mamă!

Se uită și așa era. Pleoapele lui Emil fluturară și-și deschise ochii împăienjeniți, care încercau să se concentreze asupra ei. În cele din urmă, spuse cu limba năclăită:

— Mi-e rău.

— Da, dragul meu, ți-e rău de ceva vreme, îi zise ea cu alinare. Unsprezece zile. Dar iată-te. De-acum nu te mai poate nimeni pune la pământ, așa-i?

Emil zâmbi și închise ochii.

— Unsprezece zile?

— Mâine e Ajunul Crăciunului, dar simt că am deschis deja cel mai frumos dar din lume.

Adeline îi aduse niște ceai fierbinte și niște supă clară, neavând puterea să-i spună acum că rațiile fuseseră tăiate aproape de tot în săptămâna dinainte. Pusese deoparte destulă făină și ceva zahăr ca să facă niște fursecuri și o ultimă cină omenească de Crăciun, dar după asta, nu mai aveau provizii pentru mai mult de o săptămână.

În seara următoare, familia Martel ținu o ceremonie improvizată, cu întregul clan îngrămădit în cele două apartamente de la etaj și pe holul dintre ele. Pentru că era ziua lui Malia, îi cântară toți, ca apoi Adeline să-i citească Evanghelia după Luca, scena nașterii Domnului, din Biblia familiei și să-L cinstească pe Dumnezeu pentru că erau încă vii, când războiul și Marșul Morții îi luaseră pe atât de mulți alții. La început, Emil ascultase din patul lui de convalescență, dar apoi insistă să se ridice, când trecu sergentul Wahl pe la ei să le lase două sticle mari de bere.

Wahl păru îngrozit de condițiile lor de trai, dar se așeză și bău cu ei. În vreme ce Adeline, Malia și Lydia cântau cântece vechi și-i învățau și pe băieți să le cânte, el îi zise lui Emil despre bătălia care se ducea în Pădurea Ardennes din Franța, unde furtunile de zăpadă îi trimiseseră pe Aliați în defensivă după opt zile de lupte crâncene. Sergentul îi zise și că va merge în Lodz vreo două săptămâni, dar se va întoarce mai repede, dacă aude că războiul ia o turnură spre prăbușirea naziștilor.

Mai târziu în seara aceea, după ce-i pusese pe băieți la culcare, Adeline înfășură o cuvertură în jurul lui Emil și-l sărută pe frunte.

— M-ai speriat, îi zise ea. Am crezut că te-am pierdut.

— N-o să se întâmple niciodată, îi spuse el, mângâind-o pe braț. Nici în vecii vecilor.

* * *

O furtună arctică lovi Europa de Anul Nou, cu vânturi care suflau cu șaizeci de kilometri la oră. Avea să fie începutul a două dintre cele mai reci ierni înregistrate vreodată. Temperaturile în Polonia de Vest se duceau și la treizeci de grade sub zero. Întreaga clădire în care locuia familia Martel se zguduia, izbită de rafale. Curenți reci care se apropiau de minus patruzeci și cinci de grade copleșeau sobele lor cu cărbuni. Cele patru familii își făcuseră un obicei din a se îngrămădi în apartamentul lui Emil și-al lui Adeline, pentru că era cu fața spre sud, cu spatele la vântoase. Se foloseau de toată rația lor de cărbune ca să mențină focul arzând.

Dar rezervele de mâncare erau aproape terminate, iar Adeline nu era sigură dacă aveau să primească noile rații de mâncare în curând. Pe 2 ianuarie 1945, Will se îmbolnăvi de friguri. A doua zi, Malia. Apoi Rese. În cea de-a patra zi, Emil recidivă.

În seara de 6 ianuarie 1945, Adeline îi dădu ultima fiertură de legume lui Emil și Will și ultima bucată de pâine lui Walt, care se îmbolnăvise și el. Pentru ea nu mai rămăsese destulă mâncare. După ce vorbi cu maică-sa și cu soacră-sa, se duse la culcare frântă, flămândă și hotărâtă ca a doua zi de dimineață să se ducă în căutare de-ale gurii.

Când se trezi, ningea ușor și temperatura coborâse sub îngheț. Își puse pe ea fiecare buleandră pe care o avea, luă o traistă de pânză și ieși în frigul mușcător. Cu foamea crescând iar în stomacul ei și cu amintirea foametei adevărate stârnite din străfundurile memoriei sale, Adeline merse spre marginea orașului, unde o opri un ofițer SS și-o întrebă încotro se îndrepta.

— Mă duc în Lodz, îi zise ea. Să caut leacuri și mâncare. Băieții mei îs bolnavi și rupți de foame.

— De unde ai bani? o întrebă el bănuitor.

— Am de gând să-mi vând verigheta. Și pe-a maică-mii. Și pe-a soacră-mii.

Probabil că-i auzise disperarea din voce, pentru că-i făcu semn primului camion care mergea în nord. Când îi zise șoferului că familia ei era bolnavă și se ducea la Lodz, se dovedi cumsecade și-o lăsă să șadă în cabină.

* * *

Două ore mai târziu, șoferul o lăsă la marginea orașului Lodz, iar ea intră în micul târg, întrebând de unde ar putea cumpăra mâncare pe piața neagră. Fuse îndreptată spre un magazin din apropiere și se duse direct acolo, găsind mâncare pe rafturi, în mare parte de bază, dar mai mult decât suficient cât să-și țină familia în viață.

Însă vânzătorul refuză să ia verigheta lui Adeline sau pe-a lui Karoline sau pe a Lydiei în loc de bani, zicând cu bătaie de joc că

„nu-s bune de nimic“.

— Adu-mi Reichmarks, îi zise el. Sau, mai bine, adu-mi aur.

Următorul vânzător îi spuse același lucru, apoi și următorul și apoi al patrulea și al cincilea. Ba, în disperare de cauză, se duse și la sediul VoMi, vrând să afle de rații, doar ca să-l găsească cufundat în întuneric, cu lacăt pe ușă.

Îndepărtându-se, Adeline se simțea ca acea frunză în vânt ce îi atrăsese atenția în ziua în care au pornit în marș: uscată și veștejită, cu marginile îmboțite, lăsată în bătaia vântului într-o călătorie bizară, întâmplătoare, pe care acum o vedea drept inutilă, lipsită de orice sens. Familia ei era săracă lipită. Bărbatu-său era mai bolnav decât i-a fost vreodată dat să vadă. Iar băieții ei erau amenințați de foamete, ceva ce-și jurase să nu mai trăiască niciodată, dacă îi stătea în putință. Se simțea, pe rând, furioasă și neajutorată, și cumplit de sigură de la o suflare la alta. Gâtul i se înfundă și înghiți un nod, hotărâtă să-i dea înainte, fără să se lase bătută. În Lodz nu cunoștea pe nimeni în afara prietenului lui Rese, Praeger, doctorul. Dar cum avea să-l găsească? Îi trebuia prea multă energie. Adeline știa bine cum funcționează foamea, care erau etapele înfometării și cum te storceau de sevă. Înainte să irosească și mai multă energie, era mai bine să se întoarcă în Wielun ca să le zică tuturor că vor trebui să se descurce o vreme fără mâncare.

Dintr-odată, un amestec neîndurător de sentimente începu să se ridice în Adeline ca o maree. O făcu să se simtă mică și aruncată de soartă ca un gunoi, dezrădăcinată, fără cămin, fugărită din propria-i țară, la fel de inutilă ca verighetele pe care le ducea cu ea. Inima începu să-i bată cu forță în piept și s-o doară. Ameți, iar creștetul i se înfierbântă sub basmale și apoi, pur și simplu, nu mai putu continua. Se opri în mijlocul drumului, cu fulgii de nea căzându-i pe față, cu chipul ridicat spre cerul de plumb. Își ridică brațele într-o stare dincolo de rugăciune. Mistuită de focul suferinței și-al iubirii disperate pe care le simțea asmuțite din străfundurile ființei, Adeline îl imploră pe Dumnezeu să-i dea o mână de ajutor familiei sale.

— Te rog, Doamne Dumnezeule, ajută-mă, șopti ea. Nu știu încotro s-o apuc. Nu știu ce să fac. Te implor. Am ajuns până aici. Am trecut prin atât de multe. Nu se poate să fie în van totul. Nu se poate să fim oamenii cărora le-a fost dat să ajungă atât de departe, doar ca să piară. Nu am nici măcar iarbă să le dau copiilor mei!

Un camion o claxonă din spate. Ea tresări, cu inima pompând în piept și se uită îndărăt la șoferul care se apleca peste geamul de la portieră.

— Dă-te, dracului, din mijlocul drumului, duduie, îi strigă el. Vrei să mori sau ce?

Zguduită din rărunchi, Adeline se grăbi să se ferească din calea lui și camionul trecu mai departe, cu șoferul clătinând din cap de prostia ei.

* * *

Mai pierdută decât a fost vreodată în viața ei și simțind că întreaga greutate a lumii zăcea acum între omoplații săi, Adeline se porni înapoi prin centrul Lodzului, trecând pe lângă câteva dintre aprozarele cu mâncare de contrabandă care o refuzaseră adineauri. Nu mai ningea, dar zăpada încă era spulberată în vârtejuri în gerul din ce în ce mai pronunțat. Deasupra-i, norii cenușii se împuținau, iar, pe alocuri, erau mânjiți cu fâșii rozalii care păreau să se onduleze și să se răsfire în vreme ce soarele după-amiezii târzii se lupta să domine cerul de iarnă.

Apropiindu-se de capătul zonei cu magazine, Adeline își ignoră stomacul gol, mistuită de o furtună de întrebări. *Cum o să găsesc pe cineva, până la lăsarea întunericului, să mă ducă spre sud, fără niciun ban? Cum o să le zic lui Emil și băieților că n-am nimic pentru ei? Cum aș putea să mă duc…?*

O femeie care-și ținea mâneca hainei la ochi, ca să se protejeze de zăpada viscolită se grăbi să iasă din primul magazin în care Adeline pășise adineauri. Intră direct în Adeline și căzură amândouă late pe stradă.

— Îmi pare atât de rău, îi zise femeia în germană, adunându-se în patru labe, ca s-o ajute pe Adeline să se ridice și apoi să-și recupereze traista pe care o scăpase. Nu v-am văzut.

— E vina mea, îi zise Adeline. Nu mă uitam pe unde merg și…

Femeia își ridică fața ca să se uite la Adeline. După un moment de confuzie din partea amândurora, răstimp în care se străduiau să-și dea seama de unde se știu, să se recunoască acolo, în zăpadă, după ani și ani, la mai mult de o mie două sute de kilometri depărtare de locul în care se nimeriseră împreună ultima dată. Dar apoi se recunoscură și erau șocate.

— Adeline? îi zise Ester. Chiar tu să fii?

Dând din cap că da și izbucnind în lacrimi, Adeline își aruncă brațele de gâtul prietenei doamnei Kantor.

— Mi-ai fost trimisă. Nu știam încotro să mă îndrept și dumneata mi-ai fost trimisă.

* * *

Douăzeci de minute mai târziu, Adeline se afla în apartamentul mare al lui Ester, frumos mobilat, de la etajul patru, într-o clădire frumoasă, șezând în fața unei sobe ticsite cu cărbuni care ardeau violent. Cât au mers și, în ciuda foamei pe care o resimțea, Adeline voise să știe cum ajunsese prietena doamnei Kantor din Pervomaisk, Ucraina în Lodz, Polonia, dar Ester i-a amintit că acum o chema Ilse și că trebuia să nu scoată o vorbă despre asta până nu ajungeau acasă.

Acum, în timp ce Ester fierbea apă pentru ceai și scotea pâine proaspătă și doi cârnați gătiți, reci, îi explică lui Adeline că, având actele plastografiate pe care o ajutase să le obțină, Ester primise un loc în primul dintre convoaiele protejate ce mergeau spre vest.

— De asta ai o casă așa frumoasă?

— Printre altele, îi zise Ester, punând ceaiul fierbinte dinaintea ei. Să știi că nu prea sufăr locul acesta. În multe privințe, e o închisoare a unor amintiri care nu-mi aparțin.

Tainic mod de a-i vorbi, dar Adeline înțelese.

— Alți evrei au locuit aici înaintea dumitale.

Ester o privi gânditor, cu capul înclinat într-o parte.

— Da. De unde știi?

— E la fel unde stau eu. Le port hainele.

— Și eu, răspunse ea și apoi, privind-o pe Adeline mâncând, Ester îi povesti cum ajunsese în Lodz pe vremea când în ghetou încă mai erau șaptezeci de mii de evrei. Câteodată, mergea pe-acolo, îi auzea pe evrei vorbind idiș și voia să se ducă la ei.

— Dar n-am îndrăznit, zise ea, privind în gol, bântuită mai curând decât tristă. Anul ăsta, mai pe la început, când din ce în ce mai multe convoaie începeau să plece din Răsărit, naziștii au început să golească ghetoul din Lodz. În august, zeci de mii de evrei au fost puși în trenuri. Acum nu mai e niciunul.

Pe obraji îi curgeau lacrimi.

— Am trăit în hainele lor și în casele lor, la început sfâșiată în bucăți, vinovată pentru că știam ce se întâmpla cu ei și mă tot întrebam, de ce am fost eu cea salvată și nu ei. Dar apoi am început să privesc altfel lucrurile, știi? Îi păcălisem, eu, pe naziști. Eram evreică, sunt o evreică drept sub…

Râse, își lăsă capul în jos și-l scuturâ.

Zeci de mii? gândi Adeline.

— Ești sigură că-s morți?

— Nu s-au mai întors, zise Ester. Vrei să mai mănânci ceva, înainte să pleci?

Adeline refuză, apoi își scoase verighetele.

— Știu că nu sunt cine știe ce, dar ai putea să le cumperi la schimb cu ceva Reichmarks sau aur? Așa pot să duc acasă niște mâncare pentru familia mea. Sunt toți bolnavi și flămânzi și…

Ester îi împinse mâna înapoi, scuturând din cap.

— Nu pot să-ți iau astea și nici nu vreau.

Și cu asta, se ridică și ieși din încăpere. Adeline se simți îngrozitor: cumva reușise s-o jignească sau s-o deranjeze cu ceva.

Ester se întoarse cu un pumn de Reichmarks și i le întinse lui Adeline.

— E o datorie pe care o plătesc bucuroasă. Ar trebui să-ți ajungă o vreme.

Adeline se holbă la bancnote, fără cuvinte. N-a avut niciodată atâția bani în toată viața ei.

— Nu pot să-i iau. Îs prea mulți. Dumneata ce-o să faci?

— Eu sunt bine, îi zise ea. Mai am și am și aur. Dac-aș fi în locul dumitale, aș cheltui rapid banii aceștia. Din ce-am auzit, Aliații vor sparge curând linia frontului de vest în Franța. În câteva săptămâni, vor fi în Berlin și e posibil ca mărcile să nu-ți mai folosească la nimic. Acum ar trebui să pleci. Magazinele cu marfă de contrabandă se închid la șase și eu am un musafir acuși. Dacă, în seara asta, nu reușești să te întorci, Adeline, ești mai mult decât bine-venită să te întorci aici pe la șapte și jumătate, să stai la mine peste noapte și să te întorci acasă dimineață.

— Oh, zise Adeline, simțindu-se încă slăbită, cu toată mâncarea înghițită și privind cu jind la focul care ardea, dar se ridică. Mulțumesc! Poate că așa o să fac. Dacă e în regulă.

— E mai mult decât în regulă. Cumpără mâncare pentru familia ta și o să ne vedem în câteva ore.

Simțindu-se mult mai bine decât atunci când a dat peste Ester, Adeline își puse haina, basmaua și ieși cu traista goală pe umăr. Apartamentul dădea într-o scară deschisă. Adeline coborî primul rând de scări, auzind ecourile pașilor ei, când un ofițer german mai în vârstă urcă grăbit scările și trecu pe lângă ea. În timp ce cobora al doilea rând de scări, auzi trei bătăi scurte într-una dintre ușile de deasupra ei. Adeline se opri o clipă, auzi o ușă deschizându-se și putea să jure că-l auzi pe el zicând: *Guten Abend, Ilse-Schätzchen*.

* * *

Ușa se închise. Adeline se grăbi să coboare și ultimul șir de scări și ieși în frigul înțepător, gândind, *Cine sunt eu să judec felul în care reușește Ester să supraviețuiască, când ea e una dintre țintele războiului?*

Se întoarse în primul magazin din ziua aceea, apucând hrană de pe rafturi în cantități mari și punând-o pe tejghea — făină, zahăr, sare, drojdie, cârnați uscați, cârnați proaspeți, ouă praf,

lapte praf, trei tablete de ciocolată — până când casierul se întoarse cu cel care se îngrijea de magazin și care îi zisese mai devreme în acea zi că inelele ei nu sunt bune de nimic.

— Sper că ai Reichmarks sau aur, îi zise el, uitându-se la povara ei. Și mult.

— Reichsmarks, îi zise ea. Și am mult.

— Nu, zău? îi răspunse, privind-o cu îndoială. Și de unde le ai?

— Din partea cealaltă a orașului, îi zise ea, ridicându-și bărbia din piept. Am găsit un vânzător care cunoaște valoarea bijuteriilor de colecție. Ne-a zis că inelele noastre sunt „neprețuite“ și mi-a dat ce-am cerut pe ele.

Și cu asta, scoase teancul de bancnote, se opri să-i lase pe casier și negustor să se holbeze o clipă, apoi le zise:

— Cât vreți pe toate astea?

* * *

Simțindu-se mai mult decât un pic vinovată că avea să se bucure de încă o masă și de somn într-un loc cald și plăcut, în timp ce familia ei suferea, Adeline bătu la ușa lui Ester la șapte și jumătate.

Ester deschise ușa precaută după vreo câteva minute, dar apoi o văzu pe Adeline și zâmbi.

— Mă bucur că te-ai întors, spuse ea, ușor bolborosit, deschizând ușa.

Era în halat de casă.

— Drumurile trebuie să fie îngrozitoare și…

Ester râse, bătu din palme și arătă spre cele două traiste pe care le cărase Adeline, încărcate până la refuz.

— Ai cumpărat tot magazinul!

— Îți mulțumesc, zise Adeline. Ne-ai salvat.

Intră, puse traistele jos și-o îmbrățișă pe Ester, care era pe cale să-și aprindă o țigară.

— Oh, Doamne, spuse ea, îmbrățișând-o la rândul ei. Și dumneata m-ai salvat pe mine și fiecare dintre noi se salvează pe sine, cumva, în fiecare zi. De asta noi suntem niște

supraviețuitoare, Adeline. De asta suntem încă aici. Acum du-te lângă foc și încălzește-te iar.

Adeline îi dădu drumul, ușor jenată, dar îi zâmbi și se duse lângă sobă.

Ester își aprinse țigara, trase un fum, apoi luă rapid de pe masă o sticlă goală de vin și dispăru în bucătărie. Se întoarse câteva minute mai târziu cu încă o sticlă de vin, brânză, altă pâine și cârnați uscați.

— O să te mai hrănesc încă de două ori înainte să pleci, zise ea. În felul acesta, o să ai destulă putere să ai grijă de Emil și de scumpii tăi băieți.

După ce mâncă pe îndestulate și bău două pahare de vin, Adeline îi spuse lui Ester cum Emil voia să fugă la Aliați când venea timpul.

— Cred că vremea aceea o să vină mai devreme, nu mai târziu, spuse Ester. Știu din surse sigure că sovieticii sunt chiar acum la patruzeci de kilometri de Varșovia. Am o geantă gata pregătită și tot aurul meu cusut în căptușeala de la haină.

— Și asta o să încerci să faci? Să treci în partea Aliaților?

— Am trăit o dată sub Stalin, spuse ea. Nu vreau s-o fac de două ori.

— Și unde o să te duci? Sau o să încerci să te duci?

— Argentina, spuse Ester și râse. Nu-ți place cum sună? Ar-gen-ti-na? În visul meu, o să cunosc un latin frumos și-o să ne îndrăgostim pătimaș și-o să facem copii pătimași. Adică, până la urmă, de ce nu?

Adeline era ușor ametită.

— De ce nu? zise ea.

— Care e sensul vieții dacă nu ai un vis ca acesta?

— Asta așa e.

— Și care e visul dumitale?

Adeline ezită, dar apoi îi descrise valea ei verde și frumoasă, înconjurată de munți cu creste înzăpezite, așa cum era în pictura pe care o văzuse între paginile cărții aceleia din casa doamnei Kantor.

— Sună ca un vis, zise Ester. Și unde e valea aceea?

— Nu știu, răspunse Adeline. Emil crede că undeva în vest. Poate peste ocean, în America sau în Canada.

— Sau în Ar-gen-ti-na, spuse Ester și se ridică, undui șoldurile și-și turnă restul de vin în pahar.

După ce-și termină paharul, Adeline se simțea mai mult beată decât ametită și-i zise:

— Cred că ești una dintre cele mai curajoase și mai puternice femei din câte am cunoscut vreodată.

— Nu, spuse Ester, aprinzându-și încă o țigară. Nu sunt.

— Ba da, ești. Și ai reușit de una singură.

— Nu singură. Am reușit datorită documentelor pe care le-ai procurat dumneata pentru mine.

— Dar dumneata ai fost cea care le-ai folosit și ai ajuns până aici de una singură. Și acum o să pleci în Ar-gen-ti-na tot așa. Asta presupune spirit și putere.

Ester căzu pe gânduri, trase din țigară, apoi se relaxă.

— Presupun că așa e. Și pentru asta am să-i mulțumesc doamnei Kantor.

— Eu îi mulțumesc pentru o sumă de lucruri, spuse Adeline. Mi-e dor de ea. Încă mi-e.

— Și mie, zise Ester. Ți-a zis vreodată despre „secretele unei vieți fericite“, așa cum le gândea ea?

— Câteva dintre ele.

— Trebuie să recunosc că mă întreb uneori dacă toate secretele ei erau adevărate sau dacă pot exista.

— Cum ar fi?

Ester ridică din umeri.

— Mi-a zis la un moment dat că ea credea că viața nu e ceva ce ți se întâmplă; e ceva ce ți-e dat ție anume și că toată viața ta e un voiaj binecuvântat de explorare. Dar că nu vezi viața cu claritate și nici nu te bucuri din plin de ea decât atunci când voiajul a ajuns aproape de final.

— Viața dumitale nu e aproape de final, spuse Adeline.

— Știu asta, aprobă ea. Dar tot nu cred c-o să pricep vreodată de ce atâția oameni ca mine au fost uciși sau persecutați în jurul meu. Și n-o să pricep în veci de ce viețile lor au trebuit să se

curme așa cum s-au curmat. Unde e voiajul binecuvântat de explorare în toate astea?

Capitolul douăzeci și trei

În ziua de 9 ianuarie 1945, la primele ore ale dimineții, Emil tremura și tușea în patul lui, un ecou al horcăitului și cârâitului băieților din patul de deasupra. Își vedea răsuflarea urcând în coloană și mișcându-se în aerul înghețat care încă își mai făcea loc printre crăpăturile din pereți, dar se forță să iasă de sub cuverturi și să stea în capul oaselor.

Tremurând, ușor amețit, își târșâi picioarele până în camera de zi și la geam ca să se uite iar după Adeline. Chiar dacă fusese pradă febrei care când îl luase, când îl lăsase, știuse că a plecat și că de când pornise spre Lodz trecuse mai bine de o zi încheiată. Dar e posibil ca furtuna s-o fi încetinit, își spuse, uitându-se la băieți, amândoi adormiți, amândoi aprinși de febră, deși temperatura lui Will părea să se mai fi domolit.

O să se termine asta vreodată? Emil se târî înapoi în patul lui. *N-am fost niciodată, în toată viața mea, atât de bolnav — îs deja mai mult de trei săptămâni.*

În vreme ce-și trăgea căciula de lână pe cap și cuverturile în jurul lui, se gândea că singurul lucru bun care ieșise din starea asta de rău e că nici el, nici băieții nu aveau cine știe ce poftă de mâncare, ceea ce era bine, având în vedere că nu exista mai deloc de-ale gurii. Probabil că era mai bine decât să fi crăpat, apoi se gândi la hainele pe care le purta și la locuința în care trăia, și la lucrurile pe care le făcuse ca să supraviețuiască războiului.

E ca o tortură, gândi Emil, când febra creștea din nou și ochii i se închideau. *Torturat pentru ceva ce n-am făcut…*

* * *

15 septembrie 1941
Lângă Dubăsari, Transnistria

— Împușcă-i acum! i-a strigat căpitanul Haussmann.

Emil l-a privit pe tânărul care-și ținea fetițele plângând pe marginea viroagei, mijind ochii să vadă în lumina farurilor și implorându-l să n-o facă.

Și-a întors privirea de la ei, uitându-se la nazist, știind bine că avea să moară.

— Nu pot, i-a răspuns Emil, întinzându-i Lugerul lui Haussmann.

— Nu poți? i-a tăiat-o căpitanul SS. Sau nu vrei?

Emil i s-a uitat în ochi, susținându-i privirea, și i-a zis:

— Nu pot și nu vreau.

Nazistul s-a holbat la el, apoi s-a uitat la ofițerii din plutonul de execuție care îi observau, devenind vizibil din ce în ce mai furioși, până când și-a scos propriu-i Luger din teacă, dând la o parte pistolul întins și i-a lipit țeava de puntea nasului lui Emil.

— Hotărăște-te acum, țărane, i-a zis căpitanul SS. Într-un fel sau altul, ei tot mor. Tu alegi dacă trăiești sau mori cu ei.

În partea de nord, un alt pluton de execuție a început să tragă, îngrozindu-l și mai mult, până n-a mai fost în stare să vadă nimic dincolo de țeava Lugerului și de Haussmann însuși, pentru ca apoi dinaintea ochilor să-i apară nevasta și copiii. Iubirea pentru ei a devenit dintr-odată copleșitoare. Dacă murea el, în loc să-i omoare pe oamenii aceștia, avea să le fie mai bine lui Adeline și băieților lui? Adeline ar fi devenit văduvă. Iar băieții, orfani de tată. Faptul îl lovi din plin, cu o forță cutremurătoare, o lovitură atât de puternică, încât îi distruse orice credințe fuseseră adevărate pentru el înainte și, odată cu ele, i se duse și încrederea lui în preabunul Dumnezeu. Emil îl implorase să nu-l pună în asemenea situație și iată-l acum. Nu exista niciun Dumnezeu în asta, nu exista niciun Dumnezeu și basta. Nu existau decât Adeline, și Walt, și Will și ce era el în stare să facă pentru a supraviețui și a-i apăra.

— Bine, i-a spus el lui Haussmann cu răceală. O s-o fac.

Căpitanul SS i-a zâmbit, coborându-și arma.

— O decizie înțeleaptă.

Emil s-a simțit atunci ca ieșit din sine, ca și cum trupul lui era cel al unui străin. Și-a potrivit Lugerul în mână și-a dat să se întoarcă spre tânăr și fetițele lui.

Cineva l-a apucat de umăr din spate și l-a scuturat. Prinsoarea era ca o menghină ce strângea. Mâna l-a scuturat și mai tare.

* * *

Coșmarul se stinse treptat.

Emil se trezi destul cât să poată miji ochii s-o vadă pe Adeline aplecată asupra lui, cu mâna pe umeri, cu un zâmbet mare pe fața ei frumoasă și cu obrajii roșii de frig.

— Sper c-ai dormit binișor cât am fost eu plecată, spuse ea, mângâindu-i barba cu blândețe. V-am adus tuturor ceva de mâncare și niște cărbuni pentru sobă. E deja aprinsă. Ai visat frumos despre mine?

Emil își aminti pentru o clipă de momentul acela în care se hotărâse să-i omoare pe cei trei evrei, momentul în care-și pierduse încrederea în Dumnezeu și-i zise:

— Mă simt mai bine doar să te văd. Am fost îngrijorat când n-ai venit acasă azi-noapte.

— A trebuit să aștept să treacă furtuna și să găsesc o mașină azi-dimineață să mă aducă, spuse Adeline. Păi, atunci, ridică-te și ajută-mă să gătesc sau măcar ține-mi companie. Am să-ți povestesc ceva.

Emil gemu la ideea că iar trebuie să se ridice și să înfrunte frigul.

— Hai, scularea! zise ea, zâmbindu-i și trăgându-i cuverturile de pe el.

El reuși să se ridice pe coate și se crispă.

— Ești o femeie crudă, Adella!

Ea zâmbi și-l gâdilă.

— Oh, da, îți pun un pistol la cap.

Emil se holbă la ea o clipă, fără să-i vină să creadă, amintirea nopții aceleia dându-i din nou ghes.

Simți între ochi oțelul pistolului lui Haussmann, văzu aievea furia căpitanului SS și simți transformarea aceea în ființa primară, sălbatică, fără niciun Dumnezeu, dispusă să omoare două fetițe și un tânăr doar ca să-și poată apăra nevasta și propriii lui copii.

Oare ea ar înțelege vreodată o asemenea hotărâre? se întrebă Emil, uitându-se atent la chipul nedumerit al lui Adeline. *Cum ar putea? Nici eu nu înțeleg acel moment.*

— Hei, spuse Adeline, pe un ton suav, îngrijorat. Vrei mai degrabă să stai întins aici și să-ți aduc eu niște mâncare?

Abia atunci începu să-i miroasă ceva ademenitor, delicios într-un mod care aproape nu putea fi pus în cuvinte.

— Ce e pe plită?

Ea îi zâmbi și-i șopti.

— Cârnați proaspeți și ceapă. Vreau ca mirosul să umple apartamentul, să intre prin pereți și să cheme pe toată lumea la festinul nostru.

— Festin?

— Festin, spuse ea, zâmbind și ridicându-se. Acum, hai, ridică-te și ieși încoace. O să-i lăsăm pe băieți să doarmă cât au nevoie.

Ieși din încăpere. Emil aruncă de pe el așternuturile, se ridică în capul oaselor, apoi în picioare fără să se mai simtă amețit. Se duse în camera de zi, surprins cât de caldă o făcea focul din soba de cărbuni și ce mirosuri frumoase veneau dinspre plita mică pe care Adeline întorcea cârnați și ceapă. Și masa! Era acoperită cu mai multă mâncare și ingrediente decât văzuse de ani buni.

— De unde ai toate astea? o întrebă uimit.

Adeline bătu marginea unei tigăi și se întoarse, zâmbind cu toată gura:

— A fost un miracol, Emil. N-o să-ți vină să crezi.

* * *

Și Adeline avusese dreptate. La început, lui Emil nu-i veni să-i creadă povestea, cum a dat peste Ester, după ce l-a implorat pe Dumnezeu s-o ajute, cum femeia apoi a răsplătit-o cu destui bani cât să cumpere mâncare pentru o lună, dacă nu mai mult. În ce-l

privea pe el în momentul acela, Dumnezeu nu răspundea la astfel de rugăciuni precum cea a lui Adeline pentru că un Dumnezeu pe care el să-l poată vedea sau auzi, sau atinge nu exista. *Singurul lucru pe care ne putem bizui suntem noi înșine*.

Adeline se bizuise pe ea însăși și s-a întâmplat că a fost o… coincidență. Asta a fost. În cele din urmă, norocul dă peste toată lumea. Adeline avusese noroc, se hotărî el și zâmbi adulmecând mirosurile și admirând teancul de bani de pe masă, despre care Adeline îi spusese că fuseseră cu o treime mai mulți ieri-seară.

— De unde a luat Ester destui bani cât să mai și dea altora așa de mulți? vru el să știe.

— N-am întrebat, iar ea nu mi-a zis, îi răspunse Adeline, întorcându-se la plită când se auzi o bătaie în ușă și Malia și verișoara lor, Marie, își băgară capul în apartament.

— Ce e mirosul ăsta? țipă Marie.

— Raiul, îi răspunse Adeline. Primul fel e gata să fie servit.

* * *

Familia Martel nu mai spuse nimănui despre mâncare și, timp de două săptămâni, mâncară toți de patru ori pe zi, cumpărând în același timp dublul rațiilor lor de cărbune de pe piața neagră. Will și Walt se însănătoșiră și câștigară în greutate, crescând din ce în ce mai voinici.

Emil făcea plimbări zilnice, prin înghețuri arctice, ducându-se la căsuța sergentului Wahl și găsind-o de fiecare dată cufundată în întuneric. Începuse să se îngrijoreze, pentru că nu știa care era soarta războiului, unde erau Aliații în Germania și sovieticii în Polonia.

— Trebuie să aflu unde sunt aproape în fiecare zi și sergentul Wahl se presupunea că se întoarce acum o săptămână, îi zise el cu neliniște lui Adeline pe 17 ianuarie.

Târziu în după-amiaza aceea, în timpul plimbării lui, zăpada și vântul se întețeau din nou, iar oamenii începeau să dispară de pe străzi, adăpostindu-se grăbiți. Emil îndrăzni și se strecură prin

poarta din spate a căsuței lui Wahl și încercă ușa de la bucătărie. Încuiată.

Nu voia în mod deosebit, dar făcu un bulgăre de zăpadă cu mâinile goale și îl folosi să spargă un ochi în geam, deasupra clanței. Odată intrat, nu îndrăzni să aprindă vreo lumină, dar, știind că e în bucătărie, reuși să-și dibuiască drumul spre camera în care Wahl ținea radioul. Aprinse lumina pentru câteva clipe, văzu că nu e acolo și se simți cuprins de disperare.

Căută apoi în dulapul lui Wahl și-l găsi. După ce-a văzut de atâtea ori cum se face, reuși să instaleze radioul destul de rapid. Ascultă transmisia în germană a celor de la BBC și nu dură mult să afle că Bătălia din Pădurea Ardennes sau Ofensiva din Bulge se încheiase cu victoria Aliaților. Armatele I și a III-a americane se alăturaseră, dar întâmpinaseră o puternică rezistență încercând să traverseze Rinul. Iar sovieticii recâștigaseră Varșovia.

Această ultimă informație era tot ce voia Emil să audă. Armata Roșie era la mai puțin de șaptezeci și cinci de kilometri depărtare. Chiar și în cele mai aprige condiții, un tanc putea acoperi șaptezeci și cinci de kilometri într-o zi, ba poate în și mai puțin. Se gândi pentru o clipă să pună radioul în carcasa lui protectoare și să-l ia cu el. Naziștii poate că pierdeau, dar, dacă era prins, probabil că a avea un transmițător radio încă mai era motiv să fie împușcat. Cu părere de rău, lăsă radioul acolo unde îl găsise, împreună cu un bilet pentru sergentul Wahl, mulțumindu-i pentru generozitate. Ajuns înapoi afară, se strecură prin dosul casei și ieși în drumul care ducea spre locuința lui. De partea cealaltă a drumului, un chibrit aprinse o țigară.

Nikolas ieși la lumină și-i zise:

— Stau mai sus pe strada asta, Martel, și nu cred că VoMi chiar o să vadă cu ochi buni un hoț care dă o spargere la una dintre casele lor.

— Nu sunt hoț, spuse Emil.

— Mie așa îmi pare, îi răspunse Nikolas. Niște oameni flămânzi se cam întrebau de unde au apărut, deodată, banii și mâncarea, așa că m-am gândit să te urmăresc, iar acum știm.

Emil pricepu că iar venise în conflict direct cu individul acesta. *Oare mai ține legătura cu maiorul Haussmann? Are aici, în Wielun, influență asupra naziștilor? Mai contează acum, când naziștii sunt puși pe fugă?*

— Nu știi nimic, îi zise Emil în cele din urmă și dădu să-și continue drumul. Nu sunt hoț, Nikolas, doar verificam casa patronului meu, exact așa cum mi-a cerut.

— Mă îndoiesc! strigă Nikolas la el.

— Nu mai pot eu de îndoiala ta, zise Emil și coti, dincolo de privirea lui.

Când ajunse acasă, apartamentul era mai mult decât cald, iar Adeline tocmai scotea pâine proaspătă din cuptor și punea supa în castroane cu polonicul.

Emil închise ușa după el și zise:

— Trebuie să ne facem bagajele și să ne cărăm de aici cât de repede posibil.

Ea ridică privirea spre el.

— Știu. Tocmai ne-au zis.

— Ce? Cine?

Adeline puse polonicul înapoi în oală.

— Soldații SS. Poimâine o să fim mutați mai aproape de Germania.

* * *

Camioanele militare germane ajunseră în Tabăra de refugiați din Wielun în zorii zilei de 19 ianuarie 1945. Ca și înainte, nu reușiră să ia cu ei decât ce-au putut să încarce în cărucioarele lor mici. Din fericire, cu căruciorul lui Marie și cu încă unul pe care îl primiseră cadou de la o altă familie de refugiați, clanul Martel avea acum la un loc patru cărucioare și puteau să ia cu ei mai multe dintre alimentele de bază pe care le adusese Adeline din Lodz.

În timpul călătoriei, Adeline stătu împreună cu vară-sa Marie și cu gemenii ei.

— Cresc rotofei și sănătoși, spuse ea, ținându-l în brațe pe Rutger, geamănul mai mare.

— Îți mulțumesc pentru mâncare și pentru generozitate, îi zise Marie, cu Hans în brațe, băiatul mai mic. Nu cred că mai durează mult și merg de-a bușilea.

— Câteodată, de asta avem cu toții nevoie ca să ne punem pe picioare. Mâncare și generozitate.

Trecând prin Breslau — un popas vital în călătoria spre Germania și o poziție strategică, cu poduri peste Oder —, văzură trupele Wehrmacht, precum și sclavii Organizației Todt, bărbați ogârjiți și consumați, îmbrăcați în haine cenușii, pe piepții cărora era cusută litera *E*, acționând la ordinele recente ale lui Hitler de a transforma orașul într-o fortăreață armată. Două ore mai târziu, intrară în Legnica, un oraș mult mai populat și mai frumos decât Wielun. Însă locuința lor era, în multe privințe, și mai rea decât cealaltă. Dar aveau bani și banii vorbesc întotdeauna. În timp ce iarna încă îi mai încerca pe toți cu gheață și zăpadă, Emil reușea să cumpere de pe piața neagră destul cărbune cât să-și țină toată familia la căldură.

Emil făcu, de asemenea, tot ce-i stătea în putință să afle știri despre sovietici și Aliații vestici. Avusese un noroc chior, pentru că refugiații erau adesea vânați de pungași și contrabandiști. Nu mult după ce sosiseră în Legnica, în timp ce-și făcea plimbarea, întâlni un adolescent care voia să-i vândă țigări de contrabandă.

— Pradă americană, șopti puștiul. Camel? Lucky Strike?

Emil îi spuse că era mai interesat de un receptor mic, cu unde scurte.

— Nu un transmițător, îi zise Emil. Nimic ilegal. Doar un receptor.

— Aș putea fi împușcat pentru asta, îi răspunse puștiul. O să te coste, nu glumă.

Câteva zile mai târziu, îi înmână lui Emil o sacoșă, în schimbul a jumătate din mărcile germane pe care le mai avea familia Martel. Înăuntru, găsi un receptor cu unde scurte Radione R3 verde-kaki și destul de uzat, furat dintr-un depozit de marfă al Wehrmachtului.

— Fii atent, îi zise puștiul. Prietenul meu mi-a zis că are siguranțe, dar nu are cristale de rezervă și nici cilindri de radio. Vezi ce prinzi.

În seara aceea, Emil așteptă până târziu în noapte ca să intre pe frecvența BBC German Service. Auzi despre ultimele noutăți de la Convenția de la Ialta dintre președintele american Roosevelt, premierul britanic Churchill și Stalin. Află că sovieticii traversaseră râul Oder la nord și erau acum la mai puțin de optzeci de kilometri de Berlin. Americanii și britanicii încă se luptau pentru Germania de Vest și întâmpinau o rezistență de neurnit. Auzi și un cuvânt pe care îl mai auzise și înainte, în cimitirul din Budapesta: Auschwitz. Crainica povestea o scenă în care sovieticii eliberaseră lagărul de concentrare pe 27 ianuarie[11]. Emil închise ochii, copleșit pe de-a-ntregul de amploarea a ceea ce făcuseră naziștii.

Fără să vrea, gândurile îi fugiră inevitabil spre noaptea aceea din Dubăsari, când căpitanul Haussmann îi pusese un pistol la cap și îi zise că o să moară dacă nu-i ucide pe cei trei evrei. Se auzi spunând, *Bine. O s-o fac*. Îl auzi pe Haussmann răspunzându-i, *O alegere înțeleaptă*.

Emil adormi în seara aceea cu o stare de greață și frică, întrebându-se dacă e blestemat să fie veșnic bântuit de alegerea aceea.

În săptămânile următoare, ascultând în noapte, Emil află când au cucerit sovieticii Lodzul și când au intrat în Budapesta, și când Aliații au bombardat Dresden, și când Armata Roșie a pornit ofensiva împotriva orașului Breslau, doar ca să se oprească apoi pe malul de vest al râului Oder, reaprovizionându-se și pregătindu-se să invadeze Germania de Est. În noaptea de 24 februarie, auzi că Aliații lansaseră nouă mii de bombe deasupra Patriei-Mamă.

Wahl a avut dreptate, gândi Emil, căscând și închizând radioul. *Naziștii au fost învinși, chiar dacă n-o știu*.

Se ridică și traversă încăperea, cu gând să pună radioul în fișetul de metal din apartament, doar ca să se împiedice de o

ridicătură din podea. Radioul îi zbură din mâini și se izbi, zăngănind, de podea.

— Nu! strigă el, apucând radioul și încercând să-l repornească. Nu, nu, nu.

N-a mai pornit niciodată.

* * *

Patru zile mai târziu, în ultima zi din februarie, Emil văzu soldații Wehrmacht grăbindu-se să urce în camioane și să plece din Legnica. Ieși iar să se plimbe și văzu și mai multe camioane îngrămădite plecând, apoi observă doi ofițeri Waffen-SS tăindu-și cu lama tatuajele mici, cu grupa de sânge[12], pe care le aveau sub brațul stâng.

— Ticăloșii ăștia știau c-o să fie prinși și probabil uciși pentru că sunt membri SS, îi spuse lui Adeline când se întoarse în apartament. Trebuie să plecăm în dimineața asta. Trebuie să ajungem dincolo de liniile Aliaților.

— Cum? vru să știe Adeline. Nemții au plecat.

— O să mergem pe jos, dacă trebuie, îi zise el.

Adeline nu ezită decât un moment înainte să se apuce de strâns iar agoniseala lor puțină. Maică-sa și soră-să făcură la fel. Marie nu se simțea bine și avea nevoie de ajutor, dar nici nu se gândea să stea să-i aștepte pe sovietici care i-ar fi trimis pe ea și pe băieții ei înapoi în Ucraina. Însă, când intră în apartamentul părinților lui, ceva mai târziu în seara aceea, îi găsi pe maică-sa, taică-său și soră-sa stând în jurul sobei.

— Haida, faceți bagajele, zise el. Trebuie să plecăm disde-dimineață.

— Nu mergem nicăieri, îi răspunse Karoline.

— Ce zici? Trebuie să plecați. Știți ce-o să facă cu voi dacă…

— Știm? întrebă Rese. O să vorbim cu ei în rusă și gata. N-o să știe cine suntem. Și, în plus, eu nu pot să merg în Germania și tu nu mă poți căra.

— Scaunul cu rotile.

Johann scutură din cap.

— N-o să reziste tot drumul. Asta e, fiule. O să rămânem aici și-o să sperăm c-o să fie bine.

În noaptea aceea temperatura scăzu dramatic. Martie veni ca o leoaică, aducând zăpadă care, spre zori, se înteți. Așteptând să se domolească furtuna, Emil continuă să se certe cu părinții și sora lui, spunându-le că cea mai bună șansă a lor era în spatele frontului Aliaților. Nici nu voiau să audă. Karoline îi zise ce auzise ea, că sovieticii s-ar putea să-i lase să se întoarcă pe pământurile lor.

— Să nu crezi așa ceva, îi spuse Emil. Nici măcar un cuvânt. Sunt în stare să zică orice. Să facă orice.

Se duse lângă fereastră, privind străzile înzăpezite. De fiecare dată când vedea câte un convoi de camioane Wehrmacht trecând prin oraș, îndreptându-se spre Germania, dădea fuga jos să întrebe dacă nu cumva îi luau, pe el și familia lui și cele patru cărucioare. Și, de fiecare dată, era refuzat, chiar și când îi întreba dacă nu i-ar accepta doar familia.

Aceiași germani pursânge pe care Reichsführerul Heinrich Himmler îi lăudase că părăsiseră Ucraina ca să repopuleze Germania cea Mare erau acum nedoriți, uitați, lăsați de izbeliște, să se descurce pe cont propriu. Emil se simțea descurajat, izolat, dar și neînduplecat: s-a descurcat de unul singur și în alte situații grele, nu-i așa?

Să nu parieze nimeni împotriva mea. Am ieșit din situații mult mai grele decât asta.

* * *

Zăpada se opri de-a binelea în dimineața de 4 martie 1945, dar viscolul îi înzăpezise și-i ținuse în case încă cinci zile. Din fericire pentru familia Martel, sovieticii fuseseră împiedicați de aceeași vreme necruțătoare, iar pe 9 martie erau încă în taberele întinse de-a lungul râului Oder când Emil văzu alte familii de etnici germani, ca și ei, care își încărcau lucrurile în cărucioare. Familia Martel mâncă o ultimă masă din piure de cartofi și varză

murată și se duse la culcare cu gând să plece la prima oră în dimineața următoare.

A doua zi, în zori, văzu alte familii de refugiați împingând deja cărucioarele spre Berlin. O oră mai târziu, știind că asta s-ar putea să fie ultima dată când își mai vedea părinții și sora, Emil se strădui să nu plângă, îi îmbrățișă și-și luă adio.

— O să ne vedem din nou, îi promise Rese, din scaunul ei cu rotile. O știu, așa cum caporalul Gheorghe știuse în Stalingrad că o să trăiască.

El își dădu ochii peste cap, dar nu se putu abține să nu zâmbească.

— Mă bazez pe asta.

Și așa Emil începu să ducă ultimele lucruri în cele trei cărucioare de pe trotuar, în fața clădirii în care locuiseră. Soarele ardea pe cer, topind zăpada, într-o atmosferă primăvăratică, aproape blândă, după viscolul rece căruia îi supraviețuiseră în ultimele luni. Plănuia ca mai întâi s-o ia spre sud — urmându-i pe ceilalți refugiați —, apoi să ajungă iar pe un drum principal, spre vest. Cu ceva noroc, ar putea să facă cincisprezece kilometri pe zi, ceea ce însemna că ar fi ajuns la granița cu Germania cam în opt zile, mai mult sau mai puțin. *De acolo, o să ne gândim cum să ajungem de partea Aliaților vestici și…*

Emil simți o împunsătură în spinare care aproape îl izbi de căruța lui mică. Își pierdu echilibrul, se întoarse ca să vadă ce l-a lovit și găsi doi milițieni polonezi stând în fața lui. Unul dintre ei îl ținea cu o pușcă.

— Neamț? îl întrebă pușcașul în germană.

Emil încuviință.

— *Volksdeutscher*.

— Mâinile după cap, îi zise el. Vii cu noi. Ai de curățat. Aici și apoi în Uniunea Sovietică.

Șocat, Emil îi zise:

— Nu, nu, familia mea, noi tocmai plecam.

Adeline ieșise din clădire cu băieții, maică-sa, soră-sa și Marie care ținea gemenii.

— Nu vă duceți nicăieri, decât cu noi, îi spuse soldatul, în timp ce al doilea veni roată pe lângă Emil. Marș.

— Emil! strigă Adeline panicată.

— Lăsați-mă să zic măcar la revedere familiei mele, spuse el.

— Nu, îi răspunse soldatul. Acum, marș!

Emil simți încă o împunsătură între omoplați și începu să meargă, având iar sentimentul că ieșise din sine, așa cum i se întâmplase în noaptea aceea fatidică din Dubăsari, despărțit de trupul lui, mergând pe drumul spre pierzanie.

— Papa! Papa! strigară Walt și Will.

Emil se uită peste umăr, îi văzu pe băieți izbucnind în lacrimi. Adeline fugi în același ritm cu milițienii, cu palmele în sus, în semn de predare.

— Vă rog, n-a făcut nimic rău, spuse ea în rusă. Nu e soldat. Suntem fermieri din Ucraina. Nu auziți ce accent avem?

— Ni se rupe nouă de accentul vostru și ni se rupe unde sunteți și ce faceți, spuse primul milițian. Avem ordin să-i găsim pe toți bărbații nemți, inclusiv pe *Volksdeutsche* și să-i reținem până îi putem da pe mâna sovieticilor.

— Nu, strigă Adeline, îngrozită. Nu, nu, nu, unde îl duceți?

— O vreme o să ajute să curățăm Polonia, spuse soldatul din spatele lui Emil. Și apoi, departe, în est. Probabil în Siberia.

— Nu! urlă Adeline și-l apucă pe soldat de mânecă. Nu puteți face așa ceva! Vă rog, tatăl meu nu s-a întors niciodată din Siberia!

Soldatul o aruncă în zăpadă și-i zise printre dinți.

— Mi se rupe, curvă.

Zguduită de căzătură, zăcând în zăpadă, Adeline se chinui să se ridice în genunchi și începu să țipe isteric după el.

— Emil! Emil! Și eu ce fac acum?

Emil privi iar peste umăr la iubirea vieții lui și la feciorii lui dragi care veneau în ajutorul ei și urlă din toți bojogii:

— Du-te în vest, Adeline! Du-te cât poți de mult spre vest și promit c-o să vă găsesc!

[11] Eliberarea lagărului de concentrare de la Auschwitz s-a petrecut pe 27 ianuarie 1945. Divizia 100 Infanterie a Armatei Roșii a intrat în lagăr, urmată de Armata Ucraineană. Descoperirea despre care aude Emil Martel e consemnată de sovietici ca însumând 7 000 de prizonieri vii din cele trei lagăre, 500 din sublagăre și 600 de cadavre. Printre descoperiri s-au numărat și cele 837 000 de haine femeiești, 370 000 de costume bărbătești, 44 000 de perechi de papuci și 7 000 kg de păr uman, estimate de sovietici ca provenind de la 140 000 de oameni. *(N.t.)*

[12] Tatuajele cu grupele de sânge pe care le purtaseră ofițerii Waffen-SS în timpul celui de-al Doilea Război Mondial au devenit, în perioada imediat următoare pierderii războiului, semne distinctive de recunoaștere a naziștilor, ducând la arestări și punere sub acuzare de crime de război și crime împotriva umanității. *(N.t.)*

Capitolul douăzeci și patru

Adeline simți mâinile fiilor ei pe ea, îmbrățișând-o și încercând s-o consoleze. Le auzea vocile punând întrebări, dar nu le pricepea și nu se putea uita la ei. Îngenunche acolo, în stradă, împietrită și uitându-se fix la silueta din ce în ce mai îndepărtată a lui Emil, bărbatul ei, viața ei, răpit cu doar câteva minute înainte să reușească să scape, în sfârșit, pentru ultima oară, spre Occident și spre libertate. Sentimentul nedreptății absolute a pierderii era amplificat de ultima imagine a bărbatului ei — târându-și picioarele, cu capul plecat și voința neînvinsă, pornit spre unde avea să-l poarte soarta.

Am să țin minte asta, gândi Adeline, ametită. *O să țin în inima mea acea imagine până când…*

În mintea ei, ultimele cuvinte ale lui Emil — *promit c-o să vă găsesc* — răsunau alături de cuvintele rostite de tatăl ei pentru ultima dată — *vă promit tuturor c-o să mă întorc!*

Dar tata nu s-a întors niciodată, gândi ea cu amărăciune și se simți mai distrusă decât a fost vreodată în viața ei. *Nu s-a mai întors niciodată. El a…*

— Adeline, spuse Marie. Te rog, trebuie să te ridici. Îi tulburi pe băieți.

Încă șocată, Adeline o auzi cu claritate și-și ridică privirea, dând peste verișoara ei îngenuncheată lângă ea. Marie o privea cu îngrijorare și cu o înțelegere care izvora din durerea pe care o trăise din pierderea proprie-i iubiri. Apoi simți o mână micuță care o bătea pe celălalt umăr și-și întoarse privirea să-l vadă pe Walt lângă ea, plângând.

— O să mai vină Papa, mamă? o întrebă el, înecat de lacrimi.

Adeline ezită, înțelegând deodată că toată credința ei în Dumnezeu, în viață, în ea însăși erau în mare pericol. Simțea cum frica de a nu-l mai vedea vreodată pe Emil era ca o pasăre de

noapte rupând fâșii din inima ei, scurmând la rădăcina singurului lucru care îi dăduse mereu puterea de a merge mai departe: convingerea ei absolută că, într-o zi, nu știa nici ea cum, viețile lor vor fi mai bune dacă își menținea credința în Dumnezeu și în visul său de a ajunge în valea ei verde, mitică, din vest.

— Mamă, îi vorbi Walt printre hohote de plâns. Spune-mi, te rog, că vine înapoi.

Ea își linse buzele și înghiți, înainte să-l audă pe Will.

— Vine înapoi, mamă. Nu-i așa? A plecat doar pentru o vreme. Nu?

Vocea ascuțită și tremurătoare a băiatului ei mai mic trezi în ea ceva mai puternic decât frica sau durerea pierderii. Instinctul de mamă îi dicta să-și protejeze copiii și începu să curgă prin Adeline, înecând, pentru moment, nevoia ei disperată de a jeli și de a găsi un răspuns pentru ce se întâmplase.

— Da, spuse ea, deschizându-și brațele pentru băieții ei. Papa o să se întoarcă. O să ne găsească.

Ei alergară în brațele ei și ea îi ținu strâns, neștiind dacă să se roage la Dumnezeu să-i dea putere sau să-l blesteme că i-a răpit bărbatul și feciorilor ei tatăl.

— Adeline, îi vorbi Marie iar. Vine un camion. Trebuie să te ridici.

Le dădu drumul lui Will și Walt, străduindu-se să le zâmbească și să lase să se întrevadă o expresie de optimism, apoi zise:

— Bine, atunci, va trebui să pornim în propria noastră aventură până ne găsește tatăl vostru. De acord?

Băieții își șterseră ochii și obrajii cu mânecile și-i făcură semn că da. Ea le zâmbi iar, se ridică și-și curăță noroiul de pe fustă, apoi luă băieții de câte o mână, cu un semn de recunoștință către verișoara ei, încercă să meargă cu pași apăsați înapoi la căruciorul lor, la mama și sora ei mai mare.

* * *

Malia și maică-sa stăteau lângă cărucior, privindu-i pe Adeline și băieți apropiindu-se, cu niște expresii jalnice. Soră-sa se mișcă prima, veni la Adeline și-o luă în brațe.

— O să supraviețuim. O să se întoarcă.

— Normal c-o să se întoarcă, zise Adeline.

Lydia îi luă mâna fiică-sii și i-o sărută, văzând o emoție pe care rar o arăta.

— N-am vrut niciodată ca asta să fie și povara ta, Adella. Niciodată.

Adeline își aduse aminte cum fusese taică-său târât în noapte, jurând să se întoarcă. *Du-te în vest, Adeline! Du-te cât poți de mult spre vest și promit c-o să vă găsesc!*

— Știu, îi răspunse Adeline, cutremurată din nou, în timp ce-i săruta obrazul maică-sii. Dar știu cât de puternică ai fost pentru noi și acum va trebui să fiu și eu puternică.

— Mamă? zise Will, trăgând-o de fustă.

Se uită în jos la fiu-său mai mic. Chipul lui era brăzdat de șiroaie de lacrimi uscate și praf, dar groaza de a-și fi pierdut părintele fusese înlocuită de o expresie surprinzătoare de curiozitate și seriozitate.

— Mergem în vest fără Papa? întrebă el. Asta ne-a zis să facem, nu-i așa? Să mergem cât putem spre vest și el o să ne găsească?

Adeline se uită la el o clipă, cu gura căscată, apoi privi spre cărucioarele lor, deja împachetate și gata de drum, ca să împlinească nebunesca idee a lui Emil de a merge dincolo de linia frontului Aliaților vestici și a li se preda lor ca refugiați. Știa că era serios, dar își aminti de ultima dată când au fost prinși între două armate, de furtuna de zăpadă, de tancurile care se duelau și de felul brutal în care Emil și-a biciuit caii până au sângerat ca să-i salveze.

Ea ar putea să facă asta? Avea ea astfel de curaj și de hotărâre în vine? Oare Emil avusese dreptate? Singura modalitate de a ajunge la libertate era printre ploile de gloanțe și bombe?

— Mamă? spuse Walt. Mergem? Sau nu?

Băieții ei scumpi și nevinovați se uitau la ea pentru a le arăta drumul și știa că hotărârea pe care urma s-o ia ar putea schimba

totul în viețile lor tinere, în bine sau în rău. Era tulburată și se simțea singură, însă auzi apoi o explozie în depărtare, spre nord-vest care îl zgudui pe Walt și-l făcu să se țină strâns de piciorul maică-sii.

— Vreau înapoi înăuntru, scânci el. Nu vreau să mai fiu vreodată pe lângă tancuri.

Văzând cât de traumatizat îi era băiatul, se hotărî, apoi se uită la maică-sa și la soră-sa.

— Nu mergem nicăieri în vest dacă e vreo bătălie care se dă în apropierea noastră. Nu pot să-mi mai pun băieții să treacă prin asta. O să stăm unde suntem până se domolesc lucrurile și… o să fim în siguranță.

— Oh, zise Will, încruntându-se. Dar Papa a zis „mergeți în vest cât…“

— Știu bine ce-a zis, Will, îi răspunse cu asprime. Dar știi tu ce-ar însemna să alergi pe jos, printre tunuri de tanc și bărbați în toate părțile care să tragă în noi?

Băiatul făcu un pas înapoi la auzul vocii dure, schimbate deodată, a mamei lui.

— Nu, mamă.

— Bun. Atunci mă aștept ca tu și Walt să mă ajutați așa cum Papa ar vrea să mă ajutați. Începem prin a descărca lucrurile din căruța mică și a duce totul înapoi sus.

Când trecură pe lângă apartamentul părinților lui Emil, bontănind din picioare pe scări, ușa se deschise, dându-se de perete, și Karoline se uită la ei nedumerită.

— Am crezut c-ați plecat de tot.

— Soldații l-au luat pe Papa, anunță Will. Se duce în Siberia.

Mama lui Emil se holbă la nepot, apoi văzu în ochii umflați și roșii ai lui Adeline că era adevărat și-aproape leșină, dar se prinse de cadrul ușii și le urlă vestea lui Johann și Rese. Când ieșiră în prag, tatăl lui Emil împingându-și fiica în căruciorul cu rotile, Adeline le povesti ce se întâmplase jos, cu câteva secunde înainte să plece.

Karoline primi vestea ca o lovitură de bâtă pe un trup și un suflet deja frăgezite, mai întâi consternată de nedreptatea

faptului în sine, apoi furioasă, apoi acră. În decurs de câteva momente, cele întâmplate feciorului ei trecură de la șoc la confirmarea că viața ei era un șir nesfârșit de suferințe și că acesta îi era ei datul.

— De ce-am venit până aici? Karoline îl întrebă pe Johann. Am fi putut să rămânem în Friedenstal și același lucru i s-ar fi întâmplat lui Emil, adăugă ea și se uită la Adeline. Același lucru ți s-ar fi întâmplat și ție, Adeline, dacă nu veneam până aici. Asta au ajuns să le facă bărbaților noștri și nouă.

Era în privirea lui Karoline atâta furie și sentiment al înfrângerii, că Adeline aproape se lăsă sedusă de ranchiuna de care abunda soacră-sa.

Apoi Karoline îi spuse cu dispreț:

— Pricepe odată, Adeline. Așa le vor face și băieților tăi.

Asta o zgudui pe Adeline și-o umplu de mânie oarbă.

— Asta n-o să se întâmple niciodată, scorpie nesuferită, care nu se gândește decât la ce e mai rău! O să-i apăr și, când o veni vremea, o să-i duc în vest. Și fecioru-tău? O să vină și-o să ne găsească, pentru că știu ce fel de bărbat e.

Chipul lui Karoline se schimonosi de milă prefăcută, dar, chiar înainte să poată îndruga ceva, Lydia, care era pe scări, lângă balustradă, zise:

— Știi, Adeline, asta am zis și eu la început și mulți, mult prea mulți ani după aceea.

Adeline se întoarse și se holbă la maică-sa, zbierând.

— Ce? Adică să-l consider pe Emil mort, să cred că n-o să se mai întoarcă niciodată când n-a plecat de nici treizeci de minute? Nu pot să gândesc așa, mamă! N-o să renunț să sper! N-o s-o fac acum. N-o s-o fac niciodată!

Lydia își înclină capul și, când Adeline se întoarse iar spre Karoline, bătrâna își mai pierduse din venin.

— Nu poți renunța să speri. Eu am renunțat după ce trecuseră șase ani de când plecase Johann. Renunțasem să mai sper. În sinea mea, Johann era mort. Cincisprezece luni mai târziu, mi-a bătut la ușă.

— Și uită-te la mine acum, zise Johann. Sunt o epavă de om.

— Nu ești nicio epavă, îi zise Adeline. Îți promit, Emil n-o să fie nici el o epavă.

* * *

Emil se concentră să pună un picior în fața celuilalt, încercând să nu lase o situație de care se ferise toată viața să-l strivească înainte să afle o cale înapoi la Adeline și la băieți. Pe măsură ce se îndepărta din ce în ce mai mult de familia lui, mergând pe străzile din Legnica împreună cu cei doi milițieni polonezi, își dădu seama că greșeala lui fusese să-și recunoască în fața lor rădăcinile nemțești. Nu era soldat, dar n-avea a face. Din punctul lor de vedere, era ultima rămășiță a unei armate cotropitoare care bătea în retragere. Ar fi trebuit să le vorbească în rusă, dar n-a făcut-o, și acum ei puteau să-i facă orice aveau chef și probabil c-o s-o și facă. Din punctul ăsta de vedere, era neputincios, dar nu atât de neputincios din altul.

Mergând, își aduse aminte de ce-i zisese taică-său nu mult după ce se întorsese din Estul înghețat, într-una din puținele dăți când a vorbit despre anii lui în lagărul din Siberia, muncind ca un sclav în subteran. Emil îl întrebase cum reușise să supraviețuiască. Johann îi spusese că, în parte, a avut noroc și, în parte, din experiența trăită. Spre exemplu, deși muncise din greu la fermă, Johann avusese noroc că fusese ceva mai trupeș de la mâncarea bună pe care o mâncase înainte ca staliniștii să-l ridice pentru hoție. Grăsimea adunată pe burtă îi permisese să supraviețuiască întregii călătorii spre Est, acolo unde mulți alții pieriseră.

Emil se gândi la mâncarea de care avusese parte și la puterea pe care o câștigase de când Adeline o întâlnise pe Ester. Astfel că era pregătit, într-o oarecare măsură, să supraviețuiască unei călătorii lungi. Luă asta în considerare ca pe un avantaj.

Taică-său i-a mai zis și că nu încercase niciodată să vorbească nemțește în prezența vreunuia dintre gardienii sovietici. Germana părea să-i enerveze, ceea ce ducea de multe ori la bătăi. Emil se hotărâse ca, din momentul acela, să nu mai vorbească

decât rusește. Poate avea să convingă pe cineva că cei doi îl confundaseră.

Johann i-a mai zis și că nu avusese încredere decât în foarte puțini oameni din lagăr. La început, toți trebuiau luați de turnători. Încrederea era ceva dobândit cu greu. Cu dificultate reușeau și să se ferească de boală. Taică-său fusese obsedat de ideea de a se curăța după ieșirea din mine și de la latrine. La fel, se forțase să mănânce orice primea, indiferent cât de groaznică era mâncarea și să bea cea mai curată apă pe care o putea găsi și în cantități mari.

„Era important să rămâi pe picioarele tale cât mai mult posibil“, îi spusese taică-său. „În fiecare zi în care rămâneai viu aveai ocazia să fii eliberat sau să evadezi. Eu am evadat de două ori, dar m-au adus înapoi și m-au bătut până n-am mai știut de mine. Apoi m-am îmbolnăvit.“

Când a auzit-o prima dată, mărturisirea îl uimise pe Emil. Nu-l văzuse niciodată pe taică-său drept un om care să evadeze. Acum însă, prizonier el însuși, se gândi că-l înțelegea pe Johann la un cu totul alt nivel, mai profund, primar, mai bine decât o făcuse vreodată, și își jură să urmeze acele patru tactici de supraviețuire și altele pe care le auzise în ziua aceea, acum atâta timp.

Nu mă pot bizui decât pe mine însumi, gândi el. *Dar, într-un anumit sens, tata m-a pregătit pentru asta.*

Emil era cu siguranță mai pregătit decât ceilalți cincisprezece bărbați din spatele unui camion în care-l aruncară o oră mai târziu. Agitați, slabi, bănuitori, nu i se uitau în ochi, de parcă știau, din instinct, să nu aibă încredere în nimeni. Se așeză pe o banchetă îndărătul ușilor din spate și văzu alți bărbați îndrumați în alte camioane sub pază armată.

După o oră de așteptare, camionul pufni și se puse în mișcare. În timp ce se îndepărtau, creând o distanță din ce în ce mai mare între el și familia lui, Emil putea să jure că-i văzuse pe Nikolas și pe alți doi inși pe care-i recunoscuse din vremea convoiului și apoi din tabăra de refugiați din Wielun urcând într-unul dintre camioanele care așteptau.

Începură s-o ia spre est. Cu fiecare kilometru, Emil se simțea din ce în ce mai trădat de viață. Își petrecuse ultimul an din viață, după ce-au plecat din Friedenstal, făcând tot ce i-a stat în putință să-și ducă familia spre vest și acum se îndrepta în direcția taman opusă. Auzea dinspre nord și est câte o detunătură și știu că Armata Roșie nu era departe. Două ore mai târziu, în apropiere de Breslau, cu soarele amiezii reflectându-se în râul Oder, văzu că sovieticii înconjuraseră orașul. Înăuntrul fortăreței construite de naziști explodau bombe de zor.

Apoi porniră spre nord pe o distanță de câțiva kilometri și se întoarseră spre râu. Nu mult după, Emil văzu primul tanc sovietic și apoi încă unul, apoi alte șapte, toate rostogolindu-se spre vest, fără nicio stavilă. Le privi, apoi se uită la camioanele de trupe sovietice care însoțeau tancurile și știu că eșuase îngrozitor. Voise să ajungă dincolo de liniile frontului Aliaților vestici și nu reușise, fusese capturat și în curând va ajunge pe mâinile oamenilor lui Stalin. Walt și Will erau acolo, exact în calea tancurilor care treceau acum pe lângă el, în bătaia vântului și la mila lupilor.

Își amintise cum o izbiseră milițienii pe Adeline, punând-o la pământ și încercase să-și folosească furia să-și forjeze în minte credința c-o să supraviețuiască, indiferent prin ce va trece. Dar, oricât ar fi încercat, Emil nu reușea. Se tot gândea la Adeline și la băieții lui și simțea cum, în inima lui, se strecura prima picătură de acid a disperării.

* * *

Disperarea se înteți în următoarele șase săptămâni de după, când Emil și sute, apoi mii de etnici germani au fost puși la muncă de facțiunile de miliție poloneze, care îi tratau ca pe sclavi. Nu mai erau aduși cu camioanele, ci puși să meargă în șiruri de câte doi, supravegheați de pază armată, mutându-se dintr-un oraș devastat de război într-altul, petrecând de la douăsprezece până la paisprezece ore pe zi curățând clădirile

prăbușite de dărâmături și eliberând drumuri, ca mai multe trupe sovietice să ajungă în zona de front.

Emil încerca să nu vorbească decât atunci când i se adresa vreunul dintre gardienii polonezi, și atunci numai în rusă. Dar asculta în ambele limbi și așa auzi știri despre aliații care îl împingeau pe Hitler de pe fiecare front. Sovieticii se pregăteau să atace Berlinul dinspre est, în timp ce americanii și britanicii își croiau drum de la vest, deși păreau să fie întârziați de pâlcuri de rezistență ale forțelor Wehrmacht care mai rămăseseră pe poziții.

Martie îi făcu loc lui aprilie 1945 și frigul aspru care cuprinsese întreaga Europă cedă, iar temperaturile începură să crească într-atât, încât hainele grele pe care le purta Emil deveniră insuportabile. Se obișnuise să-și ia după el, oriunde mergea, toate hainele pe care le deținea și le punea într-un loc unde să le aibă sub ochi în timp ce trudea. Se gândea întruna la taică-său, urmând sfaturile lui Johann, ținându-și capul jos, muncind din greu fără să scoată un cuvânt, fără să se plângă, bând numai apa pe care i-o dădeau gardienii, mâncând și toată mâncarea pe care i-o puneau la dispoziție, dormind când și unde putea.

Prizonierii își petreceau nopțile în hambare abandonate sau în păduri, de multe ori întinși în șanțuri, unii lângă alții, cu gardienii, ale căror ordine erau să-i împuște dacă încercau să scape. Emil pândise constant o cale sau o ocazie să evadeze, dar erau sub control strict, n-aveau voie mai mult de o sută de bărbați într-un grup păzit de opt soldați înarmați.

Umblau zvonuri că, de îndată ce se termina războiul, aveau să fie duși și mai la est, dar păreau să se mute dintr-un oraș distrus de bătălie în altul la fel de distrus, într-un soi de zigzag leneș, câteodată la nord, câteodată la sud și chiar de vreo câteva ori în vest. Emil începuse să spere că o să fie încarcerat undeva aproape de Germania, astfel că, dacă reușea să scape, nu avea mult de mers ca să-și găsească familia. Dar unde ar putea fi?

Îi zisese lui Adeline să meargă spre vest, cât de departe în vest putea, dar acum se temea că-i trimisese în calea pericolului. Își imagina că ai lui o să-i urmeze întocmai ordinele, mergând spre vest, chit că se trăgea în direcția lor sau cădeau bombe, și încerca

să-și spună că o să reușească într-un fel sau altul să ajungă dincolo de liniile Aliaților. Sau fusese complet nebun și-i trimisese la moarte?

De fiecare dată când punea capul jos, sub privirile iscoditoare ale milițienilor, și încerca să evadeze în somn, această ultimă întrebare nu-i dădea pace defel. Avea coșmaruri în care Adeline, Walt și Will erau în mijlocul unui câmp de bătălie, răniți și strigând la el după ajutor. Dar în acele visuri întunecate, părea să fie mereu după un gard, strângând în mâini sârma ghimpată cu asemenea forță, că sângele i se scurgea din palme, în timp ce urla către ei că i-a găsit; ajunsese în vest și-i găsise.

* * *

La patru săptămâni după ce Emil fusese luat, sovieticii veniră să preia controlul de la forțele de miliție poloneze, dar treaba care i se dădea era la fel în fiecare oraș în care intrau: să curețe dărâmăturile, să stivuiască de zor cărămizi, să supraviețuiască.

În prima zi sub sovietici, auzi un gardian îndesat, cu o mutră teșită, pe nume Lebedev, lăudându-se:

— Stalin o să cucerească Berlinul. E fără doar și poate. Steagul roșu va flutura deasupra Reichstagului de Ziua Muncii!

— Poate până de Ziua Muncii, îi zise partenerul lui obișnuit, Alexei — un puști slăbănog, nu mai mare de douăzeci de ani — care părea să-l urmeze mereu pe Lebedev.

În cele din urmă, sovieticii atacară Berlinul în data de 16 aprilie 1945. Două efective complete de armată luptară câștigând teren spre capitala lui Hitler, atacând dinspre sud și est. A treia armată rusească îi cotropi pe nemți dinspre nord. În decurs de patru zile, orașul era încercuit. Luptele organizate și cele corp la corp cu ultimii loialiști fanatici ai lui Hitler se desfășurau în aceeași căldură brutală pe care trebuia s-o îndure și Emil. În următoarele zece zile, optzeci de soldați ai Armatei Roșii aveau să moară, smulgând Berlinul din mâinile naziștilor. Pe 30 aprilie, Hitler se sinucise. Două zile mai târziu, generalii lui se predară și hotarele

aproximative ale Germaniei de Est și de Vest erau stabilite pur și simplu după locul în care armatele Aliaților opriseră ofensiva.

În ziua în care războiul s-a sfârșit, Emil era într-un orășel la sud de Kielce, Polonia, dezbrăcat până la brâu, mutând bucăți de dărâmături din ciment și cărămidă într-o căldură infernală, când îi auzi pe cei doi gardieni vorbind.

— Ți-am zis eu că steagul roșu o să fluture deasupra Reichstagului înainte de Ziua Muncii, spuse Lebedev, rânjind și aprinzându-și o țigară. Mi-aș fi dorit să fi fost acolo să-l văd.

— Eu mi-aș fi dorit să fiu acolo la sărbătorire, îi zise camaradul lui, Alexei. Am auzit că au adus cu camioanele votca și că pe orice nemțoaică ai chef să pui mâna, îi a ta. N-o să te oprească nimeni.

— În loc de asta, avem de păzit porcii ăștia germani să culeagă cărămizi și să mergem cu ei în marș spre est mâine, undeva în apropiere de Berlin. Am văzut ordinele cu ochii mei.

— Cât de departe?

— Cam două sute cincizeci de kilometri, spuse Lebedev nemulțumit. Probabil două săptămâni de mers pe jos până la tren.

* * *

Două săptămâni? gândi Emil morocănos, a doua zi de dimineață, în data de 3 mai 1945, când făcu primul pas detestabil spre est. *Și sovieticii sunt liberi să violeze orice femeie văd. Inclusiv pe Adeline a mea.* Gândul îl înfurie și-i stârni silă, voia să-l ucidă cu mâinile goale pe unul dintre bărbații care îi păzeau, dar știa că, în secunda următoare, ar fi fost mort. Și ce s-ar fi întâmplat cu familia lui?

Erau în formație de marș, în rânduri de câte doi și, la fiecare câțiva kilometri, alte grupuri de prizonieri li se alăturau, mulți în uniformă militară germană, până când Emil le pierdu șirul undeva la douăzeci și trei de mii. Unul dintre ei era Nikolas, fără nicio îndoială. Emil îl vedea în fața lui, la cincisprezece inși distanță și spre stânga, șchiopătând ușor.

Arșița zilei se intensifică odată cu umiditatea. Primiră apă de patru ori, iar Emil dădu pe gât două treimi din rația lui, iar cu ce-i rămânea, își uda marginea căciulii, ca să-și mențină capul răcorit. Pe la trei după-masă, era deja insuportabil de cald, aproape patruzeci de grade Celsius, niciun nor pe cer, iar cei mai slabi dintre bărbați deja începeau să se clatine și să cadă. Bărbatul de lângă Nikolas fu printre primii. Nikolas își ignoră prietenul căzut și continuă să meargă. Celălalt bărbat din spatele lui călcă peste el, la fel ca și restul de opt care urmară.

Emil se opri, îl apucă pe bărbat de subsuoară și încercă să-l ridice de jos.

— Lasă-l! urlă Lebedev. Mergi în continuare. Închideți rândurile!

Fără tragere de inimă, Emil îl lăsă pe bărbat în praful drumului, pășind pe lângă el și chinuindu-se să-i ajungă pe ceilalți din urmă, să-și ocupe locul în rând. Îl auzi pe Lebedev strigând la prizonierul căzut că avea o singură șansă să se ridice de jos. Apoi îl auzi răcnind în rusă la Alexei să-l elimine și să-l arunce în șanț. Privind în urmă, Emil îl văzu pe soldatul cel tânăr mergând spre el și trăgând, fără niciun fel de ezitare, un glonț în capul bărbatului căzut.

Detunătura îi făcu pe prizonierii din fața lui Emil să intre în panică și să rupă rândurile. O parte o rupseră la fugă. Alți gardieni urlară în rusă și traseră focuri în aer să-i oprească, dar asta nu făcu decât să stârnească și mai multă panică de-a lungul rândurilor de prizonieri. Unul dintre prizonierii germani în uniformă se hotărî să se folosească de zarvă ca de o diversiune ca să încerce să evadeze, rupând-o la fugă din formație într-un câmp netreierat, țintind spre pădurea de la o sută cincizeci de metri depărtare.

Reuși să parcurgă mai mult de jumătate din distanță când Lebedev îl văzu, fugi spre el, se lăsă rapid într-un genunchi, ținti și trase în fugar, nimerindu-l în spate cu zece metri înainte să ajungă în pădure. Imaginea prizonierului căzând cu fața în pământ, într-o ploaie de sânge, fu suficientă pentru ceilalți prizonieri să se liniștească și să refacă rapid formația. În timpul momentului de confuzie, se schimbară locuri, inclusiv cel al lui

Emil. Când se puseră iar în mișcare, se uită spre stânga și-l văzu pe Nikolas șchiopătând alături de el, cu o expresie nefericită pe chip.

— Ai fi putut găsi alt loc să-l împuțești, Martel, îi zise Nikolas.

— Ce-ți face genunchiul?

Nikolas îi aruncă o privire urâtă, încărcată de ură pură.

— Din ce în ce mai bine cu zi ce trece. În curând, o să fie suficient de bine cât să pot să-ți înfig un cuțit în spinare când nici nu te aștepți.

— Doar că eu mă aștept, îi spuse Emil. Și când o să încerci, o să-ți iau cuțitul și-o să ți-l bag în fund și-o să-ți răsucesc lama o dată sau de două ori. O să crăpi căcând sânge dacă încerci, Nikolas.

Asta îl înfurie pe bărbatul masiv, dar nu-i răspunse, doar se uită drept înainte, scrâșnind din dinți și șchiopătând, păstrând același ritm cu al lui Emil, oră chinuitoare după oră chinuitoare, până se strigă *popas* undeva într-un câmp de țară. După unsprezece ore de mers, bătuseră treizeci de kilometri și văzuseră zece oameni murind.

Lebedev le făcu semn lui Emil, Nikolas și celorlalți prizonieri către un pâlc mic de copaci rari într-un câmp care fusese de curând treierat. Alexei merse cu ei și-i lăsă să-și cufunde capul într-un pârâu prin apele căruia trecură. Deși fusese o ușurare să-și cufunde capul în apele răcoritoare ale pârâului, Emil se prăbuși aproape imediat lângă unul dintre copaci, recunoscător că avea parte de umbră și iarbă verde; știa că trebuia să se odihnească, dacă aveau să mărșăluiască așa vreme de două săptămâni.

Nikolas găsi alt loc să se întindă. Alți bărbați se întoarseră la pârâu să bea din el, dar Emil văzu ceva mai la vale niște vaci și se gândi că era prea periculos. Deși îi era îngrozitor de sete, aștept două ore până veni camionul cu apă și mâncare. Cina însemna supă chioară de varză, o bucată de pâine și destulă apă să-și umple plosca pe care o primiseră.

Emil mâncă tot cu poftă și bău apa cu sete. Se întoarse în linie să mai primească apă și-o bău pe toată, apoi se întinse pe iarbă înainte de apus, pentru odihnă. Își făcu din haine o pernă și-și luă plosca de apă și papucii în brațe ca să nu i le fure nimeni și,

pentru prima dată de când începuse marșul, se lăsă pradă gândurilor despre Adeline, Walt și Will. Adormi cu chipurile lor în minte, se văzu îmbrățișându-i, cântându-le băieților un cântec domol de leagăn, urându-le noapte bună.

Capitolul douăzeci și cinci

12 mai 1945
Lângă Pulawy, Polonia

Ultima parte a marșului era cea mai grea pentru Emil. În ultimele trei zile, n-au făcut decât să meargă prin căldură, cel mai adesea peste câmpuri și pământ noduros, ca să mențină drumurile libere pentru trecerea armatei sovietice. La fiecare oră, prizonierii se prăbușeau și mureau.

Emil se trezise amețit, abia dacă se odihnise și îi era greață. Deja își dădea seama că arșița avea să fie necruțătoare și se întrebă dacă o să reușească să meargă, în cazul unui marș lung. Stomacul îi era atât de deranjat, că nu reuși să-și mănânce rația de pâine și-și vărsă jumătate din apă înainte să apuce să facă un pas. Spre amiază, merseseră deja zece kilometri și temperaturile deveniseră extreme, cu aerul atât de gros, că, spre linia joasă și nedeslușită a orizontului, părea ca o ceață.

Întâi un picior, apoi celălalt, își spuse Emil în sine. *Întâi un picior, apoi celălalt.*

Deja, spre începutul după-amiezii, setea copleșitoare îi înfrângea voința. Se uitase peste tot după apă. Trecând pe lângă un helești, voi să se bage în el, cum făcuse soră-sa în ziua aceea, la lac, când și-a pierdut picioarele. Dar își dădu seama că Lebedev și Alexei n-aveau niciun chef să-și lase prizonierii să facă ce ei nu puteau.

Emil își simțea limba și gâtul la fel de arse ca pământul de pe câmpurile pe care le traversau. Pleoapele îi erau năclăite de sudoare și buzele crăpate și prinse de sare. De câteva ori se simți atât de amețit, că se temea c-o să se prăbușească. *Dacă mă duc jos și nu mă mai pot ridica?*

În chingile epuizării cauzate de căldură, trupul lui chinuit începu să-i infecteze mintea. Îi auzi pe Lebedev și Alexei țipând,

iar țipetele lor deveniră ale căpitanului Haussmann care striga la el pentru prima dată după multe luni. Oricât își dădea silința, nu-și putea opri amintirile cumplite ale acelei nopți să nu-i revină cu toată forța. Emil se târî amețit tot spre est într-o transă febrilă, văzând aievea bucăți din acea noapte de parcă s-ar fi întâmplat din nou.

* * *

15 septembrie 1941
Lângă Dubăsari, Transnistria

— Bine, i-a zis Emil atunci. O s-o fac.

— O alegere înțeleaptă, i-a zis căpitanul Haussmann, fluturând țeava puștii spre tânărul îngrozit care încă ținea în brațe cele două fetițe la marginea viroagei. Păi, hai, fă-o. Arată-ne că ești potrivit să faci parte din Noua Germanie, țărane.

Conștient că Haussmann încă mai avea arma ațintită spre el la doar câțiva metri distanță, Emil simți cum se oțelește, retrăgându-se în acel spațiu mintal în care se dusese de atâtea ori înainte. Crescând la fermă, Emil măcelărise animale și, în seara aceea, întorcându-se spre ei, încerca să-i vadă pe evrei tot așa. Încercă să-i vadă în mintea lui drept animale, nu ființe umane. În plus, dacă n-o făcea el, cei trei copii aveau să piară oricum, dimpreună cu șansele la supraviețuire ale lui Emil și familiei sale.

În timp ce se îndrepta spre ei, cu privirea limpede, ridicând arma și încercând să țintească, tânărul evreu încă se mai ruga de el să n-o facă. Cu ochii fixați asupra pieptului băiatului evreu, Emil se simțea rece, neîndurător, hotărât să comită o crimă.

— Fă-o sau îți zbor creierii! a urlat Haussmann din spatele lui.

În mintea sa, începând să apese pe trăgaci, Emil îi omorâse deja pe tânărul evreu și cele două fetițe, ca să poată să-și vadă iar nevasta și băieții.

Un strigăt se auzi reverberând în spatele lui.

— Căpitane Haussmann, comanda la mine și coboară-ți arma!

Simțindu-se ca într-un coșmar, Emil s-a uitat peste umăr, cu gura căscată. Încadrat de luminile farurilor, un ofițer SS cu un nas ca un șoim își făcuse apariția și venea direct spre el. Haussmann i-a aruncat o privire doar, și-a coborât arma și s-a pus în poziție de drepți.

— Obersturmbannführer Nosske! a strigat el.

Nosske a arătat spre Emil.

— Coboară arma.

— Am crezut că ați plecat la Kiev, domnule.

— Nu încă! se răsti Nosske, care părea superiorul lui Haussmann. Îl amenințai cumva pe omul acesta cu moartea dacă nu-i împușcă pe evreii aceia, căpitane?

Haussmann a dat din cap cu sârg.

— Am crezut că trebuie să-și demonstreze credința față de Patria-Mamă, că…

— O s-o facă altfel, i-a spus Nosske. Acum trei luni, Reichsführer Himmler însuși a vomitat când a văzut cincisprezece oameni împușcați mortal. Ordinul lui explicit a fost ca nimeni să nu mai fie obligat să participe decât dacă vrea.

— Cu tot respectul, domnule locotenent-colonel Nosske, dar bărbatul acesta e un laș, bărbatul acesta…

— N-o să împuște evrei decât dacă vrea, i-a răspuns comandatul de trupă de atac cu fermitate. Găsește-i altă slujbă, căpitane. Dă-i o lopată să-i îngroape pe toți și găsește pe cineva dispus să-i împuște și fă-o repejor. Mai avem încă două mii de eliminat înainte de zori.

Două mii? a gândit Emil, tremurând acum incontrolabil și holbându-se prostește la Nosske și la Haussmann, care a văzut că n-avea sens să se certe cu superiorul lui și a smuls Lugerul din mâna lui Emil. S-a dus la Helmut, tânărul știrb, și i-a înmânat pistolul.

— Poftim, dă-i drumul. Arată-i țăranului ăstuia ce înseamnă să fii un german adevărat.

Helmut a dat din cap, a trecut pe lângă Emil cu o mutră disprețuitoare, apoi s-a dus direct la cei trei evrei. Prima dată a împușcat-o pe fetița din stânga, apoi pe cea din dreapta și apoi pe

băiatul mai mare, care îndurase atât. Cu cizma le-a împins cadavrele în întuneric.

— E ca și cum ai împușca găini într-un coteț, i-a spus lui Emil, înainte să rânjească la Haussmann și Nosske. Luați-mă în echipă. Aș putea face asta cât e ziua de lungă.

Emil s-a uitat spre locul în care, cu doar câteva minute înainte, stătuse tânărul cu cele două fetițe în brațe, implorându-l să aibă milă. Era amețit și i s-a făcut greață. *Eram pregătit să-i împușc. Eram gata să-i omor pe copiii aceia. Cum aș fi putut…? Cum…?*

Apoi a început să priceapă ce-i spusese Helmut prima dată și a înțeles că și el, și știrbul își spuseseră aceeași poveste: evreii nu erau oameni. Erau animale.

— Martel! a strigat căpitanul Haussmann, scoțându-l pe Emil din gândurile lui.

S-a întors spre ofițerul SS și comandantul lui, văzându-l pe Nosske cum îi făcea semn spre o lopată de pe jos.

— Folosește-o sau *chiar* o să te împușt.

Emil a încuviințat, și-a coborât capul și s-a grăbit să ridice lopata. Au început să răsune mai spre nord pe viroagă alte împușcături de pistol și de mitralieră și, cu ele, s-au auzit din nou strigătele celor blestemați. Emil începea să se simtă ca și cum ar fi ajuns în iad din motive pe care nu le pricepea și-a trebuit să se chinuie să-i dea atenție lui Haussmann care îi făcea semn spre sud, de-a lungul viroagei.

— Du-te acolo și începe să torni cu lopata var nestins peste ce s-a muncit azi-noapte, i-a zis căpitanul SS, cu vocea mustind de scârbă.

Emil voia să-l întrebe cât trebuia să dea la lopată înainte să se poată întoarce acasă, dar s-a gândit că mai bine nu. A dat din cap că da și s-a întors, doar ca să primească o lovitură direct în obrazul drept, care l-a făcut să se clatine și aproape să cadă.

Instinctul lui Emil îi zicea să se întoarcă și să-i crape capul lui Haussmann cu lopata, dar știa că, dacă face asta, e un om mort. În schimb, s-a îndreptat de spate, și-a ținut capul plecat și a pornit șchiopătând spre grămada de var nestins din semiîntunericul de dincolo de lumina farurilor. Vântul și-a

schimbat direcția, venind dinspre sud-vest și din groapa însăși. Pala de vânt a adus și duhoarea cadavrelor care zăcuseră în soare toată ziua.

A vomitat, apoi a vomitat din nou. S-au auzit alte și alte împușcături. Și mai mulți oameni care urlau. Când Emil a fost în stare să se ridice, a văzut în deal, printre razele farurilor, șirul lung de evrei care își așteptau moartea. Cei mai mulți erau deja resemnați, acceptaseră că vor fi măcelăriți ca animalele. Numai că nu erau animale.

Emil a încetat să mai respire pe nas, s-a dus la movila de var nestins și-a început să dea la lopată, plângând, gândindu-se, fără să se poată opri, la hotărârea lui de a-i împușca pe cei trei evrei și la cât de repede încetase să-i mai vadă ca pe niște oameni, ca pe niște copii, și începuse să-i perceapă drept animale și cât de repede se gândise la sine ca la o unealtă, o ustensilă, nu un om. Chiar dacă o făcuse pentru familia lui. A aruncat primele lopeți pline de var peste marginea viroagei și în întunericul și putreziciunea de dincolo, plângând și încercând să-și învingă greața. Simțea în inima lui ca și cum i-ar fi omorât el pe cei trei copii. Fusese dispus s-o facă, nu-i așa? Se hotărâse, fără preget, să pună un glonț în fiecare dintre ei, nu asta făcuse?

Emil știa în inima și în mintea lui că se hotărâse și că era un ucigaș. *Am pășit peste linia aceea. Erau deja morți. Eu trăiam deja cu moartea lor.*

Dar fusese obligat s-o facă, nu? Îl implorase pe Dumnezeu să nu-l forțeze să fie parte din așa ceva, dar fusese pus acolo, iar acolo se hotărâse să omoare trei copii, să găsească o modalitate să și-o justifice, dincolo de pistolul la cap. *Erau condamnați să fie omorâți indiferent cine ar fi apăsat pe trăgaci. Erau animale. Eu nu eram decât o unealtă.*

Nu, nu erau. Erau la fel de oameni cum e carnea pe tine și sângele din vene. Și nu, nu erai vreo unealtă a morții, fără conștiință, fără sentimente. Tu, Emil, erai un criminal cu sânge-rece, cu nimic altfel decât Helmut.

A continuat așa, ore în șir, torturându-se în timp ce dădea la lopată, în vreme ce împușcăturile se auzeau iar și iar, și iar.

Fiecare împușcătură îl făcea să tresară, să retrăiască momentul execuției celor trei copii. S-a gândit la Adeline și s-a întrebat ce-ar fi făcut ea în locul lui. Și-a coborât capul, simțindu-se împuținat ca bărbat când și-a dat seama care ar fi fost întocmai reacția ei. Gândurile ei ar fi fost cu muribunzii și cu morții. Nu s-ar fi gândit la ea.

Adeline s-ar fi rugat pentru sufletele lor, s-a gândit el și s-a simțit nedumerit, furios și bicisnic, un fir de praf în timp. *Ea s-ar fi rugat pentru sufletele lor și eu nu mai văd o rațiune în a face asta. Mort sau viu, nu te aude nimeni*.

Și așa, în întunericul nopții, în timp ce două mii de evrei își pierdeau viața, credința lui Emil Martel într-un Dumnezeu milostiv, în credința în sine și în bunătatea omului l-a părăsit. Întorcându-se în Friedenstal, la familia lui, a doua zi, și-a ridicat pumnul la Cer și l-a blestemat pe crudul Dumnezeu pentru soarta lui nefericită.

* * *

Emil se împiedică și căzu lat în buruienile din câmpul năpădit pe care îl traversau prizonierii, fiind smuls din transă.

— Ridică-te! lătră cineva care trecu peste Emil. Vine Lebedev!

Forțându-se să se ridice în genunchi, apoi în picioare, Emil simți c-ar putea să cadă din nou. Dar își încleștă dinții, se mânie și începu din nou să mărșăluiască.

Își aduse aminte de momentul acela de lângă Dubăsari de acum aproape patru ani, când și-a pierdut credința, și își dădu seama că nu se schimbase nimic de atunci în privința asta. Nu exista niciun Dumnezeu. Indiferent ce zicea Adeline, din Ceruri nu venea niciun ajutor. Nu-l putea ajuta nimeni să pună un picior în fața celuilalt. Nu avea pe nimeni pe care să se bazeze în afară de el însuși.

Iar marșul acesta? Îl vedea, din ce în ce mai mult, cu fiecare pas, drept o pedeapsă, pentru că era un criminal în toate privințele, atâta doar că n-a apăsat pe trăgaci.

* * *

Emil puse un picior în fața celuilalt, timp de aproape trei zile, alimentat de voință pură, înainte să se prăbușească de arșiță. Și, timp de trei zile, deveni obsedat și se tortură singur din cauza a ceea ce devenise în Dubăsari — un monstru cu nimic diferit de Helmut sau Haussmann.

Am devenit un monstru și trebuie să trec prin tortura asta dacă e să-i mai văd vreodată pe Adeline, Walt și Will, își spunea iar și iar. *Trebuie să îndur durerea asta, să accept tortura și să merg mai departe*.

În fiecare zi erau bărbați care se prăbușeau de istovire. În fiecare zi erau bărbați împușcați pentru beteșugul lor. Moartea lor era suficientă pentru Emil ca să continue, când tot ce-și dorea era să zacă la umbră și să doarmă.

Spre sfârșitul celei de-a treia zi, în apropiere apărură fulgere și tunete care zguduiau pământul sub picioarele grele de oboseală ale lui Emil. Nu-i păsa. Lebedev tocmai le spuse că mai aveau o milă până la gară, unde îi aștepta trenul spre est.

Ultima milă, gândi Emil și zâmbi epuizat. *Au fost clipe când tot ce voiam era să renunț și să-i las să-mi tragă un glonț în creier, dar am ajuns. Am reușit.*

Apoi, cu rafalele de vânt, veni și ploaia, aprigă, cotropitoare. Emil și o mulțime de alți prizonieri își dădură hainele jos și lăsară ploaia să jupoaie jegul de pe ei, în timp ce-și arcuiau spinările și țineau gurile deschise ca să bea din ceruri. De undeva din adâncurile lui, Emil voia să-și urle victoria de a fi ajuns până aici, când atâția alții au pierit de-a lungul călătoriei — aproape două sute după numărătoarea lui.

Știa însă că sărbătoarea aceasta n-avea decât darul de a atrage atenția, și prima regulă de supraviețuire într-un lagăr sovietic a părintelui său fusese de a atrage atenția cât mai puțin posibil. Emil rămase tăcut când intrară în Lublin, care era la fel precum toate celelalte orășele și târguri prin care se târâseră: dărăpănate sau ciuruite de gloanțe și bombardamente. Și, așa cum se întâmplase în celelalte târguri, oamenii ieșiră să-i huiduie și să-i

blesteme pe prizonieri în poloneză și rusă, zicându-le „porci de nemți“ și întrebându-i cum e să fie bătuți și hăituiți spre est.

— Distracție plăcută în Siberia, Kraut nenorocit! îi strigă un băiețaș, aruncând cu o piatră care-l nimeri pe Emil în umăr.

Pușt iul scoase un strigăt de bucurie care se transformă într-un rânjet plin de dispreț. Emil își târî picioarele mai departe, mai puțin entuziasmat de ploaie. *Băiețașul acela nu putea fi mult mai mare decât Walt și mă ura. Nu i-am făcut niciodată nimic și, cu toate astea, mă ura atât de mult, că era bucuros să arunce cu o piatră în mine*.

Începea să creadă că ura domina lumea. Ura era, fără doar și poate, în fiecare experiență cruntă pe care o îndurase în toată viața lui. În Dubăsari i se lăsase pradă, nu-i așa?

În mintea lui Emil, ciclul suferinței începu din nou când au fost conduși după o cotitură și într-un depou unde îi aștepta un marfar cu ușile vagoanelor larg deschise. Furtuna trecuse și, odată cu ea, și mândria de scurtă durată că supraviețuise marșului. Umbrele și întunericul din vagoanele acelea îi vorbeau lui Emil într-un grai pe care nu-l pricepea, dar pe care îl simțea ca pe un ferăstrău ce îi mânca măruntaiele și creierul.

Unde avea să iasă din umbrele și întunericul acela? Mai rău, cine avea să fie? Asta era soarta lui, să piară în est? Sau să se întoarcă, așa cum o făcuse taică-său, un om blând, dar distrus în sinea lui?

Lebedev și Alexei strigară oprirea. Emil rămase în loc, închise ochii câteva clipe, alungând imaginea trenului ce urma să-l poarte și mai departe și-și readuse în memorie cea mai limpede imagine a lui Adeline și băieților pe care o putu evoca. Iar imaginea care îi veni în minte fuse cea a serii aceleia în care ea se întorsese din Lodz cu destulă mâncare cât să-și hrănească întreaga familie. Adeline strălucise în noaptea aceea. Și, oricât de slăbit fusese Emil după ce-l lăsase febra de-a binelea, s-a înzdrăvenit cu fiecare zâmbet pe care i-l aruncase în seara aceea, în timpul mesei.

Nu asta face dragostea? gândi el. *Te înzdrăvenește?*

Lebedev începu iar să urle ordine.

— Luați-vă rațiile și urcați-vă în tren.

— Unde credeți că ne duce? îi întrebă Nikolas pe Alexei și Lebedev.

Emil nu-i văzuse intrând în depou.

Alexei zâmbi.

— Am înțeles că, acolo unde ajungeți, o să primiți haine de iarnă.

Lebedev chicoti și adăugă:

— Vezi să nu-ți fure careva mănușile, altfel o să-ți cadă degetele în cincisprezece minute.

Emil simți că i se face rău și închise ochii. Siberia.

— Luați-vă rațiile și urcați-vă în tren! le strigă iar Lebedev. Nu vreau să mai văd vreodată pe vreunul din voi, ticăloși netrebnici și mizerabili.

Cum avusese deja experiența călătoriei cu trenul la Budapesta și apoi la Lodz, Emil știa că era crucial să capete un loc bun dacă avea să supraviețuiască unui drum în Siberia, care ar putea dura o săptămână, poate două, depinzând de puterea trenului și de starea șinelor de cale ferată. Cu soarele deja spre apus, Emil își luă rațiile și urcă într-un vagon aproape gol, spre capătul trenului. Ocupă un loc lângă ușă și se pregăti pentru o călătorie lungă.

* * *

18 mai 1945
Poltava, Ucraina

Timp de trei zile, Emil se luptă și reuși să-și mențină locul lângă ușă. Când era închisă, aerul din vagon duhnea și era înăbușitor, dar lângă el era o crăpătură care îl lăsa să respire aer curat și să vadă crâmpeie din peisajele traversate de trenul care ducea spre est într-un ritm aflat undeva între melc și trap.

Cu o asemenea viteză, într-o căldură și umiditate nimicitoare, vagoanele deveniseră coșciuge. În vagonul în care era Emil, cinci bărbați slăbiți deja de marș muriseră. În celelalte vagoane,

mureau și mai mulți. Văzuse cel puțin treizeci de cadavre scoase afară.

În dimineața aceea, în timp ce coborau un corp dintr-un vagon alăturat, alți prizonieri erau pe lângă tren, ușurându-se și întinzându-și picioarele, când doi bărbați o rupseră la fugă. Soldații Armatei Roșii care păzeau trenul îi secerară de la cincisprezece metri.

Câteva ore mai târziu, Emil își ținea buzele și ochii în crăpătura din ușă și făcea tot ce-i stătea în putință să nu se gândească la starea disperată în care se aflau. Era unul dintre celelalte lucruri pe care i le spusese părintele lui despre supraviețuirea în gulag. *Cu cât devenea mai rău, cu atât gândeai mai puțin. Trebuia să faci cumva să te retragi în tine, să găsești un loc în care nu poate pătrunde nimeni și să fii acolo, pur și simplu. Precum un urs care hibernează.* Deja, în acel moment al prizonieratului său, Emil credea c-a găsit înăuntrul lui locul cu pricina și că va putea supraviețui o săptămână, chiar două, în tren, cu un ochi lipit de crăpătura din ușă, surprinzând crâmpeie din ținuturile prin care treceau, respirând aer proaspăt și fără niciun gând.

Frânele schelălăiră. Trenul se opri. Când ușa se dădu îndărăt, Emil își puse repede mâna la frunte, să se ferească de soarele fierbinte, orbitor și văzu că opriseră într-un câmp netreierat, lung și lat, dincolo de care era altul, apoi altul. Simți miros de cal și de vite și se uită în jur, gândind că ținutul părea familiar. Puțin prea familiar.

Soldații le ziseră să se dea jos din tren și să se strângă în câmp. După ce se strânseră, apăru un ofițer sovietic mare și musculos care se suise în spatele unui camion și le vorbi la un megafon.

— Bun venit în lagărul pentru prizonierii de război de la Poltava. Sunteți aici să vă revanșați pentru acțiunile distructive de agresiune ale lui Adolf Hitler la adresa poporului sovietic. Hitler a cucerit Poltava în 1941 și-a transformat-o în baza lui pentru bombardierele care au atacat Moscova și Stalingradul și-a omorât zeci de mii de ruși nevinovați. Aliații n-au avut de ales decât să bombardeze Poltava, cu tot cu aerodrom, ceea ce a dus aici la o bătălie lungă cu armata voastră. Sunteți în acest loc să

reconstruiți ce-ați distrus. Puteți merge acasă, când terminați. Nicio zi mai devreme.

Poltava. Emil știa acum unde era și se simțea ceva mai bine. Era iar în Ucraina, în estul extrem al Ucrainei, aproape de granița cu Rusia, la patru sute șaptezeci și cinci de kilometri est-nord-est de unde porniseră în marș acum paisprezece luni, el, Adeline și băieții.

E o cale lungă de unde am lăsat-o pe Adeline, dar măcar nu sunt în Siberia, gândi el. Din Ucraina pot să evadez. Am făcut-o și înainte. O mai pot face o dată.

Deși gândul îl făcuse să zâmbească în sine, Emil își menținu chipul grav, în timp ce soldații îi puneau pe prizonieri în șiruri ca să primească haine: un set de haine cenușii, de închisoare, inclusiv o căciulă, o haină scurtă și cizme de muncă. Fură avertizați să aibă grijă de hainele lor. Nu aveau să primească altele în loc.

După despăducherea din corturile aflate lângă șinele de cale ferată și lepădarea hainelor cu care veniseră, fură mânați spre oraș. Deși era o căldură înăbușitoare, drumul ducea pe lângă un pârâu gălăgios, într-o pădure umbroasă care mirosea a pin și-a flori sălbatice până când vântul își schimbă direcția și la Emil ajunse miros de foc întețit cu terebentină și arsură chimică.

Copacii se sfârșiră. Ieșiră într-un luminiș, inundați de o strălucire de aluminiu fierbinte care le dezvălui o primă imagine a orașului Poltava. Cândva cămin pentru trei sute de mii de oameni, acum mai bine de optzeci la sută din oraș era o ruină incinerată, un ținut distrus de război unde abia dacă mai reușeau să supraviețuiască șase mii de inși.

Emil privi labirintul de ruine înnegrite de cenușă și bombardamente, pereții sparți, scheletele de oțel îndoit și sârmele negre, zimțate care ieșeau din dărâmăturile ce se întindeau cât vedeai cu ochii și simți cum toată cutezanța lui se stingea. Cu toate că nu credea în Dumnezeu sau în rai, ce vedea acum cu ochii deschiși îi spunea că era pe cale să pătrundă în iad.

Capitolul douăzeci și șase

27 iunie 1945
Legnica, Polonia

După mai bine de trei luni și jumătate de când le fusese luat Emil, soarele se ridica deasupra clădirii care le oferiseră membrilor clanului Martel refugiu vreme de cinci luni. Adeline și băieții erau în stradă, drept în față, cu căruța lor mică și cu a lui Marie. Lydia și Malia, părinții lui Emil și Rese erau și ei acolo, cu cărucioarele încărcate.

— Ar trebui să veniți toți cu noi, le zise Karoline. O să ne întoarcem în Friedenstal într-o săptămână. Un loc pe care-l cunoaștem. O viață pe care o știm deja.

— Sovieticii vă mint, îi zise Adeline tăios. O să vă întoarceți la o viață mai rea decât cea pe care o știți voi. În plus, Emil mi-a zis să mergem spre vest și că o să mă găsească.

Soacră-sa o privi de parcă ar fi pus gura pe ceva putred.

— Eu zic să pricepi, Adeline. Maică-ta are dreptate. Emil s-a dus și nu se mai întoarce. Exact ca taică-tău.

— Nu cred una ca asta, îi răspunse Adeline, cu mâinile făcute pumni. N-o să cred asta în veci și-n pururi.

— Atunci înseamnă că ne despărțim aici, îi zise Karoline.

Adeline îi făcu semn din cap că da și le spuse lui Will și Walt să-și ia la revedere de la bunici și mătușă. Rese avea lacrimi în ochi, dar Karoline abia dacă le aruncă vreo privire când le ciufuli părul băieților. După ce Adeline îi îmbrățișă pe Johann și Rese, Karoline îi zise:

— Vino cu mine o clipă, Adella.

— Nu mă răzgândesc.

— Știu asta, îi răspunse ea, după ce-o duse destul de departe pe stradă să nu fie auzită.

Acră ca întotdeauna, Karoline o privi în ochi și-i zise:

— O să mă ierți înainte să ne despărțim pentru totdeauna?

Adeline știa exact la ce se referea, la întâmplarea aceea de demult, când primul Waldemar murea de foame și Karoline, știind asta, a băut o bună parte din smântâna pe care i-o lăsase un prieten cu două zile înainte să moară pruncul. Ani la rând o dușmănise pe soacră-sa pentru asta, își spusese că n-o să-i ierte niciodată scorpiei afurisite asemenea act plin de răutate.

Dar, stând acolo, asculta acum cu inima, nu cu mintea.

— Te iert, Karoline. Nu din cauza ta a murit. Ci din cauza malariei mele. Ar fi murit cu sau fără smântâna aceea. Te-am dușmănit vreme îndelungată pentru asta. N-a fost drept din partea mea.

Trăsăturile soacră-sii se topiră și-o apucă pe Adeline cu forță de braț înainte să se sufoce de plâns.

— Îți mulțumesc! Nu știu ce m-a apucat în ziua aceea. Eu… Ai grijă de băieții 'ceia. E mult Emil în amândoi, știi.

Expresia aspră a lui Karoline se întoarse înainte să-i încuviințeze și să se ducă înapoi la căruciorul ei. Se așeză în spatele mânerului de împins, în timp ce Johann apucă de mânerul din față. Rese, șezând deasupra, le făcu din mână, cu fața roșie din cauza presiunii, apoi izbucni în lacrimi.

— Dacă Emil vă găsește, spune-i să vină să mă găsească și pe mine, îi zise ea, înainte ca părinții ei să împingă și să tragă căruciorul spre gară și un drum înapoi spre Ucraina și micul Friedenstal.

* * *

— O să-i mai vedem vreodată, mamă? o întrebă Walt cu lacrimi în ochi, în timp ce dispăreau.

— Nu știu, îi răspunse ea.

Băiatul păru și mai supărat, așa că adăugă:

— Dacă e parte a planului lui Dumnezeu, atunci o să-i mai vedem.

Se așeză la mânerul căruței lor mici, poziția obișnuită a lui Emil, apoi se uită îndărăt la Walt și Will care erau în spate, la

împins, apoi la sora și mama ei și la verișoara cu cei doi gemeni în căruciorul lor.

— Gata? le întrebă ea.

Lydia și Malia dădură din cap că da. La fel și Marie.

Will zise:

— Sunt gata să merg spre vest.

— Dar Papa cum o să ne găsească, după ce plecăm de aici? se agită Walt.

— I-am lăsat o scrisoare la proprietăreasă în caz că vine întâi aici, zise ea. I-am scris că mergem în Berlin ca de acolo să ajungem în zonele britanice sau americane unde o să-l așteptăm.

— N-o s-o citească niciodată, îi zise Lydia.

Malia, care stătea lângă ea la împins căruciorul, îi zise:

— Mamă, câteodată trebuie să înveți să-ți ții fleoanca.

Lydia se holbă la fiică-sa mai mare, apoi își ridică bărbia și-și feri privirea.

— Nu pricep de ce nu ne lasă să stăm aici, zise ea.

— Nu ne vrea nimeni aici, în Polonia, răspunse Malia. Dacă nu vrem să ne întoarcem în Friedenstal, n-avem încotro.

Soră-sa avea dreptate. Ca orice altă țară cotropită de Hitler, Polonia se hotărâse să expulzeze toată populația germană dintre granițele sale, indiferent de rolul pe care îl jucase în război. Li se dăduseră patruzeci și opt de ore să-și strângă catrafusele și să aleagă dacă se întorc în est cu un tren sau dacă mergeau spre vest pe jos.

Marie ceruse mai mult timp, pentru că Rutger încă suferea de friguri, dar nu i se dăduse. Pruncul bolnav scâncea și se agita deasupra căruciorului lui Marie, iar verișoara lui Adeline, în timp ce se găteau de plecare, păru doborâtă.

— Haideți, zise Adeline. Să mergem azi până nu mai putem.

Apucă mânerul căruciorului, se uită o ultimă dată spre est, pe drum, la vale, înspre colțul după care a dispărut Emil acum mai mult de trei luni și apoi își întoarse capul spre vest și se porni la drum. Merseră ceva mai puțin de un kilometru spre ieșirea din târg, alăturându-se unui șir continuu de refugiați care se îndreptau spre vest, când Will o întrebă:

— Mamă, cât de departe e Germania?
— O sută de kilometri, spuse Adeline, deja simțindu-și picioarele obosite.
— Și Berlinul? o întrebă Walt.
— Aproape trei sute de kilometri.
— Ahhh, gemul Will. N-o să ajungem niciodată.

* * *

Până la apus, în acea primă zi, merseseră doisprezece kilometri. Adeline nu avu timp să se întrebe dacă Emil vedea și el apusul undeva în întinsul est sovietic. În timpul zilei, cumva devenise liderul de facto al familiei și trebuise să hotărască unde o să poposească în noaptea aceea și ce-o să mănânce și unde o să doarmă fiecare dintre ei.

Adeline îi puse pe băieți să sape un cuptor în malul unui pârâu, apoi făcu o supă și încălzi pâinea pe care o pregătise cu o zi înainte și împărți carnea uscată pe care o cumpărase în martie de pe piața neagră, pe vremea când mărcile germane încă mai aveau valoare. Cât timp Will și Walt întețeau focul, ea și Malia spălară vesela.

— Îți vine să crezi c-au plecat de tot? întrebă Malia. Rese, Johann, doamna Rază de Soare?
— O să-mi fie dor de Rese și Johann, zise Adeline.
— Ceva în mine îmi zice c-o să le pară rău.
— Eu le-am spus, dar ea n-a vrut s-audă.
— Ce altceva e nou la ea?

Adeline îi povesti lui Malia de ce-o luase Karoline deoparte.

— Adică tu încerci să-mi spui că, până la urmă, are suflet?
— Poate.
— Poate că oamenii se pot schimba. Poate că, dacă trăiești destul de mult, oamenii reușesc să te și surprindă.

Adeline fu dintr-odată copleșită de emoție și-și îmbrățișă sora mai mare.

— Ce-a fost asta? o întrebă Malia după ce se desprinseră.

— A fost un fel de a-ți mulțumi, îi spuse Adeline. Pentru că ești așa cum ești și pentru că îți aperi sora mai mică. Și pentru ce s-a întâmplat, pentru ce-am auzit mai devreme.

Soră-sa mai mare se înăspri.

— Bănuiesc c-o să se petreacă multe din astea.

— Nu și cu mine, îi spuse Adeline. Dacă vin, o să zgârii și-o să mușc până dă sângele.

Mai târziu în seara aceea, Adeline se întinse lângă băieții ei pe pământ, cu fața la ultimii cărbuni aprinși și-o ascultă pe Marie încercând să-și liniștească gemenii. În timpul zilei, Rutger căpătase o tuse seacă, iar Hans făcuse și el febră. Dar Adeline nu-și putea lua mintea de la tânăra refugiată, o fată nu mai mare de șaisprezece ani, pe care o văzuseră târâtă de doi soldați sovietici într-un hambar de lângă drum.

O auziseră cu toții urlând, chiar și băieții care se înspăimântaseră și întrebaseră ce se întâmpla cu fata și de ce. Adeline le spusese că nu știe și că nu vrea să știe și-și zise sieși că n-o să lase să i se întâmple așa ceva. Indiferent ce avea să mai fie, n-o să permită să fie pângărită de niște animale. Dar, zăcând așa, pe pământ, cu un cor nebun de gângănii în jur și cu păsările nopții strigând-o din luncă, știu că niciodată, în toată viața ei, nu mai fusese așa de speriată și de singură cum era acum, chiar și cu soră-sa și cu maică-sa la nici zece metri distanță.

Emil plecase și, cu el, și credința ei neclintită în Dumnezeu și în puterea ei de a supraviețui și de a-și ține băieții în viață. Pe toată durata marșului din Ucraina, își păstrase credința puternică și crezuse că Dumnezeu mergea alături de ea. Acum își dădea seama că fusese Emil cel care mersese alături de ea și, cum el nu mai era, se simțea părăsită, aruncată-n vânt, uitată de pronia cerească.

Pentru a o suta noapte de când l-a văzut pe Emil ultima dată, când îi strigase să plece în vest, Adeline își închise ochii și se rugă lui Dumnezeu să-l cruțe și să-i ducă în siguranță pe ea și pe băieți în vest, unde să-i găsească Emil. Și, pentru a o suta noapte de când l-a văzut ultima dată, adormi, hăituită de o liniște neagră care-i chinuia inima și mai rău.

* * *

A doua zi, Adeline și băieții traseră și împinseră căruța lor micuță paisprezece kilometri. A treia zi, reușiră zece. Băieții nu s-au plâns măcar o dată, și asta pentru că văzuseră mii de alți refugiați exact ca ei îngrămădindu-se pe drumuri, toți îndreptându-se spre pământ german. În cea de-a treia după-amiază, a plouat, ceea ce îi ajutase pe toți, mai puțin pe gemenii lui Marie, care ardeau de fierbințeală și erau slăbiți de tusea măgărească, înecăcioasă care le zguduia plămânii.

În noaptea aceea, poposiseră într-un hambar abandonat, iar scâncetele și plânsetele gemenilor și vorbele de mângâiere ale lui Marie se auzeau răsunând peste tot în jurul lor. Feciorii lui Marie se liniștiră în cele din urmă. Marie căzu într-un somn adânc, fără vise, care îi fu întrerupt de focuri de mitraliere. Gloanțele străpunseră silozul pe deasupra lor, lăsând să pătrundă coloane de lumină, înfricoșându-i pe toți de moarte.

Împușcăturile încetară la fel de repede pe cât începuseră. Îi auziră pe bărbați râzând. Le strigară că erau oameni înăuntru. Dacă îi auziseră, nu le păsa și ciuruiră partea de sus a silozului cu și mai multe gloanțe înainte să se oprească.

Will plângea și-o îmbrățișa pe Malia. Walt nu mai zicea nimic, dar se ținea strâns de Adeline. Lydia plângea. Plângea și Marie, ghemuită deasupra gemenilor ei, protejându-i.

Tremurând de la atâta adrenalină, Adeline îi zise lui Walt să stea cu Will, se duse la trapa din poarta hambarului și-o deschise. Își scoase capul și văzu trei soldați ruși îndepărtându-se, cu sticle de votcă în mâini și cu mitralierele pe umăr. Dincolo de ei, pe drum, sute de refugiați erau deja pregătiți să pornească, curgând în șir spre Patria-Mamă în ruine.

Când ea se uită în urmă, Will își ștergea lacrimile de la ochi. Walt stătea pe podeaua silozului, uitându-se fix în pământ, mut. Malia și Lydia priveau în depărtare. Iar Marie încă mai era ghemuită deasupra băieților ei, plângând cu gemete crunte, înfundate.

— E în regulă, le zise Adeline. Au plecat. Doar niște soldați beți, atâta tot.

Adeline se duse la verișoara ei care continua să geamă, stând pe vine, și-o mângâie pe spate.

— Am zis că e în regulă, Marie. Au plecat.

Pieptul femeii se cutremură de spasme și ea gemu din străfunduri.

— Fă cumva să se oprească, Adella. Te rog, să se oprească.

— Hei, zise Malia, îngenunchind lângă ea. Ce s-a întâmplat, scumpa mea?

Marie își ridică în cele din urmă capul, cu o expresie chinuită, cu ochii mari, ca două cercuri de sânge.

— Băiețelul meu s-a dus, șopti ea, și eu nu știu ce să fac.

Adeline fu nedumerită, apoi îngrozită când privi sub trupul lui Marie, la gemeni, și-l văzu pe Hans în pelincile lui, fâțâindu-se în pături, cu obrajii lui roșii arși de febră, iar fratele lui țeapăn, rece și vânăt.

* * *

În timp ce Malia și băieții săpau un mormânt afară, Marie rămase în siloz, ignorând scâncetele copilului din poala ei, uitându-se fix, fără expresie, la berta care îi acoperea geamănul.

Adeline stătuse lângă ea în tot acest timp.

— Hans vrea să mănânce, îi zise ea domol.

— El vrea, dar nu poate când e febra așa de mare ca acum, îi răspunse Marie confuză. Rutger făcuse la fel acum două zile.

Walt își băgă capul pe ușă.

— E gata, mamă.

Chipul lui Marie se schimonosi de durere. I-l întinse pe Hans lui Adeline.

— Îl duc eu pe Rutger.

— Nu.

— Îmi duc eu băiatul, stărui ea.

Amintindu-și ziua în care și-a îngropat primul născut, Adeline îl luă pe Hans și-o privi pe vară-sa învelind băiatul ei mort și

ducându-l afară. Când merse să-i depună trupul în mormânt, aproape căzu cu tot cu el, dar Malia o apucă și-o ținu strâns.

Lydia începu să rostească Tatăl Nostru. Marie i se alătură. Adeline nu fu în stare să spună cuvintele cu destulă tărie, iar Marie începu să bocească în hohote, cu trup și suflet.

După ce umplură mormântul, Marie zise:

— Nu sunt pregătită să-l las aici. Nu pot.

— Trebuie, îi răspunse Adeline, dându-i-l pe Hans lui Malia și ducându-se la vară-sa. Mai ai un băiat la care să te gândești și pe care să-l prețuiești.

— Dar n-o să mai vin aici niciodată.

Adeline se duse la mormânt, apucă un pumn de țărână, îl înveli în batistă.

— O să duci cu tine țărâna asta și când o să găsești un loc al tău, o să-l îngropi și-o să-i pui o cruce și-o să-l jelești cum se cuvine. Dar acum, așa greu cum ți-o fi, trebuie să-l lași și să te gândești la Hans.

Marie luă batista cu pământ de pe mormânt cu o expresie jalnică pe chip. Ținu legătura la piept, târându-și picioarele spre cărucior. Adeline știa atât de bine postura aceea gârbovită, chinuită și jeli în inima ei pentru Marie, pricepând că singurele lucruri care îi vor alina durerea verișoarei ei vor fi timpul și bucuria altor copii.

* * *

2 iulie 1945
Lângă Wykroty, Polonia

Adeline și familia ei erau la mai puțin de douăzeci și șase de kilometri de granița cu Germania, târându-se prin arșiță necruțătoare pe un drum aglomerat de refugiați și camioane sovietice, când Marie începu să zbiere că Hans nu mai respira. Sora medicală, panicată, încercă să-i facă respirație gură-la-gură și să-i pompeze pieptul fiului său. Dar cel de-al doilea băiat al ei se dusese, și cu el și mințile lui Marie.

După revărsarea de durere și jale chinuitoare de la început, verișoara lui Adeline nu mai părea să audă nimic din ce i se spunea, nici măcar când Adeline îi zise că singurul loc în care îl puteau îngropa pe Hans era sub zgura de lângă șinele de cale ferată. Vară-sa privi în gol, fără vreo expresie, când Malia îl acoperi pe cel de-al doilea fiu și nu reacționă nici când Adeline îi întinse batista cu zgura de pe mormântul lui.

Marie o puse în cărucior, alături de pământul de pe mormântul lui Rutger și apoi începu să-și împingă căruțul cu forță spre Germania. Adeline și băieții se chinuiră să țină pasul cu ea. Marie nu se mai uită înapoi. Nici măcar o dată. Nici să plângă nu părea să poată.

O oră mai târziu, ajunseră într-o porțiune de trafic blocat. Un camion care transporta soldați sovietici tineri trecu pe lângă ei și se opri. Soldații beau votcă și râdeau. O observaseră pe Marie împingând căruciorul, transpirată prin haine, cu sânii umflați de lapte. Unul dintre ei strigă după ea în rusă.

— Doamnă frumoasă, de ce ești singură? Vino cu noi și o să petrecem!

Marie nu le răspunse, continuă doar să meargă, trecând pe lângă ei. Soldatul se ridică și o privi de după prelata camionului.

— Ai văzut ce țâțe are pe ea? își întrebă prietenii. Cât ghiulele, nu alta!

Amicii lui se stricară de râs și nu păreau să-i bage de seamă pe Adeline și băieții ei mergând pe lângă camion. Câteva minute mai târziu, văzu alte vehicule în fața ei începând să se pună în mișcare și auzi oftând frânele camionului din spatele lor. Trecu pe lângă ea și ea îl văzu pe același soldat atârnând de-o parte a camionului.

— Doamnă frumoasă! strigă el în timp ce camionul trecea iar pe lângă Marie. N-ar trebui să fii singură așa. Vino cu noi. O să ne distrăm.

Camionul se opri. Dacă Marie îl auzea, n-o arăta defel. Mergea întruna în același ritm rapid pe care-l dobândise după ce plecase de la mormântul lui Hans. Iar Adeline și băieții se grăbiră din nou pe lângă camion, fiind și acum ignorați.

Soldatul era cu siguranță hotărât. Când camionul trecu pe lângă Marie a treia oară, el îi întinse o sticlă de votcă și zise:

— Doamnă frumoasă, lasă-ți deoparte întreaga-ți viață nenorocită de refugiat! Vino cu mine. O să bem și-o să petrecem până la Berlin!

Camionul continua să meargă și, la să tot fi fost cincizeci de metri în fața lui Marie, frână. Verișoara lui Adeline nu se opri din mers în timp ce-și lăsa căruciorul în urmă și se îndrepta spre camion. Soldații o văzură și începură s-o încurajeze urlând și fluturând sticlele de votcă spre ea.

— Haide, doamnă frumoasă! îi strigă soldatul care tot o sâcâise. N-o să mai primești niciodată o șansă ca asta!

— Marie! strigă Adeline. Nu te duce!

Apoi camionul se porni din nou și verișoara ei cea distrusă de durere o rupse la fugă. Soldații ruși o luară razna zbierând și urlând către ea. Marie întinse pasul și prinse camionul din urmă. Mâini o apucară și-o traseră în sus și înăuntru.

O sticlă de votcă îi fuse împinsă în mâini, în timp ce alte mâini o pipăiau peste tot trupul. Spre încântarea gărștii de soldați, Marie începu să-și atingă lasciv corpul de mâinile lor, duse sticla la gură și bău gâturi lungi de votcă.

Camionul prinse viteză și verișoara lui Adeline ieși valvârtej din viața ei, ca o frunză prinsă într-o rafală de vânt.

Capitolul douăzeci și șapte

3 iulie 1945
Poltava, Ucraina

În cele cinci săptămâni de când ajunsese, Emil învățase să prețuiască vântul. Până și gândul de a-l simți pe piele era destul ca să treacă peste noapte. Sovieticii îi țineau pe Emil, Nikolas și alți șase sute dintre cei două mii de prizonieri rămași într-un subsol mare din clădirea Muzeului Poltava. Etajele superioare fuseseră distruse de bombardamente.

Dormeau câte o sută de inși într-o încăpere lungă, cu tavan jos, pe paturi suspendate din lemne, încropite grosolan, fără saltele. Atât de multe trupuri într-un spațiu atât de strâmt eliberau o căldură și umiditate infernale, așa că, în aerul îngroșat, apa curgea de pe tavan și de pe paturile suspendate cât era noaptea de lungă. Emil nu se putea hotărî ce era mai rău, să fie afară, într-un soare nemilos sau în grota aceea puturoasă, în care erau paturile, îngrămădit cu toți bărbații aceia care sforăiau, gemeau, bășeau, plângeau și strigau în somn să fie mântuiți.

Condițiile sanitare erau mai mult decât cumplite. Bărbații se duceau afară, ședeau pe scânduri late și se ușurau într-un șanț lung pe care îl săpau și-l îngropau la fiecare trei zile. Sistemul de alimentare cu apă al orașului era compromis. Prizonierii se îmbolnăveau aproape imediat de dizenterie și giardiază. Emil îi auzea toată noaptea pe bolnavi gemând și fugind la latrină cu viteză.

Dormeau îmbrăcați, ca să poată să fie treziți și scoși rapid din beciurile muzeului, adunați în rânduri și duși în marș șase străzi distanță la o cantină improvizată în fața ruinelor primăriei orașului Poltava. Cele câteva femei care mai rămăseseră în târg găteau pentru prizonierii a căror dietă consta în supă chioară de

legume, jumătate de kil de pâine care să le ajungă o zi întreagă, sfeclă roșie, cartofi și, din când în când, o bucată de chefal fiert.

Alții se plângeau, dar Emil închidea ochii și-și închipuia că fiecare masă era pregătită de Adeline. Când lua câte o lingură de zeamă, simțea gustul supei sale de pui cu tăiței de casă, cu ou. Când mușca din pâine, își închipuia ștrudelul pe care îl făcea ea toamna, plin cu fructe proaspete de pădure, culese de pe rug. Și când băga chefalul în gură, îl înghițea de parc-ar fi fost cel mai bun șnițel făcut de ea.

Erau detașați anumitor echipe. Primele câteva echipe erau trimise la refacerea infrastructurii de alimentare cu apă a primăriei și muzeului.

Emil și Nikolas erau detașați unei unități de două sute de bărbați cărora li se puse în cârcă reconstruirea spitalului. La început avuseseră de făcut din toate: să curețe clădirea de dărâmături, să sape ce mai rămăsese din fundație și apoi să ridice structura de lemn care să susțină betonul.

Când aceasta din urmă fu gata, Emil fu trimis să lucreze într-o echipă care amesteca var nestins, argilă și cenușă activă pentru cimentul ce era turnat în forme. Sarcina pe care o primise îl ținea la o parte de activitatea intensă care se întâmpla pe șantierul propriu-zis și lui îi convenea așa. Paznicii abia dacă îl băgau în seamă în timp ce amesteca cimentul. Își ținea capul jos, muncea din greu și stătea cu gura închisă.

Pot să supraviețuiesc, își spunea iar și iar în acele prime zile. *O să supraviețuiesc locului ăstuia, dar numai dacă mă bazez pe mine. Dacă nu am aliați, nu are cine să mă trădeze.*

Emil era atent și la orice șansă de evadare. Deocamdată, nu existase niciuna. Pe șantierul spitalului erau păziți. În timpul marșului spre cantină erau păziți și păziți erau și pe drumul de întoarcere în subsolul muzeului. Ajunși acolo și în paturile de lemn suspendate, Emil îi ignora pe bărbații din dreapta și din stânga lui care se tot întorceau de pe o parte pe alta și încerca să adoarmă direct, sperând ca, atunci când începea suferința nocturnă, să fie într-un loc mult mai adânc și mai întunecat.

Dar, în miez de noapte, când începea să fie împins și împuns, și trezit de sforăituri, încerca să se gândească la Adeline, și Will, și Walt, ca să-i dea speranța că poate să mai treacă peste încă o zi.

* * *

5 Iulie 1945
Cottbus, Germania

Pe măsură ce se apropiau de primul mare oraș din Germania de Est sub ocupație sovietică, Adeline era în continuare zguduită de hotărârea lui Marie de a sări în camion, împreună cu rușii. Dar apoi se uită îndărăt la băieții ei împingând în continuare căruța lor mică. *Ce-aș face eu dacă mi-ar fi luați sau omorâți amândoi?*

Gândurile acestea îi bântuiseră toți pașii în următoarele patru zile făcuți într-o arșiță și-o umiditate neîndurătoare. La o răscruce de drumuri printr-o pădure de lângă orașul Falkenberg, Adeline le spuse că vrea un popas. Maică-sa veni spre ea șchiopătând și se așeză pe un bolovan la umbră.

— Puteți să mergeți fără mine, îi zise ea. O să trăiesc aici.

Adeline oftă.

— Pe bolovanul ăsta, mamă? În pădurea asta?

— Nu, se răsti Lydia și-i făcu semn spre indicatorul de pe drum. Mă duc în târgul acela, aflu cine îl conduce și cer un spațiu în care să locuiesc.

— Mamă, spuse Adeline, mai avem nici două săptămâni de mers până în Berlin. Două săptămâni distanță de drumul care ne va duce la Aliații vestici și…

— Termină cu prostia asta! strigă maică-sa, lovindu-se cu pumnul ei mic în coapsă. Asta a fost ideea dementă a lui Emil, nu a ta și nu a mea. De bine, de rău, știm cum merg lucrurile sub Stalin. Cu cât ne așezăm mai repede și ne adaptăm, cu atât mai bine. Recunoaște, Adeline, o dată pentru totdeauna. Karoline a avut dreptate. Emil s-a dus, așa cum s-a dus și frati-su. În veci n-o să-și găsească drumul înapoi spre tine. Nu-ți irosi viața așteptându-l. Visul tău prostesc de a găsi o vale verde s-a sfârșit.

Adeline era surprinsă de acreala nemiloasă pe care bătrâna o revărsă împotriva ei.

— Nu s-a sfârșit, mamă, până nu zic eu că s-a sfârșit. Bărbatul meu, pe care îl iubesc și în care am încredere, mi-a zis să mă duc cât de mult pot spre vest și că el o să mă găsească. L-am crezut atunci. Îl cred acum.

— Și eu l-am crezut pe taică-tău când mi-a zis că se întoarce.

Adeline o ignoră și o privi pe Malia.

— Putem să-i găsim un loc să stea, iar tu poți să vii cu noi.

Soră-sa mai mare îi zâmbi întristată și-i luă mâna într-a ei.

— Locul meu e cu mama; știi bine că așa e.

Adeline o privi pe Malia, amândouă chinuindu-se să nu plângă.

— Ți-am zis cândva că nu pot să fac asta fără tine.

— Știu, dar va trebui, îi zise Malia. Nu vreau să pleci, dar tu trebuie să faci ce știi tu că e bine.

— O să ne mai găsim, nu-i așa?

— Asta e în mâinile unei puteri mai mari decât noi, draga mea, îi răspunse Malia, îmbrățișând-o pe Adeline. Dar ia cu tine iubirea mea oriunde te vei duce. Iar eu o s-o iau cu mine pe a ta. Și sper, cândva, ca prietena ta, doamna Kantor, că o să reușim să vedem frumusețea din fiecare cruzime pe care-a trebuit s-o îndurăm. Chiar și în momentul ăsta.

Desprinzându-se din brațele soră-sii simți ca și cum îi erau smulse rădăcini din piept. Sentimentul i se amplifică atunci când se duse spre maică-sa, care nu se putu uita la ea.

— Mie să nu-mi promiți nimic.

— N-o să-ți promit, mamă, îi spuse Adeline. Atunci aici ne luăm adio.

Pentru câteva momente sfâșietoare, Adeline crezu că Lydia o să fie rece la despărțire. Dar apoi umerii mamei sale începură să tremure și se ridică să-și îmbrățișeze fata.

— Întotdeauna ai fost mai curajoasă decât mine, îi șopti Lydia. Exact ca taică-tău.

— Restul l-am luat de la tine, îi spuse Adeline, cu un nod în gât, simțind trupul împuținat al mamei sale din cauza ultimelor

săptămâni ale acestui ultim drum spre libertate.

După ce se desfăcură una din brațele celeilalte, Adeline îi strigă pe băieți să-și ia rămas-bun de la *oma* și mătușa Malia. Walt fu stoic, dar Will începu să plângă când se aruncă în brațele lui Malia. Apoi trebuiră să plece.

— Nu pot să stau aici să vă văd plecând, spuse Malia. O s-o luăm fiecare pe drumul ei în același timp.

Adeline încuviință, cu lacrimile șiroindu-i pe obraji fără încetare, și se duse în fața căruței lor mici și apucă de mâner. Își șterse lacrimile, apoi se uită la băieți, forțând un zâmbet, și le zise:

— Gata, mergem! Familia Martel pornește într-o altă aventură.

Cu un semn vag din mână spre mama și sora mai mare, Adeline își întoarse cu totul spatele, tăind mintal legăturile, plină până la refuz de frică, dar făcând un pas într-o direcție doar a ei, apoi încă unul, apoi al treilea. Mai târziu avea să gândească cum acel prim pas, dincolo de trecutul ei și spre un viitor nesigur, fusese ca un salt peste o prăpastie și al doilea cel mai curajos act al vieții ei.

* * *

Pe 16 iulie 1945, Adeline, Walt și Will mergeau pe un drum care trecea prin câmpuri frumoase de flori rubinii, mov și albe, strălucind într-o lumină difuză, cețoasă. Briza răcoroasă dinspre nord era plăcută după atâtea zile de mers prin căldură. Zâmbi când apăru soarele și se urcă pe cer, strălucind, oferindu-i un spectacol și aducându-i aminte cât de mult iubea florile. Nuanțele lor, delicatețea și formele. Viața lor tragic de scurtă pe acest pământ.

— Da' știu că e frumos aici, mamă, îi zise Will.

— Da, așa e, răspunse Adeline.

— Asta e valea noastră? întrebă Will. Nu văd niciun munte.

— Nu văd mai nimic în afară de flori și ceață și asta e destul pentru moment, spuse Adeline, relaxându-se, simțindu-se mai puțin neliniștită în privința viitorului lor.

Will o rupse la fugă pe drum, îi culese un buchet și alergă înapoi pentru a-i ajunge din urmă.

— Ca să te poți uita la ele toată ziua, mamă, îi zise el, ceea ce-o emoționă până la lacrimi și-o făcu să-și iubească băiețelul mai mult ca oricând.

După o oră, ajunseră la periferia sud-estică a Berlinului. Ce urmau să vadă în următoarele cinci ore o făcu pe Adeline să se întrebe dacă hotărârea de a le părăsi pe maică-sa și soră-sa fusese cea mai bună. Nu ajunsese niciodată într-un oraș atât de mare ca Berlinul, așa că, la început, fu entuziasmată de noutatea locului. Dar, pe măsură ce ceața se risipea în rotocoale și intrau și mai adânc în capitala distrusă a lui Hitler, își dădu repede seama că, la zece săptămâni după capitularea nazistă, chiar și după ce multe străzi fuseseră eliberate pentru trafic, Berlinul rămânea un peisaj al distrugerii, un loc ruinat și profund rănit, un labirint carbonizat, bântuit, unde duhorile emanate de cenușa bombardamentelor, substanțelor chimice arse și de moarte se luptau pentru supremație. Optzeci și unu de mii de soldați sovietici, o sută de mii de soldați germani și o sută douăzeci și cinci de mii de civili muriseră în Bătălia Berlinului, lăsând în urmă străzi și drumuri devastate, clădiri transformate în dărâmături și ruină. În funcție de loc și de vânt, duhoarea morții se ridica și cobora. Era clar că unele cadavre nu fuseseră încă găsite și adunate, îngropate sau arse.

Peste tot erau soldați ai Armatei Roșii și prizonieri, curățând de dărâmături. Adunau la un loc cărămizile refolosibile și încărcau restul în camioane de gunoi. Trecând prin fiecare pâlc de prizonieri, Adeline cerceta toate chipurile, sperând dincolo de orice noimă, că l-ar putea cumva găsi pe Emil printre acestea. Dar nu era nimeni care să-i semene printre acei bărbați puși la muncă silnică.

Oare asta face Emil? E ca acești prizonieri?

Cu cât valurile de ceață și pâclă se ridicau și cădeau și, pe măsură ce se apropiau de centrul Berlinului, orașul li se dezvăluia tot mai mult ca un loc străin, sfărâmat, cu multe dintre structuri amputate, reduse la schelet sau la o mână de dărâmături. În acest

imens cimitir, a văzut mii de oameni trăind în apartamente ale căror pereți nu mai erau sau sub cearșafuri și copertine întinse în miezul distrugerii. Adeline și băieții ei mergeau pe lângă sute de clădiri arse și femei care-și spălau rufele în găleți de apă de la un hidrant, pe lângă copiii lor mânjiți de tăciune de la bombardamente, jucându-se în grămezile de cărămizi sparte și oțel îndoit.

Îi auzea vorbind în germană, toate spunând povești asemănătoare despre cum erau în continuare sub șocul asediilor crunte care avuseseră loc pe străzile din Berlin în timpul acelor ultime nouă zile de război și întrebându-se care le va fi soarta acum, că Hitler era mort și marele Reich fusese distrus.

N-aveți voi idee ce suferință a provocat Hitler al vostru, gândi Adeline cu oarecșce furie. *Tot ce avem e în căruța asta mică și nu am destulă mâncare să-mi hrănesc copiii în seara asta*.

Unul dintre prizonieri ridică o bucată de ciment, se întoarse și merse spre ea cu ochi goi care o făcură să se cutremure. Îi aminti de Johann când se întorsese din Siberia — un om sfârșit — și simți cum i se face rău la ideea că Emil s-ar putea întoarce într-o stare asemănătoare.

Adeline trăgea, iar băieții împingeau căruța lor mică și făcură asta trei kilometri buni spre inima orașului până fură opriți, în cele din urmă, la un punct de control sovietic de către un soldat care ceruse să le vadă actele. Îi vorbi în rusă, ceea ce păru să-l nedumerească, în timp ce-l mințea și-i zicea că n-are acte. Îi povesti ceva încurcat despre cum fusese scoasă cu de-a sila din Ucraina de către armata germană și cum fusese despărțită de bărbatul ei.

— Mi s-a zis c-ar fi aici, c-ar munci în Berlinul de Vest, îi spuse ea pe un ton rugător. Nu vrem decât să-l găsim.

Soldatul se uită la Walt și Will, murdari și epuizați de ultimele săptămâni de mers. Adeline se gândi anume la Emil ca ochii să i se umple de lacrimi. Santinela îi aruncă o privire scârbită și le făcu semn să treacă.

— Băieți, am reușit! Suntem unde a vrut Papa să fim! Suntem în Occident, cu Aliații!

Adeline se grăbi să ajungă la un soldat britanic și încercă să-l întrebe unde ar putea găsi mâncare și adăpost. Dar el nu vorbea germană. Când a văzut că ea încercă să-i vorbească în rusă, îi arătă să se întoarcă de unde a venit, ridicând din umeri și întorcându-i spatele.

Ea continuă, gândindu-se c-o să dea măcar peste un soldat american sau britanic care să vorbească rusă sau germană. La scurt timp după, ea și băieții își ridicară privirile spre ruinele unei biserici, văzând turla spintecată în două: o parte era întreagă, abia dacă era atinsă de foc, iar cealaltă era o rămășiță înnegrită acolo unde fusese lovită de un obuz care căzuse oblic, spintecând-o în două. Nu-i venea să creadă cum o bucată rămăsese neatinsă, în timp ce alta era bombardată și arsă. Înainte să meargă mai departe, se mai uită o dată la turla despicată, fără să priceapă exact de ce.

Dacă ar fi fost senin, s-ar fi folosit de soare ca să se ghideze tot spre vest, și mai adânc înspre Zona Britanică. Dar spre prânz cerul se întunecă și începu să plouă. Au fugit, căutând adăpost, lăsând la o parte orice simț al direcției și rătăcindu-se.

— Unde mergem? întrebă Walt, după ce s-au înghesuit într-o clădire goală.

— Nu știu, îi zise Adeline, atât de obosită, că deja era confuză, nesigură.

Will îi zise:

— M-am săturat de mers, mamă.

— Iar mie mi-e sete, zise Walt. Și foame.

Pe Adeline o cuprinse iritarea, apoi furia începu să fiarbă în ea. Cu ploaia și nesiguranța neîndurătoare de peste tot în jurul ei, aproape că-și vărsă asupra copiilor săi toată frica de a nu fi destul: de a nu fi destul ca să ajungă în Occident, de a nu fi destul ca să-l găsească pe Emil, de a nu fi destul ca să capete suficientă mâncare și apă pentru copiii ei. Dar n-o făcu. În schimb, trase adânc aer în piept și le dădu ultimele guri de apă din cărucior și ultima bucată de pâine pe care o cumpărase de la o brutărie de la periferia orașului.

* * *

Ploaia se sfârși în cele din urmă. Se porniră și nu trecu mult până ajunseră în Tiergarten, un parc imens, împădurit, care fusese transformat în bază de operațiuni pentru britanici. Dădură peste bărbați care tăiau copaci și curățau zona.

Încercă să se mai apropie de alți doi soldați britanici. Niciunul nu vorbea germană. Dar al doilea înțelegea ceva rusă.

— Am nevoie de mâncare pentru copii, îi zise ea.

— Pe acolo, îi răspunse el, făcându-i un semn spre ieșirea din parc.

Neștiind că-și schimba cursul întregii existențe, Adeline își întoarse copiii și căruța lor mică în direcția aceea. O oră mai târziu, mergeau spre un Reichstag bombardat și știu c-o luase în direcția greșită; un steag sovietic uriaș — de culoarea sângelui și cu secera și ciocanul aurii — flutura deasupra domului distrus. Soarele ieși și lovi steagul care zbura în vânt, făcându-l să strălucească în tonuri de sângeriu și galben, ca febra și icterul. Asta era tirania, se hotărî Adeline, o boală, o febră, o otravă în ficatul umanității. Drapelul muncitorilor, cu acele culori sinistre, și stindardul nazist fluturaseră deasupra tuturor nedreptăților și răului cărora le supraviețuise. În momentul acela, se gândi să se întoarcă, să se ducă înapoi în Zona Britanică și să cerșească mâncare.

— Mamă, sunt sătul de mers, zise Walt.

Îl auzi, dar nu-i răspunse.

— Mamă, zise Will. Mi-e foame și…

Adeline nu mai putu să suporte. Se întoarse și se zgâi la băieții săi.

— Știu că sunteți obosiți și că vă e foame și sete, dar eu nu-s vreun magician. Nu pot să fac lucrurile să apară doar pocnind din degete sau închizând ochii și punându-mi o dorință.

Tulburați de tonul ei neobișnuit de aspru, băieții se dădură un pas înapoi.

Le văzu gestul și se simți îngrozitor. Se duse spre ei, se lăsă în genunchi și-i îmbrățișă.

— O să capăt mâncare cât de repede o să pot. Vă rog, sunt la fel de înfometată și însetată ca și voi. Bine?

Will o strânse cu forță.

— Bine, mamă. Nu mi-e așa de foame.

— Nici mie, îi zise Walt.

Adeline își odihni o clipă capul pe capetele lor, dându-și seama că băieții ei aveau să adoarmă iar fără să fi mâncat. În umbra aruncată de drapelul sovietic care bătea în vânt, se simți ruptă de tot ce știa și de toți cei pe care îi iubise cândva, cu excepția feciorilor ei.

Ridică privirea spre cer.

— Trebuie să ne ajuți, zise ea. Nu avem către cine altcineva să ne îndreptăm.

Partea a patra. POVESTEA A DOI PRIZONIERI

Capitolul douăzeci și opt

27 septembrie 1945
Lagărul pentru prizonieri de război din Poltava

După patru luni de prizonierat, Emil se trezi în urletele gardienilor sovietici și-și dădu seama că supraviețuise încă unei nopți. Se ridică în capul oaselor, ușurat să vadă că și bărbații dintre dreapta și stânga lui se mișcau. După ce-și legă șireturile, își târî picioarele pe scări și ieși în lumina zorilor.

Emil intră în deja bine-cunoscuta formație, tremurând în aerul rece de toamnă, după iadul din subsol. Nikolas era cu trei rânduri înaintea lui și spre stânga. Munceau la un spital, dar nu erau niciodată în același loc și nu-și vorbiseră din iunie, ceea ce lui Emil îi convenea de minune. Doi prizonieri mânau un ponei care trăgea un car lung și plat, din lemn, cu patru roți.

Carul venea gol și pleca din muzeu încărcat în fiecare dimineață și în fiecare seară. Emil vedea carul tras de ponei de fiecare dată când era dus în marș să mănânce și apoi la somn. N-a văzut niciodată, de când a venit în mai, ca acel car să plece din muzeu gol.

Fiecare început de zi scotea la iveală bărbați morți în paturile lor. În zorii fiecărei zile cadavrele erau târâte din subsol, încărcate pe carul tras de ponei și duse să fie îngropate la marginea orașului în ruine. Bărbații care mureau în timpul zilei, la muncă, erau încărcați pe carul morții și scoși seara de o a doua echipă de doi prizonieri.

Echipele de înmormântare erau voluntare. Prizonierii care încuviințau să manevreze morții erau recompensați cu rații duble de pâine, supă și calcan.

În ciuda sfatului părintelui său de a mânca orice i se oferea, Emil nu voise să fie voluntar pentru o astfel de misiune, chiar dacă asta însemna mâncare mai multă. Ideea de a îngropa morții

îi amintea de momentele cumplite din noaptea aceea din Dubăsari.

Vedea, de asemenea, că, în ciuda rațiilor suplimentare, prizonierii din grupele de gropari nu rezistau prea mult. Bolile făceau ravagii prin lagăr. Manevrarea cadavrelor îi părea lui Emil calea directă spre veșnicie. Ca o hidră cu multe capete, boala venea și pleca, apoi venea iar. Dizenteria oscila undeva între năpastă și molimă. Țânțarii prosperau în umezeala din beci. Malaria își scotea capul urât și ataca. Pentru a preveni răspândirea tifosului, își țineau părul tuns până la scalp și-și fierbeau hainele în fiecare săptămână ca să omoare păduchii ce transmiteau boala. Sovieticii încercau să fiarbă destulă apă de băut și pentru prizonieri, dar tot mai erau focare de holeră.

Într-adevăr, nimic nu-i oprea pe bărbații din jurul lui Emil să moară. Cam două mii de oameni au intrat cu el în Poltava. După numărătoarea lui, de atunci muriseră două sute cincizeci, lăsând o mie șapte sute cincizeci să reconstruiască orașul.

Tot timpul cât muncea, mergea sau dormea, gândul acesta îi sfredelea creierul: o mie șapte sute cincizeci de oameni rămăseseră să reconstruiască un oraș de trei sute de mii de oameni. *E imposibil. O să ne ia douăzeci de ani.*

Își spunea în fiecare dimineață că așa cum era el, era destul, că și dacă nu reușea să evadeze, avea să supraviețuiască lagărului din Poltava.

Dar două decenii? Și la ce m-aș mai întoarce?

Emil ar avea cincizeci și ceva de ani, aproape de vârsta părintelui său când sovieticii i-au dat drumul să plece. Fiii lui o să fie niște străini maturi. Adeline va fi renunțat la el de atât de mult timp și își va fi luat un alt bărbat, o altă viață. Și, în orice caz, cum ar putea el să-i găsească?

Încrederea lui Emil începea să se clatine. Văzu câte kilograme pierduse și, odată cu ele, și o bună parte din putere și energie. Era muncă grea să amestece cimentul și nu era în stare să muncească în același ritm ca în luna de dinainte. Încetineala lui atrăsese atenția gardienilor și maiștrilor, care îl făcuseră de ocară de două

ori în după-amiaza aceea, ca să sporească producția de cărămizi de ciment câtă vreme se tasa fundația.

Mergând înapoi spre muzeu în seara aceea, mestecând ultima bucată din rația lui de pâine, Emil știu că încălcase două dintre regulile părintelui său, să muncești din greu și să nu atragi atenția. Dar cum avea să muncească din greu și să nu atragă atenția dacă nu primeau destulă mâncare?

Douăzeci de ani cu oameni care mureau în ritmul ăsta? gândi el privind echipa de gropari care pornise cu alți trei morți căzuți în timpul zilei de muncă. *Calculul e greșit. Mor. N-o să rezistăm mai mult de un an. Eu nu voi rezista mai mult de un an. Dacă nu evadez, o să mor.*

Emil se simțea ca-n cușcă și nu reușea să respire cum trebuie în timp ce cobora scările spre temuta pivniță unde găsi un loc într-un pat de jos, lângă un perete într-un colț din capăt, unde nu avea oameni de nicio parte. Simțind deja căldura care se strângea în încăperea cu tavan scund, își scoase cizmele, le puse lângă perete într-o poziție pe care s-o poată apăra și se folosi de haina pe care o primise pe post de pernă.

Închizând ochii, își aminti de Adeline în ziua în care o luase de nevastă, când buzele i le-au atins pe ale ei, la finalul ceremoniei, și ea a devenit tot ce avea el nevoie într-o viață de om și cum viitorul lor îi păruse atunci imposibil de strălucitor. Avuseseră o petrecere mică după. Doamna Kantor tocmise un acordeonist, ca toată lumea să poată dansa. Emil fusese neliniștit la ideea de a dansa cu Adeline pe muzică domoală, dar când o luase în brațe, dansul îi veni natural, ca respirația. Când primul lor dans se sfârși, acordeonistul cântă ceva săltăreț care le aprinsese foc sub tălpi și-l făcu fericit la nebunie, poate mai fericit ca niciodată.

— Te iubesc, Emil Martel, îi strigase ea la un moment dat.

— Și eu te iubesc, Adeline Martel, îi răspunsese Emil. M-ai făcut să mă culc în Rusia și să mă trezesc în rai.

Zăcând în patul lui, într-un lagăr de prizonieri, adormi, gândind: *Încă mă faci să mă mai simt așa, Adella. Fii puternică și așteaptă-mă.*

* * *

28 septembrie 1945
Gutengermendorf, Germania de Est sub ocupație sovietică

În dimineața următoare, Adeline simți că inima i se umple de fericire privindu-și băieții, Walt al ei, de aproape opt ani, și Will, de aproape șase, îndepărtându-se în fugă pe o pajiște înverzită și printr-un câmp de floarea-soarelui care dădea în pârg, în drumul lor spre sat. Era vineri și era prima lor zi de școală. Azi aveau să fie testați și repartizați în clase. Orele propriu-zise aveau să înceapă luni, dar își aducea aminte de prima ei zi de școală și simțea bucuria pentru ei.

O să le placă la nebunie, își spuse ea. Sunt băieți. O să le placă aici și o să și învețe.

Deja s-au adaptat la atâtea, nu-i așa? După ce-au dormit flămânzi, afară, lângă Reichstag, a găsit un adăpost pentru refugiați timp de două nopți, până când autoritatea sovietică îi trimise cu trenul în Gutengermendorf.

Un bărbat mai în vârstă, pe nume Peter Schmidt i-a luat de la gară, fără mare tragere de inimă, și i-a dus la ferma lui aflată la vreun kilometru jumătate de sat. Nevastă-sa, Greta, nu era tocmai bucuroasă să aibă o familie de trei în grija ei, pe lângă soldații ruși care deja se aciuaseră în casa lor, dar le-a dat lui Adeline și băieților o cameră numai a lor, într-o dependință a fermei, o încăpere curată și uscată și în care erau în siguranță.

Cu trecutul ei, Adeline fusese trimisă să muncească la câmp. După câteva săptămâni, își dovedise deja valoarea, așa că cei doi au devenit mai prietenoși cu ea, mai ales după ce-au aflat că era pricepută la bucătărie, dar și la cusut, dat la coasă și treierătoare.

— Cresc repede, îi spuse Frau Schmidt.

Venise în spatele lui Adeline în timp ce-și ținea mâna streașină la frunte și-și privea băieții ieșind din câmpul de floarea-soarelui, îndreptându-se spre un șir de ulmi și castani care marcau hotarul satului.

— Prea repede, Frau Schmidt, spuse Adeline. Mi-aș fi dorit ca și bărbatu-meu să fie aici și să-i vadă.

Bătrâna așeză o mână pe umărul lui Adeline.

— Aproape toată lumea a pierdut pe cineva drag din cauza războiului lui Hitler.

Adeline îi zâmbi trist și încuviință, știind că feciorul familiei Schmidt fusese ucis în iarna dinainte pe frontul de vest, luptând în Wehrmacht împotriva Aliaților invadatori.

— Dar poate Emil al dumitale o să fie printre norocoși, spuse Frau Schmidt. Poate că, într-o bună zi, o să-l vezi intrând în sat. Dar n-ar trebui să stărui prea mult asupra unui astfel de vis. Un vis ca ăsta, Adeline, îți poate frânge inima.

Adeline se gândi la maică-sa.

— Știu că poate. Floarea-soarelui?

— Avem nevoie de fiecare fir până la căderea întunericului. Peter zice c-o să plouă la noapte, c-o să fie prima ploaie rece a anotimpului, zise ea și se opri. O să ai nevoie să avem noi grijă de băieți mâine-noapte?

— Vă rog, spuse Adeline. Nici nu vă pot spune cât de ajutor îmi sunteți.

— Mă bucur s-o pot face, îi spuse ea. Când se îmbată soldații, îs ca niște sălbatici.

Adeline merse cu alți doi muncitori în câmpul de floarea-soarelui unde își petrecu ziua tăindu-le tijele și adunându-le în snopi, apoi transportându-le în hambar unde le atârnau cu capetele în jos să se usuce înainte să le culeagă semințele. Îi plăcea munca, pentru că-i era familiară și asta îi dădea alinare și liniște sufletească în timpul lungilor ore de trudă grea.

Cânta și îngâna ore în șir cântece vechi, până își amintea cum le cânta Emil copiilor cântece de leagăn înainte să meargă la culcare. Acelea erau singurele momente în zi în care se oprea din muncă să plângă.

Băieții se întoarseră ceva mai târziu în după-amiaza aceea, venind în fugă dinspre sat chiar în clipele în care tăia ultimele flori. O rupseră la fugă când o văzură, o îmbrățișară și-i povestiră fără suflare, în cor, cum fusese la școală, despre dascăli, noii lor

prieteni și nu-i așa că se puteau duce a doua zi în sat să se joace cu ei? Că doar era sâmbătă și nu mai aveau școală până luni și noul prieten al lui Will avea o minge de fotbal adevărată, din piele. Erau atât de entuziasmați și plini de nou în viețile lor, că era molipsitor și nu se putea abține să nu râdă și să bată din palme, și să vrea să-i întrebe de fiecare moment al zilei lor de când au plecat.

Sentimentul acela rămase cu Adeline în timpul cinei și chiar după ce și-a dus băieții în lumina lunii de la fermă înapoi la dependința unde dormeau. Era satisfăcută de ziua ei, aproape mulțumită cu ce-i oferise soarta. Muncise din greu făcând ce-i plăcea pentru oameni pe care îi îndrăgea. La schimb, ei îi hrăniseră bine familia și acum avea să doarmă cu un acoperiș deasupra capului și cu copiii ei de școală lângă ea.

— Asta e valea noastră frumoasă și verde, mamă? o întrebă Will înainte să intre în casă?

— E frumoasă, îi spuse Adeline, căscând.

— Nu sunt munți sau vreun râu mare care să treacă prin ea, îi zise Walt protestând vag.

— Asta e, mamă? spuse Will. Îmi place aici.

Ea îi zâmbi.

Îți aduci aminte ce ți-am zis când mi-ai pus aceeași întrebare anul trecut, în România?

— Nu.

— Eu îmi aduc aminte, zise Walt. Asta e valea verde în care suntem azi și ar trebui să ne bucurăm de ea.

— Așa e, spuse ea și-l sărută pe frunte, recunoscător că fiu-său mai mare ieșea din cochilia aceea construită după repetatele întâlniri cu tancurile și gloanțele.

* * *

Adeline avu un somn agitat în noaptea aceea, dar se sculă, ca în fiecare zi de când era la fermă, înaintea zorilor. Se îmbrăcă în tăcere ca să nu-și trezească băieții și ieși în aerul tare, mirosind a

toamnă, și privi spre est după primele raze de soare. Se obișnuise să-și închipuie că erau de la Emil care căuta s-ajungă până la ea.

Ajută să adune fânul până la trei în acea sâmbătă după-masă, când Will și Walt se întoarseră din sat de la joc. După un duș, Adeline și băieții se duseră la fermă. Frau Schmidt deja le pregătise cina: cotlete slabe de porc cu ceapă călită cu piper negru proaspăt măcinat, cu dovleac din grădină și sos de mere făcut cu fructele adunate din livada aflată în spate. Era atât de incredibil de bun, că Adeline se rugă de toți dumnezeii să-i dea rețeta, ceea ce-o mulțumi pe bătrână și mai tare.

Bunătatea și oamenii cumsecade încă există, gândi Adeline în timp ce fermierul și nevasta lui sporovăiau cu băieții despre noii lor prieteni de la școală. Și, din nou, în preajma copiilor ei și a cuplului acestuia, era mulțumită, aproape ca acasă, iar asta o făcea să se simtă ușor vinovată și neliniștită. Orașul acesta, oamenii aceștia nu erau suficient de departe în vest pe cât ar fi putut ajunge și n-o să afle aici libertatea după care tânjea Emil atât de mult. Indiferent cât de confortabilă le era viața aici, în acest moment, sovieticii nu erau la conducerea Germaniei de Est decât de cinci luni.

Dă-le un pic de timp, gândi Adeline. *O să distrugă locul ăsta și inimile oamenilor cumsecade de aici, o să le ia pământurile, o să-i arunce în drum, o să răspândească ură și-o să-i întoarcă unul împotriva celuilalt. E un dat. Asta face Stalin. Asta fac tiranii. Și nu vreau să fiu aici să văd cum se întâmplă. Nu vreau ca băieții mei să fie loviți de viață, ei…*

— Adella? o strigă Frau Schmidt. Mă auzi când îți zic că e aproape cinci? Sâmbătă seara?

Privirea lui Adeline se ațintì asupra ceasului.

— Îmi pare rău. Eram cu gândurile undeva, zise ea ridicându-se și grăbindu-se la chiuvetă să spele vasele.

După ce termină și băieții le uscau și pe puneau la loc, unele peste altele, îi îmbrățișă pe fiecare și-i sărută pe obraz.

— Mama o să se întoarcă dimineață și o să ne gândim la ceva distractiv să facem toți trei.

— Ca de exemplu ce? o întrebă Will.

— O să culegeți restul de mere, zise Frau Schmidt. Din fiecare copac. O să vă urcați pe cele mai înalte scări și-o să mâncați fructe coapte.

Băieții începură să zâmbească cu gura până la urechi, își îmbrățișară mama încă o dată și se întoarseră la treaba lor. Frau Schmidt ieși după ea pe veranda modestă din fața casei.

— Vă mulțumesc, îi zise Adeline iar.

Femeia mai în vârstă îi luă mâinile și-i zise:

— Ai trecut prin destule. Nu trebuie să mai punem și sare pe rană, ce zici?

— Nu, spuse Adeline și-i strânse mâinile într-ale ei. O să ne vedem devreme în zori. Aveți grijă ca băieții să încuie ușa.

— Devreme e bine și eu o să mă asigur că ei o să doarmă.

Adeline se duse în camera sa și puse într-o traistă mare din pânză o pătură, o pernă, o sticlă de apă și mica ei biblie luterană pe care o primise de la Frau Schmidt. Își aruncă traista peste umăr și ieși din dependință, apoi din curtea fermei, coborând colina spre câmpul de floarea-soarelui acum secerat și spre sat. Ajunse la mirișteși împrăștie căprioarele care veniseră după semințele ce căzuseră pe câmp în timpul seceratului.

Apoi îi auzi pe bărbați râzând și cântând de-a stânga ei. Se uită peste câmpurile de fân dinspre nord, spre drumul de pământ care ducea de la fermă în sat și-i văzu pe cei trei soldați sovietici care locuiau și ei cu familia Schmidt. Bărbații erau prea departe să-i vadă clar, dar știa că fiecare dintre ei avea câte o sticlă de votcă pe care o primiseră de la Armata Roșie. Era sâmbătă noaptea, noaptea de votcă, recompensă pentru că reușeau să fie treji în mare parte a timpului, în celelalte șase zile din săptămână. Era, în același timp, noaptea violurilor, în care soldații sovietici erau liberi, printr-un soi de lege nescrisă, să-și ia orice femeie de peste șaisprezece ani și sub cincizeci, că se învoia sau nu, ca pradă de război.

Adeline nu se învoise la așa ceva și nu avea de gând să fie pradă de război. Nu le mai dădu atenție celor trei ruși și se grăbi să taie câmpul secerat și spre pășunea din vale, spre șirul de copaci de foioase care-și schimbau culoarea. Deja se făcea rece. Lumina era

domoală și aurie în apus. Caii nechezau pe pășunile lor și cocoșii cântau în depărtare. Undeva în spatele ei îi auzea pe băieții săi râzând în joaca lor dinainte de căderea nopții.

* * *

Ajungând la copaci, Adeline se opri în umbra ulmului bătrân. Închise ochii și ascultă, și respiră, cu nările în aer, să adulmece mirosul frunzelor și-al ierbii proaspăt cosite. Încă mai simțea sosul de mere și pentru o clipă aproape crezu într-o lume fără greutăți și suferință.

Apoi îi auzi în depărtare pe soldați cântând răgușit, beți deja, iar în curând vor fi hrăniți, apoi vor fi și mai beți și în căutarea unei femei. Adeline rămase în umbra copacilor și merse de-a lungul lor, în spatele caselor care o duceau cu gândul la casele mai bune din Birsula, una în special amintindu-i mereu de casa doamnei Kantor. Nu se opri s-o admire, ci se grăbi să intre și mai adânc în pâlcul de foioase până ajunse aproape de biserica luterană veche și ascunsă privirii oricui ar fi traversat drumul principal care trecea prin sat.

Adeline merse mai departe, cam douăzeci de metri pe lângă biserică, se uită în jur să fie sigură că nu era nimeni, apoi se așeză pe vine să se ușureze înainte să se întoarcă la biserică. Ușița din spate era întredeschisă. Se opri să asculte și să se uite spre bucățile din drumul principal ce ducea în sat, pe care le putea vedea de acolo. Nu zărea pe nimeni pe drum. Nu vorbea nimeni.

Străbătând rapid cei patruzeci de metri de iarbă care o despărțeau de ușă, o deschise, se strecură înăuntru și apoi aproape c-o închise. Se întoarse, trăgând adânc și încet aer în piept, lăsând ochii să se adapteze la întunericul din interior, văzând două femei la vreo patruzeci de ani deja instalate în stranele din față și cele din stânga și o femeie mult mai tânără undeva spre mijlocul naosului și spre dreapta. Cele mai multe femei care căutau refugiu în biserică erau din partea locului, fie din sat, fie din împrejurimi. O știau pe Adeline, știau unde

locuiește și care îi era situația. O tratau cu respect, dar fără prea multă căldură sau prietenie.

Asta îi convenea lui Adeline. Era acolo pentru un singur motiv: să doarmă în siguranță, ca să se poată trezi dimineață să se ducă acasă devreme, să fie cu Will și Walt, în vreme ce soldații ruși dormeau și încercau să treacă peste mahmureală, întrebându-se unde dispăruseră toate femeile satului sâmbătă noaptea. Treaba lor. Mâine ea avea să culeagă mere și să se bucure de recoltă și de frumusețea momentului înainte ca timpul acesta plăcut să dispară și zăpada să acopere pământul.

Când unul dintre tați spuse noapte bună către două dintre cele mai tinere fete de acolo, în biserica străveche erau șaisprezece femei. O femeie mai în vârstă baricadă ușa în urma acestuia. Adeline îl auzi blocând ușa din partea cealaltă și încuind-o cu trei lacăte diferite.

Adeline se așeză pe pătură, uitându-se dinaintea ei, peste pâlcurile de femei care-și șușoteau de zor. Privi vreme de câteva minute, în lumina care se stingea, la altar și la umbra crucii care atârna sus pe peretele din spatele lui.

Când nu mai văzu umbra pe perete, bău niște apă și-și spuse că fusese o zi bună. Mai bună decât ar fi putut spera.

Dar apoi se gândi la Emil și simți o durere adâncă în suflet. Cât era cu Frau Schmidt sau în câmp, la muncă sau cu băieții în cameră, reușea să țină departe gândul la el. Dar aici, în întunericul crescând al străvechii biserici, nu mai era nimic care să-i distragă atenția și însingurarea ei aproape o copleșea.

Cât o să reușească să reziste, trăind doar cu o speranță și-un legământ? Și-a zis întruna că ea n-o să fie ca maică-sa, că n-o să trăiască o viață cu speranța că fiecare bătaie în ușă era dragostea ei care se întorcea la ea, doar ca s-o deschidă și să îndure iar și iar o inimă frântă.

Când întunericul se așeză peste tot și le auzi pe celelalte femei din sat punându-se la somn, făcu și ea la fel, dându-și seama că n-a deschis Biblia cât mai era lumină să citească. Dar apoi s-a gândit, trăgându-și cuvertura peste cap și pufăindu-și perna că ce sens avea să se roage câtă vreme nu mai primea niciun răspuns?

Istovită de șase zile de muncă, Adeline adormi repede, cufundându-se în întunericul adânc, milostiv și fără vise.

Se trezi după opt ore în sunetul cheilor întorcându-se în lacăte și al drugului ridicat de pe ușă. Ușa din spate se deschise și fuse lăsată ușor întredeschisă. Își adună lucrurile de îndată și ieși să vadă primele degete de lumină întinzându-se spre ea dinspre est.

* * *

1 noiembrie 1945
Poltava, Ucraina

Gardienii sovietici sunară triunghiurile în întuneric, iar clinchetele și șuieratul lor străpunseră capetele adormite ale supraviețuitorilor din lagăr. Emil se ridică amețit. Ieri după-masă avusese crampe și diaree și fusese îngrozit de ideea c-ar fi putut căpăta dizenterie, boală care încă îi mai omora pe prizonierii din tot lagărul. Dar a mestecat o bucată de cărbune ca să-și liniștească mațele și-a dormit întreaga noapte. Încă se mai simțea rău, dar măcar n-a stat treaz toată noaptea, în latrină, cu curul afară, pe-o scândură rece.

— Scularea! urlară gardienii, bătând iar în triunghi. Mișcați-vă!

Emil se forță să-și ia pantalonii pe el, să-și pună în picioare cizmele încă umede de ieri. Luându-și haina și căciula, se întrebă cam cât se gândeau rușii c-o să supraviețuiască dacă trebuiau să muncească în astfel de haine în mijlocul lui ianuarie.

Nu le pasă dacă trăim sau murim, se gândi el, urcând scările beciului și ieșind pe ușă în lumina strălucitoare. Promoroaca acoperea toate mașinăriile și uneltele din jurul muzeului, scânteind în luminile puternice ale reflectoarelor. Cu hainele, ciorapii și bocancii încă umede, Emil începu de îndată să tremure și fu nevoie să bată din picioare și să-și vânture brațele ca să se încălzească, în timp ce beciul se golea în spatele lui.

Groparii apărură ca pe ceas. Doi noi prizonieri duceau poneiul care trăgea dricul spre intrarea de serviciu a muzeului. Dispărură în beci și se întoarseră repejor cu două cadavre, cel mai mic

număr în câteva zile. Gardienii îi ordonară lui Emil și celorlalți prizonieri să meargă spre o cantină nouă în beciul primăriei. Pornind în marș, se uită la bărbații din echipa groparilor. În doar două luni, numărase aproape o sută șaptezeci de morți. Acum rămăseseră doar o mie cinci sute și optzeci de inși care să reconstruiască orașul.

Cât o să mai rezistăm? se întrebă iar. *Cât o să mai rezist eu?*

Coborând în beci, Emil se hotărî că azi o să mai reziste. Dincolo de asta nu prea mai știa ce-o să fie. Dar intenționa să supraviețuiască zilei de azi și poate și celei de mâine. Sau să moară încercând.

Stând la coadă, o auzi pe bucătăreasă plângându-se că n-avea destule lemne de foc. Își luă castronul de supă fierbinte de varză, rația lui zilnică de pâine, o bucată de brânză stătută și-o bucată de cârnat rece, care era cel mai bun lucru pe care-l mâncase când venise în Poltava. Zăbovind asupra cârnatului și a supei de varză, își aminti de resturile de lemn rămase peste tot împrejurul șantierului spitalului.

Înainte să plece, o întrebă pe bucătăreasă cât i-ar da în schimbul unui braț de lemne pentru plita ei. I-a zis că o rublă. Era cu o rublă mai mult decât avea el acum, așa că-i spuse c-o să-i aducă lemne pentru seară. Apoi se pregăti sufletește pentru munca de peste zi și ieși la aer, unde simți că-i e mai frig decât înainte.

Întunericul începu să se ridice. Se uită în depărtările din răsăritul care se lumina și se simți mai bine îndreptându-se, împreună cu echipa lui, spre șantierul spitalului. Emil fusese întotdeauna de părere că Adeline strălucea ca zorile și, după aproape șase luni de la încarcerare, o simțea mai ales când dădeau zorile; sau cel puțin atunci se gândea cel mai mult la ea, la zâmbetul ei și la mirosul ei, și la sclipirea din ochi când îl necăjea. Amintirile acestea îl făceau să zâmbească și să-l ajute să treacă peste ziua de muncă de paisprezece ore, așa cum făcuse cu toate zilele de muncă de paisprezece ore.

Iar amintirile îl ajutară în toată dimineața aceea. Luna trecută, Emil descoperi o modalitate mai simplă de-a face ciment, apoi

beton în cantități mari, amestecând într-un jgheab mare, pentru cai, cu o bucată de lemn de un metru lungime pe care o cioplise în formă de paletă pentru mixat.

Metoda mai simplă, cu jgheabul pentru cai și paletă, îi sporise producția. Și-l ajutase să-și mențină forța și greutatea. Ba mai mult, gardienii și maiștrii nu-l mai sâcâiau întruna. Le dăduse ce voiau de la el și rămăsese astfel nebăgat în seamă.

Așa că Emil fu peste măsură de îngrijorat când văzu pe cineva mult mai rău decât un gardian sau un maistru venind spre operațiunea lui de producere a cărămizilor din beton cu o schiță făcută sul în mână. Era șeful de șantier, un rus masiv pe nume Ivanov, care veșnic avea pungi sub ochi și un șir nesfârșit de țigări aprinse care îi atârnau din colțul stâng al gurii și care, cumva, nu-i cădeau deloc.

Emil nu vorbise niciodată cu Ivanov, dar acum omul însărcinat cu reconstruirea spitalului ajunse în umbra acoperișului de tablă, drept în fața lui.

— Tu mi-ai făcut cărămizile din ciment, da?

Emil era zguduit de prezența rusnacului masiv, dar dădu din cap că da.

— Am nevoie de mai multe, îi zise el. De două ori mai multe decât îmi faci acum. Nu, de trei ori mai multe. Suntem în urmă. Trebuie să închidem o bucată mare de clădire înainte să vină zăpada. De ce-ai nevoie ca să triplezi producția zilnică?

Emil nu se așteptase să fie întrebat și gândi înainte să răspundă.

— Am nevoie de trei inși să mă ajute, îi răspunse el. Haine mai călduroase și bocanci pentru ei și pentru mine. De trei ori mai multe forme pentru cărămizi. Și de trei ori mai multe materiale.

Apoi îi arătă spre grămada de var nestins de lângă peretele din capăt, unde era zona lui de lucru.

— Am nevoie de un șopron mult mai mare pentru materiale, cu pereți și acoperiș și un spațiu de lucru protejat, cu pereți destul de mari pentru trei jgheaburi de cai cum e ăsta. Și trei palete din lemn pentru amestecat. Și, dacă se face frig, o să avem nevoie să ținem betonul destul de încălzit cât să se așeze cum trebuie.

Ivanov se uită la el, cercetându-l cu atenție.

— Nimic altceva?

Emil ezită, dar apoi îi zise:

— Și rații duble de mâncare. Avem nevoie de mai multă mâncare dacă aștepți să trăim și să muncim.

Rusnacul își aprinse încă o țigară, o puse în colțul stâng al gurii, trase un fum și-l suflă prin dreapta.

— Doi oameni. Tot ce altceva îți mai trebuie o să primești. Dacă, pe vremea asta săptămâna viitoare, nu faci de trei ori mai multe cărămizi, o să fii dus și împușcat.

Capitolul douăzeci și nouă

Șeful de șantier era om de cuvânt. În două zile, Ivanov îi lărgise spațiul de muncă al lui Emil și instalase pereți rudimentari, precum și un acoperiș mai lung și mai lat care se întindea deasupra zonei de depozitare, acum cu o ușă lată, mare, prin care puteau fi aduse diverse materiale.

Dis-de-dimineață, în cea de-a treia zi, cei doi inși sosiră la câteva minute unul de celălalt. Primul prizonier era un bărbat zdravăn, din Asia Centrală, ras chilug, un uzbec pe nume Krull care îi zise că fusese recrutat în armata sovietică și trimis să lupte în Polonia. Când Armata Roșie a lansat un atac asupra Berlinului, lui i se luase de război, așa c-a dezertat, dar a fost prins când se îndrepta spre est.

— În est am ajuns, zise Krull. Doar că nu destul de departe.

Al doilea bărbat care intră pe ușă fu ultima persoană pe care se așteptase Emil s-o vadă acolo. Nikolas fu nevoit să se aplece și să-și ferească țeasta, ca să încapă pe cea mai mică dintre cele trei uși. Slăbise mult și încă mai șchiopăta.

Se zgâi la Emil.

— Ce cauți aici? îi zise el.

— Muncesc aici, îi răspunse Emil. Fă ce-ți zic și n-o să avem niciun fel de probleme.

— Nu primesc ordine de la tine, Martel.

— Ah, ba da, îi răspunse Ivanov.

Șeful de șantier tocmai intra pe ușă, cu gardieni după el cărând haine de iarnă și bocanci.

— O să faci exact ce-ți zice Martel și când îți zice. Ai înțeles? Sau preferi să muncești afară toată iarna?

Nikolas nu era mulțumit, dar îi spuse:

— O să rămân aici.

* * *

Bocancii grei și hainele erau de mare ajutor în a-i ține calzi, iar pereții și acoperișul nu-i lăsau atât de expuși vântului și vremii care se înrăutățeau pe zi ce trecea în acel noiembrie din 1945. Dar, ca să tripleze cantitatea de cărămizi, Emil trebuia să muncească mai mult ca niciodată, mutând destulă materie primă și apă, și să amestece și să toarne, ca să reușească să îndeplinească cerința lui Ivanov, asta în timp ce iarna mârâia tot mai tare dinspre nord. Serile, în drumul de întoarcere dinspre cantina din beciul primăriei și ultima lui masă din zi, se oprea și culegea câte un braț de lemne și-l căra bucătăresei pentru încă o rublă în buzunarul lui.

Zi după zi, Emil își tot zicea c-o să fie mai ușor, c-o să găsească o modalitate de a face mai multe cărămizi din beton și de a munci mai puțin. Dar nu reușea sau nu putea. Chiar și cu jgheaburile mai mari și cu paletele cu care să amestece, el, Nikolas și Krull se speteau în așa hal să-și facă norma că, în cele mai multe zile, chiar și cu rațiile duble cu tot, după ce le aduna lemne bucătăreselor, devenea mult prea obosit și flămând ca să mai gândească limpede.

Restul prizonierilor fuseseră și ei, la scurt timp după echipa lui Emil, mai bine înzestrați pentru iarnă și li se dăduse un sfert de rație de mâncare în plus ca să le fie de trebuință pentru munca silnică în frig. Dar hainele mai călduroase și mâncarea mai multă nu țineau la distanță bolile care continuau să prindă rădăcini, să crească și să facă ravagii în beciul muzeului și prin beciurile din apropiere, unde erau cazați restul de prizonieri încă în viață.

Trei morți într-o dimineață. Alți doi seara. Trei în dimineața următoare. Cinci seara. Apoi tifosul și-a făcut iar apariția. Șase bărbați fuseseră găsiți morți în dimineața următoare. Cinci în dimineața de după. Cinci seara. Nouă în dimineața următoare. Emil îl auzise pe ponei gâfâind de efort și dricul gemând pe osii când a plecat încărcat de alți doi prizonieri voluntari să ajute la îngropăciune.

Sovieticii răspunseseră epidemiei de febră tifoidă forțându-i pe bărbați să se dezbrace de hainele grele de iarnă, care erau apoi îmbibate de o fiertură cu sodă caustică. Apoi, după încă un duș de despăduchere, erau puși cu de-a forța să-și ia pe ei înapoi hainele ude din lână și să le poarte așa, toată ziua, în frig, ca să nu se strâmteze. Mulți au căpătat pneumonie.

— O să murim cu toții, până la unul, spuse Nikolas cu amărăciune spre finalul lunii, în timp ce amestecau a noua producție de beton pe ziua respectivă. E doar o chestiune de timp.

— Întotdeauna e doar o chestiune de timp, îi zise Krull.

Nikolas se uită la uzbec cu dispreț.

— Cine te-a întrebat?

Schimbă rusa pe germană, pierdut în gândurile lui amare.

— Nu mă simt cum trebuie aici, Martel.

— Cine din văgăuna asta se simte bine?

— E mai mult de-atât: înăuntru și aici, îi zise Nikolas, atingându-și pieptul și fruntea. Totul îmi pare întunecat și greu. Am coșmaruri și gânduri care nu se mai curmă. Toate îmi zic că e doar o chestiune de timp.

— Cum a zis și Krull, întotdeauna e, spuse Emil.

Nikolas scutură viguros din cap și urlă la el.

— Nu pricepi! Sunt blestemat și blestemat ești și tu, Martel! Am fost blestemați pentru păcatele noastre din momentul în care am pus mâna pe armă și am hotărât să apăsăm pe trăgaci asupra evreilor ălora. E doar o treaptă spre iadul adânc care ne așteaptă după ce ne căcăm sau tușim până murim!

Afară începu să sune triunghiul, anunțându-le sfârșitul zilei de muncă. Capul lui Emil începu să-l doară pe măsură ce termina de turnat ultimul beton pe ziua aceea. Încercă să se gândească la Adeline, dar nu putu să și-o închipuie, pentru că vorbele lui Nikolas încă îi răsunau în cap.

Blestemați din momentul în care am pus mâna pe armă și am hotărât să apăsăm pe trăgaci… E doar o treaptă spre iadul adânc care ne așteaptă…

Își aminti noaptea aceea în Dubăsari, îl văzu pe Haussmann îndreptând Lugerul spre el și simți din nou cum se răzgândește și se hotărăște să apese trăgaciul asupra acelor bieți evrei. Emil auzi ecourile propriei voci, apoi ale vocii ofițerului SS, apoi ale lui Nikolas.

Bine, o s-o fac.

Înțeleaptă alegere.

Blestemați din momentul în care am pus mâna pe armă și am hotărât să apăsăm pe trăgaci.

Mergând în spatele lui Nikolas spre cantină, mâncând și apoi mărșăluind iar spre muzeu, cele trei voci nu mai conteneau să se desfășoare în mintea lui. Continuară în pivniță, în întuneric, în somnul lui obositor, chinuit de coșmaruri, febră și junghiuri în piept atât de dureroase, că se temea că face infarct.

Opt oameni au murit în noaptea aceea. Șase au căzut a doua zi și doisprezece au pierit de tifos înainte de zorii zilei următoare. Erau prea multe cadavre. Dricul nu-i mai putea duce pe toți, iar poneiul se străduia așa de tare, că puseseră un al treilea bărbat în echipa de gropari ca să împingă. Chiar și așa, două cadavre rămăseseră pe loc. Ultima dată când Emil le-a văzut, ciorile le ciuguleau ochii.

Blestemați…

* * *

Decembrie veni cu ferocitate și rămase așa, încă o treaptă spre iadul pe care îl prevestise Nikolas. Temperaturile se duseră în cap. Începu să ningă. Ivanov îi mâna ca pe vite să mențină ritmul producției, aproape să dea gata zidurile pe care le ridica. Dar se chinuiau să mențină spațiul de lucru destul de cald ca să se întărească betonul, până aduse Ivanov o sobă.

Trecu o săptămână, apoi două, cu ritmul morții variind doar ușor. Emil credea că deja pierdeau în jur de o sută de oameni în fiecare săptămână. Pe măsură ce se apropia Crăciunul, era de părere că din cei două mii de oameni care intraseră în Poltava în mai nu mai rămăseseră vii mai mult de o mie.

Suntem blestemați pentru păcatele noastre.

Ca să se lupte cu astfel de gânduri, Emil își spunea că nu există Dumnezeu, nu există rai, prin urmare, nu există nici iad. Nu exista decât ce se întâmpla în fața ta și tu erai singurul care putea să facă ceva în privința asta. Dar durerile din piept nu se dădeau duse, iar gândurile negre care îl învăluiau pe de-a-ntregul nu-l slăbeau deloc. Încercase să creadă că e destul, că el era Emil Martel, fir-ar să fie!, un om care trecuse cu fruntea sus prin atâtea și-atâtea greutăți înainte. Își spuse că o să supraviețuiască lagărului din Poltava, chiar dacă până și propria-i privire îi zicea că minte.

Pe 19 decembrie 1945, Nikolas începu să tușească și să aibă febră. Nu mai muncea cu același spor. Ivanov era furios. Voia să închidă spitalul și să aibă terminat acoperișul până la Anul Nou.

— Hai, dă-i bice sau găsesc pe altcineva să te înlocuiască aici și n-ai decât să stai afară, cu ceilalți, îi zise Ivanov și se cără.

În ziua aceea munciră șaisprezece ore și la fel făcură și-n celelalte patru zile care urmară. Emil nu-și mai amintea dacă strânsese lemne, dacă mâncase sau se întorsese la muzeu noaptea. Viața lui era doar triunghiul acela care suna, coborâtul din pat în întuneric și frigul mușcător, apoi amestecatul și turnatul betonului ore în șir, mintea lui obosită, otrăvită, care îi zicea iar și iar că era blestemat de puteri cerești pe care nu le înțelegea, pentru că se hotărâse să omoare trei evrei, o credință întărită de fiecare acces de tuse a lui Nikolas.

În cele din urmă, ritmul acesta nebun fusese prea mult pentru Krull. Fără nicio avertizare, în seara de 23 decembrie 1945, uzbecul dezertor din Armata Roșie o luă iar la sănătoasa în timpul marșului de întoarcere spre muzeu, în miezul unei furtuni de zăpadă. Pe gardieni îi umflă râsul, se luară după el și-l doborâră cu patul puștilor. Krull se ridică și începu iar să alerge. L-au împușcat în spate.

Nikolas mergea și tușea undeva în fața și spre dreapta lui Emil. Se uită peste umăr spre el și-i zise, răgușit:

— Ți-am zis. E doar o chestiune de timp.

* * *

Triunghiul începu să sune și să bată dis-de-dimineață, în ajunul Crăciunului. Emil se simți amețit în timp ce se îmbrăca și urca scările din pivniță. Fiecare mușchi de pe el era înnodat și dureros.

Nu știu cât mai pot îndura, își spuse, apoi se aruncă în seria de gânduri care deveniseră obsesia lui. *Nikolas are dreptate. E doar o chestiune de timp să fiu și eu blestemat pentru ce-am făcut. Blestemat.*

Afară din muzeu, zăpada se întețise, iar vântul sufla cu și mai multă putere. Emil trebui să-și ridice brațul la frunte ca să se uite după Nikolas șchiopătând în formație, îndoit de șale și tușind. Poneiul, carul morții și cei trei gropari erau ca niște strigoi prin viscol, trecând pe lângă ei, părăsind muzeul în dimineața asta doar cu șapte morți.

Șeful de șantier îi aștepta în zona de lucru.

— Mai am nevoie de încă nouă loturi, zise Ivanov. Încă nouă și suntem gata să ridicăm grinzile și să punem acoperișul.

— Suntem cu un om mai puțin, îi zise Emil.

— Și nu pot să-ți mai dau încă unul până mâine, îi zise Ivanov și plecă.

Nouă în doar doi oameni? Emil se apucă de lucru fără să mai vocifereze sau să mai ezite, dând la lopată, punând în roabă materialul și ducându-l în jgheaburile pentru cai. Nikolas, în schimb, părea ca într-o transă, șchiopătând la jumătate din ritmul lui, oprindu-se la fiecare câțiva metri, zguduit de crize de tuse. Câteva ore mai târziu, Emil termină al șaptelea lot și era gata să toarne betonul în forme, când, în spatele lui, Nikolas izbucni într-o criză agresivă de tuse.

Auzi ceva căzând și zvârcolindu-se și se întoarse să dea cu ochii peste Nikolas, pe jos, chinuindu-se să respire, cu sânge curgându-i din colțul gurii.

— Martel, gâfâi el.

Emil nu voia, dar se duse și se lăsă pe genunchi lângă bărbatul care se chinuia să tragă aer în piept.

— Zi-mi, spuse Nikolas.

— Să-ți zic ce? îl întrebă Emil.

Nikolas se năduși și tuși cu asemenea forță, că ochii i se bulbucară în cap și fața i se învineți înainte să reușească să îndruge.

— Zi-mi c-o să fiu iertat pentru ce-am făcut. Zi-mi că nu mă duc direct în iad, pentru că i-am omorât pe evreii aceia?

Emil se uită în ochii lui îngroziți și clătină din cap.

— Eu nu pot să te iert, Nikolas. Nu mă pot ierta nici pe mine pentru ce-am făcut.

Nikolas era și mai îngrozit.

— Nu, răsuflă el din greu, apoi scoase un gâlgâit înainte să tușească iar și să dea afară o spumă roșie de sânge care-i curgea de pe buze pe bărbie.

Privirea chinuită a lui Nikolas se fixă o clipă asupra lui Emil, apoi ochii i se rostogoliră într-o parte, lipsiți de strălucire.

* * *

24 decembrie 1945
Gutengermendorf, Germania de Est sub ocupație sovietică

Ceva mai târziu în după-amiaza aceea, Adeline scoase din cuptorul lui Frau Schmidt o plăcintă cu mere și se strădui să rămână veselă, chiar dacă era Ajunul Crăciunului și ziua de naștere a lui Malia și nu mai auzise nimic de la bărbatu-său de nouă luni de zile.

Punând prăjitura pe plită să se răcească, Adeline îi auzi pe Will și Walt chicotind în cealaltă încăpere.

Herr Schmidt îi luase mai devreme prin pădure și tăiaseră un brăduț. Băieții îl ajutaseră să-l împodobească cu beteală și fundițe și niște ornamente străvechi care fuseseră în familia Schmidt de generații. Afară începuse să ningă.

— Mă întreb cât o să vă mai lase sovieticii să sărbătoriți Crăciunul, îi zise Adeline lui Frau Schmidt, care tăia niște pâine pe-un fund de lemn. Nouă ne era interzis.

Cealaltă femeie se holbă la ea.

— Interzis? Nici măcar Hitler nu făcea așa ceva.

— Hitler nu e Stalin, îi zise Adeline. Stalin e mult mai rău.
— În locul tău, aș avea grijă să nu te audă chiriașii mei vorbind așa.
— Niciodată, zise Adeline. În curând o să apară poliția secretă.
— Nu, spuse ea. S-a terminat cu Gestapoul.
— O să fie un Gestapo comunist sau cum o să-i zică și, în câteva luni, vecinii, ba chiar și prietenii, o să fie gata să vă spioneze doar ca să nu fie deportați în est.

Frau Schmidt se așează pe un scaun lângă foc. Se uită la flăcări și apoi ridică privirea spre Adeline.
— Dumneata o să mă spionezi?
— Niciodată, zise Adeline imediat. Astfel de șușoteli l-au luat pe tata de lângă noi pentru totdeauna. Nu vreau să fac așa ceva altcuiva.
— Bun, spuse bătrâna. Atunci putem avea încredere una în cealaltă.

Will veni în bucătărie.
— Miroase așa de bine aici! Pot să iau puțină prăjitură?
— După masă, spuse Adeline. Acum ieși din bucătărie imediat.
— Aaaah, strigă el.
— Ți-am zis eu, zise Walt.
— Ți-am zis eu, îl maimuțări Will trecând pe lângă fratele mai mare.
— Puii și cartofii ar trebui să fie gata, Adeline, îi zise Frau Schmidt, ridicându-se cu ajutorul bastonului.

Înainte să poată răspunde, auziră boncănit de cizme pe prispa din față și cei trei soldați sovietici cazați sub acoperișul familiei Schmidt intrară în casă. Karkov, un căpitan la vreo treizeci și cinci de ani, intră primul. Adeline îi observă privirea căpitanului Karkov de îndată, alături de zâmbetul neobișnuit pe care i-l aruncă și sticla de votcă din mâini. Își feri privirea și trase o gură de aer adânc în piept, tremurând. Frau Schmidt îi aruncă o privire de avertizare. Era un pericol pentru Adeline. O simțea și ea în egală măsură.
— Miroase bine! spuse căpitanul Karkov, când ceilalți doi i se alăturară, amândoi ofițeri de rang inferior, amândoi mai tineri ca

el. Când mâncăm?

Și ceilalți doi erau băuți. Fiecare avea câte o sticlă din care băuseră o treime.

— Scoatem păsările din cuptor chiar acum, zise Adeline, întorcându-se spre cel mai mare dintre cele două cuptoare și-l deschise, dezvăluind două păsări rumenite bine, aurii, umplute cu ceapă și înconjurate de cartofi roșii.

Așeză tava pe tejghea, după care se duse să pună pe masa lungă din stejar farfurii pline cu pâine, varză fiartă aburindă și varză de Bruxelles din grădina familiei Schmidt, apoi se întoarse după păsări. Cu un cuțit ascuțit, Adeline despică rapid păsările, spintecându-le în bucăți și felii pe care le încărcă pe un platou.

Frau Schmidt strigă:

— Cina, Peter!

* * *

Herr Schmidt sosi de îndată cu două sticle mari de bere de casă și luă loc la un capăt al mesei, cu nevastă-sa la celălalt. Căpitanul Karkov se așeză pe una dintre bănci, lângă ofițerii din subordinea lui. Adeline se așeză lângă Frau Schmidt, cu Will la dreapta ei și Walt la dreapta lui Will, în fața rușilor.

Adeline se uită o clipă la toată mâncarea aceea și-și aduse aminte de Ajunul Crăciunului trecut, când avuseseră așa de puțină mâncare. Știa c-ar trebui să fie fericită, recunoscătoare, dar cu găina aceea prăjită lângă ea și cu toate farfuriile de garnituri care treceau de la unii la alții, nu se putu abține să nu se gândească la Emil și la ororile prin care ar fi putut trece de unul singur. I se așeză un nod în gât de supărare.

Rușii mâncau și beau, și vorbeau între ei. Adeline era recunoscătoare să constate că-și sorb votca pe îndelete și că n-o dădeau gâlgâind pe gât, cum îi văzuse pe unii soldați ai Armatei Roșii sau chiar pe Marie, verișoara ei, toți suflete chinuite, chitite să uite cu orice preț. Dar, în seara asta, cei trei de la masă păreau destul de inofensivi, așa că începu să se destindă.

Totuși, planul ei era să se comporte ca și cum sărbătoarea aceasta era o sâmbătă seara. În biserică o să fie frig, dar o să-și ia cu ea hainele groase și pături, și Crăciunul o să vină cât ai zice pește. Voia să se întoarcă la băieți înainte să se trezească. Deși Adeline n-a avut bani să le cumpere feciorilor ei daruri, au avut soții Schmidt, și voia să vadă expresia de pe chipul lui Walt și Will când deschideau…

— Ești o norocoasă, Adeline, vorbi căpitanul Karkov, scoțând-o brusc din gândurile ei.

Se uită la el nedumerită.

— Feciorii dumitale, zise el. Îi ai cu dumneata, în vreme ce nevastă-mea și băiețelul nostru sunt singuri în Leningrad.

— Sunt norocoasă, zise ea. Aș fi și mai norocoasă dacă bărbatul meu n-ar fi într-un lagăr.

— E și asta adevărat, spuse Karkov, și-și mai turnă un deget de votcă.

— Sunt plin, zise Will, mângâindu-și stomacul după ce mâncase tot din farfurie.

— N-a mai rămas loc pentru plăcinta maică-tii? întrebă Frau Schmidt.

Will se încruntă.

— N-am zis asta.

— Ești sigur? îl necăji Adeline.

— Mamă, nu-i frumos, zise Will.

Adeline zâmbi și se întoarse cu plăcinta. Băieții au apucat fiecare câte o felie. Will o înfulecă pe-a lui din trei guri. Când Frau Schmidt îi întinse lui Adeline farfuria cu ultima bucată, căpitanul Karkov își termină votca și-și mai turnă un deget.

— A fost o cină nemaipomenită, zise el, vorbind în rusă și ridicând paharul spre soții Schmidt și spre Adeline. Vă mulțumim pentru că ne-ați adus aminte de perversitatea unui sistem care permite unor moșnegi destul de inutili, ca soții Schmidt aici de față, să dețină atâta pământ și să culeagă atâta roadă de pe el.

Adeline își dădu seama că i se adresa ei direct, pentru că soții Schmidt nu vorbeau rusește. Se înroși și-și feri privirea.

Karkov continuă:

— Pe vremuri, în sistemul nostru, oamenii ca Schmidt ar fi fost judecați drept „culaci“: indivizi care au abuzat de munca altora. Pe vremuri, ar fi fost aruncați de pe pământurile lor. Nu e adevărat, Adeline?

Adeline ridică privirea și văzu că el se uită la ea cu atenție.

— Da.

Știa c-ar fi trebuit să nu mai spună nimic, dar adăugă:

— Și pământul ar fi fost dat unor idioți care nu știu nimic despre cum se cultivă. Nici nu e de mirare că n-au produs nimic și oamenii au murit de foame.

Ochii căpitanului Karkov scânteiară, dar nu zise nimic, doar o privi câteva minute, înainte să-și dea paharul peste cap și să-și toarne altul. Adeline se ridică, strânse din bucătărie, curățând totul lună. La urmă, uscă și cuțitul de tranșat, apoi le zise băieților, întorcându-se cu spatele la chiuvetă.

— Gata, băieți, la somn de-acum.

— Dar abia dacă s-a întunecat, zise căpitanul Karkov. Stai jos, bea un pahar cu noi.

— Berea m-a amețit un pic deja, spuse Adeline. Will? Walt?

Will căscă ridicându-se.

— Sunt obosit.

— Și eu, zise Walt. Mamă, mâine primim darurile de Crăciun?

— O să vedem, zise ea, le zâmbi tuturor și înclină din cap către căpitanul Karkov. Somn ușor. Ne vedem mâine.

— Mâine, zise Karkov.

Își turnă încă un pahar de băutură și-o salută ieșind pe ușă în ninsoare.

* * *

Doi centimetri de zăpadă se așternură pe pământul gol, destul cât să facă peisajul să pară frumos și sigur, în vreme ce Adeline și băieții își croiau drum spre dependința fermei. Îi ajută să se schimbe și, așa cum făcuseră în fiecare seară de când dispăruse Emil, se ținură de mâini și se rugară pentru el înainte să-i vadă urcați în pat.

— Mâine e ziua lui Iisus, zise Will. S-a născut cu măgari.

Maică-sa zâmbi și zise:

— Oarecum.

— Și noi credem în învățăturile lui Iisus, zise Walt. De asta sărbătorim Crăciunul, nu, mamă?

Adeline ezită, dar apoi încuviință din cap. Se pregătea să le zică noapte bună și să plece, dar apoi ridică biblia pe care i-o dăduse Frau Schmidt. O răsfoi la Evanghelia după Luca și le citi povestea nașterii.

— Deci, chiar erau măgari, zise Will după ce termină.

— Da, erau, râse Adeline și-și sărută pe creștet băiatul cel mic, apoi pe cel mare. Și oi, și alte animale.

Lăsă lumina aprinsă atât cât să-și pună haina pe ea și să-și adune plapuma, două pături și perna, și o căciulă de lână împletită pe care i-o dăduse Frau Schmidt. Se întoarse să le zică noapte bună, doar ca să-i vadă deja dormind. Se gândi iar la Emil, la cum el n-avea parte de astfel de momente și, în ciuda mâncării minunate ce-i îndestulase stomacul, simțea că dragostea și timpul îi fuseseră luate cu de-a sila.

Adeline ieși în holul micuț, închise ușa, o încuie, gândind: *M-au jefuit, i-au jefuit pe băieții mei și l-au jefuit pe Emil. Și încă ne jefuiesc!*

Afară, ningea în continuare. Adeline o luă pe lângă hambar cu toate angaralele după ea, apoi o apucă, din instinct, prin întuneric și prin zăpadă, spre șirul de copaci de la hotarul satului. De două ori rătăci calea înainte să dea peste copacii desfrunziți și să meargă pe lângă ei prin spatele caselor, ajungând apoi vizavi de străvechea biserică.

Așa cum îi era obiceiul, Adeline se duse după biserică să se ușureze și apoi intră pe ușa din spate, pe care o găsi întredeschisă. Dar, când o împinse s-o deschidă ca să asculte zgomotele făcute de celelalte femei, nu auzi nimic. Ferestrele bisericii fuseseră acoperite cu scânduri pentru iarnă, așa că, odată înăuntru, după ce-a închis ușa, dar fără s-o baricadeze, în caz că alte femei aveau de gând să caute refugiu pentru noapte, simți că era în regulă să caute în traistă după o lumânare și câteva chibrituri.

Aprinse capătul de lumânare care aruncă suficientă lumină cât să-și vadă respirația urcând în rotocoale și să se convingă că biserica era goală. O apucă tremuratul și înțelese de ce. Așa cum era acoperită pentru iarnă, clădirea nu primea cine știe ce din căldura de peste zi. Ba chiar era mai frig înăuntru decât afară, în ninsoare.

Adeline se duse la strana în care își petrecea în mod normal nopțile de sâmbătă și începu să-și pregătească așternuturile pentru somn. În timp ce-și așeza toate cele, se gândi la Walt care îi zisese: *Și noi credem în învățăturile lui Iisus, nu-i așa, mamă?*

Rămase o vreme cu mâinile împreunate, neștiind ce să facă, dacă să se așeze în genunchi și să se roage sau să nu se roage de frică să nu fie auzită sau să nu fie înțeleasă cum trebuie, așa cum i se întâmplase în ziua aceea, lângă Reichstag, când n-aveau nici mâncare, nici adăpost. În cele din urmă, înclină din cap și-i ceru iertare lui Dumnezeu pentru că nu se rugase prea mult în ultima vreme.

— A fost greu fără Emil, Doamne, șopti ea, și nodul acela i se urcă iar în gât. Să am grijă de băieți și să muncesc pentru familia Schmidt… Sunt recunoscătoare pentru acoperișul de deasupra capului și pentru mâncarea bună pe care o mâncăm. Chiar sunt! Dar, te rog, Doamne, veghează asupra lui Emil oriunde o fi. Apără-l, Doamne! E un om bun. Singurul bărbat pe care-l am și pe care mi-l doresc. Așa că, te rog, adu-ni-l înapoi și, între timp, să ne ai, pe mine și pe băieți, în paza ta.

Își înclină capul și oftă înainte să-și desfacă plapuma și păturile. Își aranjă perna și era cât pe cale să sufle în lumânare când auzi ușa din spate deschizându-se, împinsă de cineva care lumina înăuntru cu o lanternă. Câteva dintre femeile care căutau refugiu în biserică aveau lanterne, așa că rămase în picioare, așteptând să vadă cine se hotărâse să răzbată prin frig.

Căpitanul Karkov păși înăuntru, privi în jur și-o văzu stând în picioare în lumina lumânării. Îi zâmbi beat și întinse sticla aproape goală, făcând semn cu ea spre biserica din jurul lor.

— Cât de romantic, Adeline, zise el. Ce loc perfect!

Capitolul treizeci

Șase ore mai devreme, același Ajun de Crăciun
Poltava, Ucraina

Moartea lui Nikolas chiar sub ochii lui îl zguduise pe Emil cum nu se așteptase. Îl urâse pe om cât trăise și totuși, într-un anume fel, simțea un soi de milă pentru modul în care murise, îngrozit și neiertat, convins că va fi dus dinaintea judecății.

Pentru mine nu există judecată de apoi, gândi Emil, acoperind trupul lui Nikolas și trăgându-l afară să înghețe. *Nu e nimic dincolo de viața asta. Tu ești singurul pe care te poți baza.*

În ziua aceea Emil munci până mai avea puțin și-și dădea duhul, dar se bizui pe sine să împlinească norma impusă de Ivanov. După ce umplu ultimele forme cu beton, se așeză lângă soba mică cu lemne. Închise ochii.

Sunt destul. Doar prin mine însumi pot supraviețui…

Triunghiul începu să sune iar, anunțând sfârșitul zilei de muncă. Emil deschise ochii, amețit de trudă, simțind în piept și-n minte același întuneric pe care îl descrisese Nikolas, atât de apăsător și de rece, că nu știa dacă o să se poată ridica în picioare. Reuși, în cele din urmă, dar era încețoșat și trebui să se țină de perete ca să-și adune căciula și mănușile și să iasă în viscolul ce se abătuse cu furie. Cadavrul lui Nikolas era deja acoperit de zăpadă.

— Adunarea! strigă gardianul sovietic. În formație de marș!

Emil se duse la unul dintre gardienii pe care îi cunoștea mai bine, arătă spre cadavrul lui Nikolas și i se spuse c-o să vină groparii. Se opri să se uite cum zăpada se aduna peste trupul înghețat al lui Nikolas, apoi luă locul mortului în rând. O să adune mâine resturile de lemne.

Târându-și picioarele prin viscol ca să ajungă în pivnița primăriei să mănânce, Emil simțea ca și cum o să se prăbușească

în orice moment. Mintea și vocea din capul lui deveniseră reptiliene, pornite doar pe supraviețuire, cu un singur îndemn.

Un picior înaintea celuilalt. Un picior…

Sunt destul. Eu sunt Emil Martel, fir-ar să fie. Eu sunt…

Și apoi cuvintele lui Nikolas: *Am fost blestemați din momentul în care am pus mâna pe armă și am hotărât să apăsăm pe trăgaci.*

În același timp în care Emil auzea în minte răsunetul vorbelor lui Nikolas, un prizonier la câteva rânduri mai în față se clătină și se prăbuși în zăpadă. Un gardian se duse la insul căzut și-l izbi cu piciorul. Când nu reacționă, gardianul îl trase într-o parte și-l abandonă acolo.

Abia mai putând el însuși să se țină pe picioare, Emil se uită fără expresie la noul cadavru, auzindu-l pe Nikolas în cap: *E doar o chestiune de timp*.

Prizonierii începură să se pună în mișcare. Emil încercă să-i urmeze, un pas, încă un pas, încă un pas și încă un pas. Ameți din nou, se clătină pe picioare și aproape căzu. Văzu puncte negre care începură să înoate dinaintea ochilor. Crezu c-o să-și piardă cunoștința și-o să moară acolo, în zăpadă, încă un cadavru înghețat pe căruciorul morții, și intră în panică, și încercă să se trezească la viață. Emil se clătină din nou pe picioare și, în cele din urmă, căzu în genunchi. Nu mai avea nicio vlagă. Capitulase.

Nu mai pot. Nu sunt destul. Sunt doar un om. Îmi pare rău, Adeline. Nu pot să fac asta singur… Am nevoie de ajutor. Am nevoie…

O mână îl prinse cu asprime de subsuoară și-l săltă cu de-a sila în picioare. Îl zgudui pe Emil și-l readuse la o stare de oarecare vioiciune, uitându-se acum confuz la gardian.

— Cât sunt eu aici, nu mori azi, îi zise gardianul. Ivanov te vrea viu.

Emil simți că se putea ține iar pe picioare și zise:

— O să mă simt mai bine după ce mănânc.

Gardianul încuviință.

— Cantina e la o aruncătură de băț, drept în față.

Șirul de prizonieri încetini la intrarea în beciul primăriei. Zona era luminată de reflectoare. Emil ținu capul în pământ, învins, fără speranță. Simți ca și cum nu mai avea vlagă să răzbată

dincolo de cea de care avea nevoie să stea în picioare și să se miște în rând către mâncare și somn. Știa că era atât de slăbit încât, dacă dădea boala peste el, avea să moară.

Poate c-ar fi mai bine. Pe termen lung, ar fi mai puțină agonie pentru Adeline și băieți. Și, dacă o să fiu supus Judecății de Apoi, atunci să fie mai degrabă decât mai târziu.

Emil ameți din nou, disperarea lui adâncindu-se și mărindu-se înainte să se caște dinaintea lui, un abis de deznădejde și frică, fără fund. Simțind ca și cum avea să alunece în întuneric, făcu singurul lucru la care se putea gândi: își dădu capul pe spate, lăsându-și fața la mila zăpezii care curgea, și-și ridică amândouă mâinile către noapte și viscol.

— Mă auzi? răcni el răgușit. Dacă e să mă iei, fă-o mai degrabă decât mai târziu.

* * *

Șirul de prizonieri se puse din nou în mișcare. Emil își lăsă brațele să cadă și mai trase de el pentru încă un pas. De ce-și mai bătea capul să mănânce? Se terminase. Rezistase șapte luni. Singur nu mai putea continua. Și Dumnezeu? Dumnezeu era doar o poveste într-o…

— Albina e o minune, auzi un bărbat vorbind în germană, dar cu un accent ciudat, gros. Nu albină, nu flori, nu fruct, nu frumusețe, nu viață.

Șirul se mișcă încă vreo câțiva pași. Emil se lăsă dus de val, ridicând capul și căutând sursa vocii.

Din viscol își făcu apariția o siluetă: un prizonier acoperit din cap până-n picioare de zăpadă ducea poneiul și carul morții învelit în promoroacă, sub care erau patru morți deja încărcați și doi prizonieri în spate care ajutau, împingând roțile și încărcătura de pe ele prin cincisprezece centimetri de omăt. Prizonierul din față își ridică gluga când legă poneiul de un par la vreo douăzeci de metri de Emil și se întoarse spre ceilalți doi zicând:

— Mâncați miere și-o să trăiți o viață lungă. E un dar de la Dumnezeu. Vă face puternici. Vă dă viață lungă. Întâi mâncăm? Apoi la cimitir, da?

Emil miji ochii, scutură din cap nevenindu-i să-și creadă ochilor, dar apoi, ca și cum ar fi fost tras de o forță magnetică, ieși din locul lui din rând și merse spre groparii care-și croiau drum spre capătul cozii la mâncare.

Emil se luă după ei, strigând:

— Caporale?

Bătea vântul, viscolul urla. Cei trei prizonieri își continuară drumul.

— Prisăcare! strigă Emil. Supraviețuitorul de la Stalingrad!

Doi dintre cei trei bărbați merseră mai departe. Dar cel care mâna poneiul se opri, își dădu gluga jos de pe cap și se întoarse să se uite la Emil cu o expresie întâi nedumerită, apoi amuzată, ca și cum cineva îi șoptise o glumă în ureche și abia acum se prinsese de poantă.

— Martel, spuse caporalul Gheorghe, rânjind spre el. Ți-am zis c-o să ne vedem din nou și iată, cum mă vezi și cum te văd!

* * *

Gutengermendorf,
Germania de Est sub ocupație sovietică

Căpitanul Karkov stinse lanterna, o puse în buzunar și se porni spre Adeline, cu o mână ținând sticla de votcă și cu cealaltă desfăcându-și nasturii de la haina lungă.

— Un loc perfect, perfect, zise rusnacul. Sunt uimit că niciunul dintre noi nu s-a prins când am încercat să ne dăm seama ce se întâmplă în nopțile de sâmbătă cu toate femeile vrednice din Gutengermendorf. Dar urmele tale în zăpadă au spus adevărul și iată-ne.

— Nu, îi zise Adeline. Nu cu mine.

Karkov zâmbi și continuă să se apropie.

— Oh, ba da, cu dumneata. Am voie. Dumneata, frumoasă Adeline, ești o pradă de război, o pradă de război ceva mai coaptă, mai experimentată. Și una de care o să mă bucur imens, pentru că, deși e frig aici de crapă lemnele, știu c-o să fie delicios de cald sub fusta ta. Un cadou pentru amândoi în noaptea de Ajun.

Ea nu-i zise nimic, dar simți teama și rușinea deja fierbând în ea. Venise până la capătul stranei unde dormea ea și văzuse așternuturile întinse.

— Te-ai gândit dinainte, spuse el, dând peste cap ultimele gâturi de votcă. Ce frumos!

Ofițerul sovietic aruncă sticla în strana următoare și se porni spre ea, desfăcându-se la curea, cu haina lungă deja deschisă.

— N-o face sau…

— Sau ce? spuse el, dar se opri brusc, la un metru de ea, holbându-se la cuțitul de tranșat pe care-l ținea ea în mână.

— Sau te tai în bucăți, zise ea. Mă pricep la mânuit cuțitele.

Karkov zâmbi. Ochii i se închiseră pe jumătate și se dădu un pas înapoi.

— Sunt sigur că te pricepi. Am văzut cum te-ai descurcat cu găina aceea. Dar eu nu-s găină, Adeline, și cuțitul tău nu mă sperie.

Duse mâna în haină și scoase un pistol pe care îl îndreptă spre ea.

— Așa că dă-i drumul și hai să ne vedem de plăcere, ce zici?

— Am un bărbat, zise ea, fără să coboare cuțitul.

— Nu-mi pasă.

— Ai nevastă, copil.

— Nu și în seara asta, zise el zâmbind.

Adeline înghiți și zise:

— Dacă te mai apropii, te omor. Așa că împușcă-mă. Hai să terminăm odată. Mai bine moartă decât să te las să te urci pe mine.

Asta îl înfurie pe Karkov, care trase piedica pistolului.

— Crezi că n-o s-o fac?

— Dă-i bătaie și împușcă-mă, îi zise ea din nou. Tot târgul o să audă detunătura. O să te cerceteze pentru crimă. O să fii trimis la ștreang și nevastă-ta cea tânără o să te știe nu doar de siluitor, ci și de ucigaș cu sânge-rece în noaptea de Ajun. Și când o să zaci în celula ta, așteptând să mori, o să fii ca Raskolnikov în *Crimă și pedeapsă*. Ai citit-o? Sigur c-ai citit-o. Și-ți aduci aminte cum crima i-a ciugulit mintea. Ca un cancer înainte de ștreang. Chiar vrei asta, domnule căpitan Karkov?

Ofițerul sovietic se holbă urât la ea, cu pistolul tremurându-i în mână, apoi îl îndreptă dincolo de ea și trase. Ea se smunci, speriată de împușcătură, și lovi cu cuțitul în fața ei, sigură că venea spre ea.

Dar Karkov deja părăsise strana și acum ieșea pe ușă. Izbind-o, îi aruncă plin de batjocură „Curvă nemțoaică“, apoi trânti ușa în urma lui.

Adeline se uită după el o secundă, apoi alergă iute spre ușă, cu cuțitul încă în mână, și trânti rapid drugul. Apoi începu să tremure așa de tare, că trebui să se ducă împiedicându-se înapoi în strana ei și să se așeze înainte să se prăbușească. Apoi veniră lacrimile și singurătatea, urmate de siguranța că un bărbat cum era Karkov nu lăsa așa ceva să treacă de la el. O să găsească o modalitate s-o atace și s-o pedepsească.

Îi luă multă vreme până lumânarea aproape se stinse, înainte să creadă că, într-adevăr, n-o să se mai întoarcă și reuși să se calmeze destul cât să ia cuțitul de tranșat și să-l strecoare sub pernă. Apoi își scoase cizmele, își puse cealaltă pereche de șosete de lână și căciula împletită pe cap, ca apoi să sufle în lumânare și să se bage sub cuverturi.

Ca să nu se mai gândească la Karkov, încercă să-și amintească de chipul lui Emil. Însă se întrebă ce-o să ajungă dacă avea să mai treacă încă un an, iar ea o să zacă în strana asta și în Ajunul următor fără o vorbă de la el. Lumea însingurată pe care o anunța o astfel de întrebare o înfricoșă într-atât, că se făcu covrig și adormi rugându-se ca un an de-acum înainte să fie în brațele lui.

* * *

Poltava, Ucraina

În beciul primăriei, Emil mâncă lacom supa și înfulecă pâinea primită în plus, cu bucata de carne fiartă, ceapa și sfecla roșie și varza care li se dăduseră drept dar de sărbătoare. La fiecare câteva minute, tot ridica din cap ca să se asigure că chiar acolo era caporalul Gheorghe, peste masă, mâncând cu o poftă la fel de mare ca a lui.

Emil se simțea mai bine decât s-a simțit luni de zile la rând și asta doar pentru că românul cel nebun era cu el, nu neapărat un prieten, nici măcar o cunoștință, dar un chip familiar și o voce ciudată într-un Ajun de Crăciun petrecut într-un loc rece și îndepărtat.

Când sorbea din supa fierbinte și mânca jumătate din rația lui dublă de hrană, Emil îl întrebă:

— Cum ai ajuns aici?

— Soarele, stelele, luna…

— Aha, cum să nu, i-o tăie Emil. Zi-mi numai ce s-a întâmplat aici, pe pământ.

— Dar întotdeauna începe-acolo, sus.

— Sunt convins de asta, dar spune de unde te-am lăsat atunci, la o zi distanță de hotarul cu România.

Caporalul Gheorghe se gândi și zâmbi.

— Aveai o cumnată, dacă-mi amintesc bine. Încă mai e la fel de dulce ca mierea?

— Malia, da, exact. Zi-mi de acolo.

— E măritată?

— Ultima dată când am văzut-o, nu era.

Caporalul zâmbi, își bătu buzele cu degetul, apoi îi povesti cum, la scurt timp după ce familia Martel se pornise spre România, Armatele Roșii care îi urmăriseră spre sud s-au oprit să se aprovizioneze la câțiva pași de graniță. Conducătorii românilor prevăzuseră ce-avea să se întâmple și se hotărâseră că le-ar fi fost mai bine dacă îi jurau credință lui Stalin în loc de Hitler.

— Am primit ordin să mă predau sovieticilor și să le zic că acum luptăm pentru Moscova și nu pentru Berlin, spuse el. Dar când m-am apropiat cu un steag alb legat de pușcă, m-au arestat, m-au trimis într-un lagăr în Ucraina, dar nu atât de departe spre est.

— Ce s-a întâmplat?

Românul rânji.

— Am evadat după vreo patru luni, m-am pornit frumos spre casă să devin prisăcar, am mers nouăzeci de kilometri și m-au prins. M-au trimis în al doilea lagăr. Am evadat iar.

Bătu cu degetul în tâmpla stângă, chiar sub cicatricea pe care o căpătase în Stalingrad.

— De data asta, mă deșteptasem și mergeam mai mult noaptea. Aproape că am ajuns la granița cu România.

— Dar te-au prins iar, zise Emil, clătinând din cap. Și nu te-au împușcat?

— Îți vine să crezi? Mi-au zis că s-a terminat cu Ucraina pentru mine, c-o să mă duc și mai departe în est, ca să muncesc în mine. În schimb, acu' cinci zile m-au adus în locul ăsta. E bun, cred.

— Nu e nimic bun aici, zise Emil, apoi îi povesti despre bolile și rata mortalității printre prizonieri. E o capcană a morții. Mai bine ți-ar fi în mine.

— Am auzit asta în prima zi când am ridicat mâna să intru în echipa de gropari.

— Pentru rații duble?

— Da, și pentru asta, spuse el, apoi se aplecă spre el și șopti. Îți zic un secret? Așa am scăpat din celelalte două lagăre, devenind gropar. Vino și tu în echipa de gropari. O să evadăm împreună.

Emil scutură din cap.

— O să mori atingând cadavrele 'celea.

Românul își puse iar mâna la tâmplă.

— Nu și dacă-s înghețate, Martel.

Emil se gândi la asta.

— Poate. Dar de ce echipa de îngropăciune? Cum evadezi?

Caporalul se aplecă și mai mult.

— Gardienii ruși? Se tem de strigoi, că-s prea mulți morți la un loc. Nu se duc acolo unde chiar sunt îngropate cadavrele. Într-un

viscol puternic, putem fugi.

Emil își încrucișă brațele.

— Pe jos, o să te prindă. Au făcut-o deja de două ori.

— De data asta, n-o mai iau pe jos, insistă caporalul Gheorghe. Poneiul acela e voinic, aproape la fel de mare ca un cal. O să-l călărim. O să găsim șinele de tren, o să găsim un tren și-o să ne urcăm și mergem spre vest.

Pentru o clipă, Emil îmbrățișă ideea de a evada cu românul. Era numai pe jumătate nebun și doar prezisese c-o să se mai întâlnească, nu-i așa?

Dacă are dreptate? Dacă am putea…

Se gândi la grămada de cadavre pe care le-ar putea vedea dimineață și-ar trebui să le îngroape. I se strânse carnea pe el.

— Nu pot să fac asta.

Caporalul Gheorghe înclină din cap, apoi zâmbi iar.

— Dacă nu poți, atunci trebuie neapărat. Așa e întotdeauna. Haide, o să scăpăm împreună. O să mergem să le găsim pe nevastă-ta și soră-sa cea dulce ca mierea.

Emil înghiți un nod greu.

— Sunt motive pentru care nu pot să intru în echipa de îngropăciune.

— Ce motive?

Simțind cum inima și respirația începeau s-o ia la galop, Emil își dădu seama că nu povestise nimănui, niciodată, despre Dubăsari. Dar, uitându-se acum peste masă la caporal, simți impulsul de a-i descrie acea noapte, să mărturisească altui suflet amploarea și natura a ceea ce făcuse.

În cele douăzeci de minute care urmară, îi spuse caporalului Gheorghe istoria din Dubăsari până în clipa în care căpitanul Haussmann îi înmânase Lugerul și-i ordonase să-și dovedească loialitatea față de Germania împușcând trei tineri evrei. Dar apoi sună iar triunghiul, zicându-le să părăsească sala de mese și să se pregătească de marșul de întoarcere în beciul muzeului.

— Și ce-ai făcut? îl întrebă caporalul Gheorghe.

— Păi, am…

— Mișcați-vă! urlă un gardian, apoi făcu semn spre român. Mai sunt două leșuri de adunat. Unul zace-n drum. Celălalt lângă spital. Du-te și adu-le.

Se ridică, uitându-se țintă la Emil.

— Vino cu noi în echipa de gropari. Trebuie să-mi spui ce-ai făcut.

Și cu asta, se îndepărtă. Emil se uită după românul care plecă, observând pentru prima dată cât de ușor se mișca, cât de fluide îi erau gesturile, cum părea să alunece în loc să meargă. Când Emil ieși, în cele din urmă, în viscolul care bătea fără încetare, dricul dispăruse și, cu el, caporalul Gheorghe care, dintr-odată, îi păru ca ultima lui speranță.

Dar totuși, în echipa de îngropăciune?

Mărșăluind înapoi spre muzeu, gândul la urcarea cadavrelor pe cărucior, înghețate sau nu, îl făcu pe Emil să simtă ca și cum ar fi fost încuiat într-un spațiu atât de îngust, că abia dacă mai putea răsufla, în timp ce mâini invizibile îi încâlceau stomacul în noduri.

* * *

Ziua de Crăciun 1945
Gutengermendorf, Germania de Est sub ocupație sovietică

Adeline se trezi tremurând în biserica întunecată, se ridică în capul oaselor și văzu lumină pe sub ușa din spate. Mai că se înălță în picioare să-și adune lucrurile și să se întoarcă la Walt și Will. În schimb, cu păturile aruncate în jurul umerilor, căzu în genunchi și se rugă pentru siguranța ei, a copiilor săi și a lui Emil.

Când se ridică în picioare însă, Adeline nu se simți nicidecum în siguranță. Nu câtă vreme căpitanul Karkov și ai lui încă locuiau sub acoperișul familiei Schmidt. Pe măsură ce părăsea biserica și se apropia cu pași grei de târg, urcând apoi dâmbul din spatele fermei, sentimentul se întețea.

Peste noapte zăpada se așternuse într-un strat de șapte centimetri înainte ca temperatura să urce peste limita înghețului.

Acum cădea o burniță rece și ea mergea prin zloată.

— Crăciun fericit, mamă! țipară Will și Walt când descuie ușa cămăruței lor din dependință.

Săriră din pat și se aruncară în brațele lui Adeline. Ea îi strânse la piept și-i sărută pe fiecare pe ambii obraji, înainte să le zică la rândul ei:

— Crăciun fericit și vouă, dragii mei!

Will făcu un pas înapoi.

— Am primit daruri?

— Am înțeles că Frau și Herr Schmidt au găsit cadourile voastre sub pom aseară.

Din cauza împrejurărilor, fuseseră obligați să încalce tradiția și să sărbătorească în dimineața de Crăciun, în loc de Ajun.

— Serios? sări Walt. Ce?

— Îmbracă-te și mergem să vedem.

Will se îmbrăcă în câteva secunde, neglijent, apoi sări în sus, în timp ce Walt se echipa pe îndelete, cu mai multă grijă.

— Haida, Walt, gemu Will.

— Vrei să merg desculț?

— Dacă trebuie...

— Chiar nu trebuie și n-o s-o fac, spuse frate-său mai mare, trăgându-și papucii în picioare.

— Mamă!

— Liniștește-te, Will, spuse ea. Darurile o să fie în continuare acolo, așteptându-te.

— Dar eu aștept!

— Și am terminat, anunță Walt, ducându-se să-și ia haina groasă.

Will fugi spre casa soților Schmidt și dispăru înăuntru, în timp ce Walt merse alături de Adeline, ținând-o de mână.

— Mamă, spuse Walt. Will o să se grăbească așa mereu?

Ea se gândi o clipă, apoi zâmbi.

— Cred că da. E-n firea lui.

— E așa de rapid câteodată, că mă amețește.

Adeline râse.

— Da, și pe mine mă amețește uneori.

Înainte să intre în casă, bocăniră cu cizmele ca să scape de zloata adunată pe ele. Frau Schmidt gătea cârnați făcuți din porcul pe care îl măcelăriseră luna trecută. Aromele din casă erau delicioase, iar ea se uită primprejur, bucuroasă că niciunul dintre soldații sovietici nu se perinda pe-acolo, mai ales Karkov.

— Crăciun fericit! strigă Frau Schmidt din bucătărie, unde Will deja molfăia unul dintre fursecurile ei.

— Crăciun fericit! îi răspunse Adeline.

— Mamă, pot să iau și eu un fursec? o întrebă Walt.

— Bineînțeles, zise ea. E Crăciunul azi.

El își dădu jos haina, o atârnă în cui și-și scoase cizmele înainte să alerge prin camera de zi spre bucătărie ca să-și ia fursecul. Adeline se duse după el, fericită să vadă focul dansând în sobă și cât de cald și de plăcut era totul.

Herr Schmidt își bea ceaiul fierbinte. După ce băieții terminară cu prăjiturile, zise:

— Cred că sunt niște cadouri pentru băieții Martel sub brad.

Will și Walt se uitară la maică-sa care le făcu semn că e în regulă.

— Mergeți.

O luară la fugă în cealaltă încăpere și găsiră sub pom două daruri mici învelite în hârtie de măcelar. Will și Walt le deschiseră și scoaseră la iveală doi titirezi din lemn cioplit chiar de Herr Schmidt pentru ei.

Le arătă cum să-i pună în mișcare și cum să se ia la întrecere amândoi. Țipetele lor ascuțite de râs și triumf când unul dintre ei răsturnă titirezul celuilalt o făcură pe Adeline să se simtă cum nu se mai simțise de când Emil le fusese răpit.

Afară, văzu că burnița se transformase iar în ninsoare. Herr Schmidt, ducându-se la fereastră să se uite la termometru, observă că temperatura scădea iar, ceea ce, le zise băieților, era foarte bine pentru celălalt cadou al lor.

— Încă unul? țipă Will. Unde?

— În hambar, zise el. Luați-vă hainele și căciulile și-o să vă arăt.

— Vrei să vii, mamă? o întrebă Walt.

Săptămâna trecută, Adeline auzise ce pusese Herr Schmidt la cale să le ofere băieților și dădu din cap că da.

— Vreau.

— O să pregătesc ceai și cidru fierbinte pentru când vă întoarceți, spuse Frau Schmidt.

Se îmbrăcară și ieșiră în ninsoarea care cădea fulguind și în frigul din ce în ce mai ascuțit. Nu fuseseră în casă mai mult de o oră, dar zloata care se făcea totuna cu zăpada nouă îngheța, devenind deja foșnitoare și alunecoasă sub tălpi, perfectă pentru cadoul băieților.

Herr Schmidt pusese sania pe o bancă în hambar. Aparținuse cândva fiului său, când era mic. Fermierul o reparase în săptămâna dinainte. Avea o banchetă, două tălpi și o legătoare din cauciuc cu care s-o cârmuiască și s-o încetinească. Le arătă tălpile — lemn prins în margini de metal cu șuruburi și încă o fâșie de tablă pe care o fixase pe mijloc — și cum să întoarcă sania folosindu-se de bucata de cauciuc.

— Cine e primul? întrebă Herr Schmidt. Walt?

Feciorul cel mare al lui Adeline păru nesigur.

— Will poate să se dea primul.

Will rânji și aprobă din cap.

— Da, vă rog.

Fermierul vârstnic îi conduse afară din hambar, în ninsoare, și puse sania în vârful dâmbului de deasupra câmpului acoperit de omăt și al satului din spatele său. Will se urcă pe sanie și se ținu de legătoarea de cauciuc cu amândouă mâinile.

— Cum o fac să meargă? întrebă el.

— Te împing eu, zise Herr Schmidt și-și puse bocancul pe marginea din spate a saniei, apoi împinse cu forță.

Cu un strigăt de bucurie, Will zbură în jos pe colină, luând-o la vale pe câmp, apoi se prăbuși. Adeline avu un moment de panică până când îl văzu pe băiat întorcându-se și ridicându-se în genunchi, aruncându-și brațele în aer, cu gura până la urechi.

Sania avea o funie care îl lăsa pe Will s-o tragă la deal. Walt păru speriat când se urcă pe sanie, dar, învățat de Herr Schmidt, o porni și el zburând peste dâmb și apoi la vale, pe câmp. Nu se

prăbuși, sări în picioare rapid, dădu capul pe spate și răcni cât îl ținu gura:

— Ador chestia asta!

Când ajunse înapoi în vârf, îi zise:

— E rândul tău, mamă.

— Da! sări Will.

— Nu cred că…

— Să știi că e destul de sigură, îi zise Herr Schmidt.

Fără tragere de inimă, Adeline se așeză pe sanie, îl privi pe Herr Schmidt explicându-i cum să folosească legătoarea de cauciuc, apoi țipă încântată când o împinse și începu să râdă când văzu că prinde viteză la vale. Ținu cauciucul drept și zbură și mai departe pe câmp față de băieții ei.

Gâfâind, încântată din cale-afară, Adeline se lăsă pe spate o clipă, uitându-se la fulgii de nea care cădeau și se simți mai vie ca niciodată, până se gândi la Emil și se simți vinovată că se bucura de ceva, indiferent ce era, câtă vreme el zăcea într-o închisoare sau mai rău. Dar refuză să le strice băieților sărbătoarea, așa că se ridică și trase sania după ea pe culme.

Băieții continuară să se dea cu sania, dar pentru Adeline se făcuse prea frig. Se duse înapoi la fermă s-o ajute pe Frau Schmidt în bucătărie. Dar, cum trecea pe lângă hambar, aruncă un ochi spre ferestrele de deasupra și îl văzu pe căpitanul Karkov la una dintre ele, holbându-se la ea.

Ea își lăsă ochii în pământ, simțind cum o părăsea bucuria pe care o trăise mai înainte, pentru că știa, în inima ei, că ofițerul sovietic era genul de om care ținea socoteala. Câștigase o rundă cu el și o să caute să nu-i rămână dator.

Intrând în casă, Adeline luase o hotărâre și se duse drept la Frau Schmidt să-i zică ce se întâmplase în biserică noaptea trecută.

— Nu pot să cred că spun asta, pentru că ați fost așa de buni cu noi, Frau Schmidt, zise Adeline, dar, de îndată ce-o să găsesc un alt loc, eu și băieții o să plecăm de aici.

Frau Schmidt se întristă, dar veni spre ea și-o îmbrățișă.

— Te înțeleg, îi zise ea. Te rog să nu ne uiți.

* * *

Poltava, Ucraina

În zori, viscolul se ostoi, mânat de vânturi nestăpânite dinspre nord-vest care aduseseră cu ele un cer de-un albastru-strălucitor și un frig care-ți tăia respirația.

Dar, unde vântul viscolise zăpada, Emil și caporalul Gheorghe fuseră nevoiți să iasă de pe drum și să dea la lopată, astfel încât roțile, osiile și fundul carului să nu cedeze sub greutatea celor opt prizonieri care muriseră peste noapte. Cadavrele erau puse unele peste altele în patru rânduri de câte două, lipite unele de altele de îngheț într-un soi de stivă sinistră.

În seara de Ajun, înainte să se ducă la culcare, Emil hotărâse că n-o să se alăture echipei de gropari și schemei de evadare a caporalului Gheorghe. Dar, pe la cinci dimineața, românul, folosindu-se de o lanternă, îi găsise patul și-l scutură până îl trezi.

— Sunt singurul gropar rămas, i-a zis el. Caporalul Gheorghe are nevoie de Martel și Martel are nevoie de caporalul Gheorghe.

Văzând că omul nu avea de gând să renunțe, Emil s-a ridicat din pat, și-a pus hainele pe el, urmându-l pe scări și în frigul de minus douăzeci de grade. Îl durea fiecare încheietură și os din trup de la munca imposibilă de cu o zi înainte, dar l-a ajutat pe român să încarce cadavrele înghețate, alături de cel al lui Nikolas, care devenise vânăt. Doi soldați sovietici îi priveau și-i urmau în vreme ce mânau poneiul și dricul spre sud, o direcție diferită de ruta est-vest a marșurilor pe care le făceau de două ori pe zi, de când venise.

Emil nu fusese niciodată în cimitir și nici măcar în partea asta a orașului distrus, așa că se uită în jur cu interes, văzând bucăți mari din Poltava care încă erau un mare pustiu acoperit de zăpadă, fără nicio urmă de activitate umană. Dar, ici și colo, zări oameni obișnuiți care încercau să-și încropească o existență printre dărâmăturile înghețate. Câțiva dintre copii erau băieți la fel de mici ca ai lui, murdari, înfrigurați și cu obrajii scofâlciți.

Când ieșeau din oraș, cu doi soldați sovietici pe urmele lor, Gheorghe îi zise:

— Gardienii nu vorbesc nemțește. Termină-ți povestea. Nazistul ți-a dat pistolul, ți-a zis să-i împuști pe cei trei evrei. Ce-ai făcut?

Emil opri poneiul când ajunseră în capătul unui câmp acoperit cu zăpadă, mărginit în părțile de sud și est cu pădure deasă. Soarele era pe cer, strălucind în zăpadă, puternic, aproape orbitor. Miji ochii, văzu și mai multe grămezi viscolite, iar în locuri bucăți de pământ dezgolit și cu iarbă moartă, acolo unde vântul curățase câte o movilă mai înaltă.

— Rămâi unde-i iarbă. O să săpăm grămezile, dacă e nevoie, zise caporalul Gheorghe, ca și cum i-ar fi citit gândurile. Spune-mi istoria. Îți ținea un pistol la cap?

Emil trase adânc aer în piept de vreo câteva ori, încercând să-și țină fața în vântul aspru, întoarsă să nu i-o vadă românul.

— M-am hotărât să-i omor, caporale. I-am zis lui Haussmann c-o s-o fac. În inima mea, o făcusem deja. M-am dus direct spre ei, am țintit pistolul spre acel adolescent. Apăsam pe trăgaci.

Ajungând în mijlocul câmpului, Emil îi povesti cum un ofițer superior intervenise din cauza regulamentului lui Himmler și cum fusese trimis să dea mai curând la lopată, cărând var nestins peste sutele de evrei care muriseră în noaptea de dinainte.

— M-am rugat lui Dumnezeu să nu mă facă părtaș la uciderea evreilor, spuse Emil cu amărăciune, dar n-am fost auzit. În schimb, mi s-a pus o armă în mână și eu m-am hotărât să-i omor pe copiii aceia. În noaptea aia, am aruncat lopeți întregi de var nestins. Erau atâția care omorau și atât de mulți nevinovați care mureau, că am încetat să mai cred în bunătatea din oameni. Am încetat să mai cred că există în mine, pentru că hotărâsem să omor oameni nevinovați, copii. Pe măsură ce dădeam la lopată, știam c-ar trebui să mă rog deasupra trupurilor din râpa aceea, dar n-am putut, pentru că nu mai credeam în Dumnezeu.

* * *

Gardienii îi strigară în mijlocul câmpului și le spuseră că se opresc și că-i așteaptă acolo.

— Unde-i îngropăm? întrebă Emil.

— Nu-i îngropăm, răspunse caporalul Gheorghe. Pământu-i înghețat. O să-i lepădăm în spatele viroagei, la marginea pădurii de acolo. Corbii și lupii o să aibă grijă de ei după aceea.

— Serios? zise Emil, tulburat.

— De asta se tem gardienii ruși de locul ăsta. Nu se duc acolo. Într-o furtună sănătoasă? Mergem acolo, desfacem poneiul de car și apoi evadăm și câștigăm teren în fața lor, pentru că zăpada o să ne acopere urmele.

La început, Emil nu zise nimic, simțind încă nevoia să se confeseze.

— De atunci și până ieri, nu m-am mai rugat niciodată, caporale Gheorghe, zise el, mânând poneiul și dricul peste marginea colinei, acolo unde zăpada nu era așa de adâncă. Iar azi îmi doresc să nu mă fi rugat deloc. Pentru că iar m-am întors la credința că Dumnezeu nu răspunde, nu există și majoritatea oamenilor nu sunt buni de la natură, iar asta mă include și pe mine.

— Atunci ce sunt cei mai mulți oameni de la natură?

— Brute. Poate că se prefac că sunt buni. Dar nu trebuie decât o simplă amenințare la adresa existenței lor ca să renunțe la prefăcătorie și să devină o cu totul altă creatură, exact cum am făcut și eu; nu mai eram om, ci un sălbatic, un animal.

Românul continuă să meargă. Poneiul pufnea pe nări și-și ducea și el povara mai departe.

Emil nu putu să mai rabde tăcerea.

— Poate că merit asta, zise el. Poate că sunt aici ca să fiu pedepsit. Poate că nu mi-e menită iertarea. Poate că mi-e sortit să-mi trăiesc șirul zilelor trăgând trupuri bolnave, moarte ca lupii și corbii să le aibă grija. Și poate că Nikolas a avut dreptate. Am fost blestemat din clipa în care am luat pistolul și-am zis c-o să-i omor pe cei trei copii.

Coborâră colina, ajungând într-o parte a câmpului unde erau feriți de vânt. Zăpada era o pulbere adâncă. Poneiul reuși să tragă

căruciorul cu ușurință și păru să știe singur drumul spre o poieniță sub formă de potcoavă chiar dincolo de linia copacilor.

— Sunt blestemat, zise Emil și scutură din cap. Exact ca oamenii aceștia pe care îi aruncăm aici.

Intrând în poieniță, caporalul Gheorghe zise:

— Blestemat din care cauză? Că n-ai apăsat pe trăgaci? Că n-ai omorât pe nimeni?

Emil îl privi mânios.

— Dar mă *hotărâsem* să-i omor. În mintea mea, *îi omorâsem deja*.

— Dar n-ai tras.

— Datorită colonelului SS. Dacă n-ar fi fost acolo, i-aș fi împușcat. Aș fi făcut-o. Alesesem să-i omor pe oamenii aceia nevinovați, după ce m-am rugat și n-am fost ascultat. Eram atât de furios pe Dumnezeu că nu m-a auzit când…

— Chiar să n-o fi făcut?

Emil se încruntă.

— Ce să nu fi făcut?

Roțile carului morții intrară și mai adânc în zăpadă, iar poneiul se opintea. Românul nu-i răspunse, ci se duse în spatele carului să împingă.

Emil merse și el, zicând:

— Ce n-a făcut Dumnezeu?

— Nu te-a auzit?

— Nu, nu m-a auzit! îi zise Emil cu asprime. Dacă m-ar fi auzit, crezi c-aș fi aici, acum?

— Eu nu pot să-ți răspund la asta, dar îți pot spune că atunci *ai fost* auzit.

— Atunci, am fost ignorat.

— Nu, nu, spuse românul, străduindu-se să țină carul morții pe roți, mergând în continuare. Tu l-ai implorat pe Dumnezeu să nu facă din tine un ucigaș. Apoi ai vădit curajul să-i zici „nu“ nazistului aceluia. Ai crezut în Porunca a Șasea a Domnului. Ai zis că n-o să ucizi.

— Dar apoi m-am răzgândit…

— Oprește-te! Când ai zis „nu“, ai știut că Heinrich Himmler avea o regulă să nu fie omorât nimeni pentru că refuză să omoare

un evreu?

— Nu, zise Emil, gândindu-se la asta.

— Deci, atunci când ai refuzat, ți-ai riscat viața ca să faci ce era drept și bine și ai acceptat consecințele acelui „nu“ al tău. Din punctul meu de vedere, cred că în noaptea aceea i-ai dezvăluit Domnului adevăratul tău sine și ai fost răsplătit pentru asta.

Emil nu putea gândi așa.

— M-am răzgândit. Eram pe cale să-i împușc.

— Dar ai fost oprit, nu? zise românul, apropiindu-se de capătul celălalt al poieniței. N-a fost nevoie să omori, pentru că ai făcut ce era drept și bine. Chiar nu vezi în asta mâna Domnului, Martel? Cum l-a adus pe ofițerul acela să te oprească din a-i omorî pe cei trei evrei? Nu sunt un om deștept, Martel, dar văd mâna Inteligenței Universale în asta la fel de limpede pe cât văd dimineața asta de Crăciun și pe tine.

Emil își coborî privirea în zăpada dinaintea lui, încercând să cearnă ce-i spusese caporalul.

Timp de patru ani îl învinovățise și-l respinsese pe Dumnezeu pentru că-l făcuse să se hotărască să-i omoare pe evreii aceia. Dar acum reușea să vadă mâna unei puteri asupra lui în toate astea. N-a fost nevoit să omoare în noaptea aceea, pentru că refuzase să facă netrebnicia aceea de la bun început. Inima lui Emil bătea cu putere în piept. *Am fost auzit. Chiar am fost.* Emil simți că i se taie răsuflarea privind spre caporalul Gheorghe, nemaivăzându-l ca pe un nebun cu jumătate de țigle pe casă, ci ca pe un trimis divin și ciudat care îi aducea salvarea.

— Chiar crezi asta? zise Emil în cele din urmă.

Dând din cap, românul îi spuse:

— Cred că Cel de Sus te-a cruțat, pentru că n-ai vrut să-i omori pe cei trei evrei. Înțelegi? Pentru Dumnezeu ai fost un erou. Și pentru nevasta și feciorii tăi, și pentru cumnata ta, cea dulce ca mierea.

Emil clipi. Un erou? Scutură din cap.

— Un erou nu renunță, iar eu ieri am renunțat, spuse Emil. Am fost slab. Pierdut. Ajunsesem la capătul răbdărilor. Am zis că nu mai pot continua de unul singur.

— Vezi? zise el zâmbindu-i. Ai inima unui erou, dar ești doar un om. Ai limite. Nici măcar tu nu poți continua singur, nu poți face totul de unul singur. Și ce-ai făcut ieri, când ai renunțat?

Emil încercă să-și amintească.

— Am simțit o greutate mare în piept și m-am rugat să n-o mai simt.

— Da. Ai demonstrat credință, te-ai rugat. Ai cerut ajutor ca să-ți poți duce povara. E bine. Acum cere-i Atotputernicului să meargă alături de tine. Și n-o să te mai simți niciodată slab sau pierdut. Cu Atotputernicul de partea ta, chiar și un prisăcar nebun, cu o gaură în cap, poate să supraviețuiască Bătăliei de la Stalingrad!

Poneiul pufni și se opri, iar carul se opri și el într-o zăpadă înaltă până la osii.

— E destul de departe, zise românul și merse în partea lui de dric. Emil făcu așijderea. Abia atunci Emil văzu urmele lăsate de lupi, pene de corb și câte un os sau două ieșind din zăpadă la vreo trei metri de unde era poneiul ale cărui coapse zvâcneau și tremurau.

— Îi azvârlim aici, pur și simplu? întrebă Emil.

— N-o să știe niciodată. Întoarcem carul, împingem, ei cad, noi plecăm.

Mânară amândoi poneiul într-un cerc strâmt, apoi dădură drumul la maneta care ținea platforma dricului și împinseră în sus, de capătul cel mai apropiat de ponei. Movila de cadavre alunecă în zăpada adâncă. Cadavrul lui Nikolas ateriză cu fața în sus.

— Ar trebui să plecăm, spuse Gheorghe. Astfel gardienii nu devin bănuitori.

Emil abia dacă îl auzea pe român. Acum, că-și vedea trecutul într-o cu totul altă lumină și nu se mai simțea prizonierul nopții aceleia din Dubăsari, se duse spre cadavrul lui Nikolas și spre cadavrele celorlalți deținuți pe care nu-i cunoștea. În dimineața zilei de Crăciun a anului 1945, după aproape cinci luni în care se lepădase de Dumnezeu, Emil începu să se roage, să-i ceară Atotputernicului să meargă de-a dreapta lui și să primească

sufletele răposate ale trupurilor pe care avea să le azvârle păsărilor, lupilor și vântului.

Capitolul treizeci și unu

25 ianuarie 1946
Berlin, Germania de Est sub ocupație sovietică

Adeline coborî din trenul plin-ochi cu două traiste mari, goale și cu geanta pe care o primise de la Frau Schmidt ca dar de plecare. Ieși din gară și văzu echipe de bărbați păziți de gardieni sovietici care munceau să acopere gropile lăsate de bombardamente și să ridice noi structuri din fier. Era șocată. Ultima oară când fusese în Berlin, în vara dinainte, a trebuit, cu băieții, să se strecoare printre dărâmăturile care păruseră să fie peste tot. Acum, dincolo de mormanele de zăpadă, străzile erau în mare parte curățate, iar traficul curgea.

Scoase din geantă un carnețel și verifică o adresă. Întrebă un ofițer de poliție cum ajunge acolo și fu ușurată să afle că era la doar douăsprezece străzi distanță.

În acea zi rece și umedă, mergând prin vântul aspru din Berlin, care sufla din nord, Adeline gândi iar că era cu adevărat remarcabil ce reușise să facă o lună din viața ei. În ziua de după Crăciun, Frau Schmidt a ajutat-o să meargă în fața consiliului local să-i găsească un loc în altă parte.

Când funcționarul a întrebat-o pe Frau Schmidt de ce, i-a zis:

— Ca să nu fie siluită.

Funcționarul, o femeie, s-a înmuiat imediat.

— O să văd ce pot să fac.

— E o bucătăreasă minunată. E o crimă să fie ținută la muncă în câmp.

Funcționara s-a încruntat, apoi și-a bătut buzele cu degetul.

— Cât de bună bucătăreasă?

— Poate să facă o găină bătrână și ațoasă să pară o găinușă de primăvară, i-a zis Frau Schmidt. Face niște tăiței nemaipomeniți și o prăjitură cu mere delicioasă.

— Lăsați-o pe sărmană să vorbească pentru ea. Vorbești rusește? Știi să faci bucate rusești?

Adeline zâmbi și dădu din cap că da.

— Vorbesc rusește fluent și știu să fac multe bucate rusești dintr-o bucătărie ucraineană în care-am muncit cândva.

Funcționara a trimis-o imediat într-o casă mare, de la marginea târgului, reședința unora dintre ofițerii sovietici de rang înalt din regiune, incluzând un colonel Vasiliev, un ins de vreo șaizeci de ani, trupeș și tăios. Dar îi plăcuseră la nebunie cotletele de porc și sosul picant de mere pe care Adeline i le gătise pentru prânz și-a angajat-o pe loc.

Când Adeline s-a întors repede, fericită nevoie mare, la funcționară ca să i se dea o altă locuință, colonelul deja sunase. Se împlinise. Putea să se mute de a doua zi de dimineață într-o încăpere din noua clădire de pe strada principală a satului, nu departe de școală.

* * *

Ajungând la adresa din Berlin pe care i-o dăduse colonelul Vasiliev, Adeline își aduse aminte cât de ușurată fusese în ziua aceea când a sosit acasă la familia Schmidt ca să afle că nici căpitanul Karkov și nici ofițerii lui nu se întorseseră. Frau Schmidt era supărată că Adeline deja se apucase de strâns lucrurile, dar fericită că soarta i se schimbase în bine.

Adeline le spusese băieților că primise o slujbă de bucătăreasă și că o să trebuiască să se mute în sat, mai aproape de prietenii lor pe care îi îndrăgeau. Aveau atât de puține agoniseli, că nu le luase mai mult de o oră să încarce totul în căruța lor mică, pe care Herr Schmidt o ajutase s-o lege la căruța mare.

— Putem să venim înapoi să ne dăm cu sania? l-a întrebat Will.

Fermierul i-a zâmbit și l-a mângâiat pe cap.

— Oricând vrei.

— Întotdeauna ești bine-venit, Will și tu la fel, Walt, i-a zis Frau Schmidt, care insistase să meargă cu ei în sat ca să vadă unde o să locuiască.

S-au pornit când mai aveau douăzeci de minute de lumină, în timp ce fulgi dolofani umpleau aerul înghețat. La jumătatea drumului, Adeline i-a văzut pe căpitanul Karkov și pe ceilalți doi ofițeri venind pe drum, pe jos, spre ei.

Când Karkov i-a văzut pe Adeline, Will și Walt și căruța lor mică, s-a pus de-a curmezișul în fața lor, blocându-le calea. Herr Schmidt a tras frâiele și-a oprit calul.

— Ce e asta? a lătrat Karkov. Ce se întâmplă aici?

— Li s-a dat o altă locuință, în târg, i-a răspuns Herr Schmidt.

— N-am primit nicio informare în sensul ăsta!

— Ordinele colonelului Vasiliev, i-a spus Frau Schmidt. Gătește pentru el acum.

* * *

Săptămâni mai târziu, în Berlin, Adeline rânji amintindu-și de furia de pe chipul lui Karkov care se dăduse la o parte, holbându-se la ea.

L-am bătut de două ori în trei zile, se gândi ea mândră, apoi se duse spre un soldat sovietic care stătea dinaintea unei uși la adresa pe care o căutase. Adeline îi arătă actele și scrisoarea oficială de la colonelul Vasiliev, ce îi garanta trecerea.

Paznicul rus, care nu putea fi mai mare de nouăsprezece ani, dădu din cap și-i înapoie actele zicându-i:

— Cumpără-mi și mie un pic de ciocolată de acolo, bine? Mâncarea pe care o primim e de căcat.

— Nu promit nimic, zise Adeline.

El oftă și-i deschise ușa spre un magazin militar pentru ofițeri sovietici de rang înalt. Intră și ușa se închise în urma ei. Adeline se uită împrejur și simți de parcă îi furase cineva răsuflarea.

Încăperea era lungă și lată, cu un tavan jos și rafturi după rafturi, după rafturi doldora de mâncare. Și nu doar alimente de bază. Erau cărnuri abia venite de la măcelar, vită, porc, vânat de pasăre; apoi hering și alte soiuri de pește care se răceau pe un pat de gheață; și brânzeturi, și miere; și douăzeci de feluri diferite de

votcă și patru mărci de țigări. Ba aveau și caviar beluga pe care colonelul îl pusese în capul listei de cumpărături.

După o viață de nevoi și lipsuri chiar și în cele mai bune momente, Adeline găsi magazinul alimentar al ofițerilor, cu pleiada amețitoare de delicatese și nesfârșitele alegeri, aproape copleșitor. Știa că cei foarte suspuși în ierarhia comunistă trăiau altfel decât oamenii de rând pe care, chipurile, îi sprijineau. Doar că nu înțelesese cât de bine trăiau, pe când ceilalți ca ea sufereau generații la rând.

În timp ce-și făcea cumpărăturile, aduna în capul ei. Spre finalul listei, realiză că ofițerul îi dăduse bani mai mulți decât avea nevoie să acopere cheltuielile de cumpărături. Banii ei personali erau foarte puțini. Plăti pentru lista de cumpărături a colonelului Vasiliev și se purtă ca și cum ar fi vrut să plece, apoi se uită teatral la lista de cumpărături și gemu.

— Am uitat câteva lucruri, spuse ea. Pot să las aici traistele?

Casiera, o femeie plictisită din rândurile Armatei Roșii, ridică din umeri. Adeline se întoarse rapid cu un borcan de dulceață de coacăze, trei tablete mari de ciocolată, o ciocolată mică și o felie de brânză. Le plăti cu banii ei, pentru că știa că unul dintre oamenii colonelului sau colonelul însuși o să-i verifice chitanța și restul cu care avea să se întoarcă. După ce plăti a doua oară, Adeline își înfășură iar basmaua în jurul capului și ieși în frigul de afară. Același tânăr soldat rus stătea acolo, în picioare, bătând din picioare și arătând slăbănog și nefericit.

— Iaca, îi zise ea, dându-i ciocolata mai mică.

Un zâmbet larg înflori pe chipul soldatului care îi mulțumi și-i smuci ciocolata.

Rupând ambalajul, îi zise:

— E adevărat, să știi.

— Ce e adevărat?

După ce apucă o bucată de ciocolată între buze, mestecă și înghiți cu mare plăcere, continuă:

— În Uniunea Sovietică, dacă ai ciocolată, votcă sau țigări, poți să schimbi un da într-un nu și un nu într-un da.

Ea se gândi la asta și zâmbi.

— Cum te cheamă, soldat?

El ezită.

— Dimitri.

— Să ai o zi frumoasă, soldat Dimitri, spuse ea. Azi nu vreau să se schimbe niciun da sau un nu.

Soldatul sovietic își înclină capul spre ea, privind-o oarecum nedumerit, înainte ca Adeline să se întoarcă și să se îndepărteze, încărcată cu traistele ei, câte una în fiecare mână, ca să rămână în echilibru pe drumurile și trotuarele alunecoase. Se gândi la Emil doar a doua oară pe ziua aceea. În noul lor cămin — o cameră mare în casa unei văduve mai tinere decât Frau Schmidt — își continuase obiceiul să se trezească în zori, să se pună cu fața la răsărit și să se gândească la Emil și la promisiunea pe care o i-o făcuse.

Dar, în timpul zilei, mai ales când gătea, observase că-i era mai bine să lase deoparte gândul la el. Faptul că avea puterea de a nu se gândi la el cu orele o făcea să se simtă, în adâncurile ei, cumplit de rău și… Adeline se opri, dându-și seama că probabil cotise greșit o dată sau de două ori, ceea ce-o dezorientă, apoi se rătăci de-a binelea.

O fată care trecea pe lângă ea îi arătă alt drum înapoi spre gară. Două străzi mai încolo, pe același traseu, văzu o coadă de oameni care așteptau în fața ușii unei clădiri deasupra căreia flutura un steag alb cu o cruce roșie. Cum fusese nevoită să stea la astfel de cozi în Wielun, ca refugiată, Adeline se gândi că stăteau să primească îngrijiri medicale.

Dar când o întrebă pe femeia care era ultima în rând, la coadă, îi zise că așteptau acolo întrucât cei mai mulți fuseseră despărțiți de cei dragi în timpul războiului. Clădirea era a Crucii Roșii Internaționale, unde se înregistrau numele și adresele celor care aveau să fie imprimați pe liste mari ce urmau să fie postate în locuri publice din zonele sovietice, britanice, franceze și americane.

Adeline rămase acolo, cugetând dacă să stea sau nu la coadă. Emil fusese dus în est. Zicea c-o s-o caute în vest. Dar cine știe când sau dacă o să aibă vreodată șansa să-i caute pe ea și pe

băieți? Cine știe dacă listele acelea o să mai fie acolo cinci sau zece ani de acum înainte? Se scutură de asemenea îndoieli și de altele care viermuiau în capul ei și-și luă locul la coadă.

N-are ce să strice. Nu-i așa?

Capitolul treizeci și doi

3 februarie 1946
Poltava, Ucraina

Spre sfârșitul lui decembrie, vremea se schimbase, devenind la fel de sălbatică, așa cum fusese în anul de dinainte. Ninsese aproape întruna, prea mult ca să poată fugi, chiar și cu poneiul, și avuseseră parte de zile la rând în care termometrul de-afară, în zona în care amestecau cimentul, nu reușise să sară de minus douăzeci de grade. Cu geruri care depășeau minus patruzeci de grade noaptea, Emil și caporalul Gheorghe deciseseră că ar fi sinucidere curată să încerce să evadeze. Aveau să aștepte un dezgheț care să reducă stratul de zăpadă și apoi un viscol zdravăn care să le acopere urmele.

După ce îi mai murise un muncitor, la cererea lui Emil, caporalul român i se alăturase în atelierul de cărămizi de ciment. Adunau bucăți de lemne rămase pe lângă șantier și le duceau bucătăreselor. Și-au continuat să facă munca de gropar împreună, împingând cadavrele de pe carul tras de ponei la răsăritul și apusul soarelui. La început de ianuarie, trupurile dispăreau aproape peste noapte. Acum zăboveau în loc, în diverse stadii de degradare. Mureau atât de mulți oameni, că lupii și corbii pur și simplu nu făceau față.

Din cei mai bine de două mii de prizonieri care intraseră în marș în Poltava, în mai 1945, mai trăiau trei sute optzeci care munceau să reconstruiască orașul, pentru a se putea întoarce acasă. Și nu părea că boala încetinea în vreun fel sau că moartea lua mai puține forme. Când se stingea o epidemie, începea alta.

— O să fim morți în șase săptămâni, le zise unul dintre muncitorii la amestecat betonul înainte să iasă din atelier în frig.

Caporalul Gheorghe împingea o roabă de var nestins spre copaia în care amesteca el cimentul și-i zâmbi bărbatului. Bătu în

scobitura din cap, înclinând din cap spre Emil.

— O să fie mort în șase săptămâni, pentru că zice c-o să fie mort în șase săptămâni, spuse românul, scuturând din cap și râzând. Dar n-ar zice o dată: „În șase săptămâni, o să fiu într-un crâng cu trifoi înflorit, numai bun pentru miere, alergând după vreo drăguță".

Emil izbucni în râs, în timp ce amesteca ultima tură de ciment cu paleta din lemn, văzând imaginea aievea în mintea lui.

— Pentru că prima parte e posibilă, cealaltă probabil doar o închipuire?

— Ambele sunt închipuiri, ambele sunt visuri pentru ce-ar putea fi, îi zise caporalul serios, aruncând var nestins în copaie. Ambele se pot împlini. În cele din urmă. Dar oamenii nu învață niciodată asta. Nu pricep niciodată că Divinitatea, Atotputernicul, Dumnezeu ne ascultă speranțele și visurile și încearcă să ne ajute. Că-s bune sau rele. Moartea sau câmpurile de trifoi. E alegerea noastră.

— Este?

— Totul e alegerea noastră. N-ai ales tu să gândești altfel întâmplarea din Dubăsari?

— Ba da.

— Și n-a schimbat asta lucrurile?

Era adevărat. De când caporalul Gheorghe îi dăduse un sens nou istorisirii despre Dubăsari, se simțise mai bine psihic și emoțional, cum nu se mai simțise de peste patru ani, câți trecuseră din noaptea aceea îngrozitoare.

— A schimbat lucrurile enorm.

— Păi, iată.

— Dar asta a fost în trecut, îi zise Emil, turnând cenușă în amestecul de beton. Cum poate gândirea să schimbe viitorul?

— Nu să-l schimbe, ci să-l influențeze, îi răspunse caporalul Gheorghe râzând, apucând paleta și amestecând. Felul în care te gândești acum la Dubăsari îți va influența, de azi înainte, viața care va să vină, nu-i așa?

Emil simți atunci că și asta era adevărat, dar nu știa exact de ce. Asta îl enerva, dar a încuviințat din cap.

— Și, dacă te întrebi azi care sunt șansele tale în viitor, o să le vezi? îl întrebă românul mai apoi. O să le găsești în viitor?
— Ce șanse?
— Orice șansă. O șansă să evadezi, de exemplu. Dacă te gândești acum la asta, o să cauți o astfel de șansă în viitor?

Se gândi, într-adevăr, la asta.

— Da, aș căuta.
— E la fel cu orice altceva, îi zise el. Ce cauți, aia găsești, dar numai dacă te duci după visul acela cu toată inima și mintea.
— Nu întotdeauna, îi răspunse Emil.
— Întotdeauna, insistă caporalul Gheorghe. Problema e că majoritatea oamenilor se enervează când nu găsesc ce caută sau nu fac cu ușurință și într-o perioadă scurtă ceea ce încearcă să facă. Renunță după câteva ratări sau câțiva ani de strădanii. Visul care le lumina cândva inima acum începe să le-o întunece, iar gândirea li se schimbă. Își pierd încrederea mult prea repede. Încep să considere mult prea devreme că visul lor nu poate deveni ființă. Problema e că n-au rămas drepți în inima lor destul de mult ca Atotputernicul să miște luna și stelele pe cer, ca visul pe care-l caută să se întrupeze. De îndată ce necredința se cuibărește în inima lor și în gândurile lor, Atotputernicul aude și renunță să-i mai ajute. De asta visurile nu se îndeplinesc. De aceea n-ai făcut mai multe din viața asta a ta, Martel. De asta n-ai trăit să-ți cinstești numele. Și de asta eu *o să devin* prisăcar.

Caporalul îi zâmbea, ceea ce pe Emil îl mânie. Se opri din turnat cimentul în forme.

— Ce vrei să zici că n-am trăit să-mi cinstesc numele?
— Tu tot încerci să fii fermier, dar numele pe care îl folosești — Martel — îi zice Inteligenței Universale o cu totul altă poveste.

Emil se uită nedumerit la el.

— Ce poveste?
— Martel înseamnă „ciocan“ în franceza veche. Chiar dacă ai fost bun, nu ți-e menirea să fii fermier. Menirea ta e să fii constructor. Ești făcut să fii ciocan, nu plug.

Pentru un moment sau două, Emil se strădui să-i înțeleagă românului felul de-a gândi, dar apoi simți că și asta era adevărat.

I-a plăcut mereu să construiască lucruri, de copil, chiar. Dacă se gândea până la capăt, însuși procesul de-a amesteca ciment și de-a face cărămizi îi plăcea.

Îl cercetă iar pe Gheorghe.

— Când zici tu c-ai învățat toate astea?

Caporalul se opri din mestecat și se lăsă în mânerul paletei.

— Îți aduci aminte poate când v-am zis, ție și familiei tale, despre soldatul Kumar. Indianul care era cu mine în tranșeele din Stalingrad?

Au trecut aproape doi ani de la noaptea în care soldatul român le apăruse deodată în valea acelui pârâu, aducând vin îndulcit cu miere pe care-l șterpelise, dar Emil își amintea multe din povestea aceea.

— Nu murise? Aruncat în aer în primul atac?

Caporalul dădu din cap întristat.

— Pentru că el asta credea, c-o să moară. Mi-a zis-o înainte să se întâmple și s-a împlinit întocmai. Soldatul Kumar cunoștea toată înțelepciunea aceea de la bunicu-său din India și totuși a murit, pentru că nu credea în visul unei vieți dincolo de bătălia aceea. A murit, pentru că în inima lui se încrezuse în visul morții lui. Știu că e ciudat și tulburător felul ăsta de-a gândi. Dar știu și că e adevărat. Am visat o viață de prisăcar și am crezut în ea cu toată ființa mea dinainte ca obuzul să mă lovească. De asta am reușit să trec prin luptă. De asta o să supraviețuiesc lagărului din Poltava și-o să mă întorc acasă și-o să mă fac prisăcar.

— Pentru că încă mai ții visul ăsta în inima ta, de acolo de unde nu ți-l pot lua?

Românul îi zâmbi și amestecă din nou, zicând.

— Acum Martel începe să priceapă.

Celălalt bărbat care făcea cărămizi din beton se întoarse cu spatele și rămaseră în liniște. Caporalul Gheorghe părea absolut mulțumit în timp ce muncea. Dar Emil se chinui tot restul zilei să priceapă felul de-a gândi al românului. O mică parte din el voia să-l creadă. O parte și mai mare era profund sceptică.

Mai târziu, în timp ce culegeau lemnele rămase pe șantier pentru bucătăresele de la cantină, îi zise:

— Explică-mi, așadar, cum funcționează treaba asta. Soldatul Kumar chiar credea că Dumnezeu era în spatele chestiei ăsteia?

— Nu Dumnezeu așa cum am fost noi învățați, îi zise el, fluturând o bucată de lemn în direcția ninsorii. Vorbim aici de Divinitate. Totul există întru Divinitate, întru Atotputernicul, Inteligența Universală. Tu, eu, totul.

— N-am nici cea mai vagă idee despre ce vorbești.

Caporalul Gheorghe se încruntă, dar își duse mâna la piept, închise ochii și-și lăsă capul să se legene înainte și înapoi, ca fulgii să-i cadă pe față. O clipă mai încolo, îi deschise, își coborî bărbia și privi în felul acela al lui, cald și domol, care-l făcea pe Emil să se simtă, în mod straniu, legat de el.

Gheorghe zise:

— Soldatul Kumar spunea că, în esență, totul în viață e o singură entitate, o forță universală, de-o inteligență supremă, căreia el îi zicea Divinitatea sau Inteligența Universală, sau Atotputernicul. Eu sunt parte din Divinitate. Tu ești parte din ea, de asemenea. Totul e parte din această forță vie pe care poți s-o numești Dumnezeu, dacă ți-e mai ușor să te gândești la ea așa. Tu ești parte din Dumnezeu și Dumnezeu e parte din tine. De aceea Divinitatea îți pricepe gândurile, visurile și sentimentele, Martel. Atotputernicul e în tine și tu ești în el.

Emil cugetă profund la asta în timp ce căra brațe pline de lemne către cantină. După ce dădură lemnele bucătăreselor, își luară lețcaia și se așezară să mănânce.

— N-ai zis de rugăciuni, îi spuse Emil.

Românul se opri din mâncat supa, cu lingura în aer și se uită la Emil, nedumerit.

— Rugăciuni?

— Ai zis că Dumnezeu ne aude gândurile, visurile și sentimentele, dar n-ai spus de rugăciuni.

— Ah, făcu el, și-și băgă lingura de supă plină în gură. După soldatul Kumar, Divinitatea aude și înțelege rugăciunile și gândurile, dar nu sunt limbajul primar al lui Dumnezeu.

— Bine, zise Emil. Și care e limbajul primar al lui Dumnezeu?

Caporalul Gheorghe zâmbi, își puse mâna pe piept și zise:

— Orice sentiment duci cu tine, în inima ta, Martel, mai ales dragostea. Dacă simți dragoste, Dumnezeu aude cât se poate de clar. Atotputernicul știe și dacă te simți bine. Inteligența Universală îți răspunde când ești fericit sau curajos, sau chiar și atunci când ești calm. Te înțelege atunci când ești recunoscător pentru miracolul existenței tale și se grăbește să te ajute când ai un vis care să-i ajute pe alții. Divinitatea aude toate limbile sufletului și ale frumuseții.

Caporalul deveni serios și arătă spre pieptul lui Emil.

— Toate limbajele inimii, Martel. Soldatul Kumar zicea că, dacă ai inima întunecată și prea multe gânduri negre roind în cap, Dumnezeu ascultă și atunci. Când te chinui și-ți blestemi viața, Atotputernicul ascultă cu atenție. Când nu ai în inima ta sau în rugăciunile tale niciun fel de bunătate. Nici dragoste. Nici dorința de a-i ajuta pe alții. Nici recunoștință pentru miracolul existenței tale. Când ții în inimă ură și furie sau invidie, când cauți să te compari cu alții, când viața e doar despre cum sufăr eu nedreptăți, eu, eu, eu, Divinitatea înțelege și limbajele astea străvechi ale autodistrugerii. Ideea e că Inteligența Universală o să te ajute chiar dacă visurile tale sunt născute din întuneric, dar visurile astea o să te distrugă în timp ce se împlinesc. Dacă nu mă crezi, gândește-te la Hitler sau la oricare alt tiran.

Gheorghe își puse iar mâna pe piept.

— Așa că trăiește aici, Martel. Iubește viața ca și cum ar fi un miracol, fă-o în fiecare zi, în fiecare moment și visează la un mod de a-i ajuta pe alții și Divinitatea te va ajuta și vei merge neatins prin bătălii și o să ai tot ce-ți dorește inima.

Emil nu știa dacă se încredea măcar în jumătate din ce-i spunea românul, dar îi zise:

— Chiar și stupi de albine?

Caporalul Gheorghe râse și scutură lingura către Emil.

— Da, mulți, mulți stupi de albine care să facă miere multă pentru că e bună pentru oameni. Îi face puternici și le dă viață lungă.

* * *

După ce mâncară și duseră carul tras de ponei și pe cei morți către poienița ascunsă de lângă câmpul cel mare, Emil se urcă în pat cu răsunetul vorbelor românului încă învârtindu-i-se în cap. Erau multe de digerat, dar, când începu să se jelească în sine de cât de tare îi era patul și cât de umedă și rece era încăperea, de oamenii care mureau în continuare în jurul lui și de cât dor îi era de Adeline și de băieți, se potoli. Dacă Dumnezeu sau Divinitatea, sau Atotputernicul, sau cum vei vrea să-i zici asculta sentimentele întunecate pe care le simțea în inima lui?

În schimb, încercă să fie recunoscător pentru pat, pentru încăperea umedă și rece, pentru că nu zăcea în zăpadă; și era recunoscător pentru toți bărbații care mureau în jurul lui, deoarece asta îi amintea că el era încă viu, că avea încă șanse, că o să găsească o modalitate să evadeze.

Emil își imagină dezghețul care avea să urmeze, viscolul care-o să vină după dezgheț, așa cum credea caporalul Gheorghe, cu cei doi ștergând-o din cimitirul bântuit, călare pe ponei, în apus, în ninsoare, ferindu-se de câini, ajungând la un tren și fugind spre vest. I se încălzi inima în piept și lăsă entuziasmul acestor visuri să-l însoțească spre somn.

Când se trezi, a doua zi de dimineață, în sunetul triunghiului, încercă să-și închipuie valea verde a lui Adeline, munții și crestele lor înzăpezite, înconjurând o luncă cu iarbă înaltă, luxuriantă, de culoarea smaraldului, în care grâul creștea ca buruiana și prin care curgea un râu cristalin, hrănind totul în cale. Se văzu pe sine, cu o undiță, pe malul acelui râu, așa că-și începu ziua zâmbind.

Emil ieși din beci în întunericul dinaintea zorilor, în ziua de 4 februarie 1946, și văzu zece cadavre înghețate în zăpadă, așezate lângă ponei și dric. Niciun alt prizonier nu se oferi voluntar pentru echipa de îngropăciune, așa că Emil și caporalul Gheorghe se duseră în spatele carului și începură să împingă, în timp ce poneiul îl trăgea peste brazdele înghețate și prin zăpada înaltă, în câmpul mare, apoi în poienița dintre copaci. Erau atât de mulți morți acum pentru care să se roage, încât Emil se temea că n-o să

mai aibă putere s-o facă. Și cum ar fi putut să se simtă bine când vedea așa ceva?

— Încep să cred că ai avut dreptate în multe privințe sau, mă rog, soldatul Kumar a avut, spuse Emil în timp ce se pregăteau să răstoarne trupurile din car. Văd clar acum că rugăciunile mele mi-au fost ascultate în noaptea aceea în Dubăsari, pentru că am simțit că fac ce trebuie, și asta m-a calmat. Dumnezeu mi-a răspuns și n-a trebuit să-i omor pe cei trei copii.

— Așa e.

— Dar cum rămâne cu evreii care se rugau în noaptea aceea?

— Ce vrei să zici?

— Evreii îl implorau pe Dumnezeu să le salveze viețile. I-am auzit și Dumnezeu nu le-a răspuns. Nu le-a răspuns nici celor care au murit în lagăre. Ce-ar avea soldatul Kumar de zis despre așa ceva?

Românul rămase îndelung cu ochii pironiți în gol, apoi scuturã din cap, dădu drumul opritoarei și-și puse umerii sub platforma dricului, împingând. Emil se opinti și el și, cu o bufnitură, zece cadavre înghețate căzură în zăpadă.

Emil rămase în picioare, uitându-se la caporal în timp ce coborau platforma carului și puseră opritoarea înapoi.

— De ce nu le-a răspuns Dumnezeu? De ce Atotputernicul n-a răspuns milioanelor de ucraineni care-au murit de foame sub domnia lui Stalin?

Românul îi zise tulburat.

— Îmi ceri să-ți spun dacă știu planurile Inteligenței Universale, și nu le știu. Dar poate că milioanele de oameni din Ucraina au murit, ca oameni cum ești tu să fugă precum niște nomazi când au șansa să-și facă o viață mai bună în vest. Poate că atât de mulți evrei au murit ca cei rămași să devină cel mai rezistent și mai puternic popor de pe fața pământului, oameni care să se asigure că niciodată în lumea asta n-o să mai existe lagăre ale morții sau ale foametei. Niciodată.

Și când se porniră înapoi spre șantierul spitalului, Emil se gândi la acei nomazi și supraviețuitori și simți un junghi în inimă și înțelese că, și dacă Gheorghe avea dreptate, chiar dacă cei

flămânzi ajungeau în vest și prosperau, iar evreii care supraviețuiseră deveneau cel mai rezistent popor de pe planetă, ei tot ființe umane aveau să fie și tuturor li se vor frânge în continuare inimile din pricina a ceea ce li s-a întâmplat lor și familiilor lor.

* * *

În acel februarie, timp de aproape două săptămâni, vremea se uscase, dar frigul persista, ascuțit, mușcând până la os. Echipa de îngropăciune adâncise cărarea prin câmp, spre poieniță, unde a continuat să azvârle cadavrele într-un ritm constant, de cinci pe zi.

Emil vedea zăpada tasându-se în pădure, dar cerul era atât de senin, că, dacă ar fi încercat să evadeze, el și caporalul Gheorghe ar fi putut fi urmăriți și prinși cu ușurință. Cu fiecare zi care trecea, simțea cum îndoiala i se strecura în gânduri puțin câte puțin și cum întunericul se adâncea în inima lui.

Dar credința caporalului Gheorghe rămânea nestrămutată.

— Vor veni un dezgheț și-un viscol.

Pe la mijlocul lunii, viscolul îi apăru lui Emil în vis. Se văzu mânând poneiul împreună cu românul în poiană, în timp ce fulgii se întețeau, devenind o ninsoare în toată regula. Vântul se asprise, punând o perdea de zăpadă între ei și gardienii ruși, în vreme ce ei desfăceau poneiul de căruț, încălecau și o luau la galop. Zăpada era până la genunchi, dar ei păreau să alunece prin ea, ca niște spirite, dispărând în pădure și în întuneric.

Dar apoi au venit zorile și zăpada curgea în continuare, iar poneiul asuda din greu. Au ieșit dintre copaci, ca să vadă un tren oprit. Înaintea lor, la locomotivă, erau câțiva bărbați care curățau un copac căzut pe șine.

Bărbații au urcat în tren. Emil și caporalul Gheorghe au rupt-o la fugă mergând pe vine spre cel mai apropiat vagon de marfă. Emil a ajuns primul la scară, aducându-și aminte de sora lui mutilată și a apucat de fiecare treaptă cu forță, să nu cumva să-i scape. Trenul a oftat și s-a pus în mișcare în timp ce el urca.

— Martel!

Emil s-a uitat îndărăt și a văzut că românul n-avea decât o mână prinsă de scară și se chinuia să țină pasul cu trenul. Emil și-a întins mâna. Dar caporalul i-a dat drumul și-a căzut. Emil s-a aruncat după el în întuneric.

* * *

Când auzi triunghiul sunând, Emil se ridică cu repeziciune din pat. De ce nu-l trezise cineva mai devreme? Sări în picioare, își puse hainele greoaie pe el, se căută de cele o sută de ruble pe care le economisise toată iarna culegând găteje și bucăți de lemne pentru bucătărese și fugi rapid pe scări și în aerul înghețat ca să intre în formație. Carul tras de ponei era acolo, dar era gol.

Emil era surprins. Trecuseră mai bine de cinci săptămâni de când avuseseră o noapte în care să nu fi murit vreunul dintre prizonieri. Un gardian care, de obicei, însoțea echipa de gropari stătea acum în picioare lângă car.

— Niciunul? întrebă Emil în rusă.

Gardianul scutură din cap și zise:

— E bine pentru tine, dar găsește pe cineva care să vrea să mănânce rații duble și să te ajute în seara asta la ciment. Românul a fost transferat.

Emil simți că i se frânge stomacul.

— Transferat? Unde? De ce?

— A fost trimis în sud, la Marea Azov, într-un lagăr de maximă securitate, înainte să încerce să evadeze din echipa de gropari. Așa a evadat din lagăr de două ori până acum. Ți-a zis treaba asta?

Gardianul se uită cu atenție la Emil.

— Nu, zise Emil. Nu vorbea decât despre miere și cum o să se facă prisăcar.

Gardianul ridică o sprânceană.

— Eh, ăsta e un vis frumos care n-o să se împlinească. Cel puțin, nu unde se duce el. Alinierea. Ai mâncare de mâncat și cărămizi de făcut.

Așa cum făcu din prima zi de când ajunsese în Poltava, Emil încercă să urmeze regulile de supraviețuire ale părintelui său. Și, ca o cinstire adusă caporalului Gheorghe, încercă să fie recunoscător în cantină unde își mânca rațiile duble de unul singur și încercă să creadă în inima lui că va scăpa de acolo.

Dar, mergând spre atelierul de ciment, Emil se simți iar singur. Pe la miezul zilei, recunoscu față de sine că îi lipsea românul și perspectiva aceea diferită pe care o avea aproape asupra tuturor lucrurilor din viață.

Da, fusese lovit în cap. Dar rana aceea păru să-l fi trezit pe român la un fel de-a gândi la care Emil nu mai fusese expus înainte, un fel de-a vedea lumea dincolo de ce se vedea, un loc în care toate erau legate între ele și unde visurile se împlineau de-adevăratelea, un loc în care imaginația, credința și strădania întâlneau scânteia slavei divine, pentru a deveni un om întreg și adevărat, și bun.

Din motive pe care nu le putea explica, felul acesta de a gândi îi umplea sufletul lui Emil de căldură. Îi dădură lacrimile și aproape că izbucni în plâns. Dar nu erau lacrimi de jale, de dor sau de durere. Stătea acolo, în mizeria din atelierul de ciment, în mijlocul unei Poltave mâncate de boală, distruse dincolo de orice speranță, vrând să plângă de bucurie pentru că-și dăduse seama că Gheorghe îl lăsase alt om de cum îl găsise, îl schimbase în feluri nebănuite, simțindu-se binecuvântat și umil în fața miracolului tuturor lucrurilor ce se desfășurau acum dinaintea lui.

Pereții jalnici din lemn. Grămezile de amestec de pietriș, cenușă și var nestins care se împuținau. Copăile pentru amestecat. Formele de cărămizi. Spitalul în construcție de afară. Mâncarea cumplită. Beciul muzeului. Ruinele Poltavei. Morții. Caporalul. Propria-i viață. Iubirea lui. Copiii lui. Nevasta lui. Destinul lui. Evadarea lui.

Își spuse că nu trebuia decât să aleagă o cale și s-o urmeze, încrezându-se în inima lui să-l ducă acolo unde voia să ajungă. Pas cu pas spre vest și spre libertate. Pas cu pas spre Adeline și spre băieți.

* * *

Cele șaisprezece zile care urmară deșteptării lui în fața nesfârșitelor posibilități fură la fel de seci ca și cele șaisprezece de dinainte. Iar colegii lui de încarcerare începuseră iar să moară câte cinci sau șase pe zi. Dar Emil nu băga nimic în seamă. Se duse la muncă în atelierul de ciment, după care trudi în echipa de gropari, știind că viscolul avea să vină, pentru că viscolul venea întotdeauna.

Își spunea în sine iar și iar, în timp ce se uita întruna pe cer și peste tot în jurul lui, într-o stare de uimire care nu mai contenea. Își dădu seama că până și temutul beci al muzeului, coșciugele atâtor și atâtor oameni, toate păreau acum să facă parte din visul altcuiva. Emil continuă să culeagă lemne pentru bani și să se roage pentru morți în momentul în care îi deșerta. Se ducea la culcare, recunoscător pentru fiecare moment al zilei, și se deștepta asemenea.

Abia spre sfârșitul lui februarie veni și înghețul, și abia pe la mijlocul primei săptămâni din martie 1946 începu Emil să audă șoaptele unui viscol. Timp de două zile, gardienii nu vorbeau decât despre asta. Prognoza le anunțase un vifor, cu căderi masive de zăpadă, ger crâncen și vânturi puternice. Orice activitate avea să fie suspendată până trecea.

În ziua de 9 martie 1945, Emil se trezi înaintea zorilor, convins că izbăvirea era aproape, că în dimineața asta sau în seara asta avea să primească șansa de a împlini visul caporalului Gheorghe de a evada. Când ieși din beci, zăpada curgea deja cu vioiciune, destul de abundentă cât să acopere urmele. Vântul se înteți se și el și erau două cadavre care trebuiau duse cu carul tras de ponei.

Plec din locul ăsta în astă-dimineață. Emil își jura, iar și iar, în timp ce se îndrepta spre car. *N-o să mai dorm în beciul ăsta în noaptea asta și niciodată de azi înainte.*

Ajunse la car și văzu acolo un gardian pe care nu-l știa, o rusoaică masivă în locul bărbaților care îl însoțeau de obicei.

— Fac parte din echipa de gropari, zise Emil în rusă.

— Nu și azi, îi zise ea. Azi mergi cu mine. Urcă-te în camionul de colo.

— Dar cadavrele, spuse el. Nu e drept să stea aici toată ziua.

— De ce? i-o întoarse gardiana. Crezi că le pasă dacă-s mâncați de lupi dimineață sau seara? Nu. Urcă în camion.

— Dar unde-o să merg? Eu lucrez și pe șantierul spitalului, fac cărămizi din beton.

— Nu și azi, pentru că aproape ai rămas fără var și urmează să primim o încărcătură.

Emil știa că, într-adevăr, rezervele de var se împuținau. Se uită la car și la ponei și-și spuse c-o să se întoarcă înainte de căderea nopții. O să se ducă singur în cimitir, se hotărî în clipa în care urca în spatele camionului. O să evadeze în noaptea aceea.

Nu dură mult și alți trei prizonieri se urcară în spatele camionului cu el. Fuseră duși la cantină devreme ca să mănânce și, până au terminat, ceilalți două sute patruzeci și nouă de prizonieri din lagăr, câți mai rămăseseră în viață, erau aliniați afară.

Urcară înapoi în camion și porniră la drum. Emil închise ochii și se văzu în visul acela pe care-l avusese înainte să-l fi transferat pe caporalul Gheorghe. Mergea cu viteză pe lângă un tren care rula agale pe șine, pregătit să se prindă de-o scară.

Emil fu impulsionat de acea viziune. *Asta e noaptea mea*, își zise el și simți recunoștință în inima lui pentru un astfel de gând. *În noaptea asta, Atotputernicul îmi trimite un miracol*.

Dar când ajunseră în gară, iar el văzu marfarele încărcate cu var nestins pe o linie deviată, secundară, întinsă pe lângă și dedesubtul unui peron acoperit pe care se descărca marfa, și camioanele de transport de fiecare parte a platformei de încărcare așteptând ca varul să fie transferat, Emil începu să se îndoiască iar că ar putea să termine treaba așa de repede.

* * *

Într-adevăr, după zece ore de trudă, Emil și ceilalți trei abia dacă ajunseră să treacă la cel de-al doilea camion cu var nestins.

Viforul deja așternuse doisprezece centimetri de zăpadă, iar ninsoarea curgea întruna. Nu mai avea decât o oră până se întuneca. Se tot uita la rusoaica masivă care îi păzea, sperând c-o să pună capăt zilei de muncă. Dar ea nu se mișca.

În cele din urmă, se duse la ea.

— Trebuie să mă întorc să mă ocup de îngropăciune.

— Iar eu am primit ordin să vă țin aici până terminați, se răsti ea. O să se ocupe altcineva de cadavre azi.

Gardiana o spusese cu asemenea finalitate, că Emil se întoarse, știind că fusese învins, cel puțin pentru ziua aceea. Înainte vreme, ar fi fost mânios de astfel de potrivnicie, încă o dovadă a unei existențe brutale, nefericite, lipsite de noroc. Dar nu lăsă furia să-l consume. Se întoarse pur și simplu la muncă, încredințat că, dacă n-o să scape azi, atunci o să scape mâine. O simțea în inima lui, în fiecare fibră a ființei lui.

Noaptea veni peste ei. Vântul răscolea zăpada. Încă un tren intră în depoul gării dincolo de linia secundară și de platforma de încărcare unde Emil încărca varul cu lopata într-o roabă și apoi în remorcile camioanelor. Hotărât să termine ca să nu se mai întoarcă dimineață, nu făcuse nicio pauză de când vorbise cu femeia care îi păzea, și asta fusese acum mai mult de o oră.

Emil se duse la ea acum și-i zise:

— Cer permisiunea să mă piș.

Înainte ca ea să-i poată răspunde, se auzi un *bang!* surprinzător.

Unul dintre camioanele cu remorcă alunecă pe gheață la ieșirea din depou și se ciocni de altul care încerca să intre. Gardiana o luă într-acolo cu pași apăsați.

Emil strigă după ea.

— Cer permisiunea să mă piș!

— Acordată! răcni ea și începu să alerge spre cei doi șoferi care ieșiseră din cabinele camioanelor și păreau gata să se ia la bătaie.

Emil coborî de pe platforma de încărcare pe macazul dintre cele două vagoane de marfă și sări de partea cealaltă a liniei secundare, aterizând în zăpadă, la vreo douăzeci de metri de celălalt tren care se oprise. Se porni să se desfacă la pantaloni, când îl lovi o senzație bizară, care-i trimise fiori pe șira spinării.

Și apoi Emil văzu de ce. Celălalt tren. Dacă avea dreptate, dacă nu-și pierduse complet simțul orientării, trenul din fața lui se îndrepta spre vest.

Nu avu mai mult de o fracțiune de secundă de ezitare înainte să-și amintească de cum îi spusese caporalul Gheorghe că visurile se împlinesc aproape întotdeauna în feluri neașteptate, că Inteligența Universală aproape întotdeauna are un plan mai bun pus deoparte pentru visurile tale. Își închipuise poneiul și o călătorie nebună, călare și cum se oprea trenul din pricina unui copac căzut. Dar așa era mult mai simplu. Așa era mult mai ușor.

Își amintise cum îi spusese lui Adeline că o să recunoască drumul spre libertate de cum avea să-l vadă și acum libertatea era chiar acolo, dinaintea lui, gata să fie culeasă.

Trenul în direcția vest începea să se pună în mișcare, cu roțile scârțâind și înecând strigătele rusoaicei și ale celor doi șoferi de pe platforma de încărcare. Simțind că-i crapă inima de fericire, Emil o luă în fugă spre tren, apucă de cea mai apropiată scară și urcă rapid pe ea.

Vagonul n-avea acoperiș. Era un marfar descoperit și aproape plin de cărbune acoperit cu zăpadă. Pe măsură ce trenul prindea viteză spre o secțiune luminată a depoului, Emil se aruncă în marfar și se întinse lat pe cărbuni, cu fața la pământ, spunându-și iar și iar să aibă credință, să se încreadă că s-a sfârșit, că deja plecase.

Simți cum trenul prinde viteză, auzi voci, dar niciun strigăt. Și apoi totul se înnegri și fu înghițit de furtună și tot ce putu auzi era clămpănitul trenului pe șine și fluieratul, și geamătul vântului. Emil se ridică în genunchi și văzu luminile Poltavei stingându-se prin perdeaua de nea dindărătul lui.

După aproape două sute și nouăzeci și cinci de zile în purgatoriu, după ce-a văzut aproape o mie opt sute de deținuți ca el murind în jurul lui și după ce-a transportat și s-a rugat asupra atâtora dintre trupurile lor, Emil își dădu capul pe spate, întinse brațele larg să cuprindă cerurile care cerneau zăpada, știind cu certitudine că prin voința de nestrămutat a unui om și prin slava trainică a Celui de Sus, visurile chiar pot deveni realitate.

Capitolul treizeci și trei

9 martie 1946
Gutengermendorf, Germania sub ocupație sovietică

La aproximativ o mie șapte sute de kilometri depărtare, Adeline îi puse pe băieți la somn, le sărută frunțile amândurora și ieși din dormitor, știind că ambii o să adoarmă în câteva clipe. Se duse în bucătărie unde Katrina Holtz bea ceai.

— Încă mai sunt aici? o întrebă Adeline pe stăpâna casei, o femeie între două vârste.

— Fuseră și se tot duseră, dezamăgiți ca întotdeauna, spuse Frau Holtz și râse.

— Să-i zic Ericăi să vină sus?

— Nu, a zis că-i place acolo jos. Are timp de citit.

Deși cei doi soldați sovietici care locuiau peste hol de Adeline nu-i dăduseră niciun fel de atenție, pe nepoata orfană a lui Frau Holtz, Erica, o fetișcană de șaptesprezece ani, cu siguranță o băgaseră în seamă. Timp de șase nopți pe săptămână, Erica era prin preajmă și se purta frumos cu rusnacii, dar fără să fie vreo clipă provocatoare. Însă sâmbătă seara, mătușă-sa o trimitea în beci, într-un spațiu ascuns în spatele unui rând de rafturi înalte și late pe care erau îngrămădite borcane, și cărți, și unelte.

Adeline nu se mai simțea atât de amenințată, încât să trebuiască să-și petreacă nopțile de sâmbătă în biserica veche. Faptul că lucra pentru colonelul Vasiliev rezolvase problema asta, oferindu-i un scut invizibil, dar puternic și bine înțeles. Câtă vreme își punea priceperea într-ale bucătăriei în slujba colonelului și el era mulțumit și fericit, ea credea că e în siguranță. Iar Vasiliev îi dăduse mână liberă să se ducă în Berlin și să cumpere de la magazinul de delicatese al ofițerilor sovietici de unde cumpăra lucruri și pentru sine, pentru băieți, dar și pentru Frau Holtz și Frau Schmidt.

Însă nu se mai ducea aproape deloc la soții Schmidt; căpitanul Karkov încă mai locuia acolo și ea prefera să-l evite. Dar, din când în când, mai dădea peste Frau Schmidt în sat și aflase că avea nevoie de ciocolată pentru gătit, cu ocazia zilei bărbatului său.

— O să-i fac o surpriză lui Frau Schmidt și-o să mă duc cu niște pachete, îi spuse Adeline proprietarei sale. Promit că n-o să dureze mult.

— Ești sigură? îi zise Frau Holtz. E sâmbătă noaptea.

— O s-o iau pe drumurile lăturalnice, peste câmp. N-o să mă vadă nimeni și sunt sigură că ofițerii sovietici care locuiesc la ea au plecat deja spre Berlin, pentru o noapte de chefuit.

Vedea că aceasta nu prea era de acord, dar ieși din bucătărie, își puse cizmele în picioare și haina pe ea, în buzunarul căreia avea o tabletă de ciocolată, apoi își înfășură broboada în jurul capului. Ieșind pe ușa principală a casei pitice, de culoarea mușchiului a lui Frau Holtz, Adeline trase adânc în piept aerul rece, își puse mănușile de lână și așteptă ca ochii să i se adapteze. O luă spre stânga, prin porțile mari, rabatabile, călcând cei cinci centimetri de zăpadă nouă, dincolo de hambarul imens, din cărămidă, unde își pusese spre păstrare căruța lor mică.

Ridicând zăvorul dintr-o poartă mică, aflată în spatele hambarului, trecu pe sub crengile golașe ale ulmilor și ieși în câmp. Secera de pe cer se oglindea în zăpadă, dându-i suficientă lumină cât s-o apuce spre colinda dincolo de care se afla ferma familiei Schmidt. Era pe la jumătatea drumului când îi veni primul gând la Emil din ziua aceea.

* * *

Adeline se opri brusc, pentru că-și dădu seama că nu se trezise dis-de-dimineață să se ducă afară să privească răsăritul. De când nu mai face asta? De ieri? De alaltăieri?

Simțindu-se pustiită pe dinăuntru, Adeline înțelese că trecuse mai bine de o săptămână de când se rugase și se uitase la cele câteva fotografii pe care le avea cu Emil. Săptămâna trecută vremea fusese groaznică. Era adevărat, dar de atunci încoace a tot

fost senin. Nu avea nicio scuză. Și a uitat să se roage cu băieții înainte de culcare!

Își plecă fruntea, închise ochii și încercă să vadă chipul zâmbitor al lui Emil. Și-l amintea cu destulă claritate în ziua în care s-au cunoscut, un flăcău atât de tânăr, de rezistent și de sfios, care deja trecuse prin atât de multe și supraviețuise. Își amintea cât de mult îi plăcea să râdă și să cânte, și să danseze când servea ceva bere sau vin de casă. Dar cealaltă amintire clară pe care reușea s-o vadă era chipul lui chinuit în timp ce era târât de milițienii polonezi.

Du-te în vest, Adeline! Du-te cât poți de mult spre vest și promit c-o să vă găsesc!

Acolo, în câmpul de floarea-soarelui, secerat și acoperit de zăpadă, cuvintele lui Emil îi răsunau în cap când deschise ochii și începu iar să meargă, încercând a socoti cât trecuse de când fusese luat de lângă ea. În momentul în care își dădu seama că în acea zi se făcuse anul, se opri din nou, iar mâinile înmănușate i se duseră la gură încercând să înăbușe suspinele de plâns, pentru că era singură și nu știa nimic de el. *Mai trăiește? Unde e? În Siberia? Într-una dintre minele acelea?*

Gândul la iubitul ei Emil înrobit, căznindu-se într-un tunel îngust, îngrămădit și fierbinte, dedesubtul unui pustiu înghețat, aproape c-o îngenunche pe Adeline. Dar apoi o pală de vânt îi spulberă zăpadă în față, zdruncinând-o, făcând-o să-și dea seama că-i era frig. Frig de-i clănțăneau dinții.

Adeline încercă să alerge ca să se poată încălzi, dar zăpada era prea adâncă în unele locuri și un șir de întrebări începu să i se formeze în cap și să i se repete în cerc: Era viu? O să-l mai vadă vreodată? Dacă trăia și cumva o găsea, avea să-l recunoască dacă-l vedea? Băieții o să-l recunoască? Un an sau doi, sigur. Dar zece ani? Un deceniu în care să nu-l mai fi cunoscut?

După ce reuși să urce culmea dealului și mergea pe lângă hambarul familiei Schmidt, încerca să-și spună că era în stare să reziste zece ani, dacă Emil putea. *Dar dacă el nu putea rezista? Când e momentul în care renunț?*

Maică-sa nu renunțase niciodată și taică-său nu s-a întors. Mama lui Emil nu renunțase să-și mai vadă bărbatul și el a apărut la ușa ei, viu, dar distrus.

Ajungând pe veranda din față a casei, se întrebă ce-ar fi viața ei dacă asta va fi și soarta lui Emil și simți pe umeri o povară care aproape o strivi. Se scutură de ea imediat. Nu-i era de niciun folos să gândească așa. Trebuia să-și păstreze credința că el o să se întoarcă întreg. Între timp, trebuia să trăiască pentru băieți, păstrând vie în inimă amintirea tatălui lor. *Dar dacă eu nu reușesc să-mi amintesc cum trebuie chipul lui, ei cum o să reușească?*

Adeline se pregătea să bată la ușă, când auzi muzică de pian. Se piti și se uită pe sub paravan să-i vadă pe fermier și pe nevastă-sa stând unul lângă celălalt la pian. Frau Schmidt cânta și bărbatu-său o privea cu asemenea iubire nesfârșită, că Adeline zâmbi printre lacrimi de dragul lor. Erau căsătoriți de patruzeci de ani. Trecuseră printr-o nespusă tragedie și totuși dragostea lor nu doar că supraviețuise; se adâncise și înflorise. *N-ar trebui să-i dea speranță?*

Se gândi să nu mai bată deloc și să-i lase pe cei doi singuri. Dar apoi muzica se opri și-l auzi pe Herr Schmidt bătând din palme.

Frau Schmidt fu fericită din cale-afară când Adeline ciocăni la ușă, în cele din urmă, întâmpinând-o ca pe-o soră regăsită și sărutând-o pe obraji când îi înmână ciocolata. Herr Schmidt le zise că el se duce la culcare și urcă la etaj. Căpitanul Karkov și oamenii lui erau în permisie la Berlin, slavă Cerului!

Adeline îi spuse că nu stă mult, că trebuie să se întoarcă, în caz că unul dintre băieți se trezește, dar sfârși prin a petrece o oră cu prietena ei. O ascultă pe femeia mai în vârstă povestindu-i cum se temea pentru sănătatea bărbatului și ea îi povesti de-ale ei.

— Mă întreb câteodată cine-o să fiu fără Emil, îi zise Adeline.

— O să fii tot dumneata, îi zise Frau Schmidt domol.

— Poftim?

— Ești deja fără el, Adeline. Așa că o să fii tot dumneata și fără el în viitor și, din câte am văzut, a fi Adeline Martel e mai mult decât destul ca să te descurci indiferent ce-ți rezervă soarta.

O îmbrățișă pe bătrână și-i mulțumi pentru bunătatea ei și pentru tot sprijinul pe care i-l oferise.

— Îți mulțumesc, îi zise Frau Schmidt și-o îmbrățișă la rândul ei. Ești o prietenă bună.

Adeline se simți mult mai bine când plecă de acolo. Știind că sovieticii erau la Berlin, se hotărî s-o ia spre sat pe drumul principal. În depărtare se auzeau câini lătrând. Zăpada scrâșnea sub cizme, dar în aer era o aromă plăcută. Venea primăvara.

O auzise pe Frau Schmidt spunându-i: *A fi Adeline Martel e mai mult decât destul ca să te descurci indiferent ce-ți rezervă soarta*.

Era adevărat? se întreba Adeline. *Până acum, da, dar…*

* * *

O mașină apăru deodată. Farurile veniră din fața ei pe drum, orbind-o. Își aruncă mâneca de la haină la ochi ca paravan, auzind o portieră trântindu-se.

— Frau Martel? se auzi vocea plăcută a unei femei.

— Da? zise Adeline nesigură și se opri. Cine sunteți dumnevoastră?

— Locotenent Eloise Gerhardt, din cadrul *Kommissariat 5 al Deutsche Volkspolizei*, Poliția Populară. Am vrea să schimbăm câteva vorbe, te rog frumos. Haide, pot să te duc acasă în timp ce vorbim.

Adeline ezită.

Vocea locotenentului Gerhardt deveni mai aspră.

— Frau Martel, fă cum ți se zice. Nu ai de ales.

Adeline se dădu bătută și merse prin strălucirea orbitoare a farurilor ca să vadă că ofițerul partidului era o femeie voinică într-o haină lungă, verde-cenușie, din lână. Era brunetă, tunsă scurt, cu o bărbie pătrățoasă, un nas proeminent și o căutătură aspră.

— Te rog, spuse locotenentul Gerhardt, făcându-i semn spre portiera deschisă. După dumneata.

Adeline urcă în berlină fără nicio tragere de inimă, văzând că la volan era un bărbat. Polițista se așează lângă ea, zicând:

— Ține lumina dinăuntru aprinsă și du-o pe Frau Martel acasă cătinel, pe drumul cel mai lung, te rog. Avem multe de discutat.

Șoferul mormăi și băgă mașina în viteză. Se aprinse lumina de deasupra.

Locotenentul Gerhardt zâmbi.

— O să-mi răspunzi cinstit la întrebări, nu-i așa? Altfel, n-o să fie bine pentru dumneata.

Adeline abia atunci înțelese că acest *Kommissariat 5* al Poliției Populare însemna, de fapt, că ea stătea de vorbă cu un soi de ofițer al poliției secrete, ca unul dintre cei care l-au luat pe taică-său acum multă vreme.

— Nu-i așa? repetă locotenentul Gerhardt, pe un ton ceva mai rece.

— Da, se bâlbâi Adeline. Dacă pot.

— Bun. Gătești pentru colonelul Vasiliev?

— Da. Și pentru câțiva dintre ofițerii lui de rang înalt.

— Te duci des în Berlin în magazinul militar special la cererea colonelului?

Încruntându-se, gândindu-se de ce o întreba așa ceva, Adeline zise:

— Da. Îmi dă o listă și bani. Mă duc și mă întorc. Întotdeauna există o chitanță.

— Recunoști că ești un mușteriu frecvent în magazin în numele colonelului Vasiliev. Te duci mai des decât oricare alt mușteriu. Știai asta?

Adeline scutură din cap.

— Nu.

— E adevărat. Partidul ține totul la catastif. Vezi dumneata, colonelul acesta al dumitale e un lacom. Crede despre sine că e mai bun decât ceilalți care cumpără de acolo și profită de poziția lui ca să se îmbuibe.

Adeline nu spuse nimic.

Locotenentul Gerhardt zâmbi.

— Și dumneata profiți, de asemenea, de poziția dumitale, nu-i așa, Frau Martel?

Nu știa ce să-i răspundă.

— Se pare că întotdeauna uiți să cumperi ceva după ce-ai plătit deja pentru trebuințele colonelului, continuă ofițerul poliției secrete. Apoi cumperi ce vrei și la ieșire îi dai șperț santinelei. Da?

Adeline înghiți un nod dur, apoi dădu din cap.

— Da. Eu…

— Dumneata ești o contrabandistă, Frau Martel. Iar asta e o crimă la adresa partidului și statului. Ai putea fi trimisă la închisoare asemenea bărbatului dumitale, iar copiii ar putea ajunge în orfelinat.

— Nu, vă rog! strigă Adeline, lovită de panică. Au fost niște mărunțișuri. Niște dulciuri pentru băieții mei. Câteva lucrurile de trebuință pentru Frau Schmidt. E bătrână și…

— Partidului nu-i pasă de câți ani are Frau Schmidt sau de nevoile ei, zise locotenentul Gerhardt cu asprime. Apoi chipul i se îmblânzi. Dar îi pasă de dumneata, Adeline. Așa c-o să te potolești cu contrabanda și o să ne zici săptămână cu săptămână ce cumpără colonelul Vasiliev sau ce face și e ieșit din comun sau dacă îți pare beat sau îmbuibat de mâncarea dumitale. Pricepi ce-ți zic?

Adeline pricepea. Crescuse sub Stalin. Știa cum îmboldeau comuniștii vecini împotriva vecinilor, muncitori împotriva șefilor, bărbați împotriva nevestelor, semănând frică în cultura unui popor într-un mod care înăbușea orice fel de gândire. Și când se săturau de tine, te trimiteau departe, pentru fărădelegi pe care nu le-ai comis și nu te mai întorceai vreodată.

— Pricepi?

— Da, zise Adeline, înclinând din cap. Pricep.

— Bine, zise locotenentul Gerhardt. Nu aici locuiești, drept înainte?

Adeline se simțea așa de dezorientată, că se uită de două ori înainte să încuviințeze.

— Da, acolo, unde sunt porțile 'celea mari și hambarul.

Șoferul trase într-o parte. Adeline se întinse după mâner, doar ca să-i simtă mâna ofițerului secret încleștată ca o gheară pe umărul ei.

— Încă o întrebare înainte să pleci, îi zise locotenentul Gerhardt și zâmbi în felul acela atoateștiutor de care Adeline învățase deja să se teamă. În Berlin, ți-ai pus numele și adresa lui Frau Schmidt pe o listă a Crucii Roșii Internaționale.

De unde știe asta?

— Da, zise Adeline, temătoare iar. Lista e pentru refugiați, pentru familii care încearcă să se regăsească. Am pus adresa lui Frau Schmidt, pentru că nu știam cât o să stau în casa unde sunt acum.

Ofițerul poliției secrete îi zise:

— De ce-ai face așa ceva?

— Le-am pus acolo sperând ca într-o bună zi Emil să le vadă.

— În Berlin? Când el e în est?

— Am…

Locotenentul Gerhardt nu spuse nimic preț de câteva clipe lungi.

Simțind cum i se strânge gâtul, Adeline tremură de emoție, chinuindu-se să i se uite femeii în ochi.

— Îmi vreau bărbatul înapoi. E un lucru așa de rău, doamnă locotenent?

— Nu, dar dac-aș fi în locul dumitale, mi-aș lua gândul c-o să se mai întoarcă vreodată. Din ce-am înțeles, lagărul în care a fost trimis e împânzit de boli. Bărbații aceia mor pe capete în fiecare zi.

— Emil? întrebă ea, auzind cum îi tremură vocea.

— Nu știu. Partidului i s-a zis că abia dac-a mai rămas vreunul viu pe-acolo. Îmi pare rău, Frau Martel. Dar cu cât mai repede te consolezi cu ideea că e mort sau c-o să fie mort curând, cu atât mai repede o să începi o viață nouă. Poți să ieși din mașină acum, Frau Martel, dar o să ne vedem săptămâna viitoare, după ce pleci de la muncă, da?

Adeline era ametită de știrea sorții lui Emil. *Un lagăr împânzit de boli… bărbați care mor pe capete… abia dacă a mai rămas vreun prizonier viu*. Dădu vag din cap și deschise portiera. Când intră în casă, nu-i răspunse lui Frau Holtz, care o strigase din bucătărie, întrebând-o de ce-a durat așa de mult. Nu făcu decât să-și pună

haina și basmaua în cui, să-și scoată cizmele și să se ducă în dormitor.

Închizând ușa în urma ei, rămase în picioare, în întuneric, ascultând respirația fiilor ei. Fiilor lui Emil. Adeline începu să plângă, dar se întări într-atât încât să se dezbrace și să se urce în pat. Walt se vânzoli și se învârti, venind lângă ea. Ea își pironi privirile în întuneric, ascultând vocea domoală, brutală a locotenentului Gerhardt.

Îmi pare rău, Frau Martel. Dar cu cât mai repede te consolezi cu ideea că e mort sau c-o să fie mort curând, cu atât mai repede o să începi o viață nouă.

Adeline își înfășură perna în jurul capului cu amândouă mâinile, mușcă din țesătură și, în sfârșit, își dădu drumul să urle.

Capitolul treizeci și patru

10 martie 1945
La două ore vest de Poltava, Ucraina

Emil tremura așa de rău deasupra vagonului cu cărbuni, că nu se putea stăpâni. Hainele lui grele din lână erau acum acoperite cu un strat de zăpadă udă și stătea în bătaia vântului șuierător. Ce-a avut în cap când s-a suit în trenul ăsta? O fi scăpat el din lagăr, dar urma să moară în curând dacă nu găsea un adăpost de un fel sau altul.

Emil încercase să sape în cărbune, gândindu-se că poate o să se ascundă sub el și să lase doar o gaură prin care să respire. Dar, după primii câțiva centimetri săpați, dăduse de un strat de gheață care se formase între bucățile de cărbune de dedesubt. Încercase să lovească cu bocancul, doar ca să se dezechilibreze și să cadă peste marginea trenului care oprea destul de des la răscruci, dar în mare parte se mișca mai repede decât cel care îl adusese în est. Credea că era cam la șaptezeci și cinci de kilometri de Poltava, dacă nu și mai mult.

Tremuratul se înrăutățise. Gândurile i se încețoșau. Știa că nu are mai mult de câteva minute până să moară înghețat. Auzind iar frânele schelălăind și trenul încetinind din nou, Emil începu să se târâie până ajunse în capătul vagonului descoperit. În cele câteva momente câte îi trebuiau trenului ca să oprească de tot, Emil își îndoia și dezdoia degetele, încercând să țină sângele în mișcare, făcându-le funcționale înainte să urce iar scara.

Emil sări de pe ultima treaptă jos în zăpada adâncă. Înaintând cu greu spre partea din spate a trenului, apucă de o bară a scării din față a vagonului următor și urcă, doar ca să dea peste încă o încărcătură până la vârf de cărbune, la fel ca în primul. Trenul încă era oprit, dar pentru cât timp?

Mai mult decât poți tu să reziști în frigul ăsta, Emil.

Degetele urlau, dar se forță să coboare scara și să se târâie iar spre capătul trenului. Începu să se pună în mișcare.

Aproape orbecăind, întinse amândouă mâinile, încercând să-și dea seama cam unde ar trebui să fie scara. Cea din capătul celui de-al doilea vagon descoperit îi alunecă din mănuși, iar trenul începu să prindă viteză. Apucă de scara din față al celui de-al treilea vagon descoperit, dar nu reuși să se țină.

Știind că era pe cale să fie lăsat în urmă, să moară în viscol și întuneric, Emil își puse mâna pe partea laterală a celui de-al treilea vagon, așteptând să-i simtă capătul înainte să se întindă și să apuce cu mâinile dureroase scara celui de-al patrulea vagon care venea spre el. Se prinse de bara de sus a scării cu mâna stângă, iar marginea scării era în partea lui dreapta și imediat fu târât într-o parte, așa cum fusese caporalul Gheorghe în visul lui. În vis, românul dăduse drumul scării, iar Emil sărise după el în întuneric.

Dar nu și acum. Emil se ținu cu mâna lui stângă, cu toată vlaga care îi mai rămăsese, iar cu dreapta străpunse aerul până găsi încă o treaptă mai sus. Cu încă două aburcări care îi cereau forță brută, cizmele lui găsiră bara de jos a scării.

Acoperit din cap până în picioare de zăpadă, bătut de vânt, răsuflând din greu, transpirat tot, rămase preț de aproape un minut atârnat de scară ca un cocon uriaș de zăpadă. Când începură să-i clănțăne iar dinții în cap, urcă din nou. La capătul scării, Emil apucă de partea de sus a vagonului, pipăind după cărbune. Nu simți altceva decât vânt, așa că încălecă marginea vagonului și întinse piciorul drept înăuntru cât de departe putu.

Nimic. Oare era gol? Măcar parțial?

Gândindu-se că s-ar putea feri măcar de vânt, Emil își aduse și piciorul stâng peste margine și le ținu o clipă atârnate, prinzându-se cu degetele doar de margine, apoi își dădu drumul. Căzu trei metri și aterizâ întâi pe călcâie în zăpada așezată peste oțel. Șocul îi urcă în ambele picioare, îndoindu-le sub el. Căzu atât de tare, că i se tăie respirația și crezu vreo câteva momente bune că și-a rupt vreo câteva coaste.

Când reuși, în cele din urmă, să se ridice în fund, își dădu seama că avusese dreptate. Aici, mult în colțul din dreapta al vagonului gol, în întuneric beznă, era ferit bine de vântul din nord-vest. Iar ninsoarea părea să se împuțineze.

Venindu-i inima la loc cât de cât, se chinui să se pună pe picioare și se crispă înainte să-și crăcăneze picioarele și să se lase cu spatele în colț, scuturându-și hainele și încercând să scape cât mai mult de zăpada udă, agățată de el. Băgă în gură primele bucăți de zăpadă desprinse de pe el și supse umezeala ca să-și aline setea. Apoi se descheie la haină și-și ridică de pe el cămășile și flanela ca să-și expună stomacul frigului, în speranța c-o să scape de o parte din transpirație.

Stai cât mai uscat posibil. Mișcă-te să rămâi uscat. Supraviețuiește, își zise în sine.

Când crezu c-a scăpat de cea mai mare parte din zăpada adunată pe hainele de deasupra, începu să împingă zăpada din colțul lui, lovind cu piciorul, și nu-i luă mult până construi dinaintea lui un soi de zid arcuit din zăpadă, înalt până la genunchi. Lăsându-se pe vine în întuneric, simți că zidul tăiase și mai mult curentul. Pierdu noțiunea timpului construind zidul până la înălțimea pieptului.

Scuturându-se iar de zăpada de pe haine, Emil se crispă din cauza coastelor julite când se lăsă pe podea în mica lui fortăreață și se rezemă în colț. Vântul dispăruse aproape complet și nu mai ningea. Închise ochii, spunându-și că va trebui să mănânce la un moment dat. Bani avea de când a vândut resturi de lemne bucătăreselor, mai mult de o sută de ruble în buzunarul cămășii lui cu nasturi. Acum avea nevoie de un loc unde să le și cheltuiască.

În perdeaua de nori începură să apară bucăți de cer senin. Printr-una dintre ele, zări luna în pătrar și, din motive pe care nu le înțelegea, simți căldură la vederea ei, care tot crescu în clipa în care norii se dădură la o parte și el reuși să vadă Steaua Polară. *Pot să navighez și să merg și noaptea, dacă trebuie.*

După ce-și dădu jos haina ca să scuture ce mai rămăsese din zăpada de pe el, Emil se așeză pe podeaua de oțel, în colțul

vagonului descoperit și ațipi, în ciuda frigului constant și nemilos. Apoi simți și auzi frânele încetinind trenul încă o dată.

* * *

De data asta apărură lumini. Trăgeau într-un fel de gară. Reușind să vadă, în cele din urmă, observă încă o scară, de data asta pe perete opus dinăuntrul vagonului. Știa că trebuie să stea unde e, să se acopere cu zăpadă și să se ascundă în spatele zidului grosolan pe care îl construise.

Dar, dacă habar n-avea unde e, cum putea să-și dea seama încotro se duce? Din câte știa, ar putea la fel de bine să se îndrepte spre Moscova sau Leningrad. Îngropă rapid gândul. Cu toate că șinele se ondulaseră și cotiseră, Steaua Polară nu mințea. Mergeau cu siguranță spre vest.

Dar cât de departe spre vest?

Incapabil să-și potolească această curiozitate, Emil ieși din fortăreața lui de zăpadă și se furișă în partea cealaltă a vagonului. Urcă în capătul scării din interior, stresat de luminile prea puternice. O parte din el voia să se uite rapid. Dar își dădea seama c-ar putea crea o undă de mișcare ce-ar atrage atenția. Emil își ridică ochii cât de încet putu, chiar deasupra marginii vagonului descoperit, și cercetă în stânga, apoi în dreapta, înainte să-și coboare capul tot încet.

Era într-o gară mare, cu multe marfare pe celelalte șine. Pe un peron, mult înaintea lui, vedea niște bărbați care munceau la încărcat în vagoane. Bărbații erau atât de departe, că Emil se hotărî să se mai uite o dată și văzu un semn în rusește pe care îl înțelese. Acum știa unde era: Lubny. Fură prin aceeași gară și la dus, spre lagărul din est. Trecură cam nouă ore între plecarea trenului, Lubny și sosirea în Poltava. Nu avea ceas acum, dar știa bine că nu se scurseră nouă ore de când evadase.

Poate patru. Poate cinci. În orice caz, Emil se îndrepta spre vest mult mai repede decât sperase vreodată. Și, pentru prima dată de când evadase, își permise să se gândească la Adeline, Walt și Will.

Dar de unde să înceapă să-i caute? În Legnica? Să se ducă înapoi în Polonia, de unde fusese luat? Dar îi spusese lui Adeline s-o ia spre vest cât de departe putea și el o s-o găsească.

Auzi voci: bărbați vorbind rusește. Își mai ridică o dată capul încet și băgă de seamă doi soldați sovietici mergând pe lângă trenul lui, pe lângă vagonul cu cărbuni din care scăpase, la patru vagoane înaintea lui. Unul dintre ei se urcă pe scara vagonului aceluia și se uită înăuntru înainte să coboare.

Apoi veniră mai aproape. De data asta, urcă celălalt soldat să se uite înăuntru.

— *Nyet*, zise pe un ton plângăcios. Numai cărbune.

— Ai auzit ce-au zis: a sărit în trenul ăsta, spuse tovarășul lui pe o voce mult mai profundă. Dacă n-a căzut, e aici.

Emil își lăsă capul în jos încet și coborî pe scară. Se holbă la urmele de bocanci în zăpada de pe fundul vagonului și înțelese că-și ratase șansa. Dac-ar fi rămas în spatele zidului de zăpadă și s-ar fi îngropat în ea, poate c-ar fi reușit.

— E rândul tău, îl auzi pe soldatul plângăcios, urmat de sunetul bocancilor scârțâind pe zăpadă și mănuși care zgâriau pe marginea vagonului, chiar deasupra lui Emil.

Rămase acolo, pe podeaua vagonului său, scuturând din cap din cauza prostiei lui colosale. Avea să fie prins și trimis înapoi în Poltava. Sau mai rău, cum s-a întâmplat cu caporalul Gheorghe, o să fie dus într-un loc cu mult mai îngrozitor de atât.

— Ăsta nu are nimic altceva decât zăpadă în el, zise cel cu vocea groasă.

— Îl iau eu pe ăsta, zise plângăciosul.

Emil închise ochii. Evadase nu doar ca să-i găsească pe Adeline și băieți. La câți bărbați dădeau colțul de boală peste tot în jurul lui, evadase ca să trăiască. *Dar acum o să fiu trimis înapoi să mor*.

Trenul se smuci înainte un metru, apoi se opri. Soldatul de pe scară înjură. Emil fu zdruncinat, dar rămase drept.

— M-am rănit la umăr, strigă mânios soldatul cu vocea plângăcioasă înainte ca trenul să se smucească și să se oprească iar. Urcă tu.

Vocile se apropiau, ajungând acum chiar de partea cealaltă a peretelui vagonului în care era. Soldatul o să se urce, o să se uite înăuntru și-o să-l vadă pe Emil direct sub el. Totul o să se termine de îndată. Împlinise visul caporalului Gheorghe de a evada cu trenul, dar propriul lui vis de a ajunge în vest și a fi reunit cu familia lui era pe cale să fie stins.

— Dă-l dracu', zise soldatul cu voce groasă. N-am de gând să-mi rup o mână sau un picior pentru un deținut evadat. Dacă e într-unul dintre vagoanele rămase, atunci o să fie mort până dimineață. Se zice c-o să scadă temperaturile până la minus treizeci.

* * *

Emil simțea că inima se zbate să-i iasă din piept. Le auzea pașii. Se îndepărtau!

Trenul începu să se legene smucit și porni din nou, căpătând viteză, și trecu de Lubny, îndreptându-se spre Kiev, cel mai mare oraș al Ucrainei. Emil se ținu de scară și începu să facă genuflexiuni domoale, sus și jos. Dacă, într-adevăr, temperatura avea să coboare spre minus treizeci, o să trebuiască să se miște toată noaptea. Cel mai bine o să fie așa, calm, constant și încet.

Obișnuindu-se cu ritmul, Emil începu să se gândească la cum o să ajungă în Kiev, Darnița, gara centrală, care o să fie foarte bine păzită de soldați sovietici. O să caute prin vagoane, nu-i așa? Se hotărî să se comporte ca și cum o să caute în fiecare vagon. La început, se gândi c-ar trebui să se dea jos din tren la intrarea în Kiev. Dar apoi se gândi, *ce-ar face caporalul Gheorghe?* Și încropi un plan și mai îndrăzneț.

Râse cu gândul la ideea lui, îi plăcu nespus și îl făcu să salte de bucurie. Închise ochii și-și aduse aminte de-o singură altă clipă în viața lui când s-a mai simțit așa: noaptea în care el și Adeline s-au luat, o noapte în care inima lui a dat pe-afară de bucurie.

Emil reuși deodată să vadă noaptea aceea ca și cum s-ar fi întâmplat din nou. Se văzu sărutând-o pe Adeline la finalul ceremoniei. Se văzu pe sine dansând cu ea pe muzică de

acordeon, privind în ochii ei plini de dragoste, cu mâinile cuprinzându-i talia.

Având palmele prinse încă de scara vagonului, Emil își dădu seama că, dacă rămânea în acea amintire, nici nu-i mai era așa de frig. Își ținu ochii închiși, auzind în minte muzica veselă, săltăreață a acordeonului, dădu drumul scării și începu să danseze.

* * *

Ore la rând, dansă și râse cu Adeline din închipuirea lui, aruncat câteodată la podea, în zăpadă, de unduirea trenului care lua câte o curbă îngustă. Dar nu-i păsa. În mintea și în inima lui, Adella era cu el și sărbătoreau și nu mai conta nimic altceva.

Chiar și așa, spre zori, se afla aproape de delir. Deja era treaz de mai bine de o zi, zece ore le petrecuse încărcând var nestins cu lopata, iar șase dansând cu amintirea miresei lui. Iar soldații sovietici avuseseră dreptate în privința frigului. Nu știa dacă, într-adevăr, temperatura scăzuse sub treizeci de grade, dar mănușile lui se tot prindeau de scara de oțel, iar zăpada deveni o crustă care scrâșnea sub picioare. Îl dureau picioarele. Îl dureau șalele.

La primele raze ale zorilor, cu trenul încă mergând, Emil se chinui să scape de amețeală și să urce pe scara interioară a vagonului descoperit. Ajuns sus, se uită în jur, văzând peisajele atât de familiare ale Ucrainei rurale, cu câmpii întinse, mărginite de șiruri subțiri de tufișuri și acoperite cu un strat gros de zăpadă cât putea cuprinde cu ochii. Era surprins că imaginea îi stârnise un val de nostalgie. Își aminti de copilăria lui, imediat după ce l-a scos taică-său de la școală, ca să muncească la fermă. Își aminti că fusese trist să plece de la școală, unde îi plăcuse să meargă, dar și cât de entuziasmat era să-l urmeze pe taică-său la câmp, cu o zi întreagă de muncă dinaintea lor.

Se gândi la taică-său, maică-sa și soră-sa și se întrebă dacă o să-i mai vadă vreodată. Erau cu Adeline? Sau se întorseseră în Friedenstal, cum voise maică-sa? Erau undeva la sud-vest de el, la

vreo o sută de kilometri? Dar, chiar dacă erau, se hotărâse că el tot spre vest o să se ducă. Își îndeplinea visul.

* * *

O oră mai târziu, când Emil stătea chircit sub buza vagonului, trenul trase într-un depou de marfă în stația centrală din Kiev. Vântul sufla, cerul era senin de strălucea și era un frig de-ți crăpau oasele. Văzând că depoul era împânzit de bărbați care munceau, dar niciun soldat, se aburcă și sări peste buza vagonului și aproape alunecă pe scara exterioară. Se îndepărtă rapid de tren, recunoscător pentru vântul tăios care viscolea zăpada, făcându-i trecerea mai ușoară. După ce se piti în spatele altor vagoane, băgă de seamă o cazma aproape îngropată în zăpada viscolită și-o apucă.

Emil și-o aruncă peste umăr și merse pe șine spre clădirea principală a gării. De pe o ușă de la capătul unor scări scurte de beton ieși încă un muncitor. Îi zâmbi, urcă în fugă scările pe lângă el și prinse ușa. Intră într-un coridor lung, așteptă să i se adapteze ochii la întunecimea dinăuntru și simți pe obraji o senzație nefamiliară, dar bine-venită, auzi voci pe care nu le mai auzise de mai bine de un an. De îndată ce reuși să vadă, merse spre sursa senzației și a zgomotelor: distanța considerabilă dintre prag și capetele de jos ale ușilor duble rabatabile din partea din spate a coridorului prin care curgea un șuvoi constant de căldură și se auzea ecoul forfotei unei mulțimi.

Apropiindu-se de capătul coridorului, văzu în stânga o ușă întredeschisă. O împinse s-o deschidă și dădu peste o încăpere goală, cu multe vestiare făcute din sită de sârmă împletită, probabil pentru muncitorii gării. Intră, văzând lângă vestiare o baie cu o chiuvetă adâncă și o oglindă. Își scoase căciula de lână și se duse spre oglindă.

Pentru prima dată după mai bine de un an de zile, își văzu fața și starea în care se afla. Reflexia era șocantă. Adeline nu l-ar recunoaște dacă ar cere-o la dans. Abia dacă se recunoștea pe sine.

Slăbise mai bine de douăzeci și cinci de kilograme. Hainele lui ponosite, zdrențuite, de deținut atârnau pe el ca pe o sperietoare de ciori. Părul și barba îi erau aspre și tăiate neuniform. Obrajii erau scofâlciți. Dinții îngălbeniți. Oasele feței ieșeau în colțuri din pielea solzoasă, trasă și murdară de funingine. Ochii, adânciți în orbite, întunecați și duri, îl tulburau cel mai tare.

Știind că-și asumă un risc teribil, dar și că nu are cum să iasă în gara centrală din Kiev arătând ca cineva care tocmai s-a dezgropat singur dintr-un mormânt, Emil se chinui să scoată de pe el haina, flanela și cămășile. De câte ori trăgea aer în piept, coastele lui păreau să se miște ca niște clapete de pian sub pielea trunchiului său vânăt, ros și plin de răni.

Dădu drumul la robinet și-și băgă fața și capul sub apa rece ca gheața. Se frecă timp de zece minute bune, afundându-se iar și iar până când trăsăturile lui adevărate ieșiră la iveală. *Iată*, gândi el, privindu-se iar în oglindă. *Poate că Adella și băieții o să mă recunoască acum.*

Și cu asta surprinse ceva aprinzându-i-se în privire, o scânteie acolo unde înainte nu era nimic. Îi aduse aminte lui Emil de planul pe care-l croise cu o noapte înainte. Zâmbi, se îndreptă spre vestiare și umblă prin dulapuri, găsind o salopetă albastră de muncitor, o pereche de bocanci de salahor mai noi decât ale lui și o cămașă și o jachetă de lână mult mai puțin murdare decât haina lui de deținut.

În timp ce se îmbrăca în hainele furate, nu simți nicio remușcare. Fusese aruncat în lagăr pe nedrept timp de un an de zile, avea nevoie de haine și se gândi că viața ar putea fi nedreaptă și cu altcineva, măcar o dată. Aruncă hainele de care se descotorosise într-un vestiar gol, după ce-și recuperă rublele și le puse în buzunarul pantalonilor de sub salopetă. Abia atunci ieși din încăpere, surprins că nu-l deranjase nimeni. Pe de altă parte, dacă se lua după oră și programul scris pe ușă, tura de zi abia începuse, acum o oră.

Emil lăsă cazmaua pe coridor și ieși pe uși în haosul organizat din gara centrală din Kiev. Mulțimea vociferândă. Culorile atât de strălucitoare după multele luni de cenușiu. Aromele minunate ale

mâncării proaspăt gătite. Chipurile chinuite ale oamenilor care se întorceau la viețile lor sau se îmbarcau în trenuri ca să înceapă unele noi. Deocamdată, era totul atât de copleșitor, că Emil trebui să se rezeme cu o mână de un perete, ca să nu cadă.

Foamea care îi dădea ghes îl readuse în simțiri. Merse adulmecând mirosurile ademenitoare într-o zonă cu casa de bilete și sala de așteptare, unde știa că sunt niște tarabe care vindeau mâncare. Găsi cam zece astfel de vânzători, majoritatea femei și se forță să se uite la tot ce aveau înainte să le ceară ceai negru, două bulci mici de pâine și o bucată de cârnat uscat. Erau multe altele, bucate mai bogate și mai dulci pe care le-ar fi vrut drept prima masă după ieșirea din captivitate, dar Emil se temea că mațele lui se vor răzvrăti dacă ar mânca așa ceva. Găsi o bancă și-și mâncă bucatele cu măsură, încet. Un soldat trecu pe lângă el fără să-i arunce vreo privire.

Emil petrecu așa trei ore, rătăcind prin jurul gării, privind, ascultând, până află când aveau să plece următoarele trenuri de marfă și de călători. Avea destui bani ca să-și cumpere bilet să ajungă până în Polonia, dar se temea să nu se afle că nu avea niciun fel de acte. În cele din urmă, își luă înapoi cazmaua de unde o lăsase și se întoarse în depou.

Era frig de crăpau lemnele și bătea vântul. Găsi marfarul pe care îl căuta și încercă ușile glisante de la câteva vagoane, până găsi una descuiată. Se făcu de îndată că sapă o groapă cu cazmaua lângă vagonul acela până când trenul se puse în mișcare.

Emil urca în vagon cu cazmaua când auzi țipete.

— Hei, aia e haina mea!

— Ți-am lăsat-o pe-a mea în loc! îi strigă Emil și închise ușa, lipindu-se de ea cu toată greutatea lui în timp ce trenul prindea viteză.

Emil sări din vagon în gara următoare. Nu putea risca să fi sunat muncitorul acela înainte, să-i anunțe că dăduse peste un hoț și-un fugar. După căderea întunericului, prinse următorul tren de marfă spre vest și coborî la prima. Deveni astfel un fel de a exista în următoarele zece zile.

În gări și depouri nu găsea doar mâncare, apă și căldură, ci putea asculta și zvonurile și propaganda care se învârteau prin societatea ucraineană de după recucerirea sovietică. Tot ce auzise îl convinsese că o nouă viață sub Stalin și comuniști avea să fie la fel ca cea veche: bazată pe frică, tiranie și stârpirea oricui avea un gând sau un vis original.

* * *

În a unsprezecea dimineață de la evadare, în data de 20 martie 1946, vremea începuse să se încălzească. În a unsprezecea seară de la evadare, după ce trecu granița cu Polonia și se strecură din marfar în orașul Chelm, Emil fu capturat de poliția poloneză.

Se pregătise pentru o astfel de posibilitate ca parte a planului său și începu să se comporte ciudat, asemenea caporalului Gheorghe, vorbindu-le rusește, zicându-le că e supraviețuitor al Bătăliei de la Stalingrad care fusese lovit de obuz în primul val de atacuri, apoi a ieșit din luptă neatins. Încerca să ajungă acasă în Legnica, unde își lăsase nevasta și feciorii. Soldatul nu-l crezu și-l aruncă în închisoare unde erau și alții care așteptau să fie deportați în est.

Ceilalți bărbați din închisoare erau într-o stare jalnică și furioși. Dar Emil rămase remarcabil de calm, având încredere că acesta nu era decât un ocol în călătoria spre visul lui. El mergea spre vest. Îi găsea pe Adeline, Walt și Will.

A doua zi fu salvat de la deportare când gardienii îl întrebară dacă muncise vreodată într-o fermă. Comportându-se în continuare ca un om lovit de obuz în țeastă, Emil dădu din cap și fuse trimis cu un camion, împreună cu alți douăzeci de inși care scăpaseră din diverse lagăre. Erau toți duși într-un nou lagăr și puși să muncească, alături de alți bărbați, la plantatul șirurilor de culturi.

Opt săptămâni mai târziu, spre sfârșitul lui mai 1946, auzi că brutarul din cantina lagărului avea nevoie de ajutor. Deși a tăiat lemne pentru o brutărie în perioada în care a cunoscut-o pe Adeline, nu avea niciun fel de experiență în coacerea propriu-zisă

a pâinii. Emil învață repede. Următoarele patru săptămâni și le petrecu trezindu-se la trei dimineața, ducându-se în brutărie să amestece aluatul și să încălzească cuptoarele. În tot acest timp, mâncă pâine proaspătă, luă în greutate și se împrieteni cu brutarul care muncise în Germania o vreme, înainte de război.

La sfârșitul lui iunie, lagărul fu împânzit întâi de un zvon, apoi zvonul deveni fapt. Sezonul de însămânțat era pe final și tot spre final era și utilitatea lor. Lagărul de muncă avea să se închidă. Prizonierii erau puși în camioane în zori, apoi într-un tren spre est.

Dacă Emil avea să ajungă în vest, dacă avea să-și mai găsească vreodată familia, acum trebuia să acționeze. Gândi ca românul cel nebun și veni cu un plan relativ simplu, pe care îl împărtăși brutarului cu oarecare rezervă, dimpreună cu o rugăminte: ca brutarul să-i schimbe rublele lui rusești cu zloți polonezi, să-și ia un bilet de tren pentru a ajunge acasă la familia lui.

În cele din urmă, brutarul fu de acord să-i împlinească rugămintea cu o ridicare din umeri, o ocheadă și o încuviințare. În noaptea aceea, Emil și-a întrerupt rutina și nu s-a mai întors în pat după ce-a frământat aluatul și l-a lăsat să crească. În schimb, în dimineața de 29 iunie 1946, în jur de cinci jumătate, se întinse pe podea în camera din spate a brutăriei, între cuptoare, și „adormi“. Așteptă trei ore încheiate până când camionul dispăru cu tot cu prizonieri, apoi ieși din brutărie cu brutarul urlând după el. Apăru un gardian polonez. Brutarul îi zise că-l găsi pe Emil adormit în camera din spate când ar fi trebuit să fie în camion cu ceilalți.

Emil fu dus dinaintea comandantului lagărului, unde din nou se comportă ca lovit în cap de obuz și zise doar c-a adormit și n-a vrut să piardă trenul. Comandatul își dorise să plece din zona aceea rurală cât mai repede posibil și era furios că planurile îi fuseseră date peste cap.

Când fu întrebat ce să facă cu Emil, acum că lagărul era oficial închis, comandatul se gândi o clipă, apoi zise:

— Duce-ți-l pe bătut în cap în afara porților; dați-i un șut în cur rapid; lăsați-l să plece, să devină problema altcuiva.

Emil Martel pleacă în vest să-și găsească nevasta și băieții, gândi el, auzind vocea caporalului Gheorghe în timp ce se grăbea să se îndepărteze de porțile lagărului, masându-și dosul dureros și ridicând slavă lui Iisus, Dumnezeu, Divinității, Inteligenței Universale și Atotputernicului, stelelor, lunii și planetelor toate, iar și iar, până dispăru din vedere.

* * *

Cum vremea era ceva mai caldă și vrând să evite orice fel de contact uman, Emil dormea în păduri ziua și mergea noaptea, făcând asta timp de aproape trei săptămâni, orientându-se după stele ca să se îndepărteze cât mai mult de ultimul lagăr din apropierea orașului Chelm. Așteptă dimineața de 19 iulie 1946 pentru a intra în comunitatea rurală din Pulawy, la nord-vest de Lublin, Polonia, să ceară un bilet de tren până la ultima stație dinainte de granița cu Germania.

Funcționarul îi aruncă o privire ciudată, dar îi zise:

— Atunci o să fie până la Rzepin.

— Rzepin, ăsta-i locul, zise Emil. Sora bunică-mii stă acolo.

Funcționarul nu era convins, dar îi vându biletul. După ce cumpără mâncare pentru drum, Emil se așeză la geam, își puse pălăria peste ochi și dormi în timp ce trenul îl traversa țara. Fu nevoit să schimbe de două ori, o dată în Varșovia. Planul lui era să coboare din al treilea tren în Rzepin, apoi să traverseze granița pe jos, în întuneric.

Însă, la douăsprezece ore după ce pornise, când cel de-al treilea tren din călătoria lui făcu un popas mai lung în târgul Poznan, Emil recunoscu șansa când o văzu cu ochii. Era seara devreme, mai erau încă vreo câteva ore de lumină și i se făcuse iar foame. Emil coborî din tren, intră în gara principală și văzu un grup mare de bărbați, aproape cincizeci de inși, slabi și ponosiți, stând pe podele cu picioarele încrucișate, sub paza a trei gardieni sovietici înarmați.

Își cumpără obișnuitele bucate ale dietei lui anoste, apoi întrebă o funcționară de la ghișeu cine erau bărbații și i se zise că

erau prizonieri de război nemți care se duceau acasă. Tocmai fusese un soi de înțelegere care permitea un schimb de deținuți. Bărbații aceștia, toți originari din Germania de Vest, aveau să fie dați la schimb cu niște prizonieri de război din Germania de Est.

Simțind că rămâne fără respirație și amintindu-și cum românul vorbea întotdeauna despre șansele care se așterneau dinaintea ta atunci când știai clar încotro te îndrepți, Emil întrebă:

— Vreți să ziceți că se duc toți spre Germania de Vest?

— Spre Braunschweig, în zona britanică. Bănuiesc că asta înseamnă că e în vest.

Emil îi mulțumi femeii și se retrase într-o parte, unde putea să mănânce și să se uite la prizonierii nemți și la soldații sovietici. Bărbații care stăteau cu picioarele încrucișate pe podea păreau toți relaxați, fericiți c-o să se ducă acasă, fie și ca prizonieri.

De ce nu? gândi Emil. *Poate c-o să fie într-o închisoare în Vest încă o vreme, dar când ies, sunt liberi. Nu poți să spui asta despre oamenii care vin din partea cealaltă.*

Apoi își aduse aminte ceva ce-i zisese caporalul Gheorghe despre majoritatea oamenilor care văd ușa norocului deschisă, dar nu fac nimic, nu pășesc pragul, nu-și asumă un risc, doar ca să vadă cum aceasta le este trântită în nas.

Te hotărăști, apoi acționezi. Alegi să crezi; apoi pășești peste prag.

Încă un grup de prizonieri nemți, de data asta mai mare, intră în gară, cu mâinile la ceafă, în același timp în care conductorul trenului apăru dinspre șine să cheme toți pasagerii în direcția vest să urce la bord. Emil se hotărâse și acționă plin de credință, îndesând restul mâncării în buzunarele de la haina pe care o ducea cu el.

Primii trei soldați sovietici pe care îi văzuse le ordonară prizonierilor să se ridice și să-și pună mâinile la ceafă, cu degetele unele într-altele, în același timp în care cei din grupul mai mare încercau să treacă de ei ca să ocupe locurile mai bune din tren. S-au dat coate. S-a mormăit. S-a înjurat. În plină vânzoleală, Emil se strecură printre prizonieri și-și împleti degetele la ceafă.

* * *

Înainte să urce în tren, nimeni nu-i verifică actele lui Emil. Dacă le-ar fi verificat cineva, le-ar fi arătat biletul către Rzepin și ar fi coborât la prima. În schimb, trenului i se făcu semn să treacă granița germană, prinse viteză și-l duse cu viteză pe Emil în vest.

În timpul călătoriei, își schimbă povestea, spunându-le bărbaților care-l întrebaseră că el era caporalul Emil Martel, un etnic german care luptase pentru Wehrmacht. Supraviețuise Bătăliei de la Stalingrad și luptase în Bătălia de la râul Dnieper unde și-a pierdut documentele înainte să fie prins și trimis în închisoare într-un loc care se chema Poltava.

— Dar nu ești neamț, pufni unul dintre bărbați. De ce ești cu noi?

Emil se uită la el cu o privire fermă, apoi zâmbi și-i oferi niște cârnat uscat.

— Nu, nu sunt neamț. Dar Reichsführerul Himmler însuși a considerat că am sânge arian mai pur decât majoritatea. De asta familia mea a fost protejată de SS și adusă în Germania. Ai mei mă așteaptă.

Bărbatul rămase oarecum cu gura căscată și luă carnea oferită.

— Unde?

— Braunschweig, zise el. Sunt într-o tabără de refugiați acolo.

— Zona britanică, spuse bărbatul, cu îndoiala ceva mai ostoită în vreme ce mesteca o bucată de cârnat. Nu e departe de unde ne duc pe noi.

— Până o să fiu eliberat, voi fi bucuros să știu că familia mea e în apropiere.

Jumătate de oră mai târziu, trenul trecu pe la sud de Berlin, de Adeline și de băieți. Emil avea să-și dea seama mai târziu că trecuse la aproape optzeci de kilometri de ei.

În cele din urmă, trenul opri la est de Wolfsburg. Lui Emil și celorlalți prizonieri li se ordonă să coboare pe peronul îngust, pe când cele trei vagoane de pasageri în care veniseră fură atașate altei locomotive. Deja se făcuse înăbușitor de cald și prizonierii erau iritați și neliniștiți când li se ceru să arate documentele, înainte să urce iar în tren.

Emil se duse curajos spre partea din față a rândului, gata să-și joace cacialmaua ca să treacă de partea cealaltă. Dar nici nu apucă bine să-i zică soldatului cum își pierduse el actele în Stalingrad că i se și ordonă să se ducă să se așeze lângă zidul depoului.

Vagonul de după locomotivă se umplu cu prizonieri înainte ca soldații care verificau actele să treacă la următorul vagon în șir.

Emil îi privi cum cărau masa după ei s-o așeze în fața ușii deschise a vagonului, ca apoi să-i zică următorului în rând să prezinte actele la control. Nu părea să-i poarte nimeni grija, așa că porni de-a lungul peronului, sări pe șine în capătul lui și le traversă prin fața locomotivei, făcându-i cu mâna conductorului.

Se grăbi de-a lungul părții celeilalte a trenului, spre cel de-al treilea vagon, care era gol. Aplecându-se, urcă în vagon, se grăbi pe coridor și se așeză pe-al treilea loc, apoi se chirci în față și așteptă.

Auzi cum mutau masa afară, în fața vagonului. Când urcă primul prizonier, Emil se prefăcu a-și încheia șireturile cu gesturi teatrale, ca apoi să stea drept în scaun. Când se uită spre bărbatul care ocupa rândul de lângă el, văzu că e același căruia îi dăduse cârnat mai devreme. Bărbatul îi făcu semn din cap, apoi își feri privirea.

Asudând din cauza căldurii și a îndrăznelii lui, Emil își trase șapca pe cap și se prefăcu că doarme, când trenul porni, în cele din urmă, îndreptându-se spre sud. La mai puțin de treizeci de minute după, trenul o coti spre vest, încetini și se opri în plin câmp. Emil văzu un pârâu curgând într-o luncă înverzită și nu se putu abține să nu se gândească la valea verde a lui Adeline. Era, oare, în sfârșit aproape? Oare ea era deja acolo?

Dar apoi un soldat sovietic traversă vagonul din spatele lui Emil.

— Scoateți iar actele la control! urlă el. Arătați-mi actele! Dacă vreți să treceți în Zona Britanică, trebuie să aveți pregătite actele la control. Acum!

Capitolul treizeci și cinci

24 decembrie 1946
Gutengermendorf, Germania de Est sub ocupație sovietică

Adeline se trezi în acea dimineață de Ajun de Crăciun la cinci și se strecură afară din pat, simțind că picioarele și brațele îi sunt din plumb. Capul îi bubuia și se îmbrăcă în întuneric, cu mintea încețoșată, apoi ieși din cameră, își puse haina pe ea și apucă traista.

Își târî picioarele în frig, îndreptându-se spre gară și spre trenul de cinci și jumătate spre Berlin. Astfel putea să fie prima la coadă când se deschidea Magazinul Militar, la șapte. Apoi se putea întoarce la timp să gătească prânzul și cina pentru colonelul Vasiliev și ofițerii lui și să și ajungă acasă înainte de căderea nopții, să sărbătorească împreună cu băieții.

Așteptând de una singură pe peron, bătând din picioare ca să se încălzească, Adeline era pe rând și nervoasă, și tristă până în străfundul sufletului. La început, încercă să dea vina pe cât de prost a dormit în ultimele zile. Dar apoi, după ce se urcă în tren și închise ochii, motivul adevărat al depresiei ei începu să sape și mai adânc în ea.

În Ajunul trecut, după ce reușise să scape de căpitanul Kurkov cu un cuțit de tranșat, în biserica veche, s-a întrebat cine ar putea ea fi dacă ar mai trece un an și s-ar găsi tot întinsă într-o stranăă tare și rece, fără nicio veste de la Emil.

O femeie sărmană și singură, se gândi ea. *Asta sunt un an mai târziu. O femeie sărmană și singură care probabil că nu poate să recunoască față de sine că e o văduvă sărmană și singură care se agață de speranțe deșarte. Asta îmi tot sugerează locotenentul Gerhardt de fiecare dată când mă vede, nu-i așa? Emil a murit răpus de vreo boală și eu sunt obligată să spionez pe toată lumea. Pe cei care stau în aceeași casă cu mine. Pe vecinii mei. Pe colonel și pe oamenii lui.*

Ce fel de viață e asta? Și ce-o să se aleagă de Walt și Will? Li se zisese și lor la școală să-și pârască prietenii? Pe mine?

Toate o înfuriau, o făceau acră. Se întreba la ce bun au fost cei doi ani și nouă luni care au trecut? Supraviețuiseră Marșului Morții și ultimului an de război, doar ca să fie despărțiți cu atâta cruzime. A încercat să meargă spre vest cât de departe a fost ea în stare, doar că nu îndeajuns. A încercat să-și trăiască viața în liniște, păstrându-și credința că Emil o să se întoarcă, doar ca să aibă de-a face cu violatori și poliție secretă care i-au spus că toată credința ei e prostească și inutilă.

Ce-am făcut eu să merit asta? se întrebă Adeline. *De ce, în numele lui Dumnezeu, sunt pedepsită în felul ăsta?*

* * *

Când ajunse în gara centrală, Adeline deja știa că nu în numele lui Dumnezeu era pedepsită. Era pedepsită în numele comunismului, în numele lui Stalin, așa cum mai fusese pedepsită în numele lui și când i l-au luat pe taică-său acum aproape două decenii.

Trimis în est. Azvârlit lupilor și vântului. Nu l-a mai văzut nimeni niciodată.

Ca Emil.

Adeline simți ceva schimbându-se în ea și-și dădu seama că nu mai avea forța emoțională să mai adauge ultimului gând un semn al întrebării. După ce-și bău ceaiul și mâncă un ștrudel de la una dintre tarabele deja deschise în gara centrală din Berlin, o luă pe străzile care duceau spre magazinul militar, fiindu-i brusc dor de maică-sa, de soră-sa, Malia și de frate-său, Wilhelm.

Oare ce s-a întâmplat cu ei? Unde sunt? În târgul acela mic în care le-am lăsat pe ele? O să-i mai văd sau o să mai aflu vreodată vreo veste de la ei? Sau au dispărut pe vecie din viața mea și n-o să-i mai văd niciodată. Ca…

Adeline încetă să mai pronunțe numele bărbatului ei, dar în acea clipă îl văzu pe Emil cu claritate în mintea ei, așa cum fusese ultima dată, târât de soldați și urlându-i să se ducă cât mai

departe spre vest și că el o s-o găsească. Oricât ar fi încercat, nu reușea să nu izbucnească în lacrimi. Probabil că atunci a fost ultima dată când l-a mai putut vedea. Aceea era imaginea care-o să rămână cu ea până o să fie bătrână și zbârcită și-o să moară, întrebându-se încă în inima ei care o fi fost soarta lui Emil?

Întrebarea o adânci și mai mult în cea mai întunecată stare de spirit din câte își putea aminti, disperarea ei fiind acum atât de profundă, că abia dacă mai băgă de seamă soldatul pe care îl întâlnea de obicei la ușa magazinului militar.

— Am nevoie de ciocolată pentru doamna mea în seara asta. Și orice fel de țigări, îi spuse soldatul.

— Ciocolata și țigările de orice fel nu fac decât să-mi aducă o vizită din partea poliției secrete.

— A trebuit să vorbesc, îi zise el. Au amenințat-o pe sor-mea.

— Întotdeauna amenință pe cineva, nu-i așa? îi răspunse ea și intră.

Adeline se mișcă rapid prin magazin, știind exact ce voia și pentru ce. Când termină, vocea din capul ei căreia ea îi zisese „sinele mai sigur“ îi spunea să se ducă la casă, să plătească și să plece. Dar apoi vocea aceea o înfurie. O ascultase atâția ani. Era aceeași voce care îi zisese că nu merită să mănânce când murea de foame, aceeași care o învinuise de moartea primului Walt; vocea care nu prididea niciodată să-i amintească de statului ei de refugiată, cineva pe care nu-l voia nimeni nicăieri; vocea care îi șoptise că nu era la fel de bună ca ceilalți din jurul ei; cea care îi zisese să nu-și asume niciun fel de riscuri, să facă cum i se zice, să se protejeze, să-i protejeze pe băieți; vocea care îi vorbea mânată doar de frică.

Adeline rămase așa o vreme îndelungată, uitându-se în gol, în mijlocul magazinului, înainte să se întrebe ce-i adusese vocea aceea? Era mai în siguranță decât atunci când a lăsat-o pe maică-sa? Știa bine că, în afară de un acoperiș deasupra capului, un loc cald unde să doarmă și o slujbă care îi hrănea bine, răspunsul era „nu“. Câtă vreme era aici, trăind sub sovietici, având de-a face cu oameni ca locotenentul Gerhardt, răspunsul avea să fie „nu“ mereu.

În sinea ei, Adeline simțea cum furia se transforma și devenea sfidare și sfidarea îi plăcea, se simțea așa de bine, că scoase un stilou. Scrise mai multe lucruri pe listă, apoi se duse și le puse pe tejghea alături de tot ce comandase colonelul Vasiliev. Puse laolaltă și banii ei și plăti pentru tot o dată.

Ajunsă afară, îi dădu soldatului o tabletă de ciocolată.

— Dacă îi zici locotenentului ceva despre asta, nu-ți mai cumpăr niciodată nimic. Crăciun fericit!

— Nu poți să spui asta acum.

— Și totuși am zis-o, răspunse ea și se porni spre gară.

* * *

Opt ore mai târziu, Adeline scoase un clapon fript din cuptorul bucătăriei de pe lângă sala oficială de mese a ofițerilor sovietici, căreia ea îi zicea „camera albă“, pentru că insistase colonelul Vasiliev să aibă fețe de masă albe ca să se asorteze cu pereții și podeaua. Mută pasărea într-un cuptor mai mic, ca să stea la cald, împreună cu vase acoperite în care erau tăiței cu ou, proaspăt făcuți, gătiți cu ceapă, apoi două pâini negre rusești, coapte cu felii mici de usturoi, cum îi plăceau colonelului. Deschise un borcan mare de caviar și turnă conținutul pe o farfurie, împreună cu biscuiții preferați ai lui Vasiliev și patru feluri diferite de brânză. Două sticle de votcă și trei sticle de vin Riesling erau deja într-o găleată cu gheață în camera albă.

După ce pregăti masa cu o față curată, proaspăt spălată, cu tacâmuri de argint și pahare de cristal, Adeline curăță bucătăria lună. Când termină, în cele din urmă, se hotărî să nu se mai gândească la ce nu era cum trebuie în viața ei. Azi o să se ducă acasă și-o să facă un efort să sărbătorească Crăciunul cu Walt și Will. Și poate c-o să accepte invitația lui Frau Schmidt să se ducă să petreacă iar seara de sărbătoare cu ea și Herr Schmidt.

Gândindu-se la cât de entuziasmați ar fi băieții de darurile lor și simțindu-se mai bine decât o făcuse toată ziua, Adeline își puse haina, mănușile, apoi basmaua și ieși în aerul înghețat. Cerul după-amiezii târzii de iarnă deveni un albastru șters, semn că în

curând o să fie și mai frig. Nici nu coti bine, că berlina neagră temută apăru lângă ea. Geamul din spate era deja rulat în jos.

— Frau Martel, zise locotenentul Gerhardt, de ziceai că erau prietene. Ce noroc pe mine să dau peste dumneata! Te rog să urci. Sunt sigură că ai multe să-mi zici după cumpărăturile de azi.

* * *

Adeline se gândise dinainte c-o să primească vizita poliției secrete. De asta traista ei de pânză era goală. Și de asta își lăsase cadourile ascunse într-un dulap în cămara din sala de mese a ofițerilor sovietici. Se urcă în mașină și închise portiera. Rămaseră parcați, cu motorul pornit, cu același șofer posac care fuma la volan.

— Ce-ai în traistă? o întrebă Gerhardt.

Adeline îi arătă că e goală și apoi îi înmână chitanța pentru toate bunurile pe care le cumpărase mai devreme în zi.

Locotenentul Gerhardt cercetă lista, cu falca înțepenită.

— Colonelul cumpără toate astea?

— Nu, sunt acolo și cele cerute de cel puțin șase dintre ofițerii lui, îi răspunse Adeline. Toți au plătit din fondurile lor personale. În mare parte votcă de bună calitate.

— Zi-mi numele lor. Explică-mi cine ce-a cumpărat.

Adeline făcu întocmai, adăugând un lucru sau două pe listele fiecăruia dintre ofițeri și așteptă până când Gerhardt scrise totul într-un carnețel maro, apoi spuse:

— Și mai ce?

— Am gătit, am făcut curat și-am plecat, zise Adeline. Ofițerii nu se pun la masă decât peste încă un ceas.

Locotenentul Gerhardt continuă să scrie, fără să se uite la ea când îi zise:

— Mă dezamăgești, Adeline. Ți-am zis de mai multe ori să stai și să le asculți conversațiile la masă.

— Și asta am și făcut, îi zise ea. E vina mea că ei nu vorbesc decât despre femei, mâncare, băutură și cât de curând se pot întoarce acasă, în Mama Rusia?

Femeia ofițer de poliție secretă își ridică, în sfârșit, capul.

— Și de ce n-ai stat în seara asta?
— E Crăciunul…
— Obiceiurile astea samavolnice nu vor mai fi recunoscute de partid, Adeline.
— M-am trezit la trei azi-dimineață. Am muncit din greu douăsprezece ore, doamnă locotenent. Mă duc acum acasă la băieții mei și uite aici un secret pe care nu trebuie să-l săpați de la nimeni altcineva: o să urmez tradiția asta samavolnică nerecunoscută de partid și în seara asta și mâine, pentru că am primit o zi liberă de la colonelul Vasiliev din motive la fel de samavolnice.

Gerhardt își puse jos stiloul și se uită cu asprime la Adeline vreme de câteva clipe, apoi se aplecă spre ea și-i zise în șoaptă:
— Nu face greșeala să-mi iei tonul blând drept slăbiciune, Adeline. Aici eu sunt partidul și partidul nu uită niciodată. Așa funcționează lucrurile.

Adeline știa c-ar trebui să-și țină gură în momentul acesta, dar se uită drept în ochii femeii din poliția secretă și zise:
— Cred că vă știu mai bine decât vă știți dumneavoastră, doamnă locotenent. Am trăit sub puterea sovietică mai toată viața mea. Dumneavoastră sunteți abia la început, ceea ce înseamnă că dosarul pe care îl au pe undeva despre dumneavoastră este încă subțirel, dar se îngroașă zi după zi, săptămână după săptămână, lună după lună, an după an. Până când nu mai au nevoie de dumneavoastră.

Polițista se lăsă pe spate și se uită cu atenție la ea s-o reanalizeze.
— Nu-ți place să trăiești aici, așa-i, Adeline?
— Îmi place slujba mea. Îmi place să gătesc. Școala e bună pentru băieți.
— Dar lucrurile ar putea fi mai bune, nu?

Adeline se simțea nelalocul ei, ca și cum simțea o capcană pe undeva.
— Nu am de ce să mă plâng, doamnă locotenent, spuse ea.

Gerhardt zâmbi subțire.

— Nu prea cred. Cred că ai multe de care să te plângi. Dar dumneata ești deșteaptă, Adeline. Nu te aude nimeni niciodată vorbind despre ele cu voce tare.

Adeline nu zise nimic.

Polițista o urmări, zâmbind, ca și cum i-ar fi citit gândurile.

— O avertizare, Adeline. Granița cu Vestul se întărește în fiecare zi.

Adeline se încruntă.

— Nu înțeleg.

— Turnuri și garduri sunt construite de-a lungul frontierei. Au patrule cu câini care activează acum și și mai mulți sunt antrenați. Și în fiecare zi din ce în ce mai mulți oameni care încearcă să fugă în vest fără permisiune sunt împușcați. Mai ales refugiații.

— Nu știu ce…

Zâmbetul lui Gerhardt se evaporă.

— Gândește-te de două ori înainte să fii tentată, Adeline. Îți zic asta pentru binele tău, dar și pentru binele băieților tăi.

— Eu tot nu…

— Nu prea mai vorbești de Frau Schmidt.

Adeline simți ca și cum era apucată și trasă în mai multe direcții.

— Ce e de zis? E bătrână. Bărbatu-său e bolnav. Mă duc să mai stau cu ea din când în când.

— Și ofițerii ruși care stau acolo?

Își dădea seama că locotenentul Gerhardt n-avea de gând să lase baltă subiectul fără ceva de rumegat, așa că îi zise:

— Unul dintre ei, căpitanul Kurkov, e un violator.

Polițista din brigada secretă se dădu înapoi.

— Un violator?

— A încercat să mă siluiască în Ajunul Crăciunului trecut în biserica în care obișnuiam să mă ascund în serile de sâmbătă și în timpul sărbătorilor. I-am rezistat cu un cuțit de măcelar.

Zâmbetul subțire al lui Gerhardt se întoarse în timp ce deschidea carnetul, zicând:

— Bravo, Adeline, bine i-ai făcut. O să notez asta.

Când mașina poliției secrete se îndepărta, lăsând-o la cotitură, Adeline se prefăcuse c-o ia spre casă, apoi făcu cale întoarsă spre bucătărie ca să-și recupereze cadourile, pe care le puse în traista ei de pânză, dimpreună cu ce alte delicatese îi făcuseră cu ochiul din cămară. Ieși pentru a doua oară din casa ofițerilor sovietici, simțindu-se ceva mai mult decât răzvrătită și insolentă la felul cum se descurcase cu locotenentul Gerhardt și cum luase mâncarea de la ruși.

Dar de ce avertizarea că se întăreau granițele? Știa ceva femeia de la poliția secretă despre cum traversase Adeline în Zona Britanică anul trecut? Sau luase tonul sfidător al lui Adeline drept dovadă că era destul de nemulțumită cât să încerce s-o șteargă peste graniță?

În orice caz, nu conta. Deja când ajunse acasă, ideea că oamenii erau împușcați în fiecare zi traversând hotarul era destulă cât să-i scoată tentația din cap.

Proprietăreasa, Frau Holtz, tocmai pleca, cu o geantă de voiaj, ducându-se cu nepoată-sa în Berlin să viziteze niște rude. Soldații ruși deja plecaseră în oraș.

— Se pare că suntem noi de Crăciun, mamă, zise Walt.

— Putem să tăiem un pom? întrebă Will.

— Camera noastră e prea mică pentru un pom. Dar fără mutre morocănoase. Am fost invitați la familia Schmidt, ca anul trecut.

Băieții izbucniră în urale.

— Primim daruri, ca anul trecut? întrebă Walt.

— Poate, spuse ea și zâmbi.

— Putem să mergem la săniuș? vru Walt să știe.

— Sunt sigură.

— La noapte?

— Nu, că nu e lună în seara asta. O să fie întuneric pâclă. Dar adunați-vă lucrurile și poate c-o să vă dați cu sania până se întunecă.

Zece minute mai târziu, erau îmbrăcați în hainele lor călduroase și ieșiți pe ușă, cu traista lui Adeline plină cu mâncare și cadouri. O luară pe drumul lung, ocolitor și ajunseră la ferma familiei Schmidt când soarele deja trecea peste depărtările

începătoșate, răspândind raze de lumină în toate părțile printre copacii desfrunziți. Frau Schmidt era încântată că veniseră și le zise băieților că pot să ia sania până la căderea întunericului. Din fericire, căpitanul Kurkov și prietenii lui erau de mult plecați. Adeline rămase afară cu băieții pentru prima tură. Se simțea bine în adâncurile ei văzându-i pe copii urcând colina în zăpadă. Cât de mult crescuseră doar într-un an: Walt avea acum nouă ani și Will șapte.

— Mamă! țipă Will. Ai văzut cu ce viteză ne-am dus?

— Un record de viteză! le strigă ea. O să mă duc acum înăuntru cu soții Schmidt. Încercați să nu vă sinucideți!

— Nu-ți face griji! îi strigă Walt înapoi.

Adeline zâmbi și făcu câțiva pași ușori, neîmpovărați. Apoi realitatea că o să petreacă încă un Crăciun fără Emil o aduse într-o stare proastă, așa cum i se întâmplase de o mie de ori de când fusese luat. Își târî picioarele spre ușa din față a lui Frau Schmidt, aproape copleșită de tristețe și amărăciune, mai rău decât azi-dimineață, când depresia îi păruse ca un giulgiu înfășurat în jurul ei. Dorul de Emil era acum parte din fibra ființei sale, ca sforile unei fantoșe pe care o văzuse la un moment dat. Voia să se oprească și să se roage pentru întoarcerea bărbatului ei în siguranță, dar nu știa dacă mai are puterea necesară.

Într-un final și abia reușind să-și reprime jalea care se ridica în ea, Adeline se opri din mers. Închise ochii și se rugă lui Dumnezeu să vegheze asupra sufletului lui Emil și să-i spună dacă e mort, ca să se împace cu trecerea lui și cu dragostea veșnică pe care i-o purta indiferent ce-i rezerva soarta.

Urcă scările cu lacrimile curgându-i pe obraji și intră în casa caldă și primitoare a familiei Schmidt. Pomul îi aștepta pe băieți la decorat. Herr Schmidt arăta mai bine decât arătase săptămâni la rând și făcea focul.

În bucătărie, Frau Schmidt trebăluia la cuptor. Când auzi ușa închizându-se, se întoarse și spuse:

— Adeline, au… ești bine?

— Încerc, Greta! spuse Adeline, apoi izbucni în lacrimi.

În timp ce bărbatu-său se ridică îngrijorat, bătrâna se grăbi să ajungă în capătul celălalt al încăperii la Adeline.

— Draga mea, dar ce s-a întâmplat?

— E mereu greu în perioada asta a anului, să nu știu, plânse ea. Și oribila aceea de polițistă Gerhardt mi-a zis că Emil a fost trimis într-un lagăr în care mai toți au murit de boală. E dus din martie anul trecut și nu am primit nicio veste de la el, nu știu dacă e viu sau mort.

Frau Schmidt o strânse în brațe și-i zise:

— Nu-mi pot închipui. Dar îi ai pe băieți. Indiferent ce se întâmplă, în ei o să găsești spiritul lui Emil.

Amintindu-și că prietenii ei își pierduseră băiatul în război, se opri din plâns și se uită la bătrâna care o privea cu o oarecare nostalgie.

— Îți mulțumesc că mi-ai adus aminte cât de norocoasă sunt, Greta, zise Adeline.

Will intră buluc în casă.

— Mamă, vino repede. Trebuie să vezi cerul. E atât de… Adică, n-o să-ți vină să crezi!

Adeline ezită, ștergându-și lacrimile cu mâneca hainei.

— Du-te, zise Frau Schmidt. Băieții tăi vor să-ți facă un dar cum n-o să-ți vină să crezi. Poate să fie ceva mai bun de-atât?

Încheindu-și haina și punându-și basmaua pe cap, se duse afară unde erau Walt și Will uitându-se în sus cu uimire și încântare. Le urmă privirea și i se tăie respirația.

Soarele aproape că pierise dincolo de linia orizontului, dar lumina apusului arunca flăcări peste cinci nori întinși în spirale lungi și subțiri, pictându-i în nuanțe puternice de roșu și violet, ca niște panglici înnodate pe cerul de deasupra lor, rostogolindu-se domol, ca și cum ar fi fost împinși de un vânticel care sufla în rotocoale. Zâmbind la vederea norilor spiralați, Adeline simți cum băieții vin lângă ea și-și încolăcesc brațele în jurul taliei sale.

— Crăciun fericit din ceruri, mamă, zise Walt.

Adeline simți cum lacrimile îi curgeau iar pe chip și-și îmbrățișă băieții strâns, privind cerul, când auzi ușa deschizându-se și pași pe verandă.

— Ia te uită! exclamă Frau Schmidt.

— Nu e incredibil? zise Adeline, privind spre prietena ei, zâmbind.

— Peter! strigă Frau Schmidt. Vino să vezi până nu dispare!

Bărbatul ei ieși, chinuindu-se să-și ia haina pe el, dar oprindu-se când a ridicat privirea și-a văzut panglicile de nori. Rămase o clipă cu gura căscată.

— Doamne, n-am văzut niciodată așa ceva în toată viața mea!

Culorile norilor se schimbau în fiecare clipă ce trecea, devenind mai mult roșii și violet decât aurii și apoi doar violet înainte ca întunericul să le fure darul panglicilor de pe cer și să le ofere o amintire pe care s-o păstreze cu drag.

— Ți-a plăcut cadoul? întrebă Will în timp ce se întorceau în casă.

— Unul dintre cele mai frumoase cadouri pe care le-am primit vreodată, vă mulțumesc, spuse Adeline, strângându-i pe băieți în brațe.

Când intrară, Frau Schmidt era deja ocupată în bucătărie. Iar Herr Schmidt încă avea pe el haina grea de iarnă și pălăria, aplecându-se să aprindă focul care începea să danseze în sobă, în vreme ce Adeline și băieții lepădau hainele de iarnă de pe ei.

— O să fie cald cam în cincisprezece minute, zise Walt.

— Îmi place să mă uit la foc, spuse Will.

— Tuturor ne place, zise Herr Schmidt, închizând ușița la sobă și zburlindu-i părul lui Will, apoi își scoase haina de pe el.

— Vreți să cântăm niște colinde?

Băieții bătură din palme și se uitară la Adeline, care nu era tocmai cu chef de cântat. Dar încuviință.

— Ar fi frumos.

Frau Schmidt strigă din bucătărie.

— Peter!

— Greta? zise el.

— N-ai zis că e ceva în poștă pentru Adeline?

— Ah, spuse el, fluturând un deget ca și cum abia acum își aducea aminte. Am pus-o aici, cred. Se căută în buzunarul de la

piept din interiorul hainei și scoase un plic subțire. Nu știu de ce-au trimis-o aici. Ești plecată de aproape un an.

La fel de nedumerită, Adeline luă plicul, văzând adresa bătută la mașină, cu numele ei, în sarcina familiei Schmidt și cu o adresă a expeditorului, IRC-DPC-Alfeld.

Băieții intrară în bucătărie când Frau Schmidt scotea prăjiturelele din cuptor.

— Unde e Alfeld? întrebă Adeline, întorcând plicul pe partea cealaltă, văzând că plicul era parțial desfăcut sau relipit la repezeală.

— N-am idee, spuse Herr Schmidt. Dar, ce să zic, nici memoria mea nu mai e ce-a fost.

Punând un deget în deschizătura plicului, Adeline îl rupse și scoase o singură foaie de hârtie pe care o despături. Începu să citească scrisoarea bătută la mașină. Pe măsură ce-o citea, cealaltă mână începu să-i tremure și i se duse la buze. Ochii i se încețoșară, apoi își aruncă brațele în sus și țipă cu un amestec de uimire și bucurie pură.

— Dumnezeule mare, băieți, e de la Crucea Roșie Internațională! Papa e viu și liber! Ne așteaptă în Vest!

Băieții începură să sară în sus și țipară împreună cu ea.

— Unde e? strigă Will.

— Într-o tabără a refugiaților separați de familii, într-un loc care se cheamă Alfeld! Zona Britanică!

Walt se calmă și părea nedumerit.

— Cum a ajuns acolo?

Ea se uită la scrisoare printre lacrimi pe care fu nevoită să și le șteargă ca să mai citească o dată.

— Nu zice. Zice doar că așteaptă să-i scriem.

Soții Schmidt le împărtășeau bucuria care, în noaptea aceea, fu contagioasă. Mâncară și băură, și închinară paharele, apoi Herr Schmidt se duse la pian și cântă un cântecel vesel pe care Adeline nu-l recunoscu. Dar era săltăreț într-un fel care îi amintea de un cântec pe care îl auzise la acordeonistul ce cântase la nunta ei și de cum dansaseră, ea și Emil, de parcă s-ar fi dus la culcare în Rusia și s-ar fi trezit în rai.

Adeline le întinse mâinile lui Will și lui Walt.

— Ce facem? întrebă Walt în timp ce ea îi trăgea de mâini într-o parte și în cealaltă.

— Dansăm, spuse ea. Dansăm toată noaptea, pentru că tatăl vostru trăiește!

Partea a cincea. ULTIMA VALE VERDE

Capitolul treizeci și șase

13 martie 1947
Gutengermendorf, Germania de Est sub ocupație sovietică

Adeline închise ușa dintre bucătărie și sala de mese, în casa ofițerilor sovietici, verificând sfecla-de-zahăr pe care o fierbea ca să facă melasă proaspătă, și scoase a patra scrisoare a lui Emil către ea. Când o deschise, mâinile îi tremurau, dar nu de șoc sau de mirarea extatică pe care o simțise inundând-o prima dată când a aflat că era viu și trăia într-o tabără de persoane strămutate la cincizeci de kilometri de Hanovra, Germania, aproape de orașul Alfeld.

Adeline era, desigur, încântată să primească această nouă scrisoare de la el, dar era și stresată să vadă că — încă o dată — plicul îi fusese deschis, iar conținutul citit înainte să aibă ea ocazia. Fără îndoială de către locotenentul Gerhardt. Polițista știuse încă din Ajunul Crăciunului că primise răspuns de la Crucea Roșie. De asta Gerhardt o avertizase să nu încerce să se ducă în vest.

De la scrisoarea aceea, femeia se dăduse peste cap să-i dea de știre lui Adeline că citise fiecare cuvânt scris între ea și Emil. Ofițerul poliției secrete știa că el evadase din Poltava, traversase toată Ucraina, apoi Polonia și estul Germaniei, apoi se strecurase ilegal în Zona Britanică împreună cu un grup de soldați care se întorceau acasă și că aflase și de ajutorul neprețuit al insului căruia îi plăceau cârnații și care îi dăduse lui Emil documentele pe care să i le fluture pe la nasul ofițerului de frontieră înainte de ultima parte a călătoriei peste graniță.

— Bărbatul dumitale e un nelegiuit, un dușman al statului, îi spusese locotenentul Gerhardt de mai multe ori. Și dumneata o să fii o nelegiuită și o dușmancă a statului, Adeline, dacă te hotărăști să fugi la el cu tot cu băieți.

Lui Gerhardt părea să-i facă plăcere să-i zică lui Adeline astfel de lucruri, iar ea știa că ofițerul poliției secrete încerca s-o împingă să se dea în vileag cu vreo reacție. Dar Adeline crescuse cu astfel de situații și știa că cea mai bună reacție era să nu aibă vreuna sau s-o trimită într-o direcție greșită bine gândită.

— Completez actele ca să ne ducem toți trei la el legal, îi zicea Adeline de fiecare dată când locotenentul Gerhardt îl aducea pe Emil în discuție, apoi îi pomenea de scrisorile lor și de bănuiala ei că Adeline se pregătea să încerce să părăsească Germania de Est aflată sub ocupație sovietică.

— O să-ți împuște băieții în timp ce fugiți peste graniță, i-a zis Gerhardt ultima dată când au vorbit.

Dar, până acum bănuielile polițistei rămăseseră doar la acest nivel. Poate că Gerhardt le citise fiecare cuvânt pe care Adeline și Emil și-l scriseseră, dar nu pricepuse că cei doi nu doar că-și declarau în scrisori iubirea unul pentru celălalt și își povesteau viețile, și dorul, și dorința de a se revedea, dar își vorbeau într-un „cod în oglindă“ pe care îl folosiseră în anii din urmă, când avuseseră de-a face cu autoritățile comuniste. Tot ce trebuia să facă vorbitorul sau corespondentul era să menționeze o oglindă sau o reflexie sau ceva argintiu, cum ar fi luciul unui lac sau al unui râu ca ascultătorul sau cititorul să știe că propozițiile care urmau erau exact opusul a ceea ce se intenționase. Folosirea cuvintelor „și eu“ într-o propoziție marca finalul minciunii și momentul în care începeau să-și spună adevărul.

Adeline îi scrisese lui Emil în prima scrisoare:

> Iubirea mea,
>
> Nici nu știi câtă fericire am simțit când ți-am primit scrisoarea în Ajunul Crăciunului. Băieții erau așa de fericiți, că săreau în sus și țipau cât îi țineau bojogii! M-am uitat în oglindă în seara aceea și m-am gândit cât de mult mi-aș fi dorit să vii aici să fii cu noi. Viețile noastre aici sunt mult mai bune decât au fost vreodată în Friedenstal. Suntem fericiți aici. Nu ne ascultă nimeni conversațiile, cum ni se întâmpla în vremurile de demult. Mă gândesc la tine în fiecare clipă în care gătesc în bucătăria în care lucrez. Walt

învață geometrie și Will învață să citească. Aștept cu nerăbdare până vom fi unul în brațele celuilalt. Și eu te iubesc cu toată inima mea. A ta, Adeline.

Acum Adeline citea ultimul răspuns primit de la Emil, care îi înnoda stomacul și-o făcea să tremure de adrenalină.

Iubita mea Adeline,

Mă rog să fiți sănătoși și fericiți și ca băieții să crească puternici. Lângă tabără e un lac argintiu și îl privesc adesea, întrebându-mă dacă n-ar trebui să aștept aici, dacă ar trebui să vin acolo, la tine și la băieți. În momentul acesta, granița e închisă aproape total. Am auzit că singura modalitate prin care refugiații o pot trece în oricare direcție e calea oficială. Ieri, la lac, m-am gândit că, dacă viața e așa cum o descrii tu, vreau să rămâneți acolo și o să vin eu în est la voi. Amână-ți planurile și așteaptă-mă să bat curând la ușa ta sau să te sun înainte să ajung acolo, în gară. Să nu te îndoiești că și eu te iubesc și că sunt într-o stare foarte bună, sperând să te văd foarte curând. Îmbrățișări și sărutări băieților din partea mea.

Bărbatul tău adorator, Emil.

Adeline puse scrisoarea pe masă și fața în mâini. Dacă citea scrisoarea corect, Emil nu-i zicea să-l aștepte să vină el la ea. Îi zicea că ea, ca refugiat, trebuia să se strecoare peste graniță de îndată ce putea, pentru că încă erau locuri prin care se mai putea trece. Dar nu avea nicio idee pe unde ar putea traversa și nu erau deja garduri, și patrule, și câini sau turnuri, sau toate patru pe care ea și băieții ar trebui să le ocolească pentru a evada.

Cuvintele lui Emil de acum multă vreme reverberau în amintirea lui Adeline. *La un moment dat, va trebui să te hotărăști cum vrei să-ți trăiești viața — în robie sau în libertate — și, dacă alegi libertatea, va trebui să alergi în ținuturile nimănui, cu gloanțe zburând pe la urechi ca să ajungi la ea. Nu cred că există cale de mijloc pentru asta. Dacă vrem viața aceea, atunci va trebui să riscăm moartea ca s-o obținem.*

Adeline se uită la ceas, în bucătăria casei ofițerilor sovietici, și văzu că e aproape vremea prânzului. Colonelul Vasiliev și personalul lui erau plecați peste noapte în Berlin. Odată ce se

făcu melasa și o termină de turnat în două borcane, după-amiaza îi aparținea.

După ce etanșă borcanele, le lăsă pe masă și se hotărî să facă o plimbare ca să-și mai limpezească gândurile. Își puse haina pe ea, rătăci prin sat și se găsi pe drumul care ducea spre ferma familiei Schmidt. Nu mersese mai mult de o sută de metri când mașina locotenentului Gerhardt rulă spre ea.

Fu tentată pentru o clipă să intre în pădure și s-o evite pe polițistă, dar se hotărî că aceasta ar fi cea mai proastă mișcare pe care ar putea-o face. Adeline rămase pe loc, așteptând berlina neagră să tragă în dreptul ei. Geamul fu coborât.

Locotenentul Gerhardt zâmbi subțire.

— M-aș fi gândit c-o să fii în bucătărie, Adeline.

— Am după-amiaza liberă.

— Da, știu. Cum a fost excursia de ieri la magazinul militar?

— Am fost mai târziu decât plănuisem, pentru c-au schimbat orele, spuse Adeline și-i înmână lista, precum și chitanța.

Gerhardt se uită scurt pe listă.

— Țigări?

Adeline se pregătise pentru întrebarea aceasta.

— Colonelul s-a apucat iar de fumat.

— Hmm, zise locotenentul Gerhardt, dând din cap. Și dumneata încotro?

— Am ieșit să fac o plimbare. E cea mai frumoasă zi din ultima vreme.

— N-am de unde să știu, pufni Gerhardt. Vin de la prietena dumitale, Frau Schmidt. Sănătatea soțului dumneaei tocmai s-a înrăutățit. Accident vascular, din ce zice doctorul.

Adeline încercă să nu reacționeze, dar nu reuși, frângându-și mâinile.

— Atunci ar trebui să mă duc s-o ajut. Pot să plec, vă rog?

— Am auzit că soțul dumitale se gândește să vină la dumneata.

Adeline încuviință.

— Da, așa se gândește.

— Nu e îngrijorat că, dacă vine aici, o să fie trimis în est?

Adeline nu știa ce să-i zică, așa că bălmăji rapid:

— Cred că e mai îngrijorat că nu ne vede pe mine și pe băieți.
— Și așa și-ar trebui să fie.

* * *

Mașina se îndepărtă. Adeline se uită lung după ea, simțindu-se din ce în ce mai neliniștită. De când o contactase Emil, a tot încercat să se ducă la gară când venea trenul de amiază pentru a sta de vorbă cu oamenii din șirul de refugiați vagabonzi care sosiseră în oraș ca să cerșească și să se târguiască, pentru a vedea ce știau despre posibilitatea de a ieși din Zona Sovietică în siguranță. Dar, de fiecare dată când deschidea gura să întrebe pe careva, se temea că unul dintre ei se va duce să-i dea raportul lui Gerhardt.

Emil vrea să fug, dar nu-mi poate spune cum, se agită ea înainte să se întoarcă și să s-o ia în grabă spre drumul care dădea în cărarea ce ducea la fermă. Câteva minute mai târziu, bătea la ușă. Frau Schmidt deschise, o văzu și-i zâmbi trist.

— Ai auzit? o întrebă ea.
— Despre Peter? Da. Unde e?
— Sus, cu doctorul, spuse bătrâna, cu o lacrimă rostogolindu-i-se pe obraz. Nu știe cine sunt, Adella.

Adeline o îmbrățișă pe Frau Schmidt, care o strânse de două ori mai tare înapoi. După ce se desfăcură din îmbrățișare, nevasta fermierului se așeză la masă și-și împreună mâinile tremurânde, zicând:

— E și mai rău de-atât. Partidul crede că suntem prea bătrâni și acum prea infirmi ca să mai putem lucra pământul. Așa cum ai prezis, o să fim mutați.

Pe Adeline o durea inima pentru prietena ei.

— Îmi pare atât de rău, Greta!

Doctorul coborî scările boncănind. Se uită la Adeline, o salută și apoi vorbi cu Frau Schmidt despre starea bărbatului ei. Îi făcuse lui Herr Schmidt o injecție și acum dormea. O avertiză să nu-i dea nimic să mănânce, numai apă până se întorcea el a doua zi, apoi plecă.

Bătrâna se duse sus să-l vadă pe bărbatul suferind, apoi se întoarse și se reașeză la masă, zicând cu jale.

— Îmi pare rău că n-am făcut-o săptămâna trecută, înainte să…

— Ce să fi făcut? o întrebă Adeline, uitându-se la ceas și văzând că mai avea o oră până ieșeau băieții de la școală.

Frau Schmidt ezită înainte să-i zică:

— Să fi încercat să mergem în vest.

Adeline se gândi dacă s-o zică sau nu, dar apoi o spuse:

— Ce te-a întrebat locotenentul Gerhardt despre mine?

— Voia să știe dacă o să încerci să te duci în vest.

— Și ce i-ai zis?

— Că o să depui actele și-o să urmezi pașii oficiali.

Simțind ușurare, dar și un fior de speranță, Adeline se întinse peste masă și-și puse palma peste mâna osoasă a lui Frau Schmidt privindu-și prietena în ochi.

— Îmi poți spune pe unde ați fi încercat să scăpați? Și cum?

Greta înghiți un nod și dădu din cap că da.

— Dar nu am nicio idee dacă o să meargă, Adeline.

* * *

Cinci zile mai târziu, în data de 18 martie 1947, Adeline se trezi la două jumătate dimineața și-și trezi și băieții.

— Liniște, le șopti ea. Mergem să-l vedem pe Papa.

Will își luă perna de pe cap. Walt sări în sus, vioi.

— Serios?

— E acum sau niciodată, zise ea în șoaptă și-i mângâie pe amândoi pe obraji. Luați-vă hainele călduroase pe voi. Legați-vă bine bocancii. O să mergem vreme îndelungată. Și, vă rog, când ieșim, să nu se audă musca de la voi. Nu vrem să trezim câinii vecinilor.

— Mamă… începu Will.

— Nicio vorbă de-acum înainte, până nu vă zic eu! șuieră ea. M-ați înțeles?

Amândoi băieții se făcură mici, dar dădură din cap că da. Rar o vedeau pe maică-sa așa de pornită.

— Bun. Așteptați-mă afară. Închideți încet ușa din față după voi.

Adeline părăsi camera cât putu de încet, își puse haina și cizmele și ieși din casă pe ușa din față în liniște, lăsând-o întredeschisă. Temperaturile scăzuseră sub limita înghețului și era deja întuneric mai să-l tai cu cuțitul, cu excepția unei frânturi de semilună deasupra când se duse spre poarta din față și-o deschise pe balamalele pe care le dăduse cu unsoare cu două zile mai înainte. Apoi se îndreptă spre ușile mari, rabatabile sub o arcadă construită în hambarul de cărămidă. Dăduse cu unsoare și rotițele porților acelora, așa că acum le împinse lin, deschizându-le ca să-și recupereze căruța mică în care împachetase agoniseala lor esențială, acoperită cu două cuverturi.

Adeline îi găsi pe băieți lângă pridvor și le făcu semn s-o urmeze. Se duseră în josul străzii, în partea cealaltă a târgului și în gara mică de acolo. Trenul de trei și cincisprezece minute spre Berlin întârzia dimineața și era, în mare parte, gol. Conductorul o recunoscu când plăti biletele.

— Azi, trenul de dimineață, și cu cei mici?

— O să mergem în Falkenberg, să petrecem ziua și seara cu sora și mama mea, spuse Adeline și se uită la băieți într-un fel care le zicea să nu cumva s-o corecteze.

— O să ajungeți înainte de zece, spuse el. Va trebui ca în Berlin să luați bilete pentru Falkenberg.

Când trenul se puse în mișcare, Adeline văzu că el mai voia să stea de vorbă, dar ea scoase rapid o cuvertură și le-o puse băieților pe picioare.

— Hai să dormim un pic, le zise ea și imediat închise ochii.

Nu-i trase pe băieți aproape de ea, până nu se îndepărtă conductorul. Îi sărută pe creștet pe fiecare și-și imagină cum se arunca în brațele lui Emil, cum alergau toți în brațele lui Emil, cum erau din nou o familie. De îndată ce văzu asta cu claritate în mintea ei, se rugă de Dumnezeu, iar și iar, să-i transforme visul în realitate. Îi simțea mirosul lui Emil și brațele lui puternice în jurul ei. Îi auzea vocea aspră spunându-i cât de mult o iubește și cum n-o să se mai despartă niciodată. Fu inundată de un sentiment imens de bucurie și se văzu iar în brațele lui, se închipui așa iar, și

iar, și iar. O oră, cât a durat călătoria, în timp ce băieții moțăiau, apoi dormeau de-a binelea, ea se tot imagina în îmbrățișarea lui Emil și-i mulțumea lui Dumnezeu că-i împlinise visul, că-i readusese împreună după mai bine de doi ani de despărțire și dor.

* * *

Era întuneric beznă când ajunseră în Berlin la patru douăzeci și cinci în dimineața aceea. Îi scutură pe băieți să-i trezească și apoi strânse pătura și-o puse înapoi în căruța mică.

— Am ajuns, mamă? o întrebă Will morocănos.

— Trebuie să mai mergem cu un tren, apoi mergem pe jos, apoi încă un tren, îi răspunse ea, punând căruța pe peronul din gara centrală. Se uită peste mersul trenurilor, văzând că cel pe care îl voia ea pleca la patru patruzeci și cinci de pe alt peron din partea cealaltă.

— Haideți, băieți, împingeți, zise ea. Trebuie să ne grăbim.

Gara era surprinzător de aglomerată pentru acea oră matinală. Merseră în zigzag prin mulțime, văzând spre intrarea principală în gară doi soldați care fumau țigări și chicoteau. Adeline își menținu privirea ațintită asupra lor până ajunseră pe peronul corect, apoi întoarseră toți spatele soldaților și se grăbiră să urce în trenul cu zece vagoane.

Primul vagon era plin-ochi. La fel era și al doilea. Conductorul fuma afară, lângă al treilea.

Avea cam douăzeci și cinci de ani, cu o barbă rară și acnee. Se zbârli tot în clipa în care o văzu pe Adeline venind cu băieții pe peron, împingând și trăgând la căruciorul lor.

Cu o grimasă, îi făcu semn cu țigara spre căruță.

— Unde crezi că te duci cu aia? Și, dacă ai de gând să treci prin Wolfsburg, ai face bine să ai acte.

— Oebisfelde, zise Adeline.

Își coborî barba în timp ce pufăi și scutură din cap.

— E ultima stație înainte de Zona Britanică. Nu vă urcați la mine în tren, duduie. Știu eu ce-ai de gând. Dacă te las pe tine în tren

și nu raportez, ajung pe-o listă neagră. Și nu-ți pui copiii în pericol încercând așa ceva?

Adeline privi peste umăr și nu văzu pe nimeni venind.

— Nu și dacă nu suntem prinși, zise ea. Și n-o să ajungi pe nicio listă. Îți promit.

— Și de ce-aș risca?

Adeline căută sub cuvertura de dedesubt, pusă peste lucrurile lor și scoase la iveală două borcane cu melasă.

— Le-am făcut din sfeclă-de-zahăr culeasă cu mâna mea.

Conductorul se uită la borcane și începu să râdă.

— Cu astea două, nu-ți iau nici măcar un copil la bord.

Ea se crispă, dar căută iar sub pătură și scoase o sticlă de whisky și o cutie cu țigări turcești care o costaseră în magazinul militar sovietic jumătate din ultima ei leafă. I le întinse pe amândouă.

— Sunt ale tale dacă ne lași să urcăm, ne ajuți cu căruciorul în vagonul de bagaje și ne ajuți să-l dăm jos când ajungem în Oebisfelde. Primești whisky-ul acum. Țigările când plecăm.

Conductorul își mușcă buza o secundă, apoi își aruncă țigara și o strivi de pământ cu călcâiul înainte să apuce sticla.

— Tu și plozii tăi duceți căruciorul ăla acolo.

* * *

Cinci minute mai târziu, Adeline și băieții erau în vagonul șase, aglomerat și acesta, așezați de partea cealaltă a peronului. Will și Walt erau atât de obosiți, că adormiră lipiți de ea de îndată ce puse o pătură peste ei. Voia să facă și ea la fel, să caute refugiu în fața neliniștii din ce în ce mai mari, să nu-și mai lase mintea s-o ia pe arătură. Dar nu putea.

Adeline rămase extrem de precaută, ascultând oamenii vorbind în jurul ei și întrebându-se dacă și ei încercau să-și recapete libertatea.

Trenul se porni. Băieții se agitară în somn lângă ea și Adeline se strădui cu toată ființa ei să lupte cu teama care sporea în tandem cu viteza trenului. Când ajunse conductorul să le perforeze biletele, deja duhnea a whisky.

— Cât durează?

— Avem șine libere, zise el. O să ajungeți cam la șase fără cinci, chiar înainte de răsărit, la timp să vă vadă și să vă împuște când o luați la fugă peste graniță.

Se îndepărtă, părând aproape amuzat. Adeline simți în fundul gurii un gust caustic când calculă timpul rămas până la răsărit, care, după o carte pe care o văzuse în casa sovieticilor, ar trebui să fie la 6:23. Scade jumătate de oră și conductorul avusese dreptate: aveau să ajungă în Oebisfelde exact la revărsatul zorilor. Cu fiecare pas pe care ea și băieții aveau să-l facă din momentul în care părăseau trenul, lumina avea să crească în același ritm cu șansele de a fi descoperiți, împușcați sau mai rău.

Trebuia să fi venit mai devreme! Trebuia să fi luat trenul de miezul nopții spre Berlin!

Dar trenul de miezul nopții ar fi fost și mai aglomerat, iar gara centrală, fără doar și poate. Ar fi sfârșit în Oebisfelde pe la trei noaptea cu doar o crâmpeie de semilună pe cer. *Cum am fi văzut? Cum am fi știut c-o luăm în direcția corectă?*

Nu avea lanternă și s-a temut să fure una din casa sovieticilor, doar ca lumina să-i trădeze când fugeau spre libertate. În cele din urmă, se hotărâse că fuga în noapte nu merita riscul. Acum însă, pe măsură ce trenul se repezea spre răsărit, începea să regrete.

Nu, gândi ea, reprimându-și emoția. *Trebuie să cred că acesta e momentul potrivit și aceasta e calea potrivită*.

Adeline închise ochii și chiar începu să aţipească ușor, când auzi întrebarea conductorului de tren răsunându-i în minte. *Nu-ți pui copiii în pericol?*

Se trezi brusc, atentă, încordată, cu respirația sacadată în piept, uitându-se la Will, apoi la Walt, simțind cum inima îi tresaltă de panică pentru ea și pentru băieți. Erau, *într-adevăr,* în pericol, într-un pericol îngrozitor, toți trei. Fuseseră în pericol de când au plecat din casă cu cărucior cu tot. Dacă erau prinși, sovieticii aveau s-o despartă de băieți. Ar putea fi trimisă într-un lagăr de muncă și Walt și Will într-un orfelinat. Cu fiecare kilometru care trecea pe traseul ce ducea în direcția vest-sud-vest de la Berlin la Oebisfelde, la graniță și la Zona Britanică de dincolo, neliniștea ei

se răspândea în ea în valuri, trecând de frică și ajungând în teritoriul groazei.

Dacă mă împușcă? Dacă îi împușcă pe băieți? Și pe mine nu?

Mintea lui Adeline se smuci brusc în trecut, acum mai mult de un deceniu, și-o făcu să se privească de parcă ar fi fost în tavanul apartamentului lor din Pervomaisk, unde îl ținea pe primul Waldemar în clipele de după moartea lui și unde aflase ce însemna să-ți smulgă cineva inima din piept, o agonie atât de devastatoare, că nu voise decât să zacă pe pământ și să moară acolo, pe loc.

* * *

În tren, Adeline icni din cauza durerii profunde stârnite de amintirea aceea îngrozitoare.

— Mamă? o strigă Will, scuturând-o s-o readucă la realitate. Ești bine?

— Da, am… zise ea, cu inima bătând în piept și cu stomacul în noduri când se uită la băiețelul ei drag în vagonul slab luminat. De ce?

— Ai strigat. Ai zis „Waldemar“.

— Ce? zise Walt, trezindu-se.

— Nu-i nimic, șopti Adeline. Înapoi la somn, amândoi.

În vreme ce băieții se reașezau la somn, cuibăriți în ea, Adeline încercă să nu se gândească la sudoarea rece de pe frunte și la greața din stomac, și la slăbiciunea din piept și din picioare la ideea că vreunul dintre ei s-ar putea duce înaintea sa. *Nu pot suporta așa ceva. N-o mai pot duce încă o dată. Doamne, nu pot!*

Adeline își dădu seama că-și ținuse respirația, așa că se forță să tragă în piept o gură de aer după alta. Pe măsură ce respira, din motive pe care n-avea cum să și le explice până la capăt, se gândi la patru rânduri din cea de-a treia scrisoare a lui Emil. *Ți-l aduci aminte pe caporalul Gheorghe? Românul cu capul îndoit și cu vinul îndulcit cu miere? L-am revăzut. Mi-a zis să-i transmiți salutări lui Malia dacă ai ocazia.*

Caporalul Gheorghe. Desigur că-și aducea aminte de el. Cum ar fi putut să-l uite? Cu ochii lui hipnotici și cu felul de a le povesti despre Bătălia de la Stalingrad, cum se trezise după ce fusese lovit în cap de obuz în primul atac sovietic, cum văzuse lumea altfel și cum știuse, fără vreo umbră de îndoială, c-o să supraviețuiască să-și spună povestea.

Trebuie să cred în asta, gândi Adeline. *Trebuie să cred cu fiecare fibră din ființa mea, fără nicio urmă de îndoială în mine, c-o să reușim. Fără nicio îndoială.*

Adeline înțelese deodată că, dacă într-adevăr nu avea niciun fel de îndoială, dar niciuna, o să fie mai calmă și-o să ia hotărâri mai bune în întunericul din ce în ce mai subțire și-n lumina care mijea în răsărit, dinaintea ei și-a băieților ei iubiți.

Fără nicio îndoială, Adella. Ești deja acolo.

Închise ochii și-și spuse cuvintele acestea iar și iar, și iar, până adormi, agățată de imaginea aceea a reîntâlnirii pe care o ținuse strâns la piept în trenul spre Berlin, simțind brațele puternice ale lui Emil în jurul ei, apărând-o, ținând-o la pieptul lui în timp ce ea…

— Duduie, spuse conductorul și-o scutură de umăr. Trezește-te. Următoarea stație, Oebisfelde. Trebuie să vă dăm repejor jos cu tot cu căruț. Pricepi?

Capitolul treizeci și șapte

18 martie 1947, 5:47
Oebisfelde, Germania de Est sub ocupație sovietică

— Pricepi? repetă conductorul, iritat. Și-mi vreau țigările.

Adeline începu să se simtă gâtuită, iar inima i-o luă din nou la galop. Gândurile că și-ar mai putea pierde încă un copil se întoarseră. Încercau s-o paralizeze.

Încetează. Fără dubii, Adeline. Ești deja acolo.

— Primești cartușul în clipa în care suntem coborâți, îi zise ea. Băieți, trezirea. Ne pornim în plimbarea noastră pe jos.

— Pe jos? pufni conductorul. Duduie, când vine vremea, în locul dumitale aș lua-o bine la sănătoasa. Rușii întâi trag și apoi…

— Încetează! zise ea, în timp ce băieții se trezeau încet-încet. Te rog, domnule. De dragul lor.

— Da, da, spuse el și se duse spre spatele vagonului.

— Mi-e sete, mamă și trebuie să fac pipi, zise Will.

— Da, și eu, adăugă Walt.

Adeline împături cuvertura și-și dădu seama că uitase să pună și apă.

— O să facem pipi când coborâm din tren și-o să găsim apă până la următorul tren, le promise ea.

Will gemu.

— Și când e asta?

Se pregăti să se răstească la el, dar se opri.

— Mai devreme decât crezi.

Trenul încetini. Ea se uită afară, încercând să privească înapoi spre răsărit, încercând să vadă zorile și surprinzând, în cele din urmă, o bură trandafirie peste un câmp de cereale acoperit cu un strat nou de zăpadă cam de două degete.

— Pornim, zise ea, scoțându-i pe culoar și mergând în spatele lor până la ieșirea din spate. Familia Martel cea călătoare a pornit

într-o nouă aventură.

— Așa zici mereu, spuse Will.

— Asta pentru că noi călătorim mereu, îi răspunse Walt cu un soi de condescendență.

Adeline se uită iar afară, surprinzând contururile acoperișurilor înainte ca trenul să se oprească în scârțâit și sâsâit de roți într-o gară din cărămidă, cu două etaje, cu un singur peron luminat de lămpi de gaz și de primele raze ale răsăritului.

— Haideți, acum, spuse conductorul. Repejor.

Ea coborî, zicându-le băieților să rămână pe peron și apoi fugi după conductor, zicându-i:

— Noi suntem singurii care coboară aici?

Ajunseră la vagonul cu bagaje, iar el se opri și-i răspunse:

— Singurii suficient de nebuni ca să facă o asemenea călătorie. Majoritatea iau trenul spre Oebisfelde de mai devreme ca să încerce să treacă pe întuneric.

— Dar mi s-a zis că o să fie copaci sub care o să fim feriți de priviri.

— Păi erau copaci sub care te puteai strecura ca să treci granița nevăzut, le zise el, coborând căruciorul. Dar i-au dat jos săptămâna trecută și-au început să le sape cioturile. E un adevărat tărâm al nimănui în apropierea graniței.

Fără îndoieli, Adeline. Ești deja acolo. Deja în brațele lui Emil.

— Mulțumesc de informație, zise ea înmânându-i țigările. Și pentru c-ai fost cumsecade.

Adeline se aștepta să-i răspundă ceva în batjocură. În schimb, bărbatul îi luă țigările, oftă și-i zise:

— Mult noroc, duduie. Dumitale și copiilor dumitale. Mi-a zis cineva cândva că, dacă zărești turnul medieval din târg, deja ai ajuns prea departe și probabil c-o să te vadă și-o să te oprească înainte să faci vreun pas spre graniță.

— Bine de știut, zise ea și porni spre băieți cu căruța lor mică.

Conductorul urcă în primul vagon. Când Adeline ajunse la Will și Walt, trenul trăgea din gară, lăsându-i singuri pe peron, cu linia estică a orizontului acum de un violaceu palid, întretăiat de nuanțe capricioase de roșu.

Will dansă încoace și-ncolo.

— Mi-e sete, zise el, și trebuie să fac pipi.

— Și eu la fel, adăugă iar Walt.

— Nu puteți face aici, zise ea. Afară.

Traseră și împinseră căruciorul prin gara pustie, Adeline simțind că trăgea căruciorul ciudat, ca și cum s-ar fi descentrat una dintre roți și îi ținea în urmă în timp ce-l cărau pe scări înzăpezite care dădeau la răscrucea unui drum ce mergea paralel cu șinele de cale ferată și un altul care ducea la sud spre târg; acesta era drumul pe care i-a zis Frau Schmidt că trebuie s-o apuce.

„O să te oprească la graniță dacă o iei pe drumul pietruit de lângă șine sau pe drumul pavat la sud de târg. Dar mie și lui Peter ni s-a zis că undeva la mijloc între cele două, la dreapta ta, era o alee diagonală. O să te ducă spre o cărare care taie un teren arabil spre vest spre orașul Danndorf, la vreo patru sau cinci kilometri depărtare.

Chiar înainte de granița în sine, la stânga ta, la vreo sută și cincizeci de metri, o să vezi o casă cu două etaje în care niște ofițeri sovietici păzesc cărarea și drumul pavat spre sud. Dar, undeva în apropiere, cărarea duce într-un pâlc de copaci care umbresc granița. Dacă reușiți să ajungeți la copacii aceia fără să fiți văzuți și să stați ascunși, n-o să vă vadă că traversați granița decât când e prea târziu.“

Dar au tăiat copacii!

* * *

— Mamă! șopti Will, zbânțuindu-se. Trebuie să fac pipi la fel de rău ca atunci când m-ai pus să fac în borcan.

— Și eu trebuie să fac, dar nici chiar așa de rău, zise Walt.

— Duceți-vă, zise ea arătând spre dreapta ei. Acolo, în timp ce eu car căruciorul ăsta pe scări.

Băieții coborâră scările în pripă, spre niște tufișuri și se deschiseră la fermoare. Ea încercă să coboare căruciorul domol pe scări, dar încărcătura îi scăpă de sub control și se duse săltând la

vale pe scări. Aterizã din patru bufnituri și-un pocnet direct în drumul în care bãltea zãpada noroioasã.

— Ce-a fost asta, mamă? șopti Walt.

Ea împinse cãruciorul, îl simți cã alunecã și zise:

— Nu știu.

Will termină și se grãbi spre ea. Adeline se uitã spre est, la orizontul roșiatic și violaceu care strãlucea din ce în ce mai tare, și simți iar panicã. Se uitã îndãrãt spre Walt, care doar stãtea acolo în tufișuri, uitându-se în jur de parcã aveau tot timpul din lume.

— Hai sã mergem, Walt! șuieră ea.

— Așa face mereu, zise Will în timp ce Walt tresări și veni în fugã spre ei.

Adeline mai cã reușea sã-i distingã trãsãturile feciorului ei mai mare în lumina zorilor când bãiatul ajunse gâfâind lângã ei. Știa cã șansa de a-și câștiga libertatea cu ușurințã îi scãpa printre degete cu fiecare secundã.

— Hai, amândoi în spatele cãruciorului, zise ea. Repejor. Și dacã vedeți vreun turn dinaintea voastrã sã-mi ziceți sã mã opresc.

Fãcurã doi pași înainte ca brațul care ținea roata din față-dreapta a cãruciorului sã se rupã și roata sã se desprindã și sã cadã. Cãruciorul se înclinã și se așezã pe osie. Adeline se holbã la roata desprinsã care zãcea în zãpada topitã.

— Ce ne facem? întrebã Will.

Lui Adeline îi venea sã plângã. Dar rãsãritul se apropia. Trebuia sã acționeze, și încã repede. Ducându-se în partea cealaltã a cãruciorului, vãzu cã osiile din față și din spate erau prinse în șuruburi de niște structuri dreptunghiulare de susținere, fiecare fãcutã din patru bare din lemn. Marginile mai lungi ale dreptunghiului erau prinse pe fundul cãruciorului la distanțã de cam cincisprezece centimetri una de cealaltã. Bucãțile mai scurte de lemn erau înșurubate peste și prinse de levier.

Adeline bãgã de seamã o gaurã cam de cinci centimetri între barele scurte și fundul cãruciorului și-i veni o idee. Gãsi o piatrã mare și-o folosi sã batã în marginile din stânga, capãt și dreapta și în curând le desfãcu de cãrucior.

Bătu bine cuiele care să n-o taie, apoi băgă bucata de drug din margine prin gaura din față a structurii de susținere a roților de la stânga la dreapta. Drugul de lemn ieșea acum de-o parte și de alta a căruciorului cu vreo treizeci de centimetri rămași de fiecare parte.

Luă o bucată de funie cu care își legase lucrurile în pachete, o tăie în două și folosi bucățile să prindă marginea de lemn de ambele părți ale căruciorului. Îi luă mult prea mult. Când termină, soarele era deja pe cer. Pentru o clipă, se gândi să se întoarcă, dar ideea de a fi în brațele lui Emil nu-i dădea voie.

— Walt, vino de partea asta, în față, și apucă de mânere. Will, tu o să împingi.

Și cu asta, Adeline se duse în dreapta, în față, se lăsă pe genunchi să apuce marginea și o ridică, devenind astfel a patra roată la căruță. Trebui să ia o poziție ciudată ca să-i reușească mișcarea, încovoiată, preluând mare parte din greutate pe șale și șolduri, iar oasele începură să protesteze aproape imediat când se porniră pe Bahnhofstrasse, strada care cobora la sud de gara din Oebisfelde, apoi pe drumul din față, care ducea către vest, spre graniță.

Trecură de șiruri de case mici, presărate printre clădiri mari din cărămidă și stuc. Adeline abia dacă se uită la ele. Sudoarea care-i curgea de pe frunte în ochi o împiedica să vadă cum trebuie, așa că se chinuia să-și sucească gâtul ca să privească în față și în spate, pe fiecare stradă pe care treceau, cercetând și ascultând, să prindă orice indiciu că s-ar apropia vreo patrulă.

— Miroase bine, zise Will, adulmecând din aer aroma pâinii proaspăt coapte.

Undeva în depărtare, Adeline auzi un sunet ca și cum s-ar fi lovit lemn pe lemn, urmat de un șuierat prelung care îi tăie respirația. *Oare fusese o împușcătură?*

Parte din ea voia să se întoarcă, dar n-o făcu.

Fără îndoială, Adeline. Ești deja în brațele lui Emil.

O stradă. Două străzi. Trei străzi. Spatele și mâinile îi luaseră foc. Se uită în sus și în jos, încercând să dea peste turnul

medieval înainte să ajungă prea departe și să rateze aleea diagonală care ducea către drumul de țară spre vest.

Dar cum rămânea cu copacii?

Merseră mai departe, cu cele trei roți care mai rămăseseră alunecând în zăpada topită amestecată cu noroi, în timp ce treceau printr-un ocol la răscrucea între două drumuri. Continuară sud spre Lessingstrasse, în vreme ce soarele își răsfira razele prin oraș. Cum de nu văzuseră nici țipenie?

— Mamă? zise Will.

— Ți-am zis…

— Turnul, mamă, spuse Walt.

Adeline văzu în depărtare turnul medieval din Oebisfelde, înalt, cu acoperișul în unghi, cu ferestrele mari din vârf deschise larg.

Puse jos drugul și partea din față a căruciorului, se întoarse și, apucând drugul din nou, începu să țipe.

— Înapoi de partea cealaltă a drumului, băieți!

Îi zori să se dea la o parte din calea turnului, înapoi spre ocol. Nu ajunseră bine la el că băgară de seamă în stânga lor o cărare ce tăia în diagonală spre nord-vest. Văzu că la capătul ei clădirile se terminau și dădeau în câmp deschis. *Aceea să fie, oare, calea?*

După Adeline, da, aceea era calea. Gâfâind de atâta efort, traseră căruța lor mică spre cărare și merseră până în capătul ei, prin spatele gospodăriilor în care luminile străluceau și copiii râdeau și țipau.

Spre capătul cărării, Will zise:

— Mamă? Mi-e sete și femeia aceea scoate apă.

Arăta cu degetul spre silueta neclară a unei bătrâne care ridica o găleată dintr-o fântână, în curtea unei case pe dreapta. Adeline se opri în vreme ce femeia turna apa din găleată de la fântână în alta.

— Mă scuzați, doamnă, spuse Adeline. Pot să vă cer niște apă pentru băieții mei? Venim de departe și le e foarte sete.

Bătrâna se uită la ei și apoi la căruciorul lor mic.

— Nu, zise ea. Mi-e silă să-i ajut pe toți care se perindă pe-aici.

Înainte ca Adeline să apuce s-o implore, femeia se întoarse și merse pe lângă casă și dispăru în semiîntuneric.

* * *

— O luăm iar din loc, băieți, zise Adeline și ridică drugul căruciorului în strălucirea soarelui care lumina pajiștile învești mântate în zăpadă și miriștile de dincolo de ele.

— Mamă, mi-e sete, se plânse Will.

— Tuturor ne e sete, Will! se răsti ea la el. Te rog, ajut-o pe maică-ta și taci din gură. Îți promit că, de îndată ce am de unde, o să-ți dau apă.

Frau Schmidt i-a zis că era o potecă de la nord la sud de care trebuiau să treacă, dacă voiau să ajungă pe drumul de țară. Adeline vedea acum drumul, imediat dincolo de șura deschisă din curtea bătrânei, în care erau stivuite lemne de foc. Trecură de șură. Dincolo de drumul care mergea de la nord la sud și ușor spre stânga ei, observă o cărare cu două sensuri care ducea spre vest.

Făcu primul pas în afara drumului, spre cărare, când auzi clămpănitul și zăngănitul unui cal care se apropia.

Se uită în dreapta, văzând un bărbat tuciuriu care mâna un cal cu o căruță încărcată cu canistre mari de lapte. Era aproape de ei și-i făcea dement din mână.

— Nu vedeți? urlă el, arătând înspre câmpuri. E o patrulă sovietică acolo care vine dinspre postul de control! Întoarceți-vă și ascundeți-vă!

Adeline nu mai așteptă să vadă, ci se întoarse rapid să apuce de colțul din dreapta al căruciorului, s-o ia în direcția opusă.

— Ne întoarcem!

Will și Walt vedeau frica de pe chipul ei și traseră până ajunseră iar în drumul de pământ. Bărbatul cu calul și căruța trecu pe lângă ei, făcându-i semn să se ascundă în șura cu lemne a bătrânei. Adeline icni de efortul de a trage căruciorul în spatele șurei și-i îndemnă rapid pe băieți s-o urmeze înăuntru.

— Nu vă mișcați! șopti ea gâfâind. Să nu aud niciun sunet de la vreunul dintre voi!

Adeline vedea pe fețele lor că băieții pricepeau pericolul în care se aflau, dar nu ziseră nimic când le făcu semn să se lase pe vine în spatele stivelor de lemne, în timp ce ea se uita peste ele.

Șura era slab construită, cu spații între scândurile care făceau peretele din spate, cel poziționat cu fața la drumul de pământ, la cărarea și câmpurile arabile de dincolo de ele. La început nu văzu nimic. Dar apoi, ieșind dintr-o parte mai joasă a câmpului, cam la cinci sute de metri vest de oraș, văzu patru soldați sovietici cu arme și baionete care zoreau spre Oebisfelde un grup de prizonieri cu mâinile după ceafă. În spatele lor, la încă vreun kilometru, văzu acoperișul postului de control cu cele două etaje ale lui. De acolo venea patrula.

Nu dură decât vreo câteva minute și patrula ajunsese deja destul de aproape cât să vadă că erau douăzeci de prizonieri, cincisprezece bărbați și cinci femei și să-i audă pe soldați înjurându-i în rusă, numindu-i trădători ai noii ordini.

— Să nu mișcați, le șopti ea băieților și rămase ea însăși nemișcată, privind prizonierii care veniseră atât de aproape, că le observa cu claritate și durere groaza întipărită pe chip.

Erau toți murdari, până la unul. Câțiva sângerau din plăgi deschise pe față și cap. Adeline încercă să respire scurt și imperceptibil când văzu că patrula ajunge în capătul drumului, la mai puțin de douăzeci de metri de ei. Prizonierilor li se ordonă s-o ia la dreapta și să mărșăluiască în sud, spre turn. Vântul purtă la ea duhoarea lor acră în timp ce luau o curbă în drum și dispăreau de sub privirile ei.

Două secunde mai târziu, ea rămase zăcând acolo, gâfâind de ușurare. Apoi auzi o voce, nu în mintea ei, bolborosind cuvinte, ci în inima ei, cu valuri de emoție pe care o înțelese cu toată ființa.

Asta e șansa ta, Adella. Ia-o!

În cel mai curajos act al vieții ei, Adeline se ridică de lângă stiva de lemne, îi ridică pe băieți în picioare și le zise:

— Haideți să-l vedem pe Papa.

* * *

Adeline se aplecă și mai apucă o dată drugul din fața căruciorului. Îl târâră iar în cărare, apoi se îndreptă de spate și se uită spre vest, dincolo de câmpuri, dincolo de postul de control al sovieticilor, spre un șir îndepărtat de copaci, la trei sau poate patru kilometri de ei. Trebuia să ajungă de partea cealaltă a graniței.

Șalele o ardeau din nou când împingea căruciorul pe drumul de pământ până în cărarea mărginită pe alocuri de pereți scunzi de stâncă. La vreo sută de metri de târg, Adeline se îndreptă de spate destul cât să vadă partea de sud spre turnul medieval unde cineva se mișca în fața ferestrelor deschise.

Înghiți un nod greu și se forță să nu urle la băieți să abandoneze căruciorul și ultimele lor agoniseli și s-o rupă la fugă spre graniță. Dar, crescând în astfel de spații deschise, știa bine că un cal în galop era mai ușor de văzut, pe când o vacă păștind agale arareori era băgată în seamă. Cu asta în minte, păstră un ritm lent, domol, înnebunitor, care le rupea spinarea. Timpul se lungea, dar nu dură mult și erau la două sute de metri distanță de târg și apoi trei, apoi patru. Cu cât parcurgeau mai mult din drum, cu atât Adeline simțea că-i smulge cineva brațele din umeri. Spatele încă zbiera la ea și trebuia să se oprească la fiecare o sută de metri ca să poată să îndure durerea.

La cinci sute de metri de oraș, în vreme ce ieșeau din valea prin care trecuse patrula, Adeline se împiedică și simți ca și cum ceva ascuțit i s-ar fi înfipt între omoplați. Icni de durere, scăpă drugul și aproape fu pusă la pământ de agonia pe care o recunoștea din lungile ei zile din câmpurile de cereale. Rămase locului, cocoșată și tremurând.

— Mamă! strigă Walt. Ești bine?

Adeline nu putea să vorbească în timp ce se forța să-și îndrepte spinarea, apoi să-și rotească umerii și să-și coboare omoplații. Câteva secunde mai târziu, simți cum spinarea îi pocni. Durerea cedă într-o oarecare măsură și rămase în continuare așa, gâfâind,

ștergându-și sudoarea care îi curgea șiroaie pe frunte, încercând să-și domolească greața care îi urcase în gât.

— Mamă, zise Will.

Înainte să-i poată răspunde, Adeline auzi un rând de împușcături acolo de unde văzuse patrula ultima dată. Panica începu să se ridice iar în ea. *Oare s-au apucat să împuște oamenii care au încercat azi-noapte să treacă granița? O să ne facă și nouă asta? Doar n-o să-i împuște pe băieți, nu-i așa?*

Pentru o clipă, rămase înțepenită. *Să continuăm? Sau să ne întoarcem?*

Crezu c-a auzit o femeie urlând, apoi o a două rundă de împușcături.

— Doar n-o să ne împuște și pe noi, nu-i așa, mamă? zise Walt.

Văzu cât de speriat era, și asta o zgudui.

— Nu, spuse ea, conștientă de tonul sugrumat al vocii. O luăm din loc.

Adeline trase adânc aer în piept de două ori, apoi se aplecă încet-încet ca să ridice drugul. Ridică partea din față și mai sus ca înainte, proptind drugul de șolduri, fără să-i pese că nu mai era căruciorul în echilibru în timp ce ajungeau la opt sute de metri de oraș, apoi la un kilometru întreg. Soarele era acum sus pe cer. Zăpada începuse să se topească de-a binelea.

Cu fiecare pas, începură să vadă și mai mult din clădirea în care era instalat postul sovietic de control, în partea de sud-sud-vest. Când ajunseră la vreo cinci sute de metri de postul de control, vedea cioturile a ceea ce fusese pâlcul de pădure care ar fi trebuit să-i ferească de priviri la trecerea graniței. Unele cioturi fuseseră smulse din pământ și întoarse pe dos. Le vedea rădăcinile ramificate care blocau cărarea dincolo de aleea ce ducea la postul de control.

Întoarce-te, Adeline! strigă o voce în cap. *O să te împuște! O să-i împuște pe băieți!*

Dar știa că, dacă se opreau acum, nu mai avea nicio șansă de a fi cu Emil înainte de apus, poate chiar niciodată. Încă o voce, mai puternică și mai răsunătoare, începu să-i vorbească.

Fără îndoială acum. Ai credință, Adella. Mergi direct pe lângă postul de control, exact cum a făcut caporalul Gheorghe când a mers prin miezul Bătăliei de la Stalingrad și-a supraviețuit celei de la Cotul Donului.

Un zâmbet firav și stingher îi apăru pe buze. Spre surpriza ei, durerea din omoplați, șale, umeri și șolduri i se domolea pe măsură ce se apropiau.

Apoi o voce înspăimântată se aprinse brusc când își dădu seama că postul de control nu era la mai puțin de o sută cincizeci de metri în partea din sud a cărării. Era mult mai aproape, la nici cincizeci de metri în stânga lor. La parter erau două ferestre cu geamuri mari din sticlă care dădeau în aleea de acces.

O să te zărească, Adeline. O să te împuște înainte să-l găsești…

Adeline se opri să se odihnească și să se descotorosească de sentimentul de disperare. Se uită direct la ferestrele de la mai puțin de șaptezeci și cinci de metri și, închipuindu-și-l pe prisăcar, zâmbi.

Ai credință, gândi Adeline iar și iar când ajunseră în capătul căii de acces și la cioturile răsturnate care blocau drumul. Zâmbind în continuare, privi spre ferestre și văzu în cea din stânga doi soldați sovietici. Erau într-un fel de dispută cu un bărbat voinic îmbrăcat într-o haină neagră lungă și cu o pălărie pe cap. Unul dintre soldați se uită în direcția lor. Ea zâmbi, luându-și ochii de pe ferestre.

— O luăm roată, băieți, zise ea, încercând să pară încrezătoare când întoarse căruța pe lângă rădăcini ca să vadă cărarea de dincolo de cioturi care era despărțită în două.

Partea din stânga ducea spre sud, către drumul refăcut. Partea din dreapta era desfundată, noroioasă și plină de gropi în unele locuri și blocată de cioturi în altele. Cărarea din dreapta părea să se curme de tot aproape de capătul câmpului de cioturi.

Ai credință, gândi Adeline, uitându-se dinaintea ei și fiind convinsă că vedea o cale liberă prin câmpul de cioturi, peste graniță și apoi într-un pâlc des de pădure de partea cealaltă. Se uită îndărăt peste umăr, la ferestrele postului de control, văzându-i pe toți trei bărbații acum cu fața spre ea și băieți, dar

încă în miezul disputei lor, cu bărbatul cu pălărie gesticulând în toate părțile.

— Mamă, cât de departe mergem? întrebă Will.

Adeline zâmbi, schimbă mâna pe drug și zise:

— Spre copacii 'ceia de colo.

— Nu e departe, spuse Walt.

— Cam jumătate de kilometru. Nu mai mult. E ca și cum ați merge la școală de acasă de la Frau Schmidt.

Se mai uită o dată în urmă când erau deja la o sută de metri de postul de control și nu mai vedea ferestrele de jos, ceea ce însemna că nici bărbații nu-i mai vedeau pe ea și pe băieți. Inima lui Adeline începu să bată vesel pe măsură ce duceau căruța lor mică printre hârtoape și pe lângă cioturi, îndreptându-se cu pași siguri spre vest.

Asta e, s-a terminat, își zise ea, după ce mai merseră încă cincizeci de metri spre libertate. *Suntem deja între copacii 'ceia de colo. Suntem deja în trenul spre Alfeld. Suntem deja cu Emil.*

O împușcătură străpunse aerul rece al dimineții, un pocnet și-un foșnet care păreau să treacă chiar pe lângă ei. Adeline tresări speriată, se aplecă, apoi se întoarse când încă o împușcătură se auzi din spatele postului de control. Nu-și dădea seama cine trăgea spre ei sau de unde se trăgea spre ei.

Dar, în privința bărbatului cu pălărie și haină lungă, neagră, care alerga acum pe aleea de acces, fluturând arma și urlând spre ea, nu putea fi nicio urmă de îndoială.

— Oprește-te! Stop!

Ochii i se căscară în cap ca cepele.

E din poliția secretă! gândi ea.

Convinsă acum c-o să fie prinși sau împușcați, Adeline simți cum credința ei se transforma într-o groază abjectă, ca și cum ar fi fost pe cale să fie arsă de vie sau înecată în fața băieților ei. Se aruncă spre drug, urlând către băieți.

— Împingeți! Fugiți! Repede!

În douăzeci de secunde, plămânii îi erau gata să explodeze, iar mușchii de la picioare i se făcură de gumă. Pentru o clipă nu reuși să mai vadă calea de cioturi.

— Dumnezeule Mare! strigă ea, gâfâind. Ajută-mă! Te rog!

Mai făcu vreo câțiva pași și văzu prin labirint o cale. Târî căruciorul și pe băieți pe cărăruie, mai având doar vreo trei sute de metri până la copaci și văzând că bărbatul cu pălărie era ieșit de-a binelea de pe calea de acces și pornise pe cărarea cu cioturi și se apropia de ei din ce în ce mai mult.

Dându-și seama că, în ritmul acesta, avea s-o ajungă, Adeline fu străbătută din cap până în picioare de-o energie emoțională pe care n-o mai simțise niciodată și nici n-avea s-o mai simtă vreodată, o mamă hotărâtă să-și salveze copiii, o nevastă disperată să-și țină iar bărbatul în brațe, o femeie hrănită cu frică, dragoste și rugăciune.

Vederea i se îngustă. Mâinile o dureau, umerii urlau de chin și simțea că spatele era gata să i se rupă deja în două locuri. Dar își simți iar picioarele și continuă să meargă și să țipe iar și iar la Walt și Will să nu se oprească, să nu renunțe nicio clipă.

Dintr-odată, erau aproape-acolo. La mai puțin de două sute de metri. Chiar și prin sudoarea care îi ardea ochii, Adeline vedea unde se termina câmpul de cioturi și începea un șir de copaci ceva mai rari, dincolo de care începea cu adevărat pădurea.

O armă începu să latre. Adeline putea să jure că a trecut un glonț pe lângă ei.

Străduindu-se să nu cedeze isteriei, zbieră la ei:

— Mergeți aplecați și nu vă opriți, băieți! Mergeți, nu vă opriți!

Încă o detunătură seacă răsună, apoi încă trei o urmară într-o succesiune lentă, deliberată, țintită, în vreme ce Adeline, Walt și Will purtau căruciorul spre șirul de copaci, spre copacii aceia rari, spre pădure, spre libertate.

— Unde e bărbatul ’cela? țipă ea.

— Se apropie, mamă! strigă Walt.

Adeline lăsă capul în jos și se folosi de cuvinte ca de biciul pe care Emil îl folosise pe cai în noaptea aceea din timpul bătăliei tancurilor, împungând-o să parcurgă și următoarea sută de metri. Simțea de parcă trecuse o veșnicie înainte să vadă sfârșitul haosului și ananghiei, chiar acolo, dinaintea ei.

În câteva momente, erau ieșiți din câmpul de cioturi, o luară împleticindu-se pe cărăruie și apoi rapid pe încă una care cotea spre vest prin iarbă putredă, vestejită, printre sălcii și tufe cu spini, înainte să intre în pădurea deasă. La marginea acesteia, se uită înapoi să vadă că bărbatul cu pălărie încă mai era acolo, în câmpul cu cioturi, încă venea după ei, poate la vreo o sută de metri în spatele lor.

— Încă un pic, băieți! spuse ea, avântându-se în pădure.

Aceasta era întunecată și desfrunzită, cu zăpada pulverizată pe pământ și pe crengile arborilor. Mai înainte, cărarea se lărgea, devenind iar un drum practicabil. Șerpuia printre pini, apoi pe lângă un iaz cu moară de apă în dreapta lor. La celălalt capăt al iazului era o bancă. Sigur au mers suficient de departe.

Ajungând la bancă, Adeline se mai uită o dată și nu mai văzu pe nimeni alergând după ei printre copaci. Mușchii picioarelor și șalelor îi erau înnodați și deja în spasme, așa că încetini în sfârșit, apoi opri de-a binelea și dădu drumul drugului. Abia atunci se prăbuși pe bancă și începu să plângă, cu copiii îngroziți în brațe. Abia atunci se lăsă în voia bucuriei, bocind în hohote.

— Am reușit! bolborosi ea, strângându-i aproape de ea și apoi râzând isteric. Am avut credință și suntem liberi, băieți! Liberi! Și până ajunge soarele-n apus, o să-l vedem pe tatăl vostru!

În josul cărării pocni o ramură.

Capitolul treizeci și opt

Adeline suci brusc capul și-l văzu pe bărbatul care îi urmărise. Venea șchiopătând spre ei, cu haina murdară de noroi și descheiată, cu pălăria stropită cu noroi ținută în mâna acoperită cu noroi, cu fața aprinsă mânjită cu noroi și sudoare care curgea de pe el când scutura din cap.

Ea îi trase pe băieți și mai aproape când îl auzi gâfâind furios.

— *Fräulein*, de ce nu te-ai oprit când am strigat după dumneata să te oprești? Uită-te în ce hal sunt. Am noroi din cap până în picioare.

— Trăgeau asupra noastră, zise ea cu răceală. Și nu ne poți obliga să ne întoarcem.

— Trăgeau asupra voastră? zise el, înclinând capul într-o parte. Nu vă pot obliga să vă întoarceți?

— Exact cum am zis, spuse ea cu tărie. Va trebui să ne omori înainte să se întâmple asta.

Spre surpriza ei, el dădu capul pe spate și râse în hohote.

— Deci n-ați avut *permisiunea* să treceți granița?

Adeline nu zise nimic.

— Evident, n-ați avut, zise el, punându-și pe cap pălăria plină de noroi și bătu din palmele cu noroi încântat peste măsură.

— Știi cam cât de norocoși sunteți, dumneata și băieții? Oamenii aceia care au fost prinși azi-noapte? Patru dintre ei sunt recidiviști, care au fost împușcați în Oebisfelde la scurt timp după ce paznicii v-au văzut când ați ieșit din târg. Ați ieșit atât de aproape de patrula care a trecut pe lângă voi, că santinele au crezut că ați fost deja opriți și vi s-au verificat actele care vă dădeau voie să treceți.

Ea se holbă la el nevenindu-i să creadă.

— Dar au tras spre noi din postul de control. Dumneata ai fugit după noi.

El râse din nou. Alea erau împușcăturile paznicilor care fac antrenamente. Nu vă țintеau pe voi. Le părea rău că trebuie să cărați căruciorul. M-au trimis să vă ajut, le zise și zâmbi din nou. Și o să vă ajut. Unde voiați să mergeți?

Auzind asta, se puse iar pe plâns, apoi se adună iar. Înghiți greu, își șterse lacrimile, le dădu drumul băieților din brațe și se ridică pe picioarele care tremurau sub ea.

— Într-un oraș căruia îi zice Alfeld?

— Nu vă pot ajuta să ajungeți chiar până acolo, dar Danndorf și gara nu sunt așa de departe.

Adeline tremura deodată din creștet până în vârful degetelor de la picioare, mai epuizată decât își amintea să fi fost vreodată. Când îi zise c-o să fie el cea de-a patra roată la căruță, dădu din cap cu recunoștință și îl urmă, împreună cu băieții, spre Danndorf.

Când ajunseră, băură toți de la o cișmea și se duseră într-o brutărie-cafenea, de unde Adeline cumpără pâine. Când proprietarul auzi că tocmai scăpaseră din zona sovietică, le dădu băieților câte o prăjiturică dulce și-i lăsă să folosească telefonul să sune în Alfeld, la tabăra de persoane strămutate.

I se zise că Emil era la muncă, în câmp, și-i lăsă un mesaj să știe c-au reușit să treacă granița și c-o să ajungă în gară în curând. Bunul samaritean își curățase hainele de noroi și-o ajută să miște căruciorul stricat spre gara din târg.

Când ajunseră în cele din urmă pe peron, iar ea îi mulțumi bărbatului, Adeline își dădu brusc seama că fusese atât de preocupată să evadeze, că nu-l întrebase nicio clipă cum îl cheamă. Apoi, când îl întrebă, el zâmbi.

— Numele meu nu contează. Dumneata și băieții sunteți în siguranță și unde ar trebui să fiți.

Adeline simți fiori pe șira spinării la auzul cuvintelor.

— Dumnezeu să vă aibă în paza lui, domnule! spuse ea.

— Auzindu-vă povestea, aș zice că veghează extrem de bine asupra dumitale, doamnă, și asupra băieților, și asupra bărbatului dumitale, îi răspunse el, înainte să se îndepărteze cu pași domoli, râzând în sinea lui.

Adeline se uită după el, simțind o gâdilare, de parcă trupul întreg îi era mângâiat ușor de vârfuri de aripi.

— La ce te gândești, mamă? o întrebă Walt.

Ea îi zâmbi și-i dădură lacrimile privind samariteanul care dispărea din raza privirii ei.

— Mă gândeam la milostenie, la dragostea lui Dumnezeu și la cât de binecuvântați suntem să le avem.

* * *

Alfeld, Germania de Vest, sub ocupație britanică

Emil se plimba pe platformă în sus și-n jos, în lumina acelei după-amiezi de primăvară, simțindu-se la fel de emoționat ca prima dată când și-a adunat curajul să-i ceară lui Adeline o întâlnire. Se tot uita la el în reflexia din geamul gării. În tabăra de refugiați avusese mâncare din belșug, dar nu pusese pe el nici jumătate din greutatea pe care o pierduse în lagăr și apoi în timpul evadării.

Oare Adeline o să-l recunoască? Dar băieții?

Nu conta. O să-i recunoască el. I-ar recunoaște și dacă ar fi fost departe unii de ceilalți un deceniu. Era convins de asta.

Emil merse înapoi în capătul peronului, privind spre sud, încercând să facă să mai apară un tren. Nu văzu nimic vreme îndelungată, în afară de șinele care dispăreau într-o curbă din depărtare. În anii din urmă, fiecare moment care trecea l-ar fi făcut să se teamă din ce în ce mai mult de un dezastru de neoprit.

Dar, de când reușise să evadeze în Occident, Emil era mai calm și mai sigur pe el decât fusese vreodată în viața lui. Supraviețuise celor mai rele încercări pe care i le putea arunca soarta în cale, iar acele încercări și timpul petrecut alături de caporalul Gheorghe îl schimbaseră, îl făcuseră mai puternic, mai umil și mai conștient de puterea visurilor și a farmecului vieții de peste tot împrejurul lui. Se bucura de fiecare răsărit și fiecare apus și îi era recunoscător Atotputernicului pentru fiecare dar pe care îl primea între cele două momente.

Exersase, de asemenea, în minte cum o să fie cu Adeline și băieții și el însuși împreună din nou, simțind însă cât de intens de bine avea să fie în inima lui. În tabăra de persoane strămutate, declarase oricui voia să-l asculte că el o să-și găsească familia. Și de îndată ce i-a găsit pe Adeline și pe băieți prin Crucea Roșie Internațională și au început să corespondeze codificat, susținea sus și tare, de câte ori avea ocazia, că familia lui n-o să rămână în est. N-aveau să mai trăiască sub Stalin.

Mutându-și greutatea corpului de pe un picior pe altul, Emil încerca să-și adune fiecare fărâmă de putere și siguranță de care dispunea și-și recită jurământul pe care și-l repetase de mii de ori până atunci, în anul care a trecut.

— Vin în vest, spuse el cu tărie. Vin înspre libertate. Nu vor fi opriți. Nu ne vom mai despărți niciodată. Niciodată de acum înainte!

Un fluierat îndepărtat se auzi deodată și inima lui o luă la goană, ochii i se încețoșaseră și stomacul i se zbătea de parcă înghițise un stol de păsări. Auzi vuietul trenului crescând din ce în ce înainte ca locomotiva să-și facă apariția și să zboare pe lângă el. Știu dintr-odată că erau în tren și își adună toată puterea lui ca să nu fugă să se agațe de acesta.

Locomotiva încetini și trecu pe lângă Emil, urmată de primul vagon de pasageri, apoi de al doilea, apoi al treilea. Cerceta fiecare chip care se uita la el din tren și, când trenul se opri, în sfârșit, cu vagonul de bagaje în dreptul lui, nu-i vedea pe niciunul. Simți un gol în inimă, dar își zise că trebuie să fie în trenul următor, când deodată se deschise ușa vagonului de bagaje. Căruța lor mică era acolo, în fața lui, fără o roată, dar cu siguranță era cea pe care o făcuse el pentru băieți acum multă vreme.

— Emil!

— Papa!

Se întoarse și visurile și speranța care trăiseră în el mai bine de doi ani deveniră iar adevărate, căpătară iar formă umană. Adeline sări din primul vagon, cu Walt și Will în urma ei. Se îndreptară în fugă unii spre ceilalți și i se aruncară în brațe.

Emil o ținu pe Adeline strâns până când picioarele amândurora începură să tremure și se prăbușiră în genunchi, îmbrățișându-se și sărutându-se. Băieții veniră să-i îmbrățișeze și ei, tremurând toți, plângând și debordând de o fericire atât de frumoasă și de pură, că niciunul dintre ei n-avea s-o uite vreodată.

— N-o să ne mai despărțim niciodată, spuse Emil. Vă promit asta!

— Niciodată, spuse și Adeline.

— Niciodată, repetă Walt.

— Niciodată, adăugă și Will.

Se ținură în brațe, legați unii de ceilalți, de parcă s-ar fi trezit din morți, abia auzindu-l pe conductorul care le pusese căruciorul lângă ei. În sfârșit, când trenul începu să se miște și să iasă din gară, Adeline își luă capul de pe umărul lui Emil, clipind să scape de lacrimi și zâmbind, privindu-l în ochi cu uimire și văzând în ei dragostea lui arzătoare, luminoasă pentru ea, exact așa cum a visat.

Copleșită, zise cu glas gâtuit:

— Viața noastră e un miracol, Emil!

— Un miracol după altul, spuse Emil și-o sărută de parcă ar fi fost prima dată.

Capitolul treizeci și nouă

23 septembrie 1951
La bordul vasului USS General R.M. Blatchford

După apus se lăsase ceața și transformase noaptea înnorată într-o pâclă mai neagră decât își amintea Emil Martel să mai fi simțit vreodată. Era aproape de miezul nopții și se făcuse un frig umed — din acela de îți intra în oase —, dar refuza să plece de pe puntea transportului militar unde stătea aproape de proră, cercetând vestul, dornic să vadă orice rază de lumină.

Mai devreme în seara aceea, fuseseră atât de mulți peregrini pe punte cu Emil, toți uitându-se după primele semne ale unei vieți noi. Dar s-au întors, pe rând, unul câte unul, în cabinele lor, iar acum nu mai rămăsese decât o mână de oameni care să stea de veghe.

Adeline veni în spatele lui și-l cuprinse de mijloc.

— Nu vrei să vii în pat? Ei zic că oricum n-o să coborâm până mâine-dimineață și iar m-a luat stomacul.

— Vreau să văd asta, zise el. Vreau ca și tu și băieții să vedeți.

— Bine, spuse ea, strângându-se și mai aproape de el. Atunci o să aștept cu tine și o să mă rog ca mâncarea să stea în stomac pentru prima dată de când am urcat pe vaporul ăsta.

— Ar fi un dar grozav.

— Nu-i așa?

* * *

Pentru membrii familiei Martel, fiecare zi ce trecuse de când scăpaseră de comunism și de la reuniunea lor în Occident fusese un miracol, un dar de la Dumnezeu pentru care toți erau profund și constant recunoscători. Lui Emil și lui Adeline nu le-a păsat că a trebuit să stea într-o cămăruță îngrămădită în tabăra de

persoane strămutate. Nu le-a păsat nici că trudeau în câmp la fel de greu ca sub Stalin, în timp ce băieții se duceau la școală. Mâncarea era infinit mai bună și erau iar împreună, liberi să facă ceva cu această nouă șansă la viață.

Adeline i-a povestit lui Emil tot ce se întâmplase cu ea și cu băieții după ce-a fost târât de milițienii polonezi. Emil i-a povestit o parte dintre evenimentele care se petrecuseră după ce-a fost luat. I-a descris lungul marș spre trenul care l-a dus în Poltava. I-a zis ce-a însemnat traiul în pivnițele muzeului cu două mii de oameni și cu bolile care făceau ravagii printre colegii lui de lagăr. Ba chiar i-a povestit puțin despre caporalul Gheorghe și cum a ajuns el în Poltava, cum fuseseră trimiși să facă parte din echipa de gropari și cum plănuiseră să evadeze împreună, doar ca românul să fie transferat într-o altă închisoare cu o securitate superioară. Și i-a povestit cu lux de amănunte cum a evadat și cum a mers din tren în tren spre vest.

Dar Emil încă nu îi povestise lui Adeline despre masacrul de la Dubăsari și despre cum reușise să-i mărturisească asta caporalului român, dar ei nu putea să-i zică. Nu voia s-o rănească pe Adeline sau s-o facă să-l privească într-o lumină proastă în niciun fel. Simțea că femeia trecuse deja prin mult prea multe.

În vara lui 1947, familia Martel a fost mutată într-o locuință ceva mai stabilă, în Lütgenholzen, la sud de Hanovra și la două sute cincizeci și cinci de kilometri vest de Berlin, unde Emil și Adeline au continuat să muncească la câmp, în timp ce restul lumii căuta să le găsească o locuință permanentă pentru ei și pentru milioanele de oameni strămutați de cel de-al Doilea Război Mondial și de evenimentele de după. Mulți refugiați se duceau în America de Sud, inclusiv în Argentina. Alții se uitau înspre Canada și Statele Unite.

Familia Martel voia să meargă în America de Nord, dar aveau nevoie de un sponsor, o rudă sau o cunoștință care trăia deja acolo și era dispusă să-i ofere lui Emil o slujbă și familiei sale o locuință pentru un an, până se puneau pe picioare. De asemenea, trebuiau să arate că erau sănătoși. Deprinzându-se cu noua lor viață, Adeline nu se simțise niciodată mai bine. Walt și Will

creșteau, puseseră ceva kilograme pe ei și, în primul an, făcuseră progrese mari la învățătură. Dar sănătatea lui Emil nu era grozavă. Suferise de dureri abdominale și avea adesea crize de vomă și diaree. Devenise galben ca de icter și era slăbit.

În vara lui 1948, Emil s-a prăbușit în câmp și-a fost dus cu salvarea la spital, unde doctorii i-au descoperit ouă și larve în scaun. Că era de la balega de porc pe care Emil o împrăștiase pe câmp sau de la gunoiul ori mâncarea râncedă pe care o mâncase uneori în timpul evadării din lagăr, doctorii au stabilit că era infestat cu o tenie care îi atacase ficatul și-l lăsase mai mult mort. L-au dus de urgență la operație și l-au tăiat în spate, înlăturând două coaste ca să ajungă la ficat. Când au ajuns la ficat, doctorii au fost oripilați să găsească un vierme de mărimea unei mingi de baseball înconjurând unul dintre lobi.

După ce i-au scos parazitul și-au lăsat rana deschisă ca să dreneze, Emil a fost pe muchie de cuțit zile în șir. Adeline și băieții au stat de veghe, dar nu și-au pierdut nici măcar o clipă credința c-o să supraviețuiască.

* * *

Când Emil s-a trezit, în cele din urmă, era slăbit, dar fericit că era viu. Însă n-a durat o zi și-a început să fie agitat și înnegurat, complet diferit de felul în care se purtase după evadare.

După o săptămână, în timp ce zăcea în pat, cu trunchiul înfășurat în bandaje, Adeline l-a întrebat ce-l tulbura. Cumva, Emil a înțeles că n-o să-și afle niciodată liniștea sufletească dacă nu înceta să-i mai ascundă acea parte a trecutului său.

— N-am mai vorbit despre asta decât o singură dată, i-a zis el, dar meriți să știi. Îți amintești când ne-am întors în Friedenstal și eu am luat căruța și caii și m-am dus în Dubăsari ca să iau materiale pentru acoperiș?

Adeline își amintea și-și simțea greața chinuindu-i stomacul.

— Ce s-a întâmplat?

Pe parcursul unei după-amiezi, cu băieții la școală, Emil i-a povestit tot: cum fusese oprit de căpitanul Haussmann pe vremea

aceea și nu fusese lăsat să plece din oraș, cum Haussmann îi forțase pe Emil și pe alți etnici germani să meargă la o râpă îndepărtată unde ofițeri SS împușcau evrei; și cum Haussmann îi înmânase un Luger și-i zisese să-și dovedească astfel credința față de Reich împușcând un evreu adolescent și pe surorile lui mai mici; cum refuzase la început; și cum Haussmann îi pusese pistolul la cap; cum se răzgândise, în cele din urmă, ca să-și vadă iar familia; și cum fusese gata să-i împuște doar pentru a fi oprit de superiorul lui Haussmann, ce invocase ordinul lui Himmler ca nimeni să nu fie obligat să împuște evrei; și cum, în schimb, petrecuse noaptea îngropând sutele de evrei care fuseseră împușcați acolo.

— Dar, Adella, ca să fie clar, i-a zis Emil. Mă hotărâsem să-i împușc înainte să fiu oprit. N-am văzut în apariția superiorului lui Haussmann mâna lui Dumnezeu până n-am ajuns în cel mai greu moment în Poltava, și caporalul Gheorghe mi-a arătat că am făcut alegerea corectă și că, deși mă hotărâsem să-i împușc, n-am fost lăsat s-o fac.

Adeline ascultase cu groază sporită ce-ar fi putut face Emil până i-a descris întreaga serie de întâmplări. Auzind cum românul care supraviețuise Bătăliei de la Stalingrad îi salvase mintea și sufletul lui Emil în acel lagăr, asta îi șterse complet fricile.

— Caporalul Gheorghe a avut dreptate, i-a zis ea, strângându-i mâna. Ai refuzat, Emil. N-ai știut de ordinul lui Himmler și totuși ai refuzat. Dragostea mea, asta a presupus un curaj incredibil. Genul de curaj pe care nu-l au cei mai mulți bărbați. Sunt… sunt mândră de tine, Emil, mândră că sunt nevasta ta.

Emil a simțit atunci cum i s-au umplut ochii de lacrimi.

— Și eu sunt mândru că sunt bărbatul tău. N-am cunoscut pe nimeni așa de curajos și de iubitor, și de bun ca tine.

— Încetează.

— E adevărat. Suntem cu toții împreună datorită curajului *tău* și refuzului *tău* de a te da bătută.

Adeline i-a zâmbit și și-a șters o lacrimă.

— Îți mulțumesc.

S-au ținut de mâini câteva minute bune, în dragoste pură și nimic mai mult, apoi Adeline l-a întrebat:

— Știi ce s-a întâmplat cu Haussmann?

Emil a încuviințat.

— Am văzut în ziar. După ce-am plecat din lagărul de lângă Lodz, a fost transferat într-o unitate de luptă. A supraviețuit războiului și-a fost arestat și urma să fie judecat la Nürnberg ca parte din dosarul *Einsatzgruppen*. Dar și-a pus capăt zilelor în celula lui înainte să înceapă procesul.

— Laș.

— Da. Dar nu vreau să mai vorbesc vreodată despre Haussmann sau despre noaptea aceea din Dubăsari. Bine?

Ea a dat din cap că da.

— Și-ți mulțumesc că mi-ai zis.

* * *

Pe puntea vasului *General R.M. Blatchford*, Emil și Adeline auziră o goarnă zbierând în întuneric și-n ceață. După câteva minute, un clopot bătând.

— Suntem aproape, spuse Emil. Trebuie să fim.

— Mă duc să-i aduc pe băieți cât îmi mai e stomacul potolit, spuse ea, îl sărută și plecă.

Emil continuă să se uite în larg de la prora, convins că ar fi trebuit să vadă deja lumini. Dar, ca totul din ultimii trei ani, evenimentele se petreceau mult mai încet decât și-ar fi dorit.

Își găsiseră în cele din urmă, în anul dinainte, un sponsor, unul dintre unchii foarte îndepărtați ai lui Adeline, care deținea o fermă și avea nevoie de ajutor pentru că fiu-său urma să fie recrutat. În schimbul a doi ani de trudă ai lui Emil, familia lui primea casă, masă și o leafă mică pe care s-o folosească pentru a se pune pe picioare după ce se încheia contractul de muncă. Cu sponsorul asigurat, familia Martel a fost dusă în nord, în altă tabără de persoane strămutate, unde au învățat engleză, în timp ce dosarul lor pentru viza de imigrare își urma drumul anevoios

și înnebunitor de încet pentru verificarea identităților și a trecutului lor.

În cele din urmă, cu nouă zile înaintea momentului în care Emil se uita după luminița aflată dincolo de prora vaporului și după ce-au trăit ca refugiați mai bine de șapte ani, familia Martel a mers în Bremerhaven, a urcat la bordul unui transport care adusese în Europa trupele americane de ocupație și-a ridicat, în sfârșit, pânzele spre vest. În timpul călătoriei de o săptămână spre America, lui Adeline i-a fost rău de mare mai tot timpul. Totuși, ea, Walt și Will și-au format prietenii profunde cu etnicii germani de la bord, care aveau să dureze o viață. Emil însă, în afara familiei lui, n-a interacționat în mare parte cu nimeni, petrecându-și fiecare după-amiază de unul singur, pe puntea din față, lângă prora, privind apusul și visând la viața lor de acum încolo.

Emil nu se vedea iar fermier cu normă întreagă. Sau, oricum, nu pentru mult timp. Cum observase și caporalul Gheorghe, în sinele lui profund era mai mult ciocan decât plug. În ciuda faptului că era un deținut într-un lagăr, în Poltava, chiar îi plăcuse să vadă cum apăreau clădirile dinaintea lui, cum magia visului unui singur om era pusă pe hârtie și transformată în realitate prin sârgul și îndemânarea unei echipe de oameni. Se hotărâse acum multă vreme că se încredea, măcar în parte, în ce-l învățase caporalul Gheorghe. Erau lumea, universul o singură entitate? Era Dumnezeu în el? Era el una cu Dumnezeu? Emil încă se chinuia să răspundă la astfel de întrebări. Dar românul avusese dreptate într-o privință anume: tot ce-ți trebuia ca să ai o viață bună era o atitudine de bună-dispoziție și recunoștință, un vis bine definit, care venea din inimă și dorința de a urma acel vis cu o credință nestrămutată că se va împlini în cele din urmă.

Visul lui Emil de ani de zile nu fusese doar să supraviețuiască în Occident. Voia să trăiască acolo și să aibă parte de belșug, să facă bani cinstiți pentru o zi cinstită de muncă, să-i ofere nevestei lui o viață sigură, confortabilă, într-o casă a lor și să le asigure băieților săi o educație pe care el n-o avusese niciodată, precum și șansa să-și croiască propriul drum atunci când sunt pregătiți s-o

facă. Mai mult de atât, în secret, Emil își dorea o mașină. Se îndrăgostise de automobile din Germania și-i plăcea să se închipuie la volan, conducând oriunde voia, liber ca pasărea cerului.

* * *

Pe puntea transportorului de trupe militare, Adeline se întoarse cu băieții, Walt, care avea să împlinească paisprezece ani în curând, și Will, care se apropia de doisprezece, amândoi înfășurați în pături și morocănoși că fuseseră treziți în miez de noapte.

— Nu văd nimic, zise Will.

— Sunt obosit, spuse Walt, căscând. Vreau să…

— Acolo! exclamă Emil, arătând dincolo de proră, unde apăruse o lumină, la început abia vizibilă, apoi din ce în ce mai puternică, apoi o alta urmată de alte zeci, pe măsură ce se ridica ceața în rotocoale și se disipa. Cât timp remorcherele pilotau nava pe sub Podul Verrazano Narrows, puntea se aglomeră cu refugiați care ridicau urale cu fiecare frântură de New York City întrezărită prin ceața mereu schimbătoare.

Nava încetini la intrarea în Upper New York Bay, se opri complet și coborî ancorele la câteva minute după ora unu noaptea. Ceața se ridicase la vreo zece metri și puteau vedea de jur împrejurul lor luminițele de pe maluri.

Emil era cât pe ce să spună că mai bine de-atât nu se putea în noaptea aceea, când se porni o pală de vânt și ceața se învolbură, iar o ferestruică se deschise în înaltul cerului, spre nord-vest, scoțând la iveală torța aprinsă și mâna statuii.

Peste tot în jurul familiei Martel, oamenii începură să cască gura, cu respirația întretăiată, pentru că ferestruica se mărea cu fiecare clipă care trecea, dezvăluind brațul, apoi chipul, apoi coroana Libertății. Emil își pierdu atunci firea cu totul, îi apucă pe Adeline și pe copii, îi ținu strâns în brațe și începu să plângă în hohote.

În vreme ce toată lumea de pe punte, în jurul lor, râdea de încântare sau bocea de fericire că fusese mântuită, Emil se îneca de lacrimi:

— Am reușit! Am ajuns!

— Visul tău a devenit realitate, Emil, spuse Adeline, sărutându-l. Chiar acolo, dinaintea ta.

Ceața deja se risipise complet, împinsă spre est, dezvăluind femeia în toată gloria ei. Emil se uită îndelung la statuie cu un amestec de uimire și venerație, scutură pumnul și șopti:

— Libertate! Tot ce-și poate un om dori.

— Dar mai trebuie să găsim valea verde a mamei, spuse Will.

— Ce avem acum e suficient, zise Adeline, care nu-și putea nici ea dezlipi ochii de pe statuie. Nu am nevoie de valea aceea.

— Dar mergem acolo poimâine, nu-i așa? întrebă Walt.

— Poimâine ne urcăm în tren, spuse Emil și-o sărută pe Adeline. Apoi o să călătorim timp de trei zile.

— Spre valea aceea verde și frumoasă? întrebă Will.

— Neapărat, zise Walt.

* * *

Patru nopți mai târziu, când trenul trase în gara din orășelul Baker, în estul extrem al statului Montana, o furtună venită de nicăieri, puternică, de toamnă timpurie, bombarda regiunea cu zăpadă. Unchiul lui Adeline, cel pe care nu-l mai văzuse de atâta amar de vreme, îi aștepta în jeepul lui. Căruța lor mică fusese lăsată în urmă, în Germania, la schimb cu o ladă de lemn în care își strânseseră agoniselile și pe care acum o legară de capotă, și porniră cu mașina prin furtună spre ferma unde aveau să locuiască în următorii doi ani.

Furtuna bătea și urla când ajunseră la fermă și fură duși în dormitorul lor unde se prăbușiră de epuizare. Când Emil se trezi în zori, a doua zi de dimineață, furtuna se sfârșise, temperatura scăzuse și soarele strălucea pe cel mai mohorât, mai pustiu și mai acoperit de zăpadă ținut din câte văzuse vreodată în viața lui.

— Suntem în Siberia, mormăi el nevenindu-i să creadă. Ce dracu' am făcut?

Luna următoare, în timp ce băieții începeau școala în oraș, și Emil învăța rosturile fermei, deveni convins că făcuse o greșeală imensă aducându-și familia în America, în Montana și, în special, în Baker. Credința aceasta creștea pe măsură ce iarna își intra în drepturi și costurile adevărate ale întreținerii și hrănirii a încă patru guri deveneau clare ca bună ziua unchiului lui Adeline și nevestei lui, care se plângea adesea de mâncarea pe care o consumau Will și Walt. Emil încerca să muncească atât de mult cât îi dădeau și își zicea în sinea lui c-o să plece de la fermă în mai puțin de un an.

Deja în februarie 1952, frustrarea lui crescuse și se adâncise. Sponsorul lor încetase să-l mai plătească pe Emil cu o leafă întreagă, zicând că trebuiau să mai țină o parte din bani pentru a se asigura că toată lumea avea de mâncare. Apoi feciorul sponsorului primise calificativul 4-F în cantonament și fusese lăsat la vatră. La începutul lui martie, unchiul lui Adeline îi zise că nu aveau destul de lucru și nici de mâncare. Ea și familia ei trebuiau să plece de la fermă și să-și găsească drum pe unde or ști. Adeline și Emil erau nevoiți să facă rost de lucru, și încă repede.

În loc să se răzvrătească împotriva situației, în loc să fie furioși și acri din cauza palmei pe care o primiseră iar din partea destinului, Emil se duse direct în Baker și descoperi că tocmai se construia primul spital al orașului. Îl găsi pe maistru și îi vorbi în engleza lui stricată, cerând de lucru. Maistrul îi zise că singurele slujbe pe care le avea de dat erau de salahori și amestecători de ciment.

— Amestecător de ciment? Păi asta știu să fac de când am lucrat la construcția unui spital când am fost în Rusia, în lagărul din care am evadat, zise Emil, zâmbind.

— Ai evadat dintr-un lagăr din Rusia?

— Da. Și știu din perioada aceea cum să fac ciment.

— Atunci ești angajat.

Capitolul patruzeci

Familia Martel închirie în Baker o casă la o distanță de mers pe jos de șantierul lui Emil. Adeline își găsi de muncă făcând curat în camerele unui motel din oraș pentru cincizeci de cenți pe oră. Walt își schimbă oficial numele din Waldemar în Walter și-și găsi de lucru după ore într-o măcelărie și într-un cinematograf ca proiecționist. Will își schimbă numele din Wilhelm în William și începu să-și spună „Bill“. Împacheta cumpărăturile într-un magazin din localitate și mătura podelele cinematografului.

Își puneau banii la un loc, făcând economii, până când își putură permite să cumpere o bucată de pământ peste drum de liceu și să plătească să li se toarne o fundație. Emil muncea ziua pe șantierul spitalului și în alte șantiere, iar seara, lucra împreună cu Bill să pună o podea peste fundație. Montaseră, de asemenea, în pivniță și instalații, linii electrice și o sobă pe lemne.

Familia Martel locui în acea pivniță toată iarna 1952–1953, îndurând temperaturi negative și furtuni grele. Dar era pivnița lor, iar Emil și Adeline nu puteau fi mai fericiți de-atât. Iar miracolele lor continuau să se întâmple peste tot în jur.

Walter le spusese într-o doară că măcelarul arunca mereu capetele și ciolanele de porc, pentru că nu le voia nimeni. Lui Adeline nu-i venise să creadă și-l rugase să le aducă acasă. Făcu în iarna aceea, în pivniță, piftie, supă pentru gătit și ciolane înăbușite. Lui Emil îi plăcea să glumească zicând c-au mâncat atât de mult porc gratis, că simțea că plecaseră din Ucraina și nimeriseră în raiul ciolanelor de porc.

Sigura lipsă a lui Adeline erau mama și sora ei cu care menținuse o corespondență intermitentă și îngreunată de închiderea granițelor cu Cortina de Fier. Tot ce-și scriau era citit. Lydia era bolnavă, iar Malia își consuma existența îngrijind-o.

De la părinții lui Emil nu auziseră nicio veste și nici de la sora lui, nimic de când Adeline îi privise plecând spre gară ca să ia trenul înapoi spre Friedenstal. Începuse să se gândească la Karoline și Johann așa cum se gândea la fratele lui mai mare, Reinhold: suflete pierdute în vânt.

Dar la Crăciunul anului 1953 casa era gata și sărbătoreau faptul că în curând o s-o și termine de plătit. În curte era și un Chevrolet din 1947. Șefii lui Emil se mirau de truda pe care o depunea zi după zi, în temperaturi cumplite, amestecând adesea fără mănuși betonul sau ajutând să se încropească un perete nou.

Adeline făcea în continuare curățenie în motel și minuni în bucătărie. Deveni, de asemenea, un membru activ în biserica luterană din oraș. Lui Bill îi plăcea să muncească alături de taică-său mai mult decât îi plăcea școala, dar Walter devenise foarte bun la învățătură.

Și, într-adevăr, în primăvara lui 1956, la mai puțin de patru ani de când veniseră în America, știind doar o boabă de engleză, Walter fu numit șef de promoție al liceului din Baker cu două luni înainte de absolvire. În timpul acelor ani de studiu și privindu-și tatăl muncind în construcții, devenise interesat de arhitectură. Walt se înscrise la două școli și intră la amândouă.

După fuga de sub tirania sovietică, familia Martel își jurase că n-o să trăiască niciodată despărțiți. În jurul sărbătorii Paștelui din primăvara aceea, Emil, Adeline și Walter se urcară într-un tren care ducea spre Universitatea din Chicago. Voiau să vadă dacă ar putea trăi în Orașul Vânturilor cât timp Walter studia la una dintre cele mai bune școli de arhitectură din lume. Dar, după mai puțin de o zi și jumătate în partea de sud a Chicago-ului, se simțiră loviți de claustrofobie și votară în unanimitate să se întoarcă acasă, în Montana, cu următorul tren.

* * *

Cam o lună mai târziu, în mijlocul lui mai, Emil și Adeline mergeau cu mașina spre vest, la Bozeman, un loc în care nu mai fuseseră și unde încercau să găsească o casă în care să locuiască

toți. Walter avea să meargă la Școala de Arhitectură a Universității de Stat din Montana și voiau să-și țină familia împreună. Îi lăsaseră pe Walter și Bill în Baker, pentru că băieții aveau examene finale și slujbe pe care nu puteau să le rateze.

Pe tot parcursul călătoriei cu mașina, avură de-a face cu vremea tipică de primăvară din Montana: ploaie, apoi lapoviță, apoi perioade intense de fulgi care se loveau de parbriz și îi forțau să încetinească, pentru că altfel derapau pe șosea.

— Îți aduci aminte de căruțele pe care a trebuit să le scoatem din noroi în Marșul cel Lung? întrebă Emil. Când fugeam de urs și alergam cu lupii?

Adeline îi zâmbi.

— Dacă închid ochii, îmi aduc aminte de tot. Noroiul. Frigul. Bombele. Tancurile. Și bunele, și relele.

— Din fericire, aici, în America, sunt lucruri mult mai bune la care să ne gândim.

— Slavă bunului Dumnezeu pentru asta!

În apropiere de Big Timber, vremea începea să dea semne de îmbunătățire, norii se subțiau și alergau pe cer ca niște degete lungi și fără stare. Lui Adeline i se păreau hipnotici. Pe măsură ce se apropiau de Livingstone, începu să aţipească, apoi adormi de-a binelea.

Poate că fusese din cauza norilor acelora; poate fusese felul în care Emil îi vorbise despre Marșul cel Lung, dar Adeline visă intens în ziua aceea la felul în care au plecat din Friendenstal, cu maică-sa și soră-sa în căruța din spatele lor și la anii de nesiguranță și de suferință care i-au așteptat. Will era covrigit în poala ei și simțea fiecare dâmb al drumului prin podeaua de lemn a căruței, când Walt a întrebat-o: „Unde mergem, mamă?“

* * *

Un claxon răsună destul de tare cât s-o trezească pe Adeline de tot.

Un camion mare îi claxonă a doua oară și viră pe lângă ei într-o lapoviță și ploaie care curgeau întruna, pe un drum abrupt și

plin de curbe care abia dacă se vedea prin parbriz.

— Emil?

— Sunt bine.

Un fulger brusc le dezvălui că erau într-o trecătoare prin munți acoperiți de păduri dense. Străfulgerarea care veni fu urmată aproape imediat de o explozie la fel de puternică a tunetului, precum bubuiturile de tun de care se feriseră în fuga lor din calea armatelor lui Stalin. Ultima zgudui mașina.

— Poate ar trebui să ieșim de pe drum! țipă Adeline.

— N-am cum! spuse Emil. Sunt mașini în spatele meu și n-avem pe unde să ieșim!

Pentru o clipă, ploaia încetă să le mai biciuiască mașina și ea reuși să vadă o creastă palidă ieșind peste pădure sus, deasupra lor și părând a lua forma unei broaște. La două curbe dincolo de stânca în formă de broască, drumul deveni plat și ploaia începu să toarne iar.

— Bozeman, patru kilometri, spuse Adeline, citind semnul.

— E o ieșire în față, zise Emil înainte ca valuri de ploaie să cadă peste ei și ștergătoarele să cedeze.

Rulă jos geamul și-și scoase capul, mijind ochii prin ploaie în timp ce frână și întoarse spre ieșirea care îi ducea pe un drum de pietriș ce cotea spre stânga, sub autostradă. Opri mașina sub pod, începând să se chinuie cu ștergătoarele și le făcu să meargă iar.

Înapoi în mașină, Emil conduse spre o răscruce în formă de T în drum, intenționând să facă o întoarcere completă. Văzu un semn cu numele unor *ranch*-uri și săgeți arătând înspre direcțiile respective. Semnul de jos arăta dreapta spre „Montana State Ag Fields“.

— Acolo, zise Emil. Pare că putem merge direct spre școală de aici.

Îi lovi încă o rafală de ploaie în timp ce conducea pe un drum lung de pietriș care cotea în unghiuri drepte, dar continua să ducă spre vest. La un moment dat, văzură o autostradă în dreapta lor înainte s-o ia la vale într-o râpă. Drumul deveni abrupt în jos și, în porțiunea de urcuș spre partea cealaltă, păru mai degrabă desfundat.

— Poate ar trebui să ne întoarcem, spuse Adeline.

— Semnul zice s-o ținem drept în față, insistă Emil și călcă pedala de accelerație.

Urcară rapid de partea cealaltă, deraind prin noroi și săltând prin gropi și bălți care stropiră parbrizul, umplându-l de noroi și omorând iar ștergătoarele. Încă ploua când ajunseră în capăt și Adeline vedea prin geamurile pline de noroi că nimeriseră pe un soi de podiș cu un gard de fermă spre stânga și un gard de sârmă ghimpată de-a lungul drumului, ce se întindea dincolo de un semn pe care scria „Drum înfundat“.

Emil nu spuse nimic, doar se holbă la transmisia blocată în marșarier, când Adeline aruncă mâinile în aer și zise:

— Ia stai!

Se holba prin părțile mai curate din parbriz la o rază de soare care strălucea prin ochiurile de cer din norii de furtună, dincolo de podiș. Simțindu-se trasă ca de un magnet și tremurând din cap până în picioare, Adeline deschise portiera, coborî din mașină și privi spre vest, rămânând cu răsuflarea tăiată în fața văii de-o frumusețe nemaipomenită care se desfășura dinaintea și peste tot împrejurul ei în o sută de nuanțe de verde.

Câteva dintre razele acelea ca niște coloane de lumină coborau asupra unor câmpuri arabile deja, de culoarea smaraldului, dată de grâul încolțit de primăvară. Alte raze luminau șirurile spiralate de plopi colorați în verde-crud și de plopi tremurători de-a lungul pâraielor care se împleteau pe toată valea spre Bozeman, orașul văcarilor, și un râu numit Gallatin, pe care îl vedea strălucind în depărtare.

Portiera lui Emil se deschise în urma ei, dar ea nu se uită îndărăt spre el. Era prea cuprinsă în mreje de norii care se despărțeau tot mai mult cu fiecare clipă, dezvăluind cele șase mari lanțuri muntoase care înconjurau Valea Gallatin, cu dealurile pictate în verde-smarald și verde-marin, presărate cu flori de câmp, deschise și strălucitoare, de la poalele munților, urcând apoi în armonii în nuanțele de jad și oliv ale pădurilor de pin și molid care escaladau pereții stâncoși spre culmi imposibile,

acoperite cu o cuvertură nouă de zăpadă, străpungând cel mai albastru cer pe care îl văzuse vreodată în viața ei.

Emil veni lângă Adeline, simțind dragostea și o bucurie copleșitoare iradiind din ea și văzând lacrimile șiroindu-i pe obraji.

— E atât de frumos! șopti ea, umilă și cuprinsă de venerație. Așa cum mi-a pictat-o Dumnezeu, Emil! Mult mai mult decât mi-am imaginat vreodată.

— Uită-te în urma noastră.

Ea își întoarse privirea asupra dealurilor ondulate și verzi, ducând spre trecătoarea din munți prin care tocmai trecuseră. Furtuna se retrăgea acum de-a binelea, lăsând în urmă pâlcuri de nori și câteva averse care se reflectau în soarele amiezii și aruncau peste vale, spre capătul din est, un curcubeu imens, unindu-se rapid cu un al doilea curcubeu răsfrânt în alt unghi, urmat de un al treilea. La kilometri depărtare unele de celelalte, arcadele multicolore păreau să erupă direct din verdele proaspăt al dealurilor, să se înalțe în văzduhuri, să se întâlnească în explozii de roșu, albastru, violet și auriu, în străluciri de-o intensitate năucitoare, incredibilă.

— N-am văzut niciodată, în toată viața mea, așa ceva, spuse Emil, cuprinzând-o pe Adeline după umăr. Ea îi puse brațele în jurul mijlocului său și-și lăsă capul pe pieptul lui, privind curcubeiele pulsând și radiind un minut întreg aproape, înainte să se stingă, întâi în pasteluri strălucitoare, apoi în amintiri neprețuite.

— Nu mai plecăm de aici niciodată, Emil! jură Adeline, privind iar spre vest, la ultima lor vale verde a călătoriei lor lungi și improbabile.

— Până în ziua în care vom muri, spuse Emil și-o strânse la piept.

Capitolul patruzeci și unu

După ce s-au întors în Baker ca să-și strângă lucrurile și să-și vândă casa și, cu excepția ocazionalelor călătorii de scurtă durată, Emil și Adeline Martel n-au mai plecat niciodată din Gallatin Valley, aflată în sud-vestul Montanei. Și, din acel moment, după toate greutățile și tragediile pe care le-au avut de îndurat, aproape tot ce-au atins membrii familiei Martel s-a transformat în aur.

În toamna aceea Emil a cumpărat o bucată de pământ în Bozeman, înainte ca Walter și Bill să înceapă școala, și-a început să construiască o casă nouă aproape de universitate.

După ce-a terminat de construit casa, și-a dat seama ce șansă i se oferea când s-au pus în vânzare trei bucăți de pământ lângă biserica reformistă olandeză, în nordul orașului, într-o parte mai puțin dezvoltată. Gândindu-se că fermierii bătrâni care trăiau în partea de vest a Bozemanului ar putea să-și dorească o căsuță în care să se retragă la pensie, aproape de locul lor de rugăciune, Emil și-a asumat un risc și-a cumpărat toate cele trei bucăți de pământ și-a început să construiască prima casă cu ajutorul lui Bill, care muncea cu el după cursuri.

Puneau grinzile acoperișului când a trecut un fermier olandez și l-a întrebat dacă nu cumva casa era de vânzare. Emil i-a zis că era. Fermierul l-a întrebat de preț, n-a strâmbat din nas când l-a primit și i-a înmânat lui Emil o bancnotă de douăzeci de dolari ca să-i țină casa până o putea vedea și nevastă-sa. A doua zi, fermierul s-a întors cu nevasta, au pus câteva întrebări, s-au dus la bancă, s-au întors cu un cec pentru suma întreagă.

Emil Martel&Son Construction s-a născut și-a făcut și profit într-o singură zi.

* * *

Când nu muncea la casele pe care le construia cu tatăl lui, Bill, la cei șaisprezece ani ai săi, a încercat să-și găsească o slujbă construind un complex sportiv pentru Universitatea de Stat din Montana. Când contractorii l-au refuzat, a plecat jurând să ridice clădiri mai mari decât își putea imagina vreunul dintre ei.

În anul următor, Bill a abandonat școala înainte de absolvire, s-a dus să muncească doar pentru tatăl lui, s-a căsătorit cu iubita sa din liceu, Lynell Lewis, și nu s-a mai uitat înapoi. Familia Martel a devenit în curând atât de ocupată și de înfloritoare, că Adeline și Emil au reușit să-i fie sponsor fratelui ei mai mare, Wilhelm, să vină în Statele Unite, după ce i-au găsit numele pe o listă de refugiați a Crucii Roșii. Dar pe Malia n-au putut-o convinge să vină, după moartea Lydiei în 1964.

Walter a terminat facultatea, s-a căsătorit cu Deann Kessler și-a lucrat câțiva ani ca arhitect în Billings până în 1967, când Emil și Bill i-au cerut să li se alăture în compania lor, aflată în plină expansiune. Martel Construction s-a dezvoltat într-un ritm și mai accelerat până au fost la un pas de dezastru total.

Conducând acasă după o seară târzie în care a pus cap la cap o licitație pentru un proiect de construcție, Walter a fost lovit în plin de un șofer beat care trecuse pe roșu. Au trebuit să-l descarcereze din mașină și a zăcut în comă timp de două zile cu o rană la cap. A durat un an întreg până a reușit să revină la muncă, recuperat sută la sută.

În februarie 1971, Emil a fost șocat să afle că fratele lui mai mare, Reinhold, care fusese înrolat în armata germană și dispăruse apoi fără urmă în război, era viu și liber, după ce-a petrecut douăzeci și șase de ani într-un gulag în Siberia, tăind cherestea. Emil și Adeline au cumpărat imediat bilete de avion și-au zburat în Germania în calitate de cetățeni americani. L-au vizitat pe Reinhold, acum de șaizeci și cinci de ani, în Germania de Vest, unde fusese reunit cu familia lui, care reușise, și ea, să ajungă de partea bună a graniței.

Șapte ani mai târziu, Emil și Adeline s-au întors în Germania de Vest, pentru că Reinhold o găsise, după lungi căutări, pe Rese, și-i obținuse o viză de turist pentru trei luni. Când sora lor a ajuns, ei

erau acolo. Amândoi frații au fost atât de zguduiți s-o vadă, că Adeline a spus, în glumă, că mai aveau puțin și ajungeau în spital de atâta fericire. Apoi Rese le-a povestit celor doi frați că tatăl lor fusese bătut cu bestialitate de miliția poloneză în drumul lor înapoi spre Ucraina în 1945. Johann nu supraviețuise călătoriei. Ajunsă înapoi în sătucul lor din Friedenstal, pe care sovieticii îl redenumiseră Tryhrady, Karoline se împuținase și murise la începutul anilor '60.

Rese le-a zis că era fericită sub comunism, dar n-a durat mult și Emil și Adeline și-au dat seama că ea se lăsase pradă amărăciunii și alcoolului. Mai tot timpul cât a stat cu ei a fost beată și le-a refuzat oferta de a o sponsoriza să vină în America, preferând să se întoarcă în iadul pe care îl cunoștea decât să se mute într-un paradis despre care nu știa nimic. A fost ultima dată când Emil și-a mai văzut sora. Rese a murit la începutul anilor '80.

La întoarcerea în State, Emil s-a întrebat cum era posibil ca unii oameni să fie dispuși să-și rupă rădăcinile și să caute libertatea cu orice preț, în timp ce alții erau mulțumiți să fiarbă în sucul propriu al unei vieți nefericite. Asta l-a dus cu gândul la caporalul Gheorghe și s-a întrebat iar, oare, ce se întâmplase cu românul care-l ajutase în Poltava să-și salveze viața și-l făcuse conștient cu adevărat de miracolele și oportunitățile care aveau loc peste tot în jurul lui.

În 1979, la douăzeci și opt de ani de la sosirea lor în New York Harbor, frații Martel au reușit să-i facă părintelui o ofertă de a-i cumpăra partea lui în companie și de a-i oferi o pensie care să-i permită să se retragă.

— Să mă pensionez? Ce-aș face toată ziua? i-a întrebat Emil.

— Te duci la pescuit, Papa, i-a răspuns Bill. Ți-a plăcut întotdeauna să pescuiești și unele dintre cele mai bune locuri de pescuit din lume sunt aici.

Lui Emil îi plăcea, într-adevăr, pescuitul și era sătul să tot bată cuie la minus douăzeci de grade fără mănuși. După o perioadă de gândire și câteva discuții cu Adeline, a acceptat oferta fiilor lui.

Cu o parte din suma primită de la băieți în ziua pensionării lui, Emil și-a cumpărat un Cadillac auriu pe care îl plimba mândru

prin Bozeman și prin Gallatin Valley, cu undițele în portbagaj.

Între timp, Emil a trăit să vadă Martel Construction prosperând, să-și vadă copiii având copii la rândul lor și să-și vadă întreaga familie, inclusiv pe Reinhold și noua soție, strângându-se la el acasă, râzând, povestind, bând vin făcut de el în pivniță și savurând bucatele pregătite de Adeline.

Walter a lucrat cu Bill timp de cincisprezece ani, până în 1982, când au avut o dispută cu un sindicat, în urma căreia unul dintre birourile lor de șantier a fost aruncat în aer cu un cocteil Molotov. Pentru Walter, care avea sechele din copilărie din cauza tancurilor și-a detunăturilor și-n plus era sătul de disputele dintre sindicaliști și ceilalți muncitori, fusese ultima picătură. S-a dus la Bill, i-a zis că i-a ajuns și i-a cerut să-i cumpere partea lui. Bill a fost complet nemulțumit. S-a simțit abandonat de fratele lui, dar a strâns banii. Apoi, timp de trei ani, nu și-au vorbit absolut deloc, ceea ce i-a tulburat teribil pe Emil și Adeline, care s-au rugat să se împace.

În 1985, Emil a trebuit să se opereze de colecist, un chin ce dura, în mod normal, două ore. Dar chirurgul a întâmpinat complicații din cauza operației din trecut, de îndepărtare a teniei, iar Emil aproape a murit pe masa de operație. Cu toate acestea, când Bill și Walter au intrat amândoi în rezerva de spital, la scurt timp după ce s-a trezit din operație, i-a zis lui Adeline că asta era una dintre cele mai fericite zile din viața lui.

În 1987, Emil a fost diagnosticat cu cancer de plămâni în stadiu terminal, ceea ce i-a dat ocazia să reflecteze asupra vieții lui remarcabile. Ajunsese, evident, să creadă că numai anumiți indivizi rari puteau să se bizuiască doar pe ei înșiși în mod absolut. La un moment dat, cei mai mulți oameni dau peste obstacole sau situații care par imposibil de depășit dacă nu au acea voință îndărătnică de a visa și, în strădania lor de a-și vedea visurile îndeplinite, de a învăța să devină umili și să se bizuie pe o putere mai înaltă.

Spunea adesea că toate greutățile de care avusese parte păruseră să-l pregătească pentru următoarea greutate. Acum i se părea că încarcerarea lui în lagăr fusese unul dintre cele mai bune lucruri

care i se întâmplaseră vreodată, pentru că, după evadare, nu s-a mai uitat niciodată la viața lui în același fel. Fiecare moment, fiecare șansă ce i se oferise după Poltava fusese un dar — de la Dumnezeu, Atotputernicul, Divinitatea, Inteligența Universală sau cum mai voise caporalul Gheorghe să-i zică —, iar felul lui de a-i mulțumi pentru aceste daruri era să fie fericit și vesel în aproape orice situație.

La scurt timp după, Emil s-a stins la vârsta de șaptezeci și cinci de ani, un bărbat mulțumit, pentru care viața începuse sub opresiune și continuase în sărăcie și foamete, ca să sfârșească în libertate, binecuvântată cu belșug dincolo de cele mai nebunești visuri.

* * *

În fiecare dimineață înainte și după moartea lui Emil, Adeline se dădea jos din patul ei din Bozeman, se punea în genunchi și-i mulțumea lui Dumnezeu pentru bunăstarea lor miraculoasă. Își termina ziua în același fel. Cei care o știau de decenii spuneau despre ea că era mereu veselă, indiferent ce se întâmpla, și recunoscătoare pentru fiecare binecuvântare pe care i-o dăduse viața.

Era, de asemenea, hotărâtă să nu mai fie niciodată flămândă.

Adeline avea o grădină mare în curtea din spatele casei în care creștea legume în cantități mari, pe care apoi le punea la borcan pentru iarnă și verze imense pe care le mura. Emil îi săpase o pivniță unde își îngropa cartofii și ceapa pe timp de iarnă. Adora bucătăria pe care i-o construiseră băieții și devenise inima familiei, unde toată lumea era bine-venită și bine hrănită, în special nepoții pe care îi răsfăța teribil.

Mergea la liturghia ținută în biserica luterană în fiecare duminică. Adora să-și facă părul și unghiile într-un salon. Și, pentru că în copilărie n-avusese niciodată o păpușă, Adeline adunase o colecție mare care era mândria și bucuria ei.

Walter și soția lui au călătorit în Europa în 1993 și-au vizitat-o pe sora mai mare a lui Adeline în fosta Germanie de Est. Malia

dusese o viață grea, dar încă avea ceva din vechiul ei optimism și din felul său ciudat de-a privi lumea. A murit doi ani mai târziu, la vârsta de optzeci și șapte de ani și este înmormântată alături de mama ei în Falkenberg.

Cam în aceeași perioadă, Adeline a fost intervievată de *Bozeman Daily Chronicle* ca parte din articolele dedicate zilei de 4 Iulie. În articol, și-a spus povestea suferinței și perioadei de foamete din Ucraina, chinurile Marșului Morții, despărțirea familiei în momentul în care Emil a fost trimis în Poltava, evadarea lui din comunism, evadarea ei din comunism și nesfârșita sa recunoștință pentru patria care i-a primit în mijlocul ei, în cele din urmă.

„Dumnezeu să binecuvânteze Statele Unite ale Americii", spunea Adeline. „Numai în America o poveste ca a noastră e posibilă."

Și, într-adevăr, Adeline avea să trăiască să-l vadă pe Bill ajungând un om de succes pornind de la o ladă de lemn, mică și goală acum, pe care o ținea lângă ușa biroului său. Lada aceea conținuse cândva ultimele lucruri agonisite de familia Martel când porniseră pe vapor, spre Statele Unite. Asemenea căruței lor mici din amintirea lui, lada aceea era pentru Bill o constantă aducere-aminte de sărăcia lucie prin care trecuse familia lui înainte să ajungă în New York Harbor și cât de departe au ajuns de atunci.

Adeline îi privea pe Bill și pe fiii lui transformând Martel Construction într-o afacere vie, cu proiecte rezidențiale și comerciale peste tot în Statele Unite și în străinătate. Îi vedea, de asemenea, pe Bill și pe nepoții ei dând înapoi comunității din preaplinul lor, finanțând în parte și construind, pe lângă alte lucruri, o anexă a Stadionului Bobcat al Universității de Stat din Montana. Drept mulțumire, școala a numit terenul de fotbal american „Martel Field" în cinstea lui Bill.

În ultimii ei ani, Adeline a devenit din ce în ce mai retrasă în confortul casei, deși continua să întrețină prieteni și familie în bucătărie, unde le servea celebra ei plăcintă cu mere. Dacă aveau noroc, auzeau și fragmente ale aventurilor ei cumplite în

călătoria spre ultima vale verde sau una dintre desele ei meditații asupra vieții.

„Știi, credeam cândva că viața era ceva ce mi se întâmpla, independent de voința mea“, îi spunea ea unei prietene vechi, când sănătatea începea s-o lase. „Dar acum știu că viața a fost așa cum trebuia să fie pentru mine anume.“

Erau în grădina sa, iar ea zâmbea la viața care pulsa în jurul ei.

Privind în urmă, Adeline zicea că vedea întreaga poveste incredibilă a călătoriei sale și înțelegea cum tot ce li se întâmplase fusese, într-adevăr, ca să-i pregătească pentru următoarea provocare, mult mai dificilă, ea și Emil amândoi învățând și adaptându-se permanent, pe întregul parcurs.

Trecuseră mai bine de cincizeci de ani de când ea și băieții scăpaseră din Zona de Ocupație Sovietică și îl regăsiseră pe Emil, dar încă se minuna de evenimentele acelei zile.

„Dacă bătrâna aceea ne-ar fi dat apă din fântâna ei, n-am fi fost niciodată avertizați de bărbatul cu căruciorul cu lapte să ne ascundem în acea șură și probabil c-am fi dat nas în nas cu patrula sovietică“, zicea ea. „Și dacă n-am fi pornit peste graniță când am pornit, atât de aproape de patrula care trecea cu prizonierii, soldații sovietici din postul de control n-ar fi gândit că avem actele necesare să trecem hotarul și n-ar fi trimis îngerul acela plin de noroi să ne ajute să ducem căruciorul în gară. Polițiștii de frontieră ne-ar fi oprit și cine știe ce s-ar fi întâmplat.“

Minunându-se de poveste, prietena lui Adeline i-a cerut să-i descrie cele mai importante lucruri pe care le învățase în viața ei lungă și remarcabilă.

Adeline s-a gândit la asta câteva clipe, înainte să-i răspundă: „Nu te lăsa mâncată de lucrurile rele care ți se întâmplă, dragă. Încearcă să vezi frumusețea în fiecare cruzime. Asta te eliberează. Iartă celor care-ți greșesc dacă vrei să-ți vindeci o inimă frântă. Încearcă să fii recunoscătoare pentru fiecare pas înapoi și fiecare tragedie, pentru că devii mai puternică depășind astfel de obstacole. Eu în asta văd mâna lui Dumnezeu“.

Nouă luni mai târziu, pe 5 aprilie 2006, cu două săptămâni înainte de aniversarea celor nouăzeci și unu de ani, cu Bill și Walter și familiile lor adunate în jurul ei, Adeline Martel a trecut în neființă, așa cum se întâmplă, în cele din urmă, cu toate marile și înțeleptele eroine, sufletul ei părăsindu-i trupul pe aripile ultimei răsuflări, aruncată vântului cosmic ca să fie apoi îndrumată de slava divină, un spirit refugiat, zburând spre mântuire, spre Dumnezeul ei și spre iubitul ei Emil care o aștepta într-un paradis nou și veșnic.

Cuvânt de încheiere

Sper că ați fost mișcați, inspirați și transformați de povestea familiei Martel așa cum am fost și eu când am auzit-o pentru prima dată. Șansa de a lucra în ultimii doi ani la povestea lor a fost una dintre cele mai mari onoruri ale carierei mele și rămân veșnic recunoscător întregului clan Martel pentru încrederea acordată să-i întruchipez pe Emil și Adeline.

O întrebare pe care am tot primit-o e cât de mult se bazează ficțiunea mea istorică pe fapte.

Fără să disec fiecare deviere a firului narativ, în cazul romanului *Ultima vale verde* vă pot spune că Iosif Stalin a ucis, într-adevăr, prin înfometare mai bine de patru milioane de ucraineni în timpul Holodomorului din 1932–1933. De asemenea, după cel de-al Doilea Război Mondial, Stalin a băgat în închisori și-a înrobit milioane de oameni. La ordinele dictatorului sovietic, mulți dintre etnicii germani care participaseră la Marșul Morții sfârșiseră în lagărele de muncă din Siberia. Mulțimi necunoscute de prizonieri din astfel de lagăre nu s-au mai întors niciodată.

Istoricii estimează că în jur de douăzeci și douăzeci și cinci de mii de etnici germani au murit în timpul Marșului Morții din Ucraina în Ungaria și în trenurile care duceau refugiați în nord din Budapesta la Lodz, Polonia, cunoscut drept insula Ellis a celui de-al Treilea Reich.

Prin mâinile soldaților SS din Lodz au trecut mai bine de trei sute cincizeci de mii de etnici germani în baza legilor de imigrare și protecție a sângelui gândite de Heinrich Himmler și impuse de Comisariatul Reichului pentru consolidarea națiunii germane. Majoritatea refugiaților primeau haine și case care aparținuseră cândva evreilor.

Conform Yad Vashem, Memorialul Victimelor Holocaustului Israelian, optsprezece mii de evrei au fost masacrați de divizia *SS*

Einsatzkommando 12 a *Einsatzgruppen D* în câmpurile și râpele de lângă orașul Dubăsari de la începutul și mijlocul lui septembrie 1941. Se zice că etnicii germani care fuseseră membri în Selbstschutz, cum a fost personajul Nikolas, au participat la asemenea atrocitate și la altele zeci peste tot în Ucraina după invazia nazistă.

În anii din urmă ai vieții sale și după moartea lui Emil, Adeline i-a povestit unei nepoate că, la câteva săptămâni după ce s-au întors în Friedenstal, la mijlocul lui august 1941, Emil a luat caii și căruța și-a plecat să cumpere materiale pentru acoperișul casei pe care o construia. I-a zis că Emil s-a întors după două zile și era mai zguduit decât îl văzuse vreodată pe soțul ei, care îi spusese că fusese forțat de SS să îngroape evrei și că refuzase să mai vorbească vreodată despre asta. Adeline n-a zis niciodată unde fusese Emil după materiale, dar Dubăsari era și este și acum orașul cel mai apropiat de sătucul lor.

Emil Haussmann a fost căpitan în *Einsatzkommando 12* din cadrul *Einsatzgruppen D* în perioada masacrului din Dubăsari și-a fost sub comanda locotenent-colonelului Gustav Nosske, care a fost mai târziu judecat la Nürnberg și închis pentru crime de război. Haussmann a fost ridicat la rang de maior în SS pentru eforturile lui în primele zile ale „Soluției Finale“ și ale așa-numitului „Holocaust prin gloanțe“, care s-a desfășurat în Ucraina și Transnistria după invazia germană din iunie 1941. Trei ani mai târziu, Haussmann a făcut parte din echipa SS care a călătorit și i-a apărat pe cei cu sânge pur de-a lungul Marșului Morții. S-a sinucis, într-adevăr, înainte de procesul lui de la Nürnberg.

În lunile dinaintea invaziei germane a Uniunii Sovietice, Heinrich Himmler a privit, într-adevăr, cum erau împușcați prizonierii politici ca test al implementării Soluției Finale. Himmler se zice că a fost atât de șocat, că a vomitat și mai târziu a dat ordin ca nimeni să nu fie ucis sau trimis într-un lagăr de concentrare dacă refuza să ucidă evrei. Voia ca în spatele armelor să fie doar cei care credeau cu adevărat.

În timpul proceselor de la Nürnberg, mai mulți criminali de război naziști au încercat să pretindă că au fost forțați să participe la Holocaust, că n-au avut de ales nicicum. Ca parte a apărării, avocații lor au căutat în repetate rânduri dovezi că, sub domnia lui Hitler, au existat inși care au refuzat să ucidă evrei și-au fost apoi uciși sau închiși în lagăre.

Istoricii cred că e posibil ca, în timpul războiului și în perioada imediat următoare, soldații aliaților vestici să fi violat nu mai puțin de optzeci de mii de nemțoaice sau femei de origine germană. Ei cred că soldații sovietici au violat mai bine de un milion de femei de origine germană în aceeași perioadă.

La începutul lui 1952, în timp ce se cobora Cortina de Fier și ca parte a efortului de a împiedica oamenii să fugă din Germania de Est spre vest, frontiera de la Oebisfelde pe care a trecut-o Adeline ca să ajungă în libertate s-a întărit cu turnuri de supraveghere, garduri, tranșee antitanc și câmpuri de mine. După căderea Uniunii Sovietice și reunificarea Germaniei, fortificațiile au fost dărâmate, iar câmpurile pe care le traversase cu copiii ei au fost refăcute suficient de mult că am putut să le străbat, urmând pe cât posibil traseul evadării, deși terenul și vegetația sunt, fără îndoială, mult diferite.

* * *

La mijlocul lui mai, Gelattin Valley din sud-vestul Statului Montana este, într-adevăr, un peisaj pictat în nuanțe de verde și e unul dintre cele mai frumoase locuri din lume. În capătul din răsărit al văii, unde locuiesc eu, în perioada aceea a anului, se formează adesea curcubeie duble și chiar triple după furtuni cu ploaie și grindină.

Bill Martel are acum optzeci de ani, e pensionar, văduv și încă locuiește parte din an în Bozeman, unde l-am cunoscut pentru prima dată în noiembrie 2017. Walter Martel are optzeci și doi de ani, pensionar și căsătorit în continuare. El și soția s-au mutat mai la vest, să fie mai aproape de copii și nepoți. Locuiesc în Hamilton, Montana.

În august 2018, după ce-am refăcut bună parte din Marșul Morții prin Moldova, România, Ungaria și Polonia, am fost în Ucraina cu cei doi frați înaintați în ani, unde am condus vreme de zece ore pe un drum cumplit spre Friedenstal/Tryhrady să viziteze ruinele casei părintești. Văzând exact locul din care începuse călătoria lor spre libertate, ambii bărbați s-au lăsat purtați de amintire înapoi în trecut și-au fost copleșiți de emoție contemplând incredibila distanță pe care o străbătuseră în viața lor.

Două zile mai târziu, ca să-i scutesc de un drum cu mașina de treisprezece ore numai dus, pe niște drumuri și mai rele, am cumpărat bilete la o cursă charter care să ne ducă din Odessa spre Poltava să vedem locul fostului lagăr. Am găsit primăria în care Emil mâncase și spitalul la care a lucrat.

Muzeul de Artă Regională din Poltava era și el acolo, restaurat, dar când am vrut să intrăm, l-am găsit închis publicului. Am mers roată și-am dat peste Oleksandr Suprunenko, directorul muzeului, care la început a refuzat să ne lase să intrăm din cauza șantierului dinăuntru. Apoi a aflat că Emil fusese prizonier acolo, membru al echipei de gropari și că vânduse bucătăreselor lemne de foc înainte să evadeze. Directorul a râs, ne-a zis că mama lui fusese una dintre acele bucătărese și ne-a acordat un tur privat prin muzeu.

Suprunenko ne-a arătat fotografii ale prizonierilor slabi și chinuiți, reconstruind spitalul. Ne-a dus în pivniță și ne-a zis că, din cauza bolilor care făceau ravagii și omorau pe capete, sovieticii închiseseră lagărul din Poltava la mijlocul lui 1947, la doar câteva luni după evadarea lui Emil. Puținii supraviețuitori fuseseră trimiși în alte lagăre, unii chiar până în Siberia, înainte ca alți prizonieri să se întoarcă, locuind în alt lagăr, să termine de reconstruit orașul. Auzind asta în încăperea în care dormise tatăl lor înainte și după drumurile zilnice cu carul morții, Bill și Walter au început să plângă.

Ziceau că Emil rar le vorbea de lagăr, dar nu încăpea îndoială că, atunci când a plecat din Poltava era un cu totul altfel de om decât cel care intrase. Înainte de încarcerarea lui, Emil nu făcuse

nimic notabil, nu credea în Dumnezeu și considera că cea mai bună cale ca el și familia lui să supraviețuiască sub comuniști și naziști era să se bizuie doar pe el, să țină capul jos și să aibă cât mai puțină ambiție. Însă, după Poltava, tatăl lor devenise profund spiritual și curajos. Emil părea să vadă în tot locul numai miracole și oportunități și-și asuma riscuri masive care i-au fost răsplătite toată viața.

„Ceva sau cineva l-a schimbat pe tata în lagărul acela“, mi-a zis Bill. „Ce? Cine? Cum? Nu știu. Nu era un sporovăitor. Dar trebuie să fi avut aliați în lagăr. Unul sau doi bărbați cu care vorbea și în care avea încredere. Bănuiesc că va trebui să găsești dumneata o explicație pentru asta.“

Aveam deja o idee despre ce, cine și cum, pentru că, în luna dinainte, în Bârlad, România, am luat un interviu lui Gheorghe Voiculescu, de nouăzeci și opt de ani, ale cărui experiențe și perspectivă asupra vieții aveau să formeze structura personajului caporalul Gheorghe. Cât am stat de vorbă, domnul Voiculescu a fost cu mintea foarte trează, amuzant și părea cu adevărat să strălucească și să radieze bunăvoință.

Își aducea aminte cu claritate că în 1944 a stat de vorbă cu etnici germani și i-a ajutat în timpul Marșului Morții în drumul lor spre vest. Înainte de asta, Voiculescu luptase în Stalingrad în brutala bătălie de la Cotul Donului, unde a fost lovit în cap de un obuz. Mi-a zis că s-a trezit după explozie și-a știut cu absolută certitudine că fusese binecuvântat, că o să supraviețuiască războiului și că o să ajungă prisăcar. Voiculescu chiar a trecut prin restul bătăliei neatins, cu soldații sovietici și tancurile lor trecând pe lângă el, în timp ce atât de mulți alții au murit.

La sfârșitul războiului, Voiculescu a scăpat din două lagăre sovietice, înainte de a fi trimis spre unul de maximă securitate în Marea Azov. A fost eliberat după patru ani de muncă silnică. La întoarcerea în Bârlad, Voiculescu a fost întâmpinat ca un erou, pentru că a fost printre puținii supraviețuitori ai Bătăliei de la Cotul Donului. Drept recunoștință, a fost promovat și apoi pensionat din Armata Română cu rangul de colonel.

După eliberare, Voiculescu a muncit o vreme într-o fabrică, dar a folosit cea mai mare parte din banii pe care îi câștiga, să-și împlinească visul de-o viață: să devină prisăcar. Preamărind fără încetare virtuțile mierii, lăptișorului de matcă și-ale veninului de albină, a trăit să-și îngroape trei neveste și și-a sărbătorit cea de-a o suta zi de naștere în aprilie 2020.

Adevăratul caporal Gheorghe a fost, fără îndoială, unul dintre cei mai remarcabili și mai luminați indivizi din câți am avut privilegiul să cunosc.

* * *

Două dimineți după ce-am vizitat lagărul și m-am minunat de transformarea lui Emil, plecam cu Walter din Ucraina spre Germania și Polonia ca să urmăm itinerarul evadării lui Adeline, iar Bill pleca acasă în Montana.

La aeroport, la micul dejun, înainte de zboruri, frații Martel mi-au zis că, indiferent ce s-a întâmplat cu tatăl lor în Poltava, simțeau că au închis cercul propriei existențe, că s-au împăcat cu greutățile pe care le-au avut de îndurat, că fuseseră binecuvântați cu tot ce primiseră de la viață, că priveau și acum cu venerație dragostea dintre părinții lor și hotărârea lor și erau profund și pe veci recunoscători pentru călătoria lungă și plină de pericole pe care o făcuseră în copilărie, când familiile lor au riscat totul și-au fugit cu lupii în căutarea libertății.

Stând cu Bill și Walter în aeroportul din Kiev, mișcat și inspirat și la doar câteva zile înainte să mă așez și să încep să aștern povestea lui Emil și a lui Adeline Martel, scriam în caietul meu cu notițe cuvintele cu care o să le închei povestea.

„A noastră e o poveste americană, o poveste a unor imigranți, o poveste spirituală și universală. Îmi doresc ca toată lumea să aibă îndrăzneala să urmeze astfel de visuri, să cunoască astfel de slavă și să ducă astfel de vieți miraculoase.“

— Mark Sullivan, Bozeman, Montana, 21 iulie 2020

SUEDIA
LETONIA
PRUSIA DE EST
(GERMANIA)
UNIUNEA
REPUBLICILOR
SOCIALISTE
Ocupată de Germania 1939-1945
UCRAINA
AUSTRIA
UNGARIA
ROMANIA
CRIMEEA
BULGARIA
Traseul lui Ernil, al lui Adelme și al băieților, 1944
Traseul lui Ernil, 1945-1947
Traseul lui Adelme și al băieților, 1945-1947
Granițele hărții sunt cele din 1938.
Distanța în kilometri

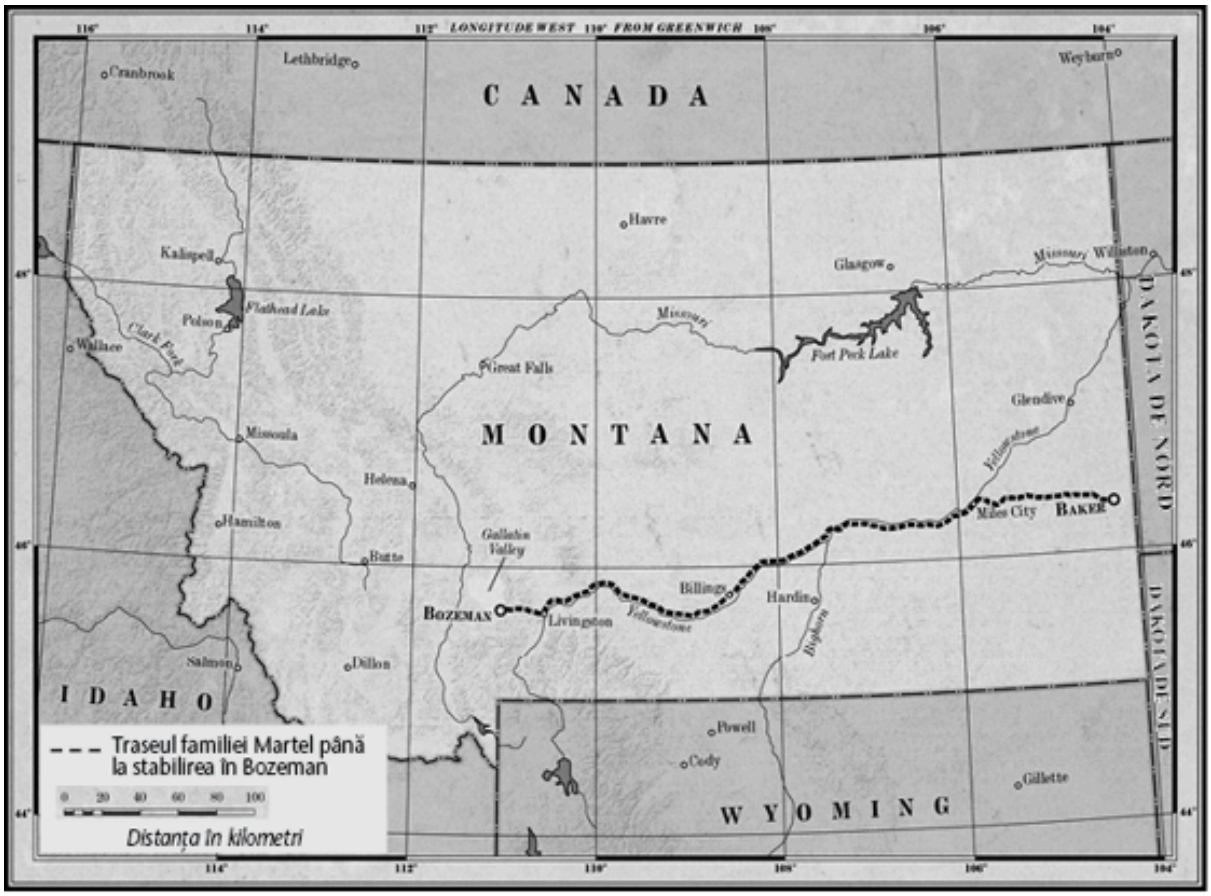
LONGITUDE WEST 110° FROM GREENWICH
CANADA
Cranbrook
Lethbridge
Weyburn
Havre
Kalispell
Glasgow
Missouri
Williston
Flathead Lake
Polson
Clark Fork
Wallace
Missouri
Great Falls
Fort Peck Lake
MONTANA
Glendive
Missoula
Yellowstone
Helena
Hamilton
Miles City
BAKER
Gallatin Valley
Butte
Billings
Hardin
BOZEMAN
Livingston
Yellowstone
Bighorn
Salmon
Dillon
IDAHO
Powell
Cody
Gillette
WYOMING
DAKOTA DE NORD
DAKOTA DE SUD
Traseul familiei Martel până la stabilirea în Bozeman
0 20 40 60 80 100
Distanța în kilometri

Familia Martel înainte de invazia nazistă, Pervomaisk, Ucraina, martie 1941

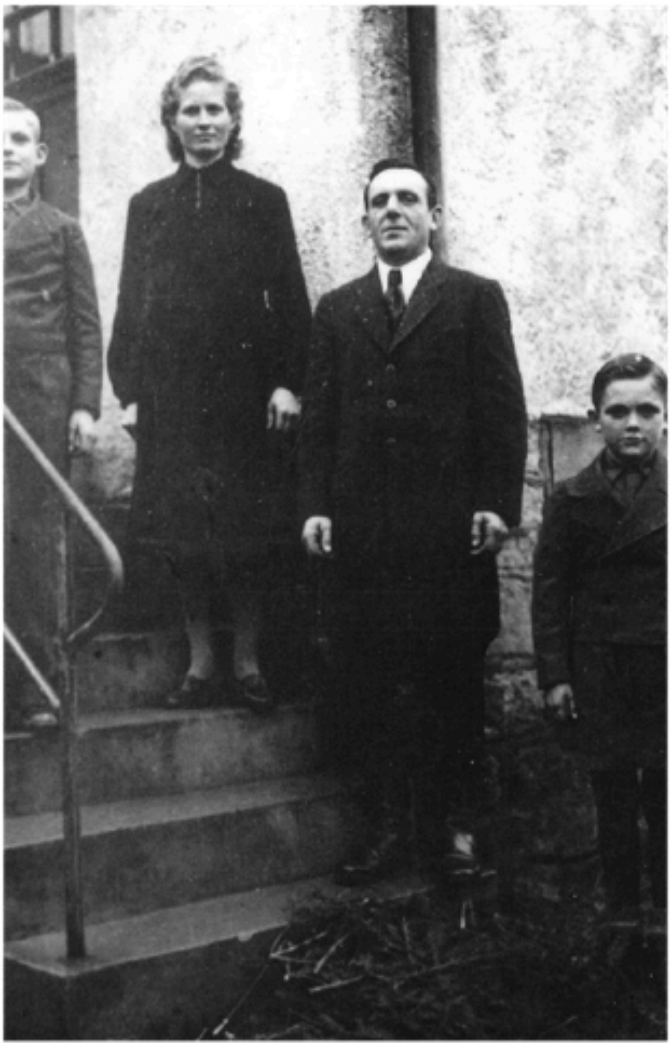

Familia Martel la scurt timp după ce s-au reunit, Alfeld, Germania de Vest, martie 1947

Mulțumiri

Sunt profund îndatorat unei cohorte de oameni care m-au ajutat în cercetarea și în scrierea romanului *Ultima vale verde*.

Printre aceștia, în primul rând, Bill și Walter Martel și familiile lor. Mulțumesc întregului clan Martel pentru că mi-a împărtășit poveștile lui Emil și ale lui Adeline. Sper din tot sufletul să le fi scris așa cum se cuvine.

În Romania și Moldova, ghidul meu extrem de inspirat, Florin Burgui, a reușit să dea de urma câtorva oameni care fie au supraviețuit, fie au fost martorii Marșului Morții al etnicilor germani refugiați, din vara anului 1944. Printre ei, Victoria Chmara, nouăzeci și unu de ani; Nicolae Hurezeanu, nouăzeci și cinci; Ioan Muth, nouăzeci și cinci; Gheorghe Voiculescu, atunci nouăzeci și șapte, și Victor Căldărar, nouăzeci și șase. Mulțumesc că mi-ați împărtășit din amintirile dumneavoastră.

Am fost, de asemenea, ajutat de Flavius Roaită de la Muzeul Național de Istorie a României din București, de Ottmar Trașcă de la Institutul de Istorie George Barițiu din Cluj-Napoca, România, și de Dan Ramf, un istoric român care a intervievat mai bine de două sute cincizeci de supraviețuitori și martori ai retragerii germane din Ucraina. Istoricii Corneliu Stoica, Dorin Dobrincu și Lutz Connert m-au ajutat să înțeleg suferințele oamenilor trimiși de sovietici în est la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial și ale celor care nu s-au mai întors niciodată.

În Ungaria, istoricul Eva Kuierung mi-a oferit ocazia să înțeleg în amănunt istoria trecerii etnicilor germani refugiați prin Budapesta, în drumul lor spre Polonia. În Ucraina, dr. Serghei Elizarov, expert în coloniile etnicilor germani, ne-a îndrumat către rămășițele coloniei din Friedenstal și către Poltava, unde Oleksandr Suprunenko, directorul Muzeului de Artă Regională

din Poltava, ne-a ajutat să înțelegem condițiile și provocările lagărului de prizonieri, în perioada în care Emil a fost ținut acolo.

Red Famine (*Foamea Roșie*), cartea lui Anne Applebaum despre înfometarea Ucrainei de către Stalin, mi-a oferit o perspectivă bună asupra a ceea ce-au avut de îndurat soții Martel înainte de război. Înțelegerea mea asupra Holocaustului și a felului în care nemții au condus Ucraina mi-a fost aprofundată datorită lucrărilor istoricilor și scriitorilor: Wendy Lower, Gail Kligman, Alexander Dallin, Joshua Rubenstein, Ilya Altman, Eric C. Steinhart, Diana Dumitru, Ray Brandon, Daniel Joseph Goldhagen, Gerald Reitlinger, Sefer Zikaron, Walter Koenig și Avigdor Schachan. Vă mulțumesc tuturor!

Scrierile doctorului Alfred de Zayas m-au dus la o înțelegere mai profundă asupra expulzării etnicilor germani în toată Europa Centrală și de Est între 1944 și 1948. Cercetările doctorului Eric J. Schmaltz, de la Northwestern Oklahoma State University, mi-au oferit o perspectivă asupra transferului organizat de SS al etnicilor germani în regiunea Warthegau din Polonia și îndoctrinarea lor în spiritul Germaniei Mari a lui Hitler. Sunt recunoscător pentru îndrumare!

Silvia Lass-Adelmann mi-a fost traducătoare în timpul documentării cu privire la Marșul Morții întreprinse în Arhivele Politice din cadrul Departamentului de Politică Externă a Germaniei din Berlin. Am fost, de asemenea, asistat de arhiviști de la Arhivele Naționale ale României din București, de la Muzeul Holocaustului de la Washington DC și de la Yah Vashem, Centrul Mondial pentru Memoria Victimelor Holocaustului din Ierusalim.

Am avut fericirea de a merge la O&O Academy din India pentru a învăța principiile filosofiei spirituale a „Unicității“ de la incredibilii mei profesori Krishnaji, Preethaji și Kumarji. Toți acești trei înțelepți mi-au influențat descrierea personajului soldatul Kumar. Experiențele mele din O&O m-au ajutat și în alte părți ale acestei cărți și, în cele din urmă, mi-au schimbat viața în bine. Să fiți binecuvântați!

Mulțumesc cititorilor primelor mele versiuni: Damian Slattery, Connor Sullivan și Betsy Sullivan.

Îi sunt recunoscător, de asemenea, lui Danielle Marshall, editorul meu de la Lake Union Publishing, care a avut o încredere nestrămutată în acest proiect de la bun început și lui Mikyla Bruder, de la Amazon Publishing, care a fost un mare susținător al istoriei familiei Martel. Mulțumiri i se cuvin și editorului de text David Downing, redactorului Jane Steele și editorului de producție Nicole Burns-Ascue, pentru că mi-au îmbunătățit calitatea povestirii și a prozei în sine.

Binecuvântările mele ajung și la incredibila mea echipă de promovare: Ashley Vanicek de la Amazon Publishing și Dana Kaye, Julia Borcherts și Hailey Dezort de la Kaye Publicity. Vă sunt recunoscător că mi-ați scos povestea în lume!

Și plecăciunile mele umile agenților mei literari, Meg Ruley și Rebecca Scherer, pentru că mi-au citit și răscitit diversele versiuni ale romanului *Ultima vale verde*. Ochii voștri și simțul vostru practic mă fac un romancier mai bun. Mulțumiri și lui Jane Rotrosen, Sabrina Prestia și tuturor celor de la Agenția Literară Jane Rotrosen care îmi împlinesc iar și iar visul de a scrie.